ปรีดีนฤมิต

สัจจะคืนเมือง

ประมวลข่าว และนานาทัศนะ เนื่องในงานอัฐิธ

ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนศุข พนมยงค์
www.pridi-phoonsuk.org
ChangeFusion OPENBASE.in.th
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง

ประมวลข่าวและนานาทัศนะเนื่องในงานอัฐิธาตุ
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์
๗–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๖

สำนักพิมพ์อักษรสาส์น

ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง
สำนักพิมพ์ อักษรสาส์น
ของกองทุนประดิษฐ์มนูธรรม
เพื่อก่อตั้งสถาบันปรีดี พนมยงค์
มูลนิธิปรีดี พนมยงค์
พิมพ์ครั้งแรก ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๙

สันติสุข โสภณสิริ บรรณาธิการ
สมพล โสภณสิริ ผู้ช่วยบรรณาธิการ
และพิสูจน์อักษร
สมเกียรติ แซ่ตั้ง ออกแบบปก

จัดจำหน่ายทั่วประเทศ
สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด
๓๐๓/๗ ซอยสันติภาพ ถนนนเรศ กทม. ๑๐๕๐๐
โทร. ๒๓๓๒๓๘๒

คำนำสำนักพิมพ์

ข้นปกหนังสือว่า *ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง* ดูออกจะเชื่องโชอยู่สักหน่อย แต่เชื่อว่าความข้อนี้น่าจะสอดคล้องกับความรู้สึกของสังฆบริษัทและมหาชนที่พากันไปรับขวัญอัฐิธาตุนายปรีดี พนมยงค์ ที่สนามบินดอนเมือง เมื่อเช้าตรู่ของวันที่ ๗ พฤษภาคม ที่ผ่านมา และก็เชื่อว่าน่าจะตรงกับความรู้สึกของผู้ใฝ่สัจจะทั้งหลายในแผ่นดินนี้ด้วย

ฝ่ายที่บีดหูบีดตาต่อการกลับมาของอัฐิธาตุนายปรีดีคือฝ่ายใดก็เป็นที่รู้ชัดกันอยู่ ครั้งนี้ก็เป็นดังเช่นคราวมรณกรรมของนายปรีดีเมื่อ ๓ ปี ที่ล่วงมาแล้ว คือไม่มีตัวแทนของรัฐบาลไทยไปร่วมในวาระสำคัญดังกล่าวนั้นเลยในขณะที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ส่งตัวแทนมาร่วมในพิธีส่งอัฐิธาตุนายปรีดีที่สนามบิน ณ กรุงปารีสอย่างสมเกียรติ

เหตุทั้งนี้พอเป็นที่เข้าใจได้ ถ้าลำพังการกลับมาครั้งนี้ เป็นเพียงการกลับมาแห่งอัฐิของอดีตรัฐบุรุษคนหนึ่ง ผู้คนก็คงไม่ให้ความสำคัญดังที่ปรากฏถึงเพียงนั้น แต่เพราะอัฐิธาตุนายปรีดี เป็นสัญญลักษณ์แห่งสัจจะทางอุดมการณ์และสัจจะทางการเมือง ที่ถูกบิดเบือนซ่อนเร้นอยู่หลังม่านประวัติศาสตร์ไทย เป็นเวลาหลายทศวรรษแล้ว

สัจจะที่ว่านี้คือ

ประการแรก นายปรีดี พนมยงค์ เป็นสามัญชนคนสำคัญในการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเคยสถิตย์เสถียรอยู่ในแผ่นดินนี้มาชั่ว ๗ ศตวรรษแล้ว ไม่ว่าผู้ใดจะชอบหรือชังนายปรีดีก็ตาม ก็ต้องยอมรับว่าบุคคลผู้นี้เป็นประดุจดวงประทีปแห่งประชาธิปไตย ในวงการเมืองไทยยุคใหม่

ประการที่ ๒ นายปรีดี เป็นพลเรือน ผู้นำในการกู้ชาติบ้านเมือง เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒

ประการที่ ๓ นายปรีดี เป็นเจ้าของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ที่เสนอแนวทางสังคมนิยมประชาธิปไตย เข้าสู่โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมไทย

ประการสุดท้าย นายปรีดี เป็นตัวตั้งตัวตีในการก่อตั้งสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ประเทศเล็กประเทศน้อยในย่านนี้เป็นตัวของตัวเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอภิมหาอำนาจฝ่ายใด

ความจริงข้างต้นนี้เอง ซึ่งเป็นหอกข้างแคร่ที่คอยทิ่มตำสำนึกของชนชั้นปกครองเผด็จการ ที่เห็นประโยชน์ของชาติตนสำคัญน้อยกว่าของอภิมหาอำนาจ ดังนั้นจึงพยายามบีดตาตัวเองและมหาชนเสียจากความจริงเหล่านั้น

นี่ถ้าหากนายปรีดี เป็นแต่เพียงวีรบุรุษกู้ชาติอย่างเดียว โดยไม่คิดเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองใหม่ ไม่คิดเปลี่ยนพื้นฐานเศรษฐกิจของประเทศ และไม่คิดสลัดจากแอกของอภิมหาอำนาจแล้ว เขาก็คงไม่ไปนอนตายในต่างแดน และงานศพงานอัฐิธาตุของเขาก็คงจัดขึ้นเป็นรัฐพิธีอย่างเอิกเกริก แต่นี่มิได้หมายความว่างานอัฐิธาตุที่ผ่านมาจะยิ่งใหญ่น้อยกว่าที่เป็นรัฐพิธี ศรัทธาของมหาชนที่มีต่อสัจจะนั้นยิ่งใหญ่กว่าพิธีกรรมที่เจือด้วยอามิสใด ๆ ตราบใดที่บ้านเมืองนี้ยังไม่เป็นประชาธิปไตยโดยเนื้อหา ยังไม่สามารถแก้ปัญหาปากท้องได้โดยพื้นฐาน ตราบนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ก็จะยังไม่ตายไปจากจิตสำนึกของผู้รักความเป็นธรรมทั้งหลาย ตรงกันข้าม ผู้คนจะท้วงถามถึงวีรกรรมทางการเมืองของเขา ถึงความคิดอุดมการณ์

ของเขายิ่งขึ้นทุกที

แม้ในครั้งนี้ ใครเลยจะคิดว่า นักการเมืองผู้ตกจากเวทีไปแล้วถึง ๔๐ ปี ผู้นี้ จะได้รับการกล่าวขวัญจากประชาชนทุกวงการ จากหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ แม้แต่โทรทัศน์ช่องต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อาณัติของทางการ ก็ยังแพร่ภาพข่าวงานอัฐิธาตุอย่างไม่ขัดต่อมติมหาชน นอกจากสื่อมวลชนภายในประเทศแล้ว วิทยุ บี.บี.ซี. ของอังกฤษก็ยังกระจายเสียงแพร่ข่าวนี้ให้ได้ยินออกไปทั่วโลกด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม หลังจากลอยอัฐิธาตุนายปรีดีสู่กระแสน้ำในอ่าวไทยแล้วไม่นาน ก็ปรากฏวันหลงผุดขึ้นมาทวนกระแสสัจจะกล่าวคือ ได้มีหนังสือโต้ปรีดีออกมา ๒ เล่ม ได้แก่ *สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ วัดบวร ฯ* และ *พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของปวงชนชาวไทย* เล่มแรกนั้นพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสวันวิสาขบูชา และวันครบรอบ ๔๐ ปี แห่งการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนเล่มหลังจัดพิมพ์เนื่องใน พระราชพิธีเบิดพระบรมราชาอนุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ข้อความหลายตอนในหนังสือทั้งสองเล่ม ได้พาดพิงไปถึงกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ ทำนองใส่ร้ายป้ายสีนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น โดยเฉพาะหนังสือเล่มแรก ได้กระทำอย่างสุนัขลอบกัด เพราะไม่กล้าใส่ชื่อเสียงเรียง

นามของผู้เขียน คนที่ทำหนังสือทั้งสองเล่มนี้ น่าจะได้อ่านคำพิพากษาของศาลทุกศาลที่นายปรีดีเป็นโจทก์ฟ้องบุคคลต่าง ๆ ที่บังอาจป้นเท็จเป็นจริงในกรณีสวรรคต โดยเฉพาะคำพิพากษาศาล ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ *คำตัดสินใหม่กรณีสวรรคต ร. ๘ โดยคำพิพากษาศาลแพ่ง หมายเลขแดงที่ ๕๘๑๐/๒๕๒๒ (วันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒)*

ข้อความในหนังสือทั้งสอง ดังกล่าว ในส่วนที่พาดพิงถึงนายปรีดี ก็ได้นำมาตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วยแล้ว เพื่อให้ผู้ใฝ่สัจจะทั้งหลายได้พิจารณาด้วยวิจารณญาณ ควบคู่กับธรรมกถาของพระมหาเถระ ๓ ท่านคือ ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านปัญญานันทภิกขุ และพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ซึ่งได้แสดงเนื่องในงานอัฐิธาตุนายปรีดี พนมยงค์ สาธุชนทั้งหลายก็จะได้ชั่งน้ำหนักกันดูว่าระหว่างพระมหาเถระ ผู้ทรงภูมิปัญญาและภูมิธรรมอันเอกอุทั้งสามกับคนเขียนหนังสือทั้งสองเล่มนั้นว่า อย่างไหนเป็นสัจจะ อย่างไหนเป็นอาสัตย์ และคนเขียนหนังสือทั้งสองนั้น น่าจะได้สำเหนียกว่าการเผยแพร่ถ้อยคำอันเป็นมุสาวาท เพื่อบูชาพระศาสนา พระมหากษัตริย์นั้น จะได้อานิสงส์ที่เป็นบุญหรือเป็นบาปกันแน่

ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง เป็นหนังสือประมวลข่าวและนานา

ทัศนะเนื่องในงานอัฐิธาตุนายปรีดี โดยลำดับสารบัญตามวันที่ เริ่มตั้งแต่งานส่งอัฐิธาตุที่กรุงปารีส มาจนกระทั่งงานวันลอยอัฐิ และเรื่องราวต่อเนื่องหลังจากนั้นอีกเล็กน้อย ยกเว้นในภาค ๔ ว่าด้วยควันหลงและภาคผนวกนั้น เป็นส่วนของปฏิกิริยาที่แยกไว้ต่างหาก ไม่ลำดับตามวันที่

อย่างไรก็ตาม การประมวลข่าวและนานาทัศนะ เนื่องในงานดังกล่าวนี้ ยังขาดตกบกพร่องอยู่บางส่วน เช่นมิได้นำเอาข่าวและบทความภาษาจีน ญี่ปุ่น และฝรั่งเศสมาตีพิมพ์ไว้ในเล่มนี้ หรืองานอภิปรายหัวข้อ ปรีดี พนมยงค์กับประชาธิปไตยไทย ณ อนุสรณ์สถาน จ. พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคมที่ผ่านมา ก็ไม่สามารถนำถ้อยคำมาเล่าสู่กันฟังได้ เพราะมิได้บันทึกเทปไว้ นับว่าน่าเสียดายยิ่ง เหล่านี้เป็นต้น

เจตนาของการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการบันทึกเหตุการณ์ที่น่าจดจำเอาไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่อนุชนผู้ใฝ่สัจจะในรุ่นหลัง เพราะดังที่รู้กันอยู่ว่า ความจริงเกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ นั้นไม่มีการสอนกันในห้องเรียน และต้องขอบอกไว้ตรงนี้ว่า ความคิดในการตั้งชื่อเชื่องๆ ของหนังสือเล่มนี้ ได้มาจากหัวข้อปาฐกถาเรื่อง "ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย: สัจจะคืน

เมือง" ซึ่งทาง อมธ. จัดขึ้น ณ ห้อง เอ.ที. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๒ พฤษภาคม ที่ผ่านมา โดย ส. ศิวรักษ์ เป็นองค์ปาฐก และใน *สารโกมล* ฉบับเดือนพฤษภาคม ก็โปรยหัวบทความต้อนรับการกลับมาแห่งอัฐิธาตุนายปรีดีว่า "เมื่อสัจจะ จะคืนเมือง" ทั้งหมดนี้เป็นการสะท้อนความรู้สึกที่มีต่อนายปรีดี ของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ส่วนหนึ่ง

เมื่อสมัยที่นายปรีดี พนมยงค์ ยังมีชีวิตอยู่ ชนชั้นปกครองไทยแทบทุกสมัย ต่างวาดภาพเขาไว้อย่างน่ากลัว ราวกับว่าเขามีปาฏิหาริย์จะกลับมาปฏิวัติชิงบ้านชิงเมืองไปได้ฉะนั้น มาในบัดนี้ไม่มีมหาภูตรูปหรือแม้แต่เถ้ากระดูกของนายปรีดี เหลือไว้ให้เห็นอีกแล้ว จึงไม่มีสิ่งใดที่ชนชั้นปกครอง จะอ้างขึ้นมาเป็นข้อหวาดระแวงอีก สิ่งที่พวกเขาควรกลัวก็คือ พฤติกรรมทางการเมืองของพวกเขาเอง ที่สวนทางกับเจตนารมณ์สังคมนิยมประชาธิปไตยที่เป็นวิทยาศาสตร์ของนายปรีดี แล้วราษฎรไทยจะได้เห็นกันต่อไปว่าเผด็จการทหารแบบใหม่ภายใต้เสื้อคลุมประชาธิปไตยนั้น จะมีอนาคตทางการเมืองไปได้สักกี่น้ำ

ในที่นี้เราใคร่ขอตีฆ้องร้องป่าวประชาสัมพันธ์ให้ท่านผู้อ่านได้รู้จักกับ *สำนักพิมพ์ อักษรสาส์น* น้องใหม่ในบรรณพิภพสักเล็กน้อย

สำนักพิมพ์แห่งนี้เป็นของ "กองทุนประดิษฐ์มนูธรรม" ซึ่งเป็นหน่วยงานหาทุนของ *มูลนิธิปรีดี พนมยงค์* สำหรับนำไปจัดสรรในการดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ทางสติปัญญา เพื่อสังคมไทย ในรูปของ *สถาบันปรีดี พนมยงค์* ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการก่อตั้ง การที่ขนานนามสำนักพิมพ์นี้ว่า *อักษรสาส์น* ก็ด้วยเหตุผล ๒ ประการ *ประการแรก* นามนี้เคยเป็นหัววารสารทางความคิดชั้นนำที่อาจารย์สุภา ศิริมานนท์ เป็นบรรณาธิการในระหว่างปี ๒๔๗๒–๒๔๗๕ *ประการที่สอง* ท่านปรีดี พนมยงค์ ถือว่า อาจารย์สุภาเป็นศิษย์และกัลยาณมิตรที่รู้ใจและรู้จักความคิด อุดมการณ์ของท่านมากที่สุดคนหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น อาจารย์สุภายังเคยรับใช้ท่านปรีดีในฐานะเป็นประธาน *โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย* อีกด้วย ดังนั้น *อักษรสาส์น* จึงเหมาะเป็นนามของสำนักพิมพ์ ที่รับใช้วัตถุประสงค์ของสถาบันในนามของปรีดี พนมยงค์

ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง ถือว่าเป็นศิลาฤกษ์ของสำนักพิมพ์ใหม่แห่งนี้ และจะมีเล่มอื่น ๆ ตามมาอย่างสม่ำเสมอ การซื้อหาหนังสือของทาง *สำนักพิมพ์อักษรสาส์น* นอกจากท่านผู้อ่านจะได้เพื่อนทางความคิดแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมเพื่อสังคมไทย ของ *มูลนิธิปรีดี พนมยงค์* อีกด้วย

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์

ภาค ๑ ก่อนปรีดีนิวัติ

- คำระลึกถึงกล่าวโดยท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ๑
- คำปราศรัยของนายบิแอร์ พีสติเย ๕
- รายงานข่าวจากปารีส *ผู้สื่อข่าวพิเศษจากปารีส* ๑๑
- กวี: รัฐบุรุษจักคืนมา *ขาวธรรมศาสตร์ ในฝรั่งเศส* ๑๘
- กวี: "บุญคุณ" *วิจิตรา พุ่งลัดดา* ๑๙
- รำลึกถึงรัฐบุรุษ...ปรีดี *เบญจวรรณ* ๒๑
- พระคืนกับคนดี *กำแหง ภริตานนท์* ๒๔
- ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย สัจจะคืนเมือง *ส. ศิวรักษ์* ๒๘
- คำบอกกล่าว ๕๘
- กวี: แด่อาจารย์ปรีดี-สุภา *อังคาร กัลยาณพงศ์* ๖๑
- เมื่อสัจจะ จะคืนเมือง ๖๕
- แถลงการณ์เรื่องการจัดงานรัฐพิธีรับอัฐิธาตุ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส *สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย* ๗๐

– "ดิฉันโชคดีที่ได้คู่ครองเช่นอาจารย์ปรีดี"
สัมภาษณ์ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ๗๕
– ปรีดี พนมยงค์ บทสรุป *ส. ศิวรักษ์* ๘๗
– ดร. ปรีดี พนมยงค์
ชีวิต...ผลงาน บันดาลให้มี... ผู้สืบทอดเจตนารมณ์
สมศักดิ์ สำเภาคล้ายมีศิลป์ ๙๔
– เจตนารมณ์ของขบวนการเสรีไทย *ยอด เมืองขวาง* ๑๐๗
– งานอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ๑๐๕
– กวี *เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์* ๑๑๐
– A final home-coming for Pridi
Somvadee Ratanarpanachote ๑๑๑
– Pridi Banomyong : an appreciation ๑๑๗
– ข่าว น.ส.พ. ไทย–อังกฤษ ก่อนปรีดีนิวัติ ๑๒๒

ภาค ๒ วันสัจจะคืนเมือง ๑๔๑
– กวี *ศรีผ่อง* ๑๔๒
– กำหนดการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ๑๔๓
– กำหนดพิธีเชิญอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ๑๔๖
– Programme of Pridi's last trip home ๑๔๗
– Schedule of ceremonies ๑๕๐
– งานอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ๑๕๑

- ปาฐกถาธรรมของพระราชนันทมุนี (บัญญานันทภิกขุ) ๑๕๒
- ปรีดีศรีอยุธยา ๑๗๕
- returns to his beloved land at long last
Sanitsuda Ekachai ๑๕๒
- A statesman's last homecoming Wee Soo Cheang ๑๕๘
- Homecoming of a true patriot ๒๐๖
- Thanpuying Poonsuk talks on life with Pridi
Saowarop ๒๑๐
- หมายรับสั่ง พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตร
ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอัฐิ
รัฐบุรุษอาวุโส ดร. ปรีดี พนมยงค์ ๒๑๔
- Royal gift to monks honours Pridi ๒๑๖
- ความคิดทางการเมืองกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของ ปรีดี พนมยงค์ ๒๑๗
- ปรีดี พนมยงค์ *เหิรฟ้า กินดิน* ๒๓๕
- การอภิปรายเรื่อง ปรีดี พนมยงค์ : ชีวิตและผลงาน
ศจ. จิตติ ติงศภัทิย์
คุณหญิงแร่ม พรหมโมบล
ศจ. สรวุเสริญ ไกรจิตติ
ศจ. นิคม จันทรวิทุร ๒๔๐
- ความเป็นอนิจจังของสังขารกับอิสรภาพของสังคม *พระราชวรมุนี* ๒๗๕

- รัฐบุรุษอาวุโส *เปลว สีเงิน* ๓๓๔
- สะพัดจริงหรือ *ชูม* ๓๓๘
- ปรีดี พนมยงค์ ในสายตาของท่านบัญญานันทภิกขุ ๓๔๓
- รายงานข่าวจาก วิทยุ บีบีซี ประเทศอังกฤษ ๓๔๕
- ๑๑ พฤษภาคม : ธรรม และพร *ผกาธรรม* ๓๕๑
- รายงานข่าวโทรทัศน์ เรื่องทำบุญอัฐิธาตุนายปรีดี พนมยงค์ ๓๕๖
- รายการโทรทัศน์ ๓๕๗
- รายงานข่าวโทรทัศน์พิธีลอยอัฐิธาตุนายปรีดี พนมยงค์ ๓๖๐
- ความรู้เรื่องเมืองไทย ๓๖๓
- ข่าวหนังสือ ๓๖๕
- เหตุเกิดในแผ่นดิน *วิบูลย์ เสรีชัยพร* ๓๗๑
- นี่คือเรื่องดีๆ นี่ *วิสา คัญทัพ* ๓๗๒
- ธรรมกถาของพระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ) ๓๗๕
- ข่าว น.ส.พ. ไทย–ต่างประเทศ
  ช่วงงานอัฐิธาตุ ปรีดี พนมยงค์ ๗–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ๓๘๐

ภาค ๓ นานาทัศนะ หลังลอยอัฐิธาตุ ๔๓๗

- อัฐิธาตุ ๔๓๙
- ผู้ประศาสน์การมีเพียงคนเดียว *นายผี* ๔๔๒
- ตามรอยอัฐิ ปรีดี พนมยงค์ *สาธิต ยุวนันทกานุณ* ๔๖๐
- "สัจจะได้กลับมาแล้ว"
  หมายเหตุจากงานอัฐธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ๔๖๗

- ตามรอย "ปรีดี" *ขัด* ๔๗๕
- The Man Who Came Back In Ashes Pridi Banomyong
  "The Father of Thai Democracy Yutaka Arawaki ๔๗๖
- ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ คู่ชีวิตท่านรัฐบุรุษ ๔๘๓
- สันติภาพในทรรศนะท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ๕๐๔
- ศ. ดร. ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐ์มนูธรรม)
  นายกรัฐมนตรีคนที่ ๗ ของไทย *ธรงค์ เทพาอภิรักษ์* ๕๐๘
- Returned ๕๑๐
- วาณี พนมยงค์ เล่าเรื่องพ่อปรีดี ๕๑๒

ภาค ๔ ควันหลง ๕๑๕

- ผิดไม่เป็น ๕๒๑
- ความกตัญญูกับการแสดงออก *ส. ศิวรักษ์* ๕๒๔
- พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของปวงชนชาวไทย *ไข่มุกด์ ชูโต* ๕๓๓
- ข้อมูลใหม่กรณีสวรรคต ร. ๘ ๕๔๑

ภาคผนวก หมายเหตุฉากฝนพันปี วันปรีดีนิวัติ ๕๔๕

แด่ พลพรรคเสรีไทย

ทั้งที่มีนามปรากฏและนิรนามจำนวน ๑๗ ล้านคน
ซึ่งได้กอบกู้ชาติบ้านเมือง ในคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒
แต่มิได้รับการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของทางราชการ

พิธีทักษิณานุประทาน อัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เช้าวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ณ บ้านอองโตนี ชานกรุงปารีส ซึ่งท่านพำนักอยู่จนถึงอายุขัย

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กำลังกล่าวคำรำลึกถึงรัฐบุรุษอาวุโส ในงาน "เทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส" ณ กรุงปารีส ซึ่งจัดโดยชาวไทย นักเรียนไทยและชาวธรรมศาสตร์ในฝรั่งเศส รวมทั้งตัวแทนสามัคคีสมาคมในประเทศอังกฤษ และตัวแทนชาวไทยในสหพันธรัฐเยอรมนี วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๕

สังฆบริษัทจากวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ราว ๒๐๐ รูป มาร่วมต้อนรับ
อัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ที่สนามบินดอนเมือง เช้าวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ชาวธรรมศาสตร์และประชาชนทุกวัย ทุกวงการ พากันมารับขวัญอัฐิธาตุ
รัฐบุรุษอาวุโส อย่างเนืองแน่น

(บน) ขบวนเชิญอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส จากสนามบินดอนเมือง ไป จ.พระนครศรีอยุธยา บ้านเกิดของท่าน

(ล่าง) ขบวนนักเรียน จ.พระนครศรีอยุธยา ชูป้ายเทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส

งานฉลองอัฐิธาตุ ณ บริเวณอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๕

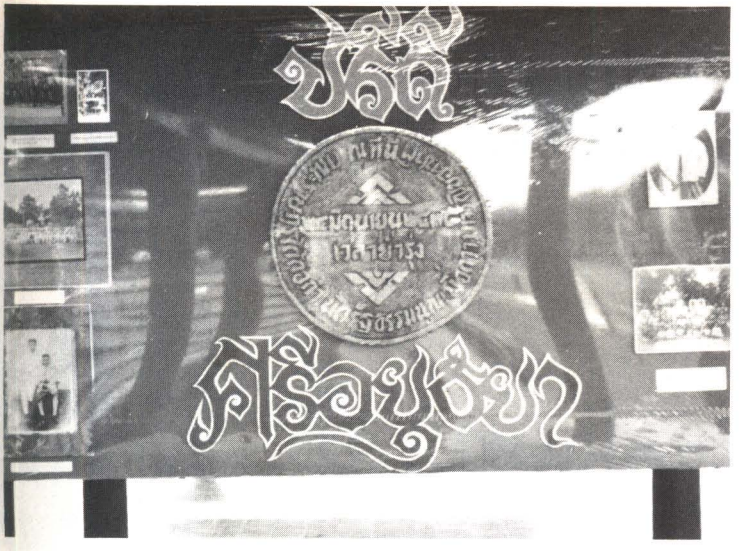

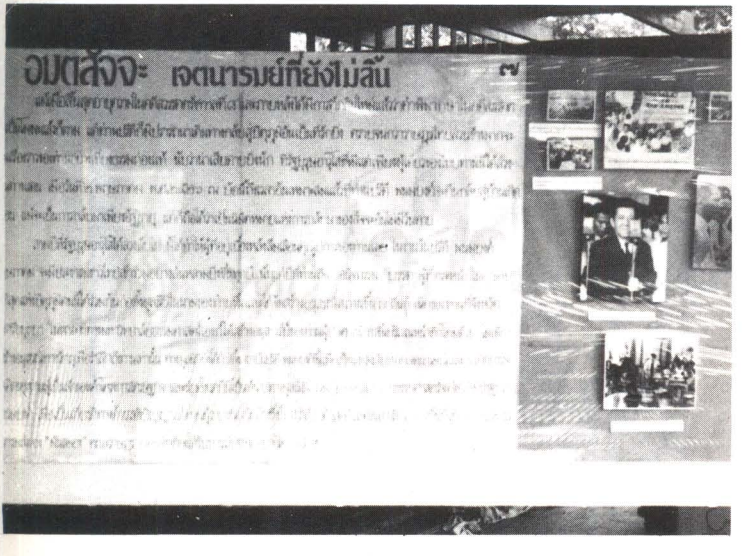

นิทรรศการซึ่งจัดขึ้น ณ บริเวณที่เคยเป็นเรือนแพ สถานที่กำเนิดของรัฐบุรุษ อาวุโส

พระราชนันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ) กำลังแสดงปาฐกถาต้อนรับการกลับสู่บ้านเกิด ของอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ณ อนุสรณ์สถาน จ.พระนครศรีอยุธยา วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๕

พิธีเปิดอนุสรณ์สถาน ท่ามกลางสายฝนพรำ
สมเด็จพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) เป็นประธานแทนองค์สมเด็จพระสังฆราช วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๕

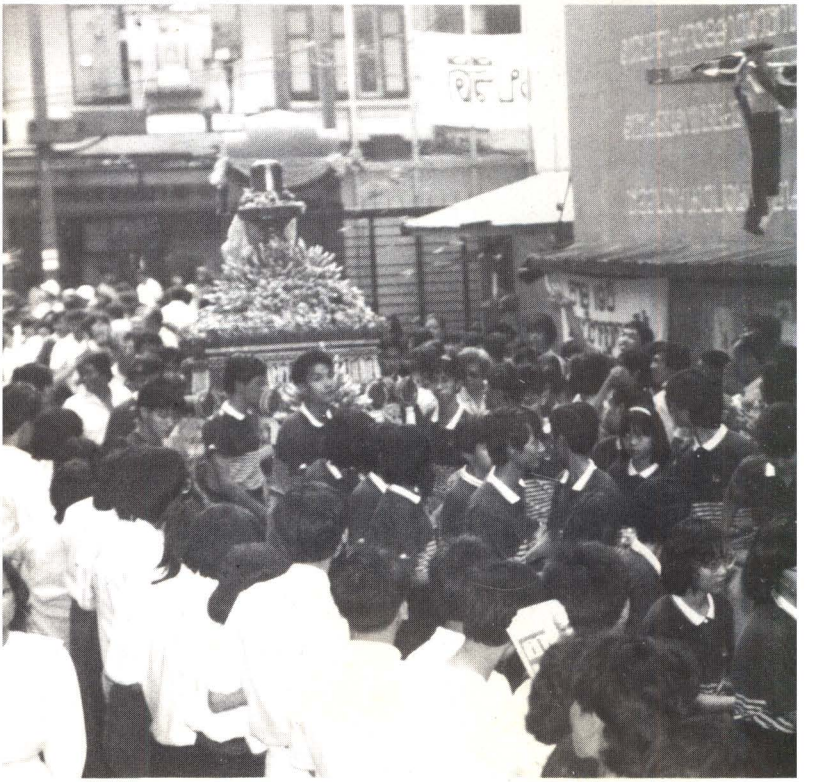

นักศึกษาธรรมศาสตร์ อัญเชิญอัฐิธาตุ ผู้ประศาสน์การ เข้าทางประตูด้านท่าพระจันทร์ สู่ตึกโดม วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๕

อัฐิธาตุผู้ประศาสน์การ แวดล้อมด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ประดิษฐาน ณ ห้อง ชั้น ๒ ตึกโดม ซึ่งเคยเป็นสถานที่ทำการสำคัญของท่านในกาลก่อน

คณะศิษย์ มิตร ญาติ และประชาชนทั่วไปมาร่วมวางหรีด ณ อนุสรณ์ผู้ประศาสน์การ เช้าวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) แสดงปาฐกถาธรรม เนื่องในวันปรีดี พนมยงค์
ณ หอศิลปวัฒนธรรม วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

(บน) สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) เป็นประธานสงฆ์ ในการสวดพระพุทธมนต์ บำเพ็ญกุศล แด่อัฐิธาตุ ปรีดี พนมยงค์ ณ ห้องผู้ประศาสน์การ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕

(ล่าง) สมเด็จพุฒาจารย์ มาร่วมเป็นเจ้าภาพในงานบำเพ็ญกุศล ครั้งนี้ด้วย

ขบวนรถอัฐิธาตุ เคลื่อนอำลาจากแคนโคม มุ่งสู่อ่าวไทย วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕

พระภัทรมุนี วัดทองนพคุณ นำขบวนอัญเชิญ อัฐิธาตุ จากบริเวณ กองบังคับการตำรวจน้ำ บางนาเกริ่ง จ.สมุทรปราการ ลงเรือดำรงราชานุภาพ

อิฐิธาศุรัฐบุรุษอาวุโส สลายกับสายน้ำทะเลบริเวณอ่าวไทย ตามความปรารถนาของ
ท่านผู้วายชนม์ทุกประการ

ภาค ๑
ก่อนปรีดีนิวัติ

คำระลึกถึงกล่าวโดยท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ในนามของภรรยาท่านรัฐบุรุษอาวุโส ดิฉันขอขอบพระคุณคนไทย นักเรียนไทย และสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศสที่ได้มีจิตเมตตาแสดงกตเวทิตาเพื่อเทอดเกียรติให้ท่านรัฐบุรุษอาวุโส และรู้สึกเป็นเกียรติที่ให้ดิฉันมาพูดระลึกถึง

การที่จะมาพูดถึงสามีซึ่งเป็นคนคนเดียวกัน (กับรัฐบุรุษอาวุโส) ถ้าพูดไปในทางที่ดีก็จะเป็นการยกย่องตัวเอง เพราะฉะนั้น ประวัติทั้งหลายนั้น หวังว่าท่านทั้งหลายก็คงได้ทราบมาเป็นส่วนใหญ่แล้วนะคะ ดิฉันจะไม่พูดถึงเรื่องประวัติ แต่จะพูดถึงเรื่องชีวิตส่วนตัวว่าที่เราอยู่มาด้วยกันเป็นเวลาเกือบ ๕๕ ปีนั้น เราได้อยู่ด้วยกันด้วยความเห็นอกเห็นใจกัน ทำงานร่วมกันตามอุดมคติและเสียสละ เหตุการณ์บ้านเมืองได้ทำให้เราต้องแยกย้ายกันบ้างบางขณะ แต่ในที่สุดเราก็ได้มาอยู่ร่วมกันในบั้นปลายของชีวิต การที่อยู่ด้วยกันนี้

นอกจากที่ได้เคยรับใช้ชาติบ้านเมืองมาอย่างมากมาย ซึ่งบางท่านก็คงจะได้ทราบแล้ว แต่ผลที่ได้รับนี้คือ เท่าที่ท่านได้เห็นในรูปสไลด์ บั้นปลายของชีวิตก็คือว่า อยู่ในโลงไม้หยาบ ๆ ที่ได้เห็นแล้วเมื่อกี้นี้นั่นแหละคือผลงานที่เราได้รับใช้ชาติ ที่จริงหนังสืออะไรก็ได้ลงเรื่องทั้งหลายมามากมายแล้ว ยังไม่อยากจะขอกล่าว แต่จะเล่าถึงชีวิตกิจวัตรประจำวันที่เราอยู่ในต่างแดนซึ่งเป็นเวลาถึง ๓๖ ปี อยู่ในประเทศจีน ๒๑ ปี และอยู่ในฝรั่งเศส ๑๓ ปี คือว่า ท่านเป็นคนที่มีอายุหรือพ้นเกษียณไปแล้ว แต่ท่านไม่เคยหยุดยั้งในการที่จะทำงาน คือเป็นคนขยันหมั่นค้นคว้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากที่ได้เล่าเรียนมาและประสบการณ์ที่ได้ผ่านพบ ท่านได้เขียนหนังสือไว้มากมายหลายประเภทดังที่ได้มีผู้ลงพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว คือว่าไม่ได้ใช้ชีวิตอย่างเสพสุขเลยนะคะ ทั้ง ๆ ที่รับพระราชทานบำนาญเพียงเดือนละ ๔ พันบาท ขอให้คิดซิคะ งานที่ท่านได้รับใช้ชาติมานั้นสมควรสำหรับเงินเดือน ๔ พันบาทนี่จนตลอดชีวิต แล้วเมื่อตายก็ได้รับความกรุณาให้เงินก้อนแก่ดิฉัน ซึ่งเป็นทายาทเป็นจำนวน ๓๐ เดือนกับค่าทำศพ ๑ เดือนจากบำนาญที่ได้รับ คือ เราอยู่กันนี่นะคะ โดยเรื่องอะไรส่วนตัวก็มีบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก คือ เราคิดที่จะทำอย่างไรจึงจะให้ราษฎรถ้วนหน้านี่ได้พ้นจากความทุกข์ยาก เพราะ

ว่าท่านได้สัมผัสกับตัวเองมาเนื่องจากท่านเป็นลูกชาวนา และนอกจากเป็นลูกชาวนาแล้ว ยังได้เคยไปทำนาด้วยตนเองอีกด้วย . . . ในการอบรมครอบครัวนะคะว่า ให้ถือหลักสังคมที่เป็นธรรม คือ สังคมที่ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบและเบียดเบียนกัน และในการศึกษาหาวิชาความรู้ ก็ให้ทำตนให้ปราศจากอุปาทานและกิเลส จึงจะสามารถรับเอาสิ่งที่เป็นสัจจะ ตามภาววิสัยและรูปธรรมที่ประจักษ์ได้ และคำหนึ่งที่ดิฉันคิดว่าน่าจะสนใจคือว่า สุนทรพจน์ของท่านในขณะที่เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อปี ๒๔๘๙ เดือนพฤษภาคม ท่านได้กล่าวในสภาว่า "ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงได้ ก็ต้องประกอบด้วย กฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต" นอกนั้นดิฉันก็ไม่มีอะไรจะกล่าวแล้ว ขอจบเพียงแค่นี้ค่ะ ⁂

คำปราศรัย ในงาน "*เทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์*" ณ กรุงปารีส วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๙ จัดโดย สมาคม ฝรั่งเศส–ไทย สมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส (ส.น.ท.ฝ.) ชาวไทยและนักเรียนไทย ชาวธรรมศาสตร์ในฝรั่งเศส และมูลนิธิ ปรีดี พนมยงค์

คำปราศรัยของนายปีแอร์ ฟีสติเย (*M. Pierre FISTIE*)

แห่งมูลนิธิรัฐศาสตร์แห่งชาติ

(Fondation Nationale des Sciences Politiques CERI)

ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณะกรรมการจัดงาน "เทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส" ที่ได้ให้เกียรติข้าพเจ้าอย่างสูง ในการที่ได้มากล่าวปราศรัยต่อท่านทั้งหลายในโอกาสนี้ อันที่จริงแล้วข้าพเจ้าได้พบกับนายปรีดี พนมยงค์ เพียง ๓ ครั้งเท่านั้นในชีวิตของข้าพเจ้า จึงไม่ทราบว่าข้าพเจ้าเหมาะสมกับเกียรติที่ท่านทั้งหลายมอบให้หรือไม่ สิ่งที่ข้าพเจ้ารู้เกี่ยวกับนายปรีดี ฯ นั้นมาจากการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยปัจจุบัน ในท่ามกลางประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของไทยดังกล่าว สิ่งที่เด่นชัดที่สุดเกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ ก็คือ การที่นายปรีดีฯเป็นผู้ที่ก้าวหน้าเกินกว่ายุคสมัยของท่าน การเป็นผู้ก้าวหน้าเกินกว่ายุคสมัยนั้น เป็นทั้งข้อดีและเป็นสิ่งที่เป็นภัยแก่ตัวนายปรีดี ฯ เอง ด้วยเวลาอันน้อยนิดที่ข้าพเจ้ามีอยู่ ข้าพเจ้าจะไม่ขอพรรณนาชีวิตทางการเมืองของนายปรีดี ฯ ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าท่านทั้งหลายคงจะทราบ

อยู่แล้ว และบางท่านอาจจะทราบดีกว่าข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าเพียงใคร่จะชี้แจงข้อเท็จจริงที่ว่านายปรีดี ฯ เป็นผู้ก้าวหน้าเกินกว่ายุคสมัยของท่าน

ประการแรกทีเดียว ในทางการเมืองภายในประเทศ ตลอดระยะเวลา ๗ ปีที่นายปรีดี ฯ พำนักอยู่ในฝรั่งเศส ท่านคงได้เฝ้าสังเกตวิธีการดำเนินของระบอบประชาธิปไตย และคงจะได้วิเคราะห์การปฏิบัติของระบอบประชาธิปไตย ตามที่ท่านได้ศึกษาในทางนิติศาสตร์ และเป็นที่แน่ชัดทีเดียวว่าท่านจะต้องเกิดมีความปรารถนาที่จะปลูกฝังการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทย แต่ปัญหาก็คือว่าสภาพสังคมไทยในสมัยนั้นแตกต่างจากสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดระบอบประชาธิปไตย เพราะในสังคมตะวันตกมีชนชั้นเจ้าสมบัติซึ่งเป็นชนชั้นกลางที่ไม่ขึ้นกับรัฐ และต้องการจะจำกัดอำนาจของรัฐ ความปรารถนาที่จะจำกัดอำนาจของรัฐนี้เองได้ก่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก ซึ่งภายหลังก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปโดยเพิ่มข้อคำนึงในทางสังคมเข้าไปด้วย แต่สังคมไทยนั้นแตกต่างไปจากสภาพที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงมาก ชนชั้นกลางเท่าที่มีอยู่ขณะนั้นก็คือ ชนชั้นข้าราชการพลเรือนและทหาร ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยตามรูปแบบตะวันตก จึงยากที่จะปลูกฝังในเมือง

ไทย อันนี้เห็นได้ชัดจากการที่พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งนายปรีดี ฯ ร่างขึ้นนั้นสะท้อนฐานะความสำคัญของชนชั้นข้าราชการพลเรือนและทหาร นายปรีดี ฯ ก็ตระหนักดีถึงข้อนี้ ต่อมาจึงได้พยายามที่จะพัฒนาวิถีความคิด โดยเริ่มด้วยการกระจายให้ประชาธิปไตยพัฒนาขึ้นมาตั้งแต่พื้นฐาน ในสถาบันระดับท้องถิ่น ด้วยการจัดรูปแบบการปกครองเทศบาลอันเป็นผลงานชิ้นสำคัญในสมัยที่ท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อันดับต่อมาก็ได้แก่การสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง อันเป็นการสงเคราะห์อุดมคติพุทธศาสนาและประชาธิปไตยเข้าด้วยกัน และในที่สุดเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว นายปรีดี ฯ ก็สามารถจัดให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด แต่แล้วปัญหาก็คือว่าสังคมไทยยังไม่ได้วิวัฒนาก้าวหน้าเพียงพอที่จะรองรับให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้บังคับใช้อยู่ได้นาน โดยในที่สุดก็ถูกยกเลิกไปโดยคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐

นายปรีดี ฯ ยังเป็นผู้ก้าวหน้ากว่ายุคสมัยในทางเศรษฐกิจอีกด้วย กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ท่านได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐ

กิจ ฯ เพื่อที่จะเป็นแนวทางแก้ไขสถานการณ์อันเกิดจากเศรษกิจตกต่ำทั่วโลกในตอนนั้น ข้อเสนอของนายปรีดี ฯ นั้นเป็นการแก้ไขที่โครงสร้าง และได้รับอิทธิพลบางประการจากประสบการณ์ของโซเวียต ในยุคที่ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ ๕ ปี และแนวความคิดสังคมนิยมแบบ *Utopia (Socialisme utopique)* ลักษณะเฉพาะที่เด่นที่สุดของเค้าโครงการเศรษฐกิจ ฯ ก็คือข้อเสนอของนายปรีดี ฯ ในเรื่องสหกรณ์ในชนบท ซึ่งมิใช่เป็นสหกรณ์การขายและการผลิตเท่านั้น แต่ยังเป็นสหกรณ์ที่ตามเจตนารมณ์แล้วจะมีอำนาจปกครองในเขตท้องที่อีกด้วย อันนี้น่าประหลาดใจเป็นอันมากที่เป็นสิ่งที่เหมาเจ๋อตุงก็พยายามที่จะสถาปนาขึ้นในประเทศจีนในหลายปีต่อมา ประสบการณ์อันนี้ได้ถูกยกเลิกไปแล้วในเมืองจีน แต่สำหรับประเทศไทยยังไม่ได้ถูกนำมาลองใช้เลยด้วยซ้ำไป ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเหตุผลทางการเมืองในสมัยนั้น ในแง่นี้นายปรีดี ฯ มีความคิดล้ำสมัยกว่าเหมาเจ๋อตุงอีกด้วย อนึ่ง ในสมัยนั้นในโลกซึ่งยังไม่มีคำเรียกว่า "โลกที่สาม" ก็ได้มีความพยายามหลายแบบที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น ในตุรกี สมัยของมุสตาฟา เคมาล ก็ได้มีการเสนอความคิดที่จะวางโครงการเศรษฐกิจเหมือนกัน แต่โครงการเศรษฐกิจของมุสตาฟา เคมาล จำกัด

เฉพาะในทางการอุตสาหกรรม ในขณะที่ข้อเสนอของนายปรีดี ฯ นั้น เข้าใจถูกต้องว่าจะต้องพัฒนาชนบทและการเกษตรกรรมก่อนด้วย

แต่อันนั้น ปัญหาก็คือว่าวิวัฒนาการของสังคมไทยสมัยนั้น ยังไปไม่ทันกับความคิดที่นายปรีดี ฯ เสนอ เพราะเมืองไทยตอนนั้นยังเป็นประเทศที่มีประชากรน้อย จึงเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจกับเกษตรกรถึงความจำเป็นที่จะต้องพยายามเพิ่มผลผลิต ในขณะที่ที่ทำกินยังมีมากเกินกว่าสัดส่วนจำนวนประชากร อย่างไรก็ตาม เมื่อนายปรีดี ฯ ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในราว ๆ พ.ศ. ๒๔๘๑–๒๔๘๔ ท่านก็ได้นำเอาความคิดบางประการในเค้าโครงการดังกล่าวมาปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องการปฏิรูปการเก็บภาษีทางอ้อม

ในทางการต่างประเทศ เราจะเห็นได้เช่นกันว่านายปรีดี ฯ ก้าวหน้าเกินกว่ายุคของท่าน สถานการณ์ทั่วไปในเอเชียอาคเนย์หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ปรากฏว่าประเทศไทยถูกแวดล้อมไปด้วยประเทศที่กำลังพยายามปลดจากแอกของอาณานิคม มีขบวนการกู้ชาติเกิดขึ้นมากมายในประเทศเหล่านั้น นายปรีดี ฯ ตระหนักดีว่าวันหนึ่งข้างหน้า เมื่อขบวนการกู้ชาติเหล่านี้ประสบความสำเร็จในการปลดปล่อยประเทศของตน ประเทศไทยจะตกอยู่ในสภาพที่เป็นอัน

ตรายดังเช่นในสมัยก่อนยุคอาณานิคม นายปรีดี ฯ จำได้ดีถึงประวัติศาสตร์ที่ไทยเคยต้องทำสงครามกับพม่า และกับเวียดนามเกี่ยวกับการปกครองเขมร จึงได้เกิดความคิดที่ว่าไทยอาจจะเป็นผู้นำของขบวนการกู้ชาติเหล่านั้น ด้วยการจัดตั้งสหภาพแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นความคิดที่มีมาก่อนการจัดตั้งองค์การอาเซียนในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ และข้อเสนอในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ในเรื่องเขตสันติภาพ เสรีภาพ และความเป็นกลาง จะเห็นว่าแนวความคิดของนายปรีดี ฯ ในเรื่องนี้ก็ก้าวหน้ากว่ายุคของท่านอีก เพราะเมื่อท่านเสนอความคิดเรื่องนี้ต่อฝรั่งเศสในราว พ.ศ. ๒๔๘๙–๙๐ นั้น ฝรั่งเศสยังไม่พร้อมที่จะถอนตัวออกจากอินโดจีน ข้อเสนอของนายปรีดี ฯ จึงเพียงแต่ก่อให้เกิดสันนิบาตแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งต่อมาก็สลายตัวไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐

การที่นายปรีดี ฯ มีความคิดก้าวหน้าเกินกว่ายุคของท่านนั้น มิใช่ว่าท่านจะไม่สัมผัสกับความเป็นจริงเอาเสียเลย ข้าพเจ้าใคร่จะขอเล่าให้ท่านทั้งหลายทราบว่า ในระหว่างการสนทนาครั้งหนึ่ง นายปรีดี ฯ ปรารภให้ข้าพเจ้าฟังว่า ในความคิดเรื่องสหภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ความปรารถนาสำคัญของท่านคือ การสร้างกรอบทางการเมืองเพื่อที่จะกระชับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว กล่าว

อีกนัยหนึ่งนายปรีดี ฯ ตระหนักดีว่าประเทศไทยกำลังดำเนินไปสู่สถานการณ์อันจะมีอันตรายรอบด้าน ท่านจึงคำนึงถึงความมั่นคงปลอดภัยในอนาคตของประเทศไทย ด้วยการกระชับความสัมพันธ์กับลาว เพราะลาวจะเป็นกันชนให้กับประเทศไทยในทางชายแดนตะวันออกได้ พูดง่าย ๆ ก็คือว่า นายปรีดี ฯ กลับไปใช้แนวทางดั้งเดิมที่กำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยในเอเชียอาคเนย์ในอดีต กล่าวคือ แนวทางที่ถูกกำหนดโดยสภาพทางภูมิศาสตร์

บทเรียนที่เราได้รับจากชีวิตอันมีคุณค่าของนายปรีดี ฯ ก็คือ เราควรดำเนินรอยตามท่านซึ่งหมายถึงว่า เราต้องรู้จักที่จะประสานทัศนะอันเกิดจากการมองการณ์ไกลไปข้างหน้า และความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติในทางความเป็นจริง คือ ต้องรู้จักปฏิบัติในรูปธรรมที่เป็นจริง ทั้งนี้โดยไม่ทรยศต่ออุดมคติ และนี่คือแนวทางที่นายปรีดี ฯ ปฏิบัติตามตลอดชีวิตของท่าน ขอบคุณ

คำปราศรัย ในงาน *"เทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์"* วันเดียวกัน ซึ่งแปลจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส Discours de M. Pierre FISTIE

รายงานข่าวจากปารีส
"การกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนของรัฐบุรุษอาวุโส"

เช้าวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙ อันเป็นวันครบรอบ ๓ ปี แห่งอสัญกรรมของนายปรีดี พนมยงค์ ณ บ้านพักชานกรุงปารีสของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ได้มีพิธีทักษิณานุประทานอัฐิธาตุของนายปรีดี ฯ นอกจากท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์และครอบครัวแล้ว ยังมีชาวไทย นักเรียนไทย และชาวธรรมศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศส ตัวแทนของสามัคคีสมาคมในประเทศอังกฤษและตัวแทนชาวไทยในสหพันธรัฐเยอรมนีเข้าร่วมการทำบุญครั้งนี้ด้วย

ต่อมาในตอนบ่ายของวันที่ ๓ พฤษภาคม ชาวไทย นักเรียนไทยและชาวธรรมศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศส ด้วยความร่วมมือของสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส *Association France–Thailande* และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ได้จัดงาน "เทอดเกียรติ

รัฐบุรุษอาวุโส" งานนี้เริ่มด้วยการฉายสไลด์ชีวประวัตินายปรีดี พนมยงค์ ผู้ไปร่วมงานหลายท่านหลั่งน้ำตาด้วยความอาลัยและศรัทธาในชีวิตและผลงานของ "คนดีที่เมืองไทยไม่ต้องการ" จากนั้นท่านผู้หญิงพูนศุข ฯ ได้รับเชิญให้กล่าวคำรำลึกถึงนายปรีดี ฯ ในฐานะที่เป็นภรรยาคู่ทุกข์คู่ยากกันมาเป็นเวลากว่า ๕๕ ปี ท่านผู้หญิงพูนศุข ฯ กล่าวด้วยความตื้นตันใจว่าตลอดเวลาที่ใช้ชีวิตร่วมกันนั้น นายปรีดี ฯ ได้รับใช้ชาติและราษฎรไทยด้วยสติปัญญาและความสามารถอย่างเต็มที่และด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และอบรมสั่งสอนให้ภรรยาและลูกหลานหมั่นศึกษาหาความรู้ต่อไปอยู่เสมอ จวบจนวาระสุดท้ายของชีวิตนายปรีดี ฯ เองก็ได้ติดตามศึกษาความรู้ใหม่ๆ ตลอดเวลา ในความอีกตอนหนึ่ง ท่านผู้หญิงพูนศุข ฯ ได้กล่าวว่า แม้นายปรีดี ฯ จะได้รับใช้และทำคุณงามความดีให้แก่ชาติบ้านเมืองอยู่ไม่น้อย แต่ที่สุดก็นอนสงบในโลงศพหยาบ ๆ และเงินบำนาญที่ได้รับเพียงเดือนละสี่พันบาทเศษเท่านั้น

รายงานต่อมาได้แก่กลอนสดุดีประกอบดนตรีไทยซึ่งบรรเลงโดยวงดนตรีไทยของนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส ในการนี้ ตัวแทนของนักเรียนและชาวไทยในเยอรมนี ฝรั่งเศส ได้สลับกันอ่านบทกลอนอันน่าประทับใจที่แสดงความเชื่อมั่นว่าคุณงามความดีอัน

เป็นสัจจะที่รัฐบุรุษอาวุโสได้เพียรทำไว้นั้นจักปรากฏเป็นจริง

"น้ำลดตอก็ผุด ใบบัวสุดปิดข้างสาร
เมื่อธรรมะชนะมาร รัฐบุรุษจักคืนมา"

นายปีแอร์ ฟีสติเย (*Pierre FISTIE*) ศาสตราจารย์ประจำสถาบันศึกษาค้นคว้าและวิจัยทางวิทยาศาสตร์แห่งชาติ (CNRS) และผู้ซึ่งได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยไว้หลายเล่ม ได้กล่าวบรรยายถึงผลงานของนายปรีดี ฯ ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่เกิดก่อนกาล แม้ท่านจะมีความคิดริเริ่ม ในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าเทียมเท่านานาอารยะประเทศ แต่เนื่องด้วยความคิดของท่านก้าวหน้าล้ำยุค จึงทำให้ต้องประสบชะตากรรมอันผันผวนจากแรงกดดันของสังคม นายฟีสติเยยังได้กล่าวว่า นายปรีดี ฯ มีความคิดที่ก้าวหน้ากว่าคณะยังเตอร์กของมุสตาฟา เคมาล เพราะนายปรีดี ฯ มุ่งปฏิรูปเศรษฐกิจสังคมด้วย ส่วนความคิดเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นก็มีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกับความคิดสหกรณ์ของเหมาเจ๋อตุง แต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าใครลอกเลียนจากใคร เพราะแต่ละท่านย่อมมีความคิดริเริ่มที่เป็นตัวของตัวเอง

ในบรรดาแขกผู้มีเกียรติที่กล่าวคำรำลึกถึงรัฐบุรุษอาวุโส พ.ต.อ. เสฐียร สินธุเสน ตัวแทนของ ต.มธก. ที่เดินทางมารับ

อัฐิธาตุของท่านผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และนายสมบัติ เบญจศิริมงคล ตัวแทนชาวไทยในสหพันธรัฐเยอรมนีต่างได้เล่าภาพประทับใจของนายปรีดี ฯ ที่ทั้งสองเคยได้รับ และกล่าวเน้นว่านายปรีดี ฯ มิเพียงแต่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวธรรมศาสตร์ หากเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวไทยทั้งมวลด้วย

อีกรายการหนึ่งที่ดึงดูดความสนใจของผู้มาร่วมชุมนุมในวันนั้นคือ ภาพยนตร์ *พระเจ้าช้างเผือก* ที่นายปรีดี ฯ เป็นผู้ประพันธ์เรื่องและอำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้ จนถึงวันนี้เป็นเวลา๔๖ปีแล้ว แต่ความคิดที่เกี่ยวกับสงครามและสันติภาพของนายปรีดี ฯ ก็ยังคงเหมาะสมกับความคิดปัจจุบัน ในเรื่องการรักษาเอกราชของชาติและการป้องกันการรุกรานจากต่างชาติ

รายการนี้ได้สิ้นสุดลงด้วยการเปิดเทปคำขวัญของนายปรีดี ฯ ที่มีถึง ด.ช. ฤทธิพัฒน์ และ ด.ช. ฤทธิพงศ์ เทียนดำ ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า "...ขอให้หลานทั้งสองช่วยงานคุณพ่อ คุณแม่ คุณตา คุณยาย โดยต้องเข้าใจว่า แรงงานเป็นบ่อเกิดแห่งความไพบูลย์..."

อนึ่งในเวลาบ่ายวันที่ ๓ และ ๔ พฤษภาคม ได้เปิดโอกาส

ให้บุคคลต่าง ๆ เข้าแสดงความเคารพอัฐิธาตุของนายปรีดี ฯ ณ บ้านพักของท่านที่ออองโตนี ชานกรุงปารีส ในโอกาสนี้ ฯพณฯ ประชา คุณะเกษม เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสและภรรยา ฯพณฯ ทองไส โพธิสาน เอกอัครรัฐทูตสาธารณรัฐประชาชนลาวประจำกรุงปารีสและภรรยา อีกทั้งที่ปรึกษาประจำสถานเอกอัครรัฐทูตเวียดนามประจำกรุงปารีส นาย P.B. LAFONT ศาสตราจารย์ประจำสถาบันค้นคว้าและวิจัยประวัติศาสตร์และอารยธรรมคาบสมุทรอินโดจีนแห่งมหาวิทยาลัยปารีส ชาวไทยและมิตรชาวต่างประเทศก็ได้มาแสดงความเคารพอัฐิธาตุของนายปรีดี ฯ เป็นครั้งสุดท้าย

เช้าวันที่ ๖ พฤษภาคม อัฐิธาตุของนายปรีดี ฯ ได้เคลื่อนจากบ้านพักออองโตนีมายังสนามบิน *Roissy–Charles de Gaulle* เป็นขบวนประกอบด้วยชาวไทย นักเรียนไทย และชาวธรรมศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศส ที่สนามบินมีผู้มารอส่งกันคับคั่ง ทั้งนี้ นายรังสรรค์ พหลโยธิน อัครราชทูตที่ปรึกษาประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส นายชอง ซูเบรอนาต์ รองอธิบดีกรมเอเชียแห่งกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส ในฐานะตัวแทนของรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ร่วมในพิธีส่งอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสที่สนามบินด้วย

ก่อนที่จะนำอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสผู้ผลักดันกลับคืนสู่บ้าน

เกิดเมืองนอน ชาวไทยผู้หนึ่งได้ขอร้อง พ.ต.อ. เสฐียร สินธุเสน ให้นำน้ำทะเลในบริเวณที่ลอยอัฐิธาตุของนายปรีดี ฯ มาฝากเขาและเพื่อน ๆ เพื่อสักการะบูชาในสมองปัญญาและความสามารถของนายปรีดี ฯ ซึ่งได้อุทิศต่อชาติและราษฎรไทยอันเป็นที่รักยิ่ง

และแล้วเครื่องบินแห่งบริษัทการบินไทยเที่ยวบิน ทีจี ๙๓๕ ซึ่งมีกัปตันตฤตีย์ อำมฤต เป็นนักบินที่ ๑ ก็ได้นำอัฐิธาตุของนายปรีดี ฯ พร้อมด้วยท่านผู้หญิงพูนศุข ฯ กับครอบครัวและผู้ร่วมติดตาม จากสนามบินปารีส *Roissy–Charles de Gaulle* เมื่อเวลา ๑๒.๒๕ น. (เวลาท้องถิ่น) มุ่งหน้าสู่กรุงเทพ ฯ

นายปรีดี ฯ ได้เดินทางมาปารีสเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ และได้พำนักอยู่ที่กรุงปารีสจวบจนวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ อันเป็นวันที่ท่านได้ถึงแก่อสัญกรรมด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุ ๘๓ ปี และรวมเวลาพำนักในปารีส ๑๓ ปี หลังจากการจัดการฌาปนกิจ ณ สุสาน แปร์ลาแชส แล้ว อัฐิธาตุของท่านก็ยังคงอยู่ที่บ้านพักชานกรุงปารีสจนกระทั่งถึงวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ชาวธรรมศาสตร์ และชาวไทยทั้งปวงที่ระลึกในคุณงามความดีของท่าน

จึงได้ตกลงใจพร้อมกันอัญเชิญอัฐิธาตุของท่านกลับสู่ประเทศไทย

ฤาไฉน แต่คนดีที่เมืองไทยไม่ต้องการ ?

๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

รายงานข่าวโดยผู้สื่อข่าวพิเศษจากปารีส

รัฐบุรุษจักคืนมา

พ่อเอยพ่อปรีดี นามพ่อนี้มีมั่น
เพรียกหาทั่วธานินทร์ เป็นหลักธรรมประจำใจ
ก่อการอภิวัฒน์ นำอำนาจสู่ทวยไทย
ประชาธิปไตย จึงก่อเกิดเป็นตัวตน
ประศาสน์นามธรรมศาสตร์ และการเมืองเลืองสกล
รับใช้ประชาชน เชิดชูธรรมพิชิตพาล
พิทักษ์เอกราช กอบกู้ชาติไว้ทันกาล
เสรีไทยใจหาญ ถึงลูกหลานก็จดจำ
บุญคุณพ่อเทียมฟ้า กล่าวพรรณาสิเกินคำ
โอ้ไทยใยเงียบงำ ฉะนี้หรือที่ชื่อไท
อธรรมฤางำเมือง สติเฟื่องจิตบอดใส
กตัญญูอยู่หนใด ขัดข้องใจให้คลุ่นคิด
โดมแดนดินถิ่นธรรม เถอะน้องนำพ่อสถิตย์
ชีวิตต่อชีวิต จักสืบทอดอุดมการณ์
น้ำลดตอก็ผุด ใบบัวสุดบีดช้างสาร
เมื่อธรรมะชนะมาร รัฐบุรุษจักคืนมา

ชาวธรรมศาสตร์ในฝรั่งเศส
พุทธศักราช ๒๕๒๕

"บุญคุณ"

รัฐบุรุษของไทยผู้ใจกล้า
เปี่ยมศรัทธารักชาติอาจหาญยิ่ง
ยอมสละกายใจไม่ประวิง
นิมิตสิ่งเชิดชูธรรมนำประชา
อภิวัฒน์จัดตั้งหลักปกครอง
ประชาธิปไตยสอดคล้องกันทั่วหล้า
ประศาสน์การมหาวิทยาลัยให้วิชา
โดยสมญาธรรมศาสตร์และการเมือง
ทั้งท่านยังมีบุญคุณเหลือล้น
กอบกู้จนชาติพ้นภัยได้หนุนเนื่อง
รักษาความเป็น "ไท" ให้ประเทือง
ก่อรุ่งเรืองทุกยามสมนาม "ไทย"
แต่เหตุการณ์ผันผวนล้วนย้อนกลับ
มืดมนต์ลับบังตาพาหวลไห้
คนดีของชาติทั้งหลายกลายเป็นภัย
ถูกขับไล่อพยพพบทรมา

ลูกหลานเอ๋ยเคยรู้จักสักน้อยนิด
คร่ำครวญคิดถึงบุญคุณสุดสรรหา
กตัญญูอยู่หนใดไม่นำพา
อนิจจาแสนเศร้าอนาถจัง
ขอตั้งจิตมั่นศรัทธารักษาช่วย
เอื้ออำนวยเทิดทูนธรรมนำความหวัง
เพื่อสัจจะปรากฏยั่งยืนจีรัง
ประดุจดังแสงสว่างส่องทางจร

วิจิตรา พุ่งลัดดา
นักเรียนไทยในฝรั่งเศส

รำลึกถึงรัฐบุรุษ...ปรีดี

ไม่ว่าจะมีตำแหน่งหรืออาชีพอะไร ถ้ามีใบดีกรีมารับรองคุณภาพแล้วละก็ กล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งก้าวออกมาจากสถาบันริมน้ำเจ้าพระยาแถวท่าพระจันทร์

"มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" นามนี้ กล่าวขานขึ้นมาคราใดใครๆ ก็รู้จัก ทั้งทางด้านวิชาการและบุคลากร ที่ถ่ายทอดพลังทางความคิดไปสู่ปัญญาชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ซึ่งกว่าจะมาถึงวันนี้ก็จะต้องเริ่มมาจากวันนั้นในอดีต...ใช่หรือไม่

ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษแห่งการเมืองไทย ผู้สถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในครั้งนั้นได้เริ่มจากสาขาด้านการเมืองโดยเฉพาะก่อน โดยเปิดรับผู้ใฝ่หาวิชาความรู้อย่างกว้างขวาง ไม่ต้องสอบแข่งขันแย่งชิงที่นั่งดังเช่นยุคสมัยนี้

เนื่องจากเหตุการณ์บ้านเมืองที่ผันแปรไป ทำให้...ปรีดี

พนมยงค์ . . . จากแผ่นดินไทยอันเป็นบ้านเกิดไป . . . อย่างไม่มีวันกลับ

เวลาที่ผ่านไปไม่นานเลย . . . สำหรับวันนี้ที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม ยอดโดมยังตั้งตระหง่านอยู่คู่ธรรมศาสตร์ที่พัฒนาไปไม่หยุดยั้ง และจากเพียงแขนงวิชาเดียวก็แตกแยกขยายสาขาเพิ่มมากขึ้น เปรียบเสมือนกับต้นไม้ที่เจริญเติบโตแผ่กิ่งก้านออกไป แสดงให้เห็นความสมบูรณ์พร้อม พวกเราได้ทำความรู้จักและให้ความสำคัญกับสถาบัน "ธรรมศาสตร์" มาแล้ว แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่มีคุณค่ายิ่ง อย่างไม่น่าละเลยไป . . . ประวัติและผลงานของปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษผู้ควรค่าแก่การจารึกจดจำ

ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม . . . วันที่ ๗–๘ นี้ จะมีการจัดนิทรรศการแสดงประวัติและผลงานของรัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ขึ้นถึง ๒ แห่งด้วยกัน . . . ที่อยุธยาบ้านเกิด ณ อนุสรณ์สถานปรีดี ฯ พร้อมงานฉลองพิธีเบิดอนุสาวรีย์ และต่อมา ๙–๑๐ พฤษภาคม ที่ตึกโดมธรรมศาสตร์ด้วย

พร้อมกันนี้ยังมีสิ่งที่สำคัญที่สุด ของการจัดนิทรรศการและผลงานครั้งนี้ ก็คือ อัฐิธาตุของรัฐบุรุษผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัย ที่เพิ่งเชิญกลับมาจากฝรั่งเศส หลังจากที่ได้ออกไปพำนักยังต่างประเทศ

ท่านแต่เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ โดยให้ประชาชนทั่วไปได้เคารพอัฐิธาตุก่อนที่จะนำไปลอยยังปากแม่น้ำของอ่าวไทย ในบ่ายวันที่ ๑๑ เดือนเดียวกัน

แม้จะไม่ได้เกิดร่วมสมัย แต่ขอให้ได้ไปร่วมชื่นชมงานครั้งนี้เพื่อชื่มชับคุณค่าแห่งคุณความดีนี้ไว้ แม้จะเล็กน้อยเพียงเถ้าธุลีอัฐิธาตุก็ตาม ⚠

เบญจวรรณ

จาก*ผู้หญิง* ๒๔ คอลัมน์ *ผู้หญิงรอบรู้* ฉบับเดือนเมษายน ๒๕๒๖

พระดีกับคนดี

คนเรานั้นถ้าเป็นคนดีเสียอย่าง ไม่ว่ายังอยู่หรือตายไป ใครๆ ก็ต้องพูดถึง และสรรเสริญไม่รู้จบ

ผิดกับคนชั่ว แม้จะมีคนพูดถึง ก็ไม่เป็นที่น่าชื่นชม

คนเราจะดีหรือชั่วไม่ได้วัดกันที่รูปกาย ซึ่งเห็นจากภายนอก คนที่เข้าวัดทุกวันพระ หรือทำบุญทีละล้าน ไม่จำเป็นต้องเป็นคนดีเสมอไป

เช่นเดียวกับพระ มีทั้งพระดีและพระไม่ดี

พระไม่ดีอยู่ที่ไหนบ้าง อย่าเพิ่งพูดถึงดีกว่า ว่ากันเรื่องพระดีก่อน

วันอาทิตย์ที่ ๔ พ.ค. นี้ ระหว่างเวลา ๑๔.๐๐–๑๖.๐๐ น. มนุษยสัมพันธ์สมาคมแห่งประเทศไทย มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ จัดอภิปรายฉลองอายุ ๘๐ ปี พุทธทาส

ภิกขุ หัวข้อเรื่อง "การสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยหลักธรรมะ" ที่หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์

ว่าง ๆ ลองไปฟังกันดู แล้วจะรู้ว่า พระอย่าง "พุทธทาสภิกขุ" เป็นพระดีอย่างไร

พระราชนันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ) พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ อุเทน เตชะไพบูลย์ และคนัย ตุลาบดี จะช่วยกันบอกให้รู้

คนดีอีกคนหนึ่งท่านได้ตายไปแล้ว

พูดไปก็มากความ อ่านกลอนบทนี้ดูแล้วจะรู้ว่าความดีของท่าน ไม่สูญหาย

พ่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน

พ่อสร้างแคว้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี

พ่อของข้านามระบือชื่อ "ปรีดี"

แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ

ท่านจากเมืองไทยไปตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ด้วยเหตุผลทางการเมือง และไม่มีโอกาสกลับมาเมืองไทยอีกเลยชั่วชีวิต ท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๒ พ.ค. ๒๕๒๖ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

คนดีคนนี้คือ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยจัดงานระลึกถึงท่านมาแล้ว และในระหว่างวันที่ ๖–๑๑ พ.ค. นี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จะร่วมกันจัดงานอีกครั้ง ในโอกาสที่มีการเชิญอัฐิธาตุของท่านมายังประเทศไทย

เรียกชื่องานว่า **"งานอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์"**

อัฐิธาตุของท่านจะออกเดินทางจากบ้านอองโตนี ชานกรุงปารีส ในวันที่ ๖ พ.ค. ถึงสนามบินดอนเมือง โดยสายการบินไทย เที่ยวบินที่ ที.จี. ๙๓๕ เวลา ๐๖.๕๐ น. วันที่ ๗ พ.ค. จากนั้นจะเชิญอัฐิธาตุไปสู่อนุสรณ์สถานปรีดีที่ จ. พระนครศรีอยุธยา

จนถึงวันที่ ๘ พ.ค. จะมีการแสดงปาฐกถาธรรม และมหรสพฉลองตลอด

วันที่ ๙ เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราช เสด็จเปิดอนุสรณ์สถาน แล้วเสด็จนำขบวนเชิญอัฐิธาตุเข้ากรุงเทพ ฯ มาประดิษฐาน ณ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เปิดโอกาสให้ผู้เคารพนับถือ เคารพอัฐิธาตุพร้อมกับการอภิปรายการแสดงละคร และปาฐกถาธรรม โดยท่านปัญญานันทภิกขุ จนถึงวันที่ ๑๑ พ.ค. เวลา ๑๓.๓๐ น. จะเชิญอัฐิธาตุไปลอยที่

ข่าวไทย

พูดถึงพระดีกับคนดี สบายใจดีครับ
ผิดกับพูดถึงคนชั่วๆ ห่อเหี่ยวพิลึก ⚠

กำแหง ภริตานนท์

จาก *เดลินิวส์* คอลัมน์ *ปลายนิ้ว* '*นายกำแหง*'
ฉบับวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๙

ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย
สัจจะคืนเมือง

วันนี้เป็นวันครบ ๓ ปี ที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ลาจากโลกนี้ไปทาง อ.ม.ธ. ขอให้ผมมาพูดเป็นที่ระลึกถึงท่าน และเพื่อกระตุ้นเตือนให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณงามความดีของท่าน เพราะอัฐิธาตุของท่านจะกลับถึงเมืองไทยในวันที่ ๗ นี้ ดังที่มีการติดป้ายกันทั่วมหาวิทยาลัย ว่าเป็นการกลับคืนมาของสัจจะ แต่แล้วเยาวชนเป็นอันมากกลับไม่รู้จักท่าน ดังจะเห็นได้ว่าในห้องประชุมนี้เอง คนก็น้อยกว่าเวลาที่ผมมาพูดเรื่องอื่นๆ โดยที่ถ้าหัวข้อเรื่องน่าตื่นเต้น หรือมีดนตรีเพื่อชีวิตประกอบ คนจะแน่นเป็นพิเศษ เหตุทั้งนี้ก็พอเข้าใจได้ โดยเราจะต้องโยงกลับไปถึงการทำลายล้างการสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเองของนักศึกษา ซึ่งมีอนุสนธิมาแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ หรือก่อนหน้านั้นด้วยซ้ำไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศูนย์วิทยทรัพยากร

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นจุดสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ได้เกิดการทำลายล้างขบวนการนักศึกษา ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จากการกระทำครั้งนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานของราชการได้จงใจทำลายล้างความคิด สติปัญญาของคนรุ่นใหม่ ๑๐ ปีนี้เห็นผลชัด ผมรู้จักคนรุ่นใหม่มากว่า ๒๐ ปี หลังจาก ๖ ตุลา ฯ ๒๕๑๙ การทำลายล้างทำเป็นขบวนการ โดยเฉพาะ กอ.ร.ม.น. ได้แทรกซึมไปตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยและโรงเรียน พยายามบิดเบือนประวัติศาสตร์ บิดเบือนสัจจะ ให้เด็กรุ่นใหม่หวาดกลัว ไม่มีความกล้า ไม่เป็นการแปลกประหลาด ที่นักเรียนรุ่นใหม่ นิสิตรุ่นใหม่ เยาวชนรุ่นใหม่ จะไม่มีความสนใจในปัญหาของสังคม ปัญหาการเมือง ปัญหาสัจจะดังเมื่อครั้งก่อน ๆ อันนี้เป็นประเด็นที่ ๑ ที่ผมอยากจะฝากไว้ และถ้าคนรุ่นใหม่เป็นเช่นนี้อยู่ต่อไปแล้ว อนาคตของบ้านเมือง อนาคตของสังคมของเขาเอง จะมีอาการที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างมาก

ประเด็นที่ ๒ ระบบการศึกษาของเราเองไม่ได้สอนให้คนแสวงหาสัจจะ ไม่ได้สอนให้เป็นตัวของตัวเอง ไม่ได้สอนให้คนมีความกล้า ระบบการศึกษาของเราสอนให้สยบยอม ให้เหยา ให้อ่อนเปียก คิดอย่างเดียวที่จะพัฒนาตัวเอง เคลื่อนย้ายสถานะทาง

สังคมของตน จากชั้นประถมศึกษาไปสู่มัธยม จากมัธยมไปสู่อุดมศึกษา เพื่อพร้อมที่จะเป็นลูกจ้าง เพราะฉะนั้นปรัชญาการศึกษาโดยนัยนี้ บัณฑิตว่างงานจึงมีมากขึ้น เดี๋ยวนี้มีเป็นแสนแล้ว ถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป คงมีเป็นล้าน นี่ประเด็นที่ ๒ เค้าโครงการศึกษาไม่สอนให้คนเป็นตัวของตัวเอง ไม่สอนให้คนกล้าเผชิญความเป็นจริง สอนในสิ่งมอมเมาเป็นส่วนใหญ่ แล้วคนรุ่นใหม่ก็ติดอยู่ในความมัวเมา ติดอยู่ในความโลภ ความหลง ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง

ประเด็นที่ ๓ ที่คนไม่สนใจอาจารย์ ปรีดี นั้น เพราะอาจารย์ปรีดี มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับบ้านเมือง เป็นผู้ที่สาดแสงสัจจะ เพราะฉะนั้นผู้ที่กุมบังเหียนของบ้านเมืองซึ่งไม่กล้าเผชิญสัจจะ ต้องพยายามบิดเบือนสัจจะ บดบังสัจจะ ผมเคยเขียนบทความเมื่ออาจารย์ปรีดีเสียชีวิตไปใหม่ ๆ ผมจะใช้คำว่าถึงแก่ชีวิตนะครับ คือ ตาย หรือมรณะ ผมไม่อยากใช้คำศักดินาต่าง ๆ ว่าอนิจกรรม อสัญกรรม ให้พวกนั้นใช้กัน ให้พวกที่เข้าโกศอะไรต่ออะไร เขาใช้กัน ตอนอาจารย์ปรีดีเสียชีวิตใหม่ ๆ นั้น ผมได้เขียนหนังสือและพูดที่ธรรมศาสตร์ ว่าอาจารย์ปรีดีมีความสำคัญเท่ากับพระนเรศวรมหาราช หรือพระเจ้าตากสินมหาราช แต่เวลานี้มีการยกย่องเชิดชูพระนเรศวร

มหาราช ดังหนึ่งเหมือนกับมือภินิหาร ช่วยบ้านเมืองได้ มีการกราบไหว้เซ่นสรวงบูชา ประทับทรงกัน ไม่ได้สนใจพระนเรศวรในฐานะที่เป็นมนุษย์ พระเจ้าตากสินมหาราชก็เหมือนกัน ท่านทั้งหลายอาจจะทราบ ทรงถูกบดบังพระกิตติคุณกว่า ๑๐๐ ปี ถูกเรียกว่าเป็นเจ๊ก ไว้หางเปีย ไว้หางหนู ถูกถอดเป็นไพร่ พระราชโอรสและธิดาถูกฆ่าเป็นจำนวนมาก ลูกหลานถูกรังแกมาเป็นเวลาหลายชั่วคน และการสอนเรื่องบุคคลสำคัญนั้น ส่วนมากสอนเพื่อบิดเบือน ไม่ใช่สอนเพื่อความเป็นจริง ทำไมอาจารย์ปรีดี จึงมีความสำคัญเท่าบุคคลสองท่านนั้น เพราะสองท่านนั้นกู้เอกราช แต่ไม่ใช่กู้ชาติอยู่คนเดียว พระนเรศวรก็มีคนอื่นช่วย พระเจ้าตากสินก็มีคนช่วย อาจารย์ปรีดีก็มีคนอื่นช่วย แต่ถ้าไม่มีอาจารย์ปรีดีแล้ว ขบวนการเสรีไทยไม่เกิด และถ้าไม่มีขบวนการเสรีไทยแล้ว ประเทศไทยก็ตกเป็นเมืองขึ้นเขา หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขอให้ตราความข้อนี้ไว้ ท่านเป็นวีรบุรุษผู้กู้ชาติ

บ้านเมืองเวลานี้ คนมีอำนาจเวลานี้ ไม่คำนึงถึงวีรชนผู้กู้ชาติ คำนึงถึงแต่วีรบุรุษผู้โกงชาติ มีอนุสาวรีย์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งโกงชาติ เป็นคนมักมากกามคุณ โกงราษฎร โกงเงินแผ่นดิน โกงประชาธิปไตย เป็นตัวการที่เลวร้าย แต่เรามีอนุสาวรีย์

และยังยกย่องอยู่อีก โดยชนชั้นนำในประเทศชาติ แต่อาจารย์ปรีดีนั้นไม่เพียงแต่กู้ชาติ ลำพังแต่กู้ชาตินั้นเขาไม่รังเกียจเท่าไหร่ แต่เพราะผู้กู้ชาตินั้นเป็นพลเรือน เราเชื่อกันตลอดเวลา ว่าผู้กู้ชาติต้องเป็นทหาร พลเรือนและชาวบ้านธรรมดานั้น เพียงแต่ร่วมในขบวนการกู้ชาติได้เท่านั้น ในวันประกาศสันติภาพ วันเดินขบวนเสรีไทยนั้น อาจารย์ปรีดีบอกว่าการกู้ชาติครั้งนี้ ประชาชนอย่างน้อย ๆ ๑๗ ล้าน ร่วมมือ เวลานั้นมีประชากรเพียง ๑๘ ล้าน มันแสดงพลังของประชาชน บ้านเมืองเวลานี้เขารังเกียจการแสดงพลัง และอันตรายยิ่งกว่านั้น ตรงที่อาจารย์ปรีดีสำคัญกว่าพระนเรศวร และพระเจ้าตากสิน เพราะเหตุที่อาจารย์ปรีดีไม่ได้มาเป็นผู้นำที่ตั้งตัวอยู่เหนือคนอื่น ผมพูดเช่นนี้คนอาจจะหมั่นไส้ อาจารย์ปรีดีทำในนามของราษฎร แล้วต้องการปลุกให้ราษฎรให้ตื่นขึ้น ทวงสิทธิของราษฎรคืนมา กรณีพระเจ้าตากสิน ท่านคิดตั้งราชวงศ์ขึ้นมาใหม่ แต่อยู่ไม่ได้ ถูกแย่งชิงเอาไป พระนเรศวร ถึงแม้จะไม่ได้ตั้งราชวงศ์ใหม่ แต่กว่าจะตั้งราชวงศ์ขึ้นได้ กว่าจะตั้งตัวขึ้นได้ ต้องปราบปรามผู้ขัดแย้งแย่งชิงอำนาจอยู่ กว่าจะรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ทั้งที่พระบิดาของพระองค์ก็มีรอยมลทิน เป็นคนที่ขายบ้านขายเมืองอยู่ด้วย

อาจารย์ปรีดีนั้นไม่ได้ใช้วิธีการอันห้าหั่นคนไทยด้วยกันเองเลย พยายามปลุกมโนธรรมสำนึกของคนไทยให้ตื่น เพื่อเป็นเจ้าของประเทศ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ แต่ผู้ที่มาช่วงชิงอำนาจ ไปจากความนึกคิดประชาธิปไตยของอาจารย์ปรีดีนั้น ได้ใช้วิธีการห้ำหั่นท่านทุก ๆ ทาง ประการแรก ลั่นกระสุนยิงเข้าไปในทำเนียบท่าช้างทั้งที่ลูกเด็กเล็กแดงอยู่ที่นั่น อาจารย์ปรีดีต้องหนีหัวซุกหัวซุนออกไป ประการที่สอง ห้ำหั่นด้วยการบิดเบือนสัจจะ เพราะไม่มีอะไรจะเอาผิดกับอาจารย์ปรีดีได้ เพราะท่านไม่โกง เป็นคนซื่อ เป็นคนรับใช้ราษฎร รับใช้ประชาชน รับใช้พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ เมื่อไม่มีข้ออ้าง ก็วางแผนว่าท่านลอบปลงพระชนม์ เวลานั้นมีประกาศออกมาแล้ว ทุกศาลที่อาจารย์ปรีดีฟ้อง ผู้ที่ปล่อยข่าว ผู้ที่แพร่สะพัดข่าวและคนที่แพ้คดีคนสำคัญ คือ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งได้ใช้หนังสือพิมพ์*สยามรัฐ*เป็นเครื่องมือ แพร่ข่าวบิดเบือนสัจจะอยู่ตลอดเวลา ถึงกับจ้างคนไปตะโกนในโรงหนัง ว่าปรีดีฆ่าในหลวง และการแพร่ข่าวและบิดเบือนสัจจะนี้ ยังเป็นแฟชั่นอันนิยมกันอยู่ในขณะนี้ มีคุณหญิงคุณนายเป็นอันมากพูดจาโกหกตอแหลทางโทรทัศน์ มีแม่ทัพนายกอง ดอกเตอร์ ดอกตึน ซึ่งเป็นสุนัขรับใช้ชนชั้นปกครองโดยไม่มีความละอาย แล้วการศึกษา

ของเรา ก็รับการแพร่ข่าวอย่างนี้ เช่น สอนกันว่าในหลวงรัชกาลที่ ๗ พร้อมที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว บ้านเมืองจะเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว แต่อาจารย์ปรีดีกับพวกพลพรรคชิงสุกก่อนห่าม แย่งก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตอนนี้แพร่ความข้อนี้ออกไปทั่ว ผมอยากจะถามคุณว่าคนที่มีอำนาจ มีใครไหมที่จะยกอำนาจให้คนอื่น มีไหม เวลานี้ทำกันหรือเปล่า

ขอให้พิจารณาประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ประการที่ ๑ พระราชวงศ์จักรีปกครองบ้านเมืองมา ๑๕๐ ปี ปกครองหลายอย่างด้วยดีและหลายอย่างด้วยไม่ดี ประวัติศาสตร์เคยพูดและสอนบ้างไหมว่า อะไรไม่ดี เคยเรียนบ้างไหม อันนี้จะเรียกว่าความจริงได้อย่างไร ได้เรียนแต่สิ่งที่เขามอมเมามา เราต้องเข้าใจว่าท่านที่ปกครองบ้านเมืองมา ๑๕๐ ปี ปกครองดีหลายอย่าง แต่ปกครองบกพร่องหลายอย่าง และข้อบกพร่องที่สำคัญ ก็คือชนชั้นปกครองเชื่อว่าตัวและพวกตัวเท่านั้นที่จะปกครองได้ คนอื่นโง่หมด คนที่จะมาเป็นข้าราชการ ต้องมาสยบยอมอยู่ใต้พวกตัว ซึ่งพวกตัวมีความสามารถหลายอย่าง มีความดีหลายอย่าง และคนอื่นไม่ดีเท่า ไม่เปิดโอกาสให้คนอื่นเข้ามาร่วมตัดสินชะตากรรมส่วนรวม

๑๕๐ ปีก่อน ๒๐๐ ปีก่อนเป็นฉันใด เวลานี้ก็เป็นฉันนั้น

เวลานี้มีการยกย่องผู้คนอยู่ครอบครัวเดียว ตระกูลเดียวไม่ได้เปลี่ยนตามกระแสความเป็นอนิจจังของสังคม เพราะอะไร เพราะเขาไม่ยอมรับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี ๒๔๗๕ นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ราษฎรมามีส่วนร่วมตัดสินชะตากรรมของบ้านเมือง และจำเดิมแต่ปี ๒๔๙๐ เป็นต้นมา เราผลักดันความจริงออกไป เรียกประเทศชาติว่าเป็นประชาธิปไตย แต่มันไม่เป็นประชาธิปไตย มันเป็นคณาธิปไตยของคณะรัฐประหาร จาก ๒๔๙๐ มาถึงปัจจุบัน เป็นคณะทหารและจากพวกทหารเรือทหารบก กลายมาเป็นคณะทหารบกคณะเดียวที่กุมอำนาจอยู่และสืบทอดเจตนารมณ์ โดยเฉพาะ ๒๔๙๐ เป็นต้นมา คณะทหารได้ใช้วัฒนธรรมแบบศักดินา มาบิดเบือนว่า ไม่มีความสามารถ เอาวัฒนธรรมแบบศักดินามาประหน้าทาแป้ง มาบดบังให้ความชอบธรรมแก่พวกเขา โดยเฉพาะแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐–๒๕๐๑ มาด้วยแล้ว เมื่อสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปฏิวัติหรือยึดอำนาจสำเร็จแล้ว ได้เอาศักดินามาเป็นเครื่องมืออย่างโจ่งแจ้งที่สุด เพื่อทำความอัปลักษณ์ให้กับบ้านเมืองอย่างมากที่สุด และการปกครองอย่างนั้น วิธีการอย่างนั้น อันเป็นอธรรม และอสัตย์ยังสืบทอดเจตนารมณ์อยู่

เมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้มีการกระทำซึ่งเกิดขึ้นคล้าย ๆ

๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เมื่อราษฎรลุกฮือขึ้นมาเรียกร้องสิทธิของเขาคืน และมีทีท่าว่าได้รับความสำเร็จอยู่ร่วม ๓ ปี แล้วฝ่ายทหารซึ่งเป็นทรราชย์ ได้กลับมายึดอำนาจ เลวร้ายยิ่งกว่าการยึดอำนาจปี ๒๔๙๐ และเลวร้ายกว่าเมื่อ ๒๕๐๐ โดยเฉพาะธรรมศาสตร์ได้กลายเป็นแดนสนธยา เป็นแดนที่เขาฆ่าฟัน นักศึกษาถูกเขาประณามคนดี ๆ อย่างนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ อธิการบดีเวลานั้น ถูกเขากล่าวร้ายป้ายสีและถูกเนรเทศออกไป ขอให้เข้าใจไว้ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคมนั้นชัดเจนมากว่า เราไม่ต้องการสัจจะ เราไม่ต้องการความบริสุทธิ์ยุติธรรม เราไม่ต้องการประชาธิปไตย แม้จะอย่างประหน้าทาแป้ง

เมื่ออาจารย์ปรีดี สิ้นชีวิตลงนั้น เห็นได้ชัดว่า ถ้าเรามีรัฐบาลของประชาชน อย่างน้อยต้องแสดงอาการเสียใจ อย่างน้อยที่สุดต้องแสดงน้ำใจต่อครอบครัวผู้ที่เสียชีวิต รัฐบาลจะต้องรับงานศพไว้ในอุปถัมภ์ของรัฐ เพื่อเป็นเกียรติกับรัฐบาล เป็นเกียรติกับราษฎรประชาชน และเป็นเกียรติกับบ้านเมือง เป็นการแสดงคุณูปการต่อผู้มีคุณต่อประเทศชาติอย่างมหาศาล อาจารย์ปรีดีนั้น เป็นบุคคลที่มีคุณต่อประเทศชาติอันมหาศาล ยิ่งกว่าผู้หนึ่งผู้ใดทั้งหมดที่ร่วมสมัยในเวลานี้ แต่รัฐบาลไม่ทำ เพราะรัฐบาลไม่เป็นตัวแทนของราษฎร เป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์เพียงกลุ่มเดียว ซึ่งไม่

กล้าเผชิญสัจจะ ถ้ารัฐสภาเป็นตัวแทนของราษฎรอย่างจริงจัง อย่างน้อยต้องแสดงความไว้อาลัย แม้กลุ่มน้อย ๆ ของเราที่ไว้อาลัยอยู่ขณะนี้ยังทำได้ แต่รัฐสภาไม่กล้าเป็นตัวแทนของปวงชน ประธานรัฐสภาไม่ได้เอ่ยถึง การถึงแก่กรรมของอาจารย์ปรีดีเลย แต่ถ้าไม่มีอาจารย์ปรีดี ก็ไม่มีรัฐสภา อาจารย์ปรีดีเป็นเลขาธิการคนแรก วางรากฐานประชาธิปไตยไว้ แต่ประชาธิปไตยถูกฆ่ามาแต่ ๒๔๙๐ แล้ว และถูกฆ่าให้ตายจริง ๆ ใน พ.ศ. ๒๕๐๐–๒๕๐๑ ก่อนนั้นรัฐสภายังประหน้าทาแป้งทางประชาธิปไตยอยู่บ้าง เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นการแปลกประหลาด ว่าในการนำเอาอัฐิธาตุของอาจารย์ปรีดีกลับมาในวันที่ ๗ เดือนนี้ จะไม่มีตัวแทนจากรัฐสภาไปต้อนรับ ถึงสภายังอยู่เขาก็ไม่ต้อนรับ เพราะเหตุว่าชนชั้นปกครองเป็นใคร ผู้ที่มีส่วนร่วมในการปกครอง เป็นคนเนรคุณ พระพุทธศาสนาสอนเราว่าให้รู้จักคุณผู้มีพระคุณ แล้วใครที่มีพระคุณต่อเรา ใครมีพระคุณต่อการกู้ชาติไทยให้ดำรงอิสระเสรีภาพมาจนทุกวันนี้ ขอประทานโทษ เสรีภาพหายไปไหนหมดแล้ว และผมไม่แน่ใจว่าอิสรภาพเหลืออยู่สักเท่าไหร่ การที่เราอนุญาตให้ฐานทัพอเมริกันมาตั้งอยู่ในสมัยจอมพลถนอมทรราชย์ที่สืบทอดจากสฤษดิ์นั้น เราเสียอิสระของคนไทยส่วนใหญ่ไปหรือเปล่า ขณะนี้เอง ผมยังไม่ทราบว่าตั้งคลัง

อาวุธแล้วหรือยัง ถ้าเขาตั้งคลังอาวุธสำเร็จนั่นเป็นนิมิตหมายของความเสียอิสรภาพในทางป้องกันตัวเอง และบรรษัทข้ามชาติจะมีอำนาจเหนือเรา เรามีอำนาจในการที่จะปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ สิ่งเหล่านี้เราไม่ได้ถามตัวเอง เราไม่ได้ตรึกตรองสรรหาคำตอบ เพราะเราถูกล้างสมองให้เชื่ออย่างเชื่อง ๆ ไม่ให้เห็นคุณค่าของคนอย่างอาจารย์ปรีดี ธรรมศาสตร์ไม่เห็นความดีของท่านแล้ว คนอื่นจะเห็นได้อย่างไร เพราะธรรมศาสตร์เป็นดินแดนที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะในช่วงขบวนการเสรีไทย เป็นศูนย์บัญชาการต่อต้านฝ่ายอักษะ เป็นศูนย์ที่ดำเนินการใต้ดิน ใช่แต่เท่านั้น จำเดิมแต่ปี ๒๔๗๗ เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ได้รับสถาปนาขึ้นมาเพื่อเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อปลุกมโนธรรมสำนึกของคนรุ่นใหม่ให้สนใจการเมืองและสนใจบ้านเมือง โดยใช้ธรรมะเป็นศาสตร์ ธรรมะ คือความถูกต้อง ศาสตร์ คือการคิดอย่างมีระเบียบ วิชาธรรมศาสตร์หมายถึงวิชาที่พูดถึงความถูกต้องดีงามอย่างเป็นกระบวนการ ความคิดเพื่อมารับใช้บ้านเมือง เพื่อมีความกล้าหาญทางจริยธรรม นั่นคือวิชาธรรมศาสตร์ ให้เป็นมหาวิทยาลัยเปิดสำหรับทุก ๆ คน เพื่อเรียนความคิดขั้นพื้นฐาน ความคิดแบบดั้งเดิมที่สอน ๆ กันก่อนตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนั้นนั้น สอนให้คนยอมต่อระบบ

ศักดินา ให้ยอมต่อระบบขุนนางข้าราชการ ยอมต่อคนที่สูงกว่า สำคัญกว่า ดีกว่า ผมอยากจะถามท่านว่าคนที่สูงกว่า สำคัญกว่าคน ที่ตั้งตัวสูงกว่านั้น จะโง่กว่าหรือฉลาดกว่าหรือทั้งสองอย่างได้ไหม เวลาได้รับการล้างสมอง เราไม่กล้าพูดสิ่งที่เป็นความจริง ไม่กล้า ท้าทายกับความเท็จ เพราะฉะนั้นเราก็ไม่กล้ายอมรับอาจารย์ปรีดี เราอยากจะลืม มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ เพราะอาจารย์ปรีดีนั้นเป็นสัญญลักษณ์แห่งความถูกต้องดีงาม ไม่ใช่ชีวิตที่ดีวิเศษตลอด ไม่ใช่ชีวิตของคนที่ไม่มีข้อบกพร่องตลอด ท่านเป็นปุถุชน ต้องมีข้อบกพร่อง แต่ความบกพร่องของท่านนั้น ท่านทำโดยความผิดพลาดส่วนตัว แต่ความคิดของท่านส่วนใหญ่เป็นความคิดที่มุ่งสัจธรรม มุ่งเพื่อวิชาการ มุ่งเพื่อสุจริตและความชอบธรรม ความยุติธรรมในสังคมและเปิดโอกาสให้ทุก ๆ คนมีส่วนร่วมในการตัดสินชะตากรรม นี่สำคัญที่สุด ในเวลานี้ไม่มีเลย อย่างน้อยไม่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย ไม่ว่าในมหาวิทยาลัยหรือนอกมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อถูกตัดคำว่าวิชาการเมืองออกไป ได้กลายเป็นมหาวิทยาลัย เหมือนมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นสถาบันผลิตคนให้เป็นขุนนาง ผลิตคนเพื่อเป็นลูกจ้าง เป็นสถาบันผลิตคนออกไปเพื่อไม่เป็นตัวของตัวเอง มหาวิทยาลัยแทบทุกแห่งเป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นบัณฑิตจึงว่างงานมากขึ้นกว่าแต่ก่อน และขบวนการนักศึกษาก็จะสับสนไขว้เขวอลเวง เพราะนักศึกษาไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่รู้ว่ามันจะมีงานทำหรือเปล่า ไม่รู้ว่าตอนนี้ควรจะทำอะไรดีหรือไม่ดี ไม่รู้ว่าจะกล้าเผชิญสัจจะหรือไม่ ถ้าเผชิญกับสัจจะ จะเดือดร้อนขนาดไหน ในบ้านเมืองเต็มไปด้วยอสัตย์ การเผชิญกับสัจจะจะต้องเจ็บแสบ จะต้องเดือดร้อน เพราะถ้าคุณไม่เผชิญกับสัจจะโอกาสที่คุณจะเป็นโสเภณีเป็นได้ง่ายๆ และโสเภณีในหมู่นักวิชาการมีมากเหลือเกิน โสเภณีในหมู่นักการเมืองมีมากเหลือเกิน ยุบสภาคราวที่แล้วไม่รู้ว่าเสียไปกี่แสนกี่ล้าน ได้กันไปไม่รู้คนละกี่แสน เขาซื้อกันเหมือนซื้อหมูซื้อหมา ศักดิ์ศรีความเป็นคน ไม่รู้อยู่ที่ไหน คนรุ่นใหม่ต้องถามปัญหานี้ ถ้าคุณกล้าถามปัญหาเหล่านี้ คุณก็ต้องกล้ามองอาจารย์ปรีดี ผมเคยได้เอ่ยมาแล้วว่าอาจารย์ปรีดี มีบทบาทอย่างไรบ้างในอดีต บทบาทในอดีตของท่านโดยสรุป ก็คือ มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย ผมเอ่ยถึงหลักการใหญ่ในการกู้เอกราช นำประชาธิปไตยมาให้ประชาชนไทย งานหลักใหญ่อีกมากมาย เช่น การแก้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้สยามมีสิทธิเท่าเทียมกับมหาอำนาจ จริงอยู่ งานนี้เริ่มทำแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ ๖ แต่ก็สำเร็จเพราะอาจารย์ปรีดี และถ้าไม่มีอาจารย์ปรีดี จะไม่สำเร็จหรือล้าไป

อีกนาน ขอให้ตราข้อนี้ไว้ และที่อาจารย์ปรีดีทำสำเร็จนั้นเป็นอันสูญเสียไปแล้ว เดี๋ยวนี้เรากลัวเกรงอภิมหาอำนาจ เราแหยต่ออภิมหาอำนาจ เราถูกจูงจมูก ให้รับคำสั่งนโยบายจากอภิมหาอำนาจอยู่เกือบตลอดเวลา นี่เป็นข้อที่ ๑

ประการที่ ๒ อาจารย์ปรีดีมองเห็นถึงขนาดว่าประเทศชาติภูมิภาคแถบนี้ ต่อไปจะต้องดำรงความเป็นตัวของตัวเอง อาจารย์ปรีดีเห็นว่าเอกราชจะต้องเกิดขึ้น อาจารย์ปรีดีเห็นว่าจีนต้องเป็นมหาอำนาจ และอาจารย์ปรีดีเห็นว่าจีนจะเป็นอันตรายต่อภูมิภาคแถบนี้ ความคิดนี้คิดมา ๔๕ ปีแล้ว ฉะนั้นเอเชียอาคเนย์ต้องเป็นตัวของตัวเอง จะต้องดำรงความเป็นกลาง จะต้องรักษาอิสรภาพ เอกราช ประชาธิปไตย ๔ ข้อ อาจารย์ปรีดีเป็นคนแรกและคนเดียวในเวลานั้นที่อุดหนุนการกู้ชาติในประเทศต่างๆ พม่า มาเลเซีย ผมไม่ทราบว่ามีด้วยหรือเปล่า แต่มีกับญวน เขมร ลาว และอินโดนีเซียนั้นมีแน่ และท่านต้องการจะตั้งสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นอิสรภาพและร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเป็นพลังในทางการเมืองและความคิดนี้ไม่สำเร็จ จึงเกิดอาเซียนขึ้น อาเซียนนี้กำลังตกอยู่ใต้อิทธิพลของทุนนิยม จึงถูกเขาจูงจมูกไปทะเลาะกับญวน จูงจมูกไปทะเลาะกับจีนเมื่อสมัยโน้น จูงจมูกเพราะกลัวเขา

เหมือนสุนัขเชื่องๆ เพราะชนชั้นนำเวลานั้นถูกฝรั่งล้างสมอง ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง อาจารย์ปรีดีเป็นคนเรียนหนังสือที่เมืองฝรั่ง แต่เป็นคนซึ่งเข้าใจวัฒนธรรมไทย เข้าใจสังคมไทย และต้องการความเป็นตัวของตัวเอง ถ้าอาจารย์ปรีดียอมให้ฝรั่งจูงจมูก อาจารย์ปรีดียังจะเป็นรัฐบุรุษอาวุโสอยู่ในประเทศจนถึงแก่กรรม เวลาตายไม่เพียงแต่ถึงแก่อสัญกรรมแต่จะถึงพิราลัย จะประโคมศพประโคมเมรุกันเป็นการใหญ่ เหมือนกับทรราชย์ทั้งหลาย ที่เวลาเข้าโกศกุดั่นตั้งอยู่บนพระที่นั่งทรงธรรมนั้น มันเป็นพฤติกรรมที่ชวนให้คิดในมุมกลับเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระที่นั่งทรงธรรมต้องกลายมาทรงไว้ซึ่งอธรรม ขอให้คุณคิดดูซิครับ อาจารย์ปรีดีร่วมกับอเมริกันร่วมกับอังกฤษ ในการต่อสู้กับญี่ปุ่น ต่อสู้กับเยอรมัน แต่อาจารย์ปรีดีมีความคิดก้าวไกลออกไป เพื่อเป็นตัวของตัวเอง ไม่ยอมให้อเมริกันจูงง่ายๆ เพราะฉะนั้น อเมริกันถึงรับเอาไว้ไม่ได้

เมื่อเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ นั้น จอมพล ป. เป็นผู้นำ ขอให้ย้อนไปนึกถึงสมัยที่ จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. เป็นเผด็จการในตอนสงครามและก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ พอเลิกสงครามแล้ว จอมพล ป. เป็นอาชญากรสงคราม แต่จอมพล ป. พร้อมที่จะยอมสยบอยู่ใต้อเมริกัน อเมริกันจึงเห็นด้วยกับ จอมพล ป.

ในการเขียอาจารย์ปรีดี แม้กระนั้นก็ตาม เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อำนาจเป็นรัฐบาลอยู่ประมาณ ๑๐ ปี เริ่มเห็นอิทธิพลความเลวร้ายของอเมริกัน จอมพล ป. ก็มีน้ำใจในเรื่องความรักชาติคิดที่จะร่วมกับอาจารย์ปรีดี เพื่อที่จะผลักดันอิทธิพลอเมริกันออกไป พออเมริกันรู้เข้า ก็ร่วมกับพลังอำนาจศักดินา อันมี จอมพล สฤษดิ์ เป็นตัวการ ถีบ จอมพล ป. ออกไปอีก ขอให้เข้าใจน่ะว่า ประเทศเล็กๆ อย่างเรา ถ้าเราปราศจากความเป็นตัวของตัวเองแล้ว อภิมหาอำนาจจะเข้ามาก้าวก่ายโดยอาศัยพวกเรากันเอง อาศัยปัจจัยร้อยแปด ซึ่งยังทำอยู่ในเวลานี้ จอมพล สฤษดิ์ขึ้นมา ถ้าอเมริกันไม่รับรอง ไม่สนับสนุน ไม่มีทาง เดิมทีนั้น จอมพล สฤษดิ์ ต่อต้านอเมริกัน แต่พอขึ้นมาแล้ว จอมพล สฤษดิ์ ก็ยอมเป็นสุนัขรับใช้อเมริกัน ขอให้สังเกต เมื่ออาจารย์ปรีดีไปอยู่ฮ่องกง เพื่อจะไปเม็กซิโก เพียงจะผ่านอเมริกาวันเดียว ทั้งที่เมื่อก่อนหน้านั้นเคยเป็นแขกของประธานาธิบดี เคยได้รับเหรียญ เหรียญทองชั้นหนึ่ง ประกาศกิตติคุณในฐานะภราดามหามิตร ที่ร่วมต่อสู้กันมา เพื่อรักษาเสรีภาพและประชาธิปไตย แต่พอหมดคุณค่าทางการเมืองสำหรับเขา เพียงแต่จะผ่านประเทศเขาเพียงวันเดียว เขายังมาแย่งพาสปอร์ตออกจากมือ ทั้งที่ประทับตราวีซ่าแล้ว เขาเอาไปขีดฆ่าออก เขา

ทำกับอาจารย์ปรีดีถึงขนาดนี้ ขอให้คิดดู มหาอำนาจจะใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของเขา แล้วคนที่เกลียดชังอาจารย์ปรีดีทั้งหมดล้วนเป็นสุนัขรับใช้อเมริกัน ทั้งที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม เพราะอาจารย์ปรีดีนั้นต้องการให้ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชที่แท้จริงทั้งโดยนิตินัยและโดยพฤตินัย ชนชั้นปกครองรุ่นใหม่นี้ พูดตรงไปตรงมา เขาไม่รู้จักอาจารย์ปรีดี เขาไม่รู้เท่ากับนักศึกษาเวลานั้นไม่รู้ ชนชั้นปกครองเวลานี้สติปัญญาพอ ๆ กับนักศึกษาบีหนึ่งส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าโฆษกเคยทำงาน เป็นอาจารย์ประจำมาแล้ว แต่เพราะไม่รู้ หรือเพราะเหตุว่าได้ถูกหล่อหลอมความคิดให้ผันแปรไป เพื่อเข้ากับระบอบของชนชั้นปกครองในเวลานี้ ก็ไม่รู้ได้

ผมเคยบอกพวกคุณแล้วในงาน ๑๐๐ วันอาจารย์ปรีดีว่า ท่านต้องการชี้ว่าสังคมไทย ต้องเป็นตัวของตัวเอง สังคมไทยต้องเป็นประชาธิปไตย สังคมไทยต้องไม่อยู่ใต้ฉายามหาอำนาจ ต้องเป็นกลาง ที่ว่านี้เขาทั้งเกลียดทั้งกลัว ผมพูดประเด็นนี้ คุณอาจจะไม่เห็นรูปธรรม ขอให้คุณไปเยือนนิวซีแลนด์ ประเทศเล็กๆ ประชากรสี่ล้านคน แต่กล้าปฏิเสธอิทธิพลอเมริกัน ขอให้คุณเปรียบเทียบดูกับเรา แม้แต่นิการากัว ประเทศเล็ก ๆ ในอเมริกาใต้ก็ต้องการเป็นตัวของเขาเอง แต่อเมริกาเข้าไปแทรกแซงตลอดเวลา แม้

กรณีลิเบีย ขอให้มองในแง่เขา เขาต้องการเป็นตัวของเขาเอง แต่อเมริกันจะใส่ร้ายป้ายสีทุกประเทศที่พยายามเป็นตัวของตัว และออกนอกอิทธิพลของเขาได้ เขาใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อ สะกดให้เราคิดว่า ระบบทุนนิยมและกามบริโภคนั้นดีที่สุด อะไรที่ดีที่สุดในเวลานี้รู้หรือเปล่า คืออะไร เป๊ปซี่ เป๊ปซี่นั้นเป็นของใคร เป็นของหัวหน้าพรรคแสบคนก่อนใช่ไหม โดยที่เป๊ปซี่นั้น แท้ที่จริงเป็นของอเมริกัน เป็นของบรรษัทเงินทุนข้ามชาติ เขาโฆษณามอมเมาเราตลอดเวลาแต่เรายังไม่รู้สึก ทุกอย่างครับเดี๋ยวนี้ ฟ้าดฟูดก็ได้รับการยอมรับแล้ว แม้ในมหาวิทยาลัย เด็กธรรมศาสตร์รู้สึกไหม แต่ก็ยังไม่รู้สึก รู้สึกทำไมกัน เพราะไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีความภูมิใจในตัวเอง ไม่มีความภูมิใจในความเป็นชาติ ไม่มีความภูมิใจในความเป็นวัฒนธรรมของตัวเราเอง ถูกจูงจมูกไปเรื่อง ๆ แต่เดี๋ยวนี้คุณเห็นไหม ชนชั้นปกครองฉลาดถึงขนาดนี้ ทหารยุบสภาแล้วเขามาเล่นดนตรีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ เขาเป็นเผด็จการ แต่ได้โฆษณาชวนเชื่อว่า เขาทำเพื่อคนยากจน และเราก็เห็นศัตรูเป็นมิตร เรารู้ไหมว่า ใครเป็นมิตรใครเป็นศัตรู

มิตรของเราคือสัจจะ มิตรของเราคือความชอบธรรม ศัตรูของเราไม่ใช่ทหาร ศัตรูของเราคือระบบที่กดขี่ ระบบขูดรีด ระบบ

ที่เป็นอสัตย์ อธรรม และศัตรูคือตัวเราเอง ที่ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเราเอง ไม่รู้จักตัวเรา และไม่รู้จักสังคมของเรา เพราะฉะนั้นถ้าเราจะรู้จักตัวเรา จะเป็นตัวของเราเพื่ออนาคต ต้องมองกลับไปที่อาจารย์ปรีดี มองอาจารย์ปรีดีว่าเป็นส่วนหนึ่งของการกลับมาหาตัวเอง

ทำไมจึงต้องมีโครงการ ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย เพราะปรีดี พนมยงค์นั้นเป็นผู้สนใจในปัญหาของสังคมไทย เป็นผู้ที่ต้องการจะแก้ปัญหาพื้นฐานให้ราษฎรไทย บี ๒๔๗๕ เป็นการนำประชาธิปไตยมา เพื่อประชาชนจะได้มีสิทธิมีเสียง ในการชี้ชะตากรรมของตัวเอง ถ้าท่านยังไม่คิดทำอะไรต่อไปอีกอย่างขณะนั้น ท่านก็ยังเป็นใหญ่อยู่ แต่เท่านั้นยังไม่พอ เพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเท่านั้นไม่พอ ต้องเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย เพราะฉะนั้นอาจารย์ปรีดีจึงร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ อันนี้แหละที่เป็นเหตุให้อาจารย์ปรีดีถูกเนรเทศไปฝรั่งเศส หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ถึงปี รัฐบาลใหม่โดยนายกรัฐมนตรีที่อาจารย์ปรีดีเป็นคนเสนอชื่อ ให้ผู้ก่อการเลือกขึ้นมา ได้ขับไล่อาจารย์ปรีดีออกไปในข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะอะไร เพราะเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น ต้องการให้สังคมไทยเป็นสังคมนิยม ไม่ใช่ระบอบทุนนิยม ไม่ให้เจ้าที่ดินเป็นใหญ่ ไม่ให้ศักดินาเป็น

ใหญ่ ไม่ให้คนรวยเอาเปรียบคนจน และเวลานี้คนรวยยังเอาเปรียบและคนจนก็ถูกล้างสมองเพื่อที่จะให้สยบยอมกับเขา เข้าไปกราบกรานเขา ยังกับตัวเขาหอมหรือเลอเลิศฉะนั้น

นี่เพราะว่าอะไร เพราะเราลืม ลืมความเป็นตัวของเราเอง ลืมความเคารพในตัวของเราเอง เราถึงนิยมชมชอบกับการหมอบการคลาน เหมือนกิ้งกือไส้เดือน ซึ่งมันหมดไปแล้วนะ เขาเลิกไปตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ แล้ว ประกาศพระราชโองการตั้งแต่งานบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๑๕ จอมพล ป. นั้นเอากลับมาใช้เมื่อ ๒๔๙๐ นี่เอง และจอมพลสฤษดิ์เอามาใช้เมื่อ ๒๕๐๐–๒๕๐๑ นี่เอง พวกเราลืมประวัติศาสตร์กันง่าย ในรัชกาลที่ ๕ เจ้านายทรงกรม รับกรม เลื่อนกรม ยืนถวายคำนับกันเท่านั้นเอง เลิกหมอบคลานนอกจากในที่รโหฐาน เดี๋ยวนี้เอามาใช้เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อประโยชน์ทางการเมือง เพื่อจะสะกดให้สยบยอม คนเราลงคุกเข่าเข้าไปหาคนด้วยกันได้ ลงกราบขี้ฝุ่นขี้ตีนได้ ให้ทำอะไรก็ทำได้ คนที่กล้ายืนหยัดหัวสูงนั้นมันไม่ยอม ข้าราชการเดี๋ยวนี้ไม่มีเลยที่ยืนหยัดหัวสูง มีแต่ยืนเกาะกระดุม

เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลาย เมื่อเราพูดถึงอาจารย์ปรีดี เราต้องมองให้เห็นชัดว่าบทบาทอาจารย์ปรีดีมีแค่ไหน บทบาทอาจารย์

ปรีดียังเป็นปัจจุบันและอนาคตอยู่ ถ้าเป็นอดีตไม่มีใครกลัว ไม่มีใครเกลียด ไม่มีใครเกลียด เหมือนพระนเรศวรเรายังยกย่องสรรเสริญ ฯ ขนาดขุนหลวงหาวัด เรายังไม่กลัวเลย ขนาดเจ้าฟ้าเอกทัศน์ตาเดียว เรายังไม่กลัวเลย เรายังยกย่องสรรเสริญกันได้ เพราะมันเป็นอดีตไปหมดแล้ว เดี๋ยวนี้เรากลัวพระยาพหล ฯ ไหม เจ้าคุณพหล ฯ ท่านตายไปแล้วเมื่อปี ๒๔๗๕ เขาถือว่าประชาธิปไตยเป็นลูกเจ้าคุณพหล ฯ แต่เจ้าคุณพหลท่านตายไปแล้วกับอดีต พวกคุณไม่รู้จักสินะว่า พระยาพิชัยดาบหักเป็นบุคคลซึ่งต้นราชวงศ์จักรีเกลียดและกลัวเป็นอันมาก แต่ตายไปแล้ว กลายเป็นอดีตไปแล้ว เวลานี้ไม่มีใครรู้จักแล้ว จึงเอามายกย่อง ได้เอามาทำภาพยนตร์สรรเสริญทางโทรทัศน์ก็ได้ คุณหญิงโมทำไมจึงได้รับการยกย่อง คุณรู้หรือเปล่า คุณหญิงโมนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรังเกียจ หาว่าไปเข้าข้างกบฏลาว พวกคุณไม่รู้ เพราะไม่เคยอ่านประวัติศาสตร์ เห็นแต่ยกย่องคุณหญิงโม เพราะเป็นอดีตไปแล้ว เราเลือกเอาแต่สิ่งที่เราอยากจะยกย่องในอดีตมาสรรเสริญ อาจารย์ปรีดียังไม่ได้เป็นอดีต อาจารย์ปรีดียังเป็นทั้งปัจจุบันและอนาคต เพราะอาจารย์ปรีดีพูดถึงสัจจะ พูดถึงความเป็นธรรมในสังคม พูดถึงประชาธิปไตย พูดถึงความเป็นกลาง พูดถึงความเป็นตัวของตัว

เอง ซึ่งในเวลานี้เราไม่มีเลยและเราไม่เป็น เราถึงกลัว ถ้าเราเป็นประชาธิปไตย เราจะกลัวอาจารย์ปรีดีได้อย่างไร ถ้าเราสรรเสริญสัจจะ เราจะกลัวอาจารย์ปรีดีได้อย่างไร ถ้าเราเป็นคนซึ่งพูดตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน เราจะเกลียดกลัวอาจารย์ปรีดีได้อย่างไร นิมิตฺตำ สาธุรูปานำ กตญฺญุกตเวทิตา ผู้ซึ่งรู้จักบุญคุณของท่านผู้ทำคุณมาก่อนนั้นเป็นนิมิตหมายของคนดี มีไหมคนดี มีแต่คนอัปรีย์ใช่หรือไม่ใช่ พูดง่าย ๆ ในปัจจุบันอาจารย์ปรีดีเป็นอย่างหนึ่ง แต่พวกที่เป็นใหญ่ในสังคมเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ต้องการอาจารย์ปรีดี ถ้าอัฐิธาตุของอาจารย์ปรีดีกลับมาเงียบเท่าไรยิ่งดีเท่านั้น หรือไม่มาเลยยิ่งดีที่สุดและอาจารย์มาคราวนี้จะไม่เอิกเกริก จะไม่ยิ่งใหญ่เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังมืดบอด บอดทั้งตาเดียว กับบอดทั้งสองตา ยังไม่กล้าเผชิญความเป็นจริงและไม่สนใจสัจจะ ไม่สนใจอ่านประวัติศาสตร์ เพื่อประยุกต์ใช้สำหรับปัจจุบันและอนาคต อัฐิอาจารย์ปรีดีจะกลับมาในอีก ๕ วันนี้แล้ว และงานที่ธรรมศาสตร์ก็จะไม่มีคนมาก เราไปซึ่งกันที่อื่นดีกว่า เพราะเด็กรุ่นใหม่ไม่รู้ เราไปโทษเด็กรุ่นใหม่ไม่ได้ เมื่อผมสอนธรรมศาสตร์ครั้งแรก ๒๐ ปีก่อนนั้น นักศึกษาไม่รู้ด้วยซ้ำว่าอาจารย์ปรีดีมีอยู่ในโลกนี้ นึกว่ามหาวิทยาลัยแห่งนี้ จอมพล ป. เป็นคนตั้ง เพราะจอมพล ป. เป็นอธิการบดี

แล้วต่อมา จอมพลถนอม เป็นอธิการบดี จอมพลทั้งนั้นที่เคยผูกขาดเป็นอธิการบดีที่นี่ เห็นไหมเลือดเผด็จการยังคงอยู่ เลือดอธรรมยังอยู่ในธรรมศาสตร์อีกเยอะ เมื่ออาจารย์ปรีดียังมีชีวิต มีคนเคยเสนอปริญญาบัตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้ท่าน สภามหาวิทยาลัยปฏิเสธ และให้ลบข้อเสนอทั้งหมดออกจากรายงานการประชุมสภามหาวิทยาลัย มันอกตัญญูกับผู้ประศาสน์การของมันถึงเพียงนั้น เดี๋ยวนี้มีรูปอาจารย์ปรีดีขึ้นมาแล้วน่ะ นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่รู้ด้วยซ้ำว่ารูปใคร อีกหน่อยก็ไปขอหวย ขอให้สอบได้ เพราะนอกจากมีรูปอาจารย์ปรีดีแล้ว ยังมีรูปท้าวมหาพรหม ต่อไปคงมีรูปเทวดา มีรูปเจ้าพ่อ (ปรบมือ) ไม่ใช่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอีกต่อไปแล้ว เป็นมหาวิทยาลัยไสยศาสตร์ เราไม่ได้ใช้สติปัญญา ความคิดนี่ครับ เราใช้ปาก ประจบประแจง ไม่แปลกประหลาดเลย

เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลาย คนจำนวนน้อยที่มาฟังผมพูด เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม ถ้าท่านเห็นว่าอาจารย์ปรีดีมีคุณต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน ขอให้ท่านจำเอาไว้ ว่าเมื่ออัฐิธาตุอาจารย์ปรีดีกลับมาคราวนี้ อย่างน้อยท่านก็ควรมาร่วมกันให้เต็มที่ไม่ใช่ร่วมกันเซื่องๆ ไม่ใช่ร่วมอย่างเขาจูงจมูกไป ให้ร่วมอย่างใช้สติปัญญาร่วมเพื่อปลุกมโนธรรมสำนึกของเพื่อนของเรา พ่อของเรา แม่ของ

เรา น้องของเรา ให้ตื่น ตื่นจากการครอบงำ ตื่นจากอธรรม เพื่อพิสูจน์สัจธรรมตอนอัฐิธาตุของท่านมาที่ตอนเมือง แห่กันไปรับให้เต็มที่ ผิดกับตอนที่พวกประมุขประเทศต่าง ๆ ที่มากัน เขาเกณฑ์เราไปรับ ให้เขาเกณฑ์ไป ให้เขาจูงจมูกไป ดึงจมูกไป เหมือนแพะเหมือนแกะ เหมือนหมา เหมือนหมู แต่นี่เราไปกันในฐานะที่เราเป็นอิสรชน เป็นเสรีชน เป็นปัญญาชน ไปให้เกียรติบุคคลซึ่งผู้ที่ปกครองบ้านเมืองไม่ต้องการจะให้เกียรติ ไปให้เกียรติสัจจะ ให้เกียรติธรรมะ ให้เกียรติต่อสิ่งที่ถูกต้อง จึงจะเป็นสวัสดิมงคลแก่ตัวเองและแก่สังคมของเรา งานที่ธรรมศาสตร์ก็เหมือนกัน ผมไม่อยากแนะนำ แต่พวกท่านทั้งหลายที่มีส่วน ต้องจัดให้เป็นไปในทางสติในทางปัญญา เพิ่มพูนแสงสว่างให้แก่ตัวคุณเองและแก่สังคม ผมมีความยินดีนะ ว่าในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม นี้ ท่านเจ้าคุณพระราชวรมุนีจะมาแสดงปาฐกถาธรรม เจ้าคุณพระราชวรมุนีนั้นไม่ใช่เป็นแต่พระอย่างเดียว แต่เป็นคนฉลาดที่สุดในเมืองไทยในเวลานี้ อาจจะรองจากท่านพุทธทาสภิกขุเท่านั้น ไม่ใช่ท่านฉลาดอย่างเดียวฉลาดชนิดที่ทรงคุณธรรมในทางสติปัญญา ที่จะสามารถชี้แจง แจกแจงธรรมะให้เราเข้าใจ ให้เห็นปัญหาสังคมและคุณค่าของอาจารย์ปรีดี ผมอยากเชิญชวนให้ท่านทั้งหลายมาฟังท่าน และท่านที่สนใจควรจะ

มาฟังกัน และชวนกันมาฟังให้มากๆ เพื่อรับรสพระธรรม ซึ่งจะนำมาประยุกต์ใช้ในสังคม และถ้างานในปัจจุบันสำเร็จในทางปัญญา ผมอยากจะเห็นปรีดี พนมยงค์ ยืนยาวไปในอนาคต ผมอยากจะเห็นธรรมศาสตร์จัดงานวันปรีดี พนมยงค์ ทุกๆ ปี ไม่ใช่จัดๆ กันอย่างมีลิเก โขน หนัง ไม่ใช่จัดหาสตางค์ อย่างงานวันเกิดอาจารย์ป๋วย ๗๐ แต่จัดอย่างแสดงความรู้ จัดอย่างแสดงสติปัญญาจัดเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ในการทำสังคมไปสู่ความบริสุทธิ์ยุติธรรม และคนที่จัดต้องมีสติปัญญา ไม่ใช่ปล่อยให้พวกอาจารย์กลุ่มโง่ๆ จัด ผมอยากจะฝากความคิดเหล่านี้ไว้ ถ้าเผื่อว่าธรรมกถาของท่านพระราชวรมุนีมีความหมาย วันปรีดี พนมยงค์ แต่ละปีในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ควรจะมีผู้ซึ่งมาแสดงปาฐกถา มีเนื้อหาสาระ ซึ่งเป็นธรรมะและเป็นศาสตร์และการเมือง ดำเนินรอยตามเจ้าคุณราชวรมุนีให้ได้ ถ้าเมืองไทยไม่สิ้นสติปัญญาเสียเลย ผมไม่แน่ใจเหมือนกัน คุณต้องเตรียมให้มีปาฐกถาปรีดี พนมยงค์ อนุสรณ์ทุกปี เพื่อแสดงว่าธรรมศาสตร์ยังมีสติปัญญาอยู่หรือเปล่า ในประเทศไทย ยังมีอยู่หรือเปล่า ผมอยากจะท้าทาย และเมื่อพูดถึงเพียงนี้ ผมอยากจะเรียนให้ทราบว่าผมเองมีส่วนร่วมในการจัดตั้งโครงการ ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย ตั้งขึ้นกว่า ๒ ปี ก่อนอาจารย์ปรีดีจะเสียชีวิต และตั้งขึ้นจาก

ความเห็นชอบของท่าน เพื่ออะไร

ข้อ ๑ เพื่อจะท้าทายนักวิชาการ และปัญญาชนรุ่นใหม่ ว่าเมื่อ ๕๐ ปี ๖๐ ปีก่อน คนอย่างอาจารย์ปรีดีและทุกคนที่ร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สามารถคิดแก้ปัญหาสังคมไทยได้ เปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นประชาธิปไตย คิดวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เราเป็นตัวของเราเอง ให้เป็นสังคมนิยม หลังจากนั้นประมาณครึ่งศตวรรษ เราหมดปัญญากันแล้วหรือ เดี๋ยวนี้เรามีนักเรียนนอกนักเรียนนาเยอะ ดอกเตอร์ก็เยอะ ดอกตีนก็เยอะ เราสามารถคิดอย่างท่านได้ไหม หรือเราจะทำการวิจัยเอาเงินใส่กระเป๋า หรือสนใจแต่เรื่องฉาบฉวยไปหมด เซื่อง ๆ ทำตามเหมือนกันหมด และโครงการนี้ได้คิดมาด้วยความเห็นชอบของอาจารย์ปรีดี ด้วยความสนับสนุนจากท่าน เพราะเราเห็นว่า อาจารย์ปรีดีนั้นท่านมีความสำคัญทั้งต่ออดีต ท่านมีความสำคัญทั้งต่อปัจจุบันและอนาคต และอนาคตของบ้านเราและสังคมเรา ถ้าเรามองย้อนกลับไปหาอาจารย์ปรีดี แล้วจากอาจารย์ปรีดีมองย้อนไปถึงพระพุทธเจ้า กลับไปทางพ่อขุนรามคำแหง ฯลฯ เราต้องเป็นตัวของเราเอง เพื่อหาทางสู่อนาคต เวลานี้เราแทบทั้งหมดหาทางแก้เพื่ออนาคตแต่มองไปที่ฝรั่ง มองไปที่ญี่ปุ่น มองไปที่ระบบทุนนิยม มองไปที่เทคโนโลยี

มองไปที่วิชาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นความคิดของฝรั่งทั้งสิ้น ความคิดของฝรั่งก็มีประโยชน์ แต่ก็มีประโยชน์น้อย ความคิดของฝรั่งเวลานี้ที่เราเรียนเอามาใช้มีประโยชน์กับใครครับ มีประโยชน์กับคนส่วนน้อย ให้เขารวยมากขึ้น ให้เขาเดินตามฝรั่งมากขึ้น ให้เขาแต่งตัวเป็นฝรั่งมากขึ้น เพื่อให้เขาเอาเปรียบเรามากขึ้น อาจารย์ปรีดีท่านไม่ได้คิดอย่างนั้น ท่านกลับมาหาธรรมะ กลับมาหารากฐานของเราเอง เราควรกลับมาหาบุคคลอย่างเจ้าคุณพระราชวรมุนี ซึ่งจะพูดวันที่ ๑๐ นี้ กลับไปหาเจ้าคุณพุทธทาส ซึ่งเสนอทางออกว่าสังคมไทยจะต้องเป็นธรรมิกสังคมนิยม ดังที่อาจารย์ปรีดีเสนอไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทยนั้น ในอนาคตต้องเดินไปในรูปนี้ เดินไปหาแนวทางเพื่อการเป็นตัวของเราเอง เราต้องพึ่งตัวเรา เราไม่ควรจะเกลียดอเมริกัน แต่เราไม่ควรจะสยบยอมหรือเดินตามอเมริกัน และเราไม่ควรจะเกลียดจีน แต่ไม่ควรที่จะให้จีนมามีอิทธิพลเหนือประเทศเรา ดังที่เป็นอยู่ในเวลานี้ เราไม่ควรเกลียดญวน เราควรจะมองญวน มองพม่า เขมร ลาว อย่างเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ไม่ใช่ว่าอาเซียนฝ่ายหนึ่ง อินโดจีนฝ่ายหนึ่ง อันนั้นเราถูกครอบงำ เราต้องคิดเป็นตัวของตัวเอง อาจารย์ปรีดีเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งสอนให้เราคิดเรื่องความเป็นตัวของเราเอง

เพราะฉะนั้น โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย ยังเป็นโครงการซึ่งมุ่งไปสู่อนาคต โดยมองจากปัจจุบันและมองไปที่อนาคต โดยมองที่ตัวอาจารย์ปรีดี ไม่ใช่เพื่อยกย่องหรือเอามาเชียร์กัน แต่ท่านเป็นบรรทัดฐาน ท่านเป็นบุพการี ซึ่งเราทุกคนจะต้องกตัญญูและแสดงกตเวทิตาธรรมออกมา ด้วยการไปเคารพท่าน เคารพอัฐิธาตุท่าน นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งเพื่อแสดงอามิสบูชาดี แต่นั่นยังดีไม่พอ จะต้องปฏิบัติด้วย เอาความคิดของท่านมาประยุกต์ใช้ บางอย่างล้าสมัยไปแล้ว ใช้ไม่ได้โยนทิ้ง บางอย่างยังทันสมัย ยังนำสมัยอยู่ เรากลับมาประยุกต์ใช้ เพื่อความไพบูลย์ของสังคมเรา เพื่อเราจะเป็นตัวของเราเอง เพื่อเราจะได้กลับไปหาธรรมะ ไปหาความถูกต้อง ไปหาความดีงาม ดังที่แนวความคิดและวิถีชีวิตของอาจารย์ปรีดีได้แสดงไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง

ถ้าพวกเราทำได้ดังนี้ สังคมไทยจะมีอนาคต ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองในเวลานี้ทำได้อย่างนี้ เขาจะมีอนาคต แต่ผมไม่แน่ใจว่าเขาจะมีอนาคต เพราะอะไร เพราะคนซึ่งไม่เคารพผู้มีบุญคุณ เป็นคนซึ่งไม่มีนิมิตแห่งความดี ผมอยากให้ท่านทั้งหลายดูนะครับ อูนุเขาเป็นศัตรูคู่อาฆาตมากับเนวินที่พม่า คิดจองล้างจองผลาญห้ำหั่นฆ่าฟันกันมาเลย เนวินยังเชิญเขากลับมาใช้ชีวิตบั้นปลายในพม่า อูนุ

ยังอยู่ เนวินก็ยังอยู่ ผมขอให้ดูข่าวสัปดาห์นี้เอง ดัสเชส ออฟ วินเซอร์ เป็นศัตรูคู่อาฆาตที่สำคัญที่สุดของพระราชวงศ์ของอังกฤษ พระเจ้าเอ็ดเวิดที่ ๘ สละราชสมบัติลดฐานันดรศักดิ์ลงเป็นดุ๊ก ออฟ วินเซอร์ ไปอยู่กับนางซิมสัน เมื่อนางซิมสันสิ้นชีวิตลง บรรดาศักดิ์ความเป็นดัสเชส ออฟ วินเซอร์ ไม่ได้ถูกปฏิเสธ ได้รับเชิญศพไปฝังในพระราชวังวินเซอร์ แสดงว่าอังกฤษซึ่งเป็นคริสต์ มีคุณธรรมมากกว่าเรา พม่าซึ่งเป็นพุทธ มีคุณธรรมมากกว่าเรา แล้วเราถือศาสนาอะไร เราถือศาสนาที่ปากหรือมือ หรือปากเราถือศีลแล้วมือถืออะไร เพราะอะไร เพราะชนชั้นปกครองยังกลัวสัจจะ เมื่อกลัวแล้วก็ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ก็คลอนแคลน ไม่มีความเคารพในราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วโมหจริตจะครอบงำตัวเอง จะสร้างทุกรกิริยาให้ตัวเอง ถึงแม้ดูภายนอกจะดูเหมือนเสพบรมสุข แต่ภายในนั้นทุกข์หมกไหม้ยิ่งกว่าตกนรก เราควรจะอโหสิให้ชนชั้นปกครองเหล่านี้ เราควรจะแผ่เมตตาให้

ผมรู้จักอาจารย์ปรีดีไม่มากนัก ผมเองก็เคยมีอคติกับท่าน ผมเองก็เคยจ้วงจาบหยาบช้ากับท่าน เพราะผมก็เป็นผลผลิตของสังคมไทย ที่หล่อหลอมมาให้เกลียดความจริง ทีนี้เมื่อเราเห็นความจริงแล้ว เราต้องยอมแก้บาป สารภาพบาป กลับไปหาสิ่งที่เป็นสัจจะ

และเป็นที่น่าเสียใจว่าคนเป็นอันมาก โดยเฉพาะในวงชนชั้นสูงและชนชั้นปกครอง ไม่กล้าเผชิญกับสัจจะ ไม่ยอมสารภาพความผิด และคนเหล่านี้ควรจะได้รับความสงสารจากเรา ความสงสาร ประการหนึ่ง คือ เราไม่ควรเอาอย่างเขา อย่าไปโง่อย่างเขา ต้องเป็นตัวของเราเอง แสวงหาสัจธรรมของเราเอง เพื่อหาทางออกให้เราเอง ต้องไม่สยบยอม และการมองไปที่ตัวอาจารย์ปรีดีนั้น ต้องหาคำตอบให้สังคมไทย สังคมไทยต้องเลิกเดินตามก้นอภิมหาอำนาจ สังคมไทยต้องเลิกเดินตามระบบทุนนิยมอย่างฉ้อฉล โดยใช้สื่อสารมวลชนต่าง ๆ ครอบงำเรา ให้หลงอยู่ในวัฒนธรรมแบบกามบริโภค อาจารย์ปรีดีมีส่วนช่วยเรา และพระพุทธศาสนาของเราเองก็มีส่วนช่วยอยู่ด้วยอย่างสำคัญ เราต้องเป็นตัวของเราเอง เพื่อความถูกต้อง เพื่อความดีงาม ถ้าเราคิดได้ดังนี้ ทำได้ดังนี้ ผมเชื่อว่าเราทำตนแบบปฏิบัติบูชาต่ออาจารย์ปรีดี ซึ่งควรจะได้รับการบูชาจากเราเป็นอย่างยิ่ง ขอให้ท่านทั้งหลายจงนำความที่ผมเสนอเหล่านี้กลับไปคิด ตรึกตรองและนำมาประยุกต์ใช้ อย่างนำสมัย เพื่อปัจจุบันและอนาคต ⚠

ส. ศิวรักษ์

ปาฐกถา แสดง ณ ห้อง เอ.ที. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๘
ต่อมาตัดตอนตพิมพ์ใน *สยามมีเดีย* ฉบับวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๒๘

คำบอกกล่าว

การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานในวันนี้ จัดขึ้นเนื่องในโอกาสครบรอบ ๓ ปีแห่งมรณกรรมของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งประกอบกับโอกาสครบ ๕๐ วัน ที่อาจารย์สุภา ศิริมานนท์ ได้ล่วงลับจากพวกเราไป และสาระของการบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ ก็เพื่อเป็นอนุสรณ์คำนึงถึงคุณงามความดีแห่งผู้วายชนม์สองท่าน ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโสที่เคยมีมาแต่เพียงผู้เดียวของไทยเรา และเป็นผู้ที่ได้สร้างคุณูปการทางการเมืองให้แก่แผ่นดินนี้ อย่างยากที่จะหาผู้หนึ่งผู้ใดเสมอเหมือนในรอบกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา อีกท่านหนึ่ง คือ อาจารย์สุภา ศิริมานนท์ เป็นชาวพุทธ นักศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์ ผู้สาดแสงทางปัญญาด้านนี้แก่วงการนักคิดไทยเกือบจะยิ่งกว่าผู้ใดทั้งหมด และเป็นนักหนังสือพิมพ์ ผู้ซื่อสัตย์ต่อ

จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพของตน อย่างยากจะหาได้แล้วในวงการหนังสือพิมพ์บ้านเรา

การที่จัดบำเพ็ญกุศลแด่ท่านทั้งสองขึ้นในโอกาสเดียวกัน ก็เนื่องจากเห็นได้ชัดว่า ท่านทั้งสองเป็นคู่กัลยาณมิตรอันประเสริฐ ซึ่งได้รู้จักคุ้นเคย เคารพนับถือคุณธรรม สติปัญญา ความสามารถ และน้ำใจของกันและกัน ยั่งยืนมาช้านานตราบกระทั่งวันตายจากกัน กล่าวได้ว่า ในบรรดากัลยาณมิตรที่สำคัญของอาจารย์สุภานั้น ๆพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ย่อมต้องมาเป็นอันดับหนึ่ง และอาจารย์สุภาอาจจะเป็นคนเดียวก็ได้ที่เข้าใจความคิดทางทฤษฎีของ ๆพณฯ ปรีดีอย่างลึกซึ้ง ความข้อนี้แม้แต่ ๆพณฯ ปรีดีเองก็ยอมรับ โดยเคยกล่าวแก่คนใกล้ชิด หลังจากที่ได้พบกับอาจารย์สุภา ซึ่งได้มาเยี่ยมเยือนท่านก่อนหน้ามรณกรรมที่ปารีสไม่กี่วันว่า นับต่อแต่นี้ไป หากท่านจะตาย ท่านก็ตายตาหลับ เพราะได้พบปะพูดคุยกับผู้ที่รู้ใจท่านมากที่สุดแล้ว

แบบอย่างของคู่กัลยาณมิตรนี้ มิได้อยู่ที่ความประเสริฐแห่งน้ำใจที่ท่านทั้งสองมีต่อกันอย่างเสมอต้นเสมอปลาย คงทนยั่งยืนเท่านั้น หากกัลยาณมิตรธรรมของท่านทั้งสองได้ก่อคุณูปการทางด้านสติปัญญาอย่างสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัยด้วย และท่านทั้งสองก็

เป็นคนดีชนิดที่สังคมไทยกำลังจะลืมเลือน

การบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ จัดขึ้นในนามของคณะกรรมการวิจัยสังคมไทย เพื่อการก่อตั้ง "สถาบันปรีดี พนมยงค์" ของมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ และคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา และก็ใคร่ถือโอกาสนี้ เชิญชวนท่านผู้มาในงานทั้งหลาย ร่วมเป็นเจ้าภาพของงานกุศลครั้งนี้ด้วย

อนึ่ง บัดนี้ได้มีการดำริจัดตั้ง กองทุนวิชาชีพหนังสือพิมพ์เพื่อสนองเจตนารมณ์ของอาจารย์สุภา ศิริมานนท์ หากท่านผู้ใดต้องการจะช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์นี้แล้ว ก็ขอให้ซื้อหนังสือที่มาจำหน่ายในงานนี้ เพื่อนำรายได้ไปสมทบทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวต่อไป ⚠

สำหรับอ่านในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน เพื่อระลึกถึง ๆ พณ ๆ ปรีดี พนมยงค์ และ อาจารย์สุภา ศิริมานนท์ ณ วัดทองนพคุณ วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๘

แด่อาจารย์ปรีดี-สุภา

๑ โอมกราบพระรัตนไตร

๒ น้อมใส่เหนือเกล้าไว้ ๓ ได้อาราธนาทิพย์
๔ สิบทิศทุกบุญฤทธิ์ ๕ อุทิศแด่ท่านปรีดี
๖ พนมยงค์ศรีสวัสดิ์หล้า ๗ สถิตฝั่งฟ้าเกียรติยศ
๘ แต่อดสูอยู่ทั้งชาติ ๙ ด้วยอำนาจอันธพาล
๑๐ เผด็จการทรราชร้าย ๑๑ ให้ไทยดุจทาสสถุล
๑๒ ลืมบุญคุณวีรบุรุษ ๑๓ พุทโธท่านปรีดี
๑๔ ศรีพนมยงค์ยิ่งแก้ว ๑๕ มาลับแล้วเหลืออัฐิธาตุ
๑๖ ทั้งชาติจะใช้น้ำตา ๑๗ ต่างธาราบุหงาหอม
๑๘ อ้อมวิญญาณเกียรติยศ ๑๙ อนาคตอารยสมัย
๒๐ เมื่อไทยมิใช่ทาส ๒๑ เอกราชราษฎร์เรืองรุ่ง
๒๒ มุ่งสันติธรรมนำโลก ๒๓ ลบโศกสยามหมดสิ้น
๒๔ ขวัญแผ่นดินสถิตหล้า ๒๕ รู้ค่าทิพย์เกียรติยศ
๒๖ หมดอมนุษย์ครองเมือง ๒๗ จุ่งรุ่งเรืองแจ่มจ้า
วีรบุรุษเลอหล้า คู่ฟ้าสยามขลัง
สิทธิเทอญ ฯ

๏ พฤษภา ฯ ที่หกไซร้ วิเศษเหตุ ดังฤๅ
อัฐธาตุจากฝรั่งเศส สู่พ้ำ
พนมมือทั่วประเทศ เทอญท่าน
เพื่อเกียรติยศสมัยหน้า รุ่งหล้าเลอชลัง ฯ

๒ ๏ โอ้อยุธยาไม่สิ้น คนดี
กู้แผ่นดินสยามศรี สวัสดิ์ไว้
ปรีดีดังชีวี ช่วยชาติ
ไทยผ่านทาสทุกข์ไหม้ ท่านม้วยด้วยสยาม ฯ

๓ ๏ เทอดนามกลางปิ่นเกล้า อัญชลี
เหนือค่าคุณความดี สั่งพ้ำ
กตัญญูกตเวที ทั้งชาติ
เมื่อราษฎร์อารยะกล้า ทั่วหล้าเลิศสมัย ฯ

๔ ๏ สยามใหม่ไหวตื่นฟื้นฟ้น วิญญาณ เร็วรา
เกียรติยศชาติมหาศาล ลึกซึ้ง
สยามจงอยู่คู่กาล กับโลก
โศกแผ่นดินอัดอั้ง เร่งร้ายสลายสูญ ฯ

๕ ◎ โอ้อาดูรแต่ด้วย คนดี
มาล่าแล้งปฐพี เปล่าแล้ว
อุดมคติ ค่าวิเศษศรี สมัยใหม่
เร็วมุ่งใจเมืองแก้ว พร่างแพร้วมิติขลัง ฯ

๖ ◎ หวังรวมญาติพี่น้อง มิตรสหาย
มาร่วมวิญญาณหมาย ไม่ม้วย
ช่วยชุบชาติก่อนสาย ตายจาก กันนา
นิมิตใหม่มิติใหม่ด้วย สิ่งแก้วิเศษขลัง ฯ

๗ ◎ สุภา สุภาพบุรุษรุ้ง รัตนา หนึ่งนา
ศิริ รุ่งธรรมจริยา ค่าไร้
มานนท์ ลิ่วลา จากโลก
เหลือแต่เกียรติยศไว้ นึงไห้ระลึกถึง ฯ

๘ ◎ ลึกซึ้งคิดใหม่พริ้ง สิ่งวิสุทธิ์
คือเพื่อสันติสุขมนุษย์ ทั่วฟ้า
ยิ่งเรียนแก่นแท้วิมุติ วิโมกข์มึง ยิ่งแล
ทิ้งซึ่งอัตตากล้า เพื่อหล้าวิเศษสมัย ฯ

ๆ โอม ไชยไปสุคติแก้ว มไหศวรรย์
สถิตทิพย์สถานอัน เลิศแล้ว
รัตนไตรปกมิ่งขวัญ ชุมชื่น เสมอเทอญ
จุติใหม่จุ่งเพริศแพร้ว พร่างฟ้าวิเศษฉลัง ๆ

อังคาร กัลยาณพงศ์

บทกวี *อังคาร กัลยาณพงศ์* ประพันธ์เพื่ออ่านสดุดี ในการบำเพ็ญกุศล ทักษิณานุประทาน เนื่องในโอกาสครบรอบ ๓ ปีแห่งมรณกรรมของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ และในโอกาสครบรอบ ๕๐ วันแห่งมรณกรรม อาจารย์สุภา ศิริมานนท์ ณ ศาลาธรรมุเทศ วัดทองนพคุณ วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๖

เมื่อสัจจะ จะคืนเมือง

หากว่าความสำเร็จในการสร้างคุณูปการอันใหญ่หลวงให้กับประเทศชาติของผู้ชายคนหนึ่ง ขาดซึ่งความเข้าใจและกำลังใจสนับสนุนจากคนข้างเคียงในฐานะภรรยาซึ่งเป็นอุปสรรคอันใหญ่หลวงต่อหน้าที่การงานแล้ว นับว่าท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของประเทศไทย เป็นบุคคลที่โชคดีอย่างมหาศาล เพราะเบื้องหลังแห่งความสำเร็จในหน้าที่งานของท่าน ไม่เพียงได้รับความเข้าใจและกำลังสนับสนุนจากท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ผู้เป็นภรรยาเท่านั้น ยังได้รับความรักความศรัทธา อันเกิดจากคุณงามความดีของสามี ที่มีต่อบ้านเมือง จากผู้เป็นภรรยาอีกด้วย

ชีวิตของท่านปรีดี พนมยงค์ นั้นเป็นชีวิตที่น่าจะเรียกว่า "ทุกข์ขม อกตรม" เหลือกำลัง เพราะไม่เพียงแต่ไม่มีโอกาสใช้ชีวิต

อยู่ในบ้านเกิดเมืองนอนอันเป็นที่รัก ต้องพลัดพรากจากครอบครัว แต่ยังถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเล่ห์กลทางการเมือง ของผู้ฉ้อฉลต่อประเทศชาติ จนเรียกว่าแทบจะไม่ได้ผุดได้เกิดกันทีเดียว ชื่อเสียงเรื่องราว คุณงามความดีของท่าน เป็นเรื่องที่ต้องกระซิบกระซาบบอกเล่ากันในยามที่บ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจมืด ผลงานที่แสดงถึงความสามารถและคุณูปการที่มีต่อแผ่นดิน ในฐานะผู้กู้ชาติบ้านเมือง ให้คนไทยในยามนี้ได้เชิดหน้าบอกกับใครต่อใครว่า "ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของใคร" ก็เป็นเพียงประวัติศาสตร์ที่ถูกลบเลือน ด้วยความตั้งใจของผู้มีอำนาจแต่ขาดจริยธรรม แม้ในยามสุดท้ายของชีวิต ที่ท่านหวังนักว่าจะได้มาตายตาหลับในบ้านเกิดเมืองนอนประเทศชาติ อันเป็นที่รักของตนก็ไม่เป็นดังหวัง

ชะตากรรมที่ฝากไว้กับความผันผวนทางการเมือง ไม่เพียงสร้างความระส่ำระส่ายให้กับเส้นทางชีวิตของท่านปรีดีเท่านั้น หากยังส่งผลเข้าพัวพัน จนพลิกผันชีวิตครอบครัวบุตรภรรยาไปด้วย นับแต่ต้องพลัดพรากจากสามีผู้เป็นที่รัก ในยามที่ไร้ที่ปรึกษาและเพื่อนคู่คิด ยังต้องพยายามประคับประคองชีวิตของตนและบุตร ให้รอดพ้นจากการกลั่นแกล้ง จากศัตรูทางการเมืองของผู้เป็นสามี ถูกล้อมยิงหมายเอาชีวิต แม้กระทั่งถูกจับในข้อหา "กบฏต่อแผ่นดิน" นับเป็น

เรื่องที่สุดทานทน และน่าท้อใจมิใช่น้อยสำหรับผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม ย่อมหวังจะหาความราบรื่นในชีวิตสมรสของตน แต่สำหรับท่านผู้หญิงพูนศุข ได้ผ่านวันเวลาเหล่านั้นมา ด้วยสิ่งที่ท่านกล่าวอย่างหนักแน่นว่า "ดิฉันไม่เคยผิดหวังกับชีวิตแต่งงานเลย รู้สึกเป็นโชคดีและภูมิใจที่ได้มีโอกาสแต่งงานกับท่าน"

ในวันที่ท่านผู้หญิงถูกจับ ด้วยข้อหากบฏต่อแผ่นดิน ภาพที่ปรากฏต่อหน้าสาธารณชนทั่วไป จึงเป็นภาพของผู้หญิงคนหนึ่ง ที่เดินขึ้นศาลอย่างองอาจผึ่งผาย ไม่ระย่อต่อความเลวร้ายใดๆ และในทางตรงข้าม ความผันผวนที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ความไม่เป็นธรรมที่สามีได้รับ กลับเป็นสิ่งที่สร้างให้ผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งไม่เคยสนใจเรื่องบ้านเมืองมาก่อน ได้กลายมาเป็นผู้เรียนรู้โลกเรียนรู้ชีวิต และเข้าใจเหตุการณ์บ้านเมืองได้ลึกซึ้ง สนใจติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่เสมอ แม้ในปัจจุบันที่อายุย่างเข้าวัย ๗๕ ปีแล้วก็ตาม ดังจะเห็นได้จากสิ่งที่ท่านฝากมาถึงคนรุ่นใหม่ว่า ท่านต้องการเห็นคนหนุ่มสาวในยุคนี้เป็นผู้ที่เอาการเอางาน ทำงานจริง ไม่ใช้ชีวิตกับความเพ้อฝันไร้สาระ และทิ้งท้ายถามผู้มาเยือนว่า "ปีนี้เป็นปีสันติภาพพวกเราทำอะไรกันบ้างหรือเปล่า น่าจะจัดงานสันติภาพกันบ้างนะ"

จึงมิใช่เรื่องแปลกที่วันนี้ บ้านพนมยงค์ได้เปิดรับการมา

เยือนของคนรุ่นใหม่ ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักกับชีวิตของท่านปรีดี จากปากคำของท่านผู้หญิงเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณงามความดีของสามี ในยามที่ท่านล่วงลับไปแล้ว และอีกประการหนึ่งคือ ในโอกาสที่จะมีการเชิญอัฐิธาตุท่านปรีดีกลับประเทศไทย ในเดือนพฤษภาคมนี้ เป็นโอกาสที่ท่านผู้หญิงและบุตรสาว กล่าวกับผู้มาเยี่ยมเยือนว่า

"เราเห็นกันว่าตอนนี้ สัจจะที่คุณพ่อได้ทำให้กับบ้านเมืองได้ปรากฏมากแล้ว คนรุ่นใหม่ได้รับรู้เรื่องราวที่ถูกต้องของท่านมากขึ้น แต่ที่จะให้ทุกคนยอมรับในสัจจะอันนี้ แล้วถึงเชิญกลับมานั้น คงเป็นไปไม่ได้ เพราะคนที่บิดหูบิดตาไม่ยอมรับนั้น แม้จะใช้เวลาอีกนานก็คงไม่ยอมรับ เราจึงเห็นว่าควรเชิญอัฐิธาตุคุณพ่อกลับประเทศไทยได้แล้ว"

การเชิญอัฐิธาตุท่านปรีดี กำหนดในวันที่ ๗ พฤษภาคมนี้ โดยจะมีการเดินทางไปรับอัฐิธาตุท่านปรีดีที่ดอนเมือง จากนั้นจึงนำไปบำเพ็ญกุศลที่จังหวัดอยุธยา และจัดงานเพื่อรำลึกถึงท่านปรีดี ในวันที่ ๙–๑๑ พฤษภาคม ที่หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้รักสัจจะและมีโอกาสอยากจะร่วมเดินทางไปรับอัฐิธาตุท่านปรีดีที่ดอนเมือง หรือที่ จ. อยุธยา ติดต่อถามรายละเอียดได้ที่มูลนิธิ

โกมลคีมทอง เป็นการร่วมงานซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการสร้างกำลังใจให้กับครอบครัวผู้อยู่เบื้องหลัง อันมีภรรยาคู่ทุกข์คู่ยาก และบุตรผู้เชื่อมั่นในคุณงามความดีของบิดาอย่างไม่เสื่อมคลายเท่านั้น หากยังเป็นการพิสูจน์ว่า ความดีนั้นเป็นสิ่งคงทน และเพื่อร่วมประกาศว่า

"บัดนี้ สัจจะได้กลับคืนเมืองไทยอีกครั้งแล้ว" ⚠

ขาก *โกมล* สารเผยแพร่ของมูลนิธิ โกมลคีมทอง ฉบับ เดือนพฤษภาคม ๒๕๒๕

แถลงการณ์
เรื่อง
การจัดงานรัฐพิธีรับอัฐิธาตุ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส

เรียน พี่น้องประชาชนชาวไทย

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ อดีตนายกรัฐมนตรี ได้ถึงแก่อสัญกรรม ณ บ้านพักออง โตนี ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ๓ ปีที่ล่วงมาแล้ว โดยรัฐบาลไทยได้แสดงอาการเฉยเมย ต่อการจากไปของท่านในครั้งนั้น ทั้งที่ตัวแทนจากรัฐบาลนานาชาติ กลับเข้าร่วมแสดงความอาลัย โดยการให้เกียรติแก่ท่านผู้นั้น ยิ่งกว่าที่ท่านควรจะได้รับจากเมืองไทย ทั้งนี้เพราะท่านได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และความเป็นธรรม ที่นับว่าเป็นรัฐบุรุษที่สำคัญยิ่งในระดับสากล เสมอด้วยบุคคลชั้นนำที่ทำการเปลี่ยนแปลง เพื่อหมู่มวลมนุษยชาติในหลายประเทศ ซึ่งหากเป็นในผืนแผ่นดินอื่นแล้ว การจากไปของรัฐบุรุษนั้น ย่อมได้รับการจัดงานอนุสรณ์ให้เป็นเกียรติ อย่างถึงที่สุด

ในอดีตที่ผ่านมานั้น ตลอดระยะเวลา ๑๕ ปีที่ท่านได้เข้าไปมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทย ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สร้างคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่ให้กับสังคมไทย นับแต่การวางรากฐานทางการปกครองใหม่ ด้วยการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยตราบจนกระทั่งทุกวันนี้ ภายหลังเมื่อท่านได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆ ท่านก็ได้วางพื้นฐานที่สำคัญของการบริหารงาน เพื่อจะเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์สุขแก่ราษฎรชาวไทย ที่ด้อยโอกาสในสังคม แต่สิ่งซึ่งนับว่าเป็นคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อสังคมไทย ซึ่งท่านได้กระทำไว้เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็คือการกอบกู้ชาติบ้านเมืองให้พ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นแก่จักรวรรดินิยมสมัยใหม่ โดยการรวบรวมประชาชนคนไทยจากหลายส่วน เข้าร่วมเป็นขบวนการเสรีไทย ทำการกู้เอกราชของชาติในครั้งนั้น หาไม่เมืองไทยคงต้องถึงแก่การเสียกรุงเป็นครั้งที่ ๓ ไปในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ อย่างแน่นอน ด้วยบทบาทนี้เอง ที่องค์ประมุขของชาติ คือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ทรงเล็งเห็นว่า *ท่านปรีดี*

พนมยงค์ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความปรีชาสามารถและบำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นเอนกประการ ทั้งยังมีความจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์ จึงทรงประกาศยกย่องให้ดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่ให้ข้อปรึกษาราชการแก่รัฐบาลของแผ่นดินตลอดไป ซึ่งเป็นฐานะทางการเมืองที่สูงสุดตราบเท่าที่มีมาในประวัติศาสตร์การเมืองไทย แต่สุดท้ายท่านปรีดี พนมยงค์ ก็กลับถูกเล่ห์กลทางการเมืองกระหน่ำ จนต้องอพยพลี้ภัยออกจากประเทศไทยไป เมื่อคราวเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ซ้ำร้ายอันธพาลการเมืองเหล่านั้น ยังกลับสาดโคลนให้ท่านต้องแปดเปื้อน ในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ แต่ท่านก็ได้พิสูจน์ให้เห็นเป็นประจักษ์ชัด ในความบริสุทธิ์ของท่าน ต่อกรณีดังกล่าวนั้นด้วยแล้ว ดังปรากฏในคำตัดสินใหม่ของศาลสถิตยุติธรรม ดังคำพิพากษาศาลแพ่งหมายเลขแดงที่ ๕๘๑๐/๒๕๒๒ ว่า "เป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ ๘"

แม้เมื่อสิ้นสุดอายุความในกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ และภายหลังได้มีการตัดสินใหม่แล้วว่า คำพิพากษาในคดีสวรรคตในครั้งนั้นเป็นโมฆะแล้วก็ตาม แต่ท่านปรีดี ก็มิปรารถนาเดินทางกลับสู่ปิตุภูมิอันเป็นที่รักยิ่ง ตราบจนกว่าราษฎรไทยส่วนข้างมาก จะเข้าใจใน

เรื่องราวของท่านอย่างเที่ยงธรรมถ่องแท้ นับว่าน่าเสียดายยิ่งนัก ที่รัฐบุรุษอาวุโสซึ่งมีแต่เพียงผู้เดียวของไทยท่านนี้ ได้ล่วงลับลงในต่างแดนเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ณ บัดนี้ถึงเวลาอันเหมาะสมแล้วที่ท่านปรีดี พนมยงค์ จะคืนกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอน แม้จะเป็นการกลับมาเพียงอัฐิธาตุ แต่ก็ถือว่า เป็นนิมิตหมายแห่งการกลับมาของสัจจะความจริงอันไม่มีวันตาย และด้วยคุณูปการที่ท่านมีต่อแผ่นดินไทยดังที่กล่าวมา สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จึงใคร่ขอเรียกร้องไปยังรัฐบาลไทยว่า หากการอัญเชิญอัฐิธาตุของ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส กลับเข้าสู่ประเทศไทยในครั้งนี้ จะเป็นเงื่อนไขอันดีสำหรับการสำแดงความกตัญญูกตเวที เป็นการตอบแทนคุณให้สมแก่เกียรติยศของท่านผู้นั้นแล้ว รัฐบาลไทยพึงจัดให้มีงานรัฐพิธีอย่างยิ่งใหญ่ เป็นการต้อนรับอัฐิธาตุของท่าน ให้เป็นงานอนุสรณ์ในระดับชาติ ซึ่งอาจถือเป็นการใช้หนี้ที่ก่อนหน้านี้ รัฐบาลมองไม่เห็นคุณงามความดีของท่านผู้นั้น อันจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าประชาธิปไตยที่แท้จะคืนสู่ประเทศไทย พร้อมด้วยความยุติธรรมในสังคม

สำหรับพี่น้องประชาชนชาวไทยที่รัก ทางสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ขอเชิญชวนให้ทุกท่าน ร่วมใจกันไปรับอัฐิ

ธาตุของ ฯ พณ ฯ รัฐบุรุษอาวุโสในวันพุธที่ ๗ พ.ค. ๒๕๒๙ เวลา ๖.๕๐ น. ณ สนามบินดอนเมือง ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า พลังของประชาชน ยังคงยึดมั่นในคุณความดี สำหรับการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมในสังคม ⚠

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

⚠ แถลงการณ์ออก เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙

"ดิฉันโชคดีที่ได้คู่ครองเช่นอาจารย์ปรีดี"

สัมภาษณ์ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

ได้พบกับท่านปรีดีได้อย่างไร

เราเกี่ยวดองเป็นญาติกัน คือชวดหญิงของอาจารย์เป็นชวดของพี่ดิฉันค่ะ ก็ผ่านมาหลายชั่วคนถึงได้มาพบกัน ท่านปรีดีอยู่ต่างจังหวัดมาเรียนหนังสือในกรุงเทพ ฯ สมัยนั้นยังไม่มีหอพัก ก็จำเป็นต้องมาอยู่บ้านญาติผู้ใหญ่คือคุณพ่อดิฉันเอง มาอยู่ตอนเรียนกฎหมาย เวลานั้นอายุยังห่างไกลกันมาก ห่างกันถึง ๑๑ ปีครึ่ง แก่กว่ากันเกือบรอบ มาสมรสกันตอนที่ท่านกลับจากต่างประเทศแล้ว

เหตุใดท่านจึงตัดสินใจสมรสกับท่านปรีดีคะ

เรื่องนี้เราเป็นผู้หญิงพูดลำบากนะคะ แต่ท่านอาจารย์ก็ได้เขียนไว้แล้วว่าเหตุใดจึงมาเลือกผู้หญิงคนนี้ ตอนแต่งงานยังเด็กอยู่มากค่ะ อายุยังไม่ถึง ๑๗ ปีเต็มเลย แต่การแต่งงานนี่ก็เป็นสิ่งที่

เลือกเองนะคะ แต่สำหรับท่านคงคิดว่าชีวิตนี่ต้องทำอะไรอย่างหนึ่งที่เป็นการรับใช้ชาติบ้านเมือง ควรจะมีใครมาอยู่เคียงข้างที่จะช่วยเหลือการงานกันได้ เป็นอย่างนั้นมากกว่าที่จะคิดเรื่องโรแมนติก เราเองก็เป็นคนที่นิยมชมชื่นคนที่มีความรู้ ท่านเองก็ไม่เที่ยวไม่เตร่นะคะ ไม่เหลาะแหละ เอาแต่ทำงาน ทำราชการอยู่หลายแห่ง แห่งสุดท้ายก่อนแต่งงานมาอยู่กรมร่างกฎหมาย ตอนกลับจากนอกใหม่ๆ ก็มาเป็นผู้พิพากษา เป็นอะไรหลายอย่าง แล้วยังเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย ยังมีกิจการส่วนตัวอีกคือ พิมพ์เผยแพร่วิชาความรู้ พิมพ์หนังสือรายเดือน ก็รู้สึกว่าเป็นคนที่ไม่ได้เอาเวลาไปทำเหลวไหล เช้าไปทำงาน บางวันยังต้องไปสอนก่อนไปทำงาน เย็นกลับมาแทนที่จะไปเที่ยวเตร่ก็เข้าโรงพิมพ์ทำงานเขียนตำรับตำราแล้วถึงค่อยกลับบ้าน แล้วยังมีการสอนพิเศษที่บ้าน ที่สอนพิเศษนี่ก็คงมีจุดมุ่งหมายนะคะ คือเป็นการได้รวบรวมคน เขาคงคิดการใหญ่แต่ก็ไม่ได้บอกนะคะ เพราะตอนนั้นเรายังเด็กมาก นอกจากจะเป็นเด็กมากแล้ว อีกอย่างตอนนั้นครอบครัวของดิฉันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้านายมาก การจะมาบอกเรื่องนี้ก็คงไม่ค่อยดี ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเรานี่ก็อาจพูดจาเผยความลับ ไม่รู้เรื่องจริง ๆ ๒๔ มิถุนายนนี่เพราะที่บ้านเราตอนนั้นก็ผักใผ่แต่ในรั้วในวัง

ถ้าอย่างนั้นตอนที่ท่านปรีดีทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่ทราบว่าท่านผู้หญิงรู้สึกขัดแย้งในตัวเองบ้างไหมคะ

ไม่ขัดค่ะ เพราะระหว่างที่ท่านไปสอน โดยมากจะ *Dictate* ให้ดิฉันเขียน ก็เท่ากับว่าเราได้เรียนไปด้วย เรื่องที่จะไปบรรยายก็ *Dictate* ให้ดิฉันเขียน เราก็พลอยได้ความรู้ไปด้วย แล้วเราเองก็พอเรียนรู้อยู่บ้าง เรื่องความสัมพันธ์กับเจ้านายก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่เรื่องบ้านเมืองที่จะต้องเป็นไปอย่างไรก็เป็นเรื่องของโลก ประเทศเราเวลานั้นก็รียกว่าคงจะเหลืออยู่ประเทศเดียวมั้งที่ล้าหลัง นอกนั้นเขาก็เปลี่ยนระบบกันแล้วทั้งนั้น

เคยเตรียมใจไว้บ้างไหมคะ ว่าชีวิตคู่อาจจะต้องมาประสบกับเรื่องแบบนี้

ไม่เคยเลยค่ะ นึกว่าจะราบรื่นเหมือนกับคู่อื่นๆ

แล้วเคยนึกเสียใจบ้างไหมคะ

ไม่เห็นน่าเสียใจเลยค่ะ รู้สึกว่าเรายังได้ช่วยเหลือเขาไปด้วย แม้จะเป็นเพียงส่วนน้อย เราก็ยังได้ทำประโยชน์ได้บ้าง อายุเราก็เพียงเท่านี้ การได้ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมแม้สักนิด ได้รับใช้ส่วนไหนเราก็ยินดีค่ะ

ความคิดในเรื่องการได้ทำประโยชน์เพื่อบ้านเมืองนี่ ไม่ทราบว่าได้รับมาจากท่านปรีดีหรือไม่คะ

ความคิดนี้ก็มีมาหลังแต่งงานน่ะค่ะ เพราะส่วนใหญ่เราก็ได้พูดคุยสนทนากันเป็นประจำ คือเราไม่ได้คุยเรื่องเหลวไหลละเทะกัน ล้วนแต่เรื่องความรู้ อ่านหนังสือหนังหากัน ก่อนแต่งงานนี่รู้สึกว่ายังเด็กอยู่มาก แต่งงานกับท่านก็เพราะนึกนิยมชมชอบว่าเขาเป็นผู้ชายที่มีความรู้ มีอนาคตไกล ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ก็มีมาก *ทราบมาว่าท่าน อ. ปรีดี เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยามาก ไม่เคยแม้โกหกกับภรรยา เมื่อครั้งไปทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ยังต้องเขียนจดหมายมาสารภาพ ขอโทษในภายหลัง*

เรื่องไม่ซื่อสัตย์นี่คงไม่มีหรอกค่ะ เพราะท่านเป็นคนที่มุ่งทำงาน ก็ดูหลังจากเลิกจากงานก็มาเข้าห้องสมุดต่อ ตอนนั้นเป็นรัฐมนตรีก็ต้องมาค้นหนังสือ ก่อนเปลี่ยนแปลงก็ไปที่หอพระสมุดอยู่เป็นประจำ คืออยู่อย่างนี้นะคะวน ๆ เวียน ๆ อยู่แต่ในเรื่องหาความรู้

ตอนที่ท่านไปเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่ได้บอกค่ะ แล้วก็เขียนจดหมายมาขอโทษในภายหลัง แต่หลังจากการอภิวัฒน์แล้วมีอะไรก็มาบอกก็ให้ช่วย ๆ กัน คือเรากลายเป็นเลขา ฯ ส่วนตัวไป

คือช่วยคิด ช่วยเตือนอะไรพวกนี้ ก็ช่วยค้นหนังสือหนังหาบ้าง *จะช่วยกรุณาเล่าเรื่องที่ทำเนียบท่าช้างได้ไหมคะ*

ตอนนั้นท่านปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ค่ะ คืนวันนั้นดิฉันไม่สบายถอนฟันก็เพลียนะคะ ก็ขึ้นนอนก่อน ส่วนอาจารย์ท่านชอบนั่งอยู่ที่ศาลาท่าน้ำ ก็เป็นทั้งที่รับประทานอาหาร ฟังวิทยุ ทำงาน รับแขกก็อยู่ตรงนั้นหมด คืนวันนั้นก็มีแขก รู้สึกจะเป็นหลวงอดุลย์นะคะก็มาทานข้าวด้วย ดิฉันตื่นมาอีกทีก็แปลกใจเห็นตรงประตูธรรมศาสตร์ด้านเหนือมีแสงไฟสว่าง ก็เปิดประตูห้องนอนออกมา ก็ได้ยินเสียงเอะอะ ก็มาถามคนข้างล่างได้ความว่า ท่านไปแล้ว ไปไหนก็ไม่ทราบ สักครู่รถถังก็มาแล้วเขาก็ยิง เสียงก้องไปหมด แต่พูดด้วยความเป็นธรรม ที่รู้สึกว่ายิงเข้ามามาก เพราะตรงนั้นเป็นที่ติดแม่น้ำด้วยก็ทำให้เสียงมันเอ็กโค่ ดิฉันก็ไปหลบตรงกับที่เขายิงมาในห้องนอน ก็รีบหลบไปอยู่ที่ห้องนอนลูก ลูกก็นอนรวมกันหมด ตอนนั้นปาล (ปาล พนมยงค์) ก็อายุสัก ๑๖ ได้มั้ง ก็มาบอกให้ดับไฟ แล้วบอกให้เรานอนราบกับพื้น เขาก็ยิงสนั่นรัวไปหมด พอเสียงสงบก็เข้ามาในบ้าน เขาบอกว่ามานี่ก็เพื่อจะมาเปลี่ยนรัฐบาล เราก็บอกว่าเอ๊ะ . . . ทำไมมาเปลี่ยนรัฐบาลที่นี่กันล่ะคะ ทำไมไม่ไป

เปลี่ยนกันที่สภา เขาก็มาค้นดู แต่ก็ไม่ได้อะไรไป เรียกว่าตระหนกตกใจมากที่สุด เพราะลูกก็ยังเล็กแล้วยังมีเพื่อนของลูกมาค้างอยู่ด้วย กำแพงบ้านนี่เจาะเข้าไปเลยแต่ก็ไม่ทะลุนะคะ ก็ไม่ทราบว่าทำไม ไม่รู้จะเป็นเดชะบุญของเรา หรือเป็นเพราะกำแพงเขาหนาก็ไม่ทราบ แต่มันไม่ทะลุ แล้วตรงนั้นก็มีโต๊ะหมู่บูชา

เหตุใดจึงเลือกลี้ภัยที่ประเทศจีนคะ

ตอนนั้นหลบไปอยู่ที่สัตหีบแล้วก็ไปอยู่สิงคโปร์ ตอนนั้นต่างประเทศยังไม่รับรองรัฐบาลชุดใหม่นะคะ เราก็อยู่ที่สิงคโปร์ ต่อมาผลประโยชน์เป็นใหญ่ก็รับรองรัฐบาลไทย เราก็ต้องอำลาสิงคโปร์ เวลานั้นสิงคโปร์ยังไม่เป็นเอกราช แล้วก็ไปอยู่ฮ่องกง เร่ร่อนไปหลายแห่งค่ะ

ช่วงนั้นลำบากมากไหมคะ

จะว่าลำบากก็ลำบากค่ะ เพราะต้องพลัดพรากจากกัน แต่เป็นคนที่ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ ท่านอาจารย์นี่ไม่ทราบว่ามีอะไรไปที่ไหนก็ได้รับการช่วยเหลือตลอดไป จะเรียกว่าเป็นเพราะมีความสามารถอย่างเดียวก็ไม่ได้ ที่รอดพ้นอันตรายมาอาจเป็นเพราะเราไม่เคยสร้างบาปกรรมอะไรไว้นะ ไปที่ไหนคนเขาก็ให้ความเมตตาช่วย

เหลือ ที่ลำบากแน่ ๆ ก็ตรงที่เราต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองจากครอบครัวไป ว่าไปแล้วบางคนเขาก็ลำบากยิ่งกว่าเรา ของเรายังไม่ถึงขั้นนั้น เพราะไปที่ไหนก็ได้รับการรับรอง

ตอนอาจารย์ลี้ภัยไปอยู่เมืองนอกท่านผู้หญิงต้องอยู่ในเมืองไทย รู้สึกว่า "หัวเดียวกระเทียมลีบ" หรือไม่คะ เพราะคนที่เคยอยู่ร่วมปรึกษาเป็นคู่คิดต้องจากไป แล้วยังต้องอยู่ในปกครองของรัฐบาลใหม่

ดิฉันไม่ค่อยคิดในเรื่องนี้ บอกไม่ถูกเหมือนกันจนมีคนเขาตั้งชื่อว่า "แข็งแกร่ง" คือเวลาที่อาจารย์หลบไป เราอยู่คนเดียวก็มีความลำบากมากเหมือนกัน เพราะตอนนั้นค่าครองชีพเราก็ไม่มี เราตั้งหน้าทำงานอย่างเดียว เราไม่มีการค้า ไม่มีหุ้นส่วนอะไร รับแต่เงินเดือน ตอนก่อนที่ท่านจะลี้ภัยก็รับแต่บำนาญอย่างเดียว พอเขาฟ้องกรณีสวรรคต ตอนนั้นท่านออกจากประเทศไทยไป ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่ได้มีชื่อเป็นจำเลย แต่ผู้มีอำนาจกลับสั่งไปยังกระทรวงการคลังให้ตัดบำนาญเรา ขนาดเราไปรับมาแล้วก็ยังเอาคืน

ช่วงนั้นก็ถูกติดตามตลอด ใครมาหาเราก็ถูกจดชื่อ ดิฉันไปอาศัยอยู่กับแม่ต้องเอาบ้านให้เขาเช่า เพราะไม่มีรายได้อะไร แม่

เราก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย ใครไปหาแม่ก็ถูกจดชื่อ เอารถมาจอดหน้าบ้าน ก็ถูกตามจนกระทั่งถูกจับ พอถูกจับก็เห็นว่าอยู่เมืองไทยไม่ปลอดภัยแล้วโดยที่เราไม่ได้ทำอะไรเลย ก็เลยออกจากประเทศไทยตามไปอยู่ด้วย คือมันเดือดร้อนเรื่องถูกติดตาม ตอนลูกชายบวชเมื่อปี ๒๕๐๐ เขาก็ยังตามอยู่ ตอนนั้นลูกบวชก็ไม่มียวดยานอะไรไปถวายเพล ก็ไปบอกกับเขาว่าจะเอาของไปถวายพระ ก็ไปกับเขา ก็ไหน ๆ เขาก็ต้องตามอยู่แล้ว เรื่องอะไรจะไปเรียกแท็กซี่ ก็ให้ประกบเราไปเลย ที่จะว่าหัวเดียวกระเทียมลีบก็ไม่เชิงนะ เพราะบางทีสายลับเข้ามาสอดแนมรายงานไปที่สันติบาล ก็มีมือดีลอกรายงานมาให้เราเสียอีก จะว่าเราโดดเดี่ยวก็ไม่เชิงนะ คนเขาก็เมตตาสงสาร ก็เขารังแกผู้หญิงใช่ไหม จับเราไปอย่างนี้รังแกกันที่สุด จับลูกวันที่ ๑๓ จับแม่วันที่ ๑๕ ไม่เคยพบกันเลย ไม่รู้กบฏกันยังไงแม่กับลูก ข้อหากบฏทั้งคู่ทั้งภายในภายนอก แต่เวลาสอบสวนกลับไม่เกี่ยวอะไรกันเลย เอ...แล้วมันกบฏกันยังไง หรือต่างคนต่างกบฏมันเรื่องประหลาด *แล้วเวลาเขาสอบสวน เอาเรื่องอะไรมาสอบล่ะคะ*

ก็ถามว่าอยู่ที่ไหนอะไรต่อมิอะไร ไม่เกี่ยวกัน เขามีหลายกองนี่ตอนนั้น เขาเรียกว่ากบฏสันติภาพ มีกองนักศึกษากู้ชาติอะไร

ต่ออะไร ไอ้เราก็ไม่รู้กองอะไร มีอยู่คนเดียว (หัวเราะ) ๘๔ วันนะที่ต้องกุมขัง ตำรวจเขาก็มายั่วนะว่า "จะบ้าไหมนี่ที่มาจองจำอยู่ที่นี่" บางคนก็มาดูหมิ่นเรา เวลาคุมเราไปศาลเหมือนเราเป็นผู้ร้ายคนสำคัญ ขนาบข้างเลยนะไม่ยอมให้เรานั่งที่จำเลย พอ ๑๒ วันที่ก็พาเราไปตากหน้าที่ หนังสือพิมพ์ก็มาถ่ายรูป เขาก็ห้าม ก็บอกเขาว่าฉันไม่ได้มาเองนะนี่ คุณพาฉันมานี่ ก็หลบเข้าบันไดนั้นบันไดนี้หลบหน้า น.ส.พ. ก็ไปหลบเขาทำไมล่ะ ฉันไม่ได้ทำอะไรผิดนี่ถึงต้องไปหลบหนังสือพิมพ์ ดิฉันนี่ไปศาลอย่างผึ่งผายเลย

เคยรู้สึกหวาดกลัวบ้างไหมคะ

ไม่เคยเลย เขาขู่ฉันถึงขนาดนั้น วันนั้นพอถูกฟ้อง แม่ไม่ถูกฟ้องเขาปล่อย ก็ไปขึ้นรถสองแถว ดิฉันก็จะขึ้น ตำรวจก็จัดแจงบอกไม่ได้นะรถนี่เขาจะพาไปคุก ดิฉันก็เลยถามเขาว่านี่คุณจะมาขู่ฉันหรือ คุณไม่รู้ประวัติหรือยังไง ปู่ฉันนี่แหละเป็นคนสร้างคุกนี่ พ่อฉันเป็นอธิบดีกรมราชทัณฑ์คนสุดท้ายในระบบสมบูรณา ฯ แล้วเรื่องอะไรฉันจะมากลัวคุกตะราง แหม . . . มาขู่โดยไม่รู้ประวัติ

พี่น้องผู้หญิงของดิฉันเวลาไปศาลเขายังว่า โธ่ . . . ทำไมนะช่างไม่ให้เกียรติผู้หญิงเลย ต้องขนาบข้างกันด้วย . . . ทีคนคดโกง

คนประพฤติชั่วกลับกราบไหว้ยกย่องกัน เมืองไทยก็เลยเป็นอยู่อย่างนี้ ก็ต้องพวกหนูนี่แหละที่จะต้องช่วยกันแก้ไขกันไป ดิฉันก็ยึดธรรมะ ปลงตกเสียแล้ว สิ่งที่แล้วมาก็ไม่คิดอะไร ไม่อยากได้อะไรแล้ว

ตอนอยู่ประเทศจีนนี่ไม่ทราบว่าต้องปรับตัวกันมากไหมคะ

ไม่นะคะ เพราะเราก็มีพื้นเพเป็นคนสมถะอยู่แล้ว ไม่ได้เป็นพวกที่หรูหราฟุ่มเฟือย จีนเขาเป็นอย่างไรเราก็เข้ากับเขาได้ ไม่แต่งตัวเราก็ไม่แต่ง ปากเราก็ไม่ทา รู้สึกว่าอยู่ได้ ปกติโขนหนังเราก็ไม่ได้ดู ก็ไม่แปลกอะไร รัฐบาลเขาก็ให้เกียรติเราดี อาจารย์เองท่านก็เป็นคนสมถะ ประหยัดมากเสื้อผ้านี่มีน้อยมาก ไม่สนใจเรื่องแต่งตัวเลย มีอยู่ชุดหนึ่งที่ท่านใช้มาตั้ง ๔๐ ปีแล้วก็ยังใช้อยู่ เวลาออกงานไปไหนก็เอามาใส่

ท่านอาจารย์ปรีดีนี่ไม่ทราบว่ามีเวลาว่างพอที่จะมีงานอดิเรกบ้างไหมคะ อย่างเช่น ชอบปลูกต้นไม้หรืออะไร

ต้นไม้ไม่ค่อยชอบหรอกค่ะ แต่ชอบทำกับข้าว เข้าครัวตอนอยู่เมืองจีน ของไม่มีก็เอาไอ้นั่นไอ้นี่แทน แหม...ของที่ใช้แทนกันแต่ละอย่างนี่ต้องมีเหตุผลทั้งนั้นนะคะ ก็ที่บ้านนี่ไม่มีพวกเครื่อง

แกงอะไรหรอก แต่ท่านก็ทำได้สารพัดเป็นเครื่องแกง ไม่มีของแท้สักอย่างก็ทำได้

ท่านผู้หญิงจะช่วยบอกถึงความรู้สึกของท่านที่มีต่อท่านปรีดีได้ไหมคะ

เอาเป็นว่าดิฉันเป็นผู้หญิงที่โชคดีที่สุด ที่ได้มีคู่ครองเช่นนี้ รู้สึกไม่เสียชาติเกิดเลยที่ได้พบผู้ชายอย่างนี้ ไม่มีพลาด ไม่มีอะไรที่ทำให้เราต้องเสียใจ แต่ที่เราต้องแยกย้ายกันก็เพราะเหตุการณ์บ้านเมือง ด้วยเหตุผลส่วนตัวไม่มีเลย เราอยู่อย่างปกติสุข แต่เพราะเหตุการณ์บ้านเมืองทำให้เราต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตไป ท่านไม่มีอะไรที่ทำให้เราผิดหวังเลย

อยากจะถามเรื่องอาจารย์ป๋วยว่าสัมพันธ์กับอาจารย์ปรีดีอย่างไรบ้าง

อาจารย์ป๋วยเป็นคนที่ช่วยเรามากที่สุด นอกจากไปเยี่ยมเมื่อตอนที่อาจารย์ออกมาจากประเทศจีนใหม่ ๆ แล้ว ตอนนั้นท่านอาจารย์ยังไม่ได้หนังสือเดินทางไทย บำนาญก็ไม่ได้ เราต้องฟ้องต้องต่อสู้ทั้ง ๆ ที่เป็นสิทธิของเรา เราควรได้พาสปอร์ต เราก็ไม่ได้ ที่จริงเขาไม่มีอำนาจมาตัดสิทธิเรานะคะ ในการฟ้องกรณีสวรรคต

ไม่ได้ระบุว่าเราเป็นจำเลย ไม่มีชื่อ แต่เขาก็ทำโดยพลการ ใช้กฎหมู่ ไม่ใช่กฎหมาย ทำได้ตามชอบใจ กว่าจะได้อะไร ๆ มา คุณป๋วยก็ช่วยเป็นตัวกลาง ให้ท่านอาจารย์ได้พบตกลงกับทูตไทยประจำปารีส ในสมัยนั้นเราก็พ้องกันไปเรื่อยกว่าจะได้ ไม่เคยได้อะไรมาโดยไม่ต้องเหนื่อยแรงเลย

คำถามสุดท้าย คือ คิดอย่างไรจึงได้เชิญอัฐิธาตุท่านกลับประเทศไทยคะ

ครั้งแรกก็ตั้งใจว่าเมื่อสัจจะปรากฏก็จะเชิญกลับมา แต่คิดดูก็รู้สึกว่าสัจจะได้รับการยอมรับมากแล้ว เดี๋ยวนี้คนก็รู้เรื่องกันมาก จะให้ยอมรับทั้งหมดก็คงเป็นไปไม่ได้ เพราะสำหรับคนที่ไม่ยอมรับต่อให้อีกศตวรรษหนึ่งก็คงไม่ยอมรับ ก็คิดว่าสมควรเชิญกลับมาประเทศได้แล้ว ⁂

จาก *มติชนสุดสัปดาห์* ฉบับพิเศษ ประจำวันอาทิตย์ ๔ พฤษภาคม ๒๕๒๙

นายปรีดี พนมยงค์

บทสรุป

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดที่จังหวัดอยุธยา ราชธานีเก่าของสยาม เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ จากครอบครัวคนธรรมดาสามัญชั้นกลางทางภูมิภาคแถบนั้น เมื่อจบประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดแถวบ้านแล้ว ได้ไปเรียนชั้นมัธยมฯ ต่อที่กรุงเทพฯ และได้เรียนกฎหมาย จนสอบได้เป็นเนติบัณฑิต แต่เมื่ออายุเพียง ๒๐ ปี

ในฐานะทนายหนุ่ม ได้ว่าความอันไม่มีใครกล้าแตะต้อง โดยโยงไปถึงตัวบทกฎพระอัยการในสมัยพระเอกาทศรถจนชนะคดี ให้แก่ราษฎรผู้เป็นจำเลยของแผ่นดิน ต่อมา ทางกระทรวงยุติธรรมได้ส่งไปเรียนต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส โดยได้พำนักอยู่ที่นั่นประมาณ ๗ ปี จึงสำเร็จการศึกษา นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้ปริญญาเอกทางนิติศาสตร์จากประเทศนั้น

ขณะที่อยู่ในฝรั่งเศส นายปรีดีได้มีส่วนร่วมตั้งสมาคมนักเรียนไทยขึ้น และการร้องเรียนของสมาคมในเรื่องการรักษาสิทธิอันชอบธรรมของสมาชิก เป็นเหตุให้อัครราชทูตกริ้ว จนทำเรื่องกราบบังคมทูลขึ้นมาว่า นายปรีดีฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ขอให้ทรงพระกรุณาเรียกตัวกลับก่อนสำเร็จการศึกษา ทางฝ่ายนักเรียนในยุโรปก็พากันคัดค้านราชทูต ด้วยเห็นว่าไม่ยุติธรรม ฯลฯ และแล้วในที่สุด โปรดเกล้า ฯ ให้นายปรีดีเรียนต่อจนจบสมความมุ่งหมาย

ขณะที่เรียนอยู่ยุโรป นายปรีดีเริ่มคิดการกับเพื่อนฝูง ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และเมื่อกลับมากรุงเทพฯ แล้ว นายปรีดีได้เริ่มรับราชการในกระทรวงยุติธรรม โดยมีหน้าที่สอนกฎหมายด้วย ปรากฏว่าเป็นที่รักใคร่ของลูกศิษย์ลูกหามาก พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐ์มนูธรรม

ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายปรีดีได้เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายพลเรือน โดยร่วมกับนายทหารชั้นนำบางคน ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินได้สำเร็จอย่างราบรื่น ปราศจากการนองเลือด ทำให้บังเกิดระบอบประชาธิปไตยชนิดที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขขึ้นเป็นครั้งแรกในสยาม ตัวเองรับเป็นเลขาธิการคนแรกของ

รัฐสภา แต่*เค้าโครงการเศรษฐกิจ*ของเขาถูกหัวหน้ารัฐบาลใหม่กล่าวหาว่าล้าสมัยเกินไปในทางสังคมนิยม จนมีเสียงกระซิบแพร่ออกไปว่าเขาเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นเหตุให้ถูกเนรเทศกลาย ๆ ให้กลับออกไปยุโรปอีกเป็นเดือน ๆ พร้อมด้วยภริยา

เมื่อมีการปฏิวัติซ้อนเกิดขึ้น จนเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ได้มั่นคงพอแล้ว นายปรีดีได้รับเชิญให้เดินทางกลับมาร่วมเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงการคลังตามลำดับ มีผลงานที่สำคัญในแต่ละกระทรวงดังนี้ คือ

(๑) ก่อให้เกิดการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นเพื่อบริหารงานเทศบาล

(๒) แก้ไขกฎหมายอันอยุติธรรมต่าง ๆ กับมหาประเทศที่คั่งค้างอยู่ จนหมดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต นับว่าสยามได้เอกราชอันสมบูรณ์ทางศาลและอื่น ๆ

(๓) เริ่มวางแผนตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้น และให้มีสภาพัฒนาการด้านเศรษฐกิจด้วย นอกจากนี้แล้ว นายปรีดียังเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ เพื่อฝึกปรือความคิดของคนไทยรุ่นใหม่ให้ตื่นตัวทางการเมือง และรับผิดชอบกับส่วนรวม โดยถือจริยธรรมเป็นพื้นฐาน

ในช่วงทศวรรษแรกแห่งรัฐบาลประชาธิปไตยนั้นเอง ผู้นำทางทหารเริ่มนิยมเผด็จการขึ้นเรื่อย ๆ ตามแนวโน้มของเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่นในขณะนั้น นายปรีดีพยามยามโน้มน้าวให้เห็นว่าสันติดีกว่าสงครามจนลงทุนเขียนบทและสร้างภาพยนต์ภาษาอังกฤษเรื่อง*พระเจ้าช้างเผือก* ขึ้น ให้นานาชาติเห็นจุดยืนของคนไทย ว่าต้องการแก้ปัญหาระหว่างชาติทางการทูต และทางกฎหมาย โดยหลีกเลี่ยงการปะทะกันทางอาวุธ หรือการรุกรานด้านดินแดน รัฐบาลไทยเองก็ประกาศยึดถือความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด แต่แล้วผู้นำทางการเมืองก็เพลี่ยงพล้ำด้วยการทำสงครามอินโดจีน และพัวพันกับญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ จนยอมเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายอักษะในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเหตุให้นายปรีดีต้องลาออกจากคณะรัฐมนตรี โดยให้ไปลอยตัวอยู่ในอันดับสูง ด้วยการร่วมอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ขณะที่พระปรมุของค์ใหม่ทรงพระเยาว์ และยังทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศสวิส

จะอย่างไรก็ตาม นายปรีดีได้ร่วมกับคนไทยในและนอกประเทศ จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้น โดยร่วมกับสัมพันธมิตรเพื่อปกป้องเอกราชและอธิปไตยของไทย ในที่สุดเขาได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว และสามารถประกาศสันติภาพให้ประเทศ

ไทยได้ ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ โดยถือว่าการประกาศสงครามของไทยก่อนหน้านี้เป็นโมฆะ และสัมพันธมิตรก็ยอมรับความข้อนี้ ในขณะที่คู่สงครามอื่น ๆ ถูกลงโทษกันทุกประเทศ นับว่านายปรีดีเป็นวีรบุรุษผู้กู้ชาติ ซึ่งสำคัญยิ่งกว่าการเป็นผู้นำประชาธิปไตยมาให้สยามก่อนหน้านี้เสียอีก และสยามเป็นฝ่ายตรงข้ามกับสัมพันธมิตรประเทศแรก ที่ได้รับให้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

พอเสร็จสงคราม และเมื่อพระประมุขมีพระชนม์บรรลุพระราชนิติภาวะ นายปรีดีได้อัญเชิญเสด็จนิวัติพระนคร ซึ่งทรงรับจะมาเยือนพสกนิกรเป็นการชั่วคราว เพื่อกลับไปทรงศึกษาต่อให้จบบริบูรณ์ และเมื่อเขาพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน เพื่อความมั่งคั่งสถาวรของชาติ

เมื่อมีความผันผวนทางการเมือง นายปรีดีจำต้องรับเป็นนายกรัฐมนตรี โดยก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินกลับสวิสปรากฏว่าองค์พระประมุขเสด็จสวรรคตในห้องพระบรรทม โดยต้องกระสุนปืน เป็นเหตุให้ฝ่ายตรงข้ามปลุกระดมกันกระพือข่าวว่า นายปรีดีวางแผนลอบปลงพระชนม์ เพื่อตั้งตนเป็นประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐสยาม ทั้ง ๆ ที่เขาเองเป็นผู้เสนอพระนามพระอนุชาธิราชต่อรัฐ

สภาให้สืบราชสันตติวงศ์อย่างราบรื่น

ณ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะทหารได้ก่อการรัฐประหารขึ้น แล้วผลัดมือกันยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินสืบมาจนทุกวันนี้ ผลก็คือนายปรีดีต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ ณ สิงคโปร์ ประเทศจีน และฝรั่งเศส ตามลำดับ จนสิ้นอายุขัยลงที่บ้านชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ โดยที่รัฐบาลไทยและรัฐสภาไทยไม่ได้แสดงอาการไว้อาลัย ต่อการจากไปของรัฐบุรุษอาวุโสผู้มีคุณูปการต่อบ้านเมืองมาเป็นอย่างยิ่งนั้นเลย

บัดนี้ อัฐิธาตุของนายปรีดี พนมยงค์ จะได้รับการอัญเชิญกลับมาตุภูมิ ณ วันที่ ๗ พฤษภาคมนี้ โดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเขาเป็นผู้ประศาสน์การมาแต่แรกตั้ง จักมีส่วนช่วยต้อนรับอย่างเต็มที่ โดยที่หน่วยงานอื่น ๆ อันเขามีบุญคุณมานั้น ต่างอยู่ในอาการอันสงบเงียบโดยมาก *นิมิตตำ สาธุรูปานำ กตัญญู กตเวทิตา*

ณ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ อันเป็นวันคล้ายวันเกิดของนายปรีดี พนมยงค์ อัฐิธาตุของเขาจะปลาสนาการไปกับกระแสน้ำในอ่าวไทย แต่คุณความดีที่เขาบำเพ็ญมาจะคงอยู่คู่กับสาธุชนคนไทยและคนชาติอื่นที่รู้คุณคน ตราบสิ้นกาลอวสาน โดยที่อีก ๑๔ ปี ต่อแต่นี้ไป เมื่อรัฐบาลไทยเป็นตัวแทนที่แท้จริงของราษฎร จัก

มีงานอนุสรณ์ถึงนายปรีดี พนมยงค์ ในระดับชาติ และในระดับโลก เพื่อใช้หนี้ที่รัฐบาลทรราชย์ก่อนหน้านี้มองไม่เห็นคุณงามความดีของเขา

เมื่อถึงเวลานั้น แสดงว่าประชาธิปไตยที่แท้จักคืนมาสู่สยาม พร้อมด้วยความยุติธรรมในสังคม ตลอดจนสันติภาพความเป็นกลาง และการพึ่งตนเอง โดยไม่ต้องเกรงหรือเกาะอยู่กับอภิมหาอำนาจใดอีกต่อไป ▲

ส. ศิวรักษ์

(เรียบเรียงจากบทความภาษาอังกฤษ ใน Asian Action *ฉบับ พฤษภาคม ๒๕๒๕)*

จาก *มติชนสุดสัปดาห์* ฉบับพิเศษประจำวันอาทิตย์ที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๒๘

ดร. ปรีดี พนมยงค์

ชีวิต...ผลงานบันดาลให้มี...ผู้สืบทอดเจตนารมณ์

"เทียนเล่มขาว" หรี่แสงดับ พ่อลับแล้ว
สะอื้นแผ่วสลดสิ้น ทั่วถิ่นฐาน
จักสืบทอดปณิธาน นานและนาน
ลูกโดมขานพ่อคือธรรม ค้ำแดนโดม

ดร. ปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ ณ บ้านหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ณ บ้านพักชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส รวมอายุ ๘๒ ปี ๑๑ เดือน ๒๓ วัน

พูดถึง ดร. ปรีดี พนมยงค์ แล้ว คนไทยทั้งประเทศย่อมรู้จักดี เพราะท่านมีชีวิตและ "สร้างสรรค์ผลงาน" อันเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง "หนี้บุญ

คุณที่ท่านได้กระทำไว้ ฝังอยู่ในจิตใจคนไทยไม่ลืม"

ในยามที่บ้านเมืองคับขัน เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ คือช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อญี่ปุ่นบุกขึ้นประเทศไทย รัฐบาลไทยภายใต้การนำของ จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้เข้าร่วมกับญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอันมีอังกฤษและอเมริกาเป็นผู้นำ ต่อมาสถานการณ์ของประเทศไทยเลวร้ายลง อันอาจจะนำไปสู่ถึงการสูญเสียเอกราชของชาติในที่สุด

ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นภายในประเทศ เพื่อแก้ไขสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศในภาวะสงคราม จนเป็นผลให้ประเทศไทย รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของฝ่ายสัมพันธมิตรไปอย่างหวุดหวิด

ในด้านเศรษฐกิจ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นผู้ริเริ่มและเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับแรกของประเทศไทย (*เค้าโครงการเศรษฐกิจ*ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม) แม้จะได้มีการนำไปใช้เพียงส่วนน้อย ก็ยังผลให้มีการปฏิรูปและทำให้ระบบเศรษฐกิจของเมืองไทยมั่นคงขึ้น

"ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้กระทำเพื่อปากท้องของประชาชนชาวไทยโดยแท้"

ในด้านการเมืองระหว่างประเทศ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้มีส่วนสำคัญในการแก้ไขสัญญาซึ่งไทยเสียเปรียบต่างประเทศ (สนธิสัญญาบาวริง) ในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต การเก็บภาษีอากร อันเกี่ยวข้องกับอธิปไตยของชาติ จนกระทั่งแก้ไขให้มีสัญญาที่เท่าเทียมกัน ทำให้ประเทศไทย "มีเอกราชและอธิปไตยอย่างแท้จริง"

ในด้านการศึกษาและสังคม ดร. ปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นผู้ "ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" นำเอาระบบมหาวิทยาลัยเปิด มาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ส่งผลให้คนไทยมีโอกาสได้รับการศึกษาระดับสูง นำความรู้ "ไปสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น" สำหรับชาวจังหวัดอยุธยา "มาตุภูมิ" ถิ่นกำเนิด ได้พัฒนาเกาะเมืองอยุธยา เป็นผลให้มีการก้าวหน้าในปัจจุบัน นับว่าท่านไม่เคยลืม "บ้านเคยอยู่อู่เคยนอน" นับเป็นคนดีศรีอยุธยาโดยแท้

ท่านได้ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้วเกือบ ๓ ปี ตลอดชีวิตมีผลงานในด้าน "สร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติ" เพื่อส่วนรวมมาโดยตลอด คู่ควรอย่างยิ่งที่อนุชนรุ่นหลังจะได้สืบทอดเจตนารมณ์และคุณงามความดีเหล่านั้น ⚓

สมศักดิ์ สำเภาคล้ายมีศิลป์

จาก *ดาวสยาม* ฉบับวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๙

เจตนารมณ์ของขบวนการเสรีไทย

ในสัปดาห์นี้เป็นสัปดาห์ของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งครบรอบปีที่ ๓ แห่งการถึงอสัญกรรมในวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ และครบรอบวันเกิดปีที่ ๘๖ ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ได้เชิญอัฐิธาตุของท่านกลับมาเมืองไทย เพื่อให้ชาวไทยได้เคารพและนำไปฝังที่อ่าวไทยในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ศกนี้

เพื่อเป็นการร่วมแสดงความเคารพในเกียรติคุณที่ท่านได้กู้ชาติไทยให้เป็นเอกราชเป็นครั้งที่ ๓ ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ข้าพเจ้าขอนำคำปราศรัย ของท่านรัฐบุรุษอาวุโสถึงเจตนารมณ์ของขบวนการเสรีไทย ซึ่งได้แสดงความบริสุทธิ์ใจในการกู้ชาติไทย โดยมิหวังสิ่งตอบแทนแต่อย่างใดทั้งสิ้น

เจตนารมณ์ของ "ขบวนการเสรีไทย"

นับตั้งแต่ได้จัด "ขบวนการเสรีไทย" ขึ้นภายในประเทศเป็นต้นมา สัมพันธมิตรได้ส่งอาวุธยุทธภัณฑ์นานาชนิดให้เป็นอันมาก และอาวุธยุทธภัณฑ์เหล่านี้ ได้กระจัดกระจายอยู่ในหน่วยขบวนเสรีไทยที่มีอยู่ทั่วประเทศ เมื่อกองทหารสัมพันธมิตรเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศไทย นายทหารชั้นผู้ใหญ่ของสัมพันธมิตร ก็ยกปัญหาเรื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ขึ้นมาถามว่า บรรดาอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ส่งมาให้นั้นไปอยู่ที่ไหนหมด เพื่อพิสูจน์ปัญหาข้อนี้ ดร. ปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย จึงจัดให้มีการสวนสนามของขบวนการเสรีไทยทั่วประเทศไทยขึ้น โดยให้พลพรรคทุกคนมีอาวุธที่สัมพันธมิตรส่งมาให้พร้อมสรรพ

ในวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๘๘ ผู้แทนของหน่วยขบวนการเสรีไทย มีทั้งทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และผู้แทนของหน่วยพลพรรค ได้เดินสวนสนามต่อหน้าพระพักตร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในโอกาสนี้ ลอร์ดหลุยส์ เมาท์แบตเตน ผู้บัญชาการกองทัพพันธมิตรด้านเอเชียอาคเนย์ได้มาร่วมเป็นเกียรติด้วย และในตอนเย็นของวันนั้น ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เชิญผู้แทนพลพรรคไปร่วมสโมสร ณ มหาวิทยาลัยวิชา

ธรรมศาสตร์และการเมือง และได้กล่าวคำปราศรัยต่อผู้แทนเหล่านั้น คำปราศรัยนี้จะแสดงให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบาง อุดมคติและวัตถุประสงค์ของการทำงานกู้ชาติไทย และเจตนาอันแท้จริงของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างดี ดร. ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวว่า

"สหายทั้งหลาย ข้าพเจ้าเชิญท่านมาร่วมสโมสรในวันนี้ไม่ใช่ในฐานะตำแหน่งราชการของข้าพเจ้าหรือของท่าน ข้าพเจ้าเชิญท่านมาในฐานะสหาย ที่ได้ร่วมกันรับใช้ประเทศ ข้าพเจ้าจักต้องขออภัยสหายอื่นมากมายที่ข้าพเจ้าไม่สามารถเชิญท่านมาในคราวเดียวพร้อมกันได้หมด เนื่องด้วยสถานที่คับแคบเกินกว่าจำนวน ฉะนั้นจึงขอร้องท่านทั้งหลาย ช่วยติดต่อไปยังสหายตามหมวดหมู่ต่าง ๆ ให้ทราบถึงคำปรารภของข้าพเจ้าในวันนี้โดยทั่วกันด้วย

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะแสดงเปิดเผยในนามของสหายทั้งหลาย ถึงเจตนาอันบริสุทธิ์ซึ่งเราทั้งหลายได้ถือเป็นหลักเป็นคติในการรับใช้ชาติครั้งนี้ว่า เรามุ่งจะทำหน้าที่ในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคนไทย ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ เราทั้งหลายไม่ได้มุ่งหวังทวงเอาตำแหน่งในราชการมาเป็นรางวัลตอบแทน การกระทำทั้งหลายไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือหมู่คณะใด แต่ได้ทำไปเพื่อประโยชน์ของคนไทยทั้งมวล

การกระทำคราวนี้มิได้ก่อตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมือง แต่เป็นการร่วมงานกันประกอบกิจ เพื่อให้ประเทศชาติได้กลับคืนสู่สถานะก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ แม้ว่าการดำเนินงานจะได้จัดให้มีองค์การบริหาร คือกองบัญชาการ สำนักงานหรือสาขาใด ๆ ขึ้นก็เพื่อความจำเป็นที่จะให้งานนั้นได้มีระเบียบ อันนำมาซึ่งวินัยและสมรรถภาพ สมาคมซึ่งมีสมาชิกน้อยกว่าผู้ร่วมงานคราวนี้ ต้องมีกรรมการฉันใด ผู้ร่วมงานคราวนี้ซึ่งมีจำนวนมาก ก็ยิ่งจำต้องมีองค์การบัญชาการฉันนั้น เมื่อองค์การในการรับใช้ชาติจำเป็นต้องมีขึ้นดังกล่าวแล้ว ก็จำเป็นจะต้องมีนามสำหรับในการนี้ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนชาวไทยอยู่ในต่างประเทศได้รับความรับรองตลอดมา ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียกองค์การและผู้ร่วมงานในต่างประเทศว่า "เสรีไทย" เพราะเวลานั้นต่างประเทศเข้าใจว่า ประเทศไทยอยู่ภายใต้ความครอบครองของญี่ปุ่น เสรีไทยไม่ใช่ผู้ที่อยู่ใต้ครอบครองของญี่ปุ่น ความหมายก็คือ ไทยที่เป็นเสรีหรือไทยทั้งหลายที่ต้องการให้ประเทศของตนเป็นอิสระ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ต่างประเทศรับรองการกระทำของผู้ที่อยู่ในประเทศ หาใช่เป็นคณะหรือพรรคการเมืองไม่ ส่วนองค์การต่อต้านภายในประเทศนั้น ในชั้นเดิมไม่มีชื่อเรียกองค์การว่าอย่างไร

การชักชวนให้ร่วมงาน ตั้งแต่วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๘๔ เป็นต้นมา ก็ชักชวนเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นให้พ้นประเทศ และเมื่อองค์การภายในและภายนอกประเทศ ได้ติดต่อกันแล้วในชั้นหลัง สาส์นที่เจ้าหน้าที่ต่างประเทศได้มีมายังข้าพเจ้า เรียกขานองค์การที่เราร่วมงาน ระหว่างคนไทยทั้งภายในและภายนอกนี้ว่า *Free Siamese Movement* หรือขบวนการเสรีไทย เป็นนามสมญาที่ควรยอมรับ ข้าพเจ้าก็ได้ถือเอานามนี้โต้ตอบกับต่างประเทศ โดยใช้นามองค์การว่า ขบวนการเสรีไทย ซึ่งเราทั้งหลายก็จะเห็นได้ชัดอีกว่า ไม่ใช่เรื่องของพรรคการเมือง

วัตถุประสงค์ของเราที่ทำงานคราวนี้ มีจำกัดดังกล่าวแล้ว และก่อนเวลาสิ้นสุด กล่าวคือเมื่อสภาพการเรียบร้อยลงแล้ว องค์การนี้ก็จะเลิก และสิ่งซึ่งจะเหลืออยู่ในความทรงจำของเราทั้งหลาย ก็คือมิตรภาพอันดีในทางส่วนตัว ที่เราได้ร่วมรับใช้ชาติด้วยกันมา โดยปราศจากความคิดที่จะเปลี่ยนสภาพองค์การเหล่านี้ ให้เป็นคณะหรือพรรคการเมือง และเพราะเหตุที่การกระทำคราวนี้เป็นการสนองคุณชาติ ผู้ใดจะรับราชการในตำแหน่งใดหรือไม่นั้น จึงต้องเป็นไปตามความสามารถ ตามกฎหมายและระเบียบแบบแผน เหมือนดังคนไทยอื่นทั้งหลาย เราพึงพอใจด้วยความระลึกและความภูมิใจว่าเรา

ได้ปฏิบัติหน้าที่ ที่เกิดมาเป็นคนไทย จริงอยู่ ในระหว่างที่สะสางให้สภาพของประเทศกลับเข้าสู่ฐานะเดิม ได้มีผู้ร่วมงานคราวนั้นบางคนรับตำแหน่งในราชการ แต่ทั้งนี้ขอให้เข้าใจว่า บุคคลเหล่านั้นเข้ารับหน้าที่ ซึ่งได้รับมอบหมายโดยพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติ หรือนัยหนึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสั่ง เพื่อจัดการเรื่องที่เกี่ยวพันอยู่กับนานาประเทศให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้น หาใช่เป็นการเอาตำแหน่งราชการมาเป็นรางวัลไม่

ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง ซึ่งแม้ผู้ไม่ได้ร่วมในองค์การนี้โดยตรง ก็ยังมีอีกประมาณ ๑๗ ล้านคน ที่ได้กระทำโดยอิสระของตน ในการต่อต้าน ด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถจะทำได้ หรือเอากำลังใจช่วยขับไล่ให้ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศไทยโดยเร็วก็มี หรือแม้แต่คนไทยที่นิ่งอยู่โดยไม่ทำการขัดขวาง ผู้ต่อต้านญี่ปุ่นหรือผู้รับใช้ชาติ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการได้สะดวก ฯลฯ เป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านี้ ทุกคนร่วมกันทำการกู้ชาติของตนด้วยกันทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่คอยขัดขวางการต่อต้านของผู้รับใช้ชาติ จะเป็นโดยทางกาย ทางวาจา หรือทางใจนั้น ก็มีบ้างเล็กน้อยเป็นธรรมดา แต่เขาเหล่านั้นในทาง

พฤตินัยไม่ใช่คนไทยเพราะการกระทำของเขาเหล่านั้น ไม่ใช่การกระทำของคนที่เป็นไทย เขามีสัญชาติไทยแต่เพียงโดยนิตินัย คือเป็นคนไทย เพราะกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงกล่าวได้ในนามของสหายทั้งหลายว่า ราษฎรทั้งปวงประมาณ ๑๗ ล้านคนที่เป็นไทย ทั้งโดยทางนิตินัยและพฤตินัยนั้นเอง เป็นผู้กู้ชาติไทย ฉะนั้นผู้ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องขอขอบคุณอย่างสูงยิ่งก่อนอื่น ก็คือคนไทยทั้งปวงนั่นเอง

ในส่วนผู้ร่วมงานกับข้าพเจ้าในการรับใช้ชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และขอบใจคนไทยในสหรัฐอเมริกา คนไทยในอังกฤษ คนไทยในจักรภพของอังกฤษ และคนไทยในประเทศจีน ผู้ที่ได้ช่วยเหลือกิจการอยู่ในต่างประเทศ

ส่วนภายในประเทศ ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้าผู้ใหญ่ในกองบัญชาการ คือ นายทวี บุณยเกตุ นายพลตำรวจเอก อดุล อดุลเดชจรัส พลเรือตรีสังวร สุวรรณชีพ นายดิเรก ชัยนาม พลโทสินาด โยธารักษ์ นาวาเอก หลวงศุภชลาศัย ซึ่งได้เป็นหัวหน้าบัญชาการในการต่อต้านให้ดำเนินไปด้วยดี ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้ารองและผู้ที่ประจำในกองบัญชาการ ขอบใจหัวหน้าพลพรรคและพลพรรคอื่นทั้งหลาย ซึ่งถ้าจะระบุนามในที่นี้ก็จะเป็นการยืดยาว

การกระทำของท่านเหล่านี้จะปรากฏอยู่ในสมุดที่ระลึกซึ่งข้าพเจ้าจะสั่งให้รวบรวมขึ้น ข้าพเจ้าขอบใจทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ และตำรวจ ที่ได้ร่วมใจกับข้าพเจ้าในงานรับใช้ชาติคราวนี้โดยทั่วกัน

ในงานปฏิบัติหน้าที่คราวนี้ ได้มีสหายของเราเสียชีวิตไปหลายคน อาทิ พระองค์เจ้าจีระศักดิ์ นายจำกัด พลางกูร นายสมพงศ์ ศัลยพงศ์ นายการะเวก ศรีวิจารณ์ และพลพรรคอื่นอีกหลายคน ซึ่งหัวหน้าพลพรรคกำลังสำรวจรายนาม ขอให้สหายทุกคน ซึ่งอยู่ ณ ที่นี้ ตั้งจิตอธิษฐานให้วิญญาณของผู้ซึ่งได้เสียชีวิตไปแล้วในงานนี้ จงอยู่โดยผาสุกในสัมปรายภพ

ในที่สุดนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายจงพร้อมใจกันเปล่งเสียงชโย เพื่อสดุดีคนไทยทั้งปวง โดยขอให้คนไทยทั้งปวงเสวยความสุขเกษมสำราญในสันติภาพอันถาวร และอวยพรให้ชาติไทยตั้งมั่นเป็นเอกราชอยู่ชั่วกัลปาวสาน" ⚓

ยอด เมืองขวาง

จาก *สยามมีเดีย* **คอลัมน์** *จระเข้ฟาดหาง* ฉบับวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๘

งานอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์
๖–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ณ จังหวัดอยุธยา สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตไทยที่มีอายุน้อยที่สุดคนหนึ่งเมื่ออายุ ๑๙ ปี ต่อมาได้รับทุนนักเรียนหลวงของกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมายฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ ปริญญาโททางด้านกฎหมายแท้และเศรษฐศาสตร์ ตลอดจนการศึกษาระดับปริญญาเอกของรัฐ สอบได้ระดับเกียรตินิยมดีมาก เป็นคนไทยคนแรกที่มีผลการศึกษายอดเยี่ยมเช่นนี้ในประเทศฝรั่งเศส

ระหว่างศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศสนั้น ได้ก่อตั้งสมาคมนักเรียนไทยภาคพื้นยุโรป (ยกเว้นอังกฤษ) ชื่อสยามานุเคราะห์สมาคม และดำรงตำแหน่งนายกสมาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ สมาคมนี้เป็นแหล่งรวบ

รวมความคิดของผู้นำรุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย

เมื่อเกิดการอภิวัฒน์การปกครอง ๒๔๗๕ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นกำลังสำคัญของฝ่ายพลเรือน ภายหลังการปกครองแล้ว นายปรีดีเป็นผู้ริเริ่มและผลักดันการสร้างรากฐานระบอบประชาธิปไตยไว้หลายประการ อาทิ จำเดิมแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายปรีดีเป็นผู้ร่างแถลงการณ์ ร่างธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราว และเป็นหนึ่งในเจ็ดของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นหนึ่งในสมาชิกสภาผู้แทน ฯ ชั่วคราว จากจำนวน ๗๐ คน และต่อมาเป็นคณะกรรมการราษฎร (รัฐมนตรี) ในรัฐบาลชุดแรก

นายปรีดี พนมยงค์ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น เพื่อเป็นการวางรากฐานการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองบ้านเมืองที่เปลี่ยนไปในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ รับดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย นอกจากนั้นยังดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในคณะรัฐบาลต่างยุคสมัย เพื่อมีส่วนในการผลักดันงานด้านนั้นๆ อาทิ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง

เป็นต้น

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ระหว่างนี้รัฐบาลได้ยินยอมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น โดยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร นายปรีดีจึงได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นเพื่อกู้ชาติให้พ้นจากการตกเป็นผู้แพ้สงคราม เมื่อสงครามสงบลงแล้วมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นรัฐบุรุษอาวุโส และได้รับพระราชทานตรานพรัตนราชวราภรณ์ ซึ่งเป็นตราสูงสุดสำหรับสามัญชนที่ได้รับเพียงไม่กี่ท่าน

รัฐบุรุษอาวุโสได้เผชิญคลื่นลมทางการเมืองร้ายแรงหลายครั้งหลายหน กระทั่งเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้มีผู้ก่อรัฐประหารจึงได้ลี้ภัยไปพำนักยังสิงคโปร์ โดยความช่วยเหลือจากสถานทูตอังกฤษและสถานทูตอเมริกา และกลับเข้ามาประเทศไทยอีกครั้งเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ ท่ามกลางสถานการณ์กลุ่มทหารและผู้รักประชาธิปไตย ต้องการยึดอำนาจคืนจากคณะรัฐประหาร ๒๔๙๐ เหตุการณ์ครั้งนี้ฝ่ายเข้ายึดอำนาจใหม่พ่ายแพ้จึงเรียกว่า “กบฏวังหลวง” นายปรีดีจึงออกนอกประเทศเพื่อไปสหรัฐอเมริกา หากมีปัญหาเกี่ยวกับหนังสือเดินทาง ในที่สุดจำต้องไปพำนัก ณ ประเทศจีน ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ภายใต้รัฐบาลก๊กมินตั๋ง และอยู่เรื่อยมาตราบถึง

พ.ศ.๒๕๑๓ จึงเป็นโอกาสให้เดินทางไปกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

พำนัก ณ กรุงปารีสจวบจนมรณกรรม เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ เวลาเที่ยงวันตามเวลาท้องถิ่น

วันที่ ๖ พฤษภาคม ศกนี้ จะเชิญอัฐิธาตุของท่านรัฐบุรุษอาวุโสจากบ้านอองโตนี ชานเมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส คืนสู่ประเทศไทย และระหว่างวันที่ ๗ ถึง ๑๑ พฤษภาคม จะมีพิธีการทางพระศาสนา และกิจกรรมสมโภชอัฐิ ทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดพระนครศรีอยุธยาบ้านเกิด

การเชิญอัฐิธาตุกลับครั้งนี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ผู้จัด ได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักราชเลขาธิการ ให้ยืมเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องราชอิสริยยศ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ มอบคืนแก่หลวงไปนับแต่ต้องลี้ภัยทางการเมือง เครื่องราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าว คือ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมจุลจอมเกล้าฯ อันเป็นสกุลสูงสุดสำหรับสามัญชน ประกอบด้วยเครื่องอิสริยยศคือ แหวนนพรัตน์ เสื้อครุยประถมฯ หมวก ดาบทองคำลงยา เชี่ยนหมาก กาน้ำ พระเต้า กระโถน และอื่นๆ รวมสิบรายการ และกรมศิลปากรอนุมัติ ให้ยืมรถเชิญโกศศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มาเชิญอัฐิธาตุ

กล่าวสำหรับประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ธรรมศาสตร์เคยจัดงานที่คล้ายกันนี้เมื่อครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๘๖ ต่างกันเพียงแต่ดำริจัดขึ้น เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การ และดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการอีกตำแหน่งหนึ่ง และโดยตำแหน่งหลังจึงมีพระบรมราชโองการในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฉบับลงวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๘๘ จัดงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานให้แก่ พ.ต. จำกัด พลางกูร พ.ต. การะเวก ศรีวิจารณ์ และ พ.ต. สมพงศ์ ศัลยพงศ์ สามวีรบุรุษผู้พลีชีพเพื่อชาติในการร่วมขบวนเสรีไทย ถือเป็นงานพิธีของชาติ

เมื่อศพของ พ.ต. จำกัด พลางกูร ได้ฌาปนกิจตามประเพณีไปก่อนหน้านี้แล้ว ในพิธีไว้อาลัยวีรชน ณ ธรรมศาสตร์ จึงเพียงกล่าวสดุดีและไว้อาลัย ต่างจากสองวีรบุรุษที่มีการพิธีศพต่างหากออกไป โดยจัดริ้วขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้านถนนท่าพระจันทร์ เลี้ยวไปตามถนนราชดำเนินใน ผ่านสะพานผ่านพิภพลีลา ตรงไปถนนราชดำเนินกลาง ถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เลี้ยวซ้ายไปข้ามสะพานเฉลิมวันชาติ ถึงสี่แยกวิสุทธิกษัตริย์ เลี้ยวขวาไปเข้าวัดโสมนัสด้านหลัง

การครั้งนี้เคยมีประเพณีมาแต่กาลก่อน ▲

จาก *มติชนรายวัน* **คอลัมน์** *รายงาน* **ฉบับวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๘**

ปรี ดีประดิษฐ์ไว้ ในความ
ดี ประดับศรีสยาม ร่มแม้น
พนม หงส์ส่งศักดิ์นาม บุญบ่ม พระพนม
ยงค์ ลูกโดมคงแคว้น ย่อมพร้อม พนมมือ

ปรีดีประดิษฐ์ไว้ในความดี
ประดับศรีสยามร่มแม้นพนมหงส์
ส่งศักดิ์นามบุญบ่มพระพนมยงค์
ลูกโดมคงแคว้นย่อมพร้อมพนมมือ

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
๖ พฤษภาคม ๒๕๒๘

A final home-coming for Pridi

Today, Thanpuying Poonsuk Banomyong boards the Thai International flight TG935 for Bangkok with a bronze urn containing the ashes of her late husband.

Dr. Pridi Banomyong, the former prime minister who was instrumental in ending Thailand's absolute monarchy and in shaping its government, economy and learning institutions, is finally coming home.

It will be a bitter-sweet repatriation for Dr. Pridi, who died of a heart attack three years ago at the age of 82 in the Paris suburb of Antony after nearly 36 years in exile.

Dr. Pridi served only five months as prime minister -from March to August of 1946. He was forced to resign,

and finally to flee Thailand, amid mounting accusations by his political opponents that he was implicated in the June 9, 1946, death by gunshot of King Ananda Mahidol.

Today, it is generally believed that the 21-year-old King, a gun enthusiast, accidentally shot himself with one of the weapons he collected.

In fact, a Bangkok civil court on June 14, 1979, officially cleared Dr. Pridi of any involvement in the shooting, ruling in his favour in a libel suit he brought against an author who had accused him in the King's death.

But for Dr. Pridi, the court's exoneration, and words from Gen Prem Tinsulanonda and former prime minister Kriangsak Chomanan that he could return freely, were insufficient to overcome the bitterness of exile.

"It is a question of honour and equity, not a legal question," he said in a 1979 interview quoted in *Asiaweek* magazine.

Pridi Banomyong was educated in Paris, where he earned his doctorate degree in law. It was there, in 1927,

that he held a first meeting with six other Thai students who would form the nucleus of Thailand's People's Party, aimed at abolishing the absolute monarchy in favour of a constitutional monarchy.

In June 1932, 114 members of the People's Party, mostly young military officers, persuaded King Prajadhipok to abdicate, and Thailand's modern-day government was born.

Dr. Pridi was named Finance Minister in the new government, and drew up a radical master economic plan calling for nationalisation of industry and agriculture and the conscription into civil service of all citizens between 18 and 55 years of age.

The plan was met with outrage, labelled communistic and roundly rejected, even by his own People's Party. He was briefly driven from the country, spending several months in exile in France before being officially cleared of charges of Marxist-Leninist sedition.

Dr. Pridi returned to government after a 1933 military coup, serving succesively as Interior, Foreign and Finance

Minister.

He founded Thammasat University in 1934, and later laid the groundwork for the establishment of the country's central bank, the Bank of Thailand.

When the Japanese occupied Thailand in December 1941 and demanded that the then governing three-member Council of Regents declare war on the United States and Great Britain, Dr. Pridi was the only regent who refused to sign.

Instead, he became the Western Allies' principal underground contact in Thailand and leader of the Free Thai Movement's home-based forces, maintaining close ties with the Allied Supreme Command under the codename, "Ruth."

Dr. Pridi was named Thailand's post-war prime minister in March 1946, but the King's tragic death three months later signalled the end of his active political career.

He fled to China after a November 1947 military coup and remained there until 1970, when he took up permanent residence in France with his wife and two of their six children.

The family's years in exile were tinged with bit-

terness, reflected by his widow last Saturday at a gathering in Paris of some 60 of Dr. Pridi's admirers, mostly Thai students in Europe, to mark the third anniversary of his death.

"We had always served our country," said Thanpuying Poonsuk. "All the time we were together, away from Thailand, we thought only of what was best for the Thai people how to protect them, to alleviate their suffering, to ease their hardship.

"My husband knew hardship," she said. "He was a rice farmer's son and worked in the paddy fields. In raising our children, we taught them to always bear in mind the principle of fairness and justice in society, never to take advantage of those poorer or less fortunate, to reject bias and prejudice and to study and learn with an open mind."

Thanpuying Poonsuk said her husband had received a 4,000-baht monthly civil service pension from Thailand since they had been living in France, that she had received 30 months' pension at the time of his death, plus one month to cover the funeral expenses.

With tears running down her face, she pointed to photographs of the simple wooden coffin in which Dr. Pridi

was cremated here three years ago, and asked: "Was all he did for his country worth only this?"

Dr. Pridi's ashes will be laid to rest at a family temple in Ayudhaya.

by *Somvadee Ratanarpanachote* in Paris

BANGKOK POST May 6, 1986

PRIDI BANOMYONG

an appreciation

Mr. Pridi Banomyong was born at Ayudhaya, the ancient capital of Siam, on 11 th May 1900, of an ordinary provincial middle class family. After finishing his primary education in the local temple school, he went to Bangkok for his secondary education and proceeded to study law and was called to the Bar at the early age of 20. As a young lawyer he made an outstanding success in a case defending a merchant against the Crown. Later the Ministry of Justice selected him for further studies in France, where he spent about 7 years until he became the first Siamese to be a docteur en droit.

While in France, he was instrumental in forming the Association Siamoise d'Intellectualité et d'Assistance Mutuelle (S.I.A.M.) which brought him into direct conflicts with the then Siamese Minister in Paris, who asked the King to recall

him to Bangkok before getting his doctorate. This unjust act of the Minister united Siamese students in Europe and the king allowed Mr. Pridi to continue his education until the end.

While in Europe, he planned with a few friends to bring about democracy to Siam instead of the then absolute monarchy. After his return to Bangkok, he started working in the Ministry of Justice and received the official title as Luang Pradist Manudharm.

On 24th June 1932 he was the civilian leader together with some leading colonels bringing about constitutional monarchy successfully and nonviolently. He was the first secretary general of the House of Representatives, paving the way for Siamese Parliament. But his plan for national economic development was considered too advanced socialistically by the new government and he was sent abroad as an exile for some months.

After being recalled to join the cabinet as Minister of Interior, Foreign Affairs and Finance respectively, he brought about so much reform in e.g. local government affairs with municipality election; ending extraterritorial rights in Siam, which made his country an equal partner legally to all the great powers; starting the central Bank and starting

a justifiable taxation system. He also founded the first open university–the University of Moral and Political Sciences–the present Thammasat University, which has been breeding ground for Thai political consciousness since 1934.

By late 1930s, his military colleagues became more dictatorial, chauvinistic and irredentistical, following the German, Italian and Japanese models at the time. He tried to argue for peace and not war. He even wrote and produced a film in English called *The King of the White Elephant* to express his nonviolent ideas of solving international issues diplomatically and legally. He managed to persuade the Siamese Goverment to declare that Siam would remain neutral and nonaligned.

When the Second World War broke out in 1941, the Thai Government sided with Japan, Mr. Pridi was thus asked to leave the cabinet to be a figure head in the Council of Regency, as the new king was then being educated in Switzerland. However Mr. Pridi started clandestinely the Free Siamese Movement to save his country from Japanese occupation. He did this in collaboration with many of his countrymen aborad and in many provinces of the Kingdom. Eventually he became the sole regent and brought about peace to Siam on 16th August 1945–not being punished by

the Allies. Siam was the first country on the Axis camp to join the United Nations.

At the end of the year, the King was asked to return to Bangkok. His Majesty appointed Mr. Pridi Banomyong as "the *Senior Statesman,* with the duty to give advice on official affairs of the kingdom, for the progressive development of the nation." Then he became Prime Minister and while the King was about to return to Switzerland via the USA, His Majesty was found shot dead in the royal bed chamber. Although H.M.'s brother was proclaimed King immediately, Mr. Pridi's opponents accused him on regicide with the pretext of proclaiming himself President of the Siamese Republic.

On 8th November 1947, there was a military coup which ended the spirit of democracy. Mr. Pridi had to live in exile in Singapore, China and France until he died at the outskirt of Paris on 2nd May 1983. The Thai government and Parliament ignored his passing away. Now his ashes will be returning to birthplace on 7th May and will be honoured at Thammasat University which he founded in 1934. On 11th May 1986, being his birthday anniversary, his ashes will be distributed over the Gulf of Saim.

Without any doubt, by the year 2000, his centennary

will be honoured nationally and regionally as the senior statesman of Siam and as an Asian pioneer in democracy, social justice, self reliance, peace and neutrality.

Mr. Pridi Banomyong is survived by his widow, Lady Poonsuk and five grownup children.

(For further information, please read Dr. Vichitvong na Pombejara's PRIDI BANOMYONG And the Making of Thailand's Modern History, Bangkok 1983 Baht 500)

ASIAN ACTION Newsletter of the Asian Cultural Forum on Development May-June 1986

ข่าว น.ส.พ. ไทย-อังกฤษ ก่อนปรีดีนิวัติ

Pridi's ashes to come home

The ashes of former prime minister and prominent statesman Pridi Banomyong, who died in 1983 while in exile in France, will be flown to Thailand on May 7, it was reported yesterday.

Students and faculties of Thammasat University will be waiting at Don Muang Airport to take the ashes to Wat Banomyong in Ayudhaya Province.

On May 9, a procession led by the Supreme Patriarch will take the ashes back to Thammasat University, which Mr. Pridi founded in 1934.

The ashes will be scattered in the Gulf of Thailand on May 11, the late premier's birthday.

Mr. Pridi died of a heart failure at the age of 83 on May 2, 1983, at his suburban Paris residence.

He was a leading figure in the People's Party, which

in 1932 led a revolution that ended the absolute monarchy in Thailand.

Mr. Pridi also played a leading role in shaping the course of the country's development before he went into exile following the sudden death of King Ananda Mahidol in June 1946.

BANGKOK POST April 20, 1986

รัฐบุรุษอาวุโส

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จัดพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ในระหว่างวันที่ ๖–๑๑ พฤษภาคม ศกนี้

ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แถลงว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จะจัดพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ในระหว่างวันที่ ๖–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ณ บริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำหรับกำหนดการพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน โดยย่อมีดังนี้ คือในวันที่ ๖ พฤษภาคม มีพิธีเชิญอัฐิธาตุจากบ้านในประเทศฝรั่งเศสมาถึงสนามบินดอนเมือง ในวันที่ ๗ พฤษภาคม เวลา ๐๖.๕๐ น. หลังจากนั้น จะเชิญอัฐิธาตุขึ้นรถไปประดิษฐาน

ณ หอประชุมบริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อจากนั้น จะมีการแสดงปาฐกถาธรรม การสวดพระพุทธมนต์และมีมหรสพฉลองอัฐิธาตุ

ส่วนในวันศุกร์ที่ ๙ พฤษภาคม เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราช ทรงเสด็จเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ หลังจากนั้น สมเด็จพระสังฆราชจะเสด็จนำขบวนเชิญอัฐิธาตุเข้ากรุงเทพฯ มาประดิษฐาน ณ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมีพิธีทอดผ้าม หาบังสุกุล รวมทั้งมีการแสดงปาฐกถาธรรม โดยพระราชวรมุนี ในวันเสาร์ที่ ๑๐ พฤษภาคม ศกนี้ด้วย

ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี กล่าวต่อไปว่า ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม จะมีพิธีวางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพลเสร็จแล้วบังสุกุล และในเวลา ๑๓.๓๐ น. จะมีพิธีเชิญอัฐิธาตุขึ้นรถไปลอยที่อ่าวไทย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงขอเชิญชวนคณาจารย์ ข้าราชการ นักศึกษา ศิษย์เก่า และประชาชนทั่วไป ร่วมในพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ตามกำหนดวัน และเวลาดังกล่าวข้างต้น โดยพร้อมเพรียงกันด้วย ⁂

จาก *บ้านเมือง* ฉบับวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๒๕

มธ. จัดงานรับอัฐิธาตุ 'ปรีดี' จากปารีสถึง กทม. ๗ พ.ค. ให้ประชาชนคารวะได้

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดงานสมเกียรติ รับอัฐิธาตุอดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งจะมาจากปารีส สมเด็จพระสังฆราชจะทรงนำขบวนเข้าไปในมหาวิทยาลัย มีงานบังสุกุลทั้งที่อยุธยาและท่าพระจันทร์ มีมหรสพไทย ๆ ฉลอง เช่น หนังใหญ่ ละครเล็ก หนังตะลุง และลิเก จากนั้นจึงจะนำอัฐิธาตุไปลอยในอ่าวไทยในวันที่ตรงกับวันเกิด

อัฐิธาตุของอดีตนายกรัฐมนตรี รัฐบุรุษอาวุโส และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์ กำหนดจะมาจากกรุงปารีส ถึงท่าอากาศยานดอนเมืองในวันที่ ๗ พ.ค. เวลา ๐๖.๕๐ น. เที่ยวบินที่ ที.ซี. ๙๓๕

ทางการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดขบวนเกียรติยศไป

คอยต้อนรับนำไปยังอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสวดมาติกาบังสุกุล และเปิดให้ประชาชนเข้าเคารพอัฐิ ณ วัดพนมยงค์ ในตอนบ่ายมีปาฐกถาธรรมโดยพระพรหมคุณาภรณ์ มีแสดงนิทรรศการ ฉายสไลด์ ชีวิตและงานของท่านผู้อัญกรรม ตอนกลางคืนมีภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ฉาย

วันสำคัญที่จะเป็นหัวใจของงานคือวันที่ ๙ พ.ค. ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชจะเสด็จนำขบวนอัฐิธาตุ ซึ่งจะมาจากอยุธยาเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ท่าพระจันทร์ ประดิษฐาน ณ ห้องรับรองตึกโดม มีพิธีบังสุกุล เปิดโอกาสให้ประชาชนเคารพ มีมหรสพไทย ๆ ฉลอง เช่น หนังใหญ่ ละครเล็ก หนังตะลุง ลิเก มีจัดนิทรรศการ ฉายสไลด์ แสดงปาฐกถา

ในวันที่ ๑๑ พ.ค. ซึ่งตรงกับวันเกิดของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ นั้น มีการถวายภัตตาหารเพล ทอดผ้าม่หาบังสุกุล ชมรม ตมธก. ออกร้านอาหารเลี้ยงผู้ไปร่วมงาน นอกจากนั้น ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี จัดอาหารมังสวิรัติเลี้ยงทั้งตอนเที่ยงและตอนเย็น ส่วนการนำอัฐิธาตุไปลอยน้ำนั้นได้กำหนดลงเรือที่ ต. บางนางเกริง ก่อนลงเรือตำรวจน้ำ *ตำรงราชานุภาพ* ไปลอยในอ่าวไทย

ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี แจ้งกับผู้สื่อข่าวว่าใคร่ขอเชิญให้ชาวธรรมศาสตร์ทั้งมวลไปร่วมงานนี้โดยพร้อมเพรียงกัน โดยถือเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้แสดงกตเวทิตาต่อผู้ประศาสน์การ ซึ่งมีบุญคุณต่อมหาวิทยาลัยอย่างยิ่ง และหากผู้ใดมีจิตศรัทธาจะบริจาคเงินสมทบทุนรัฐบุรุษอาวุโสเพื่อการศึกษาด้วยก็ได้ ▲

จาก *ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๒๘

มธ. จัดขบวนเกียรติยศรับอัฐิ "ปรีดี พนมยงค์"

ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะจัดขบวนเกียรติยศไปคอยต้อนรับอัฐิธาตุของอดีตนายกรัฐมนตรี รัฐบุรุษอาวุโสและผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจะมาถึงท่าอากาศยานดอนเมืองในวันที่ ๗ พ.ค. นี้ เวลา ๐๖.๕๐ น. เที่ยวบิน ทีจี. ๙๓๕ จากนั้นจะนำอัฐิธาตุไปยังอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ช่วงบ่ายมีปาฐกถาธรรม โดยพระพรหมคุณาภรณ์ มีการแสดงนิทรรศการ ฉายสไลด์ชีวิตและงานของท่านผู้อสัญกรรม และตอนกลางคืนมีภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ฉาย

วันที่ ๙ พ.ค. สมเด็จพระสังฆราชจะเสด็จนำขบวนอัฐิธาตุจากอยุธยาไปยังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประดิษฐาน ณ ห้องรับรองท็กโตม มีพิธีบังสุกุล เปิดโอกาสให้ประชาชนเคารพ มีมหรสพ

ไทยๆ ฉลอง เช่น หนังใหญ่ ละครเล็ก หนังตะลุง ลิเก ฉายสไลด์

วันที่ ๑๑ พ.ค. ซึ่งตรงกับวันเกิดของนายปรีดี จะมีการถวายภัตตาหารเพล ทอดผ้าม หาบังสุกุล สำหรับการนำอัฐิธาตุไปลอยน้ำนั้นกำหนดลงเรือที่ ต. บางนางเกริ่ง ก่อนลงเรือตำรวจน้ำ *ดำรงราชานุภาพ* ไปลอยในอ่าวไทย ▲

จาก *สู่อนาคต* ฉบับวันที่ ๒๓–๒๘ เมษายน ๒๕๒๘

ลอยอังคาร รัฐบุรุษอาวุโส

ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เตรียมงานลอยอังคาร รัฐบุรุษอาวุโส ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งท่านผู้หญิง พูนศุข พนมยงค์ จะเป็นผู้นำอัฐิมาจากกรุงปารีส ถึงกรุงเทพ ฯ เช้าวันที่ ๗ พ.ค. นี้ เวลา ๐๖.๕๐ น. ฝากบอกศิษย์เก่า มธ. ทุกคน ขอเชิญไปร่วมรับ ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง จากนั้นนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัดพนมยงค์ อยุธยา

วันที่ ๙ พ.ค. จะทำพิธีนำอัฐิมาตั้งไว้ที่ตึกโดม ธรรมศาสตร์ เวลา ๑๕.๐๐ น. เพื่อให้นักศึกษา และศิษย์เก่าได้สักการะ

วันที่ ๑๑ พ.ค. ซึ่งตรงกับวันเกิดของ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ภาคเช้า ทางมหาวิทยาลัยจะมีพิธีทำบุญ และวางพวงมาลาที่

อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ ณ หน้าตึกโดม เวลา ๑๓.๐๐ น. จะเคลื่อนขบวนนำไปทำพิธีลอยอังคารที่ปากอ่าวไทย

หากศิษย์และผู้ประสงค์จะไปร่วมรับอัฐิที่คอนเมืองเช้าวันที่ ๗ พ.ค. และเลยไปอยุธยาด้วย กับวันที่ ๑๑ พ.ค. จะไปร่วมพิธีลอยอังคารที่ปากอ่าว ขอให้รีบติดต่อแจ้งความประสงค์ได้ที่ อาจารย์ปรีชา สุวรรณทัต รองอธิการ ฯ ฝ่ายบริหาร มธ. โทร. ๒๒๒-๐๘๔๗ เพื่อสะดวกในการจัดรถไว้คอยบริการ ⚠

จาก *มติชนสุดสัปดาห์* คอลัมน์ *จอดป้ายมติชน* ฉบับวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๒๙

เชิญอัฐิธาตุ อจ. ปรีดี พนมยงค์ จากฝรั่งเศสกลับมาทำพิธีบำเพ็ญกุศล ฯ ในไทย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จัดพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ในระหว่างวันที่ ๖–๑๑ พฤษภาคม ศกนี้

ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แถลงว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จะจัดพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ในระหว่างวันที่ ๖–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ณ บริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำหรับกำหนดการพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน โดย

ย่อมีดังนี้ คือในวันที่ ๖ พฤษภาคม มีพิธีเชิญอัฐิธาตุจากบ้านในประเทศฝรั่งเศสมาถึงสนามบินดอนเมือง ในวันที่ ๗ พฤษภาคม เวลา ๖.๕๐ น. หลังจากนั้น จะเชิญอัฐิธาตุขึ้นรถไปประดิษฐาน ณ หอประชุมบริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อจากนั้น จะมีการแสดงปาฐกถาธรรม การสวดพระพุทธมนต์และมีมหรสพฉลองอัฐิธาตุ

วันศุกร์ที่ ๙ พฤษภาคม เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราช เสด็จทรงเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ หลังจากนั้น สมเด็จพระสังฆราช จะเสด็จนำขบวนเชิญอัฐิธาตุเข้ากรุงเทพ ฯ มาประดิษฐาน ณ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมีพิธีทอดผ้ามหาบังสุกุล รวมทั้งมีการแสดงปาฐกถาธรรม โดยพระราชวรมุนี ในวันเสาร์ที่ ๑๐ พฤษภาคม ศกนี้ด้วย

ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี กล่าวต่อไปว่า ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม จะมีพิธีวางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพลเสร็จแล้วบังสุกุล และในเวลา ๑๓.๓๐ น. จะมีพิธีเชิญอัฐิธาตุขึ้นรถไปลอยที่อ่าวไทย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงขอเชิญชวน คณาจารย์ ข้า-

ราชการ นักศึกษา ศิษย์เก่าและประชาชนทั่วไป ร่วมในพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ตามกำหนดวัน และเวลาดังกล่าวข้างต้น โดยพร้อมเพรียงกันด้วย ⁂

จาก *แนวหน้ารายวัน* ฉบับวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๒๔

อัฐิธาตุ 'รัฐบุรุษอาวุโส' ถึงกรุงเทพฯ ๗ พ.ค. นี้
ให้ยืมเครื่องอิสริยยศ ในงาน 'ปรีดี พนมยงค์'

สำนักพระราชวังและรัฐบาลอนุญาตให้เบิกเครื่องราชอิสริยยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด เพื่อประดับงานพิธีเชิญอัฐิธาตุ "รัฐบุรุษอาวุโส" ปรีดี พนมยงค์ กลับประเทศไทยแล้ว

จากการเปิดเผยของ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้รับผิดชอบเป็น "แม่งาน" จัดพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์เมื่อวานนี้ แจ้งว่างานเชิญอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโสกลับจากฝรั่งเศส ซึ่งจะมีขึ้นในระหว่างวันที่ ๖–๑๑ พฤษภาคม ศกนี้ ขณะนี้งานขั้นเตรียมการได้ดำเนินลุล่วงไปเป็นส่วนใหญ่แล้ว จากความร่วมมือของหลายฝ่าย ทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยเฉพาะการขอยืมเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องราชอิสริยยศ ได้รับความร่วมมือจากสำนักพระราชวังและสำนักเลขานุการคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้เก็บสิ่งของดังกล่าวเอาไว้ให้ยืมมาตั้งประดับงานในวันที่ ๙ พ.ค. อันเป็นวันที่จะเชิญอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโสขึ้นประดิษฐานห้องรับรองตึกโดม ธรรมศาสตร์แล้ว

จากการเปิดเผยของนายเผ่าทอง ทองเจือ เจ้าหน้าที่ประสานงานผู้หนึ่ง เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องราชอิสริยยศของนายปรีดี อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ฯ เหล่านี้ นายปรีดี ได้มอบคืนแก่หลวงตั้งแต่เดินทางออกไปลี้ภัยในต่างประเทศ ประกอบด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตน์ราชวราภรณ์ และประถมจุลจอมเกล้า ฯ ซึ่งถือเป็นเครื่องราช ฯ ชั้นสูงที่สุดสำหรับสามัญชนโดยมีเครื่องราชอิสริยยศประกอบเป็นแหวนนพรัตน์ และเสื้อครุยประถมฯ หมวก ดาบทองคำลงยา เชี่ยนหมาก ที่ชา กาน้ำ พระเต้า กระโถน และอื่น ๆ รวมสิบรายการ

เครื่องของเหล่านี้ล้วนมีค่ามีราคาเกินกว่าจะประเมินได้ และเป็นการยืมมาชั่วคราว ซึ่งจะส่งกลับคืนหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบเก็บข้าวของเหล่านี้เอาไว้เมื่อเสร็จงานแล้ว

อย่างไรก็ดี อัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสที่จะเชิญมาจากบ้าน

อองโตนี ชานเมืองฝรั่งเศส อันเป็นบ้านพักในขณะที่ท่านสิ้นบุญไปนั้น กลับบรรจุอยู่ในโถโลหะทรงเกลี้ยงธรรมดาวางอยู่บนตะลุ่ม (พาน) รองเป็นไม้เรียบ ทั้งนี้ครอบครัวของรัฐบุรุษอาวุโสเผยว่าได้จัดการตามประสงค์ของอดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ ที่ปรารถนาให้การจัดงานศพของท่านเป็นไปอย่างเรียบง่ายที่สุด

สำหรับงานพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิธาตุนี้ จะสิ้นสุดลงโดยการเชิญอัฐิธาตุไปลอยที่อ่าวไทย อย่างไรก็ดีในงานดังกล่าวที่จะจัดขึ้น ทั้งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น จะมีมหรสพหนังใหญ่ หนังตะลุง ละครเล็ก ลิเก และภาพยนตร์ฉลองด้วย ⁂

จาก *แนวหน้ารายวัน* ฉบับวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๙

ใช้รถเชิญโกศจอมพลสฤษดิ์ เชิญอัฐิธาตุ 'ปรีดี พนมยงค์'

จากกรณีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมกันจัดงานเชิญอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กลับจากปารีสมาบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น

ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ติดต่อไปยังกรมศิลปากร เพื่อยืมรถเชิญโกศศพของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรี ที่ล่วงลับไปแล้วมาใช้ในการเชิญอัฐิธาตุ ฯพณฯ ปรีดี

รถเชิญโกศศพนี้ดัดแปลงมาจากรถรองบึน ปปร. ๕๑ ซึ่งใช้ในงานพิธีศพของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ ๑๗ มี.ค. ๒๕๐๗ หลังจากนั้นก็เก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่ยังอยู่

ในสภาพดี เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดงานผู้หนึ่งเผยว่า ที่ขอรถคันนี้มาใช้ เพราะเห็นว่า ฐานันดรศักดิ์ของจอมพลสฤษดิ์ และ ฯพณฯ ปรีดี ใกล้เคียงกัน โดย ฯพณฯ ปรีดี มีศักดิ์เหนือกว่า เป็นถึงผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ⁂

จาก *สยามมีเดีย* ฉบับวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ภาค ๒
วันสัจจะคืนเมือง

ม่านเมฆมืดมิดมานานนัก
วันหนึ่งตะวันจักส่องฉาย
ม่านประวัติศาสตร์ย่อมคลี่คลาย
สัจจะพรายปรากฏงดงาม

ประวัติศาสตร์ย่อมเป็นประวัติศาสตร์
ใครบังอาจลบหลู่เหยียดหยาม
สัจจะจริงยิ่งใหญ่ในนิยาม
มิได้ตามความประสงค์ของผู้ใด

ขอตั้งสัตย์ต่ออัฐิอธิษฐาน
จะสืบสานความคิดท่านทุกสมัย
นามปรีดี พนมยงค์คงเกรียงไกร
คู่ขวัญวิญญาณไทตราบฟ้าดิน

ศรีผ่อง

จาก *ปาจารยสาร* · ฉบับมีนาคม–เมษายน ๒๕๒๙

กำหนดการบำเพ็ญกุศล ทักษิณานุประทานอัฐิธาตุ
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

อังคาร ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๘		เชิญอัฐิธาตุจากบ้านในประเทศฝรั่งเศส
พุธ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๘	๐๖.๕๐	อัฐิธาตุถึงสนามบินดอนเมือง (เที่ยวบิน ทีจี ๙๓๕)
	๐๗.๓๐	เชิญอัฐิธาตุขึ้นรถไปประดิษฐาน ณ เรือนไทย บริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จ. พระนครศรีอยุธยา เจ้าภาพทอดผ้าม หาบังสุกุล
	๑๑.๐๐	ถวายภัตตาหารเพล
	๑๔.๐๐	ปาฐกถาธรรม แสดงโดยพระราชนันทมุนี (บัญญานันทภิกขุ) แสดงนิทรรศการ ฉายสไลด์ชีวิตและงานของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ณ เรือนไทย

พิพิธภัณฑ์

๑๕.๐๐ ภาพยนตร์พระเจ้าช้างเผือก

พฤหัสบดี ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕ ๑๑.๐๐ ถวายภัตตาหารเพลพระวัดพนมยงค์

๑๖.๓๐ สวดพระพุทธมนต์

๑๗.๓๐ อภิปราย ณ บริเวณอนุสรณ์สถานฯ โดย ปรีชา สุวรรณทัต ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ธรรมเกียรติ กันอริ แล ดิลกวิทยรัตน์

๑๕.๐๐ มหรสพฉลองอัฐิธาตุ

ศุกร์ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๕ ๑๐.๐๐ สมเด็จพระสังฆราชทรงเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

๑๑.๐๐ ถวายภัตตาหารเพล

๑๓.๐๐ สมเด็จพระสังฆราช เสด็จนำขบวนเชิญอัฐิธาตุเข้ากรุงเทพฯ

๑๕.๐๐ เชิญอัฐิธาตุประดิษฐาน ณ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อธิการบดีทอดผ้าม หาบังสุกุล

เสาร์ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕ ๑๖.๐๐ ปาฐกถาธรรม แสดงโดย พระราชวรมุนี

อาทิตย์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕ ๐๘.๓๐ วางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์

๑๐.๐๐ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

๑๑.๐๐ ถวายภัตตาหารเพล เสร็จแล้ว
บังสุกุล
๑๓.๓๐ เชิญอัฐิธาตุขึ้นรถไปลอยที่อ่าว
ไทย

หมายเหตุ ระหว่างที่อัฐิธาตุประดิษฐานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดให้บุคคลทั่วไปเคารพอัฐิธาตุ พร้อมทั้งมีนิทรรศการ ฉายสไลด์ชีวิตและงาน และภาพยนตร์พระเจ้าช้างเผือกตลอดงาน

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มูลนิธิปรีดี พนมยงค์
เจ้าภาพ

จาก *มติชนสุดสัปดาห์* ฉบับวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๒๖

กำหนดพิธีเชิญ อัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ๙–๑๑ พ.ค.

๙ พ.ค. ๑๐.๐๐ น. – สมเด็จพระสังฆราช ทรงเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓.๓๐ น. – สมเด็จพระสังฆราช ทรงนำขบวนอัฐิธาตุมาประดิษฐานและทอดผ้าบังสุกุล ณ ห้องรับรองติ๊กโดม ธรรมศาสตร์ ๑๘.๐๐ น. – การแสดงลิเก ณ หอประชุมเล็ก ๑๙.๐๐ น. – การแสดงหนังใหญ่ ณ หอประชุมใหญ่

๑๐ พ.ค. ๑๓.๓๐ น. การอภิปรายเรื่อง "ชีวิตและผลงาน ปรีดี พนมยงค์" โดยคณาจารย์ของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๑๕.๐๐ น. – พระราชวรมุนี แสดงปาฐกถาธรรม ๑๘.๐๐ น. – การแสดงลิเก ณ หอประชุมเล็ก ๑๙.๐๐ น. – การแสดงหนังตะลุง ณ หอประชุมใหญ่ และพิธีจุดพลุบริเวณหน้าติ๊กโดม

๑๐ พ.ค. นี้จะเปิดให้ประชาชนเคารพอัฐิธาตุ ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐–๑๙.๐๐ น.

๑๑ พ.ค. ๘.๓๐ น. – พิธีวางช่อดอกไม้และพุ่มดอกไม้ ณ อนุสาวรีย์ ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๑๐.๐๐ น. – พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระอภิธรรม ๑๑.๐๐ น. – ถวายผ้าไตรพระราชทาน และพิธีสวดบังสุกุล ๑๒.๐๐ น. – ต. มธก. เลี้ยงอาหารกลางวัน ๑๓.๓๐ น. – เชิญอัฐิธาตุไปลอย ณ บริเวณปากอ่าวไทย จังหวัดสมุทรปราการ

จาก *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๙

Programme of Pridi's last trip home

Friday May 2

10 a.m.: Religious ceremony at 173 Avenue Aristide Brian 92160 Antony, France.

Saturday May 3

2 p.m.: People pay their last tribute to the late Pridi Banomyong at his Antony residence.

Tuesday May 6

9 a.m.: The urn containing Mr. Pridi's ashes is brought to Roissy-Charles de Gaulle Airport.

10 a.m.: The ashes arrive at the airport and placed on TG 935 Flight to Bangkok.

Wednesday May 7

6:50 a.m.: Arrival of the urn at Don Muang Airport

7:30 a.m.: Transfer of the urn to the grounds dedicated to Mr. Pridi in Ayudhaya.

11 a.m.: Religious ceremony.

1 p.m.: Sermon by Phra Rajanandamuni Panyananda Bhikkhu; exhibition, slide presentation, at the Thai-style-house museum.

7 p.m.: Presentation of the film "The King and the White Elephant."

Thursday May 8

11 a.m.: Religious ceremony at Banomyong Temple.

5:30 p.m.: Discussion on "Pridi Banomyong and Thai Democracy."

7 p.m.: A wake is held by people participating in the ceremony.

Friday May 9

10 a.m.: Inauguration of a monument dedicated to Mr. Pridi, officiated by the Supreme Patriarch.

1 p.m.: Transfer to Bangkok, by a procession headed by the Supreme Patriarch, of the urn containing Mr. Pridi's ashes.

3 p.m.: Arrival at Thammasat University where the urn is received by the University rector.

6 p.m.: Stage performance at Thammasat's Small Auditorium.

7 p.m.: Shadow play at the Thammasat Auditorium.

Saturday May 10

1:30 p.m.: Panel discussion on the "Life and Works of Pridi Banomyong" at Thammasat University.

4 p.m.: Sermon by Phra Rajvoramuni in front of the Dome Building.

7 p.m.: Shadow play at Thammasat Auditorium; Likae performance at Thammasat's Small Auditorium; firework display in front of the Dome Building.

Sunday May 11

8:3 a.m.: Wreath-laying ceremony at the statue of Mr. Pridi at Thammasat.

10 a.m.: Buddhist and religious ceremonies.

1 p.m.: Transfer of the urn by car from Thammasat University to the Gulf of Siam where Mr. Pridi's ashes will be scattered into the sea.

BANGKOK POST May 7, 1986

Schedule of ceremonies

Wednesday May 7	6.50 a.m.	– Arrival of the urn at Bangkok Airport
	7.30 a.m.	– Transfer of the urn to the grounds dedicated to H.E. Pridi Banomyong, in Ayudhaya
	11.00 a.m.	– Religious ceremonies
	2.00 p.m.	– Sermon by Phraphromkunaporn
	7.00 p.m.	– Presentation of the film "The King of The White Elephant"
Thursday May 8	11.00 a.m.	– Religious ceremonies at Banomyong Temple
	5.30 p.m.	– Conference: Pridi Banomyong and Thai Democracy"
	7.00 p.m.	– A wake will be offered to the people participating in the ceremony
Friday May 9	10.00 a.m.	– Unveiling by the Supreme Patriarch, of the monument dedicated to H.E. Pridi Banomyong
	1.00 p.m.	– Transfer to Bangkok, by a Procession presided over by the Supreme Patriarch, of the urn containing H.E. Pridi Banomyong's ashes
	3.00 p.m.	– Arrival at Thammasat University where it will be received by the University Rector
Saturday May 10	4.00 p.m.	– Sermon by Phrarajvoramuni
Sunday May 11	8.30 a.m.	– Wreath-laying at the statue of H.E. Pridi Banomyong
	10.00 a.m.	– Buddhist celebration and religious ceremonies
	1.00 p.m.	– Transfer of the urn, by car, from Thammasat University to Gulf of Siam, where H.E. Pridi Banomyong's ashes will be laid in the sea.

THE NATION May 7, 1986

งานอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์

กำหนดการของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เกี่ยวกับงานอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ทรงปฏิบัติเฉพาะที่พระนครศรีอยุธยาเท่านั้น ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มิได้ทรงปฏิบัติ

อ่านกำหนดการในมติชน ฉบับ ๖ พ.ค. นี้ เห็นมีกำหนดการอยู่ ขอแจ้งให้ทราบ ถ้าจะกรุณาแก้ไขให้ถูกต้อง ก็จะเป็นที่อนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

พระธินวงศเวที

แทน เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

---

๓๓ *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *จดหมาย* ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๙

ปาฐกถาธรรม

ของ

พระราชนันทมุนี (บัญญานันทภิกขุ)

เจริญพรญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย ที่มาประชุม เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้ถึงแก่อนิจกรรมที่กรุงปารีส และได้ทำการฌาปนกิจสรีระร่างกายของท่านที่นั้น ในวันฌาปนกิจ อาตมาก็ได้ไปร่วมด้วย ด้วยความบังเอิญ เพราะได้เดินทางไปทอดผ้าบ่าที่ประเทศอังกฤษ จึงได้มีโอกาสไปร่วมฌาปนกิจในวันนั้น เป็นภาพที่ประทับใจที่คนไทยที่อยู่ในประเทศยุโรปทุกประเทศ ได้มาชุมนุมกันเป็นจำนวนมากมาย ประมาณ ๔๐๐ กว่าคน เจ้าหน้าที่บ่าช้าที่กรุงปารีส ซึ่งเป็นที่เผาศพ ต่างได้พูดขึ้นว่ายังไม่เห็นศพใดมีคนมากมายอย่างนี้ คือฝรั่งเขาเผาศพกันไม่ค่อยมีคน แต่นี่เมื่อท่านปรีดีถึงแก่กรรม คณะลูกศิษย์ มิตร ญาติที่เคารพก็ได้ไปร่วมกันอย่างแข็งแรง ท่านเอกอัครราชทูตประจำกรุงปารีส คือคุณโอวาท สุทธิวาทนฤพุฒิ ได้เอาใจใส่ช่วยเหลืออย่างแข็งแรง อาตมาเมื่อได้ไปพักที่ทำเนียบทูต ท่านก็เอื้อเฟื้อต้อนรับ

เป็นอย่างดี ให้รถไปเที่ยวเตร่ดูบ้านดูเมือง เวลาทำการเผาศพก็พร้อมเพรียงกันน่าชื่นใจ เผาศพเสร็จแล้ว ก็เก็บอัฐิธาตุไว้ที่กรุงปารีสเวลาผ่านมาปี ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ปีนี้ ๒๙ ก็ได้นำกลับมาประเทศไทยตามความตั้งใจของท่าน ที่ให้นำอัฐิมาประเทศไทย แล้วก็เอาอังคารไปลอยที่ในทะเล ไม่ต้องการให้เก็บไว้ แต่ให้ไปลอยในทะเลต่อไป เจ้าภาพคือท่านผู้หญิงก็ได้กระทำตามเจตจำนงทุกประการ ได้นำอัฐิธาตุมาถึงดอนเมือง เมื่อเวลาสัก ๖ โมง ๕๐ นาที ประชาชนผู้เคารพคิดถึงในความงาม ความดีของท่าน ก็ได้ไปต้อนรับกันอย่างแข็งแรง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่อายุตั้งแต่ ๘๕–๘๖ ก็อุตส่าห์ถ่อร่างมายืนรับกับเขาด้วย คุณหลวงธำรง ฯ (หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) เดินไม่ถนัด เข้ามาพอดี อาตมาเดินออกไปเห็นเข้าว่า โอ...คุณหลวงอุตส่าห์มา (คุณหลวงบอกว่า) ผมต้องมา เพราะว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กันมานาน อาตมาได้บอกว่ามีที่นั่ง ให้คุณหลวงนั่ง (คุณหลวงบอกว่า) ไม่ต้อง ผมยืน ท่านได้ยืนต้อนรับอยู่ จนกระทั่งอัฐิธาตุออกมาขึ้นรถ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดประดับประดาด้วยดอกไม้อย่างสวยงามเรียบร้อย อาตมาก็ออกมาขึ้นรถกลับวัดไป ความจริง อาตมาก็จะมาด้วยเมื่อตอนเช้า แต่ว่ามีกิจนิมนต์ที่เขานิมนต์ไว้ ก็ต้องไปทำให้เขาหน่อย เสร็จแล้วก็ได้เดินทางมา

หลังเพล เมื่อวันที่วางศิลาฤกษ์สร้างอนุสรณ์หลังนี้ ก็ได้มาร่วมด้วย มาปาฐกถา มาคราวนี้ได้เห็นอนุสรณ์หลังนี้สวยงามเรียบร้อยตามแบบโบราณ เป็นการรักษาของเก่าไว้ให้คนได้มาดูมาชม สถานที่นี้ก็จะเป็นบ้าน เป็นอนุสรณ์ เหมือนกับบ้านคนที่ทำประโยชน์แก่ชาติ แก่บ้านเมืองทั้งหลายในประเทศตะวันตก เช่นบ้านเชคสเปียร์ ซึ่งเป็นบ้านเก่า ๆ ไม่สวยไม่งามอะไร แต่เขาก็รักษาไว้ด้วยดี ให้คนได้ไปเที่ยวไปชม บ้านยอร์ช วอชิงตันที่ประเทศอเมริกา เขาก็รักษาไว้เป็นอนุสรณ์ ทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่ในบ้านนั้นให้คนได้ไปดูไปชม เมื่อพฤษภาคมปีก่อน อาตมาไปอเมริกาที่ชิคาโก ก็ได้ไปเยี่ยมบ้านลินคอร์นที่เมืองสปริงฟิลด์ เขาก็ทำไว้น่าดูน่าชม ไม่ใช่บ้านสวยงามไม่ใหญ่โตอะไร แต่ว่าเขาก็รักษาสภาพดั้งเดิมไว้ เพื่อให้คนได้ไปดูว่าลินคอร์นอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายปี ตั้งสำนักทนายความอยู่ที่นั่น ต่อมาสมัครเป็นประธานาธิบดี เป็นประธานาธิบดีที่ยากจนคนเดียวในอเมริกา คนอเมริกันที่เป็นประธานาธิบดี ส่วนมากเป็นลูกหลานเศรษฐีมีทรัพย์สมบัติ แต่ลินคอร์นก็ไม่ได้เป็นลูกท่านหลานเธออะไร เป็นคนธรรมดา ๆ ฐานะก็ไม่มีดี แต่ว่าท่านก้าวขึ้นไปสู่ความเป็นประธานาธิบดีได้ด้วยคุณธรรมเป็นครั้งแรก แล้วสมัครครั้งที่สองก็ยังได้ แต่ถูกอันธพาลทำร้ายจนถึงแก่กรรมไป ก็เหมือนกับ

บุคคลที่ไม่ตาย เพราะเขาสร้างอนุสาวรีย์ไว้เป็นเครื่องเตือนใจ

ท่านปรีดี พนมยงค์ ของพวกเราทั้งหลาย ท่านก็เกิดที่ตรงนี้ ที่บ้านนี้ เติบโตที่นี่ เรียนหนังสือที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วก็ไปเรียนต่อกรุงเทพฯ ปรากฏว่าเรียนดี จนได้เข้าเรียนกฎหมาย เรียนเนติบัณฑิตได้เมื่ออายุ ๑๙ เท่านั้น ก็นับว่าสมองดี มีความรักการเรียนขยันเอาใจใส่ คิดก้าวหน้า เมื่อเรียนได้ก็เข้าทำงาน ต่อมาได้รับทุนไปเรียนต่างประเทศได้ ก็ไปเรียนที่กรุงปารีส ไปเรียนต่างประเทศก็ได้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวต่างประเทศ ในทางการบ้านการเมือง ก็มีความคิดผ่านตลอดเวลา ว่าบ้านเมืองของเราควรจะเปลี่ยนแปลงให้ก้าวหน้า การเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องเปลี่ยนระบบบางอย่างจึงจะทำได้ ก็เลยคิดในเรื่องนี้ อยู่ต่อมาก็คุยกับเพื่อนหลายคน ก็มีความคิดเห็นร่วมกันทั้งหมด ดูเหมือน ๙ คน หรือ ๑๐ คน ที่ถ่ายรูปร่วมกันไว้ ปรึกษาหารือกันที่โรงแรมเล็ก ๆ ในกรุงปารีส ร่วมแรงร่วมใจกันคิด ร่วมแรงร่วมใจกันทำ แต่ว่าความคิดชั้นนำมาอยู่ที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ท่านเป็นต้นคิด เป็นผู้ริเริ่มในเรื่องนี้ แล้วก็กลับมาเมืองไทย ความจริงนั้นเกือบจะเรียนไม่สำเร็จ เพราะว่าเป็นคนรักความยุติธรรม อะไรที่ไม่ค่อยจะเป็นธรรม ก็มักจะคิดคัดค้านโต้แย้ง ก็ไปคัดค้านท่านเอกอัครราชทูต

เข้า ก็เกิดการขัดกัน ท่านเอกอัครราชทูตก็เขียนจดหมายรายงานมาให้เรียกกลับ แต่ว่าคุณพ่อเสียง พนมยงค์ ได้ทำหนังสือทูลเกล้าฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เรียนใกล้จะจบแล้ว ขอให้เรียนต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีคุณธรรมมากเหมือนกัน ท่านเห็นว่าควรจะเรียนให้จบ เพราะใกล้จะจบแล้ว ก็กลับเมืองไทย มาเมืองไทยก็มาเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย เพราะลูกศิษย์ขึ้นเป็นจำนวนมาก ลูกศิษย์ของท่านก็ได้ทำงานราชการ เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมากมาย จนกระทั่งวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะยังไม่เรียบร้อยตามที่ได้ตั้งใจไว้ ท่านก็ปรารภว่า มันคงจะไม่สมบูรณ์เรียบร้อยในชีวิตของท่าน แต่ว่าได้ปลูกต้นไม้ประชาธิปไตยลงไว้ในพื้นแผ่นดินไทยแล้ว คนอื่นเขาก็จะได้รดน้ำพรวนดินต่อไป ให้เจริญงดงามต่อไป แต่ว่าต้นประชาธิปไตยของประเทศไทยมันเป็นบอนไซ ยังไม่เจริญเติบโตงอกงามตามที่ท่านต้องการ เพราะมีบุคคลบางประเภทที่ไม่หวังแก่ประโยชน์ส่วนรวม แต่ว่ารักชาติจนน้ำตาไหลนองหน้า แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวเสียเป็นจำนวนมาก ผลัดเปลี่ยนกันเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ ไม่ได้คิดถึงความก้าวหน้าของบ้านเมือง จึงหงิกๆ งอๆ เป็น

ประชาธิปไตยบอนไซอยู่จนบัดนี้

ความจริง ถ้าเราตั้งใจกันจริง ๆ ตั้งแต่เริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเวลานี้ ๕๔ ปีแล้ว คนก็จะตื่นตัวก้าวหน้าพอสมควร แต่ว่าไม่ได้ปลุกใจ ไม่ได้อบรม ไม่ได้สอนเรื่องประชาธิปไตยให้คนรู้อย่างแท้จริง คนก็ไม่รู้ ไม่รู้จุดหมายของความเป็นประชาธิปไตย เลือกผู้แทนก็ยังไม่เป็น คือเขาไม่รู้ว่าจะเลือกคนอย่างไร ท่านผู้แทนเองก็ไม่รู้ว่าควรจะบอกประชาชนอย่างไร จึงบอกไปว่าถ้าเลือกฉัน ฉันจะสร้างถนน ฉันจะขุดคลอง ฉันจะสร้างนั่น สร้างนี่ มันไม่ใช่หน้าที่ของผู้แทนราษฎร ผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ คือออกกฎหมาย ควบคุมการทำงานของรัฐบาล ไม่ใช่มีหน้าที่ไปขุดคลองจองถนนเหมือนทหารของพระราม ไม่ใช่ แต่ว่าไปบอกเขาอย่างนั้น ครั้นได้เป็นแล้วก็ทำไม่ได้ เมื่อทำไม่ได้แล้วประชาชนก็เบื่อหน่ายไม่ชอบใจ หาว่าพูดจาตลบแตลงไป นี่ก็เพราะว่าความไม่เข้าใจในเรื่องการเมืองอย่างถูกต้อง ไม่ได้ทำให้มันถูก แต่ทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน คนเราเมื่อคิดทำอะไรเพื่อตนแล้ว มันก็ไม่ก้าวหน้า แต่ถ้าคิดเสียสละเพื่อส่วนรวมแล้ว ก็จะเกิดความก้าวหน้าต่อไป อันนี้ยังบกพร่องกันอยู่ ยังไม่สมบูรณ์เรียบร้อย เพราะเราไม่ได้อบรมสั่งสอนกัน เครื่องมือมันมีเยอะแยะ วิทยุก็มี โทรทัศน์

ก็มี โรงพิมพ์ของรัฐก็มี นักเขียนก็มีเยอะแยะ แต่ก็ไม่ใช้เครื่องมือเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์แก่ระบอบประชาธิปไตย คนจึงยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจถูกต้อง อันนี้ผู้ที่ตั้งใจเปลี่ยนมา คงไม่สบายใจในสิ่งที่ตนได้เปลี่ยนมา แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะความตั้งใจที่จะทำนั้นมีอยู่มาก เป็นคนมีหัว มีสมอง มีปัญญา มีความสามารถ แต่ไม่มีโอกาสจะรับใช้ประเทศชาติ ก็เรื่องการเมืองที่เห็นแก่ตัวกันนั่นแหละ ไม่ใช่อะไร ท่านจึงต้องออกจากประเทศไทยไปอยู่ต่างประเทศ เพื่อหลีกรักษาชีวิตไว้ก่อน มีโอกาสจะได้ย้อนกลับมาทำงานกันใหม่ แต่ก็ไม่มีหวังที่จะมาได้ น่าเสียดายคนดี ๆ มีปัญญา ไม่มีโอกาสจะรับใช้ประเทศชาติ จะทำงานให้แก่ชาติแก่ประเทศ เศรษฐกิจการเมืองก็ไม่ดีขึ้น เพราะว่าคนมีความรู้จริง สามารถจริง ทำจริง เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมนั้น ไม่มีโอกาสจะได้ทำ คนมีโอกาสจะทำ ก็ทำไปตามเรื่องตามราว ไม่มีความฉลาดในเรื่องนั้น ๆ แก้ไขปัญหาไม่ค่อยจะได้ ดังที่เราเห็นกันมาตลอดเวลา อันนี้เป็นเรื่องน่าเสียดาย

จะพูดว่าเป็นเรื่องความอาภัพของบ้านเมืองก็พูดได้ ความอาภัพของบ้านเมืองที่คนดีไม่สามารถจะรับใช้แผ่นดินนี้ได้ ต้องระเหเร่ร่อนไปอยู่ต่างประเทศ แต่ว่าคุณงามความดีทั้งหลาย ที่ได้ทำไว้

ในรูปต่าง ๆ ในฐานะที่มีหน้าที่อันใด ท่านก็ทำหน้าที่นั้นอย่างสมบูรณ์ ทำจริง รักงาน ขยันเอาใจใส่ใช้บัญญาคิดค้น เพื่อทำหน้าที่นั้นให้ก้าวหน้า ไม่ว่าอยู่ในตำแหน่งใด หน้าที่ใดต้องมีการเปลี่ยนแปลง ต้องมีการพัฒนาให้สิ่งนั้นก้าวหน้า ไปอยู่กระทรวงการคลังก็มีความก้าวหน้าในด้านการเก็บภาษีอากร ไปอยู่กระทรวงมหาดไทยก็มีการปรับปรุงระเบียบการปกครอง ทำให้ดีขึ้น มีความก้าวหน้าขึ้น ไปอยู่กระทรวงการต่างประเทศ ยิ่งก้าวหน้าใหญ่ เพราะออกไปเจรจาความเมืองกับต่างประเทศ เพื่อลดความบีบคั้นทางสัญญาที่ได้ทำไว้เมื่อก่อน เพราะเมื่อก่อน สัญญาที่เขาทำกับเรานั้น ทำอย่างผู้มีอำนาจกับเด็กตัวน้อย ๆ ที่ไม่มีความสามารถอะไร บีบเอาตามใจชอบ เราก็ต้องยอมให้บีบ เพราะจะสู้มันก็ไม่ไหว กำลังมันไม่พอ ก็ต้องทนแบกสัญญาที่ไม่ยุติธรรมนั้นมาเป็นเวลานาน ครั้นเมื่อท่านมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ก็พยายามพูดจาติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ให้ได้เปลี่ยนสัญญา แม้ว่าถูกให้ออกไปจากประเทศไทยชั่วระยะหนึ่ง ก็ไม่ได้ไปอยู่เฉย ๆ แต่ว่าได้ถือโอกาสที่ไปนั้นไปประเทศนั้น ประเทศนี้ ไปคุยกับประเทศนั้น ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับสัญญาทั้งหลายทั้งปวง แม้เขาให้ออกไปไม่ทำงานชั่วระยะนั้น ก็ยังไปทำงาน เพราะมองเห็นงานอยู่ตลอดเวลา เป็นคนประเภทที่เรียก

ว่าตื่นตัว ว่องไวก้าวหน้า ตามหลักการของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าสอนให้เราพุทธบริษัทเป็นคนตื่นตัว เป็นคนว่องไว เป็นคนก้าวหน้า แต่ว่าพวกเราที่เป็นพุทธบริษัทในเมืองไทยนี่ ขออภัยเถอะ ยังไม่ค่อยจะตื่นตัวเท่าใด ยังไม่ค่อยจะว่องไวเท่าใด ยังไม่ก้าวหน้าเท่าใด เรายังล้าหลัง ไม่พัฒนาทันคนอื่นเขาที่เขาตื่นพร้อมๆ กับเรา เพราะเรามันตื่นแล้ว ไม่ว่องไว ไม่ก้าวหน้า ไม่วางแผนให้ดี ตื่นตัวนี่หมายความว่า วางแผนให้ดี วางแผนล่วงหน้า จะทำอะไร มันต้องวางแผนล่วงหน้า ไม่ใช่ทำเอาเฉพาะเรื่อง แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ฝนตกน้ำท่วมจึงคิดแก้ปัญหา อะไรอย่างนี้ เขาเรียกว่าไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า ต้องวางแผนล่วงหน้าหลายๆ ปี ว่าควรจะทำอะไรอย่างไร โดยวิธีใด นี่เรียกว่าตื่นตัว และถึงคราวจะทำก็ทำอย่างว่องไว ไม่ได้ทำอย่างเฉื่อยชาชักช้า ทำอย่างชนิดว่องไวอยู่ตลอดเวลา ทำเพื่อให้เกิดความก้าวหน้า อันนี้เป็นหลักการของพวกเราพุทธบริษัทควรจะเป็นอย่างนั้น คือต้องตื่นตัวเสมอ ว่องไวเสมอ คิดก้าวหน้าอยู่เสมอ จึงจะได้

ท่านปรีดี พนมยงค์ ท่านตื่นตัวตลอดเวลา คิดวางแผนอยู่ตลอดเวลา ว่าจะทำโดยวิธีใด อย่างใดอยู่ตลอดเวลา แล้ววางแผนล่วงหน้ากับเหตุการณ์อันอาจจะเกิดขึ้นในบ้านในเมืองของเรา ท่าน

มองการณ์ไกลสายตายาว มีความคิดก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา จึงทำอะไรอย่างชนิดที่เรียกว่า ทำไว้ล่วงหน้า เตรียมการณ์ไว้ ถ้าเมื่อมีอะไรเกิดขึ้น จะได้ไม่ลำบากยากจนอะไรมากเกินไป ทำอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลา ไปเป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ตั้งใจทำ ตั้งใจสอน ตั้งใจสร้างชีวิตจิตใจของนักศึกษา นักศึกษาธรรมศาสตร์รุ่นนั้นเป็นคนที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ด้วยความงามความดี ออกมาทำงานเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม คือประเทศชาติ เพราะตั้งใจรับการอบรมอย่างแท้จริง ผู้ประศาสน์การก็วางตัวเหมาะสมแก่งานที่ท่านปฏิบัติ ท่านทำงานโดยไม่หวังอะไรตอบแทน เงินเดือนที่ให้ก็ไม่เอา แต่ว่าเอาไปใช้จ่ายในเรื่องที่ช่วยเหลือสถาบันนั้นต่อไป ท่านเป็นคนพอในเรื่องลาภยศ พอใจเท่าที่มีที่ได้ ได้เงินเดือนอยู่ในหน้าที่อื่นแล้ว เงินเดือนในหน้าที่นี้จะมี จะได้ก็ไม่เอา อย่างนี้เรียกว่าเป็นคนพอ เมืองไทยต้องการคนอย่างนี้สำหรับร่วมกันทำงาน คือคนประเภทที่รู้จักพอ แต่เราเอาคนที่ไม่รู้จักพอ ไปทำงานมันก็ยุ่งเท่านั้นเอง เพราะคิดจะเอากันตลอดเวลา ทางไหนจะได้ก็ต้องเอา เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เอา มากยิ่งเอาใหญ่ อย่างนี้เขาเรียกคนไม่พอ เมื่อคนไม่พอไม่อิ่มก็ต้องแสวงหาเครื่องประกอบ แต่ความอิ่มไม่มี ความพอก็ไม่มี พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นตฺถิ ตณฺหา

สมานที แม่น้ำคือตัณหา ไม่รู้จักเต็ม มันพร่องอยู่ตลอดเวลา ถ้าคนไม่ทำตนให้รู้จักอิ่มรู้จักพอแล้ว มันก็ยุ่งยากเรื่อยไป แต่ถ้าเป็นคนอิ่ม เป็นคนพอแล้วก็สบาย ตั้งใจทำงานโดยไม่คิดอะไร คิดที่จะทำงานให้เจริญ ทำงานให้ก้าวหน้า หายใจเข้าออกอยู่ในเรื่องว่า เราจะทำประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างไร ทำประโยชน์แก่ชาติ แก่บ้านเมืองอย่างไร เกิดมาชาติหนึ่งไม่กี่ปีก็จะตายไป ก็ควรจะได้ทำอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมือง ไว้เป็นเครื่องเตือนใจคนชั้นหลังบ้าง

ถ้าคิดอย่างนี้มันก็ก้าวหน้า ท่านปรีดี ท่านมีปกติคิดอย่างนั้น ทำอย่างนั้น เป็นตัวอย่างคนอื่น จึงเป็นคนที่ไม่ค่อยจะมีทรัพย์สมบัติอะไรมากมาย เวลาไปอยู่ต่างประเทศ ก็ต้องเขียนหนังสือขายไปตามเรื่องตามราว ได้อาศัยเงินเดือนที่ค้าง เบี้ยบำนาญค้าง พอได้ซื้อบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ที่ชานกรุงปารีส ไม่ใช่บ้านใหญ่บ้านโตอะไร คนสมัยหลัง ๆ ก็ไปซื้อบ้านกรุงลอนดอน ลอสแอนเจลิส ซานฟรานซิสโก มันใหญ่กว่านั้น กว้างขวางกว่านั้น แต่ว่าที่ท่านซื้ออยู่นั้น เรียกว่าอยู่อย่างธรรมดา ไม่ได้หรูหราฟู่ฟ่าอะไร อยู่อย่างมักน้อย อยู่อย่างสันโดษ แต่ว่าใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะไม่ทำงานราชการ แต่ก็ทำงานเหมือนกับข้าราชการ ทำงานเช้าแปดโมงครึ่ง

เช้า ทำงานอยู่กับโต๊ะในห้องทำงาน เที่ยงเลิกรับประทานอาหาร บ่ายก็ทำงาน เลิกเย็นๆ ทำงานค้นคว้าศึกษาเขียนโน่น เขียนนี่ อะไรต่างๆ เมืองไทยมีเรื่องอะไรที่ควรจะเขียนมาบอกมาเล่า ก็อุตส่าห์เขียนมาบอกบ่อยๆ มีอะไรมาโต้มาแย้งก็เขียนมาโต้มาแย้ง แต่ไม่ได้เขียนอย่างชนิดลวกๆ ค้นคว้าศึกษาอย่างจริงจังจากเรื่องอะไรต่างๆ เรื่องเก่าๆ แก่ๆ เอกสารต่างๆ ไม่มีในกรุงปารีส แต่ถ้าท่านต้องการจะเอาอะไรจากเมืองไทยเป็นได้ทั้งนั้น เพราะลูกศิษย์ไปอยู่ทุกแผนก กรม กอง ในกระทรวงต่างๆ เพียงแต่บอกว่าต้องการเรื่องนั้นเรื่องนี้ เขาถ่ายเอาไปให้ เพื่อจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป ท่านทำงานอย่างนั้น เป็นคนรักงาน ถืออุดมการณ์ว่า งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเพราะทำงาน ปกติท่านก็ทำอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา ไม่ท้อถอยธุระ เป็นผู้พิจารณาตัวเองอยู่ว่าชีวิตมันน้อย มันสั้น เราเกิดมาเพื่ออะไร เราอยู่เพื่ออะไร เราควรจะใช้เวลา สติปัญญาทรัพย์สมบัติเพื่ออะไร คิดอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่คิดเฉยๆ อย่างคนเพ้อฝัน แต่ได้ทำตามที่คิดอยู่ตลอดเวลา มีชีวิตอยู่อย่างเป็นประโยชน์ เป็นคน เป็นพระ แต่ว่าร่างกายของคนเรานั้นมันเป็นสิ่งไม่ถาวร ชราชำรุด ทรุดโทรมไปทุกเวลานาที วันหนึ่งก็ต้องแตกสลายไปเป็นเรื่องธรรมดา ท่านปรีดี ท่านก็แตกสลายไป

แต่ว่าเป็นการตายอย่างชนิดที่เรียกว่าสบายๆ คือไม่ทุรนทุราย ไม่ต้องให้รักษา ให้ลำบากอะไร ตายที่โต๊ะทำงานนั่นเอง เรียกว่าตายกับงาน ไม่ใช่ตายสบายนอนอยู่บนเตียง ไม่ใช่ คนบางคนตายสบายตายบนเตียงนอน บางคนตายหนักกว่านั้น ไปตายที่โรงแรมม่านรูดก็มีเหมือนกัน เป็นผู้หลักผู้ใหญ่อายุแก่ชราแล้ว อุตส่าห์ไปตายในโรงแรมม่านรูด นี่มันน่าขายหน้า ลูกหลานก็ไม่กล้าทำศพ ไม่กล้าบอกใคร เดี๋ยวเขาถามว่าคุณพ่อตายด้วยเรื่องอะไร ไม่กล้าบอก รีบเผาเสียเลย ตายอย่างนั้น มันไม่สมเกียรติ ไม่สมศักดิ์ศรี แต่ว่าคนตายขณะมือจับปากกาอยู่นี่ ขณะทำงานอยู่นี่ เรียกว่าตายในหน้าที่ ถ้าเป็นข้าราชการก็ได้เลื่อนขั้นบรรดาศักดิ์ขึ้นไปแล้ว แต่นี่ท่านออกจากงานไปนานแล้ว ก็ไม่มีใครไปเลื่อนให้ แต่ว่าประชาชนที่รู้จักท่านเลื่อนให้ท่าน เลื่อนความรักมากขึ้นในใจของผู้ที่เป็นศิษย์ เป็นมิตร เป็นญาติ เพิ่มความรักมากขึ้น เพิ่มความนับถือมากขึ้น

เรื่องยศถาบรรดาศักดิ์มันไม่มีสาระอะไร เพราะเป็นหัวโขนเท่านั้น แต่ว่าได้เลื่อนในความรัก ความนับถือนี่เป็นเรื่องสำคัญ คนเราถ้าหากว่าตายไปแล้ว มีคนมีความรักเพิ่มขึ้นมีความนับถือเพิ่มขึ้น นั่นแหละคือเลื่อนชั้นอย่างแท้จริง เป็นการเลื่อนชั้นที่เลื่อนโดยธรรมชาติ มันเป็นการเลื่อนของมันเอง มีความรักเคารพมากขึ้น

นี่เราทั้งหลายที่มานั่งอยู่นี่รู้สึกอย่างนั้นหรือไม่ ทุกคนก็คงจะตอบว่ารู้สึกอย่างนั้น ถามคุณไสว สุทธิพิทักษ์ ก็แล้วกัน ว่ามีความรู้สึกอย่างไร เมื่ออาจารย์ปรีดีถึงแก่กรรมนั้นรู้สึกอย่างไร ท่านผู้นั้นก็ตอบจากจิตใจที่แท้จริง ว่ามีความรู้สึกอย่างไร ถามคุณวิชา กันตามระ ก็ได้ว่ารู้สึกอย่างไร อาตมาก็รู้สึกเหมือนกับท่านทั้งหลาย อาตมาไม่ได้เป็นศิษย์ไม่ได้เป็นอะไร แต่ว่าเป็นคนที่ศึกษาชีวิตคน มีความเลื่อมใสในคุณงามความดีของคน คนใดเป็นคนดีมีประโยชน์แก่ชาติ ก็ต้องศึกษาว่าความเป็นอยู่ของคนเหล่านั้น แนวทางชีวิตของคนเหล่านั้น ก็มีความรัก มีความเลื่อมใส พอใจในแนวทางชีวิตของท่านเหล่านั้น แม้ท่านจะจากเราไป ก็เหมือนไม่ได้จากไป คนดีเราเรียกว่าเป็นคนไม่ตาย คนชั่วมันตายตั้งแต่ยังหายใจอยู่ แต่คนดีนั้นหาได้ตายไม่ เพราะว่าร่างกายมันเป็นเรื่องของธรรมชาติที่จะต้องแตกดับไปตามธรรมชาติ แต่ว่าคุณธรรม ความงาม ความดีทั้งหลายทั้งปวงนั้น เป็นสิ่งไม่รู้จักตาย จะอยู่คู่โลกต่อไป คู่บ้านคู่เมืองต่อไป ถ้าเราสังเกตดูคนดีเก่า ๆ ตั้งแต่โบราณ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระนเรศวรมหาราช พระนารายณ์มหาราช พระพุทธยอดฟ้า ฯ พระเจ้าตากสิน ท่านเหล่านี้เกิดมาเพื่อช่วยบ้านช่วยเมือง ทำประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมือง ก็ไม่ได้ตายไปจากจิตใจคน

ที่มีการศึกษาชีวิตของท่านเหล่านั้น คนดีมีคุณธรรมเป็นผู้รู้จักความดี ความดีนั้นก็อยู่ในใจของคนเหล่านั้นต่อไป เป็นสิ่งที่ไม่ตาย ยิ่งดีขนาดหนัก ยิ่งไม่รู้จักตายเลย เช่นพระพุทธเจ้า ท่านดีสุดยอดของคนในโลกนี้ ท่านหาได้นิพพานไปไม่ในทางจิตใจ ทางวิญญาณท่านยังอยู่กับเรา อยู่ด้วยอะไร อยู่ด้วยธรรมะ ธรรมะของท่านยังอยู่ พระอานนท์ก็ถามเวลาพระองค์จะปรินิพพาน ถามว่า เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้เข้าเฝ้า ได้ฟังธรรม ได้ถือเอาพระองค์เป็นผู้นำในชีวิต ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จนิพพานแล้ว จะเอาบุคคลผู้ใดเป็นตัวแทนพระองค์ต่อไป พระองค์ไม่ได้ตั้งคนให้เป็นตัวแทน เพราะคนนี่มันยังยุ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าก็จะยิ่งยุ่งกันใหญ่ ยิ่งในสมัยนี้ใครเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า ก็คงไม่ได้หลับได้นอน คนจะไปหาขอหวยขอเบอร์ ขอเหรียญ ขอด้ายผูกข้อมือ น้ำมนต์ น้ำพร ขอแหวน นิมนต์ไปเปิดรวงเปิดร้าน มันวุ่นวายกันไปหมด ไม่ได้พักได้นอน ไม่ได้หยุดได้หย่อน เพราะเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า คนก็ต้องการ พระองค์มองเห็นว่ามันยุ่ง คนนี่มันยุ่ง อย่าตั้งคนให้เป็นตัวแทนเลย แล้วตั้งอะไร พระองค์ตรัสว่า "อานนท์เอ๋ย ธรรมวินัยอันใดที่เราได้สอนแล้วบอกแล้ว แด่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั่นแหละจะเป็นศาสดาแทนเรา

ต่อไป" พระธรรมเป็นสิ่งไม่ตาย

แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ธรรมยังไม่ตาย ยังอยู่กับโลกต่อไป เราจะเข้าถึงพระพุทธเจ้า ก็ต้องเข้าถึงธรรมะของพระองค์ ไม่ใช่เข้าถึงสิ่งอื่น รูปภาพนั่นเป็นแต่เพียงสิ่งเตือนจิตใจให้เรานึกถึงธรรมะ เนื้อแท้ต้องเป็นธรรม ต้องเข้าถึงธรรมะของท่าน เอาธรรมะของท่านมาใส่ไว้ในใจของเรา ก็เชื่อว่าเราได้พบพระองค์โดยธรรม เอาธรรมมาปฏิบัติ เราก็มีความสุขความเจริญ นี่ฉันใด คนดีจึงเป็นคนที่ไม่ตาย วันนี้เราไปต้อนรับที่ดอนเมืองกัน เราเอาอัฐิท่านมาประดิษฐานไว้ที่นี่ อัฐินั้นเป็นแต่เปลือกนอกของท่าน ไม่ใช่เนื้อแท้ไม่ใช่สิ่งที่จะอยู่ยั่งยืนถาวร เพราะหลังวันที่ ๑๑ ไปแล้ว ก็จะเอาไปลอยในมหาสมุทรแล้ว จมน้ำจมทะเลไป อันนี้เป็นวัตถุลอยน้ำได้ ทิ้งได้ แต่ว่าสิ่งที่ลอยไม่ได้ ทิ้งไม่ได้นั้นคือคุณธรรม ความงาม ความดีของท่าน เรียกว่าวิญญาณของท่าน วิญญาณหมายถึง ความงาม ความดี ไม่ใช่วิญญาณที่พวกปัญญาอ่อนเชิญมาเข้าทรงแล้วก็พูดขึ้นมาป้า ๆ เป่อ ๆ กันอยู่ตามสำนักทรงเจ้าเข้าผีทั้งหลาย ต้มมนุษย์กันอยู่ตลอดเวลา นั่นมันสำหรับคนปัญญาอ่อน ที่เขาหลอกต้มได้ ถ้าคนมีปัญญาในธรรมะ ในคำสอนของพระพุทธเจ้า จะไม่ไปหลงใหลกับพวกวิญญาณปัญญาอ่อนอย่างนั้น เพราะนั่นมันเป็น

พวกผี ไม่ใช่คุณธรรมอะไร แต่ว่าสิ่งที่เรียกว่าวิญญาณอันแท้จริงนั้น หมายถึงคุณงามความดีในชีวิตของท่าน ผลงานของท่าน การแสดงออกในรูปต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ในบ้านในเมืองของเรา สิ่งนั้นแหละที่เรียกว่า วิญญาณ

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เขาบอกว่า เขาจะเทิดทูนวิญญาณของท่านไว้ อันนี้ดี ให้เข้าใจวิญญาณของท่านให้ถูกต้อง แล้วช่วยกันเทิดทูนบูชา ก็จะเกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง วิญญาณอันถูกต้องของท่านนั้นคือ ความเสียสละเพื่อชาติ เพื่อประเทศ อันนี้แหละที่สำคัญ ที่เราสมัยนี้ควรจะอัญเชิญมาได้ในจิตใจของพวกเรา เพราะว่าเดี๋ยวนี้คนเสียสละมันน้อยลงไปเรื่อย ๆ แต่คิดจะเอามากขึ้น ต่างคนต่างคิดจะเอา ทำอะไรก็คิดถึงเรื่องจะมี จะได้ ถ้าไม่ได้อะไรไม่เป็นอะไรจากงานแล้วไม่อยากจะทำ ทำอย่างนั้นเขาเรียกว่าทำงานอย่างทาส ไม่ได้ทำอย่างไท ทำอย่างทาสคือ ต้องการผลตอบแทนจากงานที่ตัวกระทำ ทำไป คิดไป ฝันไป ว่าเราจะได้อย่างนั้น ว่าเราจะได้อย่างนี้มากมายก่ายกอง อย่างนั้นเราเป็นทาสของงาน เป็นทาสของวัตถุนิยม ไม่เป็นไทแก่ตัว เป็นไทแก่ตัวคือ เราไม่ได้คิดถึงผลที่เราจะได้ จะมี จะเป็น แต่เราให้คิดว่าเราจะทำงานอย่างไร เพื่อให้งานเจริญ ให้งานก้าวหน้า เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนตัว

ไม่ต้องคิด มันอยู่ในส่วนรวมแล้ว ส่วนตัวไม่ต้องคิดถึงให้มันวุ่นวายใจ ให้เป็นโรคประสาทไปเปล่าๆ แต่เราคิดว่าส่วนรวมนั้นคืออะไร เราทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เมื่อประโยชน์ส่วนรวมเกิด เราก็พลอยได้ ไม่ใช่เราเอาจริงเอาจัง แต่ว่าพลอยได้เป็นผลพลอยได้ เป็นบายโปรดัคท์ ไม่ใช่เรื่องสำคัญอะไร ถ้าเราทำงานอย่างนั้นเราก็เสียสละ ความรักงานจะมากขึ้น ขยันมากขึ้น เอาใจใส่มากขึ้น การคิดค้นเพื่อทำงานให้ดีให้เจริญก็จะมากขึ้น นี่แหละ คือวิญญาณที่ชาติต้องการ ชาติไทยต้องการวิญญาณของความเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม ใครจะเป็นอะไรจะทำหน้าที่อะไรก็ตาม ต้องมีฐานประจำจิตใจว่า เราทำเพื่อให้ไม่ได้ทำเพื่อจะเอา ถ้าจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ถือว่าเป็นผลพลอยได้ เหมือนเราลงไปในน้ำก็พลอยเปียกนิดหน่อย จับไฟก็พลอยร้อนนิดหน่อย แต่ไม่ได้คิดให้มันร้อน มันอะไรอย่างแท้จริง ทำอย่างนี้เราเรียกทำงานด้วยจิตว่างคือ ว่างจากความเห็นแก่ตัว ว่างจากความอยากได้ อยากมี อยากเป็นในเรื่องต่างๆ มันได้ของมันเอง มันเป็นของมันเอง ไม่ต้องไปอยากให้เกิดโรคประสาทแก่ตัวเรา หรือเกิดโรคประสาทนอนไม่หลับ หรือเป็นโรคเซ็ง อย่างที่เราพูดกันบ่อยๆ โอ๊ยมันเซ็งเต็มทีแล้วโว้ย นั่นมันหมายความว่า ทำแล้วมันไม่ได้

อะไรมันเซ็งเต็มที่ ถ้าคนเสียสละจะไม่มีคำว่าเซ็ง แล้วจะไม่มีความเบื่อหน่ายอยู่ในงาน เพราะเขาอิ่มใจในการทำงาน เบิกบานใจในการทำงาน ได้ทำงานอะไรที่เป็นประโยชน์ เป็นความสุขแก่ประเทศชาติ เขามีความอุ่นใจ ความสบายใจ จึงไม่มีอารมณ์เซ็งจากเรื่องนั้น ๆ ทำแล้วก็สบายใจ นี่วิญญาณอย่างนี้ที่เราต้องการ

ท่านปรีดี ท่านมีวิญญาณแห่งความเสียสละ เราก็ช่วยกัน นักศึกษาธรรมศาสตร์ช่วยถ่ายทอดวิญญาณนี้มาใส่ในจิตใจของเรา ต่อไปเมื่อเรียนจบแล้ว ไปสอบได้เข้างานใด แต่ว่ายังไม่แน่นะ เดี๋ยวนี้คนมันมาก ไปสอบไม่ได้เยอะเหมือนกัน เราก็ทำงานเพื่ออุดมการณ์ของเรา เราเอาวิญญาณของท่านผู้ประศาสน์การเก่าแก่คนแรกของธรรมศาสตร์ไปใช้ เราไปทำงานเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ประชาชน สมมุติว่าเราไปเป็นนักปกครอง เราก็ไปทำการปกครองประชาชนโดยธรรม เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง เราไม่ได้หวังว่าจะได้อะไร จะมีอะไร เขาย้ายไปบ้านไหน เมืองไหน เราก็ไปด้วยความเต็มใจ เพราะว่าเราไม่ได้ไปคิดเอากำไรจากบ้านนั้น เมืองนั้น เราไปเพื่อให้ ไม่ได้ไปเพื่อจะเอา มีอะไรจะให้ได้ก็ให้เรื่อยไป แล้วเราก็จะเป็นสุข ใจสบาย อันนี้แหละเป็นวิญญาณที่เราควรจะไปเอามาใส่ไว้ในจิตใจของพวกเราทั้งหลายทั่ว

หน้ากัน ท่านจะไม่ตายจากเรา ถ้าเราช่วยกันรักษาอุดมการณ์ของท่านไว้ เวลาใดเกิดเหนื่อยหน่ายขึ้นมา ก็เอาประวัติของท่านมาอ่านมาคิดมาค้น เอาเรื่องเก่า ๆ ของท่านมาอ่านดูว่าท่านคิดอย่างไร ท่านเสียสละอย่างไร ไปอ่านจดหมายที่ท่านเขียนถึงท่านผู้หญิงในวันนั้นว่าเขียนอย่างไร มีแนวคิดอย่างไรในจิตใจของท่านในเวลานั้น เราเอาสิ่งเหล่านี้มาไว้ในจิตใจของเรา เราก็เชื่อว่ารักษาวิญญาณของท่านไว้ในวิญญาณของเราต่อไป สอนลูกสอนหลานให้ปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกที่ชอบ ช่วยกันทำงานสร้างชาติ สร้างประเทศกันต่อไป อุดมการณ์อีกอันหนึ่งคือ อุดมการณ์แห่งประชาธิปไตย ซึ่งท่านเสียสละคิดค้น เสี่ยงชีวิตเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง มันไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครอง มันเป็นเรื่องของการกบฏทีเดียวนะ ถ้าหากว่าสำเร็จก็ปลอดภัย ไม่สำเร็จก็กบฏซังเตกันเป็นแถวไปเลยทีเดียวล่ะ คนที่จะทำงานนี้มันก็ต้องเสี่ยง เพื่อประโยชน์เพื่อความสุข แก่ส่วนรวม เปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่ออะไร เพื่อประเทศชาติ เพื่อพัฒนาชาติประเทศตามแนวคิดของคนสมัยใหม่ ตามแนวคิดของคนมาก ๆ ไม่ใช่คนเดียวปกครองอยู่ ท่านคิดอย่างนั้นทำอย่างนั้น เสียสละ หาพรรคหาพวกมาร่วมแรงร่วมใจกัน แต่ว่าความสำคัญอยู่ที่คนต้นคิด คนริเริ่ม คนนี้เป็นคนสำคัญ

คนอื่นก็คล้อยตามกันไปตามแนวความคิดนั้น อันนี้ทำได้สำเร็จสมใจ เราทั้งหลายได้รับมรดกแห่งผลงานที่ท่านกระทำอยู่ในเวลานี้ ใครได้เป็นใหญ่เป็นโต มั่งมีศรีสุข เพราะระบอบประชาธิปไตย ก็ควรจะได้นึกถึงคนที่เขาได้ทำประชาธิปไตยให้เราบ้าง แล้วก็ช่วยกันเสียสละอะไร ๆ เพื่อประโยชน์ในเรื่องนี้กันบ้าง มันก็ดี เรียกว่าช่วยกัน ถ้าเรานึกได้ เรามีความกตัญญูกตเวที เราก็ทำได้ คนมีความกตัญญูกตเวที ไม่ต้องกลัวใครจะว่าอะไร เราทำจากน้ำใจของเรา แม้เราจะเป็นอะไรเราก็มาได้ มาแสดงออกได้ แต่บางคนไม่กล้าแสดงออก กลัวนั่นกลัวนี่ เคยอ่านข้อเขียนของพระยาศราภัยพิพัฒน์ (เลื่อน ศราภัยวานิช) ท่านเป็นนายนาวาเอกทหารเรือ เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ นั้น เสด็จในกรมพระนครสวรรค์ไปอยู่ที่บีนัง ยังไม่ไปบันดง ท่านออกไปเยี่ยมไปเยือน แล้วกลับมา ใคร ๆ บอกว่าแกนี่ไม่รู้จักกาละเทสะ ไปหาเจ้าหานายในสมัยนี้มันไม่ได้ เป็นที่เพ่งมอง ท่านตอบน่าฟัง ท่านบอกว่า "มันคนละเรื่องกัน เรื่องบ้านเรื่องเมืองนั้นเรื่องหนึ่ง เรื่องความกตัญญูกตเวทีมันอีกเรื่องหนึ่ง คุณธรรมเป็นเรื่องใหญ่ เมื่อไม่มีคุณธรรมแล้ว เราจะทำอะไรกันได้ ท่านมีบุญคุณกับผม ท่านสงเคราะห์ผม ช่วยเหลือผมมามาก อันนี้เป็นบุญคุณของท่าน เราจะต้องแสดง

ความรู้สึกกับท่านในเรื่องอะไรบ้าง ถ้าหากว่าท่านสบายเราจะไม่ไปเยี่ยมก็ไม่เป็นไร แต่เวลานี้ท่านมีความระทมทุกข์ในน้ำพระทัย ถ้าเราไปนั้นท่านก็คงจะมีความเบิกบานใจ ทำให้ผู้ใหญ่ที่เป็นเจ้าหน้าบุญคุณของเราเบิกบานใจนี่ มันเสียหายนักหรือ มันน่าเกลียดนักหรือ เป็นที่ติฉินของคนทั้งหลายหรือ" ท่านก็ถามเขาอย่างนั้น ในสมัยนั้น มีแหนบ บ.ส. ย่อมาจากบริพัตร สุขุมพันธุ์ คนบางคนพอเปลี่ยนแปลงการปกครอง เอาแหนบทิ้งเลย ไม่กล้าติด ท่านเจ้าคุณศราภัยท่านยังติดต่อไป ยังเอาไว้ เรื่องแสดงความกตัญญูกับเรื่องบ้านเรื่องเมืองมันคนละเรื่อง เราทำได้ ไม่เห็นจะเสียหายอะไร

เหมือนกับท่านปรีดี ท่านมีคุณกับใครต่อใครก็ตาม เราก็กล้าแสดงออก การแสดงออกซึ่งน้ำใจในแง่กตัญญูกตเวทีนั้นไม่ใช่เรื่องต่ำทราม แต่เป็นเรื่องของความงาม ความดี เป็นที่ควรได้รับเกียรติ จากคนดีทั้งหลาย ถ้าจะมีคนติบ้างก็คนอันธพาลเท่านั้นแหละ ที่มันจะติจะว่า แต่คนดีเขาไม่ติไม่ว่า แล้วคนที่มีคุณธรรมอย่างนี้ไม่เห็นใครตกต่ำ มีแต่ความเจริญ มีแต่ความก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ เพราะคุณธรรมคือความกตัญญูกตเวที อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญอยู่เหมือนกัน

พวกเราทั้งหลายที่ไปต้อนรับเมื่อเช้า ก็แสดงน้ำใจอย่างนั้น อาตมาได้เห็นน้ำใจคนรักคนเคารพทั้งสองครั้ง เมื่อครั้งคุณปาล พนมยงค์ถึงแก่กรรมแล้ว ก็ไปทำพิธีไว้อาลัย เพราะคุณปาลเขายกร่างกายให้แก่โรงพยาบาลไป ไม่ได้เอามาทำอะไรเอิกเกริกเฮฮา ยกศพให้ แต่ว่าได้ทำพิธีไว้อาลัยที่สมาคมธรรมศาสตร์ ในวันนั้นจะเห็นว่า ชาวธรรมศาสตร์รุ่นแก่ เรียกว่ารุ่นแก่ก่อนธรรมศาสตร์ เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมการ เคยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ร่วมคิด ร่วมอะไรกันมา ถือไม้เท้ายักแย่ยักยันกันมาหลายคน เจ้านายก็มา เช่นพระองค์ภาณุฯ (พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล) ใครๆ ก็มา อาตมาได้ไปในงานนั้น ได้เห็นแล้วมันตื้นตันใจ เวลาจะเอ่ยปากถามนี่มันพูดไม่ค่อยออก มันตื้นตันใจ ตื้นตันใจว่าความดีนี่มันมีค่าเหลือเกิน คนรักความดีนี่เป็นคนน่าอนุโมทนาเหลือเกิน ที่ใครต่อใครมากัน คือมาด้วยเรื่องความดีทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องอะไรกัน เพราะว่าในเวลานั้น ครอบครัวท่านก็ไม่ได้ทำราชการงานเมือง พูดภาษาชาวบ้านว่า ไม่มีบุญญาบารมีอะไร ที่จะให้อะไรแก่ใครได้แล้ว คนเราจะไปหาใครก็ไปหาเวลาเขามีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ เข้าไปประจบประแจงเพื่อจะได้ประโยชน์ทั้งนั้น ไม่ใช่เพื่ออะไร แต่ถ้าตกต่ำลงไปแล้ว ก็ไม่มี

ใครไปมาหาสู่ เคยไปเยี่ยมบ้าน ๆ หนึ่งที่ฝั่งธน ฯ บางยี่ขัน เป็นคุณพระ เคยเป็นรองอธิบดีกรมศุลกากร ท่านบอกว่าในสมัยผมเป็นรองอธิบดี วันตรุษจีนนี่ห้องใหญ่เต็มหมด ไม่มีที่จะว่าง พ่อค้าวานิชเขาเอาของขวัญมาให้ แต่พอออกจากรองอธิบดีวันไหน เหลือมาเยี่ยมสามคนเท่านั้นเอง สามคนนั้นขนาดท่านแก่ชราแล้วก็ยังอุตส่าห์มา เรียกว่าในจำนวนคนร้อย ๆ นั้น มันมีสามคนเท่านั้นที่ว่ามีเนื้อแท้ แม้ท่านออกจากราชการแล้วยังอุตส่าห์มาอยู่ทุกปีสม่ำเสมอไม่เคยขาด นอกนั้นพอออกจากราชการไม่เป็นรองอธิบดีแล้ว จะเอาของขวัญไปให้เรื่องอะไร ท่านช่วยอะไรเขาไม่ได้แล้ว เขาก็ไม่มา แต่มีอยู่สามคนที่มาอยู่ตลอดสม่ำเสมอ ไม่เคยทอดทิ้ง เรียกว่าคนจริงมันมีสามคนเท่านั้น ทำด้วยน้ำใจ อันนี้เรามาเห็นใจคนเมื่อตอนนี้ ที่เรียกว่าเห็นใจเมื่อยามยาก ยามสบายไม่เห็นใจคนหรอก เพราะคนที่มาหามันมาด้วยความหวังทั้งนั้น แต่ว่ายามตกยากถ้ามีคนมาหา นี่แหละมิตรแท้ของเรา เพื่อนแท้ของเรา

วันนั้นได้เห็นภาพเช่นนั้นแล้วมันตื้นตันใจ บอกว่า เอ้อ คนไทยเรายังรักษาขนบธรรมเนียมอันดีงามของบรรพบุรุษอยู่ คือยังสำนึกในความงาม ความดีของคนที่ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงมากัน คนแก่รุ่นหนึ่ง กลางคนรุ่นหนึ่ง หนุ่มน้อยรุ่นหนึ่ง สาม

รุ่น ล้นไปหมด เต็มไปทั้งบริเวณ ไม่มีที่จะนั่ง ไม่มีที่จะยืนกันใน วันนั้น เป็นภาพที่ประทับใจ แล้วก็ได้ซาบซึ้งว่า ความดีมีค่ามาก กว่าเงินทอง มากกว่าอะไรทั้งหมด ถ้าเรามีความดีแล้วคนก็ยัง เคารพนับถือบูชา เป็นคนที่ไม่ตกต่ำ เพราะความดีมันค้ำจุนไว้ แต่ถ้าเราเป็นใหญ่เป็นโตด้วยอำนาจ ด้วยอะไรก็ตามใจ แต่ไม่มี ความงามความดีเป็นที่ประทับใจ พอลงจากเก้าอี้ก็ไม่มีใครเหลียว แลแล้ว ก็ไม่มีใครสนใจแล้ว เพราะไม่มีสิ่งให้คนสนใจ ความดี เป็นเสน่ห์ที่ยืนยาวถาวร คนเราจะไปทำอะไร พูดในหน้าที่ใดก็อย่า ลืมธรรมะ เอาธรรมะไปใช้ เอาธรรมะไปเป็นเพื่อน ไปเป็นมิตร เป็นคู่คิดคู่นอนอยู่ตลอดเวลา ก็จะเป็นคนไม่ตกต่ำ แม้ตัวตายแล้ว ก็เป็นเหมือนกับไม่ตาย จะอยู่คู่ชาติ คู่บ้านเมืองต่อไป จารึกอยู่ใน ประวัติศาสตร์ของบ้านของเมือง คนทั้งหลายก็จะได้ศึกษาเอาอย่าง เอาเยี่ยงกันต่อไป อันนี้เป็นสิ่งสำคัญที่เราควรจะได้รับถ่ายทอดมา ใส่ไว้ในจิตใจของพวกเราทั้งหลาย แล้วก็บอกต่อ ๆ กันไปถึงเรื่อง อย่างนี้ ช่วยกันเอาความดีนี้มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน ต่อไป ก็เหมือนกับว่าช่วยให้ท่านอยู่ ไม่ได้ช่วยให้ท่านตาย แต่ถ้า เราไม่รักษาคุณงามความดี ไม่สืบต่อ ก็เรียกว่าช่วยฆ่าท่าน ช่วย ทำลายท่าน ท่านก็จะหมดไปจากจิตใจคน อันนี้เป็นเรื่องสำคัญที่

อยากจะขอกล่าวเป็นคติไว้ในวันนี้

ในวันที่พวกเราได้รับอัฐิของท่านมา อย่ารับแต่เพียงอัฐิของท่าน แต่ว่ารับคุณธรรมของท่านมาไว้ในจิตใจของพวกเราทั้งหลาย ถ่ายทอดกันต่อ ๆ ไป รักษาสิ่งนี้ไว้ ตามหลักที่เรียกว่าดำรงวงศ์สกุลไว้ ดำรงวงศ์สกุลนี่ เป็นข้อหนึ่งที่ลูกหลานจะปฏิบัติต่อพ่อแม่ เป็นข้อสุดท้ายด้วยที่พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติไว้ว่า ให้ดำรงวงศ์สกุลของพ่อ แม่ ปู่ ตา ย่า ยาย คำว่าดำรงวงศ์สกุล ก็หมายความว่า สืบทอดเจตนารมณ์ที่เป็นความงาม ความดีไว้ไม่ให้สูญหายไป สกุลใด ครอบครัวใด ถ้าดำรงวงศ์สกุลของพ่อแม่ คือสืบต่อคุณงามความดีไว้ ไม่ล่ม ไม่จม สกุลนั้นจะไม่ล่มจม แต่ถ้าเลิกสืบทอดวงศ์สกุลของพ่อแม่ เริ่มล่ม เริ่มจมแล้ว ที่สุดก็จะไม่มีอะไรเหลือ เพราะเราไม่มีธรรมะเป็นหลักใจ คุ้มครองใจ คุ้มครองชีวิต คุ้มครองการงาน เราก็อยู่ไม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ

มีเรื่องที่จะพูดมากมาย แต่ว่าเวลามันก็จำกัด วันนี้อาตมาก็ต้องเดินทางไปภาคใต้ ไปจังหวัดสงขลา ก็ไปเรื่องงานเรื่องการสอนคนทั้งนั้น ไม่มีเรื่องอื่น เที่ยวสอนคนเรื่อยไป วันนี้ก็ได้มีโอกาสมาได้แสดงความรู้สึกในใจเกี่ยวกับท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้เกิดมาเพื่อใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ชาติ แก่บ้าน

เมือง ก็พอสมควรแก่กาลเวลา ขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้

ขออำนาจบุญกุศลที่คณะศิษย์ มิตร ญาติ ผู้ที่สำนึกในคุณงามความดีของท่าน มาร่วมใจกันกระทำ จงสำเร็จแก่วิญญาณของท่านจงทุกประการ และขออวยพรให้ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้เจริญงอกงามในคุณธรรมตามหลักการที่ท่านได้แสดงออกไว้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จงทั่วกัน ทุกท่าน ทุกคนเทอญ ⁂

เนื่องในวันกลับมาแห่งอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ณ อนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

ปรีดีศรีอยุธยา

ปฐมวัยและการศึกษา

ปรีดี พนมยงค์ กำเนิดในครอบครัวชาวนาฐานะพอมีอันจะกิน เป็นบุตรนายเสียงกับนางลูกจันทน์ พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ ณ เรือนแพริมคลองเมือง หน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมตั้งแต่อายุเพียง ๑๕ ปีเศษ ซึ่งยังไม่ถึงเกณฑ์ที่จะเข้าเรียนต่อในโรงเรียนกฎหมาย จึงออกไปช่วยบิดาทำนาพลาง ๆ ที่อำเภอวังน้อย ที่นั่นท่านได้พบเห็นสภาพชาวนายากไร้ซึ่งได้รับการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบอย่างรุนแรงจากเจ้าที่ดินและเจ้าของโรงสี ประสบการณ์ในวัยเยาว์ครั้งนั้น เป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้ท่านใฝ่ฝันถึงสังคมที่ดีกว่า

หลังจากช่วยบิดาทำนาได้ราว ๒ ปีท่านก็เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ และได้ศึกษาภาษาฝรั่งเศสที่เนติบัณฑิตยสภากับอาจารย์เลเดแกร์ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนชักนำให้ท่านเลือกศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ท่านปรีดีใช้เวลาเพียงสองปีครึ่งก็สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตสยาม ชั้น ๑ เร็วกว่าหลักสูตรกำหนด ในระหว่างที่ยังมีฐานะเป็นนักเรียนกฎหมายอายุเพียง ๑๙ ปี นักเรียนหนุ่มชาวบ้านนอกผู้นี้ ก็ได้แสดงความสามารถในการเป็นทนายแก้ต่างให้แก่จำเลย ในคดีเรือโป๊ะของพ่อค้าจีนชนพลับพลาที่ประทับของพระเจ้าอยู่หัวเสียหาย นับเป็นความปรีชาสามารถที่หาได้ยากในคนวัยเดียวกัน

เนื่องจากมีประวัติการเรียนดีเด่น ท่านปรีดีจึงได้รับการคัดเลือกเป็นนักเรียนทุนของกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๖๓ ในที่สุด ท่านได้สำเร็จดุษฎีบัณฑิตกฎหมายฝ่ายนิติศาสตร์และประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจจากมหาวิทยาลัยปารีสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ นับเป็นชาวสยามคนแรกที่ได้รับปริญญา (*Diplomê d'Etat*) เช่นนี้

การอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

ท่านปรีดีมีความคิดมาก่อนไปเรียนเมืองนอกแล้วว่า การที่

ประเทศไทยประสบภาวะอัตคัดขัดเคืองทางเศรษฐกิจ ราษฎรไร้สิทธิเสรีภาพและประเทศตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจนั้น ก็เพราะระบอบการปกครองบ้านเมืองยังล้าหลังอยู่ และขาดแผนการพัฒนาประเทศอย่างมีทิศทาง ดังนั้นในระหว่างเป็นนักเรียนนอก ๖ ปีเศษ ปรีดีหนุ่มจึงเสาะแสวงหาเพื่อนนักเรียนไทยซึ่งมีความคิดคล้ายคลึงกัน ก่อตั้งเป็นขบวนการอภิวัฒน์ขึ้นภายใต้ฉายาว่า *คณะราษฎร* ซึ่งจัดประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ ณ กรุงปารีส สมาชิกก่อตั้งมี ๗ คน (๑) ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี (๒) ร.ท. แปลก ขีตตะสังคะ (๓) ร.ต. ทัศนัย มิตรภักดี (๔) นายตั้ว ลพานุกรม (๕) หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) (๖) นายแนบ พหลโยธิน และ (๗) นายปรีดี พนมยงค์

ในขณะที่ความคิดทางการเมืองของท่านปรีดีสุกงอมเต็มที่ถึงขั้นคิดอภิวัฒน์นั้น ท่านเพิ่งมีอายุย่าง ๒๗ ปี และในอีก ๕ ปีต่อมาบัณฑิตหนุ่มผู้ถือกำเนิดจากท้องไร่ท้องนาคนนี้ ก็ได้กลายเป็น "มันสมอง" ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้อยู่ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๗ ได้พระราชทานธรรมนูญการปกครองราชอาณา

จักรสยามฉบับแรก ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แน่นอนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยภายในวิถีชีวิตทางการเมืองของไทยตราบจนบัจจุบัน

เมื่อเริ่มมีระบอบรัฐสภาในบีอภิวัฒน์นั้น ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการสภา ฯ คนแรก และเป็น ๑ ในอนุกรรมการจำนวน ๗ คน ผู้มีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร โดยร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ และเมื่อสภา ฯ ลงมติเห็นชอบแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ประกาศเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้นแล้วก็ได้มีการตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นเป็นชุดแรก โดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนท่านปรีดีได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีลอย

เค้าโครงการเศรษฐกิจ

ในบีรุ่งขึ้น ได้มีเสียงเรียกร้องจากราษฎรและผู้แทนราษฎรให้รัฐบาลกำหนดโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามที่แถลงไว้ในประกาศคณะราษฎรที่ว่า "จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก" ท่านปรีดีจึงร่าง *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เสนอต่อรัฐบาลตามที่ได้รับมอบหมาย

ท่านเล็งเห็นว่าประชาธิปไตยทางการเมืองจะพัฒนาไปไม่ได้เลยหากขาดความสมบูรณ์และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน เอกสารประวัติศาสตร์ชิ้นนี้ต่อมาชื่อว่า *สมุดปกเหลือง* ซึ่งถือได้ว่าเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของไทย แน่นอน แผนพัฒนาฉบับนี้ย่อมมีจุดอ่อนให้วิจารณ์ได้มากเพราะเหตุที่ท่านร่างไว้เป็นเพียง "เค้าโครงการ" ให้แก้ไขปรับปรุงได้ แต่อย่างน้อยเอกสารชิ้นนี้ก็เป็นประจักษ์พยานว่า ครั้งหนึ่งเคยมีรัฐบุรุษของไทยที่กล้าคิด กล้าแสวงหาทางออกให้แก่สังคมไทยทั้งระบบอย่างมองการณ์ไกลที่สุด และ*สมุดปกเหลือง*นี่เองเป็นชนวนให้ท่านตกเป็นเหยื่อการเมืองรายแรกในข้อหา "คอมมิวนิสต์" ตาม "พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ ๒๔๗๖" ของรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาที่มอบหมายให้ท่านร่างโครงการ ฯ ขึ้นมานั่นเอง

ในปีเดียวกันนั้นท่านปรีดีและภรรยาก็ได้ลิ้มรสชีวิตเนรเทศเป็นครั้งแรก อีกราว ๕ เดือนต่อมา ท่านจึงได้รับเชิญกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอน จากรัฐบาลใหม่ของพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งทำรัฐประหารล้มรัฐบาลเก่าลง โดยมีพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคมสืบไป

ภารกิจการเมืองช่วงแรก

ท่านปรีดีนับเป็นผู้ก่อการ ฯ คนสำคัญผู้หนึ่ง แต่ท่านก็มิได้มุ่งหวังแสวงหาลาภยศ ตำแหน่งการเมืองโดยอาศัยฐานะดังกล่าวนั้นเลย ตรงกันข้ามตลอดระยะ ๑๕ ปีที่ท่านอยู่บนเวทีการเมืองไทย แม้ท่านจะได้เป็นรัฐมนตรีหลายกระทรวง เคยเป็นนายกรัฐมนตรี และดำรงตำแหน่งทางการเมืองสำคัญ ๆ มากมาย แต่ท่านก็อาศัยตำแหน่งทางการเมืองเหล่านี้ เพื่อรับใช้ราษฎรและวางรากฐานงานสำคัญในกระทรวงต่าง ๆ ให้สอดรับกับโลกการเมืองยุคใหม่ ดังเมื่อท่านเป็น รมต. กระทรวงมหาดไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๗–๒๔๘๐ ก็ได้ส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นตามระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวางที่สุด อาทิ ได้จัดตั้งเทศบาลทั่วราชอาณาจักรสยามตาม พ.ร.บ. เทศบาล ในช่วงนี้เองที่ท่านได้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น เพื่อเป็นฐานสำคัญประการหนึ่งของระบอบการปกครองใหม่ โดยสอดคล้องกับหลักที่ ๖ ของคณะราษฎรที่ว่า "จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร" นิมิตหมายที่ส่อเจตนารมณ์นี้จะเห็นได้จากการกำหนดวันสถาปนามหาวิทยาลัยให้ตรงกับวันกำเนิดรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสยาม ๒๗ มิถุนายน

เวลา ๑๘ ปีที่ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การคนเดียวของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ยาวนานพอที่จะบ่มเพาะจิตใจรักประชาธิปไตยให้แก่นักศึกษาธรรมศาสตร์จรรโลงมาตราบกระทั่งทุกวันนี้ ก่อนสิ้นสุดภาระในกระทรวงมหาดไทย ท่านได้เดินทางไปทาบทามประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ เพื่อเปิดเจรจายกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศนั้น ๆ ซึ่งตกค้างมาจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเมื่อท่านเข้าดำรงตำแหน่งเป็น รมต. กระทรวงการต่างประเทศ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๐–๒๔๘๑ ท่านจึงสานต่อภารกิจโดยอาศัยหลัก "ดุลยภาคแห่งอำนาจ" ในการเจรจาให้มหาอำนาจคู่กรณีต่าง ๆ ยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ ทั้งในทางการเมือง การศาลและทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นไปตามหลักข้อแรกของคณะราษฎรที่ได้ปฏิญญาแก่ราษฎรในวันอภิวัฒน์

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๑–๒๔๘๔ ท่านปรีดีได้ย้ายไปเป็น รมต. กระทรวงการคลัง และเป็นช่วงที่สถานะการเงินของประเทศมีเสถียรภาพที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังได้วางรากฐานการเงิน การคลังของประเทศ ซึ่งมีผลดีสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือท่านได้สถาปนา "ประมวลรัษฎากร" ซึ่งเป็นต้นแบบฉบับในการเก็บภาษีอากรอย่างเป็นระบบและเป็น

ธรรมในสังคมไทย นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้เสนอกฎหมาย จัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งธนาคารกลางของชาติ คือธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

งานกู้ชาติ

เนื่องจากเล็งเห็นว่ามหาสงครามกำลังจะปะทุขึ้นในไม่ช้า ท่านปรีดีจึงดำริสร้างภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เพื่อใช้เป็นสื่อเผยแพร่แนวคิดต่อต้านสงครามไม่เป็นธรรมในเวลานั้น

ครั้นกองทัพญี่ปุ่นบุกรุกประเทศไทยในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๔ และแสดงความประสงค์กีดกันท่านปรีดีออกจากคณะรัฐบาลไทย ทางสภาผู้แทนราษฎรจึงหาทางออกโดยลงมติแต่งตั้งให้ท่านปรีดีเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ซึ่งประทับอยู่ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยมีพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยอาภาทรงเป็นประธานเมื่อเดือนธันวาคมปีเดียวกันนั้น แต่ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ สภาฯ ก็ได้ลงมติให้ท่านปรีดีดำรงฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการแต่เพียงผู้เดียว สถานะใหม่นี้เองกลับเอื้อโอกาสให้ท่านปรีดีสามารถดำเนินภารกิจประวัติศาสตร์ของชาติได้โดยสะดวก นั่นคือการรวบรวมราษฎรไทยผู้รักเอกราชอธิป

ไทยทั้งภายในและนอกประเทศ ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยซึ่งเป็นองค์การกู้ชาติใต้ดินขึ้น นับตั้งแต่วันแรกที่ทหารญี่ปุ่นเหยียบแผ่นดินไทย นายปรีดี หรือ รู้ธ ได้ปฏิบัติงานลับอย่างสุขุมคัมภีรภาพและอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ในการรับมือกับญี่ปุ่นจนกระทั่งได้รับการยอมรับนับถือจากฝ่ายสัมพันธมิตรว่าเป็นตัวแทนของประเทศไทย ทันทีที่ญี่ปุ่นแพ้สงคราม ผู้สำเร็จราชการ ฯ ปรีดี พนมยงค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ก็ได้ "ประกาศสันติภาพ" เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีผลให้ประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ต่ออังกฤษและอเมริกา โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะไม่ผูกพันกับประเทศไทย

ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ทรงเห็นว่าท่านปรีดี "ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ ทั้งแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความปรีชาสามารถบำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นเอนกประการ" จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะ รัฐบุรุษอาวุโส เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยมีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน นับว่าเป็นฐานะพิเศษอันทรง

เกียรติยิ่งเท่าที่นักการเมืองไทยคนใดพึงได้รับ

ครั้นมหาสงครามยุติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ประชุมขอร้องให้ท่านปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ ๗ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ.๒๔๘๙ เพื่อสร้างภาพพจน์ของไทยให้ดีขึ้นในสายตาของสัมพันธมิตร ในระหว่างที่ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลนั้นเอง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือกำเนิดขึ้นมาก็โดยการผลักดันของ "มันสมอง" คณะราษฎร ตั้งแต่ครั้งที่ยังดำรงฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการ ฯ และถือได้ว่าเป็นแบบฉบับของรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยที่สุดของไทย ดังจะเห็นได้จากการกำหนดให้วุฒิสมาชิกมาจากการเลือกตั้ง เป็นต้น

รัฐบุรุษพลัดถิ่น

ในขณะที่สภาพการเมืองของประเทศกำลังเข้ารูปเข้ารอยก็เกิดเหตุร้ายแรงอย่างไม่คาดฝัน นั่นคือ สมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ ๘ เสด็จสวรรคตในวันที่ ๙ ของเดือนถัดมา เหตุการณ์วิปโยคครั้งนั้นไม่เพียงแต่พลิกชะตากรรมทางการเมืองของท่านปรีดีหากของประเทศด้วย เพราะต่อมาท่านปรีดีต้องลี้ภัยรัฐประหาร พร้อม ๆ กับสยามประเทศได้เข้าสู่ระบอบเผด็จการทหารและระบอบประชาธิปไตยครึ่ง

ใบมาตราบเท่าทุกวันนี้

เนื่องจากเห็นได้ชัดว่า คณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ใช้กำลังทหารโดยไม่ชอบธรรมเข้ายึดอำนาจรัฐ ล้มล้างระบอบประชาธิปไตยที่สถาปนาขึ้นตามวิถีทางรัฐธรรมนูญอย่างถูกต้อง ท่านปรีดีจึงตัดสินใจนำ *ขบวนประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์* เข้ายึดอำนาจรัฐคืน เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ แต่กระทำการล้มเหลว ท่านจึงต้องลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเวลาถึง ๒๑ ปี หลังจากนั้นจึงย้ายไปพำนักที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในระหว่างที่ใช้ชีวิตพลัดถิ่นนั้น ท่านมิได้อยู่นิ่งเฉย หากยังติดตามความเป็นไปของบ้านเกิดเมืองนอนอย่างห่วงใยใกล้ชิด และได้แสดงจุดยืนประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการอย่างแข็งขัน ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังเป็นนักสันติภาพด้วยง ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านแสดงทัศนะต่อต้านจักรวรรดินิยมและสงครามทุกรูปแบบ คัดค้านอาวุธนิวเคลียร์ และการแข่งขันสะสมอาวุธ เป็นต้น

อมตสัจจะ : เจตนารมณ์ที่ยังไม่จบสิ้น

แม้เมื่อสิ้นสุดอายุความในคดีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ และภายหลังได้มีการตัดสินใหม่แล้วว่าคำพิพากษาในคดีสวรรคตครั้งนั้นเป็นโมฆะแล้วก็ตาม แต่ท่านปรีดีก็มิปรารถนาเดินทางกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอน

เป็นที่รักยิ่ง ตราบจนกว่าราษฎรไทยส่วนข้างมากจะเข้าใจในเรื่องราวของท่านอย่างเที่ยงธรรมถ่องแท้ นับว่าน่าเสียดายยิ่งนัก ที่รัฐบุรุษอาวุโสซึ่งมีแต่เพียงผู้เดียวของไทยท่านนี้ได้ล่วงลับลงในต่างแดน เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ณ บัดนี้ถึงเวลาอันเหมาะสมแล้วที่ท่านปรีดี พนมยงค์ จะคืนกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอน แม้จะเป็นการกลับมาเพียงอัฐิธาตุ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายแห่งการกลับมาของสัจจะอันไม่มีวันตาย

สามปีที่รัฐบุรุษอาวุโสได้ล่วงลับไป มิได้ทำให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังลืมเลือนคุณูปการของท่านเลย ในงานวันปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม จะมีประชาชนชาวไทยเข้าร่วมอย่างล้นหลามยิ่งขึ้นทุกปี นับตั้งแต่ปีที่ท่านถึงแก่อนิจกรรม บรรดาผู้ที่ตระหนักในค่าของลูกที่ดีที่สุดแห่งบิตุภูมิคนนี้ได้ร่วมกันก่อตั้งมูลนิธิในนามของท่านขึ้น และได้จัดสร้างอนุสรณ์สถานขึ้น ณ ถิ่นกำเนิดของท่านที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในขณะที่ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เองก็ได้สร้างอนุสาวรีย์ของท่านผู้ประศาสน์การขึ้นบริเวณหน้าตึกโดมด้วย ไม่เพียงแต่การสร้างอนุสรณ์ทางวัตถุเพื่อรำลึกถึงท่านเท่านั้น ทางมูลนิธิฯ ยังได้ดำริก่อตั้งสถาบันปรีดี พนมยงค์ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งสืบทอดเจตนารมณ์และเนรมิตกรรมทางความคิดของท่านผู้เป็นเจ้าของเค้า

โครงการเศรษฐกิจ และนับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปทางมูลนิธิฯ ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะจัดให้มีปาฐกถาปรีดี พนมยงค์ เพื่อเป็นเกียรติทางด้านสติปัญญาแก่ท่านผู้วายชนม์อันลึกซึ้งไปกว่าถ้อยคำสดุดีและอนุสาวรีย์ใด ๆ เป็นที่เชื่ออย่างแน่นอนว่า เจตนารมณ์ของ "มันสมอง" คณะราษฎร ย่อมจักต้องได้รับการสืบทอดอย่างไม่ขาดสาย ⁂

คำบรรยายนิทรรศการซึ่งจัดขึ้น ณ บริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จ. พระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗–๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙

returns to his beloved land at long last

Pridi Banomyong is coming home at last.

Following nearly 40 years of political exile, the ashes of the late statesman will return to his homeland, three years after his death in Paris.

Today, his wife and life-long companion Thanpuying Poonsuk Banomyong is bringing her late husband's remains back to the land he loved so much, yet which caused him so much grief.

A host of events will take place to welcome home the ashes of the statesman who will be remembered as a progressive political leader of the 1932 revolution, leader of the Free Thai Movement, one-time Prime Minister, member of the Council of Regents, and founder of Thammasat University.

When the urn arrives at Don Muang this morning, a white-lotus decorated floral car will be waiting to convey

it to his family temple in Ayudhaya for twodays of religious ceremonies.

On May 9, the urn will be transferred back to a grand welcome home by Pridi's Thammasat sons and daughters.

The carriage carrying his urn will proceed to the accompaniment of a haunting melodic chorus from the Thammasat University Choir. The urn will be placed at the altar of the Thammasat Dome for a homage-paying ceremony, while an exhibition on his life and work will be held at the auditorium.

On May 11, which is also the anniversary of the statesman's birthday, his long and bitter journey will come to an end.

Pridi Banomyong, the man who embodied the ideal of the betterment of his country and its people, and who remained truthful to that ideal until his death, will be at one with his motherland again when his ashes are scattered and laid to rest in the Gulf of Thailand.

The highly-revered spiritual leader Buddhadasa Bhikkhu will send a recorded sermon to be broadcast at the ceremony in honour of his contemporary who chose such a painful path to fight for economic and political justice.

Due to his progressive political and economic ideas, Pridi Banomyong was viewed with deep mistrust during his time by the rightwing military men then in power.

He was branded an anti-monarchist and a communist. His master economic plan for the country was criticised as following a Bolshevic design. But he was later absolved of the charges by a special committee,

As a result of the controversy over the sudden death of the young King Ananda Mahidol on June 9, 1946 Pridi went into a long and bitter political exile, first to China, and later to France where he died of heart failure in his suburban home in 1983.

"My father had always wanted to come back and die in Thailand," said Pridi's daughter, Dusadee Buntasanakul, a music and singing teacher.

"But he said he could not come until public misunderstanding clouding his integrity was cleared," she said.

"The Banomyong family," she said, "thinks this is the right time for Pridi to come home."

"This is because the tainting of his name fostered by the then politically powerful has now given way to the truth."

"Look at these young people," she said, pointing at the Thammasat Choir which was hard at work rehearsing

to honour a man who has become a symbol of martyrdom to truth and justice. "They are the new generation, the country's new hope. And they understand my father."

"My family agreed that the truth that my father had done for his country, is now well understood by the new generations," said Dusadee. "But we simply cannot wait until everyone accepts this truth. Those who refuse to, no matter how long it takes, will never change. So we think it's time to bring his ashes home."

His return will be fully sanctioned by the religious establishment here. The Supreme Patriarch has agreed to preside over the ceremonial inauguration of a Thai-style house built in Ayudhaya as a monument to his memory before returning in the floral car, bringing Pridi's urn back to Thammasat University.

Such leading religious leaders as Phra Panyananda Bhikkhu and Phra Rajavoramuni whose piety has won high respect among the Thai intellectuals will also present sermons in Pridi's memory.

Pridi was born on May 11, 1900 to a farming family in Ayudhaya Province. The bright young student was politically aware from the age of only 12. As his son Sookprida onced recounted: "He told me he was listening to a

group of soldiers in Ayudhaya discussing plans and ideas against the existing authorities, and suddenly he thought that what they were talking about really made sense."

At 19, Pridi was among the youngest barristers of his time. He won a scholarship to study law in France. In addition to his hard-earned doctorate degree. Pridi had formed a group of intellectuals who later staged Thailand's first modern coup on June 24, 1932, marking the beginning of the constitutional monarchy.

His political career was marked by three periods of exile. The first followed the unveiling of his economic plan for the country, branded as a communist design, in 1933. He left for France at the Government's request, but came back the next year.

During many changes of government, Pridi was Interior Minister, Foreign Minister and Finance Minister, Regent, and finally Prime Minister before he fled to Singapore for his second period of exile after the 1947 coup led by Marshal P. Pibulsongkhram.

He secretly returned the next year but fled again after the abortive "Wang Luang Coup" in 1949. He changed his destination from the United States to China as a result of passport problems. He stayed in China for more than 20 years before leaving Paris in 1970.

Pridi's achievements included the abolition of the extraterritorial treaty with the foreign powers; the founding of Thammasat University "to quench our people's thirst for knowledge", and leading the Free Thai movement which saved Thailand from being on the losing side in the Second World War.

Pridi's political involvement took a heavy toll on his family. His wife Thanpuying Poonsuk and eldest son Pal were arrested in 1952. Thanpuying Poonsuk was released after 84 days in jail while Pal was sentenced to a 20-year term of imprisonment on a charge of treason. He was released on amnesty after four years in jail. He died in Bangkok while his father remained in Paris, emotionally torn at not being able to visit.

Thanpuying Poonsuk talked of the man at the centre of it all.

"There has never been one single moment when I have regretted marrying him. I feel I am lucky and I am proud to have been his wife."

Sanitsuda Ekachai

BANGKOK POST May 7, 1986

A statesman's last homecoming

When Pridi Banomyong was interviewed by The Nation in 1982 while he was living in exile in France, he declared: "I am a Thai. I want to die in Thailand."

He never got his wish. Barely a year later, he died of a heart failure while still in France. At the time of the interview, Pridi had said that he could not yet return to Thailand because "conditions aren't condusive just yet," He had been living in exile for 32 years at that point.

It has taken that long plus another four years for the "conditions" to become condusive. Today, three years after his death and 36 years after the former prime minister first went into exile, his ashes will finally be returned to his homeland. On Sunday, after a series of ceremonies in Bangkok and in his hometown of Ayudhya, Pridi's ashes will be laid to rest for the final time in the Gulf of Siam.

To most Thais, Pridi will be remembered as an elder

statesman, a revolutionary and sometimes controversial figure who was one of the principal leaders of the 1932 revolution that converted Thailand from an absolute monarchy into a constitutional one. People will also remember him for his role as prime minister from 1946-47, before another revolution toppled his government and caused him to go into exile.

But few will have heard of the life he had led since then-a quiet life spent in exile first in China and then in France. Pridi was 47 when he left Thailand for good to take up a life in China. His daughter, Dusadee, was 14 at the time and remembers little of the actual events that led to her father settling down in China. She herself and her brothers and sisters joined Pridi in China several years after he had settled there.

"My father and his family were guests of the Chinese government and, as I recall, the Chinese did everything to make life comfortable for us. The Chinese government gave us a house to stay in, a car, servants and a chauffeur. Father even had an interpreter assigned to him at all times because he could not read or speak Chinese," Dusadee recalls.

Pridi in fact never picked up the Chinese language although he spent 21 years in China. But that did not stop him from keeping informed on the news, particulary that con-

cerning Thailand. He would avidly follow the news and the Chinese government allowed him free access to all publications and other media–in so far as they were available in China

"News of the outside world and especially of Thailand was hard to come by in China at that time. That, more than anything else, I think, was what prompted my father to move to France years later. In France, he could keep in touch with developments in Thailand more easily. Also, having been a student in France previously, he was more familiar with the country and the language," says Dusadee.

In the time that he was in China, however, Dusadee recalls that life for Pridi and his family was fairly sedate. "My father never had much money of his own. When he was in Thailand, he lived off the salary that he received in his various jobs in government. Once in exile in China, though, he had no income whatsoever and we all had to depend on the kindness of the Chinese government.

"The (Chinese) government even provided us with the clothes that we wore and my brothers, sisters and myself all went through the Chinese school system free-of-charge," says Dusadee.

During the week the Banomyong children would be away at school but on weekends, Pridi would bring the family

on outings to the Chinese countryside. "Father loved to go to the countryside to observe life there. He was very interested in the farmers and the agricultural methods they employed. He would also visit the communes and the factories at these places," Dusadee recalls.

Pridi's life in China, sedate though it was, must have been a trying time for him. "I don't think he was very happy there despite the kindness shown to him by the Chinese government. He was constantly thinking about things back home (in Thailand) and he was worried about some of the accusations that people had made against him. It was, after all, a life in exile."

In 1970, 21 years after settling in China, Pridi decided to move to France. "Life in France," Dusadee relates, "was somewhat different from what it was in China. We were no longer guests of the government and so had to pay our own way."

Pridi had managed to sell the house that he owned on Silom Road in Bangkok and subsequently bought a small house at No 173 Aristide Briand in the suburban town of Antony, about 25 kilometres south of Paris. While he was in France, Pridi at last won a long-standing law suit which entitled him to a 4,000 baht a month pension from the Thai government and this sum, little as it was, contributed towards the support

of the family.

Pridi's daily routine in France took on much the same pattern as it did throughout his years in China, according to Dusadee. "Father would get up in the mornings and the first thing he would do was listen to the news on the radio. Then he would have breakfast, following which he would settle down at his desk in his study and get down to his work.

"He would sit at his desk for several hours drafting letters to various people. He would also spend much of his time setting down on paper what he knew to be the truth of events during his time in Thailand. He was keen on setting the record straight and to clear up the accusations that were made against him. He wanted to see justice done. This was what preoccupied him up to the time of his death."

Certain aspects of his lifestyle in France did differ from when he was in China, however. In China, Pridi lived a life mostly isolated from his countrymen. He hardly saw, let alone got a chance to talk at length with other Thais. "Those were still early days-too soon after the events that had caused him to go into exile. I think people were afraid to come and visit him," says Dusadee.

In France, however, Pridi constantly received visitors at his home. "Someone would visit him almost every day. Father would welcome just about anybody-from friends to

Thai dignitaries and journalists. He would sit and talk with them at length and he could talk on just about any subject at all," says Dusadee, adding "but at the bottom of all his conversations were father's basic philosophies and moral values. He never strayed from these."

Dusadee remembers that even with his own children, Pridi would instill in them a sense of his values. "Father was never trivial with us (his children). Even around the dinner table, his conversations would involve serious matters and it would as often as not deal with subjects to do with Thailand."

In France, Pridi was also a frequent visitor to the Thai embassy. He would visit the embassy to keep in touch with news in Thailand as well as on special occasions such as on His Majesty The King's Birthday. At home, Pridi would persue Thai newspapers and magazines brought to him by friends.

Although Pridi's health did wane during the last few years of his life, he was never an invalid. He had kept all his faculties until the very last day of his life. On this day, Dusadee relates, Pridi woke up and listened to the news on radio as usual. It was May 2, 1983. He then had breakfast and, following his normal routine, retired to his study where he drafted out some letters. It was just

after completing a letter in French to his bank that Pridi suffered a heart failure and died. He was 83 years old. His wife, Thanpuying Poonsuk was with him at the time of his death but not Dusadee, who was already married and living for several years in Thailand.

Dusadee maintains that her father had always lived by the principles he believed in. "He was a socialist all his life. He always told us, his children and grandchildren, that labour was the source of prosperity." Four days before his death, Pridi had made a tape recording of himself espousing the values of hard work and integrity. The tape was meant as a legacy for his grandchildren.

Although Pridi had never been officially invited back to Thailand by the government, many of his well-wishers had tried to persuade him to come home. Unfortunately, he did not judge it timely to return during his lifetime.

In bringing his ashes home today, his family has written an epitaph that reads: "Truth is immortal. Truth reveals itself. When the Thai people thoroughly understand his thought and works and want him home, home he will go."

Dusadee has her own philosophical interpretation of the timeliness of bringing Pridi's ashes back to Thailand. Says she: "My father had always regarded Thailand as his

home and he always wanted to come back here. I look at it this way: I think there is a younger generation of people now who do understand father's work and his principles. I am not saying that everybody in Thailand understands him. But those who don't never will. So why wait any longer for them to change their minds ?"

Wee Soo Cheang

THE NATION May 7, 1986

Homecoming of a true patriot

Pridi Banomyong, elder statesman and a true patriot, returned home yesterday for his final rest. Relatives, friends, students and admirers who lined the corridors of Don Muang Airport early yesterday morning had wished that his homecoming would have been a more happy occasion. But all of them, from the former Speaker of the House of Representatives, Uthai Pimchaichon, to the freshmen students of Thammasat University, which he founded on June 27, 1934, were grateful that he and his family decided that the time had come for him to make the last journey home.

His was a life of action spent in idealism in the pursuit of happiness for his fellow countrymen. His was a life of sacrifice lived with hope and optimism for a better life for the entire Thai nation. His was a life of fulfilment, not only for himself and the honour of his family, but also

for those who are less fortunate with no privileges of their own.

Like all great men in the past, his was a life of humble beginnings, full of controversy, punctuated with high achivements and bereaved by disappointments and rejections. He had meant well for all his people, but his devotion to their betterment might have been considered far too strong for realistic application. He might have been far ahead of his time when the people themselves, although grateful for his leadership, were not fully prepared to see the vision that he had painted for them. He had provided them with a vision for future, but they might have fallen short of the efforts and sacrifices necessary to realise it.

His patriotism and courage were beyond question. He risked his life leading his compatriots in the struggle against an occupying army. The honour of the nation was more important than his own comfort and safety. As a Regent of the Throne during the Second World War, he refused to cooperate in a shameful scheme of submission and appeasement. In the end, it was his leading role in the Free Thai Movement that saved the country from being on the worng side of the war.

Acharn Pridi-as he is affectionately known to many,

including those who had not been his students– had great foresight when he allowed Thailand to be used as a base by neighbouring peoples to fight for their independence. If Thailand had continued with that policy, it would have been considered today the leader of the Southeast Asian nations enjoying full freedom.

His love and goodwill for his fatherland were demonstrated even in his death. Returning home alive would have created a host of emotional problems among his former students, friends and admirers that would not be beneficial for his fellow Thai people. They had enough other problems to grapple with. In his judgment they deserved no more strife and strain that his return would have brought about. His death in exile is his final sacrifice for the Thai nation.

We salute the nobillity of spirit he had exemplified. We wish that his return had been in a different set of circumstances. But we fully appreciate the reasons he gave when he chose to ignore public utterances by two of our heads of government that he could come and would not be prosecuted for the crimes that he was thought to have committed.

"It is a question of honour and equity, not a legal

question," he once said. We have already missed the opportunity to render him the equity he had hoped for. What the Thai people can at least do for him now is to welcome this elder statesman home with the honour that a man of his stature deserves.

BANGKOK POST, Post Opinon, May 8, 1986

Thanpuying Poonsuk talks on life with Pridi

Yesterday morning, Thanpuying Poonsuk Banomyong wife of the late senior statesman and leading promoter of democracy in Thailand, Mr. Pridi Banomyong, brought her husband's remains back to Thailand, after nearly 40 years of political exile.

Religious ceremonies have been organised starting from the day the ashes of the late Pridi arrived at the airport until this Sunday when his ashes will be scattered into the sea at the Gulf of Siam.

Since so much has been published about the life and works of the late Pridi, the Bangkok World today presents story from the other half of the late Pridi's life. Here are excerpts from Thanpuying Poonsuk's interview which appeared in Matichon weekly magazine recently.

Question: How did you meet Than Pridi?

Answer: We were somewhat related...Our great grandparents were related. Than Pridi was from upcountry and came to study in Bangkok. There was no dormitory at that time. So he came to live with his senior relative-that was my father.

At that time he was studying law. Our age difference was quite wide-11 years, almost one cycle apart. We got married when he returned from abroad.

Q. Why did you decide to mary Than Pridi?

A. As a woman, it's hard to say. I was quite young, not even 17 when I married. But it was out of my own choice.

For him, he probably planned that his life would be devoted to the country and there should be someone to stand by his side to help him when he needed.

That was the main reason rather than anything romantic.

Then for me, I admire the man with wide knowledge and he was a responsible person who spent his time for worthwhile causes.

Apart from his office work, he also gave special lessons at home. I think his purpose was to bring his people together and planned to do something big. But he never

told me because at that time I was still very young.

Besides my family had close ties to the then Royal Family. So, it wouldn't be very "safe" to let me know anything since I might carelessly disclose his plans to others.

Q. Have you ever thought your married life would turn out this way?

A. No, never. I thought I would be as smooth and uneventful as other couples.

Q. Do you have any regret?

A. Nothing to feel sorry about. I'm glad that I have helped him doing something, though it's so little At least I have contributed something useful to the pubic.

A. The idea of contributing something for the country... Did it come from Than Pridi?

Q. The idea came after we got married... Most of the time, we often talked about serious matters, general knowledge, current affairs and books.

Before I got married, I was still very young. That was the main reason I married him. I admired that he was a man with knowledge of the world and could have a bright future.

Q. How do you feel about Than Pridi?

A. I was a lucky woman to have such a life companion like him. Nothing ever went wrong between us, never made me feel sorry.

We were parted, not because of our personal problems, but because of political problems. It was political problems that changed our way of life. He never disappointed me.

Q. One last question, why do you decide to bring his ashes back to Thailand ?

A. At first I wanted to wait until the truth is well understand by the public before bringing his ashes home. But then I realised that it would be impossible to wait until everyone accepts the truth.

But if they can't accept it and some people will never do-even if we wait until another century-it would be pointless to wait any longer. So, I think this is the right time since a lot of people know the truth now.

Saowarop

BANGKOK WORLD May 8, 1986

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๗๑๐๗ **สำนักพระราชวัง**

๘ พฤษภาคม ๒๕๒๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานน้ำไทย ๑๐ ไทย ในการบำเพ็ญกุศลหักษิณานุปทานอิฐิ รัฐบุรุษอาวุโส ดร. ปรีดี พนมยงค์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ เวลา ๑๐.๓๐ น.

ประณะเรศน์/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี เชื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอัฐิท่านผู้ประศาสน์การ ดร. ปรีดี พนมยงค์ จำนวน ๑๐ ไตร ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระหว่างวันที่ ๙–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมและเป็นศิริมงคลแก่อัฐิธาตุของท่านผู้ประศาสน์การเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพระพุทธเจ้าในนามของคณาจารย์ นักศึกษา ข้าราชการและศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ถวายบังคม ณ เบื้องพระยุคลบาท ด้วยจิตสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และขอถวายความจงรักภักดีตราบเท่าชีวิตจะหาไม่.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นงเยาว์ ชัยเสรี

(ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี)

อธิการบดี

Royal gift to monks honours Pridi

His Majesty the King will bestow to set of robes for Buddhist monks during Sunday's religious rites for the late Pridi Banomyong at Thammasat University, Rector Nong yao Chaiseree said yesterday.

Prof. Nong yao said she had been informed about the Royal gift by M.L. Thaweesant Ladawal, principal secretary to His Majesty.

Thammasat will sponsor the rites to honour its founder before. Mr. Pridi's ashes, flown from paris on Wednesday, are scattered in Gulf of Thailand on Sunday.

Dr. Preecha Suwanathat said the Royal gift was a great honour to Mr. Pridi.

The ashes will return to Thammasat this afternoon from Mr. Pridi's native Ayudhaya.

The late Statesman, regent, prime minister, Seri Thai leader and founder of Thammasat University, died in Paris three years ago after nearly 40 years of political exile.

The NATION May 9,1986

ความคิดทางการเมืองกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของ
ปรีดี พนมยงค์

๑. ปรีดี พนมยงค์ : ชีวิต งาน และความหลัง

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดที่จังหวัดอยุธยา ราชธานีเก่าของสยาม เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ จากครอบครัวคนธรรมดาสามัญชั้นกลางทางภูมิภาคแถบนั้น เมื่อจบการศึกษาระดับประถมจากโรงเรียนวัดแถวบ้านแล้ว ได้ไปเรียนต่อชั้นมัธยมที่กรุงเทพฯ และได้เรียนกฎหมาย จนสอบได้เป็นเนติบัณฑิตแต่เมื่ออายุเพียง ๑๙ ปี

ในฐานะทนายหนุ่ม ได้ว่าความอันไม่มีใครกล้าแตะต้อง โดยโยงไปถึงตัวบทกฎพระอัยการในสมัยพระเอกาทศรถจนชนะคดี ให้แก่ราษฎรผู้ตกเป็นจำเลยของแผ่นดิน ต่อมาทางกระทรวงยุติธรรมได้ส่งไปเรียนต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส โดยได้พำนักอยู่ที่นั่นประมาณ

๗ ปี จึงสำเร็จการศึกษา นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้ปริญญาเอกทางนิติศาสตร์จากประเทศนั้น

ขณะที่อยู่ในฝรั่งเศส นายปรีดีได้มีส่วนร่วมตั้งสมาคมนักเรียนไทยขึ้น และการเรียกร้องของสมาคมในเรื่องการรักษาสิทธิอันชอบธรรมของสมาชิก เป็นเหตุให้อัครราชทูตกริ้ว จนทำเรื่องกราบบังคมทูลขึ้นมาว่า นายปรีดีฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ขอให้ทรงเรียกตัวกลับก่อนสำเร็จการศึกษา ทางฝ่ายนักเรียนไทยในยุโรปก็พากันคัดค้านราชทูต ด้วยเห็นว่าไม่ยุติธรรม ฯลฯ และแล้วในที่สุด โปรดเกล้า ฯ ให้นายปรีดีเรียนต่อจนจบสมความมุ่งหมาย

ขณะที่เรียนอยู่ยุโรป นายปรีดีเริ่มคิดการกับเพื่อนฝูง ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และเมื่อกลับมากรุงเทพ ฯ แล้ว นายปรีดีได้เริ่มรับราชการในกระทรวงยุติธรรม โดยมีหน้าที่สอนกฎหมายด้วย ปรากฏว่าเป็นที่รักใคร่ของศิษย์มาก พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "หลวงประดิษฐ์มนูธรรม"

ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายปรีดีได้เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายพลเรือน โดยร่วมกับนายทหารชั้นนำก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินได้สำเร็จอย่างราบรื่น ปราศจากการนองเลือด

ให้บังเกิดระบอบประชาธิปไตยชนิดที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขขึ้นเป็นครั้งแรกในสยาม ตัวเองรับเป็นเลขาธิการคนแรกของรัฐสภา แต่*เค้าโครงการเศรษฐกิจ*ของนายปรีดี ถูกหัวหน้ารัฐบาลใหม่กล่าวหาว่าล้ำสมัยเกินไปในทางสังคมนิยม จนมีเสียงกระซิบแพร่หลายออกไปว่าเขาเป็นคอมมิวนิสต์เป็นเหตุให้ถูกเนรเทศกลาย ๆ ให้กลับออกไปยุโรปอีกเป็นเดือน ๆ พร้อมด้วยภริยา

เมื่อมีการปฏิวัติซ้อนเกิดขึ้น จนเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ได้มั่นคงพอแล้ว นายปรีดีได้รับเชิญให้กลับมาร่วมเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงการคลังตามลำดับ มีผลงานที่สำคัญในแต่ละกระทรวงดังนี้คือ

๑. ก่อให้เกิดการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น เพื่อบริหารงานเทศบาล

๒. แก้ไขกฎหมายอันอยุติธรรมต่าง ๆ กับมหาประเทศที่คั่งค้างอยู่ จนหมดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต นับว่าสยามได้เอกราชอันสมบูรณ์ทางศาล ฯลฯ

๓. เริ่มวางแผนตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้น และให้มีสภาพัฒนาการด้านเศรษฐกิจด้วย

นอกจากนี้แล้ว นายปรีดียังเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชา

ธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ เพื่อฝึกปรือความคิดของคนไทยรุ่นใหม่ให้ตื่นตัวทางการเมือง และรับผิดชอบกับส่วนรวม โดยถือจริยธรรมเป็นพื้นฐาน

ในช่วงทศวรรษแรกแห่งรัฐบาลประชาธิปไตยนั้นเอง ผู้นำทหารเริ่มนิยมเผด็จการขึ้นเรื่อย ๆ ตามแนวโน้มของเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่นในขณะนั้น นายปรีดีพยายามโน้มน้าวให้เห็นว่าสันติดีกว่าสงคราม จนลงทุนเขียนบทและสร้างภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเรื่อง *"พระเจ้าช้างเผือก"* ขึ้น ให้นานาชาติเห็นจุดยืนของคนไทย ว่าต้องการแก้ปัญหาระหว่างชาติทางการทูตและทางกฎหมาย โดยหลีกเลี่ยงการปะทะกันทางอาวุธ หรือการรุกรานด้านดินแดน รัฐบาลไทยเองก็ประกาศยึดถือความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด แต่แล้วผู้นำทางการเมืองก็เพลี่ยงพล้ำด้วยการทำสงครามอินโดจีน และพัวพันกับญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ จนยอมเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายอักษะในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเหตุให้นายปรีดีต้องลาออกจากคณะรัฐมนตรี โดยให้ไปลอยตัวอยู่ในอันดับสูง ด้วยการร่วมอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ขณะที่พระปรมุของค์ใหม่ทรงพระเยาว์และยังทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

จะอย่างไรก็ตาม นายปรีดีได้ร่วมกับคนไทยในและนอก

ประเทศ จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้น โดยร่วมกับสัมพันธมิตร เพื่อปกป้องเอกราชและอธิปไตยของไทย ในที่สุดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว และสามารถประกาศสันติภาพให้ประเทศไทยได้ ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ โดยถือว่าการประกาศสงครามของไทยก่อนหน้านี้เป็นโมฆะ และสัมพันธมิตรก็ยอมรับความข้อนี้ ในขณะที่คู่สงครามอื่น ๆ ถูกลงโทษกันทุกประเทศ นับว่านายปรีดีเป็นวีรบุรุษผู้กู้ชาติ ซึ่งสำคัญยิ่งกว่าการเป็นผู้นำประชาธิปไตยมาให้สยามก่อนหน้านี้เสียอีก และสยามเป็นฝ่ายตรงข้ามกับสัมพันธมิตรประเทศแรก ที่ได้รับให้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

ภายหลังสงครามและเมื่อพระประมุขมีพระชนม์บรรลุพระราชนิติภาวะ นายปรีดีได้อัญเชิญเสด็จนิวัติพระนคร ซึ่งทรงรับจะมาเยือนพสกนิกรเป็นการชั่วคราวเพื่อกลับไปทรงศึกษาต่อให้จบบริบูรณ์ และเมื่อพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติ

เมื่อมีความผันผวนทางการเมือง นายปรีดีจำต้องเป็นนายกรัฐมนตรี โดยก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสวิตเซอร์-

แลนด์ ปรากฏว่าองค์พระประมุขเสด็จสวรรคตในห้องพระบรรทม โดยต้องกระสุนปืน เป็นเหตุให้ฝ่ายตรงข้ามปลุกระดมกันกระพือข่าวว่า นายปรีดีวางแผนลอบปลงพระชนม์เพื่อตั้งตนเป็นประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐสยาม ทั้ง ๆ ที่เขาเองเป็นผู้เสนอพระนามพระอนุชาธิราชต่อรัฐสภาให้สืบราชสันตติวงศ์อย่างราบรื่น

ณ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะทหารได้ก่อการรัฐประหารขึ้น แล้วผลัดมือกันยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินสืบมาจนทุกวันนี้ ผลก็คือนายปรีดีต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ ณ สิงคโปร์ ประเทศจีน และฝรั่งเศส ตามลำดับ จนสิ้นอายุขัยลงที่บ้านชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ โดยที่รัฐบาลไทยและรัฐสภาไทยไม่ได้แสดงอาการไว้อาลัยต่อการจากไปของรัฐบุรุษอาวุโสผู้มีคุณูปการต่อบ้านเมืองมาเป็นอย่างยิ่งนั้นเลย

๒. ปรีดี พนมยงค์: ความคิดทางการเมือง

ในบรรดาผู้ก่อการ พ.ศ. ๒๔๗๕ ทั้งหมด ชีวิต งานและอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษามากที่สุด แต่ก็ได้รับความสนใจอย่างเปิดเผยและเป็นธรรมน้อยที่สุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ชื่อและเรื่องราวของ "มันสมองของคณะราษฎร" ผู้นี้ ถูกจะกลายสภาพเป็น

นิยายปรัมปราที่เล่าต่อกันเป็นทอด ๆ ในหมู่ผู้สนใจศึกษาความเป็นมาของการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญเมื่อ ๕๐ กว่าปีที่ล่วงมาแล้ว ด้วยข้อหาและความหวาดระแวงต่อการถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และนี่เป็นประเด็นที่ควรแก่การศึกษาเพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้เที่ยงธรรม

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาผลงานของนายปรีดี เราอาจจะแยกผลงานต่าง ๆ ของเขาได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผลงานจากการกระทำของเขาเองอย่างหนึ่ง และผลงานที่เป็นในเชิงความคิดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏเป็นเอกสารต่าง ๆ จำนวนมาก และความสำคัญในด้านนี้ของนายปรีดี ก็ถึงขนาดที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ถึงแม้เราจะประมวลผลงานด้านการกระทำ เช่น ทางการเมืองของเขา โดยสรุปว่าประสบความล้มเหลวบ้าง แต่ก็กลับเห็นพ้องกันว่าเขามีความคิดที่เป็นระบบอย่างน่าสนใจ

กล่าวสำหรับความคิดทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีบทบาทอันสำคัญที่เป็นทั้งนักปฏิวัติและนักคิดนั้น มีลักษณะที่เขาเคยกล่าวว่า "ปรัชญาการเมืองของข้าพเจ้าคือ สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย เพราะว่า ประชาธิปไตยและสังคมนิยมควรมีพื้นฐานเป็นวิทยาศาสตร์" ดังนั้น ตามความหมายดังกล่าวนี้ "วิทยา-

ศาสตร์" จึงถูกมองว่าเป็นหลักแห่งความรู้อย่างหนึ่งของมนุษย์ ตามทัศนะของนายปรีดี พนมยงค์ ดังปรากฏร่องรอยในงานของเขาตั้งแต่ชิ้นแรก ๆ อย่างเช่น *คำประกาศของคณะราษฎร* มาจนถึง *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เรื่อยมาจนถึงงานสมัยหลัง ๆ ก่อนที่เขาจะถึงแก่อสัญกรรมลง

และโดยเหตุที่นายปรีดี เชื่อมั่นมากในความรู้แบบวิทยาศาสตร์ แล้วก็วางระบบความคิดทั้งหมดของเขาไว้กับความรู้ในลักษณะนี้ จากการพิจารณาเรื่องของตัวมนุษย์ นายปรีดีก็ขยายเข้าสู่เรื่องของสังคม โดยเรียกแนวทางในการศึกษาสังคมของเขาว่า "วิทยาศาสตร์สังคม" ซึ่งนายปรีดีมองว่า สังคมมนุษย์เราทุกสังคมจะมีองค์ประกอบโดยทั่ว ๆ ไปอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. เศรษฐกิจ อันถือเป็นรากฐานของสังคม

๒. การเมือง เป็นโครงสร้างเบื้องบนจากรากฐานเศรษฐกิจ หรืออาจจะกล่าวว่า เศรษฐกิจเป็นฐาน การเมืองอยู่เบื้องบน และทั้งสองสัมพันธ์กัน มีผลกระทบแก่กันและกัน

๓. ทัศนะทางสังคม โดยที่พื้นฐานทางเศรษฐกิจมีส่วนก่อให้เกิดจิตใจอย่างหนึ่งของสมาชิกในสังคม ซึ่งรวมเรียกว่า "วัฒนธรรม"

หากตามความหมายดังกล่าวแล้ว นายปรีดีจึงเปรียบสังคมว่า

เป็นเช่นเดียวกับตัวมนุษย์ซึ่งมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน จึงย่อมมีวันเกิดแล้วดับสลายไป นายปรีดีจึงเรียกการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งทั้งชีวิตและสังคมว่าเป็น "อนิจจัง" อันเป็นศัพท์ทางพุทธศาสนา และเขาได้เสนอว่าสังคมของคนเรามีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แล้วที่สำคัญคือจะถึงขนาดที่เปลี่ยนรูประบบนั้น ซึ่งมีขั้นตอนอยู่ด้วยกัน ๕ ขั้นตอน กล่าวคือ จากสังคมดั้งเดิมไปสู่ระบบทาส แล้วพัฒนามาเป็นสังคมศักดินา แล้วก็ต่อมาเป็นสังคมทุนแล้วก็พัฒนาจนถึงสังคมนิยม

กล่าวสำหรับ "สังคมนิยม" นั้น นายปรีดีเห็นว่า เป็นลัทธิที่จะนำไปสู่สังคมในอุดมคติที่เขาเรียกว่า "โลกพระศรีอาริย์" ซึ่งปรากฏอยู่ในข้อเขียนของเขาโดยเฉพาะใน*เค้าโครงการเศรษฐกิจ*ที่พยายามชี้ให้เห็นว่า การจัดระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการแบ่งปันกันอย่างเป็นธรรม ไม่ใช่คนส่วนน้อยเป็นเจ้าของและคนส่วนใหญ่ยากไร้ อับจน แต่กลับต้องทำงานอย่างหนักโดยเขาได้เสนอแนวความคิดเรื่องสหกรณ์ เพื่อแก้ไขการเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่และที่สำคัญคือแก้ไขการแบ่งปันที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตย อันหมายถึง "ระบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่....ซึ่งเป็นระบบที่ทำให้มวลราษฎรมีพลังที่จะผลักดันให้สังคมก้าวหน้า ..." และสังคมใดสังคมหนึ่งจะเป็น

ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้จะต้องมีประชาธิปไตยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและทัศนคติทางสังคม

ในแง่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ นายปรีดีได้กล่าวว่า "ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น ไม่ได้หมายถึงระบบที่มีบางคนกล่าวว่า ใช้วิธีการริบทรัพย์สินของทุกคนในสังคมแล้วเอามาแบ่งเฉลี่ยเท่า ๆ กัน ถ้าหากเป็นระบบตามวิธีการนี้ ระบบนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เพราะไม่ใช่ระบบที่เป็นธรรม คือคนที่ไม่ทำงานหรือทำงานอย่างเกียจคร้าน ก็จะได้รับส่วนแบ่งเท่ากับคนที่ทำงานอย่างอุตสาหะ และจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของสังคม ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจหมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนน้อย ซึ่งอาศัยอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจของสังคม แล้วราษฎรทั้งปวงจะต้องร่วมมือกันฉันท์พี่น้องออกแรงสมองตามความสามารถ เพื่อกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ ครั้นแล้วแต่ละคนก็จะได้รับผลที่เป็นธรรม ตามส่วนแรงงานทางกายหรือทางสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงน้อยก็ได้น้อย ซึ่งจะมีผลต่อระบบประชาธิปไตยทางการเมือง กล่าวคือ ถ้าหากเราปราศจากลักษณะประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจแล้ว การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ผู้ซึ่งกุมอำนาจทางเศรษฐกิจมีเงิน

ทองมากมายก็สามารถทุ่มเทเงินมาใช้จ่ายในการเลือกตั้งได้ แล้วก็ได้รับการเลือกตั้งเข้าในสภา ทั้งๆ ที่บุคคลพวกนี้อาจจะไม่มีความสามารถในทางกางเมือง ในทางตรงกันข้าม คนที่มีความสามารถในทางการเมืองแต่ไม่มีทุน คือไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ แม้จะสามารถสมัครรับเลือกตั้งได้ แต่โอกาสที่จะได้รับเลือกตั้งก็มีน้อยมาก เพราะว่าไม่มีเงินมาใช้จ่ายแข่งขันกับพวกที่มีเงินมีอำนาจทางเศรษฐกิจ

ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและทางการเมืองยังไม่เพียงพอ นายปรีดียังได้พยายามชี้ให้เห็นว่า เรายังต้องคิดถึงสิ่งที่เรียกว่า ทัศนะทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยขึ้นมา โดยที่คนในสังคมนั้น มีความคิด ความเชื่อแบบเผด็จการหรือแบบคลั่งชาติ หรือแบบชอบทำสงคราม ดังนั้น ระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์นี้ จะทำให้ประเทศชาติมีสันติสุข เอกภาพและความมั่นคง อันมิได้หมายถึงว่า จะต้องมีตำรวจหรือการควบคุมมากขึ้นหรือให้มีกฎระเบียบมากขึ้น

ทั้งหมดนี้เป็นความหมายโดยรวมของความคิดพื้นฐานของ "สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย" ซึ่งเขาได้นำเสนอไว้ในหลัก ๕ ประการ อันเป็นจุดยืนของผู้รักชาติ คือ เอกราชของชาติ อธิปไตย

ของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลางและความไพบูลย์ของประชาชน พร้อมด้วยประชาธิปไตยของประชาชน ซึ่งเขาเห็นว่าเหมาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย โดยนายปรีดีได้นำหลักการเหล่านี้มาปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยแล้ว ดังเช่นการจัดตั้งขบวนการเสรีไทย การถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ฯลฯ

ทั้งหมดนี้เป็นแนวความคิดหลักทางการเมือง ของนักประชาธิปไตยคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่รักชาติรักประชาธิปไตย และรักสันติภาพ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งอนุชนรุ่นหลังพึงทำความเข้าใจแนวความคิดและสปิริตของเขา ด้วยการตระหนักถึง พันธะหน้าที่ที่เรามีต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมประเทศชาติของเราและขยายไปสู่มิตรภาพระหว่างนานาชาติ

๓. ปรีดี พนมยงค์ : เค้าโครงการเศรษฐกิจ

นอกจาก "ความคิดทางการเมือง" ของนายปรีดี พนมยงค์ จะเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การศึกษาแล้ว *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของเขาก็ดูจะเป็นเรื่องหนึ่ง ที่ขาดการศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างถ่องแท้แก่สาธารณชนอย่างจริงจัง ซึ่งในกระแสการพัฒนาการเมืองในช่วง ๒๔๗๕ นั้น นายปรีดี ต้องประสบกับภาวะความผันผวนทางการเมืองอย่างหนัก เนื่องด้วยการเสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*

จนถึงกลับถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และด้วยเหตุผลจากสาเหตุความขัดแย้งในเรื่องของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นี้เอง ที่ทำให้เกิดการปิดสภาโดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรี อันสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความพยายามของกลุ่มอนุรักษ์นิยมขวาจัดที่จะแบ่งแยกและสร้างรอยร้าวระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรโดยเฉพาะตัวนายปรีดี พนมยงค์

ในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของนายปรีดี พนมยงค์ นั้น เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงหลักใหญ่ของแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของนายปรีดี ทั้งนี้เพราะตัวเขาเองก็ได้ศึกษาที่ปารีสในปลายทศวรรษที่ ๒๐ จนได้ประกาศนียบัตรชั้นสูงของเศรษฐศาสตร์การเมืองฝรั่งเศส และได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ มาตรการทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว

ในเรื่อง *ความเป็นอนิจจังของสังคม* นายปรีดี ได้อธิบายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งแต่เดิมพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินในสังคมมาเป็นระบบประชาธิปไตยที่อำนาจกษัตริย์ อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งอำนาจอธิปไตย

มาจากปวงชนชาวไทย จากจุดนี้ที่นายปรีดีได้วางพื้นฐานของอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจไว้ โดยได้ประกาศหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศว่า จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อแก้ไขสภาวะความอดอยากของราษฎร

สำหรับแนวความคิดและนโยบายที่ปรากฏใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* มีลักษณะหลักการอะไรบ้าง

หัวใจของ "เค้าโครง" นายปรีดีได้สรุปไว้อย่างชัดเจน โดยกล่าวว่า การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่าง ๆ และหลักใหญ่นั้น ท่านปรีดีได้พัฒนาเป็นหลักย่อย อีก ๔ ประการ คือ

๑. รัฐบาลหรือรัฐจะทำการประกอบการเศรษฐกิจทั้งหมด

๒. รัฐบาลจะทำการประกันสังคมให้ราษฎรตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเป็นการประกันการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคน ดังปรากฏใน "พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร" โดยที่รัฐบาลจะจ่ายเงินเดือนขั้นต่ำให้ราษฎรทุกคนตามส่วนการประกอบ

เศรษฐกิจ สำหรับนำไปแลกเปลี่ยนปัจจัยการดำรงชีวิตตามความต้องการของแต่ละบุคคล

๓. รัฐจะจัดให้มีสหกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่ายปัจจัยการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคน

๔. รัฐจะทำการวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือที่นายปรีดีเรียกว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ*

ทั้งนี้การจัดการระบบเศรษฐกิจดังกล่าว จะต้องเป็นไปในลักษณะของการรวบรวมในทัศนะของนายปรีดี

"รวมทุน รวมที่ดิน รวมแรงงานกันมาทำ" ซึ่งปรากฏใน "พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ" โดยจะใช้วิธีการที่อาศัยความร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน โดยที่รัฐจะไม่ทำการประหัตประหารคนมั่งมี จะไม่ทำการริบทรัพย์ ริบที่ดินหรือบังคับให้คนทำงาน หรือบังคับให้เป็นลูกจ้างของรัฐ ส่วนรัฐซึ่งเป็นผู้ประกอบเศรษฐกิจนั้น จะต้องเป็นรัฐที่มาจากการเลือกตั้ง เป็นรัฐประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นราษฎรจึงเป็นเจ้าของกิจการเศรษฐกิจทั้งหมดของประเทศด้วย

แล้วนายปรีดี ต้องการอะไรจาก *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นี้ คำตอบคือ

๑. ต้องการที่จะทำให้เศรษฐกิจไทยมีเอกราช มีอธิปไตย พึ่งตนเอง มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและป้องกันการถูกรุกรานทางเศรษฐกิจจากภายนอก

๒. เพื่อเป็นโครงการและแบบจำลองที่มุ่งลดการประทุษร้ายต่อกันและกันทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการแข่งขันแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา และ

๓. ต้องการให้หลักประกันทางสังคม ให้คนมีงานทำ ให้มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและมีเสรีภาพทางสังคม

ด้วยเหตุนี้ เราจะเห็น *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของนายปรีดีเป็นระบบเศรษฐกิจซึ่ง

๑. ผสมผสานกันระหว่างทุนนิยมกับสังคมนิยม โดยเอาส่วนดีมาปรับปรุงให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทย แม้หลักใหญ่จะถือหลักสังคมนิยม ซึ่งกล่าวถึงว่า มนุษย์ย่อมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มนุษย์จักร่วมกันในการประกอบเศรษฐกิจ แต่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์

๒. เคารพกรรมสิทธิ์ของเอกชน อนุญาตให้เอกชนทำธุรกิจได้หรือทำธุรกิจบางอย่างได้ ถ้ากลุ่มเหล่านี้มีความสามารถเพียงพอในการทำธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ แต่ปัจจัยการผลิตสำคัญๆ ควรจะ

ต้องเป็นของรัฐ

๓. ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นการเดินทางสายกลาง เป็นการซื้อที่ดินไม่มีการบีบบังคับ ไม่ริบทรัพย์ ไม่ริบทุน เศรษฐกิจมีทั้งของรัฐและเอกชน โดยส่วนสหกรณ์ซึ่งเป็นของรัฐนั้น รัฐบาลมีหน้าที่เข้าไปช่วยนำเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่นายปรีดีต้องการนอกเหนือไปจากประชาธิปไตยทางการเมืองแล้ว นั้นก็คือ ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ซึ่งใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของนายปรีดีนั้น ได้แสดงให้เห็นว่า

๑. ให้ราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนน้อย ในการประกอบเศรษฐกิจ ซึ่งคนส่วนน้อยเหล่านี้อาศัยอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจและสังคมของตนทำการเบียดเบียนคนส่วนใหญ่

๒. ระบบเศรษฐกิจนั้น ควรมีหลัก ๓ อย่างด้วยกัน คือ

๒.๑ ราษฎรจะต้องร่วมมือกันฉันท์พี่น้อง ออกแรงกายแรงสมองตามความสามารถ

๒.๒ ผลิตสิ่งอุปโภคให้สมบูรณ์ตามหลักของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

๒.๓ ให้แต่ละคนได้รับผลตอบแทนด้วยความเป็นธรรม

ตามส่วนแรงงานทางร่างกายและส่วนสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงน้อยก็ได้น้อย

และสุดท้ายเราคงจะต้องยอมรับว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของนายปรีดีและแนวคิดทางเศรษฐกิจของเขาที่ได้ปรากฏในผลงานต่าง ๆ เป็นประตูด่านแรกที่จะนำเราไปสู่สภาวะใหม่ที่ปราศจากการกดขี่เบียดเบียนมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยกัน เป็นประตูด่านแรกที่นำไปสู่สังคมในอุดมคติสมัยใหม่ โดยเราจะต้องทำความเข้าใจเสียใหม่เกี่ยวกับความฝันถึงสังคมใหม่ที่กำลังอยู่ในขบวนการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ให้ดียิ่งขึ้น และเราจะบรรลุถึงความหวังนั้นได้ ⚠

คำบรรยายนิทรรศการซึ่งจัดขึ้น ณ บริเวณหน้าหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ ๙–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

ปรีดี พนมยงค์

ประวัติศาสตร์ไทยนับกว่าครึ่งศตวรรษลงมานี้ ถ้าเป็นหนังสือเล่มหนึ่ง คุณปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นผู้เริ่มบทแรกที่ทำให้เกิดบทต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบันนี้

ผู้ที่ได้รับผลพวงของระบอบประชาธิปไตย ไม่น่าจะมีใครที่แสร้งหลงลืมคุณปรีดีไปได้ ในฐานะ "หัวแถว" ที่เสี่ยงคอหลุดจากบ่าสร้างประวัติศาสตร์การเมืองยุคใหม่ขึ้นในประเทศเมื่อกว่า ๕๐ ปีก่อน

นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นหลวงประดิษฐ์มนูธรรม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองขณะรับราชการอยู่กระทรวงยุติธรรม อายุได้แค่๓๒ปีเท่านั้น ที่ก้าวเข้าสู่หน้าประวัติศาสตร์สำคัญของชาติ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่ออายุได้ ๔๑ และเป็นนายกรัฐมนตรี

คนที่ ๗ ของประเทศเมื่อมีอายุ ๔๖ ปี

"คุณูปการ" ต้องใช้คำนี้ ที่คุณปรีดีมีต่อบ้านเมืองนั้นมากมายนัก มิไยต้องเอ่ยถึงงานเสรีไทย งานร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศ...ยังมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่ส่งผลกระทบถึงชะตากรรมการเมืองของประเทศอีกมากด้วย ที่คุณปรีดี เป็นเหตุอันสำคัญให้เกิดขึ้น

เป็นต้นว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ* ที่คุณปรีดีร่างขึ้น เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องออกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ฉบับแรก และเป็นเหตุให้เกิดการแตกร้าวทางความคิดขึ้นต่อมาในคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเกิดผลทอยตามมาอีกคือ

รัฐบาลสั่งยุบสภาเป็นครั้งแรกและคุณปรีดี กลายเป็นนักการเมืองคนแรกของระบอบประชาธิปไตยที่ถูกบังคับให้ออกไปอยู่ต่างประเทศชั่วคราว และเมื่อหวนกลับมาก็ทำให้เกิด "กบฏบวรเดช" รบกันดุเดือดขนาดเลือดนองแผ่นดิน

ประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคใหม่ มีเรื่องราวของคุณปรีดีอยู่ประมาณ ๑ ใน ๓ ที่ทั้งน่าสรรเสริญ และนินทาปนกันไป ประสานักการเมือง และที่สำคัญอื่นใดซึ่งน่าศึกษาเรียนรู้คือ

ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า คุณปรีดีเป็นนักการเมืองที่ยิ่งใหญ่ของ

ประเทศและได้รับการยกย่องเป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" อย่างที่ประจักษ์กันอยู่

บทบาททางการเมืองถ้าหวนกลับไปอ่าน แม้ว่าคุณปรีดีจะ "ร้อนแรง" ล้ำยุคด้วยเลือดแห่งวัยหนุ่มแค่ ๓๐ เศษ ๆ ก็จะเห็นความตั้งใจจริงในการจะปฏิรูปปฏิวัติเปลี่ยนแปลงประเทศให้มีสภาพที่ดีขึ้น พร้อมกับชีวิตของผู้คนที่อยู่ระดับล่างสุด

เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ที่คุณปรีดี คิดขึ้นเมื่อกว่า ๕๐ปีก่อน อาจจะทำให้รัฐบาลและคนชั้นสูงหวั่นไหวตระหนกตกใจในยุคนั้น แต่ล่วงมาถึงยุคนี้ที่เห็นปัญหาข้าวชาวนาตำตาอยู่ขณะนี้ เราอาจคอยไม่ได้ว่า ถ้าไม่แก้ปัญหาอย่างที่คุณปรีดีเสนอไว้ เราจะทำอะไรดีที่จะให้ชีวิตชาวนานั้นลืมตาอ้าปากขึ้น

คุณปรีดี เสนอให้รวมที่ดิน สวน นา ไร่เข้าเป็นของรัฐบาล โดยการบังคับซื้อที่ดินด้วยพันธบัตร สร้างบทบาทสหกรณ์ ใช้ตั๋วเงิน คูปอง เงินปันผลให้ชาวนาและมีร้านขายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค ระหว่างชาวนากสิกรกับรัฐบาลโดยตรง

ชาวนา ชาวไร่มีหน้าที่บำรุงผลผลิตแก่รัฐ รับเงินเดือนจากรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลจะจำหน่ายสินค้าพืชผลเอง ตัดพ่อค้าคนกลางออกไปทั้งหมด

ตามหลักการของคุณปรีดี ชาวนา ชาวไร่คือ คนของรัฐที่ต้องพิทักษ์คุ้มครอง

หลังถูกชะตากรรมการเมืองเล่นงานหนักด้วยความคิดล้ำยุคนั้น คุณปรีดี กลับมามีบทบาทอันสำคัญในทางการเมืองอีกครั้ง เมื่อเป็นนายกรัฐมนตรี ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ อายุเกือบ ๕๐ ปีแล้วจึงได้ลดความร้อนแรงลง

แต่คุณปรีดี ก็ยังเต็มไปด้วยความเมตตาปรานีต่อชาวนา ชาวไร่

นโยบายรัฐบาลของคุณปรีดีนั้น เน้นหนักเป็นอย่างมากที่การเกษตรกรรม เช่นการปฏิรูปส่งเสริมการสหกรณ์ วางแผนบำรุงเมล็ดพันธุ์ข้าวแจกจ่ายให้ชาวนายืม เร่งก่อสร้างการชลประทาน และสั่งห้ามแม้แต่ฆ่าควาย อุปกรณ์สำคัญในการทำนาขณะนั้น

และที่สำคัญที่สุด คุณปรีดีวางแผนที่จะให้ชาวนาทั่วไปได้มีโอกาสถือหุ้นในบริษัทค้าข้าวไทย ที่รัฐบาลตั้งขึ้น

ช่างอับโชคจริงนะครับ ชาวนาไทยของเรา คุณปรีดีเป็นนายก ฯ ได้ไม่กี่เดือนเองก็พังลงมาเสียแล้ว

มากกว่า ๓๐ ปีที่คุณปรีดี อยู่นอกประเทศก่อนจะหมดลมหายใจลงเมื่อวัย ๘๓ ปี ได้มีโอกาสกลับบ้านเมื่อสองวันก่อนนี้ก็แต่

"อัฐธาตุ" เหมือนกับนักการเมืองคนอื่น ๆ ที่เคยเป็นทั้งปรปักษ์และเพื่อนมาด้วยกัน

แต่ตราบใดที่ยังมีประเทศนี้อยู่ ผมก็เชื่อว่าอาจารย์ปรีดีนั้นจะอยู่ตลอดไป ⚓

เหิรฟ้า กินดิน

จาก *สยามรัฐ* คอลัมน์ *ต่อยสั้น*
ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๘

การอภิปรายเรื่อง
ปรีดี พนมยงค์ : ชีวิตและผลงาน

ผู้ดำเนินการอภิปราย

ท่านอธิการบดี ท่านผู้หญิงพูนศุขและผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน

ในวันนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รู้สึกเป็นเกียรติเป็นอย่างยิ่งที่ได้จัดรายการอภิปราย เพื่อรำลึกถึงท่านผู้ประศาสน์การของเรา สำหรับผู้ร่วมดำเนินการอภิปรายในวันนี้ ต่างก็เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงด้วยกันทั้งนั้น สำหรับท่านที่อยู่ทางบ้านขณะนี้เราก็ถ่ายทอดสด วิทยุธรรมศาสตร์ขนาดคลื่น ๙๘๑ กิโลเฮิทซ์ ผมใคร่จะขอแนะนำผู้ร่วมดำเนินการอภิปรายโดยสังเขป ท่านแรกซึ่งอยู่ทางขวามือผมนั้น ท่านเป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงมากเมื่อเอ่ยถึงท่านนั้น ใครๆ ก็รู้จัก ท่านเคยเป็นประธานวุฒิสภา เคยเป็นสมาชิกวุฒิสภา เคยเป็นคณะบดีคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นนักกฎหมายดี

เด่นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันท่านเป็นองคมนตรี ท่านผู้นี้คือศาสตราจารย์ จิตติ ติงศภัทิย์ ท่านถัดไปเป็นสุภาพสตรี ซึ่งอยู่ทางซ้ายมือของผมนั้น ท่านเป็นทนายความหญิงคนแรกของประเทศไทย และยังเป็นทนายความอยู่ในปัจจุบัน ท่านเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรก จบในปี ๒๔๗๓ และก็ขึ้นทะเบียนเป็นทนายความในปี ๒๔๗๔ อดีตของท่านนั้นเคยเป็น ส.ส. หลายสมัย เคยเป็นอดีตสมาชิกวุฒิสภาหลายสมัย ในปัจจุบันนี้ท่านก็เป็นกรรมการกฤษฎีกา ท่านที่ผมกล่าวถึงนี้ก็คือ คุณหญิงแร่ม พรหมโมบล ท่านต่อไปอยู่ซ้ายมือสุดของผม ก็เป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงอีกเช่นเดียวกัน คือในวงการศาลเมื่อเอ่ยถึงชื่อท่านนั้นใคร ๆ ก็รู้จักท่าน ท่านบอกว่าท่านเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์ เตรียมรุ่นที่ ๔ สมัยปี พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๖ และถ้าใครเคยดูหนังพระเจ้าช้างเผือก ท่านก็เป็นผู้แสดงคนหนึ่งอยู่ในหนังพระเจ้าช้างเผือก ซึ่งท่านอาจจะมีเกร็ดเล่าเรื่องเกี่ยวกับการสร้างหนังพระเจ้าช้างเผือกให้เราฟังก็ได้ ท่านผู้นี้ในปัจจุบันเป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์ และก็เป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงระหว่างประเทศได้เป็นรองประธานสมาคมกฎหมายระหว่างประเทศ ท่านผู้นี้ คือศาสตราจารย์ สรรเสริญ ไกรจิตติ สำหรับท่านสุดท้ายซึ่งอยู่ขวามือของผม ท่านเป็นชาวธรรมศาสตร์ และก็เป็นนักศึกษาเตรียมรุ่นที่ ๔

เช่นเดียวกับท่านศาสตราจารย์ สรรเสริญ ท่านมีความเชี่ยวชาญทางด้านแรงงาน หลังศึกษาจบธรรมศาสตร์บี ๒๔๘๙ นั้น ท่านก็ทำงานรับใช้สังคมมาโดยตลอด ท่านเคยเป็นอธิบดีกรมแรงงานคนที่ ๒ และในปัจจุบันนี้ ท่านก็ยังเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านแรงงานระหว่างประเทศ นอกจากการงานหน้าที่ต่าง ๆ ของท่านแล้ว ท่านก็ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในสถาบันอื่น ๆ ท่านได้ทำการสอนตั้งแต่ปี ๒๔๙๘ จนถึงในปัจจุบันท่านก็ยังทำหน้าที่สอนให้ความรู้แก่นักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ ท่านผู้นี้ได้แก่ ท่านศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร

สำหรับรายการอภิปรายในวันนี้ของเราเป็นแบบกันเอง ไม่มีกติกาอะไรมากเราจะเรียงลำดับตามอาวุโส สำหรับท่านแรกนั้นขอเชิญท่านศาสตราจารย์ จิตติ ท่านเริ่มก่อน

ศาสตราจารย์จิตติ : ขอบคุณครับ ท่านที่เคารพทุกท่าน ผมขอขอบคุณเป็นอันมากที่ให้เกียรติมาพูดในงานสำคัญวันนี้ ผมก็เคยศึกษากฎหมายกับท่านอาจารย์ปรีดีมาในครั้งกระโน้น รู้สึกเป็นปีแรกที่ท่านเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย ก็มีโอกาสศึกษากับท่านในขณะนั้น ที่กระผมจะพูดต่อไปนี้ก็คงไม่มีโอกาสที่จะไปค้นคว้าหลักฐานอะไรมายืนยัน เป็นเพียงว่าพูดไปตามที่ยังจำได้ ผมได้พบกับท่านเริ่มตั้ง

แต่กระผมยังเป็นนักศึกษาในโรงเรียนกฎหมาย สมัยนั้นเขาเรียกโรงเรียนกฎหมาย ยังไม่เป็นสำนักอบรม ยังไม่เป็นมหาวิทยาลัยทั้งนั้น เป็นเพียงโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ในตอนนั้นรู้สึกจะเป็น พ.ศ. ๒๔๖๙ ในระยะนั้นผมเรียนกฎหมายแล้วก็ฝึกงานอยู่ในกองคดีกรมอัยการ ก็มีโอกาสพบกับน้องชายของท่าน ซึ่งเป็นเนติบัณฑิตเป็นอัยการในขณะนั้น ก็ได้ทราบจากน้องชายของท่านนั้นแหละ บอกว่าท่านได้รับอนุมัติจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ให้ศึกษาต่อได้จนกระทั่งจบการศึกษา ไม่ต้องกลับมาก่อน เพราะตอนนั้นรู้สึกจะมีปัญหา สถานทูตที่ฝรั่งเศสเกิดมีเรื่องกับนักศึกษาที่นั่น แต่ว่ารัชกาลที่ ๗ ท่านก็ทรงตัดสินให้ได้ศึกษาต่อ จนกระทั่งจบ นี่เป็นเท่าที่ผมทราบจากคุณหลวงอรรถกิต เมื่อท่านศึกษาจบก็เป็นดอกเตอร์ฝรั่งเศส รู้สึกจะเป็นคนไทยคนที่ ๒ ที่จบกฎหมายฝรั่งเศสที่มาสอนมาปฏิบัติราชการในวงการกฎหมายไทย มีนักกฎหมายฝรั่งเศสก็จะเป็นชาวฝรั่งเศสแท้ ๆ เป็นส่วนมาก ในขณะนั้นก็จะมีคุณหลวงศรศาสตร์ประพันธ์ ตอนหลังก็เป็นพระครศาสตร์ประพันธ์ เป็นนักกฎหมายจบจากฝรั่งเศสมาทำงานอยู่ในกระทรวงยุติธรรมก่อน ถัดมาก็คือท่านอาจารย์ปรีดีก็เป็นดอกเตอร์ฝรั่งเศส ที่จบแล้วก็มาทำงานในกระทรวงยุติธรรม แล้วก็เป็นอาจารย์สอนกฎหมายด้วย ในระยะ

นั้นที่ควรจะกล่าวคือว่าเป็นระยะที่ระบบกฎหมายของไทยเปลี่ยนจากแบบอังกฤษ คือแบบ *Common Law* มาเป็นแบบประมวลกฎหมาย เพื่อที่จะได้รับอำนาจศาลที่เรียกว่าสภาพนอกอาณาเขต กลับคืนมาเป็นอิสระของประเทศไทยโดยสมบูรณ์ หลักการก็คือ ต้องมีกฎหมายที่แน่นอน คือต้องมีประมวลกฎหมาย ที่เกี่ยวกับท่านปรีดีก็คือว่า เมื่อท่านเข้ามารับราชการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้พิพากษาแล้ว ในสมัยนั้นกระทรวงยุติธรรมจะให้ผู้ที่เราเรียกว่าฝึกหัดผู้พิพากษา หรือว่าผู้พิพากษาแต่งตั้งมาใหม่ ๆ ต้องฝึกงานในกรมอัยการด้วย แทนที่จะฝึกงานอยู่ที่ศาลอย่างเดียว ทางกระทรวงยุติธรรมจะส่งให้ไปฝึกงานในด้านอัยการ แล้วก็จะมาทำงานที่กองคดีกรมอัยการ ซึ่งกระผมฝึกหัดอัยการอยู่เหมือนกัน ก็เลยได้มีโอกาสพบกับท่านอาจารย์ปรีดี ที่ได้มาฝึกงานอัยการโดยกระทรวงยุติธรรมส่งมาในฐานะที่เป็นผู้พิพากษาฝึกราชการอยู่ เมื่อรู้จักกับท่านได้ถามเรื่องปัญหากฎหมายอะไรต่าง ๆ จนกระทั่งในที่สุด ท่านก็เป็นอาจารย์สอนกฎหมายเรื่องหุ้นส่วนบริษัทในโรงเรียนกฎหมาย ผมก็ได้เรียนกฎหมายกับท่านโดยตรงเรื่องหุ้นส่วนบริษัท เรื่องหุ้นส่วนบริษัทนี้ก็ต้องเรียนว่าเดิมทีเดียว เราสอนกฎหมายหุ้นส่วนก็สอนแบบอังกฤษ แต่ว่าเมื่อท่านมาเป็นอาจารย์สอนเรื่องหุ้นส่วนบริษัท แนวที่สอนก็

เปลี่ยนไป นี้ก็เป็นข้อหนึ่งที่อยากจะเรียนให้ทราบไว้ มีปัญหาอย่างเช่นว่าทำไมจึงต้องมีนิติบุคคลเกิดขึ้นในกฎหมาย ซึ่งแต่ก่อนนี้ไม่เคยมีการสอน แต่ว่าท่านเรียนมาจากฝรั่งเศสเรียนแบบประมวล ท่านก็มีปัญหาเหล่านี้มาอธิบายให้พวกเราได้ฟัง ในฐานะที่ท่านเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย ท่านยังสอนกฎหมายอย่างอื่นอีกหลายอย่าง เช่น กฎหมายการปกครอง กฎหมายระหว่างประเทศแผนกบุคคลอะไรเหล่านี้เป็นต้น

ผมอยากจะเรียนข้อหนึ่งซึ่งเป็นผลจากกฎหมายปกครองที่ท่านสอนอยู่ คือ ในขณะนั้นเรายังไม่มีความคิดเรื่อง เสรีภาพ เรื่องเสมอภาพ เรื่องภราดรภาพ อะไรพวกนี้เกือบ ๆจะว่าไม่เคยได้ยินเสียซ้ำไป แต่ว่าท่านเป็นคนที่นำศัพท์ หรือคนที่บอกว่าเสรีภาพ เสมอภาพ ภราดรภาพ เข้ามาใส่ไปในกฎหมายการปกครอง ให้เราได้รู้กันขึ้นมาได้ ทั้ง ๆ ที่มันก็ไม่ใช่เป็นเรื่องกฎหมายการปกครองโดยเฉพาะ มันเป็นเรื่องกฎหมายรัฐธรรมนูญมากกว่า แต่ว่าเป็นที่เข้าใจกันว่าท่านต้องการจะให้เกิดความคิด เรื่องเสรีภาพ เสมอภาพ ภราดรภาพ ขึ้นมาในประเทศไทย นี้เป็นข้อสำคัญอันหนึ่งที่ผมอยากกราบเรียนคือเมื่อมีการปฏิวัติฝรั่งเศส เกิดคำสามคำนี้ขึ้นมา ท่านเอาสามคำนี้ขึ้นมาบรรจุลงไปในคำสอนกฎหมายการปกครองว่า คนเรานี้ก็มีเสรีภาพ

มีเสมอภาพ มีภราดรภาพ แต่ความสำคัญที่สุดมันอยู่ที่คำสุดท้ายคือคำว่าภราดรภาพ ภราดรภาพคือ การอยู่ด้วยกันฉันท์พี่น้อง เดี๋ยวนี้เราสนใจแต่คำว่าเสรีภาพกับเสมอภาพ ส่วนภราดรภาพลืมเสียเลยไม่รู้ว่ามันอะไร แต่ท่านให้เห็นว่า ความสำคัญที่สุดนั้นมันอยู่ที่ภราดรภาพนี้ คือว่าความอยู่ด้วยกันฉันท์พี่น้อง ปรับเข้าไปในหลักเรื่องปกครอง ในหลักเรื่องกฎหมายหน้าที่ของประชาชน ที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นหน้าที่ต่อประเทศชาติ ไม่ใช่ว่าจะหลงอยู่แต่เสรีภาพหรือเสมอภาพเท่านั้น นี่ความสำคัญที่มันมีขึ้นมาในคำสามคำที่เขาเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า *Liberté Egalité Fraternité* ก็มีการปฏิวัติฝรั่งเศส คำสามคำก็เกิดขึ้นมา ความสำคัญมันอยู่ที่ *Fraternité* หรือภราดรภาพ ซึ่งท่านเน้นว่า ถ้ามันคิดเพียงแต่เสรีภาพ เสมอภาพ แล้วก็อยู่ไม่ได้ พัง แต่ว่าผมก็ยังรู้สึกว่าเดี๋ยวนี้ เรายังเข้าใจอยู่อย่างนั้นหรือเปล่าก็ยังไม่รู้ คำว่าเสรีภาพ เสมอภาพ นั้นมันเห็นง่าย พังง่าย น่าฟังดี แต่ภราดรภาพนี้รู้สึกว่า มันหายๆ ยังไงไม่รู้ นี่สำคัญอยากจะเน้นให้เห็นว่าความคิดของท่านนั้นมีความสำคัญอยู่ตรงไหน เดี๋ยวนี้แม้แต่เสรีภาพ เสมอภาพมันก็ลืมๆ ไปแล้ว แล้วเราพูดกันใหม่ว่าสิทธิมนุษยชนมันจะยิ่งแย่ขึ้นกว่าเก่า เพราะเหตุที่ว่าของเก่า พูดถึงเสรีภาพ เสมอภาพ ภราดรภาพ กำกับอยู่ด้วย เวลานี้

เราพูดกันเพียงแต่สิทธิมนุษยชน เราไม่เคยพูดถึงหน้าที่มนุษยชนเลย มันลืมภราดรภาพไปเสียอย่างไรก็ไม่ทราบ นี่ก็เป็นข้อซึ่งควรคิดเอาไว้ว่า ความสำคัญของบ้านเมืองนั้นอยู่ที่ภราดรภาพนี้ยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด คิดเพียงแต่เสรีภาพ เสมอภาพ แล้วก็มันอยู่กันไม่ได้หรอก มันต้องมีภราดรภาพกำกับ เป็นสิ่งซึ่งท่านเน้นให้เห็นในการสอนกฎหมายการปกครอง

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งมีข้อที่จะเรียนในที่นี้ คือว่าการเปลี่ยนแปลงจากโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม มาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง คือพอเปลี่ยนการปกครองแล้วจะมีเหตุผลความจำเป็นอย่างไรก็ไม่ทราบ ทางราชการยุบโรงเรียนกฎหมายแล้วก็โอนไปรวมอยู่ในคณะนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ว่าก็อาจจะเป็นนโยบายเอาไปพักไว้ระยะหนึ่ง แต่ความจริงมันก็มีด้วยเหมือนกันว่า ตอนนั้นยังไม่มีศัพท์คำว่านักศึกษา นิสิตจุฬาฯ ไม่ยอมให้ธรรมศาสตร์ใช้คำว่านิสิต เป็นเรื่องของเด็กคือว่าเขาจะอย่างไรก็ไม่ทราบ เขาบอกว่าพวกธรรมศาสตร์ไม่ใช่พวกนิสิต เขาไม่ยอมให้ใช้คำว่านิสิต ก็เลยมีท่านผู้ใหญ่คนหนึ่งคิดคำว่านักศึกษาออกมาให้ก็เลยมีคำนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นมา ที่เรียนว่าไปเป็นคณะในจุฬาฯ ได้พักเดียวนั้น ก็เพราะเหตุที่ว่า ต่อมาไม่ช้า

ก็ตั้งเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นมา เราเอาคณะนิติศาสตร์ในจุฬาฯ มาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ก็เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต หลักสูตรก็มีทั้งกฎหมายและหลักสูตรอื่น ๆ คิดว่ากฎหมายเป็นหลักสูตรสำคัญจริง แต่ว่ายังมีเศรษฐศาสตร์มีรัฐศาสตร์การทูตรวมอยู่ในนั้นด้วย ว่าก็ว่าเถอะพอจบธรรมศาสตร์บัณฑิตสมัยนั้นแล้ว จะไปทำอะไรก็ทำได้ทั้งนั้น รู้หมดเศรษฐศาสตร์ก็รู้ รัฐศาสตร์ก็รู้ การทูตก็ไปทำงานได้ การทรวงคลังกระทรวงเศรษฐการ กระทรวงมหาดไทยได้ทั้งนั้น ก็เป็นผลอยู่ระยะหนึ่งในขณะนั้น ที่นี้ในเรื่องของการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็น่าคิดเหมือนกัน คือว่าท่านตั้งโดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณสักสตางค์เดียวพูดง่าย ๆ เพราะเหตุที่ว่าตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นมาโดยพระราชบัญญัติ ตั้งขึ้นมาก็เป็นสถานศึกษา ตอนนั้นยังไม่มีปัญหาเรื่องนิติบุคคล เรื่องนี้ยังไม่มี เป็นอันตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นมา มีบทบัญญัติว่าโอนคณะนิติศาสตร์ที่ไปจากโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับจุฬาฯ นั้น โอนมาอยู่ที่ธรรมศาสตร์นี่เลย ที่โอนมาก็หมายความว่าทรัพย์สิน หน้าที่ความรับผิดชอบ คนข้าราชการอะไรต่าง ๆ เอามาหมด ก็มาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยที่ไม่ต้องใช้งบประมาณ

ของแผ่นดินเลยก็ว่าได้ เป็นวิธีการที่ตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น เมื่อท่านไปรับราชการเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยก็จัดระเบียบการปกครองประเทศให้ทันสมัย มีกฎหมายออกมา ๒–๓ ฉบับว่าด้วยระเบียบการปกครองท้องที่ ระเบียบการปกครองประเทศมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม มีพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งก็ยังเป็นแม่บทอยู่จนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ มีการแก้ไขปรับปรุงไปตามความต้องการของประเทศ แต่ว่าริเริ่มขึ้นมาโดยที่ท่านไปตั้งหลักเอาไว้ที่กระทรวงมหาดไทย โดยออกพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมอันหนึ่ง เป็นพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินอีกอันหนึ่ง ระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน ก็แบ่งภายในเป็นกระทรวง กระทรวงก็แบ่งออกเป็นกรม กรมก็แบ่งออกเป็นกอง ก็มีข้าราชการเป็นชั้นอธิบดี เป็นชั้นหัวหน้ากอง เป็นผู้อำนวยการกอง เป็นลำดับลงมา ทั้งหมดนี้ก็ริเริ่มขึ้นมาจากท่านเป็นผู้ไปจัดตั้งในขณะนั้น คือในระยะโน้นเราไม่รู้ระเบียบการปกครอง ไม่สนใจอะไรเลยเพราะเหตุที่ว่าการปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แล้วแต่ในหลวงจะเอาอย่างไรก็ได้ทั้งนั้น ก็รู้จักกันเพียงแต่ว่า จตุสดมภ์ แล้วก็แบ่งออกเป็นกระทรวง กี่กระทรวงก็ท่องกันมาตั้งแต่เป็นเด็กนักเรียน แต่

เราไม่รู้ว่าความสำคัญอยู่ตรงไหน จนกระทั่งท่านไปอยู่มหาดไทยจึงปรับระเบียบออกมา เป็นกฎหมายปกครองที่จะต้องให้มันเข้ารูปว่าแบ่งเป็นกระทรวง กระทรวงแบ่งเป็นกรม กรมแบ่งเป็นกอง มีข้าราชการชั้นไหนเป็นผู้บังคับบัญชา ในส่วนภูมิภาคมีอย่างไร ส่วนท้องถิ่นมีอย่างไรก็อาศัยพระราชบัญญัติ ที่ท่านไปตั้งขึ้นเป็นหลักในกระทรวงมหาดไทย ในขณะนั้นเราไม่รู้เรื่องการปกครองประเทศมีแต่พระบัญญัติปกครองท้องที่อย่างเดียวเท่านั้นเอง เมื่อตั้งหลักสูตรกฎหมายปกครองขึ้นมาเราก็ไม่รู้ กฎหมายปกครองของท่านให้มีเสรีภาพ มีเสมอภาพ มีภราดรภาพอยู่ในนั้นด้วย นอกจากนั้นท่านพยายามจะตั้งศาลปกครองขึ้นมาในสมัยนั้น โดยตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกาขึ้นมาร่างกฎหมาย แต่ว่าจนกระทั่งเดี๋ยวนี้กฎหมายปกครองยังออกไม่ได้ พอได้ยินว่าศาลปกครองก็กลัวเลย กลัวจะถูกควบคุม แต่ความจริงศาลปกครองเขาจะมีขึ้นเพื่อคุ้มครองฝ่ายปกครองด้วย ให้สิทธิอะไรต่ออะไร ต่อฝ่ายปกครองอีกมาก ทีนี้ทางได้สิทธิ์ทางฝ่ายปกครองไม่ค่อยจะเป็นห่วงเท่าไหร่ เป็นห่วงจะถูกควบคุมทำให้เกิดภาระอะไรขึ้นมากกว่า เพราะฉะนั้นจึงตั้งศาลปกครองไม่สำเร็จ ทั้งๆ ที่พระราชบัญญัติร่างแล้ว นี่เป็นผลงานที่ท่านริเริ่มเปลี่ยนกรมร่างกฎหมายในกระทรวงยุติธรรม มาเป็นคณะกรรมการกฤษฎีกาอย่าง

ในฝรั่งเศส เพื่อให้มันมีศาลปกครองขึ้นมา มีกฎหมายปกครองขึ้นมา เพื่อใช้เป็นหลักของประเทศต่อไป แต่จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่สำเร็จ นี่พูดในด้านของการบริหารราชการแผ่นดิน ส่วนทางด้านกระทรวงยุติธรรมซึ่งอาจารย์สรรเสริญ คงจะพูดต่อไปคือปัญหาใหญ่เรื่องสภาพนอกอาณาเขต หมายความว่าคนที่อยู่ในบังคับหรือสัญชาติต่างประเทศ เดิมทีเดียวไม่ได้อยู่ในอำนาจศาลไทย เกิดปัญหาการปกครอง เมื่อมีเรื่องกันก็มาอ้างเป็นคน *Subject* ต้องขึ้นศาลกงศุลในขณะนั้น ต่อมามันก็ค่อย ๆ เปลี่ยนมาจนกระทั่งเป็นศาลคดีต่างประเทศ เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๖๑–๒๔๖๒ ได้มีการแก้ไขสนธิสัญญา โดยฝรั่งคนหนึ่งชื่อดอกเตอร์แซร์ ที่เรารู้จักกันดี ดอกเตอร์แซร์หรือพระยากัลยาณไมตรีที่อยู่กระทรวงต่างประเทศ เป็นตัวตั้งตัวตีในการเปลี่ยนกฎหมายเรื่องสภาพนอกอาณาเขต จากศาลกงศุลมาเป็นศาลคดีต่างประเทศ แต่มันก็ยังมีปัญหาเรื่องต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศนั่งประจำอยู่ด้วย มีสิทธิถอนคดีได้มีเงื่อนไขอันหนึ่งบอกว่าจะขึ้นศาลไทยจริง ๆ ก็ต่อเมื่อใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว จากนั้นต่อไปอีก ๕ ปี จะหมดสภาพนอกอาณาเขต ตั้งแต่สิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ เราพยายามร่างกฎหมายมันก็ไม่จบสักที ไม่ครบถ้วนทุกฉบับสักทีหนึ่ง จนกระทั่งสงครามโลกครั้ง

ที่ ๒ ก็ยังไม่เสร็จดี ท่านก็ไปอยู่กระทรวงต่างประเทศ ก็ไปจัดการบำรุงกฎหมายออกมาได้ครบถ้วน แล้วก็ต่อไปอีก ๕ ปี จะหมดสภาพนอกอาณาเขต ท่านก็ไปเจรจาให้มันหมดไปเสียทันทีเลย ท่านเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ท่านก็เดินทางไปประเทศต่าง ๆ เจรจาทำสนธิสัญญาขึ้นใหม่ ยกเลิกสภาพนอกอาณาเขตไปทันที นี่ในด้านของกระทรวงต่างประเทศที่ท่านทำให้ศาลไทยมีสภาพบริบูรณ์ขึ้นมา ต่อจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของกระทรวงการคลัง ท่านก็เป็นคนที่ก่อตั้งประมวลรัษฎากรออกมาเป็นเล่มแรก เดี๋ยวนี้แก้ไขกันไปจะถึงร้อยฉบับหรือยังไม่ทราบ แต่ว่าตั้งต้นจากประมวลรัษฎากรซึ่งท่านเป็นผู้ออกในสมัยท่านเป็นรัฐมนตรีการคลัง หลักการของประมวลรัษฎากรก็เพื่อให้เก็บภาษีด้วยความเป็นธรรมแก่สังคม แต่พอมาถึงเดี๋ยวนี้รู้สึกว่าหลักถอนขนห่านอย่าให้ร้องนี่ดูยังไง ๆ ก็ไม่ทราบ เดี๋ยวนี้ยังไม่ทันถอนขน ห่านก็ร้องแล้ว เป็นต้น จนกระทั่งต้องออกพระราชบัญญัติไม่รู้กี่ฉบับเป็นเหตุให้ต้องยุบสภากัน เหตุเพราะห่านมันร้องนี่แหละ นอกจากประมวลรัษฎากรแล้วก็มีเรื่องธนาคาร เราเรียกกันในตอนนั้นว่า ธนาคารชาติ แต่เดี๋ยวนี้เรียกธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งพูดกันมานานแล้วว่าจะต้องมีธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นมา ทำหน้าที่แทนกระทรวงการคลัง แต่ว่ากว่า

จะมาเป็นธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นมาได้ก็กินเวลาไม่รู้เท่าไหร่ ๆ นี่ก็เป็นเรื่องของผลงานที่ท่านปรีดีริเริ่มไว้ตั้งแต่ครั้งว่าการกระทรวงการคลัง นี่แหละครับก็มีข้อสำคัญ ๆ ที่ผมขอกราบเรียนไว้ในที่นี้ คงจะมีท่านอื่นพูดต่อไปให้ครบถ้วนยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณครับ

คุณหญิงแร่ม พรหมโมบล : ท่านผู้ดำเนินการอภิปราย ท่านอธิการบดี ท่านผู้หญิงพูนศุข ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย ดิฉันใคร่จะขออภัยท่านผู้หญิงด้วย ถ้าหากว่าดิฉันจะได้พูดอะไรไปถึงเรื่องตั้งแต่ที่เรายังอยู่ในเยาว์วัย บางทีจะกระทบกระเทือนอะไรบ้าง ขอได้โปรดอภัยด้วย เพราะจะนำเอาความจริงมาพูดกัน เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ดิฉันได้ไปกราบอัฐิธาตุของท่านอาจารย์ปรีดี ที่อยุธยาและได้มีโอกาสฟังการพูดของท่านอาจารย์ทั้งหลายรวมทั้งหมด ๕ ท่านด้วยกัน มีอาจารย์ ยงยศ เล็กกลาง อาจารย์ แล ดิลกวิทยรัตน์ คุณธรรมเกียรติ กันอริ อาจารย์ ปรีชา สุวรรณทัต แล้วก็มีคุณทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ท่านทั้งหลายเหล่านี้พูดกันเป็นเสียงเดียวเลยว่า ไม่มีโอกาสได้รู้จักท่านโดยส่วนตัวเลย แต่ก็มีความคิ้มค่าประทับใจในกิจกรรมของท่านเหลือเกิน ดิฉันซึ่งได้พบท่านมาตั้งแต่ยังอายุรุ่น ๆ จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังมีความประทับใจมาก ที่จะได้มา

พูดอะไรตรงกับความรู้สึกและตรงกับความเป็นจริงทั้งหลาย ที่ท่านอาจารย์ปรีดีปฏิบัติมา ดิฉันเป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับท่านผู้หญิง (พูนศุข พนมยงค์) ซึ่งความจริงนั้นดิฉันเองได้เรียนโรงเรียนเซนต์โยเซฟรุ่นเดียวกับท่าน แล้วก็มีอายุแก่เดือนกว่าท่านในขณะที่ท่านเป็นนักเรียนอยู่นั้น ท่านมีบ้านอยู่ใกล้โรงเรียนเซนต์โยเซฟ ท่านและพี่น้องทั้งหลายก็ได้ชวนเอาพวกเพื่อน ๆ ไปเล่นในบ้านท่านอยู่เสมอ นอกจากไปวิ่งเล่นในบ้านท่านแล้ว ยังไปรับประทานอาหารร่วมชนอยู่ในบ้านท่าน ซึ่งเป็นเหตุให้มีความสนิทสนมกันมาก ไม่ใช่เฉพาะส่วนตัวเท่านั้น ทั้งคุณพี่ คุณน้องทั้งหลายของท่านด้วย ที่นี้นอกจากอย่างนั้นแล้วในขณะนั้นข้าราชการทั้งหลาย มีจำนวนจำกัด ไม่ใช่ว่าลูกกับลูกจะเป็นเพื่อนกัน คุณพ่อดิฉันกับคุณพ่อท่านก็ยังรู้จักมักคุ้นกัน เพราะฉะนั้นก็ทำให้พวกเราสนิทสนมกันมากขึ้น ในขณะที่เราเรียนโรงเรียนเซนต์โยเซฟ ตอนดิฉันใกล้เวลาที่จะได้มาสมัครเรียนกฎหมาย ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ นั่นเอง ก็ได้ทราบข่าวว่า ท่านผู้หญิงจะสมรสกับคุณปรีดี พนมยงค์ พวกเราทั้งหลายรู้สึกเสียดายชีวิตโสดของท่านผู้หญิงมาก รวมทั้งตัวเราเกิดมีความรู้สึกขึ้นมาว่า แหม ท่านช่างเป็นผู้โชคดีเหลือเกิน ในการที่พบนักเรียนนอกสุดหล่อแบบนี้ เราเองก็ไม่มีโอกาสที่จะพบนักเรียนนอกในสมัยนั้น

ได้เท่ากับที่พบในตัวท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ถือว่าท่านผู้หญิงมีโชคดี เราเกิดความรู้สึกริษยาหน่อย ๆ แต่ว่ากระนั้นเรายังหวังว่าอาจจะมีโอกาสได้ไปพบ *image* ของท่านปรีดีที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ทีนี้หลังจากท่านได้ทำการสมรสแล้ว ดิฉันก็เผอิญได้เข้ามาเรียนโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ในขณะนั้นเองท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นเลขาธิการกรรมการกฤษฎีกาด้วย ในขณะที่เราเรียนกฎหมายอยู่นั้น ท่านก็เปิดโอกาสให้เรา ว่าถ้ามีอะไรสงสัยให้ไปหาท่านที่บ้านได้ และนอกจากท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ยังมีอาจารย์อื่น ๆ ขอกล่าวในที่นี่ว่ามีเจ้าคุณลัดพลี (พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์) เป็นต้น ที่เออออห่อหรกับลูกศิษย์ของท่าน เราก็เป็นนักเรียนที่ขี้สงสัยเหลือเกิน ก็เลยจับกลุ่มกันประมาณ ๗--๘ คน ไปหาอาจารย์และพยายามที่สุดจะให้มีโอกาสหิวในขณะที่ไปถึงบ้านท่านผู้หญิงพูนศุข เพราะจะได้มีโอกาสรับประทานอาหารกับท่าน พอมาถึงท่านกำลังรับประทานอยู่ ท่านก็ต้องเรียก ถึงหากว่าไม่เรียกเราก็ขอเข้าไปรับประทานเองด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นท่านจำเป็นต้องเรียกเสียก่อน อันนี้เองทำให้เกิดความสนิทสนมและคุ้นเคยกับท่านมาก ขณะไปหาท่านนั้นไม่ว่าอะไร กรณีใด ๆ ทั้งสิ้น ท่านพูดเป็นเรื่องเอาการเอางานทั้งนั้น ท่านพูดไปท่านยิ้มแย้มแจ่มใสไป แต่ว่าท่านพูดเรื่องเอาการ

เอางาน เกือบจะว่าไม่มีเรื่องพูดเล่น ๆ กันสักทีหนึ่ง จนทำให้ดิฉันคิดว่า เอ ไม่น่าอิจฉาท่านผู้หญิงเลย เพราะเหตุไม่มีโอกาสที่จะพูดกันแบบสามีภรรยาหรือคู่สร้างคู่สมกัน แต่พอจริง ๆ เข้าแล้ว ดิฉันเพิ่งจะไปเห็นหนังสือ ซึ่งได้รับแจกมา ท่านเขียนถึงท่านผู้หญิง ซึ่งทำให้ดิฉันรู้สึกและเข้าใจว่าลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลายคงมีความรู้สึกเหมือนกับดิฉัน ว่าท่านก็มีโอกาสที่จะพูดโรแมนติคกับท่านผู้หญิงเหมือนกัน จากจดหมายที่ท่านเขียนว่า *My darling* เพราะฉะนั้นดิฉันเองก็รู้สึกว่าท่านก็คงไม่ใช่เป็นแต่นักวิชาการเท่านั้น ท่านก็เป็นนักรักและก็เป็นผู้ซึ่งปฏิบัติต่อท่านผู้หญิง ในฐานะที่เป็นคู่สร้างคู่สมกับท่านอย่างดี

ดิฉันใคร่ขอถือโอกาสเรียนไว้ใน ณ ที่นี้ด้วยว่า ในการที่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านได้เขียนรัฐธรรมนูญฉบับแรกหรือที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราววันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ท่านได้ให้โอกาสกับผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายโดยที่เราไม่ต้องร้องขอ คือว่ามีสิทธิในทางด้านการเมือง ตรงกันข้ามกับประเทศฝรั่งเศส ประเทศอังกฤษ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งผู้หญิงเพิ่งได้สิทธิในการไปเลือกตั้งทั้งนั้น เพราะฉะนั้นอันนี้ ผู้หญิงไทยมีความรู้สึกอย่างมาก ที่มีโอกาสได้รับความกรุณา

ทุกท่าน โดยที่ท่านเห็นการณ์ไกล และผู้หญิงก็ได้ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติได้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นต่อมาในรัฐธรรมนูญฉบับหลัง ๆ เราจึงได้สิทธิในทางทรัพย์สิน ในทางมรดก สิทธิในครอบครัวต่าง ๆ

ทีนี้ดิฉันก็ขอย้อนเรื่องมาว่า สำหรับท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์หรืออาจารย์ปรีดี พนมยงค์นี้ ท่านได้เป็น ส.ส. อยุธยาคนแรกและท่านได้มาเป็นเลขาธิการรัฐสภาคนแรก ซึ่งได้สร้างระเบียบปฏิบัติในสภามาจนกระทั่งบัดนี้ ให้เป็นรูปเป็นร่าง ซึ่งได้มาใช้อยู่จนกระทั่งบัดนี้ด้วย และดิฉันใคร่จะขอเรียนว่า เมื่อท่านอาจารย์ปรีดีไปบริหารงานในกระทรวงไหน ท่านก็พัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปของกระทรวงนั้น ๆ ขอยกตัวอย่างว่าในระหว่างวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๗๗ ถึง ๙ สิงหาคม ๒๔๘๐ ท่านไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ท่านก็พยายามร่างพระราชบัญญัติให้มีการปกครองท้องถิ่นโดยประชาชน โดยออกพระราชบัญญัติเทศบาล พระราชบัญญัติสมาชิกสภาจังหวัด ซึ่งได้เปิดโอกาสให้ราษฎรได้เข้ามาร่วมกันปกครองท้องถิ่น นอกจากนั้นในปีเดียวกัน ท่านก็ได้มีโอกาสเสนอรัฐบาลให้ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ ดิฉันใคร่จะขอเรียนอีกว่า ดิฉันมีความรักมหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์เหมือนกับดิฉันอยู่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เพราะในขณะที่ท่านเริ่มตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ดิฉันมีโอกาสถูกเรียกตัวให้มาขีด ๆ เขียน ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากท่านอาจารย์ปรีดี และในขณะเดียวกันนั้นก็มีความรู้สึกว่า โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมจะหมดไปแล้ว จะไม่มีอีกเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นมา ดิฉันก็ต้องเกาะเกี่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งไว้เป็นสถาบันการศึกษาของดิฉันด้วย เมื่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ท่านอาจารย์ก็บอกว่าพวกคุณเรียนเนติบัณฑิตมา จะเรียนปริญญาโทไม่ได้ จะต้องเข้าเรียนปริญญาตรีก่อน จึงจะเข้าเรียนปริญญาโทของมหาวิทยาลัยได้ นี่เป็นเรื่องของกรรมการสภามหาวิทยาลัยประกาศมาดังนั้น พวกเราเสียใจมาก เห็นว่าพวกเราก็เนติบัณฑิตเหมือนกันทำไมถึงไม่ให้เข้าเรียน ปริญญาตรีของธรรมศาสตร์นี่ใหญ่โตอะไร นึกไปในทำนองนั้น เพราะขณะนั้นเราเด็กเหลือเกินที่จะคำนึงถึงเหตุผล ต่อมาพากันเข้าเรียนภาคหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อจะให้ได้ปริญญาตรี แต่ในขณะที่เรียนและสอบไปแล้วภาคหนึ่ง กรรมการสภามหาวิทยาลัยก็ประกาศใหม่บอกว่า ต่อไปนี้เนติบัณฑิตให้เข้าเรียนปริญญาโทในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ ดิฉันเองกับคณะเพื่อน ๆ ก็เข้ามาเรียนปริญญา

โทโดยมีหมายเลขประจำตัว ๒๑๓ แล้วก็สมัครเสียใหญ่เลย นึกว่ายังไง ๆ ก็ต้องเรียนได้ สมัครเรียนปริญญาโททางนิติศาสตร์ ปริญญาโททางการทูต แต่ว่าน่าเสียดายนะ ไปสมัครแล้วเสียเงินเสียทองแล้ว ไม่สำเร็จ เรียนไม่สำเร็จ เพราะเกิดไปเบียดเสียก่อน

ทีนี้มาพูดถึงท่าน พอจากมหาดไทยท่านมาอยู่กระทรวงต่างประเทศ ท่านมาแก้ไขสนธิสัญญาศาลกงศุล อันนี้ท่านอาจารย์จิตติท่านก็ได้พูดไปบ้างแล้ว แต่ทำไมดิฉันถึงได้ไปยุ่งเกี่ยวกับการเลิกสนธิสัญญากงศุลนี้ด้วย เมื่อดิฉันเข้าเป็นทนายความแล้ว ได้ไปสมัครสำนักงานทนายความของนายวิคเฮาส์ ซึ่งเป็นสำนักงานทนายความอังกฤษ ในขณะที่เราถูกใช้ให้ไปว่าความที่ศาลโปลิสสภา เกิดความรู้สึกว่าอะไรกันนี่ บ้านเมืองไทยแท้ ๆ ทำไมจึงมีชาวต่างประเทศมานั่งเป็นศาลด้วย ให้รู้สึกไม่สบายใจเลย และเกิดความไม่พอใจหลาย ๆ ประการ เพราะฉะนั้นเมื่อท่านได้กรุณาเลิกสนธิสัญญาอันนี้ได้โดยสันติ ก็ทำให้พวกเราดีอกดีใจกันเป็นอย่างมาก และจากกระทรวงการต่างประเทศ ท่านมาอยู่กระทรวงการคลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ท่านก็มีการปฏิรูปใหม่เกี่ยวกับการคลังซึ่งท่านอาจารย์จิตติพูดไปบ้างแล้ว แต่ดิฉันขอเสริมสักนิดว่าท่านยกเลิกภาษีโบราณซึ่งไม่เป็นธรรม เช่น การเก็บรัชชูปการ หรือเสียส่วยในสมัยโบราณ

ในสมัยใหม่ดิฉันคิดว่าคงไม่มีใครรู้ คือแต่ก่อนชายไทยอายุ ๒๐–๖๐ ปี จะต้องเสียคนละ ๖ บาท เท่ากันหมด หรือเรียกว่า *Full Tax* หรือถ้าไม่มีเงินเสีย จะถูกจับไปขัง ๑๕ วัน แล้วทำงานโยธาขุดถนนบ้างหรือว่าเทถังเมล์บ้าง ดิฉันก็ไม่ทราบเพราะเผอิญดิฉันก็ไม่ได้เสียเงิน ๖ บาท

ทีนี้ในขณะนั้นท่านเองก็คิดว่าเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำเหลือเกิน ทำอย่างไรถึงจะเอาเงินของประชาชน ซึ่งเก็บไว้ในกู้เซฟของแต่ละคนนั้น มาใช้ประโยชน์แก่ประเทศชาติ ท่านก็คิดว่าให้ทำพันธบัตรแต่พอทำออกมาแล้วไม่มีใครเชื่อถือค่ะ ไม่มีใครซื้อ ท่านก็เรียกเอาดิฉันไป บอกว่าไปขายพันธบัตรที่ได้ไหม ดิฉันก็บอกว่าการขายพันธบัตรขายอย่างไรดิฉันไม่เข้าใจ รู้สึกอายุเราขนาดนั้นจะไปขายพันธบัตรให้กับใคร ท่านก็บอกว่าวิธีขายพันธบัตรนี้ให้ดิฉันไปหาเพื่อนแบ่งเป็นกลุ่มเป็นสาย แล้วก็ออกไปขายพันธบัตรตามรายชื่อที่ท่านให้มา คนที่หนึ่งซึ่งให้ไปขายนั้น คือ คุณนายเนียร ลพานุกรม คุณนายเนียรนี้เป็นมารดาของคุณตั้ว ลพานุกรซึ่งเป็นผู้ก่อการร่วมสมัยกับท่านอาจารย์คนหนึ่ง และมีอีกคนหนึ่งคือคุณนายอุ่น โปษยจินดา ท่านบอกว่าให้ไปขอเลย ดิฉันก็ไป เมื่อไปแล้วก็ชี้แจงว่าพันธบัตรนี้เป็นผลประโยชน์อย่างไร เราขอเงินท่าน

ทั้งหลายนั้นเพื่อจะช่วยประเทศชาติ ทุกคนมีความยินดีที่จะเสียสละและเกิดความเชื่อถือ จ่ายเงินซื้อพันธบัตรกันมากมาย อันนี้เองสำนักงานธนาคารชาติแห่งประเทศไทยก็ได้เกิดขึ้น

ต่อมา ตอนที่ญี่ปุ่นนำเงินมาใช้ พิมพ์ธนบัตรมาจากญี่ปุ่นเลย ในระหว่างสงคราม ท่านอาจารย์บอกว่า ในฐานะเป็นรัฐมนตรีคลัง ในขณะนั้น จะให้ญี่ปุ่นเอามาใช้เฉย ๆ ไม่ได้ ต้องกู้โดยใช้หลักประกันทองคำ อันนั้นดิฉันยืนยันได้เป็นคำที่คุณเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์ ทราบมาเลยทีเดียว ต่อมาญี่ปุ่นก็ตอบว่าการที่จะขนทองคำขณะมีสงครามมีลูกระเบิดลงนั้นทำไม่ได้ เพราะว่าจะเป็นอันตรายไม่ปลอดภัย ท่านเองก็ได้บอกว่าถ้าเช่นนั้นก็ให้เขียนเลยว่าธนบัตรทองคำส่วนไหนที่อยู่ในญี่ปุ่น ที่เป็นหลักประกันเงินกู้ของประเทศไทย คือให้ถือ *Year Mark* ไว้เลย ในที่สุดเมื่อเสร็จสงครามแล้วทองคำเหล่านี้ได้ขนกลับมาให้ประเทศไทย โดยกองบัญชาการพันธมิตรให้ส่งคืนมาให้ อันนี้จะเห็นได้ว่าท่านคิดไกลเหลือเกิน ท่านคิดให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินทั้งนั้น ดิฉันคิดว่าในขณะนั้นญี่ปุ่นคงเห็นว่าท่านฉลาดนัก ขืนให้อยู่ที่กระทรวงการคลังนี้ญี่ปุ่นจะพิมพ์ธนบัตรใช้เองก็ไม่ได้อีก ก็เลยเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ท่านออกจากกระทรวงการคลัง ดิฉันเข้าใจอย่างนั้น แต่ในขณะเดียวกันท่านก็ได้รับพระบรมราช

โองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นผู้สำเร็จราชการนี้ ดิฉันก็คิดว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้ว เพราะในขณะนั้นต้องมีเสรีไทย ดิฉันใคร่จะขอเรียนว่าวันหนึ่งดิฉันก็ได้ถูกเรียกให้ไปพบท่านเวลาดึก ดิฉันก็ไปหาท่านที่ท่าช้างพบท่านคนเดียว มองดูท่านแล้วตกใจมาก เพราะลักษณะของท่านไม่ใช่เป็นแบบเดียวกับอาจารย์ปรีดี ที่เราเคยเห็น หน้าซีดเซียวแล้วก็ร่วงโรยมาก เหมือนไม่ได้นอนมาหลายคืน ซึ่งท่านผู้หญิงคงทราบในข้อนี้ดี ท่านถามดิฉันว่ารักประเทศไทยไหม ดิฉันก็งงเลย อยู่ๆ ท่านอาจารย์มาถามปัญหาทางกฎหมายว่ารักประเทศไทยไหม แล้วเราจะตอบว่าอย่างไร ก็ยังอ้ำ ๆ อึ้ง ๆ อยู่ ท่านบอกว่าเวลานี้เป็นเวลาที่วิกฤตมากแล้วสำหรับประเทศไทย ขณะนั้นนายของดิฉันก็ไปถูกจับกุมคุมขังอยู่เพราะเป็นชาติอังกฤษ เมื่อญี่ปุ่นเข้ามาก็คงจับเอาไปขังอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้เอง ดิฉันต้องเข้ามาเยี่ยมเยียนตลอดเวลาทุกวัน ท่านก็บอกว่าเวลานี้เอกอัคราชทูตอังกฤษประจำอยู่ประเทศไทยคือ โจชาย ครอสบี้ได้หนีไปอยู่ในประเทศอังกฤษแล้ว ก็ขอแลกเชลย โดยขอครอบครัวนายวิคเฮ้าส์ นายของดิฉันไปด้วย คือนายของดิฉันรักดิฉันเหมือนลูกสาวคนหนึ่ง เสร็จแล้วท่านก็บอกว่าให้ดิฉันไปกับนายวิคเฮ้าส์ ให้ไปบอกหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ว่าท่านมีเสรีไทยทำที่นี้ในนามของ รัฐ ท่านไม่ได้สั่งต่อหน้าใครเลย

แม้ที่สุดแต่ท่านผู้หญิงก็ไม่ได้นั่งอยู่ที่นั้น คือไม่ให้ใครรู้ เป็นความลับสุดยอดจริงๆ ท่านถามว่าห่วงใครมาก ดิฉันบอกว่าดิฉันห่วงลูกสาว เพราะตอนนั้นมีลูกสาวอยู่คนเดียว ท่านบอกว่าไม่ต้องห่วง ตราบใดที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านจะดูแลลูกสาวให้เอง เอ้ ท่านพูดอย่างนี้ดิฉันใจเสียซิ นึกว่าไปนี่ต้องแย่แล้ว ต้องไปตายแน่ๆ ตายก็ตายเถิด ตายเพื่อแผ่นดินไทย ในที่สุดดิฉันก็เตรียมของ ท่านบอกว่าอย่าเอากระเป๋าไปนะ ไม่ต้องมีอะไรทั้งสิ้น ให้ใส่ถุงผ้าธรรมดา กำหนดวันเวลาแล้ว แต่ในที่สุดเป็นที่น่าเสียดายว่านายวิคเฮ้าส์ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อนที่จะเดินทาง เป็นโรคแคนเซอร์ (มะเร็ง) เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นส่วนหนึ่ง แต่กระนั้นก็ยินดีพลีชีวิตเพื่อประเทศชาติเหมือนกัน ตั้งแต่นั้นมาท่านก็ไว้ใจมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นอันนี้ในที่สุดทั้งอาจารย์และทั้งเราทั้งหลายนี้ ไม่เคยคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นบุญคุณอะไรต่อประเทศไทย เราเสียสละเพื่อแผ่นดินจริงๆ เพราะฉะนั้น อันนี้จึงเป็นความภาคภูมิใจของดิฉันที่ท่านอาจารย์ได้กรุณาไว้วางใจ และมีโอกาสได้เป็นเสรีไทยคนหนึ่งของประเทศไทยเหมือนกัน ดิฉันคิดว่าจะจบแค่นี้ ขอขอบพระคุณมากค่ะ

ศาสตราจารย์ สรรเสริญ : ท่านผู้หญิงพูนศุข คุณหญิงนงเยาว์และท่านอาจารย์ผู้ดำเนินการอภิปราย ก่อนอื่น ผมต้องขอขอบคุณมหา

วิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ที่กรุณาให้โอกาสผมได้มีเกียรติมามีส่วนร่วมในการสดุดีรัฐบุรุษอาวุโสในวันนี้ สมัยที่ผมเรียนได้เริ่มเรียนอยู่ที่นี่ ยังมีชื่อว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มีท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การคนแรกและคนเดียวอยู่ถึง ๑๘ ปี แล้วก็ยกเลิกตำแหน่งนั้นไป ต่อมาภายหลังถูกตัดคำว่า *วิชา* กับคำว่า *การเมือง* ออกเสีย ด้วยเหตุผลที่แท้จริงอันใดก็เหลือที่จะเดา แต่ก็ยังเห็นการเมืองเข้ามายุ่งกับธรรมศาสตร์เป็นครั้งคราวอยู่เสมอมา สภาพของมหาวิทยาลัยเราในสมัยนั้นมีตึกโดมตั้งงามสง่าอยู่ข้างแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งบัดนี้ยังมีอนุสาวรีย์ของท่านผู้ประศาสน์การ ประดิษฐานอย่างสวยงามอยู่หน้าตึกโดม สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผมเป็นนักเรียนเตรียมปริญญารุ่นที่ ๔ เข้าเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔–๒๔๘๖ จึงเริ่มเรียนกฎหมาย ระหว่างเรียนเตรียมอยู่ ๒ ปีนั้น ได้มีโอกาสสัมผัสกับท่านผู้ประศาสน์การทั้งกายและทางใจอยู่บ้าง ทำให้เกิดความเคารพและนับถือมากขึ้นเรื่อย ๆ เคยช่วยกันอุ้มท่านใส่บ่าแบกหามไปรอบ ๆ สนาม เคยได้รับฟังคำโอวาทและคำสั่งสอนด้วยถ้อยคำอันสุภาพเรียบง่ายของท่าน ในบางครั้งแสดงถึงความเป็นสุภาพบุรุษและยอดปรมาจารย์ หรืออาจจะพูดสั้น ๆ ได้ว่าผู้ดีเต็มตัว ซึ่งหายากในขณะนี้ สมแล้วที่ต่อมาท่านได้เป็นรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี ผู้สำเร็จ

ราชการแผ่นดินและรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งจะหาคนอย่างท่านนี้มิได้อีกต่อไปแล้ว หลักสูตรของโรงเรียนเตรียมปริญญา ๒ ปีนั้นดีเหลือเกิน นอกจากวิชาหลักทางด้านศิลปศาสตร์แล้ว ยังมีวิชาอาชีพเสริมให้อีก เช่นดนตรี พิมพ์ดีดและเชาวเลขเป็นต้น บรรดาลูกศิษย์ลูกหาที่สำเร็จเตรียมสองออกไปต่างนำวิชาความรู้ไปทำมาหากินได้ ในระหว่างเรียนกฎหมายหรือบัญชีรุ่น ๔ บางคนไปเป็นเสมียนที่รัฐสภาทำงานขนต่อมาได้ ธ.บ. แล้ว เป็นถึงเลขาธิการรัฐสภาหญิงคนแรก และที่เป็น ร.ม.ต. ช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศก็มี บางคนเป็นนักดนตรีเอก หรือนายวงดนตรี บางคนก็เริ่มเป็นนัก น.ส.พ. หรือเสมียนพนักงานตามสถานที่ทำการงานต่าง ๆ แสดงให้เห็นแจ่มชัดว่า ท่านผู้ประศาสน์การท่านมองการณ์ไกลมาก จึงได้วางนโยบาย และจัดหลักสูตรของโรงเรียนเตรียมปริญญาให้เรียนวิชาที่นำไปใช้ทำมาหากินเพื่อมีทุนรอนในการเรียนกฎหมายหรือบัญชี ซึ่งมีอยู่เพียง ๒ วิชาในขณะนั้น ต่อไปให้สำเร็จปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต หรือประกาศนียบัตรชั้นสูงทางบัญชีได้ ทั้งนี้พวกเราชาว ต.มธก. ต่างรำลึกถึงพระคุณอันสูงสุดของท่านผู้ประศาสน์การอยู่อย่างมิรู้ลืม

ต่อมาเหตุการณ์บ้านเมืองได้เกิดความมหาวิปโยคโศกเศร้าขึ้นแก่ปวงชนชาวไทยทั่วทั้งแผ่นดิน โดยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล

ที่ ๘ ได้เสด็จสวรรคต ในเดือนมิถุนายน ๒๔๘๙ ก่อนที่จะเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อที่สวิตเซอร์แลนด์ เพียงไม่กี่วัน ขณะนั้นท่านเป็นนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่รับผิดชอบด้วยความจงรักภักดีเป็นที่สุด แต่เกมการเมืองผันแปรทำให้ท่านกับท่านผู้หญิงต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ทุกครั้งที่มีโอกาสผ่านแวะที่ปารีส ก็ได้ไปกราบคารวะเยี่ยมท่านอาจารย์ปรีดี กับท่านผู้หญิงพูนศุข เท่าที่จำได้ไม่น้อยกว่า ๓–๔ ครั้ง ทุกครั้งที่ได้พบท่าน ท่านได้ให้การต้อนรับคณะของเราอย่างอบอุ่นพร้อมด้วยอัธยาศัยไมตรี ครั้งสุดท้ายได้กำหนดจะไปราชการที่ปารีส ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม แต่อนิจจาท่านถึงแก่มรณกรรมเสียก่อนเพียง ๑๗ วัน จึงไม่มีโอกาสได้กราบเยี่ยมคารวะท่านอีกตามเคย

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ตอนนั้นท่านผู้หญิงท่านดูเหมือนจะมากรุงเทพ ฯ ท่านอาจารย์ได้กรุณาเชิญผมไปรับประทานอาหาร ที่ร้านอาหารมีชื่อไม่ไกลจากบ้านนัก พร้อมกับปาล บุตรชายของท่าน ซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้วอีกคน แต่ละครั้งได้เรียนถามท่านและคุยกับท่านในเรื่องต่างๆ เมื่อกราบเรียนถามถึงพระราชวงศ์จักรีท่านได้แสดงถึงความจงรักภักดีอย่างจริงใจตลอดมาจนชีวิตจะหาไม่ และลำดับเรื่องราวของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ในสมัยที่ท่านยังรับราชการอยู่แต่ละพระ

องค์ได้เป็นอย่างดี การคุยกับท่านในทุก ๆ เรื่อง เช่น ประวัติศาสตร์ไทยหรือต่างประเทศก็ดี การเมืองภายในหรือภายนอกก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ดี เหตุการณ์สังคมในอดีตเทียบกับสังคมในปัจจุบัน ทั้งไทยและเทศเหล่านี้เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นการประสาทซึ่งความรู้เพิ่มเติมให้พวกเราทั้งสิ้น

ท่านผู้ประศาสน์การของเรา ในฐานะนักกฎหมายทั้งไทยและฝรั่งเศสผู้ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่ง ได้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศทั้งหลาย เพื่อปลดเปลื้องเครื่องพันธนาการของไทยเราให้ได้รับความอิสระสมบูรณ์ และเป็นไทแก่ตัว รวมตลอดถึงทางการศาลด้วย สรุปแล้วว่าเราเสียเอกราชทางการศาลไปร่วม ๙๐ ปี เป็นเวลาเกือบครึ่งหนึ่ง นับแต่สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ และกว่าจะแก้ไขกลับคืนมาได้ ต้องใช้ความรู้ความสามารถ ตลอดจนความอดทนของบรรดานักกฎหมายทั้งไทยและเทศชั้นสูงสุดยอดหลายท่านต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ฉะนั้นพวกเราชาวไทยโดยเฉพาะตุลาการผู้มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งหลาย จึงมีอำนาจหน้าที่อันสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ต้องรักษาไว้ซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติศักดิ์ของศาลไทย ให้สถิตย์สถาพรร่วมกันไปกับความเจริญรุ่งเรืองและเอกราชอธิปไตยของเรา ตลอดชั่วกัลปาวสาน พระราชนันท

มุนี ท่านบัญญานันทภิกขุ ได้แสดงธรรมไว้ในวันฌาปนกิจศพท่านรัฐบุรุษอาวุโส ณ สุสาน แปร์ลาแชส เมื่อบ่ายวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๖ บางตอนผมขอคัดลอกมาจากหนังสือ *นิตรกำสรวล* ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นเนื่องในมรณกรรมของท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ดังนี้ "๘๓ ปี ท่านได้ใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้ และขณะเมื่อมีชีวิตอยู่ในเมืองไทยนั้น ได้ร่วมกันต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย เพื่อชาติไทย ได้เจริญรุดทัดเทียมกับประเทศศิวิไลซ์ทั่วไป แต่หลังจากนั้น เหตุการณ์กลับแปรเปลี่ยนด้วยผลทางการเมือง เพราะท่านเป็นคนทำความดี ซื่อสัตย์ และใจบริสุทธิ์เกินไปจนไม่วายที่จะเกิดการริษยากัน ระหว่างบุคคลที่ไม่อยากให้อีกคนหนึ่งก้าวหน้าได้ดิบได้ดี หรือเกินไปกว่าตัวจนมีการทำลายกัน จนท่านทนต่อการกดดัน บีบรัดไม่ไหวจำต้องระหกระเหินจากแผ่นดินไทยไป ต้องใช้ชีวิตอยู่ในต่างแดนจวบจนกระทั่งสิ้นชีวิต แม้แต่ปฐพีสยามท่านก็ไม่โอกาสได้สัมผัส จะขอเพียงเศษธุลีกลบหุ้มร่างกายเมื่อชีวิตหาไม่นั้น ก็เป็นสิ่งแสนยากเข็ญ กิเลสเป็นพิษเป็นภัยต่อความก้าวหน้าของสังคม เราควรทำลายกิเลส คือสิ่งชั่วร้ายภายในร่างกายที่จะเกิดขึ้น และตรงนี้มีข้อความลงท้ายว่า ขอความสุขสวัสดีจงมีแด่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย" ขอบพระคุณครับ

ศาสตราจารย์นิคม : ท่านผู้หญิงพูนศุข ท่านอธิการบดี ท่านผู้ฟัง

ตลอดจนคนไทยผู้มีน้ำใจต่ออาจารย์ปรีดี ที่เคารพทั้งหลาย ผมไม่ได้มีโชคดีอย่างท่านผู้อภิปรายคนก่อน ๆ ซึ่งสามท่านที่พูดไปแล้ว มีโอกาสใกล้ชิดกับท่านอาจารย์ปรีดีอย่างมาก แม้จะไม่เป็นลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดแต่ผมก็เหมือนกับลูกศิษย์อีกหลายหมื่นคนซึ่งตระหนักถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ ที่ท่านอาจารย์ปรีดีมีต่อพวกเรา คนที่เคยเรียนธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่เตรียมปริญญาจนถึงมหาวิทยาลัย จะต้องยอมรับกันว่าเหนือสิ่งใดที่เราได้จากสถาบันแห่งนี้ สิ่งนั้นคือจิตใจและสปิริตในการรับใช้ประชาชนและรับใช้สังคม ฉะนั้นผมเองทั้ง ๆ ที่ภูมิปัญญาก็น้อย โอกาสที่จะศึกษางานของท่านก็ไม่มากนัก ก็ได้ตอบรับที่จะมาร่วมแสดงความรู้สึกในวันนี้ ผมและท่านอธิบดีสรรเสริญอาจจะพูดได้ว่า เป็นลูกศิษย์ธรรมศาสตร์รุ่นสุดท้ายของท่านอาจารย์ปรีดี เราสำเร็จการศึกษาเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตเมื่อปี ๒๔๙๐ วันสุดท้ายที่พวกเราหมายถึงเพื่อนฝูงผมที่เรียนกันรุ่น ๔ ได้มีโอกาสพบท่านอาจารย์ปรีดี คือวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๘๗ เป็นวันไหว้ครูของชาวธรรมศาสตร์ ในบันทึกประจำวันของผมในวันนั้นผมเขียนไว้ว่า "วันพฤหัสบดีที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๘๗ เป็นวันที่มหาวิทยาลัยจัดให้มีการไหว้ครู โดยมีท่านผู้ประศาสน์การ อาจารย์ปรีดีเป็นประธาน นักศึกษาทุกคนมีใบหน้าอิ่มเอิบแจ่มใส ในการ

ที่ได้มีโอกาสรับฟังโอวาทจากท่าน ซึ่งได้เน้นถึงความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีต่อครู ท่านยังให้ข้อสังเกตอีกหลายประการ โอวาทของท่านแต่ละคำได้จารึกไว้ในสมองของพวกเราทุกคน"

นั่นก็เป็นบันทึกสั้น ๆ ที่ผมเขียนไว้ ผมต้องขอสารภาพว่าในช่วงเวลา ๒ อาทิตย์ที่ผ่านมานี้ ผมได้พยายามคิดหาถ้อยคำที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกอันจริงใจของผม ในฐานะลูกศิษย์คนเล็ก ๆ คนหนึ่งที่มีต่อท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะอาจารย์ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ผมต้องขอสารภาพต่อไปว่า ผมเองยิ่งคิดก็ยิ่งประสบกับความลำบากอย่างมาก ในการที่จะหาถ้อยคำที่เหมาะสมถูกต้องสมบูรณ์ ที่จะกล่าวถึงผลงานและความดีความงาม ที่ท่านมีต่อคนไทยและประเทศไทยของเรา เพราะว่าเพียงช่วง ๑๕ ปี ท่านได้ทำงานและดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในประเทศไทยมากมายหลายฐานะ หลายตำแหน่ง หลายโอกาส ในด้านวิชาการ ท่านอาจารย์เป็นนักศึกษาที่เรียนเก่งเรียนดีที่สุด เมื่อสำเร็จวิชากฎหมายก็เป็นนักนิติศาสตร์ที่ปราชญ์เปรื่อง และสามารถว่าความชนะโดยไม่ได้มีการฝึกปรือมาก่อน เป็นนักรัฐศาสตร์ผู้จัดเจน ท่านอาจารย์จิตติ คุณหญิงแร่ม ได้พูดถึงผลงานของท่านในฐานะรัฐมนตรีมหาดไทย และรัฐมนตรีต่าง ๆ และเป็นนักเศรษฐกิจที่ยอดเยี่ยม ซึ่งผลงานเหล่านี้

ปรากฏชัดแจ้ง งานสำคัญที่สุดซึ่งผมจะพูดเป็นพิเศษ ก็คือ ท่านเป็นบุคคลแรกที่ได้เขียนแผนพัฒนาของประเทศไทยฉบับแรก และยังได้ตั้งสถาบันการเงินที่สำคัญที่สุดของบ้านเมือง คือ ธนาคารชาติ ท่านยังเป็นนักการศึกษาที่มีความคิดก้าวหน้า เวลานี้นักการศึกษาทุกคนที่มีใจเป็นธรรมต้องยอมรับว่า ความคิดอ่านของท่านเมื่อ ๔๐ ปีก่อนล้ำหน้ามาก เริ่มตั้งแต่การตั้งโรงเรียนเตรียม ฯ ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาปัจจุบันเวลานี้คนหนุ่มสาวเป็นเรือนแสน เบียดเสียดกันสมัครเพื่อจะสอบตำแหน่งราชการเพียงสี่พันตำแหน่ง ปัญหาเหล่านี้อาจารย์ปรีดี คิดมาตั้งแต่สมัย ๔๐ ปีก่อน ธรรมศาสตร์บัณฑิตของเราในช่วงนั้น เป็นบัณฑิตที่เตรียมพร้อมที่จะทำมาหากินได้ทุกโอกาส ไม่ใช่มาหวังพึ่งราชการแต่อย่างเดียว

ในฐานะนักการศึกษา ท่านเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งผมสามารถกล่าวได้อย่างเต็มที่ว่า เป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกแห่งหนึ่งของโลก และสามารถยืนยันได้ว่าเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของทวีปเอเชีย ในฐานะคนไทย ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นแบบอย่างคนไทยผู้รักชาติ ได้กอบกู้เอกราชของชาติในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประการสุดท้ายในแง่ของผม ความจริงไม่มีอะไรสุดท้ายสำหรับอาจารย์ปรีดี ท่านเป็นผู้บุกเบิกงานด้าน

สังคม เป็นผู้ต่อสู้ เป็นผู้วางรากฐานของการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เป็นการเข้าไปดูแลคนยากคนจน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศผู้ใช้แรงงาน ท่านอาจารย์จิตติ คุณหญิงแร่ม และอธิบดีสรรเสริญ ได้พูดไปแล้วถึงผลงานด้านการบริหารต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านขบวนการยุติธรรมและกฎหมาย ฉะนั้นผมอยากจะมาพูดเฉพาะในด้านเดียว คือในด้านสังคม เพราะเท่าที่เราได้ยินได้ฟังกันมานั้น ยังไม่ได้พูดถึงกันมากนัก

ผมพูดได้โดยไม่มีความรู้สึกอะไรเลยว่า อาจารย์ปรีดีเป็นผู้บุกเบิกงานด้านนี้ และความคิดความอ่านของท่านได้มีส่วนทำให้คนรุ่นหลัง โดยเฉพาะผู้ทำงานด้านสังคมแรงงาน ได้เอาไปปฏิบัติเป็นอย่างมากทีเดียว งานสำคัญที่สุดที่วางพื้นฐานสังคมในเมืองไทย เริ่มแรกก็คือการวางแผนเศรษฐกิจ ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพครับ เป็นที่น่าสนใจว่าท่านอาจารย์ปรีดีเขียนแผนพัฒนาชาติหรือแผนเศรษฐกิจครั้งแรกเมื่อ ๕๐ ปีก่อน แต่ขณะเดียวกันเป็นแผนที่ให้ความสำคัญทางสังคม เป็นแผนที่มองเห็นว่าการพัฒนาบ้านเมืองนี่ มันไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว มันไม่ใช่เรื่องที่จะทำให้บ้านเมืองเติบโตขึ้นมาเป็นจำนวนร้อยละ ๕ ร้อยละ ๖ ร้อยละ ๗ ซึ่งเป็นการวางแผนที่ผ่านมาในช่วงแผน ๑ จนถึงแผน ๕ แผนเศรษฐกิจของ

อาจารย์ปรีดี เน้นที่คน เน้นชาวไร่ชาวนา เน้นผู้ใช้แรงงาน อันนี้เป็นที่ประหลาดมาก ผมไม่เข้าใจเหมือนกันว่า ทำไมคนซึ่งเกิดสมัยโน้น และบ้านเมืองก็ยังมีความอยู่ดีกินดีพอสมควร แต่สามารถมองไกลไปถึงปัญหาต่างๆ ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในทุกวันนี้ ฉะนั้นหลายท่านพูดว่าท่านปรีดีเป็นอัจฉริยะผมจึงไม่สงสัย ผมเห็นเรื่องนี้เป็นประเด็นที่สำคัญ ผมจะขออนุญาตวิเคราะห์ในประเด็นนี้สักเล็กน้อย ผมอยากใช้คำว่าแผนพัฒนาฉบับแรกของประเทศ อยู่ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของอาจารย์ปรีดี เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

เค้าโครงการเศรษฐกิจ ของอาจารย์ปรีดีแยกออกเป็น ๓ ตอน ตอนที่ ๑ คือ โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติโดยทั่วๆไป ตอนที่ ๒ คือ เค้าโครงร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร อันนี้ก็คือการประกันสังคม อาจารย์ปรีดีเห็นว่ามนุษย์เรานี้ โดยเฉพาะในหลักธรรมะ ที่ท่านยึดเสมอ คือความไม่เที่ยง อนิจจัง ท่านเขียนไว้เยอะด้านนี้ ฉะนั้นท่านเห็นทันทีเมื่อ ๕๐ ปีก่อน ว่าบ้านเมืองจะมีความมั่นคง ประชากรส่วนใหญ่จะอยู่กันอย่างมีความสุขนั้น จะต้องมีรายได้ที่มั่นคง ฉะนั้นท่านจึงจัดระบบเรื่องนี้ไว้ ตอนที่ ๓ เป็นเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ อาจารย์ปรีดีคิดและเห็นความสำคัญของทางราชการที่จะเข้าไปดำเนินงานทาง

ธุรกิจ ซึ่งเราเรียกกันบัจจุบันนี้ว่ารัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจการที่มีความสำคัญต่อความมั่นคง ความปลอดภัยและความผาสุก ของประชาชน คือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเป็นความคิดอานเมื่อสมัยนั้นแล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายเหลือเกิน ความคิดของท่านไม่เป็นที่ยอมรับ มิ ฉะนั้นแล้วเรื่องการประกันสังคมนี้ บ้านนี้คนไทยซึ่งตกงานอยู่บัน แสนคน กำลังว่างงาน ๒ ล้านคน จะมีรายได้ไปซื้ออาหาร ไปซื้อ เสื้อผ้า ซื้อของใช้จำเป็นให้ลูกเมียได้ หลายท่านมักจะพูดบอกว่า เรื่องว่างงานเป็นเรื่องธรรมดา ตอนนี้อังกฤษว่างงานกันตั้ง ๕ ล้าน อเมริกาว่างงาน ๑๒ ล้าน ข้อนี้จริงแต่อังกฤษ อเมริกา เขามีเงิน ประกันสังคม คนอังกฤษ คนอเมริกาเขาสามารถเอาเงินเหล่านี้ไป ใช้จ่ายได้ แต่ของเราเอาอะไรมาใช้จ่าย เรื่องเศรษฐกิจที่อาจารย์ปรีดี มอง ถือว่าเป้าหมายสำคัญที่สุดคืออยู่ที่คน อยู่ที่ประชาชน โดย เฉพาะคนส่วนใหญ่ชาวไร่ชาวนา หลายเดือนมานี้เราได้รับฟังความ ทุกข์ร้อนของชาวไร่ชาวนา ขายข้าวได้แม้แต่ราคาก็ไม่คุ้มทุน ราคา ข้าวต่อเกวียนชาวนาต้องเสียค่าใช้จ่าย ๑,๕๐๐ บาท เวลานี้ขายได้ ๑,๖๐๐ บาท และเมื่อคนส่วนใหญ่ไม่มีรายได้มันก็สะท้อนมาถึงบ้าน เมือง คือ ขาดกำลังซื้อ ปัญหามันก็เป็นเรื่องยุ่งยากขึ้น ถ้าเราได้จัด ระบบตั้งแต่ช่วง ๕๐ ปี มีการปรับปรุงแก้ไขขึ้นมา ปัญหาต่าง ๆ ก็

ย่อมจะน้อยลงกว่าทุกวันนี้

ผมอยากจะขอพูดต่อเนื่องไปถึงเรื่องแรงงานและเรื่องผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ผมเองได้สนใจศึกษาและทำงานมาในช่วง ๓๐ กว่าปี นักศึกษาด้านแรงงานทั้งหลาย คงจะไม่ปฏิเสธว่า วิวัฒนาการของแรงงานของประเทศไทยนี่ มีความคิดความอ่าน หรือมีการริเริ่มกันมาตั้งสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลัก ๖ ประการอันหนึ่งก็คือ การช่วยราษฎรให้มีงานทำ ทันทีทันใดที่คณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ ได้ประกาศหลัก ๖ ประการ ซึ่งมีการออกกฎหมายสำคัญ ๒ ฉบับ เป็นการที่จะนำนโยบายด้านแรงงานฉบับแรกของประเทศไทย ไปสู่การปฏิบัติ กฎหมายดังกล่าวคือ พ.ร.บ. ว่าด้วยสำนักงานจัดหางาน พ.ศ. ๒๔๗๕ และ พ.ร.บ. สำนักงานท้องถิ่น ๒๔๗๕ ทั้ง ๒ ฉบับนี้ เป็นการเริ่มต้นที่ให้บริการแก่ประชาชน ผู้ที่มีความประสงค์และจำเป็นต้องหางานทำ ทางรัฐได้ตั้งสำนักงานขึ้นช่วยโดยไม่คิดค่าบริการ ขณะเดียวกันสนับสนุนเอกชนตั้งสำนักงานขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มเติมบริการของรัฐ ในทรรศนะผม กฎหมายทั้ง ๒ ฉบับ นี้ถือได้ว่าเป็นนโยบายเพื่อการมีงานทำฉบับแรกของประเทศไทย เป็นที่น่าสนใจว่ากฎหมายที่ท่านอาจารย์ปรีดีได้เสนอผ่านสภาผู้แทนราษฎรออกมาเมื่อ ๕๐ ปีก่อนนั้น

๔ ปี หลังจากนั้นประธานาธิบดีรูสเวลท์ ขณะนั้นยังเป็นผู้ว่าการรัฐนิวยอร์ค ได้เอาแนวทางไปปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีโครงการสร้างงานให้แก่ประชาชนด้วย

นอกจากที่ท่านจะได้ผลักดันให้มีกฎหมายว่าด้วยการมีงานทำฉบับแรกของประเทศไทย ซึ่งอาจจะเป็นกฎหมายหรือนโยบายการมีงานทำอันแรกของทวีปเอเชียแล้ว ต่อมาในปี ๒๔๗๙ เมื่อเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย อาจารย์ปรีดียังได้ผลักดันให้มีการออกกฎหมายเรียกว่า พ.ร.บ. สอบสวนภาวะกรรมกร ๒๔๗๙ ให้อำนาจรัฐบาลที่จะเข้าไปศึกษาค้นคว้า เพื่อทราบถึงสภาวะความเป็นอยู่ของกรรมกรและสภาพการทำงานต่างๆ ทุกวันนี้เรากำลังตื่นเต้นกันเหลือเกินในการพูดถึงปัญหาแรงงาน กำลังมีการสำรวจศึกษากันถึงความต้องการแรงงาน มีการศึกษาถึงสภาพการทำงานต่างๆ แต่ความคิดเหล่านี้ไม่ใช่ของใหม่ อาจารย์ปรีดีได้เสนอมาเมื่อตั้ง ๕๐ ปีก่อน แต่น่าเสียดายที่เราไม่ได้มีการสานต่ออาจารย์ปรีดีออกไป

โดยสรุปอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นมันสมองของชาติไทย เป็นผู้นำการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาสู่ประเทศไทยแล้ว ยังเป็นนักคิด นักวางแผน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และในขณะเดียวกันก็ได้มีสายตาไกล ได้คิดถึงปัญหาแรงงานตั้งแต่

เมื่อ ๕๐ ปีก่อน ซึ่งขณะนี้กำลังกลายเป็นเรื่องเร่งด่วนอย่างผมเรียน เมื่อลักครู่นี้ คนหนุ่ม คนสาว สำเร็จการศึกษา ระดับอาชีวะ อุดมศึกษา ไม่มีงานทำ อาจารย์ปรีดีไม่ได้เป็นแต่เพียงนักคิด เหมือนกับที่พวกเราหลายคนเป็นกัน เมื่อคิดเสร็จแล้วเขียนแผน นำความคิดไปปฏิบัติในรูปการจัดตั้งสำนักงานของรัฐ ตลอดจนให้รัฐบาลได้เริ่มศึกษาสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงาน ถ้าเรามีการปฏิบัติกันอย่างจริงจัง สร้างพื้นฐานกันมาตั้งแต่สมัยอาจารย์ปรีดี ปัญหาทุกวันนี้ก็คงจะไม่รุนแรง

ท่านผู้ฟังที่เคารพครับ ผมมีความเชื่อมั่นว่าการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดทำพิธีรำลึกถึงอาจารย์ปรีดีในคราวนี้ก็ดี การทำพิธีรำลึกสดุดีทั้งหลายที่เราได้ทำกันมาก็ดี ไม่ว่าจะเป็นรูปการแสดงความคิดเห็นอย่างวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นรูปการสร้างอนุสาวรีย์ให้ท่าน โดยความเห็นส่วนตัวของผมเอง ในฐานะลูกศิษย์คนเล็ก ๆ คนหนึ่ง เป็นแต่เพียงสิ่งเล็กน้อยที่ยืนยันถึงสัจจะ ที่ยอมรับกันทั้งในประเทศและต่างประเทศ ถึงคุณธรรมและผลงานอันยิ่งใหญ่ของท่านในรอบ ๑๐๐ ปี อาจารย์ปรีดีเป็นรัฐบุรุษที่หายากคนหนึ่ง ในฐานะนักประชาธิปไตย เป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก ในฐานะนักสันติภาพ เป็นผู้แสวงหาความสงบสุขให้แก่ชาวโลก ในฐานะคนไทย อาจารย์ปรีดีเป็น

บิดาแห่งระบอบประชาธิปไตย ได้พยายามต่อสู้รักษาระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรักษาเอกราชของชาติ ในฐานะผู้บุกเบิกด้านสังคม ได้วางรากฐานและส่งเสริมความเป็นธรรม การสร้างโอกาสให้แก่คนส่วนใหญ่ คนยากคนจน ชาวไร่ ชาวนา ผู้ใช้แรงงาน ในสายตาของนักคิดหลายท่าน โดยเฉพาะอาจารย์ ส. ศิวรักษ์ ความสำคัญของอาจารย์ปรีดีต่อประเทศไทยอยู่ในระดับเดียวกับ เมา เซ ตุง (เหมา เจ๋อ ตุง) ของจีน และ เนรูห์ ของอินเดีย คุณูปการของอาจารย์ปรีดีที่มีต่อประเทศไทย และคนไทยผู้รักชาติทั้งหลายนั้นใหญ่หลวงนัก สิ่งที่เราทำกันในวันนี้เล็กน้อยเหลือเกิน แต่อย่างน้อยในวันซึ่งอากาศหรือสภาพทางอากาศซึ่งมีคนพูดว่าฝนตกมากที่สุดในรอบพันปี แต่ถึงขนาดนั้นห้องประชุมแห่งนี้ ก็ยังแน่นขนัดไปด้วยคนหนุ่ม คนสาว คนแก่ ทุกวัย ผมเชื่อว่าคนเหล่านี้มาด้วยน้ำใจ บางคนก็ต้องบุกฝ่าน้ำท่วมมา ขึ้นรถเมล์มา เดินมา ประจักษ์พยานที่เราเห็นในห้องประชุมแห่งนี้ มีความหมายมากมายต่อถ้อยคำจากคนเล็กๆ อย่างผม ผมขอกราบขอบพระคุณทุกท่านครับ สวัสดีครับ ▲

การอภิปรายนี้จัดขึ้น ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ข้อความที่นำมาลงนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของถ้อยคำอภิปราย ซึ่งคัดตัดตอนมา

ความเป็นอนิจจังของสังขารกับอิสรภาพของสังคม

ขออำนวยพร ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ท่านอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะอาจารย์นักศึกษาและท่านผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน

การประชุมในวันนี้ นับว่าเป็นการประชุมที่พิเศษครั้งหนึ่ง เนื่องในโอกาสที่เรียกกันว่า วันปรีดี พนมยงค์ โดยเฉพาะการประชุมในปีนี้นับว่ามีความพิเศษยิ่งขึ้นไปอีก ในเมื่อเป็นวาระที่อัฐิของท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ได้รับการอัญเชิญกลับจากประเทศฝรั่งเศสมายังประเทศบ้านเกิดของท่าน และได้มีการจัดพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการรำลึกถึงและน้อมใจอุทิศกุศลแด่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส อาตมาภาพได้สังเกตดูกำหนดการต่าง ๆ เกี่ยวกับงานนี้ เกิดความรู้สึกว่ามีเรื่องหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระศาสนา เกี่ยว

กับวัด เกี่ยวกับพระสงฆ์มาก คือพิธีกรรมก็จัดที่วัดพนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพิธีกรรมในทางพระศาสนามีพระเถรานุเถระเกี่ยวข้อง ตลอดกระทั่งการบรรยาย การปาฐกถา ก็นิมนต์พระมาพูด ทำให้เกิดความรู้สึกว่า อัธยาศัยของท่านรัฐบุรุษอาวุโสคงจะมีความโน้มมาทางธรรม มีความใกล้ชิดพระศาสนาอยู่มาก บางท่านอาจจะบอกว่า นี่เป็นเรื่องของผู้จัดงานซึ่งจัดลับหลังท่าน ท่านล่วงลับไปแล้วไม่รู้อะไรด้วย แต่การจัดงานทั้งหมดนี้ก็มีท่านผู้หญิงเป็นหลักเป็นผู้รับทราบอยู่ในงานด้วยโดยตลอด ท่านก็คงแนะนำหรืออย่างน้อยก็อนุมัติในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ท่านผู้หญิงย่อมเป็นผู้ที่รู้อัธยาศัยของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นอย่างดี ท่านก็คงจะได้ให้งานเป็นไปโดยสอดคล้องกับอัธยาศัยของท่านรัฐบุรุษอาวุโสนั่นเอง

แม้ว่าการจัดงานนี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจากไป โดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอัฐิของท่าน อันแสดงถึงการที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งโดยปกติก็เป็นเรื่องของความเศร้าโศกอาลัย แต่การที่ท่านทั้งหลายผู้มีความเคารพนับถือ มีศรัทธาในตัวท่าน ได้แสดงออกโดยพร้อมเพรียงกัน แม้พระเถรานุเถระหลายท่านก็ได้มาร่วมในพิธี เริ่มต้นตั้งแต่ไปรับอัฐิที่สนามบินดอนเมือง ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ได้ทรงแสดงน้ำพระทัยที่ทรงมองเห็นความดีของท่านรัฐบุรุษ

อาวุโสมาโดยตลอด นับแต่ได้ประทานคติธรรมและพระธรรมเทศนาในวาระครบ ๑๐๐ วัน แห่งการอสัญกรรมของท่าน และเมื่อถึงดิถีตรงกับวันเกิดของท่านในปีต่อมา ที่เรียกว่า วันปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เสด็จไปประทานพระโอวาทปราศรัย แม้ในการบำเพ็ญกุศลเกี่ยวด้วยอัฐิของท่านรัฐบุรุษอาวุโสครั้งนี้ ก็ได้ทรงเมตตานุเคราะห์ที่จะเสด็จไปเบิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจะเสด็จนำขบวนเชิญอัฐิเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เป็นแต่ขัดข้องด้วยปัญหาพระสุขภาพพลานามัยที่ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องมาจากทรงพระชราและการที่ทรงฟื้นจากการประชวร อันไม่เหมาะสมกับสภาพดิน ฟ้า อากาศ จึงจำต้องทูลขอให้ระงับการเสด็จเสีย แต่ถึงกระนั้น เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ก็ได้มีเมตตาไปร่วมนำในพิธีโดยตลอด นักศึกษาทั้งหลาย ทั้งที่ต้องเผชิญอุปสรรคจากฝนที่ตกอย่างหนักยิ่งก็ไม่ท้อถอย ได้มาต้อนรับอัฐิของท่านอย่างมากมาย เป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือศรัทธาในตัวท่านอย่างหนักแน่นจริงจัง ทั้งหมดนี้นับว่าเป็นข้อที่ควรแก่ความปลาบปลื้มยินดี

สำหรับอาตมภาพ ผู้ที่จะพูดในวันนั้นนั้น นับว่าเป็นบุคคลรุ่นหลัง ถ้าเทียบกับตัวท่านรัฐบุรุษอาวุโสแล้วก็ห่างกันมาก กว่าที่อาตมภาพจะเติบโตรู้ความได้ดี ท่านก็ลี้ภัยออกไปอยู่ในต่างประเทศเสีย

แล้ว เคยได้ยินเรื่องเกี่ยวกับท่านก็เป็นเรื่องพร่า ๆ ไม่สู้จะชัดเจน เป็นเสียงพูดข้างหลังเป็นส่วนมาก อาตมภาพได้มารู้จักสัมผัสท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็ต่อเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เวลานั้นยังเป็นเณรอยู่ ที่ว่าสัมผัสนั้นก็ไม่ได้สัมผัสโดยการที่ได้พบกับตัวท่านหรอก เป็นการสัมผัสในทางความคิด คือได้อ่านหนังสือของท่าน คือเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ นั้น อาตมภาพไปได้หนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มหนึ่งมา ซึ่งเป็นผลงานของท่าน ชื่อว่า *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ได้อ่านหนังสือเล่มนี้แล้วเกิดความรู้สึกติดมาตั้งแต่บัดนั้น ว่าท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์นี้ มีความสนใจในทางธรรมด้วย นับแต่นั้นมา ชื่อของท่านเมื่อใครเอ่ยถึงก็ตาม อาตมภาพจะจำติดมาพร้อมกับชื่อหนังสือที่ว่า *ความเป็นอนิจจังของสังคม* นั้น และความรู้สึกที่ว่า ท่านมีความสนใจธรรมะด้วย แม้จนกระทั่งเมื่อท่านผู้หญิงได้ไปนิมนต์มาพูด อาตมภาพก็ยังปรารภกับท่านถึงหนังสือ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* นี้ เป็นเหตุให้ท่านได้ส่งหนังสือชื่อ *อนุสรณ์ปาล พนมยงค์* มาถวาย ซึ่งเป็นหนังสือที่ว่าด้วยสังคมปรัชญา มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์กว่าหนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่อาตมาได้ไปนั้น แม้ในวันนั้นเองที่ท่านไปนิมนต์ เมื่อท่านผู้หญิงกลับไปจากกุฏิแล้ว อาตมภาพก็ได้ไปค้นหนังสือเล่มเล็กๆ ที่ชื่อว่า *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ออกมาดู เป็นหนังสือที่ได้มาเมื่อ

๒๘ ปีก่อนโน้นก็เปิดออกดู มองเห็นบันทึกของตัวเอง ลงวันที่อ่านไว้ว่าวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๐๑ พร้อมทั้งบันทึกเกี่ยวกับความเห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไรบ้าง แต่เมื่อพลิกดูไปก็ปรากฏว่าบันทึกลงวันที่อ่านนั้นมีเพียงแค่หน้า ๓๓ แสดงว่าหยุดอ่านเสีย ไม่จบเล่ม ก็ไม่ทราบเหตุผลเหมือนกัน จำไม่ได้ว่า ทำไมจึงได้หยุดอ่าน อ่านไม่จบ อาจเป็นได้ว่าเรื่องราวที่ท่านเขียนไว้ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมะที่ตัวเองได้เรียนในสมัยที่ยังเป็นเณรนั้น คงจะมีเพียงเท่านั้น ส่วนนอกเหนือจากนั้นแล้วยังรู้ไม่ค่อยถึง ความสนใจยังมีไม่เพียงพอก็เลยหยุดอ่านเสีย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็เป็นอันว่านามของท่านรัฐบุรุษก็ติดมาในจิตใจของอาตมภาพ พร้อมด้วยชื่อของหนังสือเล่มนี้ และความรู้สึกที่ว่า ท่านมีความสนใจในธรรมด้วย

ทีนี้ เรื่องอนิจจังนี้ ก็เป็นหลักธรรมสำคัญหลักหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา มาในชุดที่เรียกว่า *ไตรลักษณ์* ที่แจงออกไปว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คำว่าอนิจจังนี้เป็นคำที่คนทั่วไปมักนึกถึงหรือพูดออกมา เมื่อได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับการล่วงลับจากไป หรือเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตกสลายอะไรทำนองนี้ เป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกไม่ค่อยดี คนเราเลยกลัวคำว่าอนิจจัง แต่ความจริงแล้วอนิจจังเป็นเรื่องของธรรมะ คือเรื่องธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย เป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว

ในตัวของมันเอง สุดแต่ว่าเราจะนำมาใช้อย่างไร จะใช้ในทางที่เป็นประโยชน์มันก็เป็นคุณมหาศาล จะเห็นได้ว่า ท่านรัฐบุรุษก็มองหลักอนิจจังนี้ในแง่ดีท่านหนึ่ง คือมองในแง่ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ที่นี้ถ้าจะพูดถึงเรื่องอนิจจัง แม้จะเป็นคำที่น่ากลัวสำหรับบางคน ก็น่าจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะก็เป็นเรื่องที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเองสนใจ การนำเรื่องที่ท่านสนใจมาพูดต่อออกไปอีก ก็คงเป็นที่พอใจของท่านด้วย อย่างน้อยในฐานะที่ท่านเป็นนักวิชาการ ก็คงจะพอใจให้เรื่องที่ท่านชอบหรือสนใจอยู่นั้น ได้รับการนำมาพิจารณาศึกษาเป็นทางแห่งการเจริญปัญญายิ่งๆ ขึ้นไป

เรื่องความเป็นอนิจจังของสังคมในหนังสือของท่านนั้น โดยสาระสำคัญส่วนหนึ่ง ได้พูดถึงแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคม โดยเปรียบเทียบแนวคิดของวิทยาศาสตร์สังคมสมัยใหม่ กับแนวคิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวถึงวิถีวิวัฒน์ของสังคม จากสังคมที่เรียกว่าสังคมปฐมสหการ หรือบางคนเรียกว่าสังคมบุพกาล ถัดต่อมาเป็นสังคมทาส ต่อมาเป็นสังคมศักดินา ต่อมาเป็นสังคมธนานุภาพ หรืออย่างเดี๋ยวนี้มักเรียกว่า สังคมทุนนิยม แล้วลงท้ายด้วยสังคมกิจ ซึ่งเป็นคำที่ท่านใช้ อาจจะใช้อีกอย่างหนึ่งว่า สังคมอุดมสหการ หรืออะไรในทำนองนั้นก็ได้ ซึ่งสุดท้ายก็คือบรรลุถึงสังคม

อุดมคติที่พึงปรารถนา ที่มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความสุขความสันติไมตรี ไม่มีการเบียดเบียนข่มเหงกัน นี่เป็นแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์สังคม

ส่วนแนวความคิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็มีวิวัฒน์ของสังคมเช่นเดียวกัน สังคมจะผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มา จนกระทั่งจุดเด่นก็คือ มาถึงยุคที่เรียกว่า มิคสัญญี ที่มนุษย์ทั้งหลายจับอาวุธขึ้นมาฆ่าฟันกัน จนกระทั่งตายไปเป็นอันมาก เมื่อผ่านขั้นตอนนั้นไปแล้วสังคมก็กลับเจริญขึ้น จนกระทั่งได้เป็นสังคมพระศรีอาริย์ มีพระศรีอารยเมตไตรยมาโปรด เป็นสังคมในอุดมคติที่มนุษย์ทั้งหลายอยู่ร่วมกันด้วยความสุข ร่วมมือกัน มีความเสมอภาคจนกระทั่งมีสภาพอย่างที่บอกว่า ลงบันไดบ้านไป แล้วก็แยกไม่ออกดูไม่ออกว่าใครเป็นใคร พอกลับขึ้นบ้านแล้วจึงจะรู้ว่าเป็นผู้นั้น ผู้นี้ ก็เป็นอันว่าแนวความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคมนั้น ในทัศนะของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเห็นว่า ในทางคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็ดี ในทางวิทยาศาสตร์สังคมสมัยใหม่ก็ดี ก็รวมลงเป็นอันเดียวกันคือดำเนินไปสู่สังคมอุดมคติดังกล่าวนั้น

อนิจจังทำให้เกิดกระบวนการที่แน่นอน

ทีนี้ อาตมภาพก็เกิดข้อสังเกตขึ้นมาว่า ความคิดทางสังคมทั้งสองแบบ หรือการกล่าวถึงวิวัฒนาการทั้งสองแบบนั้น ไม่ว่าจะเป็นแบบของคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็ตาม แบบของวิทยาศาสตร์สังคมสมัยใหม่ก็ตาม แม้จะเป็นเรื่องของความเป็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เปลี่ยนแปลงไปก็จริง แต่มองดูแล้ววิวัฒนาการนั้นเหมือนกับว่ามีกำหนดตายตัวแน่นอน คือสังคมจะต้องผ่านขั้นตอนนั้น ๆ ไป จะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ไปตามลำดับ จนในที่สุดก็กลายเป็นสังคมอุดมคติ ดูจะเป็นเรื่องตายตัว อย่างที่เรียกว่าเป็น *Deterministic* ทำให้เกิดข้อสังเกตเป็น ๒ ประการคือ

ประการที่ ๑ อนิจจังที่ว่าเป็นความไม่เที่ยงแท้ ไม่แน่นอนนั้น จะเข้ากันได้อย่างไรกับหลักวิวัฒนาการของสังคมที่เป็นเรื่องตายตัวแน่นอน อนิจจังเป็นเรื่องไม่แน่นอน แต่ที่กล่าวมาว่าสังคมจะต้องวิวัฒนาการไปสู่ขั้นนั้น ๆ เป็นเรื่องที่ดูเหมือนว่าตายตัวแน่นอนถึงกับว่าทำนายล่วงหน้าได้ อนิจจังความไม่เที่ยงแท้แน่นอน จะเข้ากันได้อย่างไรกับความเป็นไปที่เที่ยงแท้แน่นอน ความไม่คงที่จะเข้ากันได้อย่างไรกับการถูกกำหนดตายตัว

ประการที่ ๒ ถ้าหากว่าวิวัฒนาการของสังคมเป็นไปอย่าง

แน่นอนตายตัว เหมือนกับถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว เราก็ไม่จำเป็นต้องทำอะไร เพราะทำไปก็ไม่มีประโยชน์อะไร สังคมก็ต้องผ่านเข้าสู่ขั้นตอนนั้น ๆ เป็นเรื่องของมันเองแน่นอนอยู่แล้ว ทำอะไรไปก็ไม่มีประโยชน์ ไม่จำเป็นและไม่มีผลอะไร เพราะมันก็จะต้องเป็นของมันอย่างนั้น นี่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นข้อสังเกตของอาตมภาพ

ก่อนจะตอบเรื่องนี้ ก็ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของอนิจจังก่อน อนิจจังนั้นแปลว่า ไม่เที่ยง คือไม่คงที่ ไม่คงที่หมายความว่าเกิดแล้วดับไป เกิดอย่างนี้ดับไปอย่างนี้ แล้วเกิดใหม่เป็นอย่างนั้น เราเรียกว่ากลับกลาย เกิดดับกลายเป็นกลับกลาย กลับกลายก็คือการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นอนิจจังความไม่เที่ยงนั้น เรามองดูในรูปหยาบก็เรียกว่าเป็นความเปลี่ยนแปลง แต่ความเปลี่ยนแปลงนี้มีกฎเกณฑ์ของมันอยู่ด้วยว่า การเปลี่ยนแปลงหรือเกิดดับนั้นมีการสืบต่อด้วย คือเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไปนั้น เมื่อมันเกิดขึ้นมาใหม่มันจะสืบทอดคุณสมบัติที่มีอยู่เดิมมาด้วย นี่เป็นประการที่หนึ่ง ประการที่สอง สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หมายความว่าสิ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในการที่ต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นมาใหม่นอกจากจะเกิดขึ้นมาในลักษณะที่อาศัยการสืบทอดคุณ

สมบัติเดิมแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องหรือองค์ประกอบอื่นที่เข้ามาสัมพันธ์อีกด้วย จึงกลายเป็นว่าความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย มิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเลื่อนลอย แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่เลื่อนลอย เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย มันก็มีผลรวมออกมา คือมีความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น เรื่องอนิจจังที่ว่าไม่เที่ยงแท้ไม่แน่นอนนั้น ก็กลับเป็นความแน่นอนขึ้นมาอย่างนี้ เพราะอาศัยความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัยนี้ ก็คือหลักที่เรียกว่า ธรรมนิยาม ธรรมนิยามในแง่นี้ก็คือหลักที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา

ถ้าเราเข้าใจหลักนี้ และถ้าเรารู้องค์ประกอบทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เราก็ย่อมสามารถทำนายได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ทีนี้โลกก็ดี ชีวิตของเราก็ดี จิตใจก็ดี มีองค์ประกอบของมันจำกัดอยู่ อย่างเช่นโลกของเรานี้ มันก็มีความเกี่ยวข้องกับดวงดาวอื่น ๆ และดวงอาทิตย์ กับดาวเคราะห์ต่าง ๆ ในสุริยจักรวาลและในสากลจักรวาลทั้งหมด แม้แต่ภายในโลกเองก็มีแร่ธาตุต่าง ๆ จำนวนจำกัด ชีวิตของเราก็มีอวัยวะ

ต่างๆมีร่างกาย มีจิตใจ มีอะไรต่างๆ จำนวนจำกัด แม้แยกละเอียดเข้าไปในจิตใจของเรา มันก็มีองค์ประกอบต่างๆ จำกัดอยู่ เช่นอย่างในทางพระพุทธศาสนาก็มีสาขาของการศึกษาอันหนึ่งเรียกว่า พระอภิธรรม มีการจำแนกจิตออกไปโดยละเอียดเป็นจิตเท่านั้นประเภท เป็นเจตสิกเท่านั้นอย่าง มันก็มีจำกัดอยู่เท่านั้น ทีนี้ ถ้าหากว่า เรารู้องค์ประกอบทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งจะเข้ามาสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างครบถ้วน และรู้ว่ามันเป็นเหตุปัจจัยแก่กันในลักษณะใดๆ แล้ว เราก็สามารถบอกได้ว่า เมื่อองค์ประกอบไหนสัมพันธ์กับองค์ประกอบไหนอะไรจะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการที่เราจะทำอะไรๆ ได้สำเร็จแค่ไหนมันก็เป็นเรื่องของการที่เรารู้องค์ประกอบที่เข้ามาเป็นเหตุปัจจัยได้เพียงไรเท่านั้นเอง ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญาที่ว่ามีความรู้เข้าใจชัดเจนทั่วถึงเพียงไร

ถ้าว่าในด้านปัจจัยทางวัตถุซึ่งเป็นของหยาบก็อาจจะเห็นง่าย ยกตัวอย่างเช่นว่าเอาน้ำมาใส่ภาชนะตั้งบนไฟ ภายในความกดอากาศที่แน่นอนอย่างว่าระดับน้ำทะเล ๑๐๐๐ มิลลิบาร์หรือ ๗๖๐ มิลลิเมตรปรอท พอถึง ๑๐๐ องศาเซลเซียส มันก็เดือด แต่ถ้าเราเอาไปตั้งในที่สูงขึ้น ที่มีความกดอากาศต่ำ สมมุติว่ามีความกดอากาศ ๑๐๐ มม. ปรอท พอถึง ๕๑ °C ก็เดือดแล้ว นี่ก็หมายความว่า หลักการอยู่ที่

การรู้เข้าใจองค์ประกอบที่เข้ามาสัมพันธ์กัน ที่นี้ถ้าหากว่าองค์ประกอบเหล่านั้นมีจำกัด มนุษย์รู้ทั่วถึง เราก็ตอบได้ชัดเจน เหมือนอย่างที่นักวิทยาศาสตร์สามารถทำนายทายอะไร ๆ ได้หลายอย่าง ในเมื่อองค์ประกอบที่มีจำนวนจำกัดนั้นเข้ามาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่มีองค์ประกอบมากมายเข้ามาเกี่ยวข้องร่วมกันอย่างซับซ้อน บางทีเราก็ทำนายได้ยาก เช่นเรื่องเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ ว่าวันนี้จะมีฝนหรือจะไม่มีอย่างนี้ เป็นต้น แต่นี้ไม่ได้หมายความว่าความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นไม่แน่นอน หาได้เป็นอย่างนั้นไม่ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นก็แน่นอนของมันตามเดิม แต่เป็นที่เราเองไม่รู้ทั่วถึงเหตุปัจจัยเหล่านั้น เราอาจจะรู้ปัจจัยตัวยืนบางอย่าง แต่ไม่รู้ถึงปัจจัยตัวแปรครบถ้วน เราก็เลยบอกผิดไป

ที่นี้ ในทางวัตถุนั้น ความเป็นเหตุปัจจัยยังเป็นเรื่องหยาบก็พอจะตามสืบได้ แม้กระนั้นเราก็ยังต้องพยายามศึกษาค้นคว้ากันไปอีกมากมาย ที่นี้เหตุปัจจัยในทางสังคมนั้นก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้นครั้นละเอียดขึ้นไปถึงขั้นเหตุปัจจัยในจิตใจมนุษย์ก็ยิ่งซับซ้อนหนักเข้าไปอีก ยิ่งกว่านั้นเรื่องสังคมและเรื่องจิตใจของมนุษย์ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างเมื่อกี้นี้ เรื่องจุดเดือดของน้ำ ที่องศาเท่านั้น ในความกดอากาศเท่านั้น ที่นี้หันมามองดูจุดเดือดของคน

จะพบว่าจุดเดือดของจิตใจนาย ก. กับจุดเดือดของจิตใจนาย ข. ไม่เท่ากัน นาย ก. อาจมีจุดเดือดคือ โกรธจนกระทั่งทนไม่ได้ต้องแสดงออกมา ในระยะขีดจำกัดของแรงกระทบเท่านี้ แต่นาย ข. อาจจะมีจุดเดือดของการแสดงอารมณ์ต่างออกไป ทั้งนี้เราต้องเข้าใจโครงสร้างของจิตใจของคนนั้น ๆ ก่อน จะต้องรู้ว่านายคนนี้มีกิเลสเท่าไร มีสติปัญญาเท่าไร มีการสั่งสมคุณสมบัติความเคยชินของจิตใจของตนไว้อย่างไรเป็นต้น แต่รวมแล้วก็เป็นอันว่า นี่คือหลักอนิจจังซึ่งแสดงถึงความไม่เที่ยง และความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นก็จึงมีความเป็นไปที่แน่นอนตามเหตุปัจจัย

กระบวนการที่แน่นอนทำให้มนุษย์มีอิสรภาพ

ที่นี้ก็เกิดปัญหาต่อไปอีกว่า ถ้าหากว่าขบวนการของสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างแน่นอนแล้ว มนุษย์จะมีอิสรภาพหรือไม่ เป็นปัญหาสำคัญมากเกี่ยวกับอิสรภาพของมนุษย์ เพราะถ้ามนุษย์ถูกจำกัดด้วยกระบวนการของเหตุปัจจัยที่แน่นอนแล้ว มนุษย์ก็จะกำหนดความเป็นไปของตนเองไม่ได้ และจะทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามที่ตนต้องการไม่ได้ ข้อสรุปเป็นอย่างนี้หรือเปล่า คือ

มนุษย์มีอิสรภาพหรือไม่

ก่อนตอบคำถามนี้ ก็ขอพูดแทรกเป็นเกร็ดนิดหน่อยเกี่ยวกับคำว่าอิสรภาพนั่นเอง คำว่า "อิสรภาพ" นี้ เป็นคำภาษาไทยคำหนึ่งที่เราได้ใช้คลาดเคลื่อนจากความหมายเดิมกันมานาน คือเราใช้คำว่าอิสรภาพ ในความหมายว่า ความปลอดพ้นจากเครื่องบีบคั้นบังคับกีดกั้นจำกัด ไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งอื่นหรือใครอื่น พร้อมที่จะทำอะไรตามต้องการหรือตามที่เห็นสมควรอันนี้คือความหมายที่เราเข้าใจกัน และเราก็อาจจะนำไปเทียบกับภาษาอังกฤษ โดยแปลอิสรภาพว่า *freedom* แต่ความจริงนั้นคำว่า "อิสรภาพ" ในภาษาเดิมไม่มีความหมายอย่างนั้นเลย "อิสรภาพ" เป็นคำภาษาบาลี มาจาก อิสฺสร+ภาวะ อิสฺสร ตรงกับสันสกฤตว่า อีศฺวร หรือ อิศวร ซึ่งแปลว่า เป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าใหญ่ เราได้ใช้คำว่าอิสรภาพนี้คลาดเคลื่อนกันมาโดยตลอด ทีนี้ก็จะต้องถามว่า แล้วในภาษาเดิม คือบาลีสันสกฤตเขาใช้คำอะไรกันในความหมายว่า ความปลอดพ้นจากเครื่องบีบคั้นบังคับจำกัดขัดขวาง ไม่ต้องขึ้นกับสิ่งอื่น พร้อมที่จะทำอะไร ๆ ตามต้องการหรือตามที่เห็นสมควร คำที่ใช้ในภาษาบาลีสันสกฤตแต่เดิมก็คือคำว่า "วิมุตติ" หรือ วิมุกติ หรือวิโมกข์ หรือ โมกษะ ซึ่งคำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้ในทางศาสนาเป็นประจำมานานแสนนาน เป็นคำที่คุ้นตาคุ้น

หูกันมาก การที่อาตมภาพยกคำนี้ขึ้นมาพูดก็เพราะต้องการให้เห็นว่า ความจริงนั้นอิสรภาพหรือความหมายที่เราใช้ด้วยคำว่าอิสรภาพนั้น เป็นสิ่งที่ทางพระศาสนาได้พูดถึงกันอยู่เสมอ เป็นคำที่สนใจใส่ใจกันในวงการของนักศาสนาปรัชญามานานตั้งหลายพันปีแล้ว เราจะได้โยงเรื่องนี้เข้ามาหากันได้

คำว่า วิมุตติ นั้น ถ้าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษก็ตรงกับคำว่า *freedom* ถ้าท่านไปเปิดพจนานุกรมบาลี–สันสกฤตดูจะพบว่า อิสรภาพไม่ได้แปลว่า *freedom* แต่อิสรภาพแปลว่า *mastership* หรือ *overlordship* หรือ *supremacy* หรือ *sovereignty* ซึ่งไม่ใช่อิสรภาพอย่างที่เราเข้าใจเลย เป็นเรื่องของความเป็นใหญ่ทั้งนั้น มีแต่พจนานุกรมไทย--อังกฤษ เท่านั้น ที่แปลอิสรภาพว่า *freedom* แต่ถ้าใช้ *วิมุตติ* ก็จะมีความหมายเป็น *freedom* หรือ *liberation* ที่บางคนแปลว่าการปลดปล่อย หรือ *release* หรือ *emancipation* หรือที่ในศาสนาคะวันตกเขาใช้สำหรับคติทางศาสนาของเขาว่า *salvation* เป็นอันว่าคำที่เราต้องการแท้ ๆ ก็คือคำว่า "วิมุตติ วิโมกข์ หรือโมกษะ" นั่นเอง อย่างไรก็ตาม เราได้ใช้คำว่าอิสรภาพมาจนติดเสียแล้ว เพราะฉะนั้น แม้ในการบรรยายครั้งนี้ อาตมภาพก็จำเป็นต้องใช้คำว่าอิสรภาพ ในความหมายของความปลอดพ้นนั้น

ตลอดไป แต่ขอเพียงว่า

๑. เมื่อพูดถึงคำว่า อิสรภาพ ก็ให้เข้าใจตามเรื่องราวและความหมายที่อาตมภาพได้กล่าวมาแล้ว

๒. เมื่อได้ยินคำว่าอิสรภาพคราใดก็ขอให้นึกถึงคำว่า วิมุตติ วิโมกข์ โมกษะ ไว้ในใจด้วย จะได้โยงกับความหมายในทางพระศาสนา

อย่างไรก็ตาม คำว่า อิสรภาพนั้นก็มีแง่อยู่บ้างเหมือนกัน ที่จะใช้ได้กับความหมายในเชิงว่าเป็นการทำอะไรได้ตามต้องการ เพราะคำว่าอิสรภาพนั้นแปลว่าความเป็นใหญ่ เมื่อเราจำกัดความหมายของความเป็นใหญ่ในที่นี้ว่า ความเป็นใหญ่ในตัวเอง ความเป็นไทแก่ตัว มันก็มีลักษณะที่ว่า สามารถทำอะไรได้ตามต้องการโดยไม่ขึ้นกับสิ่งอื่นเหมือนกัน แต่คำว่าอิสรภาพมีข้อเสียในแง่ที่ว่า มันมักมีความหมายเลยไปถึงว่า จะเข้าไปกดขี่บังคับครอบงำคนอื่นมีอิทธิพลเหนือเขาได้ด้วย เพราะฉะนั้น จึงเป็นคำที่มีความหมายไม่พอดี ไม่ตรงกับที่ต้องการทีเดียว ความหมายของคำว่าอิสรภาพก็ขอพูดเพียงเท่านี้

ที่นี้ก็กลับมาถึงปัญหาที่ว่า ในเมื่อกระบวนการของสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยแน่นอนแล้ว มนุษย์เราจะมีอิสรภาพหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า มนุษย์นั้นมีอิสรภาพ การมีอิสรภาพของมนุษย์ก็คือการ

ที่มนุษย์สามารถเข้าไปเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง และมนุษย์นี้ก็เป็นปัจจัยตัวสำคัญด้วยในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น มนุษย์เข้าไปเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างไร คำตอบก็คือมนุษย์เอาการกระทำของตัวนั้นเอง เข้าไปเป็นปัจจัยผลักดัน หรือกีดกั้น หรือจัดสรรปัจจัยอื่น ๆ ให้เป็นไปตามต้องการ อันนี้คือการที่มนุษย์มีอิสระ ที่ว่ามีอิสระก็มีอิสระอย่างนี้แหละ แต่จะให้มีอิสระแบบที่ว่านึกเอาจะให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไรตามชอบใจนั้นเป็นไปไม่ได้ ถ้าคำว่าอิสระมีความหมายถึงอย่างนั้นก็เรียกว่ามนุษย์ไม่มีอิสรภาพ คือว่าจะเอาตามชอบใจตัวเองโดยไม่เข้าไปเป็นเหตุปัจจัยด้วยนั้นทำไม่ได้ การเป็นอิสระของมนุษย์ก็คือ การที่ตัวจะต้องเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย

อีกประการหนึ่ง การที่มนุษย์จะมีอิสรภาพนั้น นอกจากจะหมายถึงว่า มนุษย์สามารถทำอะไร ๆ ได้แล้ว ยังจะต้องมีความหมายต่อไปอีกด้วยว่าการกระทำของมนุษย์นั้นจะต้องมีผล ถ้าสิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไม่แน่นอน ไม่เป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัย เป็นไปอย่างเลื่อนลอย ไม่มีกฎไม่มีเกณฑ์ การกระทำของมนุษย์ก็ย่อมไม่มีผล มนุษย์จะทำอะไรไปก็ไม่มีความหมาย การกระทำของมนุษย์

ก็ไม่เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดอะไรขึ้นมา มนุษย์ก็คาดหมาย หวังหรือล่วงรู้ผลแห่งเหตุปัจจัยจากการกระทำของตนไม่ได้เลย ถ้าเป็นอย่างนี้ มนุษย์ก็ไม่มีอิสรภาพ มนุษย์มีอิสรภาพก็เพราะสามารถทำการเป็นปัจจัยให้เกิดผล โดยอาศัยความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัยนั่นเอง

ที่ว่ามนุษย์เป็นอิสระ โดยเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยในกระบวนแห่งเหตุปัจจัยนั้น ปัจจัยในฝ่ายของมนุษย์มีอะไรบ้าง

อย่างที่หนึ่งซึ่งเห็นชัดก็คือ การกระทำของมนุษย์นั่นแหละเป็นตัวปัจจัยอันหนึ่ง ที่นี้มองต่อไป ที่บอกว่าเราทำอะไร ๆ เพื่อให้เป็นไปตามต้องการ ก็มีปัจจัยอีกตัวหนึ่งในฝ่ายมนุษย์คือ ความต้องการ เป็นอันเห็นแล้วว่า ปัจจัยฝ่ายมนุษย์ในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นมี ๒ อย่าง ได้แก่ การกระทำและความต้องการ และเราก็เข้าไปร่วมกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น โดยเอาการกระทำของตนเป็นปัจจัยทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามต้องการ แต่แค่นี้ยังไม่พอถ้าได้เพียงสองอย่างนี้ เราก็มองข้ามปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งอีกตัวหนึ่งไป ปัจจัยอีกตัวหนึ่งในฝ่ายของมนุษย์นั้นคือ*ความรู้* เราอาจไม่พูดถึงมันเลย คือเราพูดเพียงแค่ว่าเราทำการให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามต้องการ ไม่มีคำว่าความรู้ แต่เราจะทำสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปตามต้องการได้

อย่างไร เราต้องรู้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ต้องรู้ปัจจัยอื่น ๆ ที่เราจะเข้าไปผลักดัน เข้าไปบีบกั้น เข้าไปจัดสรร เราจึงจะทำการให้เป็นไปตามความต้องการของเราได้ เพราะฉะนั้น ปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งก็คือความรู้หรือปัญญา ปัญญานี่แหละเป็นปัจจัยตัวเอกที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ หากไม่มีปัญญา ไม่มีความรู้ เราจะทำอะไรได้ เราทำอะไรมันก็ไม่เป็นไปตามต้องการ หรือทำลงไปแล้วอาจได้ผลตรงข้ามกับความต้องการก็ได้ เพราะฉะนั้นตัวการสำคัญที่เป็นปัจจัยทางฝ่ายมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระหรือมีอิสรภาพ ก็คือปัญญา

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าปัญญาเป็นปัจจัยตัวเอก เป็นแกนหลักที่จะทำให้เกิดวิมุตติ ดังจะเห็นได้ว่า ท่านกล่าวถึงลำดับหลักธรรมในกระบวนการของการศึกษาไว้เป็น ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ต่อจากปัญญาจึงเป็นวิมุตติ ขาดปัญญาแล้วหลุดพ้นไม่ได้ ปลอดพ้นเป็นอิสระไม่ได้ ไม่ต้องพูดถึงวิมุตติที่กล่าวถึงในหลักธรรมขั้นสูงสุด แม้แต่การที่เราจะปลอดพ้นเป็นอิสระจากภัยธรรมชาติ จากโรคภัยไข้เจ็บ จากการเบียดเบียนในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เราก็ต้องอาศัยปัญญาความรู้ เมื่อมีปัญญารู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายที่อยู่แวดล้อมตัวที่จะมาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องทำให้เกิดภัยธรรมชาติเป็นต้นนั้นแล้ว เราก็เข้าไปผลักดัน บีบกั้น จัดสรรปัจจัยเหล่านั้น เพื่อทำให้เป็นไปตาม

ปรารถนา ถ้าเรามีความสามารถที่จะเป็นปัจจัยได้อย่างถูกต้อง ก็ทำได้สำเร็จ แม้แต่การที่เรามีวิชาการต่าง ๆ เช่น วิชา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ลัทธิอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา เราร่ำเรียนกันไปก็เพื่อจะได้เอาความรู้มาใช้ในการจัดสรรปัจจัยต่าง ๆ ให้เป็นไปในทางที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงอิสรภาพ พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือการที่จะทำให้เกิดปัญญาซึ่งเป็นตัวการสำคัญเป็นปัจจัยเอกในการที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ คือในเวลาใช้จริง เราเรียนรู้ศาสตร์หรือวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้น เรานึกว่าเราเก่งกล้าสามารถ เราเป็นอิสระที่จะทำอะไร ๆ ให้เป็นไปตามที่เราต้องการ แต่บางทีเราก็ไม่ได้ใช้ศาสตร์วิทยาเพื่อผลในการที่จะให้เกิดอิสรภาพ เรากลับใช้มันในทางที่จะทำมนุษย์ ให้ตกเป็นทาสยิ่งขึ้นไปอีกก็มี อันนี้เหตุผลเป็นเช่นไร ทำไมจึงเป็นอย่านั้น มันเป็นเรื่องเกี่ยวพันถึงอิสรภาพในตัวของมนุษย์เอง ซึ่งจะต้องพิจารณากันต่อไป

ปัจจัยที่ส่งเสริม/ขัดขวางอิสรภาพ

ขอย้อนกลับไปกล่าวถึงเรื่องปัญญา ที่บอกว่าปัญญาเป็นปัจจัยตัวเอกในการที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ จะเรียกว่าอิสรภาพหรือวิมุตติก็ได้ ปัญญานั้นเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในโครงสร้างของ

ชีวิตจิตใจมนุษย์ ในทางพระศาสนาท่านใช้ศัพท์เรียกว่าเป็น *สังขาร*[๑] อย่างหนึ่ง บรรดาองค์ประกอบซึ่งอยู่ในโครงสร้างชีวิตจิตใจของมนุษย์ ที่เรียกว่า *สังขาร* นั้น มิใช่มีแต่ปัญญาเพียงอย่างเดียว มันมีอย่างอื่นด้วยอีกหลายอย่าง

ขอกล่าวถึงความหมายของ *สังขาร* ก่อน สังขารนั้นแปลว่าตัวปรุงแต่ง ปรุงแต่งอะไร ปรุงแต่งจิตใจ ปรุงแต่งความคิด ปรุงแต่งการกระทำ ถ้าจะใช้ภาษาสมัยใหม่ก็แปลว่า เครื่องมือประกอบการฝ่ายนามธรรมของมนุษย์ เพราะว่าสังขารเหล่านี้ เช่น ปัญญา เป็นต้น เป็นเครื่องมือประกอบการ หรือเป็นเครื่องมือในการกระทำของเรา ที่จะช่วยให้เราได้รับอิสรภาพ (หรือจะให้ไม่ได้รับอิสรภาพก็ได้) สังขารนั้นมีมากมาย สังขารอย่างอื่นก็มีทั้งฝ่ายที่เป็นตัวช่วยให้เกิดอิสรภาพ คือ ช่วยปัญญา และสังขารที่เป็นฝ่ายร้าย ฝ่ายขัดขวาง ฝ่ายกีดกั้นกำจัดทำลายอิสรภาพ

สังขารที่เป็นฝ่ายช่วย ก็ยกตัวอย่างเช่น สติ สติเป็นเครื่องช่วยให้ปัญญานี้ กระทำการโดยรอบคอบ กระทำโดยถูกจังหวะ เมื่อถึงจังหวะจึงทำ ยังไม่ถึงจังหวะก็ไม่ทำ เพราะบางทีทั้งๆ ที่รู้แต่ทำผิดจังหวะก็ไม่สำเร็จ แล้วสติก็เป็นตัวช่วยให้ทำได้ถูกต้องรอบคอบไม่

---

๑ สังขารในความหมายที่หนึ่ง

ผิดพลาด หรืออย่างศรัทธา ความซาบซึ้ง ความมีจิตใจผ่องใสมั่นใจ ก็ทำให้เรามีกำลังใจที่จะกระทำได้ต่อไป หรืออย่างวิริยะ ความเพียร ก็ทำให้ไม่เกิดความท้อถอย ทำให้เข้มแข็งแกล้วกล้าต่อสู้วิ่งไปข้างหน้า หรือสมาธิก็ทำให้เกิดความมั่นคงแน่วแน่ เป็นต้น สังขารที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เป็นฝ่ายช่วย หากว่ามีปัญญาแล้ว ได้อาศัยสังขารอย่างที่ว่ามาแล้วนี้ เป็นองค์ประกอบ การทำงานเพื่ออิสรภาพก็จะได้ผลดียิ่งขึ้น

ในเวลาเดียวกัน ก็มีสังขารฝ่ายตรงข้าม จะเรียกว่าฝ่ายร้ายก็ได้ เรามักจะเรียกว่ากิเลส ซึ่งเป็นตัวขัดขวางหักล้างทำลาย อาจจะทำให้ปัญญาทำงานไม่สำเร็จหรืออาจจะเข้ามาครอบงำเสีย ทำให้เดินไปในทางตรงข้าม ออกนอกลู่นอกทางไปเสีย หรือแม้แต่แทนที่จะนำไปสู่อิสรภาพก็กลับนำไปสู่ความหมดอิสรภาพ กิเลสเหล่านี้มีมากมาย แต่ที่ควรนำมากล่าวในที่นี้ ก็คือสังขารกิเลสที่สำคัญ ๓ อย่าง ได้แก่ กิเลสที่ผูกพันกับตัวตน หรือจะเรียกง่าย ๆ ว่า กิเลสพันตัว ๓ อย่าง กิเลสพันตัว ๓ อย่างนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวตนทั้งนั้น มันมีบทบาทในสังคมมนุษย์มากเหลือเกิน ได้แก่

๑. ความเห็นแก่ตัว ภาษาพระเรียกว่า *ตัณหา*

๒. ความถือตัว ภาษาพระเรียกว่า *มานะ*

๓. การยึดติดในความเห็นของตัว ภาษาพระเรียกว่า *ทิฏฐิ*

ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ๓ อย่างนี้ เป็นกิเลสพันตัว ผูกพันอยู่กับเรื่องตัวตน จะเอาแต่ตัว ในเมื่อเอาแต่ตัว ก็ไม่เกื้อกูลสังคม จะนำไปสู่อิสรภาพของสังคมไม่ได้ มีแต่จะขัดขวางอิสรภาพของสังคม ไม่เฉพาะขัดขวางอิสรภาพของสังคมเท่านั้น มันมัดตัวคนนั้นเองไม่ให้มีอิสรภาพด้วย คือแม้แต่เจ้าตัวคนนั้นเองก็ไม่มีอิสรภาพ

ความเห็นแก่ตัวหรือตัณหา ทำให้มนุษย์เที่ยวแสวงหาสิ่งเสพกอบโกยแย่งชิงผลประโยชน์กัน อันเป็นตัวการสำคัญอย่างหนึ่งที่มีบทบาทมากในสังคมของเรา

อย่างที่สอง ความถือตัวหรือมานะ ทำให้มนุษย์ชิงดีชิงเด่นกัน อยากยิ่งใหญ่เหนือคนอื่น แข่งขันกันเพื่อความเป็นใหญ่ แสวงหาอำนาจ แล้วก็พยายามครอบงำข่มขี่ซึ่งกันและกัน และ

อย่างที่สาม การยึดติดในความเห็นของตัว ที่เรียกว่าทิฏฐิ ก็ทำให้คนเอาแต่ความเห็นของตัว ดื้อรั้นไม่รับฟังผู้อื่น ไม่ฟังเหตุผล งมงายคลั่งในลัทธินิยมอุดมการณ์ อาจถึงกับไปบีบคั้นบังคับคนอื่นให้ยอมรับนับถืออย่างตนโดยไม่ยอมให้เขาใช้ปัญญาที่จะยอมรับโดยเหตุผล

จะเห็นว่าสิ่งสำคัญที่เป็นเป้าของกิเลส ๓ อย่างนี้ก็ได้แก่ เรื่อง

ผลประโยชน์ (กาม) เรื่องอำนาจ และเรื่องความคิดเห็นลัทธินิยม อุดมการณ์ อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมาก พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมส่วนมากก็พัวพันอยู่กับเรื่องเหล่านี้ กิเลส ๓ ตัวนี้ทำให้มนุษย์ไม่สามารถจะนำสังคมของตัวเองไปสู่ความหลุดพ้นเป็นอิสระตามที่มุ่งหมายได้

ผู้ทำงานจำนวนมากบอกว่า ตนทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคม หรือจะเรียกว่า ปลดปล่อยสังคม นำสังคมไปสู่ความอยู่ดีสงบสุขไร้การเบียดเบียน ปลอดพ้นจากความเบียดเบียนก็คือความเป็นอิสรภาพ อย่างไรก็ดี ผู้ทำงานมักจะมองแต่ฝ่ายศัตรูหรือฝ่ายปรปักษ์ว่าพวกนั้นมีความกระหายมีความยึดติดในอำนาจในผลประโยชน์อะไรต่างๆ บางทีก็ลืมมอง ลืมสำรวจตัวเอง หรือว่าตัวเองสำรวจตัวเองแล้วไม่มีกิเลสผูกพันตัวตนเหล่านั้น แต่ผู้ร่วมงานมี บางทีผู้ร่วมงานก็มีมากๆ ด้วย ก็เลยทำงานไม่สำเร็จ หรือว่าบางทีตอนแรกทั้งตัวเองและผู้ร่วมงานก็ไม่มี ต่างก็ตั้งใจทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมอย่างแท้จริง แต่ทำต่อไป ทำไปทำมาตัวเองมีขึ้นมาหรือผู้ร่วมงานมีขึ้นมาก็ทำไม่สำเร็จอีก ก็เลยกลายเป็นว่า พฤติกรรมของตนเองหรือของผู้ร่วมงานหรือของหมู่คณะที่ทำงานนั่นเอง กลายเป็นอุปสรรคทำลายล้างอุดมการณ์ ทำให้การทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมไม่สำเร็จผล

สังขารที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ซ่อนอยู่ในตัวมนุษย์ มนุษย์จะเป็นอย่างไร จะทำอะไรและทำอย่างไร ก็อยู่ที่ปัจจัยอันเรียกว่าสังขารที่อยู่ในตัวเหล่านี้ ในเมื่อเราถือว่ามนุษย์เป็นปัจจัยตัวสำคัญในการสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคม เราก็ต้องรู้จักตัวมนุษย์ให้ดี การที่จะรู้จักตัวมนุษย์ได้ดี ก็คือรู้จักเจ้าตัวปัจจัยสังขารทั้งหลายที่อยู่ในตัวมนุษย์นั้น แล้วก็พยายามจัดการกับปัจจัยเหล่านั้นให้เกิดผลดี คือจัดการกับสังขารในฝ่ายดี เช่นอย่างปัญญานี้ โดยส่งเสริมขึ้นมาให้เจริญงอกงาม ส่วนสังขารในฝ่ายร้ายที่กำจัดขัดขวางอิสรภาพก็ต้องแก้ไขลบล้างทำให้หมดไป เพราะฉะนั้น ในการสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคมนั้น จะรู้จักปัจจัยทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมเท่านั้นไม่เพียงพอ จะต้องรู้เข้าใจปัจจัยที่อยู่ในตัวมนุษย์ด้วย เพราะว่าปัจจัยเหล่านี้ก็คือตัวแปรที่อาจทำให้เราเดินออกไปนอกลู่นอกทางหรือทำงานล้มเหลว พูดเป็นสำนวนอีกอย่างหนึ่ง ก็บอกว่า ถ้าคนปราศจากอิสรภาพจากสังขารแล้ว อิสรภาพของสังคมก็คงไกลสุดเอื้อม คือไม่มีทางสำเร็จ เพราะฉะนั้น จะต้องทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากสังขาร โดยเฉพาะจากกิเลสที่พันตัว ๓ อย่างนั้น

รวมความว่า ในการทำงานเพื่อช่วยให้สังคมหลุดรอดปลอดพ้นจากการบีบคั้น ข่มเหงเบียดเบียนนั้น

ประการที่ ๑ เราจะต้องเรียนรู้ปัจจัยทั้งหลายในภายนอก และพัฒนาความสามารถในการที่เราจะเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยในกระบวนการทางสังคมนั้น

ประการที่ ๒ ต้องรู้เข้าใจปัจจัยที่อยู่ในตัวมนุษย์ แล้วพัฒนาความสามารถและความมั่นคงในการที่จะเป็นอิสระจากสังขารที่เป็นเครื่องกำจัดขัดขวางอิสรภาพเหล่านั้น พูดอีกนัยหนึ่งว่า คนที่จะไปปลดปล่อยสังคมนั้น ก็ต้องไม่ประมาทที่จะปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากกิเลส หรือทำตัวเองให้เป็นอิสระจากกิเลสที่เป็นเครื่องผูกพันตัวเองดังที่กล่าวมาแล้วด้วย โดยเฉพาะจากตัณหา มานะ และทิฏฐิ มิฉะนั้นแล้วตัวเองจะถูกพันธนาการ ถูกผูกมัด และก็จะพลอยทำให้สังคมถูกผูกมัดไปด้วย

วัตถุกำหนดจิต หรือจิตกำหนดวัตถุ

อาตมภาพพูดไปๆ ก็เข้ามาทางจิตใจมากขึ้น เมื่อเข้ามาถึงเรื่องจิตใจก็จะมีข้อแย้งขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับวัตถุ คือมีปัญหาว่า วัตถุกำหนดจิตหรือจิตกำหนดวัตถุ บางคนบอกว่าวัตถุกำหนดจิต อย่างในเรื่องสังคมนี้ มันอยู่ที่สภาพแวดล้อม ถ้าหากว่าเราจัดสังคมนี้ให้เรียบร้อยดี คนมีความเสมอภาคเท่าเทียม

กัน มีปัจจัยยังชีพพร้อมบริบูรณ์แล้ว ไม่ต้องแย่งชิงเบียดเบียนกัน ความเห็นแก่ตัว มันก็จะหมดไปเอง คนก็คงจะหมดกิเลส อันนี้เป็นเหตุผลถกเถียงในฝ่ายที่ว่าวัตถุกำหนดจิต ในแง่นี้ก็มีความจริงอยู่เหมือนกัน แต่เป็นความจริงเพียงส่วนหนึ่ง เพราะเป็นธรรมดาว่าสภาพแวดล้อมย่อมทำให้จิตใจคนผันแปรไปได้ นี่เป็นเรื่องเกี่ยวกับโอกาสนั่นเอง แต่ก็อย่างที่บอกแล้วว่า มันเป็นความจริงเพียงเสี้ยวเดียว ยังมีข้อบกพร่องหลายอย่าง ตามแนวความคิดนี้ มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจ ๓ อย่าง คือ

๑. ในเรื่องว่าวัตถุกำหนดจิตจริงหรือไม่ การที่จะพูดว่าวัตถุกำหนดจิตหรือจิตกำหนดวัตถุนั้น อันที่จริงเป็นเรื่องของการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าจะพูดให้เด็ดขาดลงไปอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เสมือนกับพูดว่า ไก่มีก่อนไข่หรือไข่มีก่อนไก่ สองอย่างนี้ ถ้าจะเถียงกันไป เถียงจนสิ้นใจก็ไม่จบ ว่าไข่มีก่อนไก่หรือไก่มีก่อนไข่ แต่ความจริงนั้นมันไม่ใช่ทั้งสองอย่าง คือมันไม่ใช่ปัญหาว่า ไก่มีก่อนไข่หรือไข่มีก่อนไก่ มันเป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลง เป็นเรื่องของวิวัฒนาการที่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งไม่มีปัญหาเลยว่าไก่จะมาก่อนไข่หรือไข่จะมาก่อนไก่ ไม่ใช่ปัญหาที่จะต้องเถียงกันอย่างนั้น ในเรื่องว่าวัตถุกำหนดจิตหรือจิตกำหนดวัตถุก็เหมือนกัน มันไม่ใช่

เรื่องที่จะพูดเด็ดขาดลงไปอย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน อีกอย่างหนึ่งการที่พูดว่า ถ้าสภาพแวดล้อมของสังคมดีแล้ว จิตใจคนจะดีเองอะไรทำนองนั้นเป็นการพูดที่เข้าทำนองโพล่งถึงปลายโดยไม่มีโคน เมื่อไม่มีโคนเราจะมีปลายขึ้นมาได้อย่างไร เราบอกว่าสังคมดีเรียบร้อยแล้วจิตใจก็จะดีเอง แต่ว่าสังคมที่ดีนั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เราไม่พูดถึงโคนเข้ามาก็จะพูดถึงปลายเสียแล้ว อันนี้ก็เป็นแง่หนึ่งที่ขอตั้งข้อสังเกต

๒. ที่บอกว่าเป็นความจริงบางส่วนนั้นหมายความว่า เรื่องสภาพแวดล้อมในทางสังคมนั้นแน่นอน ย่อมมีอิทธิพลต่อสภาพทางจิตใจ จิตใจคนย่อมอาศัยสภาพแวดล้อมด้วย ถ้าหากว่าสภาพแวดล้อมดี เช่นอยู่ในที่สงบ บรรยากาศผ่องใส ปลอดโปร่ง จิตใจคนก็มีความเป็นไปได้มากที่จะเป็นจิตใจที่ดีงาม พลอยสงบผ่องใสปลอดโปร่งไปตามด้วย นอกจากนั้น การที่เรามาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีก็ทำให้ห่างจากสิ่งยั่วยุกระตุ้นเร้า เมื่อปราศจากสิ่งยั่วยุกระตุ้นเร้าแล้วกิเลสบางอย่างก็ไม่อาจจะเกิดขึ้น (ว่าที่จริงคือไม่โผล่ไม่ฟูหรือไม่แสดงฤทธิ์ขึ้น) หรือแม้จะเกิดก็เกิดได้น้อย เพราะฉะนั้น อิทธิพลของวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมก็มีมาก เราจึงได้พยายามที่จะจัดสรรสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกื้อกูลแก่การที่จะได้มีจิตใจดีงาม แต่หลักการนี้ก็

เป็นเพียงหลักหรือวิธีการอันหนึ่งในการที่จะแก้กิเลสของคน ซึ่งมิใช่มีเพียงเท่านั้น ขอพูดลัดให้ง่ายตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านเรียกว่า การละหรือกำจัดอาสวะ ท่านบอกว่า อาสวะที่จะต้องละด้วยการหลีกเว้นก็มี อาสวะที่จะต้องละด้วยการรู้จักบังคับควบคุมตัวเองก็มี อาสวะที่จะต้องละด้วยการรู้จักบริโภคใช้สอยสิ่งของโดยวางจิตให้ถูกต้องก็มี อาสวะที่จะต้องละด้วยการเห็นด้วยปัญญาก็มี นี่หมายความว่าวิธีการที่จะแก้ทางจิตนั้น มันไม่ใช่เป็นอันเดียว การแก้ด้วยวิธีหลีกเว้นนั้นก็คือวิธีที่เรียกว่า ใช้สภาพแวดล้อมทางวัตถุเป็นเครื่องกำหนดหรือเอื้ออำนวย ซึ่งก็ได้ผลมาก แต่ไม่ใช่ว่าได้ผลหมดทุกอย่าง แต่ใช้ได้สำหรับกิเลสบางอย่างบางจำพวกบางระดับ พูดง่าย ๆ อีกอย่างหนึ่งว่า การใช้วัตถุเป็นอิทธิพลจัดการกับจิตนั้นทำได้ส่วนหนึ่ง เหลือจากนั้นจะต้องแก้จิตด้วยจิต เช่นเดียวกับที่เราสามารถใช้จิตเป็นอิทธิพลจัดการกับวัตถุได้ส่วนหนึ่ง แต่ที่เหลือจากนั้น ก็ต้องใช้วัตถุด้วยกันแก้หรือจัดการกับวัตถุ แดนของจิตกับวัตถุนั้นก่ายเกยกันอยู่ แต่ก็ไม่ใช่อันเดียวกัน

๓. ที่เราบอกว่า วัตถุกำหนดจิตนั้น บางทีเรามองดูผิวเผินคือเป็นการที่วัตถุมีอิทธิพลต่อจิต ในระดับของรูปแบบที่ยักย้ายเปลี่ยนแปลงไป เป็นความเปลี่ยนแปลงในลักษณะภายนอกเท่านั้น

หมายความว่า ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงในขั้นเนื้อหา เนื้อหาอาจจะคงเดิม แต่รูปลักษณะภายนอกเปลี่ยนแปลงไป ขอยกตัวอย่างง่ายๆ เราอาจจะใช้กิเลสตัวเดียวกันทำให้คนมีลักษณะนิสัยต่างกัน โดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก เช่นวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต ปัจจัยดำรงชีพ เป็นต้น กิเลสอย่างมานะ การถือตัว การเชิดชูตัวให้ยิ่งใหญ่ ถ้าเราเอามาใช้บวกกับปัจจัยอื่นที่เป็นตัวแปรเข้าผสม เช่นใช้กับลัทธิชาตินิยม เราเอาความถือตัว การเชิดชูตัวให้ยิ่งใหญ่ผนวกกับลัทธิชาตินิยม บวกกับความรู้สึกรักพวกพ้อง ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่า ถ้าเราเคร่งวินัย ก็แสดงว่าชาติเรายิ่งใหญ่มาก เก่งมาก แน่มาก หรือแม้แต่มองแค่ตัวเองว่าฉันเป็นคนเก่ง รักษาวินัยได้เคร่งครัด เพียงเท่านี้ ก็ทำให้เราเป็นคนเคร่งครัดวินัยได้ เพราะฉะนั้น มานะอาจจะทำให้คนเคร่งครัดวินัยขึ้น เพื่อจะแสดงให้เห็นว่าฉันเก่ง พวกฉันเก่ง ประเทศชาติฉันเก่งก็ได้ แต่ในทางตรงข้าม มานะตัวเดียวกันที่ว่าเป็นการถือตัว ต้องการยิ่งใหญ่นั่นเองเอามาใช้กับคนอีกคนหนึ่ง โดยเอาตัวแปรที่เป็นปัจจัยอื่นมาผสมเข้า เป็นการถือตัวในลักษณะที่จะแสดงให้เห็นว่า ฉันนี้ใหญ่ทำอะไรก็ได้ตามชอบใจ มันก็กลายไปเป็นการแสดงความเป็นเสรีแบบไร้ระเบียบวินัยไปเลย เพราะฉะนั้น กิเลสตัวเดียวกัน เนื้อหาตัวเดียวกัน เอา

มาผสมกับปัจจัยตัวแปรคนละอย่าง อาจจะทำให้ออกรูปเป็นลักษณะนิสัยคนละอย่างเป็นตรงกันข้ามไปก็ได้ อย่างที่ว่าพวกหนึ่งกลายเป็นคนเคร่งวินัย แต่อีกพวกหนึ่งกลายเป็นพวกไร้วินัยโดยสิ้นเชิง เพราะพวกหนึ่งเอาแง่ว่ายิ่งเคร่งก็ยิ่งเก่ง อีกพวกหนึ่งเอาแง่ว่ายิ่งทำได้ตามใจฉัน ก็ยิ่งเก่ง หรืออย่าง ตัณหา ความอยาก ความเห็นแก่ตัว มองไปข้างนอกมองหาสิ่งเสพ ก็ทำให้เกิดลักษณะพฤติกรรมที่ว่า *เที่ยวพล่านหาสิ่งเสพทั่วไปหมด* แต่ถ้าไม่มองออกไปข้างนอก ให้มองเข้าข้างใน ก็กลับทำให้หาความสุขด้วยการเกียจคร้านเอาแต่นอน เป็นต้น กลายเป็นลักษณะอาการตรงกันข้าม ทั้งที่กิเลสเนื้อหาตัวเดียวกัน ดังนั้น ที่ว่าวัตถุกำหนดจิตนั้น โดยปกติมักเป็นเรื่องของการกำหนดโดยอิทธิพลในระดับที่เรียกว่า เป็นการสำแดงตัวในรูปแบบภายนอกเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เนื้อหาอันเดิม อุปมาเหมือนอย่างดินเหนียว ดินเหนียวนั้นเราจะปั้นให้เป็นหมูก็ได้ และดินเหนียวก้อนเดียวกันนั้นเอง เราจะปั้นให้เป็นเสือก็ได้ แต่มันก็ยังคงเป็นดินเหนียวเหมือนกัน ถึงหากถ้าเราไม่ปั้น มันก็ยังคงเป็นดินเหนียวอยู่ แต่มันมีศักยภาพที่จะรับการปั้นให้เป็นเสือหรือเป็นหมูได้ต่อไปอีก เพราะฉะนั้น ในสภาพสังคมที่ไม่เอื้ออำนวย กิเลสเหล่านั้นก็จะยังอยู่และรอโอกาสที่จะแสดงตัวเป็นต่างๆ

ตามปัจจัยตัวแปรที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องต่อไป

เป็นอันว่า การแก้ปัญหาในเรื่องกิเลสเหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องทางจิต ในขั้นหนึ่ง สภาพแวดล้อมทางวัตถุเป็นเครื่องช่วยแก้ไขซึ่งมีอิทธิพลได้มากอย่างที่กล่าวมา แต่เป็นการแก้ที่ไม่เด็ดขาด จึงต้องมีการแก้ขั้นต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องของพัฒนาการทางจิตใจโดยเฉพาะ เหมือนอย่างการแก้ดินเหนียวโดยการเอาไปเผาให้เป็นอิฐ หรือมิฉะนั้นก็แยกธาตุจนดินนั้นไม่มีเหลือเลย ที่ว่ามานี้ก็เป็นแง่ที่เกี่ยวกับวัตถุกำหนดจิตว่าเป็นไปได้แค่ไหนเพียงไร

ทีนี้ ในทางตรงกันข้าม จิตก็กำหนดวัตถุ สำหรับจิตกำหนดวัตถุนี้ ก็มองเห็นง่ายไม่ต้องพูดกันมาก เพราะการที่เราจะมีพฤติกรรมต่างๆ จะทำอะไร อย่างไร โดยปกตินั้นก็เกิดจากความคิดในจิตใจของเราให้แสดงออก สั่งออกมา แม้แต่การประดิษฐ์ต่างๆ ก็เกิดขึ้นโดยการการปรุงแต่งทางใจ แต่เมื่อสืบกันแล้วก็เป็นเรื่องอิงอาศัยกัน เพราะต้องอาศัยมีข้อมูลทางวัตถุเป็นที่อ้างอิงหรือเป็นกรอบให้ด้วย แล้วก็สัมพันธ์กลับกันไปกลับกันมาอยู่อย่างนี้ แต่ในลักษณะหนึ่งนั้น จิตก็มีความเป็นอิสระจากวัตถุ อย่างที่พอมองเห็นง่ายๆ ก็เช่นว่า ในสภาพสังคมอย่างหนึ่งๆ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมระดับใด ระบบใด เราก็สามารถมีบุคคลบางคนที่พัฒนาจิต

พัฒนาปัญญาของตนขึ้นมาเป็นอิสระจากสภาพแวดล้อมในสมัยนั้นได้ ก็เป็นอิสระจากสังขารที่กล่าวมานั้น ดังที่เรามักจะพูดถึงท่านเหล่านั้นว่าเป็นศาสดา เป็นเจ้าลัทธิ หรือเป็นมหาบุรุษต่าง ๆ นี้ก็เป็นการมองในลักษณะที่ว่าท่านเหล่านั้นเป็นคนที่พัฒนาตัวเองพัฒนาจิต พัฒนาปัญญา จนเป็นอิสระจากสภาพสังคมในยุคนั้น นี้เป็นแง่ที่แสดงว่าสามารถทำจิตให้เป็นอิสระจากวัตถุได้อย่างหนึ่ง นี้เป็นประการที่หนึ่ง

ยิ่งกว่านั้น การแก้ปัญหาสังคมหรือการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางวัตถุนั้นมันก็เริ่มมาจากบุคคล คือบุคคลที่เป็นอิสระจากสภาพแวดล้อมทางสังคมนั้นแหละ กลับมาเป็นปัจจัยตัวนำที่จะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นให้เป็นอิสระได้ต่อไป นี่เป็นประการที่ ๒ ในแง่ที่ว่า จิตเป็นอิสระจากวัตถุ เพราะเป็นตัวที่กลับมาแก้ปัญหาทางวัตถุหรือทางสภาพแวดล้อมนั้น

ประการที่ ๓ ในระดับต้น ๆ หรือมองอย่างกว้าง ๆ เราจะเห็นว่าวัตถุหรือสภาพแวดล้อมกำหนดจิตได้มากอย่างที่พูดมาข้างต้น แต่ถ้าเรายิ่งพัฒนาจิตขึ้นไป จิตก็ยิ่งเป็นอิสระจากวัตถุ คือเป็นอิสระจากอิทธิพลของวัตถุมากขึ้น จนกระทั่งไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุเลย หมายความว่าจิตที่ยิ่งพัฒนามาก ก็ยิ่งพ้นจากอิทธิพลของวัตถุมากขึ้น

อย่างไรก็ดี เมื่อพูดถึงคนส่วนใหญ่ เราต้องมองอย่างกว้าง ๆ เมื่อเรามองดูสังคมในเวลาใดเวลาหนึ่ง เราจะเห็นว่า คนทั้งหลายหรือมนุษย์ทั้งปวงนั้นอยู่ในระดับแห่งการพัฒนาจิตและปัญญาที่ต่างกัน เมื่อเรากำหนดจับลงไปที่ระดับใดระดับหนึ่งแล้วเทียบกับระดับอื่นที่เหลืออยู่ คนในระดับนั้นก็มีน้อย โดยเฉพาะคนที่พัฒนาในระดับสูงก็ยิ่งมีจำนวนน้อยเป็นธรรมดา อันนี้มันจะเกี่ยวถึงปัญหาที่ว่าสังคมจะวิวัฒน์ตามขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกับกำหนดตายตัว อย่างที่กล่าวมาแล้วด้วย ซึ่งจะได้พูดกันต่อไป

เป็นอันว่าได้พูดมาถึงทั้งอิสรภาพของบุคคล และอิสรภาพของสังคม ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันอาศัยซึ่งกันและกัน หมายความว่าบุคคลก็จำเป็นต้องพัฒนาตัวให้มีอิสระปลอดพ้นจากกิเลสที่ครอบงำทางจิตใจ โดยเฉพาะกิเลสพันตัวทั้ง ๓ อย่าง ที่เรียกว่าตัณหา มานะ ทิฏฐินั้น จึงจะสามารถทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมได้สำเร็จ และในเวลาเดียวกัน อิสรภาพของสังคมจะเกิดขึ้นได้ คนก็จะต้องใช้ปัญญาเรียนรู้เข้าใจปัจจัยต่าง ๆ รู้จักองค์ประกอบที่เข้ามาสัมพันธ์กัน แล้วเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยในการที่จะจัดสรรกีดกันผลักดันปัจจัยอื่นเพื่อให้ดำเนินไปตามความมุ่งหมายที่ตนต้องการ

อิสรภาพเกิดจากความรู้อนิจจัง

ทีนี้ อิสรภาพทั้ง ๒ อย่างนั้น มีหลักการใหญ่ร่วมกัน หลักใหญ่ร่วมกันก็คือว่า อิสรภาพของบุคคลก็ดี อิสรภาพของสังคมก็ดี ต้องอาศัยความรู้ในอนิจจังด้วยกันทั้งนั้น ความรู้ในอนิจจังนี้หมายรวมไปถึงความรู้ในหลักการที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ที่ว่าจะต้องรู้อนิจจังจึงจะเป็นอิสระได้นั้น ด้านที่หนึ่ง ในแง่ของอิสรภาพส่วนบุคคลหรืออิสรภาพทางด้านจิตปัญญาของบุคคล เรารู้อนิจจังของสังขารทั้งหลาย[๒] ก็คือการที่เรารู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลายว่า เป็นสิ่งที่ไม่ควรและไม่อาจจะเข้าไปยึดติด มัวเมาหลงใหล เพราะมันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่คงอยู่หรือเป็นไปตามที่เราอยากเรายึด เมื่อรู้อย่างนี้แล้วจิตก็จะได้เป็นอิสระจากกิเลส ๓ ตัวที่ทำให้เอาแต่ตัวเอง คือ เห็นแก่ตัว ถือตัว และยึดติดในความเห็นของตัวนั้น เมื่อพ้นจากพันธนาการของกิเลสเหล่านี้แล้ว เราก็พร้อมที่จะปฏิบัติการหรือทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ หรือด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ปัญหาของมนุษย์ในขณะนี้ก็คือว่า พอเรามีปัญญาเรียนรู้ปัจจัยภายนอกในทางสังคมแล้ว เราก็มาติดตันตรงที่ว่าไม่สามารถทำการด้วยปัญญาบริสุทธิ์หรือเหตุผลบริสุทธิ์ เพราะมีอะไร

---

๒ สังขารในความหมายที่สอง

เข้ามาผูกมัดรั้งดึงไว้ นั่นก็คือ เจ้า ๓ ตัวเมื่อกี้ ได้แก่ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เข้ามาครอบงำ ปัญญาก็เลยหมดประสิทธิภาพ ทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมไม่สำเร็จ ด้านที่หนึ่ง เรารู้อนิจจังก็เพื่ออันนี้ คือเพื่ออิสรภาพทางจิตปัญญาในการที่จะไม่มัวเมาหลงใหล และที่จะใช้ปัญญาล้วน ๆ บริสุทธิ์ พ้นจากกิเลส ๓ ตัวที่ผูกมัดนั้น

ด้านที่สอง ในแง่ของสังคม เรารู้อนิจจังเพื่ออะไร เรารู้อนิจจังก็เพื่อไม่ประมาทเพื่อจะศึกษาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ทั่วถึง จะได้เตรียมการวางแผนที่จะทำเหตุปัจจัยให้ถูกต้องครบถ้วนอย่างที่บอกเมื่อกี้นี้ว่า เข้าไปเป็นปัจจัยร่วมในการที่จะผลักดัน กีดกั้น จัดสรรปัจจัยอื่น ๆ แล้วก็นำมนุษย์ไปสู่สังคมที่มีอิสรภาพ คือสังคมที่ปลอดพ้นจากการเบียดเบียน อยู่ดีมีสุขตามที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างที่ทางพระเรียกว่า "อพฺยาปชฺฌ สุขๆ โลเก" ความไม่เบียดเบียนกันเป็นสุขในโลก หรือแปลอย่างสำนวนสมัยใหม่ว่า ความสุขในสังคมคือภาวะไร้การเบียดเบียนกันหรือภาวะไร้การเบียดเบียนคือ ความสุขในสังคม เป็นอันว่า ในเมื่ออิสรภาพของบุคคลก็ดี อิสรภาพของสังคมก็ดี ล้วนต้องอาศัยความรู้ในอนิจจัง เราก็จะต้องมีการปฏิบัติต่ออนิจจัง หรือต่อความรู้ในอนิจจังอย่างถูกต้อง

อาตมภาพขอนำกลับเข้ามาสู่หลักการของพระพุทธศาสนา ขอ

เล่าให้ฟังถึงพุทธพจน์ ๒ แบบที่เกี่ยวกับอนิจจัง โดยทั่วไปนั้น พุทธพจน์ที่เกี่ยวกับอนิจจังมี ๒ แบบคือ

แบบที่ ๑ ขอเล่าเรื่องให้ฟังก่อน ในพระสูตรหนึ่งเรียกว่า มหาสุทัสสนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า ในอดีตกาล มีพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง พระนามว่ามหาสุทัศน์ ครอบครองอาณาจักรกว้างขวางจดมหาสมุทรทั้ง ๔ ทิศ แล้วพระองค์ก็พรรณนาถึงความยิ่งใหญ่ ความรุ่งเรืองของอาณาจักรของพระเจ้าจักรพรรดินั้นว่า มีพระราชวังโอ่อ่าสง่างามอย่างไร มีราชรถวิจิตรตระการตาอย่างไร มีนครน้อยนครใหญ่และพระราชสมบัติมั่งคั่งพรั่งพร้อมอย่างไร ๆ แล้วสุดท้ายพระองค์ก็ตรัสว่า บัดนี้พระเจ้ามหาสุทัศน์ก็ได้สวรรคตล่วงลับไปแล้ว อาณาจักรของพระองค์ก็สลายหมดไปแล้ว ความรุ่งเรืองหรูหราสง่างามต่าง ๆ ก็สูญสิ้นไปแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ แล้วก็ตรัสเป็นคาถาว่า

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสं วูปสโม สุโข

แปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา มันมีขึ้นแล้วก็ดับหาย ความสงบวางแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข นี้ก็เป็นเรื่องหนึ่ง คาถานี้ที่จริงเราได้ยิน

บ่อย เราไปวัดเวลามีงานศพ พระก็ต้องบังสุกุลด้วยคาถาบทนี้ ได้ยินกันเป็นประจำ ซึ่งมีเนื้อความดังที่กล่าวมานี้

อีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูสิ ภูเขาข้างหน้าเรานี้ บัดนี้ชื่อว่าภูเขาเวปุลละ และเผ่าชนที่อยู่ในถิ่นนี้เขาเรียกว่าชาวมคธ แต่ย้อนหลังไปในสมัยหนึ่งมันไม่ได้ชื่อนี้ มันชื่อว่าเขาปาจีนวังสะ และประชาชนที่อยู่ในถิ่นแดนแคว้นนี้ก็หาได้ชื่อว่าชาวมคธไม่ แต่มีชื่อว่า ชาวตีวระ แล้วย้อนหลังไปสู่อีกยุคสมัยหนึ่ง ภูเขานั้นก็ไม่ได้ชื่อว่าเวปุลละหรือปาจีนวังสะ แต่ชื่อว่า ภูเขาวงกต และเผ่าชนที่อยู่ในถิ่นนี้ก็มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า โรหิตัสสะ ย้อนหลังต่อไปอีกยุคสมัยหนึ่ง ทั้ง ๓ ชื่อนั้นก็ไม่ได้เป็นชื่อของภูเขาลูกนี้ แต่ภูเขาลูกนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เขาสุปัสสะ และประชาชนที่ครอบครองดินแดนแห่งนี้ก็มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า สุปิยะ แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า แม้ชื่อว่าเวปุลละนี้ ต่อไปก็จะไม่มี เผ่าชนที่ชื่อว่ามคธก็จะไม่มี และนี่เวลาผ่านไป ๒๕๐๐ ปีเศษ ก็เป็นอย่างนั้น บัดนี้แคว้นมคธก็ไม่มีเหลือ เป็นแต่ชื่อทางประวัติศาสตร์ ปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า แคว้นพิหาร และภูเขาลูกที่ว่านั้นก็ไม่มีชื่อว่าเวปุลละ ต้องไปสืบค้นในประวัติศาสตร์สมัยพุทธกาล แล้วก็บอกว่า นี่นะสมัย

พุทธกาลเขาเรียกว่าเวปุลละ ตรัสให้เห็นอย่างนี้แล้ว พระองค์ก็ตรัสสรุปท้ายว่า อนิจฺจา วต สงฺขารา ฯลฯ อย่างที่ว่ามาเมื่อกี้

อีกเรื่องหนึ่ง คือ ท้าวสักกะที่เราเรียกว่าพระอินทร์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท้าวสักกะก็นำเอาคาถาบทนี้มากล่าว บอกว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีการเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ฯลฯ

ขอเล่าอีกเรื่องหนึ่ง จะได้มีเรื่องเป็นตัวอย่างมาก ๆ หน่อย ท่านเล่าว่า เทวดาตนหนึ่งมีความสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่ในสวนนันทวัน นันทวันนั้นเป็นสวนสวรรค์สำคัญอยู่ในดาวดึงส์ เทวดาองค์นี้มีความสนุกสนานมากและมีความลำพองใจ จึงได้กล่าวเป็นความร้อยกรองออกมาว่า

"นันทวัน สวนสวรรค์ของนรเทพผู้ยิ่งใหญ่ ใครไม่ได้มาเห็นนันทวัน คนนั้นไม่รู้จักความสุข"

เทวดาองค์หนึ่งกล่าวขึ้นมาอย่างนี้ แต่ในทันใดนั้นเอง เทวดาอีกองค์ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ก็ได้กล่าวแย้งขึ้น ต่อว่าเทวดานี้โดยฉับพลันว่า นี่แน่ะท่านเทวดาโง่ ท่านไม่รู้จักถ้อยคำของพระอรหันต์ทั้งหลาย หรือว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีการเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ฯลฯ นี่เป็นวาทะที่เทวดาตนนั้นเตือนเทวดาอีกตน

หนึ่งไม่ให้หลงใหลมัวเมา นี่เป็นพุทธพจน์ในหลักอนิจจัง แบบที่ ๑ ขอผ่านไปก่อน

แบบที่ ๒ พุทธพจน์แบบที่ ๒ นั้น ขอให้นึกถึงเหตุการณ์ใน*มหาปรินิพพานสูตร* คือ ตอนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ถึงตอนสุดท้ายพระองค์ได้ตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายเป็นวาจาฝากฝังก่อนที่จะปรินิพพานว่า

"วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ"

แปลว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม หรือบางทีแปลว่าจงยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด พุทธพจน์นี้เราเรียกว่าเป็นปัจฉิมวาจา เพราะเป็นคำตรัสครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้า เป็นวาจาที่สำคัญมาก เหมือนเป็นคำฝากของพ่อต่อลูกทั้งหลาย หรือเป็นการสั่งเสีย แต่เป็นการสั่งเสียในรูปของการตักเตือนและสั่งสอน เป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่บางทีชาวพุทธเราก็มองข้ามไป ไม่ได้ถือเอามาใช้เป็นหลักปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในวันวิสาขบูชานี้ ก็เป็นวันที่เราระลึกถึงเหตุการณ์คราวประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ซึ่งมีการปรินิพพานเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในสามประการนั้น พุทธพจน์ว่า "จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม" นี้

ก็ควรจะเป็นพระโอวาทที่เราน่าจะนำมากล่าวเตือนกันให้มาก

เป็นอันว่า มีพุทธพจน์เกี่ยวกับอนิจจังนี้เป็น ๒ แบบ สองแบบนี้ต่างกันอย่างไร ขอให้สังเกตอย่างง่าย ๆ

พุทธพจน์แบบที่ ๑ เป็นคำกล่าวของผู้อยู่ พูดถึงสิ่งที่ล่วงลับดับหายไป อาจจะเป็นสิ่งทั้งหลายที่ล่วงสลายไปแล้ว หรือกล่าวถึงคนที่จากไปอย่างที่ท้าวสักกะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าที่ปรินิพพาน หรือพระพุทธเจ้าตรัสถึงท้าวมหาสุทัศน์และดินแดนแคว้นกุสาวดีที่สูญสลายไปแล้ว การกล่าวถึงสิ่งที่ล่วงลับไปแล้วด้วยคติอย่างนี้ ก็เพื่อให้จิตใจของผู้ที่ยังอยู่รู้เท่าทันธรรมดา ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความเศร้าโศก มีความสงบ เป็นอิสระจากกิเลส อันนี้เป็นเรื่องของความรู้เท่าทัน

พุทธพจน์แบบที่ ๒ เป็นคำของผู้จากไปกล่าวกับผู้อยู่ คือพระพุทธเจ้ากำลังจะเสด็จปรินิพพานจากไป ตรัสเตือนผู้อยู่ คือภิกษุและสาวกทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายนั้นไม่เที่ยงนะ สิ่งทั้งหลายผันแปรเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่าประมาท จงรีบทำกิจทำหน้าที่ อย่าได้ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเสียเปล่า หรือปล่อยให้สิ่งทั้งหลายผันแปรไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ โดยไม่ได้หรือไม่ทันเข้าไปเป็นปัจจัยให้มันเป็นไปในทางที่สมควรจะเป็น

จากข้อสังเกตนี้ เมื่อเรานำมาใช้ในการปฏิบัติ โดยมองดูที่ตัวเราเองแต่ละคนเอาตัวเราแต่ละคนเป็นหลัก ก็จะได้คติจากหลักอนิจจังนี้เป็น ๒ แบบ

แบบที่ ๑ เมื่อเรามองออกไปยังสิ่งทั้งหลายทั่วไป โดยรอบตัว จะต้องมองด้วยความรู้ที่เท่าทันว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่และดับไป มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา อย่าได้ยึดติดหลงใหลมัวเมาในสิ่งใด จนกระทั่งเกิดกิเลสขึ้นมาครอบงำจิตใจตัวเอง ให้มีจิตใจผ่องใสเบิกบาน เป็นอิสระปลอดโปร่งอยู่เสมอ จะได้มีปัญญาที่จะทำอะไรด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ นี้เป็นขั้นที่หนึ่ง

แบบที่ ๒ หันมามองตัวเองว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง มันเกิดขึ้นมาแล้วก็สลายไปแม้ตัวเรานี่ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น วันเวลาอย่าให้เปล่าปราศจากประโยชน์ จะรีรอเวลาอยู่ไม่ได้ จะต้องไม่ประมาท รีบทำสิ่งที่ควรทำ อย่าถลำไปในทางที่ผิดพลาด โอกาสมีมาที่จะทำสิ่งดีงามแล้วก็ต้องรีบกระทำ เร่งศึกษากระบวนการของสิ่งทั้งหลายให้เข้าใจอย่างถูกต้องและละเอียดรอบคอบ แล้วทำการให้ตรงเหตุตรงปัจจัยด้วยความรู้ที่ชัดเจนรอบด้าน ถ้าพูดในแง่ของอิสรภาพ ก็คือจะต้องรีบปฏิบัติเพื่ออิสรภาพของตนเองทางจิตใจและ

ปัญญา และเร่งทำการเพื่ออิสรภาพของสังคม ให้สังคมนี้อยู่ดีมีสุข ไร้การเบียดเบียน ดังที่กล่าวมาแล้ว อันนี้ก็เป็นหลักเกี่ยวกับเรื่องอนิจจัง

เข้าสู่หลักเรื่องอิสรภาพของบุคคลและสังคมที่กล่าวมาแล้ว โดยสรุปก็คือ อาตมภาพได้กล่าวให้เห็นว่า ความเป็นอนิจจังของสังขารกับความเป็นอนิจจังของสังคมนั้น เป็นเรื่องที่เนื่องถึงกันประการหนึ่ง เมื่ออนิจจัง ๒ ด้านนั้นสัมพันธ์กัน หันไปดูเรื่องอิสรภาพของบุคคลกับอิสรภาพของสังคม อิสรภาพทั้ง ๒ อย่างนั้นก็เนื่องอาศัยกันอีก แล้วประการสุดท้ายก็มาบรรจบกันที่ว่าอิสรภาพของบุคคลก็ดี อิสรภาพของสังคมก็ดี ล้วนมิได้ สำเร็จได้ด้วยการรู้อนิจจัง เพราะฉะนั้นอนิจจังก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับอิสรภาพ หรืออิสรภาพก็อาศัยความรู้ในอนิจจัง

อิสรภาพภายในกระบวนวิวัฒน์ที่เสมือนตายตัว

เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้ ก็ขอย้อนโยงไปถึงเรื่องของสังคมและบุคคลที่พูดมาแต่แรกถ้าเรามองอย่างกว้างๆ แล้ว สังคมนี้ก็มีวิวัฒนาการผ่านขั้นตอนในวิถีวิวัฒน์ของมัน เหมือนกับว่าเป็นขั้นตอนที่ตายตัว อย่างที่บอกว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็ได้กล่าวถึงวิถีวิวัฒน์ของ

สังคมที่ว่ามีสังคมปฐมสหการ สังคมทาส สังคมศักดินา สังคมธนานุภาพหรือนายทุน และสังคมกิจหรือสังคมอุดมสหการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หรือในทางพระพุทธศาสนาก็กล่าวถึงเรื่องมิคสัญญีตลอดจนสังคมอุดมคติในยุคพระศรีอาริย์ ทั้งหมดนั้นนั้น เมื่อเรามองอย่างกว้างๆ ก็เหมือนกับว่ามันเป็นขั้นตอนที่กำหนดตายตัว แต่อีกแง่หนึ่งเมื่อมองลึกเข้าไปในส่วนย่อย เราก็จะเห็นว่า ขั้นตอนแห่งวิวัฒน์ที่ว่านั้น ความจริงมันไม่ตายตัวเสียเลยทีเดียว มันมีความยืดหยุ่นอยู่ไม่น้อย เช่นว่า บางทีแทนที่จะเข้าถึงขั้นตอนนั้นช้าหน่อย มันก็เร็วขึ้น หรือแทนที่จะเข้าเร็ว มันกลับช้าลงไป หรือเมื่อเข้าถึงขั้นตอนใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนดีหรือร้าย ความพยายามของมนุษย์ก็มีผลทั้งนั้น บางทีมาถึงขั้นตอนที่ไม่สู้ดีนัก แต่เราสามารถทำให้สังคมนั้นอยู่ในระดับครึ่งดีหรือฝ่ายดีของขั้นนั้นไม่ใช่อยู่ในครึ่งเสีย หรืออาจจะชะลอการที่จะเข้าถึงสภาพที่ร้ายหรือที่เป็นฝ่ายข้างเสียให้ช้าลงก็ได้ อันนี้เป็นเรื่องของความยืดหยุ่น และความยืดหยุ่นเหล่านี้ก็ขึ้นต่ออิสรภาพในจิตใจของมนุษย์ ที่จะทำการเพื่ออิสรภาพของสังคมนั่นเอง

ในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าสังคมจะวิวัฒน์ไปสู่ขั้นตอนใดๆ ก็จะมีมนุษย์บางคนบางจำนวน ที่สามารถพัฒนาตนเองจนกระทั่งมี

อิสรภาพทางจิตและทางปัญญาที่หลุดพ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคมได้ และมนุษย์พวกนี้แหละก็จะช่วยให้คนอื่น ๆ หรือชักนำคนอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนมาก เป็นกลุ่มหนึ่งบ้าง คณะหนึ่งบ้าง ช่วยให้สังคมในยุคนั้นมีอิสรภาพในขอบเขตหนึ่ง หรือเป็นสังคมที่ดีพอสมควรหรือทำให้คนจำนวนหนึ่งเข้าถึงอิสรภาพได้แม้ในท่ามกลางสังคมที่อยู่ในวิวัฒนาการเพียงขั้นนั้น นี้คือการที่อิสรภาพของบุคคลเข้ามาเป็นตัวแปรในขบวนการแห่งวิวัฒนาการของสังคม ถ้าหากว่าเราสามารถทำให้มนุษย์ทั้งหมดมีอิสรภาพทางจิตและทางปัญญาได้ทั้งหมด มนุษย์ก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงผลักดันสังคมให้ก้าวข้ามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการไปได้ทั้งหมด หรือจะเปลี่ยนไม่ให้เป็นอย่างไร ๆ ในวิถีวิวัฒน์นั้นก็ได้ แต่ที่ทำไม่ได้ก็เพราะว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะพัฒนาจิตปัญญาของตนเองให้เป็นอิสระอย่างที่กล่าวมานั้นได้ ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาตามเหตุปัจจัยอีกนั่นแหละ ดังนั้นเราจึงมีเพียงบุคคลบางคนบางกลุ่มในแต่ละยุคเท่านั้น ที่เข้าถึงอิสรภาพและบุคคลบางคนบางกลุ่มที่เป็นอิสระในแต่ละยุคนั่นแหละที่ได้ช่วยให้สังคมนั้น ๆ เป็นสังคมที่มีความรอดพ้นพอสมควรในยุคสมัยของตน ยกตัวอย่างแม้แต่ในพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงเป็นตัวอย่างของบุคคล ที่ได้หักข้ามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของสังคมไปไม่

ใช่น้อยทีเดียว ถ้าจะเปรียบเทียบกับสังคมอย่างที่ท่านเรียกว่าสังคมกิจนิ สังคมที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้นก็เป็นสังคมแบบสังคมกิจในลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นการที่บุคคลผู้เข้าถึงอิสรภาพแล้วมาทำการหักข้ามขั้นตอนของวิวัฒนาการของสังคม พาสังคมบางส่วนให้เข้าถึงอิสรภาพทั้งๆ ที่สภาพสังคมขณะนั้นๆ ไม่เอื้อ เพราะฉะนั้น มนุษย์ก็จึงมีอิสรภาพอยู่ด้วย ในท่ามกลางของความเปลี่ยนแปลงที่แน่นอนของสังคมนั้น และอิสรภาพทั้ง ๒ อย่างนั้น ก็ไปด้วยกันได้ดังที่ได้กล่าวมานี้

รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กับอิสรภาพของสังคม

ตามประวัติของท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์นั้น นับว่าท่านเป็นตัวอย่างหนึ่งของบุคคลที่ทำงานเพื่อสร้างความเป็นอิสรภาพของสังคม โดยที่ว่าในขณะเดียวกัน ตัวท่านเองก็ได้พยายามรักษาอิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเองไว้ หรืออิสรภาพของบุคคลไว้ด้วย ท่านได้พยายามที่จะสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคม โดยมีความมุ่งหมายที่จะช่วยให้ประชาชนในสังคมไทยเข้าถึงอิสรภาพทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางการปกครอง และในทางสังคมโดยทั่วไป ตั้งต้นแต่ได้ร่วมริเริ่มในการที่จะนำระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

เข้ามาในประเทศไทย เพื่อให้ประชาชนได้มีสิทธิมีเสียงในการปกครองตนเอง

เมื่อท่านทำงานอะไรก็ตาม ก็พยายามที่จะให้เป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสรรค์สังคมซึ่งไร้การเบียดเบียน มีความสงบสุขอยู่ด้วยดี เมื่อเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ก็มีประวัติว่าได้ริเริ่มวางระบบเทศบาลขึ้น เพื่อให้ท้องถิ่นรู้จักปกครองตนเอง ครั้นมาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้เป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศ เป็นการปลดเปลื้องเครื่องพันธนาการที่ขัดขวางให้เกิดอิสรภาพแก่ประเทศชาติอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ก็ได้ยกเลิกภาระให้ประชาชนพ้นจากการต้องจ่ายเงินรัชชูปการ จัดปรับปรุงวางระบบภาษีอากรใหม่ และวางรากฐานในการตั้งธนาคารชาติ โดยเฉพาะสถานที่นี้ก็คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งท่านได้ตั้งขึ้นและเป็นผู้ประศาสน์การคนแรก เป็นสถาบันการศึกษาซึ่งทำหน้าที่ช่วยให้ประชาชนพ้นจากความไม่รู้และเกิดมีแสงสว่างแห่งปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะนำมาซึ่งอิสรภาพทั้งส่วนบุคคลและสังคม ต่อมาเมื่อประเทศชาติเกิดปัญหาเกี่ยวกับการรบพุ่งสงครามขึ้น ท่านก็เป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย ในการที่จะแก้ไขช่วยให้ประเทศชาติพ้นจากภาวะ

เป็นผู้แพ้สงคราม อันนับว่าเป็นงานสำคัญเพื่ออิสรภาพของประเทศชาติเป็นอิสรภาพทางสังคมอย่างหนึ่ง

กล่าวโดยรวมแล้ว ท่านปรีดี พนมยงค์ได้ดำรงฐานะที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และเป็นรัฐบุรุษอาวุโส และที่สำคัญลึกลงไปก็คือ ตลอดช่วงเวลาเหล่านั้นทั้งหมด จนกระทั่งแม้หลังจากนั้นไปแล้ว ตราบเท่าถึงอายุขัย ท่านได้พยายามที่จะดำรงรักษาอิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเองไว้เป็นอย่างดี เมื่อเวลาอยู่ในฐานะใหญ่โตมีอำนาจมีโอกาสมากก็ไม่เห็นแก่ตัว ไม่แสวงหาผลประโยชน์กอบโกยลาภผลเข้ามาแก่ตัวเอง ไม่ใช้อำนาจในทางที่ผิดเพื่อจะข่มขี่ข่มเหงผู้อื่น แต่พยายามใช้อำนาจในทางสร้างสรรค์คุณประโยชน์ ไม่ยึดติดคลั่งไคล้ในลัทธิความคิดเห็นของตนจนกระทั่งไม่ยอมรับฟังผู้อื่น แต่เปิดให้มีการแสดงลัทธิความคิดเห็นตลอดจนขัดแย้งคัดค้านทิฏฐิของตนด้วยวิธีการแห่งเหตุผลตามแบบประชาธิปไตย นี้เป็นเครื่องแสดงถึงการที่ท่านได้พยายามรักษาอิสรภาพในทางจิตปัญญาของตน แม้เมื่อพ้นจากอำนาจหน้าที่ทั้งหลายไปแล้ว ก็ได้พยายามรักษาจิตใจของตนเองให้อยู่ดีได้ ถึงจะมีภัย มีเรื่องบีบคั้นต่าง ๆ ก็ดำรงตนให้ผ่านพ้นไปได้โดยเกษมสวัสดี แต่มองอีกแง่หนึ่ง ในการที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส

พยายามทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมนี้ ตัวท่านเองกลับประสบสภาพที่เสมือนว่า ไม่ค่อยได้รับอิสรภาพทางสังคม อยู่ในประเทศไทยก็มีภัยต้องหลบลี้ไปอยู่ต่างประเทศ เท่ากับถูกจำกัดในเรื่องที่อยู่อาศัย จะกลับมาประเทศของท่านเองก็กลับมาไม่ได้ เพราะมีภัยบ้าง เพราะเห็นแก่ประโยชน์ของบ้านเมืองบ้าง เห็นแก่ลูกศิษย์ลูกหาเห็นแก่ผู้อื่นบ้าง เป็นอันไม่ได้กลับมาประเทศไทย จนกระทั่งถึงอายุขัยในต่างประเทศ ในแง่นี้จึงเรียกได้ว่าท่านไม่สู้จะมีอิสรภาพทางสังคมเท่าไรนัก แต่กระนั้นก็ตามท่านก็ได้พยายามรักษาอิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญาของท่านไว้ โดยที่ว่าได้ดำรงรักษาจิตใจไว้เป็นอย่างดี แม้จะมีสิ่งภายนอกบีบคั้น ซึ่งน่าจะทำให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ และความระทมทุกข์ แต่ท่านก็มีสติสามารถดำรงจิตใจให้มีความสงบสุขอยู่ในคุณธรรมได้ นับเป็นอิสรภาพทางจิตใจ และการที่ท่านพยายามใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ คิดพิจารณาและแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ความเข้าใจ ในทางที่จะช่วยเหลือสังคมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็นับว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักอิสรภาพทางปัญญา

ในสังคมปัจจุบัน เราต้องการบุคคลที่เป็นแบบอย่างซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะสังคมปัจจุบัน มีสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นเตือนยั่วยุให้คนถลำไถลไปในทางที่เสื่อมเสียเป็นอันมาก ถ้าปล่อยกันไปใน

รูปนี้ วัตถุจะกำหนดจิตได้มาก เพราะว่าจิตของบุคคลไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีพลังในการต้านทานหรือเรียกว่าไม่มีภูมิคุ้มกัน แต่จะทำให้คนมีภูมิต้านทานโดยมีพลังจิตสูงได้อย่างไร เพื่อว่าวัตถุจะกำหนดจิตได้ยาก การมีบุคคลแบบอย่าง ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง บุคคลแบบอย่างที่สามารถสร้างสรรค์พัฒนา รักษาอิสรภาพทางจิตและทางปัญญาของตนไว้ได้ดีนั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ตาม จากไปแล้วก็ตาม จะเป็นหลักให้คนอื่นได้ยึดถือ และจะเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจให้อนุชนรุ่นหลังมีพลังในการที่จะยืนหยัด ไม่เป็นไปตาม ไม่คล้อยไปตามอิทธิพลของวัตถุหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมที่จุงลงต่ำ เราก็จะได้บุคคลที่มีจิตเข้มแข็งที่สามารถต้านทานควบคุมวัตถุ หรืออยู่ในฝ่ายจิตกำหนดวัตถุได้ ซึ่งก็เป็นเรื่องของการมีอิสรภาพทางจิตและทางปัญญา

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ เป็นเจ้าของประวัติชีวิตที่เป็นแบบอย่างอันหนึ่ง ซึ่งคงจะช่วยเป็นเครื่องชักนำให้กำลังใจแก่อนุชนรุ่นหลัง ในการที่จะสร้างสรรค์รักษาอิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเองไว้ และรู้จักคิดที่จะช่วยทำการเพื่อสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคมต่อไป ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้ ก็จะเป็นที่น่ายินดีว่า ชีวิตของท่านเมื่อยังอยู่ก็ได้ทำประโยชน์แก่สังคมแล้ว ครั้นล่วงลับจากไป ประวัติของท่าน ก็ยังเป็นแบบอย่างที่มีประโยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลังสืบ

ไปชั่วกาลนาน มีพุทธพจน์ซึ่งควรนำมาอ้างในที่นี้ว่า

"ดูกรภิกษุ บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามากในโลกนี้ ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนตน ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย เมื่อจะคิดย่อมคิดแต่การอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คิดการอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น คิดการอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย คิดการอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลกทั้งหมดทีเดียว อย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าเป็นบัณฑิตมีปัญญามาก"

และอีกแห่งหนึ่งตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย สัปบุรุษทั้งหลายเกิดมาในตระกูล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก คือ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่มารดาบิดา แก่บุตรภรรยา แก่คนรับใช้คนงาน แก่หมู่มิตรและเพื่อนร่วมงาน แก่บรรพชนผู้ล่วงลับ แก่พระราชา แก่เหล่าเทวดา แก่สมณะชีพราหมณ์ เปรียบเหมือนมหาเมฆช่วยให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนจำนวนมาก"

นี่เป็นคติจากพุทธพจน์ซึ่งควรจะได้นำมากล่าวในโอกาสนี้ด้วย

สิ่งที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ได้ทำไว้เป็นประโยชน์ดังที่ทราบกันอยู่แล้ว เหล่านี้แล ก็คืออนุสาวรีย์ที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นเครื่องรำลึกถึงตัวท่านตลอดไป โดยเฉพาะสถาบันที่เป็นประจักษ์หลักฐานยืนยันอยู่ คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ และอีกแห่งหนึ่ง คือ วัดพนมยงค์ สองสถานนี้กล่าวได้ว่าเป็นอนุสาวรีย์ที่ใหญ่ยิ่งยืนยงของท่านรัฐบุรุษอาวุโส

สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น เป็นสถาบันที่ท่านได้ริเริ่มก่อตั้งขึ้นมาเอง ถ้าหากว่า คนที่อยู่ในสถาบันแห่งนี้ กล่าวคือคณาจารย์ นักศึกษาทั้งหลาย จะได้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์และอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย ที่จะบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนแล้ว ก็จะเป็นการเชิดชูเกียรติของท่านรัฐบุรุษอาวุโสต่อไปชั่วกาลนาน

ส่วนวัดพนมยงค์นั้น แม้ว่าท่านจะไม่ได้ตั้งขึ้นเอง แต่ก็เป็นวัดอันเป็นที่มาและเป็นเหมือนที่จารึกชื่อตระกูลของท่านไว้ ซึ่งบรรพบุรุษของท่านก็ดี ตัวท่านเองและหมู่ญาติ บุตรหลานก็ดี ก็ได้มีความสัมพันธ์เป็นผู้อุปถัมภ์วัดนี้อยู่ ได้ช่วยสร้างศาสนวัตถุสถานขึ้นไว้ที่วัดนั้น แม้ในปัจจุบันนี้ก็ได้มีการสร้างอนุสรณ์สถานอุทิศแก่ท่านไว้ที่วัดนั้นอีก สิ่งเหล่านี้ย่อมจะเป็นอนุสรณ์ เป็นอนุสาวรีย์สำหรับท่านต่อไป โดยเฉพาะถ้าหากว่า วัดพนมยงค์นั้น สามารถ

ประกอบศาสนกิจตามวัตถุประสงค์ของพระศาสนาที่ว่า บำเพ็ญกรณีย์เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พหูชน ด้วยการชักนำให้เกิดความเจริญงอกงามในทางธรรมแล้ว ก็จะเป็นเครื่องส่งเสริมเกียรติแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส สมกับเป็นอนุสาวรีย์ที่ยืนยงอยู่สืบต่อไป

บัดนี้ ท่านทั้งหลายก็ได้มาเป็นผู้ร่วมจัดงานบ้าง ร่วมกิจกรรมในงานบ้าง ต่างก็มาด้วยความระลึกถึงคุณงามความดีของท่านรัฐบุรุษอาวุโส โดยรำลึกถึงความดีอันเป็นส่วนอุปการคุณที่ท่านมีเป็นส่วนตัวแก่ตนเองบ้าง เช่น เป็นญาติมิตร ลูกศิษย์ลูกหาโดยได้เรียนกับท่าน ตลอดกระทั่งว่า ได้เรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ท่านก่อตั้งขึ้น ซึ่งก็เป็นส่วนที่ทำให้มีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่บางท่านก็อาจจะมาโดยมองเห็นความดี เห็นคุณธรรมของท่าน เห็นประโยชน์ที่ท่านได้ทำไว้แก่ประเทศชาติ แก่สังคม เป็นส่วนรวม การมาประชุมกันเช่นนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นการแสดงออกที่ประกอบด้วยศรัทธา และความกตัญญูกตเวที การแสดงออกซึ่งคุณธรรมเช่นนี้ และการจัดกิจกรรมรำลึกต่างๆ นับว่าเป็นการบูชาท่านอย่างหนึ่ง ตามคติในทางพระพุทธศาสนา เข้าหลักที่ว่า "ปูชา จ ปูชนียานำ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ" แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชา เป็นอุดมมงคล หรือมงคลอันสูงสุด แต่ในทางพระศาสนานั้น

จำแนกการบูชาเป็น ๒ อย่าง คือการบูชาด้วยสิ่งของวัตถุ เรียกว่า *อามิสบูชา* และการบูชาด้วยการปฏิบัติ เรียกว่า *ปฏิบัติบูชา* ในที่นี้ การกระทำของท่านทั้งหลายที่ได้แสดงออกมานั้น ส่วนที่เป็นอามิสบูชา ย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดอยู่แล้ว แต่ส่วนที่จะต้องทำต่อไปทั้งในบัดนี้และเบื้องหน้าก็คือ ปฏิบัติบูชา ซึ่งในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ปฏิบัติบูชานี้ทำได้อย่างไร วิธีทำปฏิบัติบูชาก็คือ ท่านมีคุณความดีอะไรที่ได้ทำไว้ เราได้รับทราบได้เรียนรู้แล้ว ก็นำเอาคุณความดีเหล่านั้นมาทำตามสืบต่อไป นี่ก็เป็นการปฏิบัติบูชาอย่างหนึ่ง หรือแม้แต่จะทำความดีอย่างอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมสมความเจตนารมณ์หรือความมุ่งหวังของท่าน ก็เป็นการปฏิบัติบูชาเช่นกัน ขอให้ทุกท่านได้มาร่วมกันบูชาโดยถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ ตามความหมายของหลักธรรมดังที่กล่าวมานี้

อาตมภาพขออนุโมทนาต่อท่านทั้งหลาย ที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดงานครั้งนี้ ทั้งในส่วนพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ขอร่วมอุทิศกุศลแด่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ขอให้ท่านประสบความสงบสุขในสัมปรายภพ และขอให้คุณธรรมที่ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญ มีศรัทธาและกตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นต้น จงเป็นปัจจัย

เสริมส่งให้ท่านทั้งหลายมีกำลังกาย กำลังใจ พร้อมบริบูรณ์ ในการที่จะกระทำกิจหน้าที่ เพื่อความเจริญงอกงามในธรรม และเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมสืบต่อไป ทั่วทุกท่าน เทอญ ⁂

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ปาฐกถาธรรมแสดงเนื่องในโอกาส *วันปรีดี พนมยงค์* ซึ่งเดิมทีจะแสดงตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม แต่เนื่องจากความไม่สะดวก จึงเลื่อนมาแสดงในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕ ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รัฐบุรุษอาวุโส

นับจาก "กบฏวังหลวง" เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ จนถึงวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ รวมเป็นเวลา ๓๗ ปีพอดี ที่รัฐบุรุษอาวุโส "ปรีดี พนมยงค์" เดินทางออกจากประเทศไทยไปพำนักอยู่ที่ประเทศจีน และประเทศฝรั่งเศส ในที่สุดก็ได้เดินทางกลับคืนสู่แผ่นดินสยามอีกครั้งหนึ่ง พร้อมด้วยท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ศรีภริยา อันจะหาหญิงอื่นเสมอเหมือนได้ยาก

ท่านจากไปพร้อมด้วยเลือดเนื้อ ชีวิต และวิญญาณภักดีต่อแผ่นดินสยาม แต่ยามกลับมา ท่านกลับมาเพียงอัฐิธาตุ และวิญญาณอันภักดีต่อแผ่นดินไม่เปลี่ยนแปลง

พวกเรารู้จัก "ปรีดี พนมยงค์" กันแค่ไหน ระยะนี้เราจะได้ยินคำว่า "รัฐบุรุษอาวุโส" และคำว่า "ผู้ประศาสน์การมหาวิทยา

ลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" กันบ่อยๆ ทำไมจึงเรียกท่านอย่างนั้นเรียกกันเองลอยๆ หรือว่ามีความเป็นมาอย่างไร เราคุยกันสักวันดีไหมครับ

ปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม นี้ เป็นนักเรียนทุนหลวงไปเรียนกฎหมายจนจบปริญญาเอกที่ฝรั่งเศส ที่นั่นท่านตั้ง "สามัคยานุเคราะห์สมาคม" ขึ้น และเป็นสถานที่ประชุมครั้งแรกของกลุ่มก่อการคณะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นประชาธิปไตย

ก็ที่มีสภาและถูกยุบสภา กำลังจะเลือกตั้งผู้แทนกันใหม่นี่แหละ เป็นมรดกทางการเมืองจากท่าน

ท่านมีสหายร่วมหัวจมท้าย สำคัญๆ อยู่ ๓ คน คือ ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี ร.ท. แปลก ขีตะสังคะ หรือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และ นายควง อภัยวงศ์

ท่านกลับเมืองไทยเมื่อปี ๒๔๗๐ เป็นผู้นำฝ่ายพลเรือนร่วมกับคณะราษฎรยึดอำนาจเปลี่ยนการปกครองเมื่อ ๒๔ มิ.ย. ๗๕ และเป็น ๑ ใน ๗ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเมื่อ ๑๐ ธ.ค. ๗๕

ที่เรียกท่านว่า "ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย" เพราะหลัง

จากเปลี่ยนการปกครองแล้ว ท่านก็เสนอร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเมื่อปี ๒๔๗๖ เมื่อตั้งแล้วท่านเป็นผู้วางหลักสูตร

ท่านต่อสู้และบุกเบิกทางการเมืองในวิถีทางใหม่ ล้วนอเนกประการ ยากจะบอกกล่าวให้จบในตรงนี้ เอาเป็นว่าท่านเป็นรัฐมนตรีมหาดไทยถึง ๒ สมัย เป็น รมว. คลัง เป็น รมว. ต่างประเทศ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นนายกรัฐมนตรี

ที่สำคัญต่อประเทศชาติมากอีกอย่างซึ่งไม่ควรลืมคือ ท่านเป็นผู้ก่อตั้งขบวนการ "เสรีไทย" ในสมัยสงครามญี่ปุ่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔

และคำว่า "รัฐบุรุษอาวุโส" นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง หลังจากที่ท่านพ้นตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะ นับเป็นคนแรกและคนเดียวในแผ่นดินไทยที่ถือว่าเป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" อย่างถูกต้อง

จะถือว่า "รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์" เป็นจุดกำเนิดแห่งประชาธิปไตยไทยก็ไม่เห็นมีอะไรบกพร่องตรงไหนที่จะต้องไปปฏิเสธ ขณะนี้อัฐิธาตุของท่านกลับมาเพื่อให้ได้แสดงกตเวทีกันเป็น

ครั้งสุดท้ายแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องเชิญชวน ถ้าหัวใจของท่านมีคราบของประชาธิปไตยเคลือบอยู่

ที่น่าเสียดาย รัฐบาลนี้ก็ดี รัฐสภานี้ก็ดี ล้วนเสวยสุขจากการบุกเบิกของท่านรัฐบุรุษอาวุโส แม้ข้าวตอกสักกำจะปาไปที่พานอัฐิธาตุยังไม่มี ดูเป็นที่น่าสลดใจนัก

สรรพสิ่ง มนุษย์เป็นนักสร้างผู้ยิ่งใหญ่ และก็มนุษย์นั่นแหละเป็นนักทำลายผู้ยิ่งใหญ่ด้วย ▲

เปลว สีเงิน

จาก *ไทยรัฐ* คอลัมน์ ตีแสกหน้า
ฉบับ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

สะพัดจริงหรือ

เมื่อวันวานนี้เอง หน้าข่าวเศรษฐกิจของ*ไทยรัฐ*เสนอข่าวว่า โรงพิมพ์ต่าง ๆ ไม่ค่อยสนงานพิมพ์ใบปิดโฆษณาสมัคร ส.ส. เท่าไร นัก

จากการสำรวจโดยสอบถามโรงพิมพ์ต่าง ๆ ปรากฏว่า คำตอบ ที่บรรดาเจ้าของโรงพิมพ์แย่งกันตอบก็คือ "เฉย ๆ" แทบไม่ยินดียิน ร้ายอะไรเลยกับการเลือกตั้งเดือนกรกฎาคม

บางรายถึงขนาดบอกว่า ส.ส. จะมาจ้างพิมพ์ก็ได้ แต่ต้องจ่าย ค่าพิมพ์ล่วงหน้า ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่งั้นจ้างก็ไม่ยอมรับพิมพ์

ผมเห็นด้วยกับการสำรวจของหน้าข่าวเศรษฐกิจไทยรัฐ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ครับ

เพราะเคยคุยกับเจ้าของโรงพิมพ์มาก่อนแล้ว โดยเฉพาะ

เพื่อนฝูงที่เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ ๔ สี แห่งหนึ่ง บอกผมว่าเข็ดจริง ๆ ให้ตายเถอะ

ถ้า ส.ส. คนที่จ้างพิมพ์สอบตกด้วยละก็เลิกพูดถึงได้ โอกาสที่จะตัดบัญชีเป็นหนี้สูญนั้นมีถึง ๙๐ เปอร์เซ็นต์

ขนาดคนสอบได้ยังต้องตามตื๊อเทียวขื่อเทียวไล้กันอยู่นานกว่าจะได้เงินครบ

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้ เจ้าของโรงพิมพ์ที่เป็นเพื่อนผมบอกว่า ยังนึกถึง คุณประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ หรือท่านประธานโค้วตงหมงอยู่ไม่หาย

เพื่อนผมเล่าว่า ที่เขาตั้งตัวได้จนทุกวันนี้ก็เพราะโค้วตงหมงจ้างพิมพ์ใบปลิว กับปฏิทินพกเมื่อครั้งกระโน้น

พิมพ์เสร็จแล้วท่านก็จะจ่ายเงินให้โดยใช้เงินสดเป็นปึ้ง ๆ ไม่มีการจ่ายเช็คเด็ดขาด การจ่ายก็เป็นแบบหมูไปไก่มา ขนใบปลิวไปให้ปุ๊บก็ได้เงินปั๊บ

นับเป็นลูกค้าที่ดีที่สุดเท่าที่พรรคพวกผมเคยประสบพบเจอมาตั้งแต่มีการเลือกตั้ง ส.ส. เข้าสภา ฯ

สำหรับรายอื่น ๆ นั้น มักจะเป็น ส.ส. ประเภทมาในฟอร์มใหญ่โต สั่งพิมพ์แหลกแต่ขอตะเอาไว้ก่อน

พอสอบตกปุ๊บก็หายต๋อมไม่เห็นแม้แต่เงา เขาถึงได้เข็ดขามบรรดาผู้สมัคร ส.ส. และไม่แสดงอาการยินดียินร้ายสอดคล้องกับข่าวคราวที่*ไทยรัฐ*ด้อม ๆ ไปสัมภาษณ์มาเมื่อวันก่อน

ก็หยั่งว่าแหละครับ แม้ผู้สมัคร ส.ส. ในอดีตมักจะชอบเบี้ยวเรื่องจ้างพิมพ์โปสเตอร์ แต่เขาก็ดีอยู่อย่างที่ไม่ค่อยเบี้ยวค่าตัวหัวคะแนน

บอกว่าจะจ่ายก็มักจ่ายจริง ๆ มีแต่หัวคะแนนเสียมากกว่าที่ชอบเบี้ยวผู้สมัคร ส.ส.

จากการที่ ส.ส. ไม่ค่อยเบี้ยวหัวคะแนน และส่วนใหญ่ยังแจกอยู่นี่เอง ทำให้คาดการณ์กันว่าการเลือกตั้งคราวนี้ จะมีเงินสะพัดตั้งแต่ ๓ พันล้าน ไปจนถึง ๕ พันล้านบาท

เขาหมายถึงเงินแจก เงินจ้าง เงินลงทุน ทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งเงินค่าสมัคร หัวละ ๕ พันบาท ด้วย

ถ้าเงินมากขนาดนี้จริง ๆ ก็ดีครับ ถือเป็นการช่วยอัดฉีดระบบเศรษฐกิจไทยให้เฟื่องฟูขึ้นมาได้อักโข

ที่ห่วงก็คือ คุณ ส.ส. ทั้งหลายจะมีเงินพอหรือเปล่าก็ไม่รู้ เพราะจู่ ๆ ก็โดนยุบสภากะทันหัน อาจจะเตรียมตัวยืมเงินทองไม่ทันก็เป็นได้

สมมติถ้าใช้ระบบเงินตะ เงินผ่อนแบบที่จ้างโรงพิมพ์พิมพ์ใบปลิวละก็ ยอดเงินหมุนเวียนที่เราหวังว่าจะสะพัดหลายพันล้านอาจจะไม่สะพัดเท่าที่คิด

สะพัดหรือไม่สะพัดก็ช่างเถอะ ขอให้คุณ ส.ส. ใช้ความจริงใจเข้าสู้ดีกว่า ไม่มีเงินก็บอกกันตรงๆ ว่าไม่มีเงิน อย่าไปโกหกว่าจะจ่ายแล้วดันเบี้ยวภายหลังเป็นอันขาด

ผมชักเกียจดูหนังเรื่องตามล้างตามเช็ดหลังการเลือกตั้งน่ะครับ

เฮ้อ! เขียนถึงเรื่อง ส.ส. ก็มักจะมีอะไรให้วุ่นๆ ยังงี้เสมอแหละ

ขออนุญาตตบท้ายด้วยเรื่องสบายใจสำหรับลูกศิษย์ลูกหาของท่าน ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ของเราจะดีกว่า

อัฐิของท่านปรีดีเดินทางมาถึงประเทศไทยหลายวันแล้ว และประดิษฐานอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านเกิดของท่านในขณะนี้

ส่วนวันที่ ๑๐ พ.ค. ที่หอประชุมเล็กธรรมศาสตร์ จะมีการอภิปรายของศิษย์อาวุโสชาวธรรมศาสตร์ เวลาบ่ายโมงครึ่ง ที่หอประชุมเล็ก

ขอเรียนเชิญท่านทั้งหลายที่ยังรักและระลึกถึงอาจารย์ปรีดีไป

พบกันที่ธรรมศาสตร์โดยพร้อมหน้าพร้อมตากัน

ไหมล่ะครับ พูดถึงเรื่องนี้แล้วชื่นใจกว่าพูดถึงเรื่องคุณ ส.ส. แยะผ่าเถอะ

แต่จะไม่พูดถึงก็ไม่ได้ เพราะท่านทั้งหลายคือผู้รับใช้ชาติ ชาติจะก้าวหน้าหรือล้าหลังอยู่ในกำมือ ส.ส. เหล่านี้ซะด้วยซี ⚠

"ชูม"

จาก *ไทยรัฐ* คอลัมน์ *เยะอะพาที*
ฉบับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

'ปรีดี พนมยงค์' ในสายตาของท่านปัญญานันทภิกขุ

"อาตมาไม่ใช่ศิษย์ ไม่ได้เกี่ยวดองอะไรกับท่าน แต่อาตมาเป็นคนศึกษาชีวิตคนและเห็นว่าท่านปรีดีเป็นคนดี มีคุณค่า ซึ่งเมื่อได้สิ้นไปแล้วก็จะเกิดความรู้สึกขึ้นในจิตใจของผู้อื่นทันที" คำพูดนี้เป็นตอนหนึ่งในปาฐกถาธรรม โดยพระราชนันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ) ณ เรือนไทยหอประชุมภายในเขตอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ในเขตกรุงเก่าอยุธยา ในช่วงบ่ายของวันแรกที่อัฐิธาตุ "รัฐบุรุษอาวุโส" ปรีดี พนมยงค์ เดินทางมาถึงไทย (๗ พ.ค.) และถึงบ้านเกิดริมคลองหัวแหลม อันเคยเป็นสถานที่ผูกแพของครอบครัว "พนมยงค์" เมื่อครั้งกระโน้น

ในบริเวณอนุสรณ์สถานบนเนื้อที่ราว ๓–๔ ไร่ ตั้งประชิดคนละฝั่งคลองกับวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัด

พระนครศรีอยุธยานั้นประกอบด้วยเรือนไทยพิพิธภัณฑ์ อันเป็นที่เก็บข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวของรัฐบุรุษอาวุโส เรือนไทยหอประชุม ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานอัฐิธาตุ และอนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ ในบรรยากาศวิเวกนั้น ท่านปัญญานันทภิกขุได้บรรยายให้ผู้ฟังได้เห็นได้สัมผัสและได้รับรู้ชีวิตของคน ๆ หนึ่ง

บรรยากาศที่ท่าอากาศยานดอนเมืองในเช้าวันนั้น ดูเหมือนจะยังตราตรึงอยู่ในความรับรู้ของท่านบรรพชิตผู้หนึ่ง ที่เป็นที่เคารพอย่างสูงของคนไทยจนอดที่จะกล่าวถึงเสียไม่ได้

"อาตมาพบคุณหลวงธำรง ฯ (พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์) ก็เลยทักว่า 'คุณหลวงก็มาเหรอ' ท่านก็ตอบว่า 'ต้องมาสิ เพราะผมเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กันมา' เห็นท่านถือไม้เท้ากระย่องกระแย่งอยู่ก็เลยชี้ให้นั่งเก้าอี้ที่ว่างอยู่ ท่านก็ตอบว่า 'ไม่ต้อง ผมจะยืน' น้ำใจอย่างนี้เป็นน้ำใจที่หาได้ยาก" ท่านปัญญา ฯ กล่าว

ผู้คนทุกชั้นวัย ราว ๗๐๐ คนที่คลาคล่ำกันเป็นแถวยาวเหยียดจากห้องต้อนรับ วี.ไอ.พี. ของท่าอากาศยานดอนเมือง จนล้นออกมาที่ลานจอดรถด้านหน้า บรรดาที่มาจากต่างสารทิศเพื่อรอรับอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโสนั้น เป็นบรรยากาศที่คนอย่าง นายศุภโยค พานิชวิทย์ อดีตผู้ว่าราชการหลายจังหวัด เตรียม มธก. รุ่น ๑ ผู้ได้รับฉายา

"ผู้ว่าฯ น้ำหมาก" เกิดความรู้สึกที่ก้าวเลยจากความปลื้มปีติต่อภาพเฉพาะหน้า ไปยังความรู้สึกผิดหวังต่อความคาดหวังที่สูงขึ้นไปจนกลายเป็นความรู้สึกที่ "เศร้าอย่างบอกไม่ถูก" ตามที่บอกออกมา

แต่ท่านปัญญานันทภิกขุ ได้หวนรำลึกความรู้สึกของท่านในขณะนั้นไปยังอดีต เมื่อครั้งที่ไปร่วมงานศพของนายปาล พนมยงค์ บุตรชายของท่านปรีดี ที่เห็นคนเก่าคนแก่มายังงานเล็ก ๆ นั้น ด้วยความรู้สึกที่ผูกพันกับ "พ่อ" ของผู้เสียชีวิตที่ยังระหกระเหินอยู่ต่างแดน

"การแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีไม่ใช่เรื่องต่ำทราม แต่เป็นของสวยของงาม พวกติพวกว่าก็เป็นพวกกุ๊ยเท่านั้น" เจ้าคุณวัดชลประทานรังสฤษดิ์ให้กำลังใจแก่ผู้ที่มาชุมนุมกัน ณ ใต้ถุนเรือนไทยหอประชุมฟังท่านปาฐกถาธรรมอยู่ และดูเหมือนจะเป็นการเตือนสติคนบางคนที่ไม่ได้อยู่ในที่นั้นไปด้วย

ไม่เป็นที่ทราบว่าท่านปัญญานันทะได้เคยพบกับ ดร. ปรีดีมาก่อนหรือไม่ แต่ในวันที่รัฐบุรุษอาวุโสอดีตผู้สำเร็จราชการแผ่นดินถึงแก่อสัญกรรมที่บ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙ นั้น ท่านได้ไปร่วมพิธีศพของ ดร. ปรีดีด้วย

"อาตมาได้ไปร่วมโดยบังเอิญ ตอนนั้นกำลังนำผ้าบ่าไปทอด

ที่ประเทศอังกฤษ เป็นภาพที่น่าปลื้มใจมาก มีคนไทยทั่วทั้งทวีปยุโรปกว่า ๔๐๐ คนไปร่วม รวมทั้งพระองค์เจ้าพระภาณุพันธุ์ยุคลก็เสด็จไปร่วมด้วย จนเจ้าหน้าที่ป่าช้าชาวฝรั่งเศสถึงกับพูดว่า ตั้งแต่เปิดป่าช้ามา ยังไม่เคยเห็นศพใครมีคนมาร่วมมากมายอย่างนี้"

ในสายตาของท่านปัญญานันทภิกขุ ท่านปรีดีเป็นคนชนิดที่เรียกได้ว่า "ตื่นตัว ว่องไว ก้าวหน้า" ที่ทั้งชีวิตอยู่กับการทำงาน ศึกษา ค้นคว้าอยู่เป็นนิจเป็นชีวิตจิตใจ อันเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาได้สอนให้พุทธบริษัทเป็นคนดีเช่นนี้ แม้จะต้องออกจากบ้านเมืองไปก็ยังพยายามหางานทำ เพราะเห็นว่าเป็นงานของชาติ ความรักชาติ รับใช้ชาติดูจะเป็นคุณสมบัติของท่านปรีดี ที่ประทับใจท่านปัญญานันทะมากที่สุด

"แม้ขณะสิ้นลม มือก็ยังจับปากกา ค้นคว้าเขียนตำรับตำราอยู่ อย่างนี้เรียกว่าตายในหน้าที่ที่พึงมีต่อชาติ"

"ท่านปรีดีเป็นผู้ที่มองการณ์ไกล และเสียสละเพื่อชาติ ถึงได้ยอมเสี่ยงชีวิตของตนเองเพื่อปลูกต้นประชาธิปไตยขึ้นในประเทศ การทำเช่นนั้นเป็นขบถ ถ้าพลาดก็หัวขาดแต่ท่านก็ยอมทำ" อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ท่านปรีดีได้ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้เอง ที่ท่านปัญญานันทะเห็นว่าได้ช่วยให้ประเทศชาติได้พัฒนาไป

โดยอาศัยหัวคิดของคนส่วนมากมารวมกัน นำพาประเทศชาติให้ก้าวไปตามสมัย"

ที่ท่าอากาศยานดอนเมืองเมื่อตอนเช้า ผู้สื่อข่าวสำนักข่าวตะวันตกผู้หนึ่ง พยายามเพียรถามความเห็นของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ หลายครั้งว่า มีทรรศนะอย่างไรต่อบรรยากาศทางการเมืองในประเทศไทยขณะนี้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะบุคคลทั้งสองต่างก็ใกล้ชิดและร่วมอุดมการณ์ประชาธิปไตยกับท่านปรีดีอย่างสนิทแน่นในครั้งกระโน้น โดยถามความเห็นว่ารัฐบาลไทยปัจจุบันเป็นรัฐบาลที่เป็นเสรีประชาธิปไตยอย่างเต็มที่หรือยัง แต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากคนทั้งสอง

แต่กระนั้น ท่านบัญญานันทะก็ได้ตอบแทนคนทั้งสองไปแล้ว "ต้นประชาธิปไตยของไทยยังเป็นบอนไซ เพราะมีบุคคลบางจำพวกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่มีใครสนใจให้การศึกษาแก่ประชาชน เหมือนกับได้ปลูกต้นประชาธิปไตยไปแล้ว แต่ไม่มีใครรดน้ำพรวนดิน จึงกลายเป็นบอนไซอยู่ทุกวันนี้"

เจ้าคุณวัดชลประทานรังสฤษดิ์ได้เรียกร้องให้คนไทยศึกษาผลงาน อุดมการณ์และสืบทอดวิญญาณเสียสละเพื่อชาติของท่านปรีดี "ความเสียสละเพื่อชาติ เพื่อประเทศนั้นคือวิญญาณของท่านปรีดี

ซึ่งเป็นวิญญาณที่ชาติต้องการอย่างยิ่ง"

"ขณะที่ท่านต้องอยู่ต่างประเทศ ท่านคิดเสมอที่จะหวนกลับมารับใช้ชาติใหม่ แต่น่าเสียดายที่ท่านไม่ได้มีโอกาสกลับมาตามประสงค์ นี่นับเป็นความอาภัพของบ้านเมืองที่คนดีไม่สามารถกลับมารับใช้ชาติบ้านเมือง"

พระราชนันทมุนี (บัญญานันทภิกขุ) ได้เรียกร้องแก่ผู้ที่รักและเคารพท่านปรีดี พนมยงค์ อย่าได้ติดยึดอยู่กับสิ่งที่เป็นวัตถุของท่าน หากแต่จงยึดมั่นสิ่งที่เป็นแก่นเป็นสาระที่แท้จริงและเป็นวิญญาณที่มีคุณค่า โดยยกพุทธประวัติตอนหนึ่ง ขณะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใกล้จะดับขันธ์ เสด็จสู่ปรินิพพาน โดยพระอานนท์ได้ถามพระพุทธเจ้าเรื่องจะตั้งใครเป็นทายาทสืบทอดศาสนา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสตอบมีใจความว่า "อานนท์เอ๋ย ธรรมวินัยอันที่เราได้บอกแล้ว สอนแล้วแก่เธอทั้งหลายนั่นแหละคือ 'ทายาท' ของเราต่อไป" ⚠

จาก *แนวหน้า* ฉบับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๙

รายงานข่าวจากวิทยุ บีบีซี ประเทศอังกฤษ
Thai Tribute

In Bangkok, King Bhumibol has paid tribute to the former statesman, Mr. Pridi Banomyong, who forty years ago has accused of complicity in the murder of the King's elder brother, King Ananda. King Bhumibol presented robes to Buddhist monks who took part in funeral rites for Mr. Pridi, who died in exile in Paris three years ago. A correspondent for the BBC says the King's gesture is being seen as a great honour for the late politician, as well as a probable appeal to heal old wounds.

ข่าววันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ บีบีซี ภาคภาษาไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงแสดงการยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ อดีตรัฐบุรุษอาวุโสของไทยซึ่งเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว ได้ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนในการลอบปลงพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท

มหิดล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ เสด็จ* ถวายผ้าไตรแก่พระสงฆ์ ในพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้ถึงแก่อสัญกรรมที่กรุงปารีสเมื่อสามปีที่แล้วระหว่างการลี้ภัย ผู้สื่อข่าวบีบีซีกล่าวว่า พระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ครั้งนี้ แสดงถึงการให้เกียรติแก่นายปรีดี พนมยงค์ อย่างยิ่ง และเท่ากับเป็นการลบล้างมลทินของนายปรีดีด้วย

หมายเหตุ อนึ่ง ในค่ำวันเดียวกัน (ตามเวลาในประเทศไทย) ภาคภาษาจีนกับเวียดนาม ก็ได้รายงานข่าวเดียวกันนี้ด้วย ⚠

จาก รายงานข่าววิทยุ บีบีซี กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

*ความจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ มิได้เสด็จ

๑๑ พฤษภาคม : ธรรมและพร

"เวลาอาตมาพูดถึงความดีของคนอื่นที่ดีมาก ๆ นี้ มันมีข้อบกพร่องอยู่อย่างหนึ่งคือ มักตื้นตันใจ เวลาพูดมันพูดไม่ออก มันแย่หน้าอกมันตันขึ้นมา ต้องหายใจแรงสักหน่อยจึงพูดต่อไปได้ ดังนั้นท่านเห็นว่าอาตมาหยุดนั้นไม่ใช่จนปัญญา แต่ว่ามันแน่นข้างในเป็นธรรมดาเช่นนั้น ถ้าพูดถึงความดีของคนทั้งหลายทั้งปวงแล้วตื้นตันใจทุกที่ไป อาการเช่นนี้เป็นธรรมชาติของร่างกายไม่ใช่อะไร...

...บัดนี้ พวกเราทั้งหลายได้มาประชุมกันเพื่อให้เป็นเกียรติแก่บุคคลผู้หนึ่งที่ได้ทำประโยชน์แก่ชาติ แก่เมืองไทยเป็นอันมาก ถ้าเราทั้งหลายมีความรักประชาธิปไตย เห็นคุณค่าระบอบประชาธิปไตย เราทุกคนก็เป็นลูกหนี้ของบุคคลผู้นี้ เพราะโดยสมอง สติปัญญา ความสามารถของบุคคลผู้นี้ที่ได้นำระบอบประชาธิปไตยมาให้แก่

พวกเราทั้งหลายที่เป็นผู้มีน้ำใจ กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลที่ได้เสียสละชีวิต เลือดเนื้อ กระทำความดีงามให้แก่ประเทศชาติก็ได้มาประชุมเพื่อเป็นพยานในความงามความดีของบุคคลผู้ที่ได้ถึงแก่กรรมไปนั้น...

...การสอนกฎหมายก็คือ สอนอุดมคติในการที่จะนึกคิดในทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ลงไปในสมองของนักกฎหมายเหล่านั้น ผลที่สุดก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ ไม่ต้องทำให้ใครเกิดความทุกข์ความเดือดร้อน แม้พระราชวงศ์ผู้ใหญ่ทั้งหลายที่คณะราษฎรได้อัญเชิญไปประทับ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ก็มิได้รับความเสียหายในเรื่องร่างกายในชีวิต การเปลี่ยนการปกครองจึงเรียบร้อยเพราะผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีน้ำใจเป็นธรรมมากพออยู่ ไม่อยากจะทำให้ใครมีความความทุกข์ความเดือดร้อนแม้แต่น้อย ในเรื่องไม่อยากจะทำให้ใครมีความทุกข์ความเดือดร้อน เป็นคุณธรรมสำคัญที่สิงสถิตอยู่ในใจรัฐบุรุษอาวุโสนี้ตลอดเวลา"

ความดังกล่าวนี้เป็นบางเสี้ยวส่วนของปาฐกถาธรรมที่พระเดชพระคุณ พระราชนันทมุนี หรือที่รู้จักกันทั่วไปโดยมากด้วยนามท่านปัญญานันทภิกขุ ซึ่งได้แสดง ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวัน

๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๖ เพื่อยังให้น้อมระลึกถึง ท่านปรีดี พนมยงค์
รัฐบุรุษอาวุโส ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
รัฐเมือง

ณ กาลบัดนี้ ๑๑ พฤษภาคม เวียนมามิใช่แต่จะเป็นวันคล้าย
วันเกิดของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเท่านั้น สำหรับปีนี้ยังเป็นกาลอันพิเศษ
ยิ่งไปด้วย เป็นวันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิปรีดี
พนมยงค์ กำหนดให้เป็นวันลอยอัฐิของท่านรัฐบุรุษอาวุโส หลังจาก
ได้อัญเชิญมาจากกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยที่รัฐบาลฝรั่งเศสเอง
ได้ส่งตัวแทนรัฐบาลเข้าร่วมพิธี ก่อนอัฐิธาตุจะพ้นแผ่นดินนั้นสู่
พระธาตุภูมิสยาม

และเหนืออื่นใดทั้งหมด

การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานในการนี้ได้รับพระมหากรุ
ณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นล้นพ้น โปรดเกล้าฯ
พระราชทานไตรจีวรทั้งสิ้น ๑๐ ไตร

พสกนิกรทั้งหลายต่างซาบซึ้งในพระราชกุศลจรรยาโดยถ้วน
หน้า

อย่างไรก็ดี ขอย้อนกลับไปสู่ท่านผู้แสดงปาฐกถาธรรมนั้น
อีกครั้ง คงมีน้อยท่านรู้ว่าวันที่ ๑๑ พฤษภาคมนี้เช่นกัน เป็นวัน

คล้ายวันเกิดของท่าน ซึ่งบัดนี้พระเถระดังกล่าวเจริญวัยมาได้ ๗๕ ปีแล้ว

ผมหวังว่าสาธุชนผู้ใฝ่ธรรมแท้คงไม่ขัดข้องที่นำเอาเรื่องสองเรื่องมารวมเข้าด้วยกันโดยเรื่องหนึ่งเนื่องด้วยมรณะ อีกเรื่องหนึ่งเนื่องด้วยชาตกาล

เพราะเรื่องทั้งสองเป็นมงคลสำหรับผู้เจริญในธรรม โดยเฉพาะผู้สดับธรรมของท่านปัญญานันทภิกขุเสมอ การน้อมระลึกถึงผู้วายชนม์ที่ประกอบคุณงามความดีต่อประเทศชาติราษฎรด้วยกตัญญูกตเวทิตานั้น ท่านจัดเป็นมงคล

การพูดถึงความเกิดความตายเพื่อยังชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท เห็นอนิจจังสังคมไทยไม่เที่ยง การเห็นจริงในพระไตรลักษณ์และน้อมนำภาวนาดังนี้เสมอ

และสำหรับท่านปัญญานันทภิกขุเองได้ถึงพร้อมด้วยศีล ด้วยสติปัญญาและภาวนา ดังเมื่อเจริญวัยครบ ๕ รอบหรือ ๖๐ ปีบริบูรณ์ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔ คือเมื่อ ๑๕ ปีที่แล้ว ในวันอันคล้ายวันเกิดของท่านนั้น ท่านได้ถือเป็นกิจพิจารณาญาณ ภาวนาด้วยความสงบไม่ฉันอาหารใด ๆ ต่อจากนั้นอีกสามหรือสี่วันต่อมาจึงฉันเอกา คือ ฉันมื้อเดียวแล้วพิจารณาตนกระทำภาวนาต่อ

นี่เป็นการทำบุญวันเกิดที่มีอานิสงส์ เรียบง่าย แยบคาย เหมาะแก่ชาวพุทธลักษณะหนึ่งซึ่งพระเถระผู้ปฏิบัติดี ผู้มีพรรษายาวนาน นับแต่ท่านบวชเณรเมื่ออายุ ๑๘ ปี และเมื่อครบอายุอุปสมบทได้อุปสมบทจนบัดนี้เจริญศรัทธาในพระศาสนามาอย่างมั่นคง

สมดังได้กระทำพุทธอัญชลีเบื้องพระพักตร์พระมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ในคราวหนึ่ง

และต่อพระบรมธาตุ ณ จังหวัดนครศรีธรรมราชอีกคราวหนึ่ง

โดยทั้งสองวาระนี้ พระภิกษุบุญได้ถวายชีวิตปฏิญญาเป็นพุทธบูชา ชนิดไม่ขอกลับไปสู่เพศคฤหัสถ์อีก ขอเจริญอยู่ในบรรพชิตเพศตลอดไป

สาธุ ธรรมและพร

ผกาธรรม

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *ธรรมยาตรา*
ฉบับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๙

รายงานข่าวโทรทัศน์

เรื่องทำบุญอัฐิธาตุ นายปรีดี พนมยงค์

เช้าวันนี้ ตั้งแต่เวลา ๘ นาฬิกา ๓๐ นาที ที่บริเวณอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีพิธีทำบุญอัฐิธาตุ นายปรีดี พนมยงค์ โดย บรรดาศิษย์เก่าและสาธุชนที่มีจิตใจศรัทธาต่อรัฐบุรุษท่านนี้ ต่างพากันนำช่อดอกไม้พุ่มดอกไม้มาสักการะกันเป็นจำนวนมาก จากนั้นก็เป็นพิธีทางศาสนา พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ ทอดผ้าบ่ามหาบังสุกุล และอนุโมทนา

สำหรับอัฐิธาตุของนายปรีดี พนมยงค์นี้ ได้รับการอัญเชิญจากประเทศฝรั่งเศสมาสู่มาตุภูมิเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคมที่ผ่านมา และหลังจากที่ได้อัญเชิญไปทำพิธีทางศาสนาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาบ้านเกิดของท่าน แล้วอัฐิธาตุก็ได้รับการอัญเชิญกลับมาประดิษฐานที่ห้องรับรอง ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในฐานะผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยในวันที่ ๙ พฤษภาคม จากนั้นได้เปิดให้สาธุชนเข้าเคารพ พร้อมทั้งมีมหรสพฉลองเป็นเวลา ๒ วัน

จาก *รายงานข่าวภาค ๒๐.๐๐ น.* ของ *สถานีวิทยุโทรทัศน์สี ไทยทีวีช่อง ๓* วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

รายการโทรทัศน์

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ เป็นวันเกิดของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้เคยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐ์มนูธรรม ระหว่างรับราชการในกระทรวงยุติธรรม และกลับมาใช้ชื่อนามสกุลเดิมอีกครั้ง หลังจากมีประกาศยกเลิกยศถาบรรดาศักดิ์ในปี ๒๔๗๕

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดในตระกูลชาวนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เข้ารับราชการครั้งแรกในกระทรวงยุติธรรม และได้รับการคัดเลือกจากกระทรวง ให้ได้รับทุนไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส ในปี ๒๔๖๓ จนสำเร็จการศึกษาสูงสุด ได้ปริญญารัฐ เป็นดุษฎีบัณฑิตกฎหมาย หรือดอกเตอร์อังครัว แผนกนิติศาสตร์ และประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ ในปี ๒๔๗๐

เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยนานับประการ ทั้งทางการเมืองระหว่างประเทศ การแก้ปัญหาเศรษฐกิจในระยะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และยังช่วยให้ประเทศไทยสามารถประกาศสันติภาพได้สำเร็จ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ทำให้ผลการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ ผลงานสำคัญชิ้นหนึ่งของท่านคือ เป็นผู้หนึ่งในคณะราษฎรจำนวน ๗ ท่าน ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๘๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ไวในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้ประกอบคุณงามความดีให้แก่ประเทศชาติไว้มากมาย แต่ต้องประสบอุบัติเหตุทางการเมือง จนต้องลี้ภัยไปพำนักอยู่ในต่างประเทศ และถึงแก่อสัญกรรมที่บ้านพักในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ เคยรับตำแหน่งสำคัญในคณะรัฐบาลประชาธิปไตย หลายยุคหลายสมัย เช่น เคยเป็นนายกรัฐมนตรีถึง ๓ สมัย ก่อนหน้านั้นเคยรับตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง

และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ที่ฝากผลงานดีเด่นเอาไว้มากมายหลายหน เป็นผู้เสนอให้รัฐบาลจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อให้เป็นตลาดวิชา อำนวยการศึกษาวิชากฎหมาย เศรษฐกิจ และวิชาการอื่น ๆ แก่ประชาชนและข้าราชการทั่วไป ท่านจึงได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นานถึง ๑๘ ปี เคยดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ระหว่างนั้นได้ใช้ความสามารถความพากเพียร ในการยับยั้งพระราชกฤษฎีกาการให้อำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีอำนาจสั่งการได้ทุกกระทรวง ทบวง กรม ได้สำเร็จในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในปี ๒๔๘๙ มีอุบัติเหตุทางการเมือง จนต้องลี้ภัยไปอยู่ในประเทศจีน นานถึง ๒๑ ปี หลังจากนั้นได้เดินทางไปพำนักในฝรั่งเศส จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมที่นั่น เมื่ออายุได้ ๘๓ ปีเศษ ⁂

---

๓๓ รายการ *จดหมายเหตุกรุงศรีอยุธยา*
สถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๗ เสนอออกอากาศ
ในวันที่ ๑๑ และ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙

รายงานข่าวโทรทัศน์พิธีลอยอัฐิธาตุ นายปรีดี พนมยงค์

เช้าวันนี้ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ น. ที่บริเวณอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีพิธีทำบุญอัฐิธาตุ นายปรีดี พนมยงค์ โดยบรรดา ศิษย์เก่า และสาธุชนที่มีจิตใจศรัทธาต่อรัฐบุรุษท่านนี้ ต่างพากันนำช่อดอกไม้ พุ่มดอกไม้ มาสักการะกันเป็นจำนวนมาก จากนั้นก็เป็นพิธีทางศาสนา พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ ทอดผ้าม่หาบังสุกุล และอนุโมทนา

สำหรับอัฐิธาตุ ของนายปรีดี พนมยงค์ นี้ ได้รับการอัญเชิญจากประเทศฝรั่งเศส มาสู่มาตุภูมิเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ที่ผ่านมา และหลังจากที่ได้อัญเชิญไปทำพิธีทางศาสนา ที่ จ. พระนครศรีอยุธยาบ้านเกิดของท่านแล้ว อัฐิธาตุก็ได้รับการอัญเชิญมาประดิษฐานที่ห้องรับรอง ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในฐานะผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัย ในวันที่ ๙ พฤษภาคม จากนั้นได้เปิด

ให้สาธุชนเข้าเคารพ พร้อมทั้งมีมหรสพฉลองเป็นเวลา ๒ วัน

หลังจากในตอนเช้าที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐินายปรีดี พนมยงค์ แล้ว ในตอนบ่ายวันนี้ ที่บริเวณกองบังคับการตำรวจน้ำ จ. สมุทรปราการ ได้มีพิธีเชิญอัฐิธาตุของ นายปรีดี ไปลอยที่บริเวณปากอ่าวไทย โดยรถขบวนที่เชิญอัฐิธาตุได้มาถึงเวลาประมาณ ๑๔.๓๐ น. มีคณาจารย์ ศิษย์เก่า ญาติมิตร และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวนพันกว่าคนได้มาร่วมในพิธีนี้ด้วย

พล.ต.ต. ประเสริฐ คณะศรี ผู้บังคับการตำรวจน้ำ ได้ให้การต้อนรับขบวนเชิญอัฐิธาตุ หลังจากนั้น นายชวลิต เอี่ยมโอภาส ประธานสภาจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวสดุดีเกียรติคุณนายปรีดี พร้อมกับยืนไว้อาลัยเป็นเวลา ๑ นาที

ต่อจากนั้นผู้ที่มาร่วมในงาน ก็ได้เข้าคารวะอัฐิธาตุของนายปรีดี และได้ทำพิธีเชิญอัฐิธาตุของนายปรีดี ลงเรือดำรงราชานุภาพ พร้อมด้วยผู้ที่ไปร่วมในงาน จนเมื่อเวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. ก็ได้ทำพิธีลอยอัฐิธาตุของนายปรีดี พนมยงค์ ที่บริเวณปากอ่าวไทย ท่ามกลางบรรดาคณาจารย์ ญาติมิตร ศิษย์เก่า และศิษย์ปัจจุบันของ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่านผู้ชมค่ะ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้จากพวกเราไปแล้ว แต่ก็เป็นการจากไปแต่เพียงกาย ดังภาษิตที่ว่า

พฤษภกาสรอีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคงสำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวายมลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดีประดับไว้ในโลกา ๏

จาก *รายงานข่าว* ของ *สถานีวิทยุโทรทัศน์สี ไทยทีวีช่อง ๓*
วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

ความรู้เรื่องเมืองไทย

พรรคอิสระนั้นเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ การกำเนิดของพรรคการเมืองนี้เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งก็เท่ากับนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดพรรคนี้ขึ้นเอง

เพราะในสมัยนั้น นายปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรีและโดยการสนับสนุนของพรรคสหชีพ ซึ่งพรรคสหชีพผู้ก่อตั้งนั้นประกอบไปด้วยบรรดาอดีตพลพรรคของขบวนการเสรีไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งนายปรีดีเป็นหัวหน้าขบวนอยู่ ครั้นเมื่อสงครามยุติไปแล้ว พลพรรคเสรีไทยก็กลายเป็นอดีต นายปรีดีอยากจะรวมพลพรรคเหล่านี้ไว้ จึงได้สนับสนุนให้ตั้งพรรคสหชีพขึ้น

ส่วนพรรคแนวรัฐธรรมนูญ นายปรีดี ก็เป็นผู้ริเริ่มให้จัดตั้ง

ขึ้นเช่นเดียวกัน เพื่อรวบรวมบรรดาสมาชิกของคณะราษฎร คือผู้ก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ไว้เป็นกลุ่มก้อนอีกพรรคหนึ่งและเป็นพรรคที่สนับสนุนรัฐบาลของนายปรีดีเช่นกัน

ส่วนพรรคอิสระนั้น นายปรีดีเห็นว่าบรรดานักการเมืองต่างๆ ทั้งที่สมัครรับเลือกตั้งจนได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ดี หรือไม่ได้รับเลือกตั้งก็ดี ส่วนมากมักจะเป็นผู้ที่เคยเรียนมาจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมาแล้ว

ดังนั้นนายปรีดี จึงเห็นว่า ถ้าหากจะมีพรรคการเมืองสักพรรคหนึ่ง โดยเป็นพรรคที่รวบรวมเอาศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งมหาวิทยาลัยนี้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ประศาสน์การอยู่ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ที่หวังจะเข้าสู่สนามการเมือง จะได้มารวมตัวกันอยู่ในพรรคการเมืองพรรคนี้

เดิมทีนั้น พรรคการเมืองพรรคใหม่นี้จะให้ชื่อว่าพรรคธรรมศาสตร์ แต่แล้วก็เห็นว่าถ้าตั้งชื่อดังกล่าวแล้วจะทำให้ความหมายของพรรคการเมืองพรรคนี้แคบไป เพราะพรรคการเมืองนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้แก่คนทุกๆ คนเป็นสมาชิกได้ ถ้าหากบุคคลนั้นมีคุณสมบัติ

ไม่ขัดต่อข้อบังคับของพรรค และในประเทศไทยเรานั้นก็มีมหาวิทยาลัยและสถาบันอื่น ๆ อีกมาก ไม่เฉพาะแต่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ พรรคการเมืองใหม่นี้จึงตั้งชื่อให้เป็นกลาง คือชื่อพรรคอิสระ เพื่อแสดงความหมายให้ประชาชนรู้ แต่โดยเจตนาแล้วเพื่อที่จะให้พรรคนี้เป็นศูนย์กลางของผู้ที่ผ่านมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมาแล้ว

เจตนาในเรื่องนี้ได้ปรากฏออกมาโดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้ขอให้นายวิจิตร ลุลิตานนท์ มาเป็นหัวหน้าพรรคอิสระ

นายวิจิตร ลุลิตานนท์นั้นเป็นศิษย์คนโปรดและคนสำคัญของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นอาจารย์และเป็นผู้บริหารงานในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และเป็นผู้ที่นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้ความเคารพมากคนหนึ่ง นายปรีดีจึงขอให้มาดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะผู้ประสานระหว่างมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองกับรัฐบาลและรัฐสภา

ความจริง นายวิจิตร ลุลิตานนท์ไม่ค่อยจะประสีประสาในทางการเมือง และทั้งได้วางตัวเป็นครูบาอาจารย์อย่างแท้จริงไม่สุงสิงในทางการเมือง ถ้าเปรียบเทียบกับอาจารย์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรม

ศาสตร์และการเมืองคนอื่น ๆ อาทิเช่น ดร. ทองเปลว ชลภูมิ ซึ่งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเดียวกัน แต่กระโดดเข้าสู่สนามการเมืองอย่างเต็มตัวอย่างเปิดเผย และอย่างเอิกเกริกเกรียวกราว

ดร. ทองเปลว ชลภูมิ นั้น ได้มาบริหารงานทางการเมืองช่วยสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ทางด้านพรรคแนวรัฐธรรมนูญแล้ว

ดังนั้น พรรคอิสระที่ตั้งใหม่ นายปรีดีจึงขอให้นายวิจิตร ลุลิตานนท์ไปบริหารงาน โดยมีหลักการว่าพรรคนี้จะต้องสนับสนุนรัฐบาลของพรรคสหชีพหรือของพรรคแนวรัฐธรรมนูญพรรคใดพรรคหนึ่งที่จัดตั้งรัฐบาลทั้งในเวลาปัจจุบันและอนาคต

และเพื่อให้นายวิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นนักการเมืองเต็มตัวยิ่งกว่าอาจารย์และนักวิชาการ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยการสนับสนุนของพรรคสหชีพ นายปรีดีจึงตั้งให้นายวิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง โดยตัวนายปรีดี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเอง

ความจริงนายวิจิตร ลุลิตานนท์ เคยเป็นรัฐมนตรีมาครั้งหนึ่งแล้วในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ สมัยหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาใหม่ ๆ ซึ่งรัฐบาลสมัยนั้นนายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่มีบท

บาทอะไรในทางการเมือง และแม้จะเป็นอีกครั้งหนึ่งในปีเดียวกัน โดยมี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี นายวิจิตรก็ไม่ได้แสดงตัวนอกเหนือไปจากการเป็นอาจารย์และนักวิชาการ

แต่การเป็นรัฐมนตรีในครั้งที่ ๓ ในสมัยรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ นี่เอง นายวิจิตร ลุลิตานนท์ แสดงออกมาว่าเป็นนักการเมืองเต็มตัวและเป็นนักการเมืองระดับหัวหน้าพรรค (การเมือง) เลยทีเดียว

พรรคอิสระซึ่งมีหัวหน้าพรรคเป็นรัฐมนตรีได้ประกาศจุดยืนว่าเป็นพรรคกลาง คือเป็นพรรคที่อยู่กึ่งกลางเป็นกันชนระหว่างรัฐบาลและพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้าน

แต่ทางด้านพรรคประชาธิปัตย์ถือว่าพรรคอิสระเป็นพรรคร่วมและสนับสนุนรัฐบาล

พรรคอิสระมีสมาชิกที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ไม่กี่คน เท่าที่จำได้มีนายธรรมนูญ เทียนเงิน สมัยนั้นเป็น ส.ส. จังหวัดชลบุรี นายเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์ ส.ส. จังหวัดระยอง นายประเสริฐ สุคบรรทัด ส.ส. จังหวัดสระบุรี นายสุดชาติ หิรัญพฤกษ ส.ส. จังหวัดปทุมธานี นายสานนท์ สายสว่าง ส.ส. จังหวัดนครปฐม (ส่วนคนอื่น ๆ) นั้นยังนึกไม่ออก

บทบาทของพรรคอิสระในสภาผู้แทนราษฎรนั้น ถ้าเป็นเวลาปกติไม่คับขันก็มีบทบาทในการแสดงตัวเป็นอิสระและเป็นกลางจริง ๆ แต่ถ้าเป็นเวลาคับขันในการลงมติในสภาแล้ว พรรคอิสระจะเป็นฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลทันที

พรรคอิสระนี้ได้มีบทบาทต่อมา จนกระทั่งสมัยรัฐบาล พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นรัฐบาลของพรรคแนวรัฐธรรมนูญ (เพราะพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรคแนวรัฐธรรมนูญ) อันเป็นนายกรัฐมนตรีที่สืบเนื่องมาจากรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ โดยนายปรีดีได้ลาออกเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งนายปรีดีได้เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ๓ ครั้ง ๓ หน ในช่วงระยะเวลาประมาณเพียง ๔ เดือนเศษเท่านั้น

เมื่อพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หัวหน้าพรรคแนวรัฐธรรมนูญมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทนในเวลาต่อมานั้น ทั้งพรรคสหชีพและพรรคอิสระก็สนับสนุนรัฐบาลชุดใหม่

และนายวิจิตร ลุลิตานนท์ หัวหน้าพรรคอิสระก็ได้รับเกียรติเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเลยทีเดียว ⚠

"ทหารเก่า"

จาก *สยามรัฐ* คอลัมน์ *ความรู้เรื่องเมืองไทย*
ฉบับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ข่าวหนังสือ

หลายครั้งหลายคราที่เคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวของ "ปรีดี พนมยงค์" รัฐบุรุษอาวุโสของไทยเรา ไม่ว่าจะเป็นด้านชีวิต หรือผลงานต่าง ๆ ของท่านจากปากของหลาย ๆ คนที่เคยอยู่รอบข้างท่าน หรืออ่านพบในหนังสือ ทั้งก่อนหน้าและภายหลังจากรัฐบุรุษอาวุโสท่านได้ถึงแก่อสัญกรรม เนื่องจากหัวใจวายเมื่อวันที่ ๒ พ.ค. ๒๖ ณ บ้านพักในกรุงปารีส เมืองที่ไม่ใช่บ้านเกิดมาตุภูมิ ให้เกิดความรู้สึกเศร้าใจระคนยินดี จนกลายเป็นความเคารพนับถือเป็นส่วนตัว ทั้งที่ไม่เคยสัมผัสชีวิตจริงของท่านด้วยตนเอง

และเชื่อว่าผู้อ่านคงทราบเรื่องเกี่ยวกับรัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ดีไม่มากก็น้อย มีหนังสือเล่มหนึ่งเกี่ยวกับท่านโดยเฉพาะชื่อว่า *"ปรีดี พนมยงค์ : ชีวิต งาน และธรรมศาสตร์"* ที่สำนักพิมพ์ "มหาวิทยา

ลัยธรรมศาสตร์" จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสอัญเชิญอัฐิธาตุท่านผู้
ศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ กลับสู่ประเทศไทยโดยมี "ชาญวิทย์
เกษตรศิริ" และ "เพิ่มพล โพธิเพิ่มเหม" เป็นบรรณาธิการ เนื้อหา
มีทั้งที่เคยตีพิมพ์มาแล้วและของใหม่ โดยเฉพาะบทความในอดีตที่
เพิ่งค้นพบเกี่ยวกับแง่มุมหนึ่งของชีวิตท่าน นอกจากบทความแล้ว
ยังมีบทกวี อาทิของ วิสา คัญทัพ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ "กวีซี
ไรท์" อีกด้วย

"ปรีดี ประดิษฐ์ไว้ในความดี ประดับศรีสยามร่มแม้นพนม
หงส์ ส่งศักดิ์นามบุญบ่มพระพนมยงค์ ลูกโดมคงแดวันย่อมพร้อม
พนมมือ" เนาวรัตน์ประพันธ์มอบแด่ท่านปรีดี มีบรรจุอยู่ในเล่ม
นับว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณค่ามากเล่มหนึ่งทีเดียว นักอ่านหรือผู้ที่สนใจ
ชีวประวัติของรัฐบุรุษอาวุโสไม่ควรพลาด "ศูนย์หนังสือ มธ." จัด
จำหน่าย/ราคา ๕๔ บาท/(กระดาษปอนด์ มีภาพประกอบ) ▲

จาก *สยามรัฐรายสัปดาห์*
ฉบับวันที่ ๑๑–๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๕

เหตุเกิดในแผ่นดิน

ท้ายสุดขอต้อนรับการคืนสู่มาตุภูมิอันเป็นที่รัก ของอัฐิธาตุ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทยที่ควรแก่การจารึกคุณงามความดีของท่านไว้ชั่วลูกชั่วหลาน แม้ว่าจะมีกลุ่มอำนาจบางกลุ่มก็พยายามเบี่ดเบี้นประวัติศาสตร์มาหลายบี่ดีดักแล้วก็ตาม แต่สัจจธรรมเป็นสิ่งไม่ตายและมันก็ได้รับการพิสูจน์ขึ้นแล้วในบี่จจุบัน

"พ่อกู้ชาติแต่ทำไมพ่อไกลชาติ
บ้านเมืองนี้วิปลาสหรือไฉน
แม้นประเทศจะไร้ซึ่งคนเข้าใจ
ลูกโดมไซร์จะรับพ่อกลับมาเอง"

กลอนบทหนึ่งที่ติดหราอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งผมผ่านไปพบเข้าแล้วรู้สึกชอบเพราะสะท้อนความจริงอย่างลึกซึ้งก็ฝากมาให้อ่านกัน ⚠

วิบูลย เสรีชัยพร

จาก *แหล่งข่าว* คอลัมน์ *เหตุเกิดในแผ่นดิน*
ฉบับวันที่ ๑๑–๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๖

นี้คือเรื่องดีคนดี

สำหรับอ่านในวาระอัญเชิญอัฐิธาตุปรีดี พนมยงค์
ไปลอย ณ ปากอ่าวไทย ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

๑. ย้ำไว้กลางใจให้จำ
ให้น้อมให้นำ
จากนี้ชั่วนาตาปี

๒. นี้คือเรื่องดีคนดี
นานนานจะมี
มาให้เราได้จดจำ

๓. แล้วจึงเริ่มร้อยถ้อยนำ
ด้วยกาพย์สิบหกคำ
เรียกชื่อฉบังบทไทย

๔. แม่เอยวารีพิไล
ลอยเรื่อยเอื่อยไหล
พาเอาอังคารไปลงทะเล

๕. เกลียวคลื่นกวัดไกวคล้ายเปล
เอเอเฮ้เฮ
กล่อมเห่โหยหวลชวนฟัง

๖. เมื่อยามที่ชีวิตยัง
เหมือนนกไร้รัง
ร้างเรือนไร้บ้านซานซม

๗. คนคอยให้คิดอันคม
กลับคืนขื่นขม
ให้ต้องตกตรมตรอมตาย

๘. คนคอยให้ความคลี่คลาย
เพื่อคนมากมาย
กลับหมดความหมายเคยมี

๙. คนเคยสร้างทำความดี
กลับซ้ำย่ำยี
ให้ย่อยให้ยับอัปรา

๑๐. แลครั้นเมื่อคราวถึงครา
ดับสิ้นชีวา
กลับพลัดแผ่นดินสิ้นบุญ

๑๑. เปลวไฟเผาผู้มีคุณ
เสียจนเป็นจุล
คงเหลือแต่ธุลีอังคาร

๑๒. เก็บเอาฐิจากสถาน
ฌาปณกิจการ
กลับบ้านจากแดนแสนไกล

๑๓. ขวัญเอยมิ่งขวัญแห่งไทย
มิจางจากใจ
น้อยหนึ่งแม้เพียงนาที

๑๔. หนึ่งนั้นเทิดท่านปรีดี
เป็นเทียนแห่งวิถี
ที่ช่วยส่องชี้ช่องทาง

๑๕. ทางนั้นจากฝั่นเลือนลาง
เป็นบันไดวาง
ให้คนได้ย่างเหยียบไป

๑๖. เป็นทางแห่งประชาธิปไตย
เป็นน้ำดับไฟ
ผู้เริ่มก่อการนานมา

๑๗. เขียนไว้ว่าเดือนพฤษภา
จึงได้กลับมา
ยังบ้านอยุธยายามเยาว์

๑๘. เขียนไว้ว่าปีสองเก้า
บทเสือเศร้า
บทรานร้าวลำเค็ญ

๑๙. เค้าโครงเศรษฐกิจคิดเห็น
แจ่มแจ้งประเด็น
แต่โดยเดียวดายสายลม

๒๐. ยามนี้เศรษฐกิจเงื่อนปม
ยิ่งแก้ยิ่งจม
ชาวนาระทมซมซาน

๒๑. คิดถึงท่านผู้ประศาสน์การ
ได้โปรดประศาสน์ทาน
ให้ไทยได้รอดปลอดภัย

๒๒. มือพนมบูชาอาลัย
บูชิตด้วยใจ
ที่สุดจะแสนร้าวราน

๒๓. ลมเอยช่วยพัดสายธาร
พาเอาอังคาร
กระจายความคิดอ่านกว้างไกล

๒๔. ลอยไปโอบเอื้อเพื่อไทย
เกิดคลื่นลูกใหม่
เกิดความคิดไกลกล้าทำ

๒๕. ให้กล้าเปลี่ยนแปลงกล้านำ
กล้าสู้อธรรม
เฉกเช่นบรรพบุรุษไทย
๒๗. ยามนี้แม้เงียบแต่งาม
ไม่ลุกแต่ลาม
ไม่แรงแต่แข็งพอควร
๒๙. แม้ไร้มโหรีแห่โหม
ขับกล่อมพ่อโดม
แต่มากด้วยกวีลีลา
๓๑. เล็กแต่ว่าใจใหญ่ยิ่ง
ซ่อนแอบแนบอิง
ไว้ด้วยพลังอหังการ์
๓๓. ในน้อยนิดนั้นมากมี
การกำหนดชี้
ภาพวาดประวัติศาสตร์ปวงชน
๓๕. วันนี้และอีกกี่วัน
ตราบนานนิรันดร์
ย้ำไว้กลางใจไทยเอย . . .

๒๖. ขอท่านคุ้มครองป้องภัย
ให้ลูกหลานไทย
ก้าวเดินจำเริญรอยตาม
๒๘. มองมองเหมือนไม่มีขบวน
หากแต่ใคร่ครวญ
ก็พอเห็นคลื่นครื้นโครม
๓๐. ภาพที่ปรากฏด้วยตา
แน่นด้วยศรัทธา
แน่นด้วยคุณค่าความจริง
๓๒. แถวหน้าของสติปัญญา
ทั้งนั้นทีมา
รับท่านอาจารย์ปรีดี
๓๔. ณ จุดนี้เราทุกคน
มีดวงกมล
ที่เหมือนเป็นหนึ่งเดียวกัน

วิสา คัญทัพ

๒๑–๒๓ เมษายน ๒๕๒๖

ธรรมกถา

ของ

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ)

ท่านสาธุชนผู้มาร่วมสันนิบาตในการบำเพ็ญทักษิณานุปทานกิจ อุทิศแด่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ในวันนี้ทั้งหลาย

อาตมาขอโอกาสกล่าวคำอนุโมทนาร่วมด้วยในการกุศลทักษิณานุปทานกิจในวันนี้ เป็นที่ระลึกแก่ท่านผู้นั้น ในความรู้สึกของอาตมา ท่านรัฐบุรุษอาวุโส เป็นผู้สนใจในพระพุทธศาสนา ในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้ทันสมัย ท่านพอใจในกิจการของสวนโมกข์ จนถึงกับได้ขอร้องให้อาตมา มาแสวงหาที่เพื่อจะจัดสวนโมกข์ขึ้นในจังหวัดอยุธยา และเมื่อได้แสวงหาจนสุดความสามารถแล้วก็ไม่พบสถานที่ที่อาจจะทำได้ เป็นอันว่ายกเลิกไป ถ้าหาสถานที่นั้นได้ ก็จะมีสวนโมกข์อีกแห่งหนึ่งในจังหวัดอยุธยาเป็นแน่นอน

สำหรับอาตมาได้รับคำขอร้องจากท่านผู้นี้ ให้ทำทุกอย่างเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันสมัย อาตมาก็ได้สนองความประสงค์อันนี้ พยายามทำหนังสือหนังหาทุกแง่ทุกมุมที่จะสนองความประสงค์

อันนั้น เท่าที่เห็น ๆ กันอยู่แล้วในบัดนี้ และได้สนองด้วยการแสดงปาฐกถาครั้งหนึ่ง เรียกชื่อว่า "พุทธธรรมกับประชาธิปไตย" ท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็ได้ไปร่วมฟังจนตลอดเวลา

หนังสือบางเล่มที่ทำขึ้นเป็นที่สนใจเป็นพิเศษคือหนังสือ *ปฐมสมโภชสำหรับคนหนุ่มสาว* ท่านออกปากว่าไม่เคยครองเรือน ไม่เคยมีชีวิตครองเรือน ทำไมบรรยายได้ละเอียดลอออย่างกับคนมีชีวิตครองเรือน อาตมาก็ไม่ได้ตอบ เพราะว่าเกรงใจ แต่เดี๋ยวนี้อยู่ในที่ลับหลังเช่นนี้ ก็จะตอบ เสมือนกับมีการตอบในครั้งนั้นว่า อาตมามีการครองเรือน มีการสมรส สมรสกับวาณี วาณี ที่เรียกกันว่านางฟ้า กล่าวคือพระไตรปิฎกที่เกิดจากดอกบัว กล่าวคือพระโอษฐ์แห่งพระพุทธเจ้า ผู้เป็นจอมแห่งมุนี จงผูกรัดจิตใจของข้าพเจ้าให้ยินดีอย่ารู้สร่าง แล้วอาตมาก็มีชีวิตสมรส ก็ยังมีชีวิตสมรสอยู่จนกระทั่งเดี๋ยวนี้กับผู้ที่เรียกว่า วาณี ดังนั้นขอให้ถือว่ามีทางที่จะบรรยายความรู้สึกอันนี้ได้เท่ากัน ท่านรัฐบุรุษอาวุโสยังขอร้องให้อาตมาช่วยแต่งบทเพลง สำหรับพุทธบริษัทจะได้มีเพลงร้องกับเขาบ้างเหมือนศาสนาอื่น ๆ ข้อนี้อาตมาจนปัญญา จนปัญญา ทำไม่ได้ แต่งเพลงไม่เป็น นี่เรียกว่าส่วนที่เกี่ยวกับอาตมาก็มีความหมายมาก จนถึงกับรู้สึกว่าจะต้องมาร่วมอนุโมทนา ด้วยความรู้สึกอัน

แท้จริง

ที่นี้เท่าที่เกี่ยวกับประเทศชาติ ใคร ๆ ก็ยอมรับกันทั่วไปว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นผู้กระทำ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงกระทำ ให้วิญญาณแห่งประชาธิปไตยสำเร็จออกมาเป็นรูปธรรมในประเทศไทย โดยเฉพาะก็คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตยนั่นเอง เป็นกิจกรรมที่ใครรู้กันทั่วไปหมด อีกประการหนึ่ง ท่านได้ทำให้กฎหมาย ระบบกฎหมายของไทยที่ไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ นานาชาตินั้น ท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็ได้ปรับปรุงให้กฎหมายไทยสมบูรณ์จนเป็นที่ยอมรับเคียงบ่าเคียงไหล่กันกับอารยประเทศทั้งหลายเป็นความสำเร็จอันสูงสุด และอีกประการหนึ่งก็เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ทำให้พันธสัญญาร่วมรบกับญี่ปุ่นกลายเป็นโมฆะไปโดยตลอด ประเทศไทยไม่ต้องเป็นผู้แพ้สงคราม เหมือนกับว่ารอดปากเหยี่ยวปากกามาได้ เหมือนในขณะสำคัญ ซึ่งเคยมีมาเป็นระยะ ๆ ในประเทศไทยเรา

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ทำกิจกรรมเกินค่าของการที่จะเรียกว่ารัฐบุรุษอาวุโสด้วยซ้ำไป สิ่งที่สำคัญพิเศษสูงสุดอีกอย่างหนึ่งซึ่งควรระลึกถึง คือท่านรัฐบุรุษอาวุโสต้องรับเคราะห์ ด้วยการถูกขับออกจากประเทศ เพราะเสนอลัทธิสังคมนิยม เพื่อเป็นหลักการปกครอง

ประเทศชาติ เมื่อเขาไม่เห็นด้วย เพราะไม่เข้าใจความหมายของคำว่า สังคมนิยมก็เลยต้องพ่ายแพ้ ฉะนั้นข้อนี้อาตมาก็ได้รับเคราะห์ หรือกำลังได้รับเคราะห์อย่างเดียวกัน คือเสนอหัวใจของสังคมนิยมว่าเป็นหัวใจของทุกศาสนา ทุกศาสนาสอนลัทธิสังคมนิยม ให้รักกันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย จนนายทุนรักกรรมกร กรรมกรรักนายทุน คนมั่งมีรักคนยากจน คนยากจนรักคนมั่งมี ลัทธินี้เรียกว่าธรรมมิกสังคมนิยม อาตมายังขอยืนยันอยู่ว่า เป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้เสนอหลักการอันนี้ขึ้น แต่กลับได้รับผลตอบแทน คือต้องถูกขับออกจากประเทศ เป็นที่น่าประหลาด น่าอัศจรรย์ น่าเศร้า หรือน่าอะไรทั้งหมดอาตมาก็ฝากความรู้สึกอันนี้ไว้ เป็นที่ระลึกแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสอาตมายังจะพยายามให้ลัทธิธรรมมิกสังคมนิยมเข้ามาอยู่ในหัวใจของประชาชนทั้งหลายให้จนได้ แล้วก็จะได้เป็นหลักเกณฑ์สำหรับมนุษย์ทั้งโลก จะอยู่กันอย่างว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน

อันนี้ขออนุโมทนาในการเสียสละอย่างสูงสุดของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ขออนุโมทนาไว้ในที่นี้ ให้เป็นที่ปรากฏชัดเหนือสิ่งอื่นใด และขอให้ถือเสมือนหนึ่งว่าท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ร้องเตือนเราทั้งหลายว่า ขอให้ใช้ลัทธิวิญญาณสังคมนิยม รักสิ่งที่มีชีวิตอย่างเพื่อน

เกิด แก่ เจ็บ ตาย จนกระทั่งกรรมกรรักนายทุน นายทุนรักกรรมกร คนมั่งมีรักคนจน คนยากจนรักคนมั่งมี รักลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน รักลงไปถึงสิ่งมีชีวิต เช่น ต้นไม้ เป็นต้น ไม่มีการทำลายสิ่งที่มีชีวิตอย่างโง่เขลาอีกต่อไป เพราะมีวิญญาณแห่งธรรมมิกสังคมนิยม

ขอพวกเราทั้งหลายจงได้อนุโมทนาในการเสียสละของท่านรัฐบุรุษอาวุโส อาตมาขออนุโมทนาในการกระทำในวันนี้ ด้วยอาศัยคำว่า จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขं พลं ขอให้ธรรมะอันประเสริฐสี่ประการคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จงเจริญงอกงามแก่ผู้ที่ทำหน้าที่ของตนๆ โดยไม่มีความขาดตกบกพร่อง คำอนุโมทนาเอวं ก็มีด้วยประการฉะนี้ ⁂

ธรรมกถานี้ บันทึกเสียงมาจากสวนโมกขพลาราม จ. สุราษฎร์ธานี เพื่อเปิดให้สาธุชนทั่วไปฟัง ณ กองบังคับการตำรวจน้ำ บางนางเกรง จ. สมุทรปราการ ก่อนอัญเชิญอัฐิธาตุท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ไปลอยอ่าวไทย ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

ข่าว น.ส.พ. ไทย-ต่างประเทศ

ช่วงงานอัฐิธาตุ ปรีดี พนมยงค์

๗–๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๖

● อัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กำลังตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่ที่อยุธยาเวลานี้ วันมาถึงเมืองไทย เมื่อ ๗ พ.ค. แม้จะมีใครต่อใครไปรับอย่างคับคั่ง แต่หาผู้แทนรัฐบาลไม่ได้แม้แต่คนเดียว ทั้ง ๆ ที่เคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐบุรุษอาวุโส และอดีตนายกรัฐมนตรี ที่สร้างคุณงามความดีแก่ชาติบ้านเมืองอย่างมหาศาล อุทัย พิมพ์ใจชน เปรยออกมาว่า รัฐบาลได้สูญเสียโอกาสอันดีไป ⚠

ไกรพงศ์

จาก *แนวหน้ารายวัน* คอลัมน์ *บุคคลแนวหน้า*
ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖

คนแห่รับ "อัฐปรีดี"
เพื่อน-ศิษย์คับคั่ง

เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐ หรือเมื่อ ๓๙ ปีก่อน หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีสมัยนั้นได้เดินทางไปรับนายปรีดี พนมยงค์ "รัฐบุรุษอาวุโส" ขณะเดินทางกลับจากปฏิบัติภารกิจในต่างประเทศ ที่ท่าเรือคลองเตย การต้อนรับครั้งนั้นเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งความปลื้มปีติต่อความสำเร็จ แต่เมื่อวานนี้ที่สนามบินดอนเมือง หลวงธำรงฯ กลับต้องรอรับผู้ที่ตนเรียกว่า "เพื่อนคู่ทุกข์" ในสภาพของอัฐิธาตุที่บรรจุอยู่ในโถโลหะใบเท่าบาตรพระ หลังจากต้องลี้ภัยอยู่ในต่างแดนนานถึง ๓๗ ปี

อัฐิธาตุของอดีตผู้สำเร็จราชการฯ และรัฐบุรุษอาวุโสของไทยเดินทางมาถึงดอนเมืองเมื่อวานนี้ตามหมายกำหนดการเมื่อเวลา ๐๖.๕๐ น. พร้อมกับท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาที่เดินทางไปรับกลับมาจากปารีส หลวงธำรงฯ เป็นเพียงผู้หนึ่งในจำนวนญาติ

มิตรศิษย์เก่าและผู้ที่มีศรัทธาในตัวของรัฐบุรุษอาวุโสประมาณ ๕๐๐–๖๐๐ คน ที่เดินทางไปรอรับการกลับของนายปรีดีตั้งแต่ยังไม่รุ่งสาง

ในจำนวนนั้นมีนายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานสภาผู้แทนฯ นายประภาศน์ อวยชัย ประธาน ปปป. ในฐานะประธานสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดี มธ. บรรดาคณาจารย์และนักศึกษา รวมทั้งนักการเมือง อาทิ นายสุเทพ วงศ์กำแหง อดีตหัวหน้าพรรคพลังใหม่ นายไขแสง สุกใส นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักวิชาการอิสระ และนายสงวน ตุลารักษ์ อดีตเสรีไทย แต่ไม่มีผู้ใหญ่จากวงการรัฐบาลไปร่วมด้วยเลยแม้แต่คนเดียว

"ผมต้องมา เพราะผมเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กันมา" หลวงธำรงฯ ตอบรับคำของพระราชนันทมุนี(บัญญานันทภิกขุ) ที่นำคณะเจ้าคุณและพระสงฆ์ราว ๑๐๐ รูปจากวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพ ฯ เช่นวัดทองนพคุณ วัดมหาธาตุ วัดสระเกศ วัดชลประทานฯ มาร่วมรับอัฐิธาตุของนายปรีดีด้วย

อัฐิธาตุของนายปรีดีได้รับการเชิญขึ้นสู่รถดอกบัวที่ดัดแปลงมาเป็นพิเศษ นำขบวนรถอีกราว ๔๐ คัน มุ่งหน้าไปยังอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ในเขตกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อัน

เป็นบ้านเกิดของรัฐบุรุษอาวุโส โดยมีศิษย์เก่า มธก. ข้าราชการในจังหวัดนักเรียนนักศึกษาตลอดจนประชาชนชาวอยุธยาราว ๑,๕๐๐ คนรอรับ นำขบวนแห่แหนอัฐิธาตุของผู้ที่ชาวจังหวัดขนานนามให้ว่าเป็น "คนดีศรีอยุธยา" เข้าไปประดิษฐานในอนุสรณ์สถานแห่งนั้นที่ดัดแปลงจากเรือนแพเก่าแก่อายุกว่า ๑๐๐ ปีที่ครอบครัว "พนมยงค์" และตัวท่านเคยอาศัยอยู่

บรรยากาศของงานสวดบังสุกุลและการถวายอาหารเพลแด่พระภิกษุไม่มีลักษณะพิธีกรรมแบบราชการเลย แม้ว่าจะมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดจากหลายหน่วยราชการเข้าร่วมและให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะมีนักการเมืองที่โด่งดังหลายคนกลายเป็นจุดสนใจของงาน อาทิเช่น นายเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์ อดีตรองนายก ฯ พันเอกณรงค์ กิตติขจร อดีต สส. อยุธยา ฯ นายสายัณห์ สากิยะ อดีต สส. อยุธยา ฯ และนายชลินทร์ เผ่าวิบูล อดีต สส. จากพรรคประชากรไทย

อัฐิธาตุของนายปรีดีจะประดิษฐานที่กรุงเก่าจนถึงวันที่ ๘ พฤษภาคม หลังจากนั้นจะนำมาประกอบพิธีทักษิณานุประทานที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ ๙–๑๑ พฤษภาคมก่อนจะนำไปลอยอังคารในอ่าวไทยตามความประสงค์ของผู้วายชนม์ คาดว่าใน

งานที่ธรรมศาสตร์จะมีผู้ใกล้ชิดและบรรดาญาติมิตร สานุศิษย์จำนวนมากไปร่วมงาน

ท่านผู้หญิงพูนศุขและหลวงธำรงฯ ต่างก็รู้สึกปลาบปลื้มต่อบรรยากาศต้อนรับที่คอนเมือง แต่ทั้งสองคนปฏิเสธที่จะตอบคำถามผู้สื่อข่าวที่ว่ารู้สึกอย่างไรต่อบรรยากาศทางการเมืองของไทยในขณะนั้น "อย่าให้พูดเลยเรื่องการเมือง ผมไม่อยากลำบาก" หลวงธำรงฯ อดีตนายกรัฐมนตรีที่เข้ารับตำแหน่งต่อจากนายปรีดีเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๘๙ กล่าว ⁂

จาก *แนวหน้ารายวัน* ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖

ต้อนรับอัฐิธาตุท่านปรีดีกลับไทย

เชิญอัฐิธาตุรัฐบุรุษ "ปรีดี พนมยงค์" จากฝรั่งเศสมาถึงไทยแล้ว มวลชนเกือบพันคนไปรอรับจนแน่นคอนเมือง จัดขบวนแห่นำไปไว้ที่อยุธยา เปิดให้ประชาชนสักการะ

เมื่อเวลา ๐๖.๕๐ น. วันที่ ๗ พฤษภาคม อัฐิธาตุของมหารัฐบุรุษอาวุโสนายปรีดี พนมยงค์ ที่เชิญมาจากประเทศฝรั่งเศสมายัง

ประเทศไทยถึงสนามบินดอนเมือง โดยมีบุคคลจากวงการต่าง ๆ เดินทางไปรอรับมากมายจำนวน ๗๐๐ คนเศษ เช่นนายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร นายประภาศน์ อวยชัย นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกจำนวนหนึ่ง นอกจากนั้นยังมีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ไปรอรับกันเนืองแน่นดอนเมือง ทั้งนี้มีพระปัญญานันทภิกขุ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์

เวลา ๐๗.๐๘ น. อัฐิธาตุของนายปรีดีถูกนำมายังห้องวี.ไอ.พี. ท่าอากาศยานดอนเมือง จากนั้นคุณหญิงนงเยาว์เดินถือธงนำหน้าขบวนออกมาถึงหน้าประตูทางออกสนามบินดอนเมือง มีนักศึกษาและผู้ไปรอรับโปรยกลีบกุหลาบแดง ดอกยูงทอง และดอกรักตลอดเส้นทางที่ขบวนผ่านไปยังโกศอัฐิ

จากนั้นอัญเชิญอัฐิธาตุของนายปรีดีขึ้นรถขบวนเพื่อนำไปยังจังหวัดอยุธยาด้วยรถบีคอัพประดับประดาด้วยพวงมาลัยและธงทิวสวยงาม โดยผู้สื่อข่าวรายงานว่าขบวนรถอัฐิธาตุของนายปรีดีเดินทางไปถึงจังหวัดอยุธยาเมื่อเวลา ๐๙.๓๐ น. มีประชาชนนับหมื่นคนรอรับ มีการจัดขบวนแห่รอรับอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสที่บริเวณ

สะพานปรีดี–ธำรง ถึง ๒ กิโลเมตรกว่าและยังมีการแห่ไปรอบ ๆ เพื่อให้ประชาชนในจังหวัด ได้เคารพสักการะอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสด้วย

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า นอกจากนั้นหลังจากขบวนแห่เสร็จสิ้นแล้ว ยังมีพิธีทางศาสนาที่วัดพนมยงค์ มีการปาฐกถาธรรมโดยท่านปัญญานันทภิกขุ มีนิทรรศการและภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" และในวันที่ ๘-๙ พฤษภาคม สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายกจะทรงเบิดอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ จากนั้นสมเด็จพระสังฆราชจะทรงนำอัฐิธาตุมายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ท่าพระจันทร์เบิดให้ประชาชนเข้าสักการะ และจะนำอัฐิธาตุลอยทะเลในอ่าวไทยต่อไป

นายอุทัยกล่าวกับผู้สื่อข่าวที่สนามบินดอนเมืองว่า การที่รัฐบาลไม่ได้ส่งตัวแทนมาร่วมรับอัฐิธาตุของนายปรีดี นับว่าเสียโอกาสอย่างมากที่รัฐบาลไม่ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความห่วงใยในเรื่องดังกล่าว เพราะจริง ๆ แล้วรัฐบาลมีความสามารถที่จะแสดงออกในเรื่องสำคัญดังกล่าวนี้ได้ ⁂

จาก *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕

● เกียรติประวัติของคนทำดี ย่อมได้ดี วันที่ ๙ พ.ค. สมเด็จพระสังฆราช ทรงทำพิธี เบิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ณ วัดพนมยงค์ จังหวัดอยุธยา เวลา ๑๐.๐๐ น. และเวลา ๑๑.๓๐ น. เสด็จนำขบวนเชิญอัฐิธาตุ รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ เข้ากรุงเทพฯ ถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประมาณเวลา ๑๕.๐๐ น. ประดิษฐาน ณ หน้าห้องรับรองตึกโดม สมเด็จพระสังฆราชทรงพิจารณาผ้ามหาบังสุกุลที่อธิการบดีทอดถวาย จากนั้นเบิดให้สาธุชนเคารพอัฐิธาตุ จนถึงวันนำไปลอยอังคาร คือวันที่ ๑๑ พ.ค. ⚠

หญิงเล็ก

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *ข่าว คน คน คน*
ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๘

ต้อนรับอัฐิธาตุยิ่งใหญ่สู่บ้านเกิดเป็นนิรันดร์

"อัฐิธาตุ" ของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ถึงเมืองไทยแล้วเมื่อวานนี้ มีคณาจารย์ นักศึกษา อดีตนักการเมือง พระภิกษุสามเณรไปคอยต้อนรับคับคั่ง ตั้งขบวนนำไปบ้านเกิดที่อยุธยา จน

กระทั่งวันที่ ๙ พ.ค. สมเด็จพระสังฆราช ฯ จึงจะทรงนำมายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ท่าพระจันทร์

นายปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐ์มนูธรรมหนึ่งในคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" เพียงคนเดียวในประเทศไทย ก่อนลี้ภัยการเมืองไปอยู่ประเทศฝรั่งเศส ได้ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ที่บ้านชานกรุงปารีส และเมื่อวานนี้ (๗ พ.ค.) เป็นวันที่ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาม่ายของท่านได้นำ "อัฐิธาตุ" ของรัฐบุรุษอาวุโสจากกรุงปารีสด้วยเครื่องบินโดยสารของบริษัทการบินไทยกลับมายังประเทศไทย โดยมีผู้ไปคอยต้อนรับคับคั่งที่ห้องรับรองพิเศษท่าอากาศยานดอนเมืองตั้งแต่เช้าตรู่

บรรดาผู้ที่ไปคอยต้อนรับการกลับมาของ "อัฐิธาตุ" รัฐบุรุษอาวุโสนั้น มีทั้งหญิงและชาย มีทั้งผู้ที่อยู่ในวัยเยาว์และสูงอายุ มีอดีตนักการเมืองรุ่นราวคราวเดียวกัน เช่น พลตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ อดีตนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้ ยังมีอดีตเสรีไทย อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร นายอุทัย พิมพ์ใจชน ส่วนผู้บริหารมหาวิทยาลัย นำ

โดย ศจ. ประภาศน์ อวยชัย นายกสภามหาวิทยาลัย ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดี คณาจารย์รวมทั้งนักศึกษาชายหญิง ๕๔๕ คน นอกจากนี้ ยังมีประชาชนผู้เลื่อมใส ศิษย์เก่าเตรียม มธก. และศิษย์เก่ารุ่นต่อ ๆ มา รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์จากวัดต่าง ๆ นับร้อยรูป เช่น วัดสระเกศ วัดมหาธาตุ และวัดชลประทานรังสฤษดิ์นำโดยพระปัญญานันทภิกขุ ทำให้บริเวณห้องรับรองและลานจอดรถของท่าอากาศยานแคบไป ถึงกับต้องปิดการจราจรในช่วงนั้น

"อัฐิธาตุ" ของรัฐบุรุษอาวุโส และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาถึงเวลา ๐๖.๕๐ น. บรรจุอยู่ในผอบทองเหลือง วางบนพานรองด้วยธงชาติ ถูกนำเข้าห้องวี.ไอ.พี. โดยนักศึกษาชายหญิง โดยมี ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี เดินนำผ่านห้อง วี.ไอ.พี. ไปประดิษฐานบนรถ ๒ แถว ซึ่งนำมาดัดแปลงเป็นรูปบัวขาว ระหว่างทางที่อัฐิธาตุผ่านนั้น ผู้ที่ไปคอยรับได้โปรยดอกกุหลาบแดง ดอกรัก และดอกนกยูงซึ่งมีสีเหลืองแดง และที่รถนำ "อัฐิธาตุ" นั้น นวดล้อมด้วยธงประจำคณะต่าง ๆ ทั้ง ๙ คณะ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนข้างบนก็มีภาพถ่ายของรัฐบุรุษอาวุโสอยู่ด้วย

นายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งไปร่วมในพิธีรับอัฐิธาตุด้วย ได้กล่าวปรารภกับผู้สื่อข่าวว่า "การที่รัฐ

บาลไม่ได้ส่งตัวแทนมาร่วมพิธีเช่นนี้ นับว่าเสียโอกาสอย่างมากที่ไม่ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความสนใจในเรื่องนี้ ที่จริงแล้วโอกาสนี้นับเป็นโอกาสเดียว ที่รัฐบาลสามารถแสดงว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญได้"

ผู้สื่อข่าว *ไทยรัฐ* ซึ่งตามขบวนแห่อัฐิธาตุไปยังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีรถตามไปร่วม ๑๐๐ คัน รายงานว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร.ต. กิตติ ประทุมแก้ว ได้จัดขบวนทั้งนักเรียนและประชาชนมาคอยต้อนรับที่สะพาน "ปรีดี-ธำรง" ทางเข้าตัวเมืองยาวถึง ๒ กม.

ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นบ้านเกิดของนายปรีดี พนมยงค์ นั้น นอกจากจะเปิดให้สาธุชนเข้าเคารพอัฐิธาตุแล้ว ยังจะมีพิธีทางศาสนาที่วัด พนมยงค์ มีปาฐกถาธรรมโดย "ปัญญานันทภิกขุ" มีนิทรรศการ และภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" รุ่งขึ้นวันที่ ๘ พ.ค. ก็ยังจะมีพิธีทางศาสนา และมหรสพ จนกระทั่งถึงวันที่ ๙ พ.ค. สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก จะทรงเปิดอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วในตอนบ่าย ๑๕.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราชจะทรงนำอัฐิธาตุมายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ท่าพระจันทร์ เปิดให้สาธุชนเข้าสักการะ และ

ในวันที่ ๑๑ พ.ค. จะนำอัฐิธาตุนั้นไปลอยทะเลที่อ่าวไทย โดยลงเรือที่บางนางเกริงเวลา ๑๔.๓๐ น.

เมื่อขบวนแห่อัฐิธาตุไปถึงบริเวณทางแยกสายเอเชียเข้าอยุธยา เมื่อเวลา ๐๙.๐๐ น. ขบวนรับซึ่งตั้งรอรับอยู่แล้วได้เชิญต่อไปยังหน้าเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยมีรถขบวนจากโรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์ อยุธยาวิทยาลัย ประมาณ ๘๐๐ คน ถือธงต้อนรับปลิวไสว นอกจากนั้น ยังมีพ่อค้า และเสรีไทยจำนวนหนึ่งรอรับอยู่ด้วย จนกระทั่งเวลา ๙.๓๐ น. จึงออกขบวนแห่ไปยังอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ซึ่งอยู่ตรงข้ามวัดพนมยงค์อันเป็นวัดประจำตระกูล ขบวนดังกล่าว มีป้ายโปสเตอร์หนึ่งขูดระหว่างอยู่หน้าขบวนว่า "ร่วมสืบทอดอุดมการณ์ดำรง ปรีดี พนมยงค์ ยืนยง คือดวงวิญญาณสยาม งามเย้แผ่นฟ้า งามท้าแผ่นดิน"

ขณะที่ขบวนถึงอนุสรณ์สถาน ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ของจังหวัด นับแต่ ร.ต. กิตติ ประทุมแก้ว ผู้ว่าราชการจังหวัด นายวิเชียร สุวัตถี รองผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่จากจังหวัดให้การต้อนรับ พร้อมกันนั้น นายฟาม เหนียง เลขาเอกประจำสถานเอกอัคราชทูตเวียดนามประจำประเทศไทย ได้มาร่วมเชิญอัฐิธาตุ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ขึ้นประดิษฐานบนเรือนไทยหอประชุม

ด้วย จากนั้น ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ จึงได้ทอดผ้าบังสุกุล ก่อนที่จะถวายภัตตาหารเพลเมื่อเวลา ๑๑.๐๐ น.

นายไสว สุทธิพิทักษ์ อดีตเลขาส่วนตัว ฯพณฯ ปรีดี เมื่อครั้งที่ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและอดีตนายกสมาคมธรรมศาสตร์ กล่าวกับผู้สื่อข่าวถึง ฯพณฯ ปรีดีว่า "ท่านเป็นคนดี เป็นผู้ปฏิบัติธรรม ธรรมย่อมรักษา และผู้คนก็ยังระลึกถึง แม้แต่คนรุ่นใหม่ที่เข้ามาศึกษาต่อที่ธรรมศาสตร์ แม้ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ลูกหาโดยตรง แต่ก็ตระหนักระลึกถึงท่านกันทั่วหน้า" สำหรับบรรยากาศ ณ อนุสรณ์สถานดังกล่าวนั้น สาธุชนที่มาร่วมเคารพอัฐิธาตุประมาณ ๕๐๐ คนล้วนอยู่ในอาการที่จิตใจสงบ ⚓

จาก *ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕

หมื่นคนตั้งขบวนแห่อัฐิธาตุ

ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการนับหมื่นคนที่อยุธยาตั้งขบวนรับอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เพื่อนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัดพนมยงค์ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าเคารพอัฐิและ

จัดนิทรรศการชีวิตและงานของนายปรีดี ท่านปัญญานันทภิกขุแสดงปาฐกถาธรรมให้ประชาชนฟัง

หลังจากที่เครื่องบินของการบินไทยเที่ยวบินที่ ที.จี. ๙๓๕ จากฝรั่งเศสถึงสนามบินดอนเมืองเมื่อเวลา ๐๖.๕๐ น. วันที่ ๗ พ.ค. นี้ ได้มีประชาชน นักการเมือง นักศึกษา พระภิกษุ กว่า ๒ พันคน ไปรอรับอัฐิธาตุของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสซึ่งท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เป็นผู้เชิญกลับมาถึงเมืองไทย เมื่อเครื่องบินลงสู่สนามบินเรียบร้อย ท่านผู้หญิงพูนศุขได้เชิญอัฐิธาตุซึ่งบรรจุอยู่ในโกศสีทองลงจากเครื่องนำมาใส่พานคลุมด้วยธงชาติ จากนั้นแถวขบวนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้นำขึ้นรถดอกบัวแห่ขบวนไปจังหวัดอยุธยา เพื่อนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัดพนมยงค์จนถึงวันที่ ๙ พ.ค. นี้

ผู้สื่อข่าวจากจังหวัดอยุธยารายงานว่า ขบวนแห่อัฐิธาตุของรัฐบุรุษปรีดี พนมยงค์ ถึงจังหวัดอยุธยา เมื่อเวลา ๐๙.๐๐ น. มีชาวอยุธยานับหมื่นคนได้ตั้งขบวนต้อนรับตั้งแต่สะพานปรีดี–ธำรงจนถึงหน้าเทศบาลเมือง ขบวนต้อนรับมีการโปรยข้าวตอกดอกไม้ จากนั้นขบวนนิสิตนักศึกษา ขบวนธงชาติไทย วงโยธวาทิต ขบวนเสรีไทย ขบวนพ่อค้าประชาชนได้แห่รอบเกาะจนถึงวัดพนมยงค์ และนำอัฐิ

ธาตุประดิษฐานบนเรือนไทยหอประชุมหน้าวัดพนมยงค์ เปิดโอกาสให้ประธานเข้าเคารพอัฐิธาตุ และมีรายการแสดงปาฐกถาธรรมโดยพระราชนันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ) พอตกกลางคืนมีการแสดงนิทรรศการฉายสไลด์แสดงชีวิตและงานของรัฐบุรุษอาวุโส ฉายภาพยนตร์ "เรื่องพระเจ้าช้างเผือก" ซึ่งจัดโดย ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

สำหรับในวันที่ ๘ พ.ค. เปิดให้ประชาชนเข้าเคารพอัฐิธาตุ และมีการอภิปรายเรื่อง "นายปรีดี พนมยงค์กับประชาธิปไตย" โดย มี ดร. ปรีชา สุวรรณทัต และคณะเป็นผู้อภิปราย ส่วนวันที่ ๙ พ.ค. เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นองค์ประธานเปิดอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ และเสด็จนำขบวนอัฐิธาตุมายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเวลา ๑๓.๐๐ น. ⚠

จาก *เดลินิวส์* ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕

รถแห่จากดอนเมืองไปอยุธยา

อัฐิธาตุของมหาบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ถึงเมืองไทยแล้ว ขบวนนักศึกษา อาจารย์ต้อนรับอย่างคับคั่งแน่นดอนเมือง

พร้อมด้วยอดีตนายกรัฐมนตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และยังมีพระปัญญานันทภิกขุซึ่งเป็นเจ้าภาพฝ่ายสงฆ์ มีการนำแห่ครั้งใหญ่ให้ประชาชนเคารพสักการะที่อยุธยาด้วย

เช้าวานนี้ (๗ พ.ค.) เวลาประมาณ ๐๖.๕๐ น. ได้มีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำนวน ๕๔๕ คน พร้อมด้วยบรรดาผู้อาวุโสของมหาวิทยาลัยไปยืนรอรับอัฐิธาตุของมหาบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ได้แก่ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ อดีตนายกรัฐมนตรี นายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร ศจ. ประภาศน์ อวยชัย นายกสภามหาวิทยาลัย ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และเจ้าภาพในการจัดงานครั้งนี้ นอกจากนั้นยังมีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ คือ วัดสระเกศ วัดมหาธาตุ และวัดชลประทานรังสฤษดิ์ ทั้งนี้มีท่านปัญญานันทภิกขุเป็นประธานฝ่ายสงฆ์

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า ในเวลาดังกล่าวทุกคนต่างใจจดใจจ่อรอคอยอัฐิธาตุของมหาบุรุษอาวุโสรวมทั้งประชาชนที่มาสมทบโดยไม่นัดหมายอีก ๒๐๐ คนเศษด้วย ทั้งที่ได้มีการให้ลงชื่อไว้ก่อนแล้วจำนวน ๕๔๕ คน แต่ปรากฏว่าเมื่อถึงเวลามีผู้คนมาร่วมเป็นจำนวนถึง ๗๐๐ คนเศษ

จนกระทั่งเวลา ๐๖.๕๕ น. อัฐิธาตุของ ฯพณฯ ปรีดีจึงได้ถูก

นำมายังห้อง ว.ไอ.พี. ของสนามบินดอนเมือง โดยมีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชายหนึ่งหญิงหนึ่งเป็นผู้นำ และมี ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ถือธงนำหน้าขบวน เมื่อขบวนอัฐิถึงหน้าประตูทางออกของสนามบินดอนเมือง นักศึกษาที่มารอรับอัฐิธาตุซึ่งตั้งขบวนเป็น ๒ แถวได้โปรยกลีบกุหลาบแดง ดอกยูงทองซึ่งมีสีเหลืองแดง และดอกรักตลอดทางที่ขบวนผ่านไปยังโกศอัฐิและรูปของ ฯพณฯ ปรีดี ผู้สื่อข่าวรายงานว่าเป็นผลให้บริเวณลานจอดรถของสนามบินแออัดอย่างยิ่ง และทำให้รถยนต์ไม่สามารถเข้าออกได้ตามปกติ

ผู้สื่อข่าวรายงานอีกว่า เมื่อขบวนถึงลานจอดรถจึงได้อัญเชิญอัฐิธาตุและรูปขึ้นบนรถที่เตรียมไว้ซึ่งมีธงทิวประดับรอบ และเคลื่อนขบวนมุ่งหน้าไปยัง จ. อยุธยา ซึ่งที่ จ. อยุธยานี้ได้มีการจัดขบวนแห่รอรับอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสที่บริเวณสะพานปรีดี–ธำรง ยาวถึง ๒ ก.ม. ทีเดียว และกำหนดจะมีการแห่ไปรอบ ๆ เพื่อให้ประชาชนได้เคารพสักการะอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสด้วย

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า รถอัญเชิญอัฐิธาตุเป็นรถบีคอัพประดับประดาด้วยพวงมาลาสวยงาม อัฐิและรูปถ่ายของรัฐบุรุษอาวุโสถูกนำขึ้นตั้งบนรถดังกล่าวและเดินทางไปยังอยุธยา ซึ่งที่จังหวัดอยุธยานี้บริเวณสะพานปรีดี–ธำรง มีนักเรียนตั้งขบวนต้อนรับยาวถึง ๒ กม.

นายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งไปร่วมรับอัฐิธาตุด้วย กล่าวกับผู้สื่อข่าวว่า "การที่รัฐบาลไม่ได้ส่งตัวแทนมาร่วมรับอัฐิท่านปรีดีนับว่าเสียโอกาสอย่างมากที่รัฐบาลไม่ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความห่วงใยในเรื่องดังกล่าวเลย ที่จริงแล้วโอกาสนี้นับเป็นโอกาสเดียวที่รัฐบาลสามารถแสดงว่าเรื่องดังกล่าวสำคัญได้"

ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอันเป็นบ้านเกิดของนายปรีดี พนมยงค์ นั้น นอกจากจะเปิดให้สาธุชนเข้าเคารพอัฐิธาตุแล้ว ยังจะมีพิธีทางศาสนาที่วัดพนมยงค์ มีปาฐกถาธรรมโดย "ปัญญานันทภิกขุ" มีนิทรรศการและภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" รุ่งขึ้นวันที่ ๘ พ.ค. ก็ยังมีพิธีทางศาสนาและมหรสพ จนกระทั่งถึงวันที่ ๙ พ.ค. สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก จะทรงเปิดอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้วในตอนบ่าย ๑๕.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราชจะทรงนำอัฐิธาตุมายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ท่าพระจันทร์เปิดให้สาธุชนเข้าสักการะ และในวันที่ ๑๑ พ.ค. จะนำอัฐิธาตุนั้นไปลอยทะเลที่อ่าวไทย โดยลงเรือที่บางนางเกรงเวลา ๑๔.๐๐ น. ⚠

จาก *ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๘

● วารี หะวานนท์ บริจาคเฟื่องฟ้าต่างดอกแดงสด ๕๐๐ ต้น สำหรับปลูกประดับรอบ มธ. ในงานทำบุญอัฐิรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ๙–๑๑ พ.ค. ส่วนห้องรับรองอัฐิธาตุก็ตกแต่งด้วยบัวสัตตบงกชล้วนจำนวนหลายพันดอก ⚠

จาก *ไทยรัฐ* คอลัมน์ *คันหลียา*
ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๙

700 people crowd airport to welcome home Pridi's ashes

A crowd of at least 700 friends, admirers and relatives of former statesman Pridi Banomyong, including past and present Thammasat University students yesterday gathered at Don Muang Airport to receive the ashes of the former statesman and founder of Thammasat University.

The long line of people stretched from Don Muang's VIP Room to the parking lot. In the crowd were Nongyao Chaiseri, Rector of Thammasat University; Poonsook Banomyong, wife of Pridi; Uthai Pimchaichon, House Speaker; as well as some elderly persons who were weeping.

As the urn carrying the ashes passed the orderly crowd, each person reverently sprinkled rose petals on the base of the golden "parn." Distinguished persons included many former members of the now defunct Seri Thai movement as well as representatives from the Vietnamese Embassy. In former days, Vietnamese leaders had close contact with Pridi.

After the ceremonial procedures, the urn containing Pridi's ashes was placed in a car which was covered with flowers.

The motorcade comprising about 30 cars headed towards Wat Banomyong in Ayudhaya Province. Leading the procession were two highway police cars. When at Amphur Muang, Ayudhaya, about 500 schoolchildren received the motorcade.

Thammasat University, which hosted the ceremonial event, brought back the former statesman's ashes to the university's Dome building later in the day. The ashes will be set afloat in the Chao Phya River on May 11 at 1 p.m.

THE NATION May 8, 1986

พระราชทานไตร หน้าอัฐิธาตุปรีดี
อธิการ มธ. นำไปทอดเป็นมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตร ให้อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปทอดหน้าอัฐิธาตุ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยและรัฐบุรุษอาวุโส ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก่อนนำอัฐิธาตุไปลอยในอ่าวไทย

ดร. ปรีชา สุวรรณทัต รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดเผยกับผู้สื่อข่าวเมื่อวานนี้ (๘ พ.ค.) ว่า ม.ล. ทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการได้มีหนังสือแจ้ง ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ท่านผู้ประศาสน์การจำนวน ๑๐ ไตร ซึ่งนับว่าเป็นสิริมงคลและพระมหากรุณาธิคุณ แก่ท่านผู้ประศาสน์การและครอบครัวเป็นอย่างสูง

รองอธิการบดี ดร. ปรีชาแถลงด้วยว่า ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี จะเป็นผู้อัญเชิญผ้าไตรพระราชทานทั้ง ๑๐ ไตรนั้น ทอดใน

พิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤษภาคม เวลา ๑๑.๐๐ น. ก่อนที่จะมีพิธีอัญเชิญอัฐิธาตุไปลอยที่อ่าวไทย

นอกจากหนังสือของราชเลขาธิการแล้วยังมีหมายรับสั่งที่ ๗๑๐๗ สำนักพระราชวัง ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ความว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตร ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอัฐิรัฐบุรุษอาวุโส ดร. ปรีดี พนมยงค์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ เวลา ๑๐.๓๐ น. หน้าที่พนักงานราชพิธี นำหมายเรียนเจ้าภาพ ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

สำหรับอัฐิธาตุของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ อดีตรัฐมนตรี อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐบุรุษอาวุโส และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภรรยา นำมาจากกรุงปารีสเมื่อเช้าวันที่ ๗ พ.ค. นั้น เมื่อวานนี้ยังอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อทำพิธีทางศาสนาให้พระสงฆ์สวดมาติกบังสุกุลที่วัดพนมยงค์อันเป็นวัดประจำตระกูล และให้ประชาชน

เคารพ และในวันที่ ๙ พ.ค. คือวันนี้เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก จะทรงประกอบพิธีเบิดอนุสรณ์
สถานปรีดี พนมยงค์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเมื่อมีการ
ถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสงฆ์แล้ว สมเด็จพระสังฆราชจะทรง
นำอัฐิธาตุของผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย มาจากพระนครศรีอยุธยา
เข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ท่าพระจันทร์ โดยรถ "รองบึ้น"
ซึ่งคยใช้เชิญโกศศพจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยจะมีพิธีที่บริเวณ
มหาวิทยาลัย ท่าพระจันทร์ เวลา ๑๕.๐๐ น. โดยสมเด็จพระสังฆ
ราชจะทรงเบิดอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ที่ตึกโดมด้วย ส่วน
ตอนกลางคืนจะมีการแสดงมหรสพ เช่น ลิเกและหนังใหญ่

ในวันเสาร์ที่ ๑๐ พ.ค. จะมีการอภิปรายเรื่องชีวิตและงาน
ของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ตอนบ่ายพระราชวรมุนีแสดงปาฐกถา
ธรรม ตอนค่ำมีการแสดงลิเก หนังตะลุง จุดพลุ รุ่งขึ้นวันที่ ๑๑
พ.ค. เวลา ๐๘.๓๐ น. จะมีพิธีวางช่อดอกไม้และพุ่มดอกไม้หน้า
อนุสาวรีย์ เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์
ถวายภัตตาหารเพล ทอดผ้าม่หาบังสุกุล เวลา ๑๓.๓๐ น. เชิญ
อัฐิธาตุไปลอยที่อ่าวไทยลงเรือที่บางนางเกรง โดยก่อนหน้าที่จะลอย

ฐีนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ จะกล่าวสรรเสริญเกียรติคุณของผู้ประศาสน์การด้วย ▲

จาก *ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ในหลวงพระราชทานผ้าไตรปรีดี
จัดลอยอังคารอ่าวไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานผ้าไตรบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอัฐิ "ปรีดี พนมยงค์" อธิการบดี มธ. จะเป็นผู้อัญเชิญไปทอดผ้าไตร จัดพิธีใหญ่ลอยอังคารกลางอ่าวไทย เผยคนไทยในฝรั่งเศสจัดงานยิ่งใหญ่เทิดเกียรติ หลั่งน้ำตาด้วยความอาลัย เชื่อมั่นคุณงามความดีอันเป็นสัจจะจะต้องปรากฏเป็นความจริง

รายงานข่าวจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดเผยว่า เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคมนี้ ทางมหาวิทยาลัยได้รับแจ้งจากสำนักราชเลขาธิการโดย ม.ล. ทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตร จำนวน ๑๐ ไตร ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอัฐินายปรีดี

พนมยงค์ ทั้งนี้ทางมหาวิทยาลัย โดย ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิบการบดีจะเป็นผู้อัญเชิญไปทอด ณ อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ หน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เวลา ๑๑.๐๐ น. วันที่ ๑๑ พฤษภาคม

ทั้งนี้พิธีในวันดังกล่าวช่วงเช้า จะมีการวางช่อดอกไม้และพุ่มดอกไม้อนุสาวรีย์ผู้ประศาสน์การ โดยมีพระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพล ทอดผ้าบังสุกุล อนุโมทนา และเวลา ๑๓.๐๐ น. จะเชิญอัฐิธาตุไปลอยอังคารที่อ่าวไทย ด้านจังหวัดสมุทรปราการ

สำหรับกำหนดการรับอัฐิธาตุนายปรีดี พนมยงค์ มีตั้งแต่วันที่ ๖–๑๑ พฤษภาคม ทั้งที่จังหวัดอยุธยาและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โดยเวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราชทรงเปิดอนุสรณ์สถานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เวลา ๑๓.๐๐ น. สมเด็จพระพุฒาจารย์นำอัฐิธาตุเข้าสู่พระนคร เวลา ๑๖.๐๐ น. วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พระราชวรมุนีแสดงธรรมกถา ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวันที่ ๑๑ พฤษภาคม เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระญาณสังวรนำสวดพระพุทธมนต์ เวลา ๑๓.๐๐ น. พระพุทธทาสภิกขุ

แสดงธรรมประมาณ ๑๐ นาที ก่อนเชิญอัฐิธาตุจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปลอยอังคาร ณ อ่าวไทยนำโดยพระภัทรมุนี

รายงานข่าวแจ้งว่า เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ที่ผ่านมานักเรียนไทยและชาวไทยในฝรั่งเศสได้ร่วมกันจัดงาน "เทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์" มีการฉายสไลด์ชีวประวัติ ผู้ไปร่วมงานหลายคนหลั่งน้ำตาด้วยความอาลัยและศรัทธา ในชีวิตและผลงาน นอกจากนั้นยังเชิญท่านผู้หญิงพูนศุข ไปกล่าวคำรำลึกถึงนายปรีดีในฐานะที่เป็นภริยาคู่ทุกข์คู่ยากกันมาเป็นเวลากว่า ๕๔ ปี

ข่าวแจ้งว่า ในการจัดงานเทอดเกียรติรัฐบุรุษอาวุโส ยังมีนักเรียนไทยในฝรั่งเศส ได้ร่วมกันแต่งกลอนสดุดีอ่านประกอบดนตรีไทย บทกลอนมีความประทับใจที่แสดงความเชื่อมั่นว่า คุณงามความดีอันเป็นสัจจะนั้นจะปรากฏเป็นจริง ⚓

จาก *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๘

ในหลวงพระราชทานผ้าไตรพิธีอัฐิ ดร. ปรีดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ในการบำเพ็ญกุศล "อัฐิธาตุ" รัฐบุรุษอาวุโส

ปรีดี พนมยงค์ อธิการบดีธรรมศาสตร์เผย "เป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อท่านปรีดีเป็นอย่างมาก"

เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคมนี้ สำนักพระราชวังได้มีบันทึก "ด่วนที่สุด" โดยราชเลขาธิการ ม.ล. ทวีสันต์ ลดาวัลย์ แจ้งถึง ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน อัฐิธาตุ ดร. ปรีดี พนมยงค์ จำนวน ๑๐ ไตร

ต่อเรื่องนี้ ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ เปิดเผย *แนวหน้า* ว่า ทางธรรมศาสตร์เพียงแต่กราบบังคมทูลให้ทรงทราบเท่านั้น ไม่ได้ขอพระราชทานสิ่งใดเป็นพิเศษ แต่การที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานผ้าไตร ๑๐ ชุดเช่นนี้ "ถือว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อท่านปรีดีเป็นอย่างมาก"

"เรื่องนี้ไม่กราบบังคมทูลไม่ได้ เพราะท่านปรีดีเป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตน์ราชวราภรณ์ที่เป็นชั้นสูงสุดที่สามัญชนพึงได้รับ" ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ กล่าว

สำหรับกรณีที่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า รัฐบาลไม่ได้สนใจหรือเอาใจใส่ต่อการเชิญอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสกลับประเทศไทยเลย

ทั้งๆ ที่ท่านปรีดีได้สร้างคุณประโยชน์อย่างมากมายให้กับชาติบ้านเมืองในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ไทยไม่ต้องตกอยู่ในฐานะประเทศผู้แพ้สงครามและอื่น ๆ อีกมากมายนั้น อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เผยว่าทางมหาวิทยาลัยก็เป็นหน่วยราชการอยู่แล้ว

"ที่จริงเกือบจะเรียกได้ว่าทำในนามของราชการเพียงแต่ไม่ได้บอกว่าทางนายก ฯ สั่งหรืออะไรเท่านั้น" ศจ. คุณหญิงนงเยาว์ ซึ่งถือเป็น "แม่งาน" ของพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานกล่าว และว่าได้เรียนให้ผู้ใหญ่หลายคนทราบแล้ว ซึ่งก็ล้วนอนุโมทนาด้วย และได้รับความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่น ๆ อย่างใกล้ชิด

อย่างไรก็ดี ศจ. คุณหญิงนงเยาว์เปิดเผยว่าตนจำไม่ได้ว่าได้เรียนเรื่องนี้ต่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์นายก ฯ หรือไม่ "ท่านปรีดีออกจากราชการไปนานแล้ว รัฐบาลอาจจะไม่ทราบว่าจะจับเรื่องนี้อย่างไร หรือให้หน่วยงานใดรับผิดชอบไป เนื่องจากไม่เคยมีประเพณีมาก่อน สมัยจอมพล ป. นำอัฐิธาตุกลับมาทางรัฐบาลก็ไม่ได้จัดให้"

สำหรับผ้าไตรพระราชทานทั้ง ๑๐ ชุดนี้ เจ้าหน้าที่ธรรมศาสตร์ผู้หนึ่งเปิดเผยว่าจะนำถวายพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ ๑๐ รูป ที่มาสวดพระพุทธมนต์ที่อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ที่ธรรมศาสตร์ใน

วันที่ ๑๑ พ.ค. เวลา ๑๐.๓๐ น. ซึ่งประกอบด้วยสมเด็จพระญาณสังวร (วัดบวรนิเวศ) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วัดมหาธาตุ) สมเด็จพระธีรญาณมุนี (วัดปทุมคงคา) พระพุทธิวงศ์มุนี (วัดเบญจมบพิตร) พระธรรมปัญญาจารย์ (วัดราชประดิษฐ์) พระราชปัญญาโกศล (วัดเทพศิรินทร์) พระภัทรมุนี (วัดทองนพคุณ) เป็นอาทิ

จาก *แนวหน้ารายวัน* ฉบับวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๕

เชิญอัฐิรัฐบุรุษสู่โดม
ลูกศิษย์ครึ่งพันร่วมพิธี

ลูกศิษย์และประชาชนร่วมสักการะอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ที่ธรรมศาสตร์คับคั่ง ยอมตัวเบียดแม้ฝนตกหนัก ภริยา ฯพณฯ ปรีดี ขอบคุณประชาชนที่จัดงานนี้ยิ่งใหญ่กว่าที่คิด กล่าวถึงสามีว่าเมื่อจากไปทำให้ครอบครัวสูญเสียผู้นำซึ่งเป็นทั้งสามี เพื่อน และครู บุตรธิดาย้ำพ่อเป็นเพียงสามัญชนที่อุทิศตนเพื่อประเทศชาติ สอนให้ลูกรู้จักราษฎร

หลังจากที่บรรดาสานุศิษย์และประชาชนได้เชิญอัฐิธาตุของ

รัฐบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ อดีตนายกรัฐมนตรีและผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งได้เชิญมาจากบ้านออง โตนี ชานเมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส ไปยังอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ณ วัดพนมยงค์ ซึ่งเป็นวัดประจำตระกูล จ. อยุธยา เมื่อวันที่ ๗ พ.ค. ที่ผ่านมาและตั้งอัฐิธาตุไว้ให้ประชาชนสักการะที่อนุสรณ์ดังกล่าว กระทั่งเมื่อเวลา ๑๕.๐๐ น. วานนี้ (๙ พ.ค.) จึงได้เชิญอัฐิธาตุกลับมาประดิษฐาน ณ ห้องรับรองภายในอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ ที่ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง

ขบวนเชิญอัฐิธาตุได้ออกจาก จ. อยุธยา ใช้เส้นทางสายบางบัวทอง และผ่านมาจนถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ถนนวิภาวดีรังสิต ซึ่งน้ำท่วมและการจราจรภายในเมืองติดขัดอย่างยิ่ง เมื่อขบวนเชิญอัฐิธาตุมาถึงบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ขบวนรถดอกบัวที่จัดเตรียมไว้จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เชิญอัฐิธาตุต่อมา โดยผ่านเส้นทางกรมประชาสัมพันธ์วกกลับมายังสนามหลวง ผ่านวัดพระแก้ว และถนนหน้าพระลานตรงเข้าสู่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้านประตูท่าพระจันทร์ จากนั้นรถรองบิน จึงได้เชิญโกศที่บรรจุอัฐิธาตุ ตรงเข้าสู่บริเวณอนุสรณ์สถานตึกโดมอีก

ครั้งหนึ่ง

บรรยากาศในครั้งนี้ นับว่าเป็นไปด้วยความสงบและเคารพในรัฐบุรุษอาวุโสยิ่ง แม้ว่าฝนได้ตกลงมาอีกครั้งในขณะที่รถรองบีนเชิญโกศอัฐิธาตุมาถึงบริเวณหน้าคณะศิลปศาสตร์ซึ่งห่างจากหน้าตึกโดมประมาณ ๒๐ เมตร แต่ประชาชนและบรรดาสานุศิษย์ทั้งคนเฒ่าและหนุ่มสาวกว่า ๕๐๐ คน ไม่มีผู้ใดหนีฝนเลยจนกระทั่งตัวเปียกปอนไปหมดเมื่อถึงหน้าตึกโดม จึงได้เชิญโกศอัฐิธาตุเวียนรอบอนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ด้านหน้าครบ ๓ รอบ จึงเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ ห้องรับรองอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การภายในตึกโดม สมเด็จพระสังฆราชจึงทรงพิจารณาผ้ามหาบังสุกุลจากนั้นได้เปิดให้สาธุชนเคารพอัฐิธาตุดังกล่าว

สำหรับผ้าไตรที่ใช้ในการบำเพ็ญกุศล ทักษิณานุประทานอัฐิอาจารย์ปรีดีนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้จำนวน ๑๐ ไตร ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะเชิญผ้าไตรดังกล่าวไปทอดในพิธีมหาบังสุกุลในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ พ.ค. เวลา ๑๑.๐๐ น. นี้ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยารัฐบุรุษอาวุโส วัย ๗๕ ปี ซึ่งร่วมในพิธีเชิญอัฐิธาตุประดิษฐาน ณ ตึกโดมในครั้งนี้ กล่าวกับ

ผู้สื่อข่าว ด้วยความรู้สึกที่แจ่มใสและใบหน้ามีแต่ความปีติว่า "รู้สึกปลาบปลื้มตื้นตันใจที่สุด ไม่คาดคิดมาก่อนว่าจะจัดงานนี้ได้ยิ่งใหญ่ถึงเพียงนี้ ขอฝากขอบคุณประชาชน และชาวมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งญาติมิตรที่มาต้อนรับด้วย รู้สึกปีติมาก"

"รู้สึกว่าตั้งแต่ท่านเสียไป เราก็ขาดคนที่มาเป็นผู้นำในครอบครัว ท่านเป็นทั้งครูบาอาจารย์ของครอบครัว เป็นเพื่อนเป็นสามี เป็นผู้ที่ทำให้เรารู้จักรักราษฎร" ท่านผู้หญิงพูนศุขกล่าวถึงรัฐบุรุษอาวุโส ด้วยน้ำเสียงที่ต่ำลงไป กระนั้น ยังได้ย้ำว่าตนประทับใจในงานนี้มาก แม้ว่าฝนจะตกหนัก แต่ทุกอย่างก็ตรงเวลา เพียงแต่เบียกสักหน่อยเท่านั้น

นายศุขปรีดา พนมยงค์ บุตรชายรัฐบุรุษอาวุโส ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว *ไทยรัฐ* พร้อมด้วยน้องๆ อีกสามคนคือ นางสุดา นางดุษฎีและนางวาณี ซึ่งเป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวนบุตรทั้งห้าคนว่า ในขณะที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ยังดำรงชีวิตอยู่นั้น ได้สอนให้ลูกๆ รู้จักความเป็นธรรม รู้จักและเข้าใจราษฎรสอนให้หมั่นศึกษาและตั้งใจทำงาน ในขณะเดียวกัน ให้ใช้ชีวิตเหมือนกับคนทั่วไป และยังย้ำให้ลูกทุกคนใช้ความคิดที่ยึดถือหลักวิทยาศาสตร์ มิใช่ทำอะไรโดยไม่มีเหตุผล

"เราไม่ได้คิดว่าคุณพ่อเป็นผู้นำประเทศ แต่เราคิดว่าคุณพ่อเป็นผู้ทำบุญคุณและประโยชน์แก่ประเทศชาติ อย่างที่เรียกว่ามากที่สุดก็ว่าได้ เราคิดแต่เพียงว่าคุณพ่อก็คือสามัญชนธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น ด้านหนึ่งเราก็มีความภูมิใจได้ที่เกิดมาเป็นลูกของผู้ที่อุทิศตนเพื่อประเทศชาติ แต่อีกด้านหนึ่ง เราก็ต้องหมั่นปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมดังที่คุณพ่อได้ตั้งใจไว้ว่า อยากให้ลูกทุกคนอุทิศตัวเพื่อราษฎร เราทุกคนจะสืบทอดเจตนารมณ์อย่างนั้น" บุตรรัฐบุรุษอาวุโสกล่าว

นายมารุต บุนนาค รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขซึ่งร่วมงานนี้ด้วย กล่าวว่า "เราในฐานะศิษย์ รู้สึกปีติอย่างยิ่งที่อัฐิท่านได้กลับมาสู่ที่ซึ่งท่านได้ประศาสน์การไว้ให้ประชาชนและลูกศิษย์ได้สักการะ ท่านทำประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมืองเกินกว่าที่จะบรรยายได้"

สำหรับเงินบริจาคที่ได้รับทั้งหมดนั้น ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า จากงบประมาณทั้งสิ้นที่มีอยู่ประมาณ ๓ ล้านบาทนั้น ได้ใช้ไปในการสร้างอนุสรณ์สถาน และอนุสาวรีย์ ซึ่งเหลืออีกเพียง ๕ หมื่นบาท อย่างไรก็ตาม สำหรับเงินบริจาคที่จะได้รับต่อไปนั้น ทาง

มูลนิธิมีโครงการที่จะให้เป็นทุน สำหรับผู้ได้ตำแหน่งธรรมศาสตราจารย์เพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป อีกส่วนหนึ่ง จะใช้สำหรับส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ⁂

จาก *ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

● พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตร ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน อัฐิ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันพฤหัสที่ผ่านมา ยังความปลาบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณแก่ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ศ.จ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี และชาวธรรมศาสตร์ทุกคนเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ ⁂

จาก *ไทยรัฐ* คอลัมน์ *คันถียา* ฉบับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

เชิญอัฐิธาตุ 'ปรีดี พนมยงค์' ลงเรือ ตร. น้ำไปลอยอ่าวไทย

ธรรมศาสตร์หมดหวังขอเรือรบหลวงจากกลาโหม เชิญอัฐิธาตุ "ปรีดี พนมยงค์" ไปลอยอ่าวไทย แต่ได้เรือตำรวจน้ำ

"ดำรงราชานุภาพ" แทน ประชาชนยังฝ่าน้ำท่วมไปเคารพอัฐิธาตุผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คับคั่ง

แหล่งข่าวในการจัดงานอัฐิธาตุ "รัฐบุรุษอาวุโส" ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ เปิดเผย *แนวหน้า* ว่า ทางกองทัพเรือได้ส่งหนังสือแสดงความเสียใจ ที่ไม่สามารถจัดหาเรือรบหลวงให้คณะกรรมการจัดงานเชิญอัฐิธาตุท่านปรีดี ไปลอยในอ่าวไทย ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ศกนี้ ได้ เนื่องจากเรือรบหลวงทั้งหมดยกเว้นเรือ "สุครีพ" ซึ่งปฏิบัติภารกิจปกป้องน่านน้ำแต่เพียงลำพังในขณะนี้แล้ว ที่เหลือล้วนกำลังติดภารกิจการตรวจพลสวนสนามทางเรือที่ฐานทัพเรือสัตหีบ

แหล่งข่าวกล่าวว่า เดิมทีทางคณะผู้จัด ซึ่งประกอบด้วยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ได้ติดต่อเรือ "ดำรงราชานุภาพ" ของตำรวจน้ำไว้แล้ว แต่มีผู้ประสงค์จะลงเรือไปร่วมพิธีลอยอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโสอีกเป็นจำนวนมาก เหลือกำลังที่เรือ "ดำรงราชานุภาพ" ซึ่งสามารถจุคนได้เพียง ๒๐๐ คนจะรับไหว

นอกจากนี้ โดยฐานันดรศักดิ์ของท่านปรีดีก็อยู่ในระดับที่จะขอใช้เรือรบหลวงลำใดลำหนึ่งได้อยู่แล้ว จึงได้ทำหนังสือขอไปยังรัฐมนตรีกลาโหม พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อสัปดาห์ก่อน

และได้รับการอนุมัติ แต่ทางกองทัพเรือไม่สามารถอำนวยให้ได้

อย่างไรก็ดี ทางกองทัพเรือได้จัดเรือระบายพลที่สามารถจุคนได้ ไม่น้อยกว่า ๕๐๐ คน ให้เป็นการทดแทน

"ผมคิดว่าเราคงจะหันไปใช้เรือดำรงราชานุภาพตามเดิม เนื่องจากอยู่ในพายุดีเปรสชั่น และเรือระบายพลไม่มีหลังคา น่าจะไม่สะดวก" แหล่งข่าวกล่าว

อัฐิธาตุของท่านปรีดีจะได้รับการเชิญขึ้นรถออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเวลา ๑๓.๓๐ น. ของวันที่ ๑๑ พ.ค. และจะเชิญขึ้นเรือ "ดำรงราชานุภาพ" ที่กองบังคับการตำรวจน้ำ บางนางเกรียง สมุทรปราการ ในการนี้จะมีครอบครัว "พนมยงค์" ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน อาจารย์ ข้าราชการ และสื่อมวลชนราว ๒๐๐ คน ติดตามไปกับเรือด้วย

ส่วนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๐ พ.ค. ที่ผ่านมานั้น เป็นวันแรกที่เปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าไปคารวะอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรากฏว่ามีนักศึกษาและประชาชนนับพันคน ทยอยกันฝ่าละอองฝนและภาวะน้ำท่วม ไปเคารพอัฐิธาตุของท่านเป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งในงานมีการจัดนิทรรศการชีวิตและผลงานของท่านปรีดี

รวมทั้งการอภิปรายและปาฐกถาธรรมโดยพระราชวรมุนี โดยในตอนกลางคืนมีมหรสพ และการจุดพลุในบริเวณมหาวิทยาลัยด้วย

จาก *แนวหน้ารายวัน* ฉบับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

อัฐิธาตุ 'ปรีดี' สู่ทะเล
พิธียิ่งใหญ่ผู้คนร่วมไว้อาลัยครั้งสุดท้าย

จัดพิธียิ่งใหญ่ลอยอัฐิธาตุท่านปรีดี พนมยงค์ "รัฐบุรุษอาวุโส" สู่อ่าวไทย เรือดำรงราชานุภาพรับคนครึ่งพันโปรยข้าวตอกดอกไม้ไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้าย บุตรชายรัฐบุรุษอาวุโสเผยบิดาให้ลอยอัฐิทิ้งให้สิ้น เพราะทุกสิ่งในชีวิตล้วนเปลี่ยนแปลงสูญสลาย ขอให้เก็บเพียงความดีงามเป็นแบบอย่างชีวิตแทน นักการชราธรรมศาสตร์ยกย่องปรีดีว่า "จะหาคนดีอย่างนี้อีกไม่ได้แล้ว"

หลังจากที่ได้เชิญอัฐิธาตุ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จากประเทศฝรั่งเศสกลับมายังบ้านเกิดตั้งแต่วันที่ ๗ พ.ค. ที่ผ่านมา ซึ่งระหว่างนั้นเป็นต้นมา ได้เปิดให้สานุศิษย์และประชาชนได้สัก

การะเป็นครั้งสุดท้าย เป็นเวลา ๕ วัน กระทั่งวานนี้ (๑๑ พ.ค.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพวันสุดท้าย ด้วยการจัดให้มีการวางช่อดอกไม้และพุ่มดอกไม้อนุสาวรีย์ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ตั้งแต่รุ่งเช้า ซึ่งผู้เคารพในรัฐบุรุษอาวุโสไม่ว่าจะเป็นญาติมิตร ลูกศิษย์และประชาชน ได้มากันหนาแน่นนับพันคนจนทำให้บริเวณอนุสาวรีย์คับแคบลงไปถนัดตา

ต่อมา ณ ตึกโดม พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ โดยมีสมเด็จพระภัทรมุนี เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ เป็นประธานสงฆ์ จากนั้น นางดุษฎี พนมยงค์ ธิดาคนที่ ๔ ของรัฐบุรุษอาวุโสขับร้องเพลงศรีอยุธยา ซึ่งแต่งโดยพระเจนดุริยางค์ และเพลง "ปรีดี พนมยงค์" ซึ่งแต่งโดยนายสุรชัย จันทิมาทร ทั้งสองเพลงด้วยตนเองต่อหน้าอนุสาวรีย์ และได้อ่านกลอน "พ่อปรีดี" ในตอนท้ายด้วย นางดุษฎีกล่าวกับผู้สื่อข่าวต่อมาว่า สาเหตุที่ตนร้องเพลงศรีอยุธยานั้นเพราะบิดาชอบมาก และตนเห็นว่าเพลงดังกล่าวมีสาระที่สรรเสริญคนดีที่ไม่ตายไปจากโลก

บ่ายวันเดียวกัน ขบวนเชิญอัฐิธาตุ ฯพณฯ ปรีดีได้เคลื่อนตัวออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่ามกลางข้าวตอกดอกไม้ที่ประชาชนสองข้างทางโปรยลงมาไม่ขาดสาย กระทั่งถึงกองบังคับการ

ตำรวจน้ำ ต. บางนางเกรี้ง อ. เมือง จ. สมุทรปราการ จึงได้เชิญ
โกศอัฐิธาตุลงมาประดิษฐาน ซึ่งมีประชาชนถึงประมาณ ๘๐๐ คนที่
ได้นำดอกกุหลาบโปรยสักการะ ก่อนนำโกศอัฐิธาตุขึ้นยังเรือดำรง
ราชานุภาพ ซึ่งเป็นเรือตรวจการณ์ขนาดใหญ่และสามารถช่วยรบ
ได้ ไปลอยที่อ่าวไทย โดยมีผู้ติดตามไปด้วยประมาณ ๕๐๐ คน

เมื่อเรือดังกล่าว ออกจากท่าที่กองบังคับการตำรวจน้ำลึกเข้า
ไปยังอ่าวไทย ๑๕ ไมล์ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาผู้ประ
ศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้หย่อนอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส
ลงทะเล พร้อมกันนั้น บรรดาผู้ที่ไปด้วยได้โปรยกลีบกุหลาบ มะลิ
กระจายทั่วน่านน้ำดงามเป็นสีแดงสลับขาว เรือดังกล่าววนซ้ายอยู่
สามรอบก่อนที่จะกลับเข้าสู่กรุงเทพฯ

นายศุขปรีดา พนมยงค์ บุตรชายวัย ๕๑ ของ ฯพณฯ ปรีดี
ซึ่งกลับมาจากฮ่องกงเพื่อประกอบพิธีศพบิดา กล่าวกับผู้สื่อข่าวบน
เรือ ดำรงราชานุภาพ ว่า สาเหตุที่ทางครอบครัวลอยอัฐิธาตุทั้งหมด
ของ ฯพณฯ ปรีดีลงทะเลนั้น สืบเนื่องมาจากบิดาเคยกล่าวไว้ก่อน
หน้านี้ว่า ขอให้ทำฌาปนกิจอัฐิให้ละเอียดเป็นธุลีแล้วลอยน้ำเสียให้
สิ้น เพราะชีวิตคนเรานั้นไม่มีอะไรที่แน่นอน ทุกอย่างล้วนเปลี่ยน
แปลงเป็นอนิจจัง แม้แต่อัฐิธาตุหากเก็บไว้ก็สูญสลาย การเก็บอัฐิ

ถตุไว้ไม่เป็นประโยชน์ หากจะเก็บรักษาไว้ก็ขอให้เป็นสิ่งที่เป็นความดีความงามที่จะเป็นแบบอย่างแก่ชีวิตต่อไปได้ในทางที่ดีเท่านั้น

นายศุขปรีดา กล่าวต่อไปว่า บิดาของตนมิใช่เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างที่กล่าวขานกัน แต่เป็นราษฎรที่รับใช้ประเทศชาติคนหนึ่งเท่านั้น สำหรับตนนั้น ได้จำคำสั่งสอนของบิดาที่ได้สอนให้รักในความเป็นธรรม และความถูกต้อง และให้รักมวลชนส่วนใหญ่ผู้ยากไร้ ส่วนการมองสังคมให้รู้จักใช้หลักเหตุผล และเข้าใจในเรื่องของพลังใหม่ที่จะเข้ามาทดแทนพลังเก่าเสมอ ในตอนท้าย นายศุขปรีดา กล่าวว่า ตนรู้สึกโล่งใจที่ภารกิจในพิธีศพบิดาเสร็จสิ้น ขณะเดียวกัน บุตรธิดารัฐบุรุษอาวุโส ได้กล่าวฝากขอบคุณผ่านสื่อมวลชนมายังประชาชน ที่ได้อุทิศเวลามาสักการะอัฐิธาตุ พร้อมกันนั้นได้ขออภัยที่เข้าใจผิดกำหนดจำนวนผู้ที่จะขึ้นมาบนเรือที่จะไปลอยอัฐิยังอ่าวไทย ทำให้ผู้ที่มาบางส่วนไม่สามารถร่วมไปกับเรือได้

บนเรือดังกล่าว นายบ่าย สร้อยสิน วัย ๖๑ ซึ่งเป็นนักการเฝ้าหน้าห้องประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่สมัยที่เงินเดือนเพียง ๒๔ บาท จนกระทั่ง ๔,๔๐๐ บาท เมื่อเกษียณอายุราชการ ที่ซึ่ง ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ใช้เป็นที่ปรึกษางานเสมอ จน

กระทั่งต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศจีน ชมเชยถึงรัฐบุรุษอาวุโสว่า "ท่านเป็นบุคคลที่มีอัธยาศัยดีมากที่สุด เดินผ่านไปมาก็ทักทายอาจารย์และนักศึกษาตลอด ท่านปลุกปล้ำทุกอย่างเพื่อประเทศชาติ ผมเสียใจมากที่ท่านจากไป เพราะจะหาคนดีอย่างนี้ไม่ได้อีกแล้ว ครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่ผมมีโอกาสอำลาท่าน ผมภูมิใจเป็นที่สุด" ▲

จาก *ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖

ลอยอฐิ "ปรีดี" ลงอ่าวไทย รมต. ร่วมงานแค่คนเดียว

ลอยอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส "ปรีดี พนมยงค์" สู่อ่าวไทย "คนโต" ของบ้านเมืองยังไม่ให้ความสนใจ แม้งานสักการะสิ้นสุดวันสุดท้าย รมต. ร่วมงานมีเพียงคนเดียวคือ "สุธี สิงห์เสน่ห์"

อัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการโปรยปรายลงสู่อ่าวไทยเรียบร้อยแล้ว ในตอนบ่ายวันที่ ๑๑ พ.ค. เป็นอันสิ้นสุดพิธีรับอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโสกลับเมืองไทยโดยสมบูรณ์ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้จัดมาตั้งแต่ ๖ พ.ค.

ในตอนเช้า ก่อนจะนำอัฐิธาตุไปลอยสู่อ่าวไทย ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ น. ศิษย์เก่าและศิษย์ใหม่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และประชาชนผู้เคารพนับถืออดีตนายกรัฐมนตรีผู้นี้ประมาณ ๑,๐๐๐ คน ได้ร่วมกันวางช่อดอกไม้และพุ่มดอกไม้ ณ อนุสาวรีย์ผู้ประศาสน์การหน้าตึกโดม จากนั้นในเวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

ต่อมาในเวลา ๑๐.๐๐ น. คณะกรรมการจัดงานถวายภัตตาหารเพล ทอดผ้ามหาบังสุกุล อนุโมทนา ในเวลา ๑๒.๐๐ น. ศิษย์เก่าเตรียม มธก. เป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้มาร่วมงาน จนถึงเวลา ๑๓.๓๐ น. ขบวนเชิญอัฐิธาตุจึงเดินทางออกจากธรรมศาสตร์มุ่งหน้าสู่จังหวัดสมุทรปราการ

ในพิธีบำเพ็ญกุศล ทักษิณานุปทานอัฐิ นายปรีดี พนมยงค์ ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตรในการบำเพ็ญกุศล ฯ จำนวน๑๐ ไตรด้วย ซึ่งนำความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ หาที่เปรียบมิได้มายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และครอบครัวของท่านผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

สำหรับผู้ไปร่วมงานวันสุดท้ายปรากฏว่า งานนี้ยังคงไม่ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่ในบ้านเมืองทั้งหลายแหล่เช่นเดิม ระดับรัฐมน

ตรีที่ไปมีเพียงคนเดียวคือ นายสุธี สิงห์เสน่ห์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง

นอกจากนั้นก็มีนายพนัส สิมะเสถียร ปลัดกระทรวงการคลัง นายเฉลิมชัยวสีนนท์ อธิบดีกรมสรรพสามิต ศาสตราจารย์ ดร. ประภาศน์ อวยชัย นายกสมาคมธรรมศาสตร์ ศจ.คุณหญิง นงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดร. มาลดี วสีนนท์ ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงเกษตร ฯ และนักการเมืองที่ร่วมงาน ได้แก่ คุณหญิงกนก สามเสนวิล ส.ส. กทม. และ นางสุพัตรา เกษรศุกร์ ส.ส. นครศรีธรรมราช

ขบวนอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโสเดินทางถึงหน้าศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ ท่ามกลางข้าราชการและประชาชนชาวจังหวัดสมุทรปราการตั้งแถวคอยรับ เมื่อเวลา ๑๔.๓๐ น. ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ นายสายสิทธิ์ พรแก้ว กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณรัฐบุรุษอาวุโส จากนั้นได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าคารวะอัฐิเสร็จสิ้นแล้ว กองตำรวจน้ำได้นำขบวนไปลงเรือ "ดำรงราชานุภาพ" ที่บางนางเกรง เพื่อนำอัฐิไปลอยที่อ่าวไทย

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พ.ค. ๒๔๔๓ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นคนไทยคนแรกที่สอบได้ปริญญาเอก เป็นผู้

เสนอร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ จนเป็นผลสำเร็จและเป็นผู้วางหลักสูตรการศึกษา ตลอดจนเป็นผู้จัดหาบุคลากรผู้สอนจึงได้ชื่อเป็น "ผู้ประศาสน์การ" มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในทางการเมือง นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหนึ่งในคณะราษฎร ผู้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีกษัตริย์เป็นประมุข อันเป็นรากฐานแห่งระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

ในอดีตเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ติดต่อกันถึงสองสมัย ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้มีตำแหน่ง "รัฐบุรุษอาวุโส" ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

นายปรีดีเดินทางไปพำนักยังต่างประเทศด้วยเหตุผลทางการเมือง จนถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ ๒ พ.ค. ๒๖ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เชิญอัฐิธาตุมาถึงสนามบินดอนเมือง เมื่อวันที่ ๗ พ.ค. ศกนี้ และได้เชิญอัฐิธาตุไป

ยังอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ บ้านเกิด ก่อนจะเชิญอัฐิธาตุมาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ⚓

จาก *สยามรัฐ* ฉบับที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ลอยอัฐิธาตุท่านปรีดีลงอ่าวไทย

พิธีลอยอังคารอัฐิธาตุ "ปรีดี พนมยงค์" รัฐบุรุษอาวุโสยิ่งใหญ่ ผู้คนร่วมพิธีคับคั่ง บุตรชายเผยภูมิใจที่เกิดมาเป็นลูกชาย ยืนยันจะสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป

เมื่อเช้าวันที่ ๑๑ พฤษภาคมนี้ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาและประชาชน ประมาณ ๑,๐๐๐ คน รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากสถานทูตต่างๆ เช่น สถานทูตเวียดนาม และสถานทูตจีนนำพวงหรีดมาวางที่อนุสาวรีย์นายปรีดี พนมยงค์ ต่อจากนั้นพระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ ณ อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ บนตึกโดม และมีการทอดผ้าม่หาบังสุกุลด้วย

หลังจากนั้นได้มีการนำอัฐิธาตุ จากห้องรับรองบนตึกโดมมาไว้ที่รถประดับดอกไม้ ซึ่งตกแต่งอย่างสวยสดงดงาม เพื่อนำอัฐิธาต

ไปลอยที่ปากอ่าวไทย ซึ่งขณะที่จะนำอัฐิธาตุออกจากมหาวิทยาลัย ได้มีประชาชนมายืนต้อนรับเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่หน้าตึกโดมจนถึงประตูด้านท่าพระจันทร์ โดยแต่ละคนได้ร่วมกันโปรยข้าวตอกดอกไม้เพื่อสักการะ

รถประดับดอกไม้ซึ่งบรรจุโกศอัฐิธาตุของนายปรีดีได้เดินทางไปที่กองบังคับการตำรวจน้ำ จ. สมุทรปราการ เมื่อเวลา ๑๔.๔๐ น. พร้อมด้วยขบวนรถติดตามประมาณ ๒๐ คัน เมื่อไปถึงกองบังคับการฯ นายชวลิต เอี่ยมโอภาส ประธานสภาจังหวัดกล่าวสดุดี จึงได้นำอัฐิธาตุไปที่เรือคำรงราชานุภาพ โดยมีประชาชนไปร่วมพิธีจำนวนมาก เรือคำรงราชานุภาพ ซึ่งบรรจุได้ประมาณ ๓๐๐ คน ไม่สามารถรับได้หมด ทำให้มีผู้คนจำนวนมากต้องผิดหวังในการที่จะไปร่วมลอยอัฐิธาตุ

เมื่อเรือคำรงราชานุภาพมาถึงปากอ่าวไทย พระภิกษุ ๒ รูป ได้ทำพิธีบังสุกุล ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาของนายปรีดี พร้อมด้วยบุตรสาว บุตรชายและญาติพี่น้องได้ร่วมกันลอยอัฐิธาตุซึ่งห่อด้วยผ้าสีขาวลงในอ่าวไทย ต่อจากนั้นได้ลอยเถ้ากระดูกของนายปาล พนมยงค์ บุตรชาย และลอยเถ้ากระดูกของนายจำกัด พลางกูร อดีตเสรีไทย บุคคลที่ไปร่วมในเรือดังกล่าวต่างโปรยดอกไม้

เพื่อเป็นการเคารพสักการะอัฐิธาตุ เป็นครั้งสุดท้ายเป็นอันเสร็จพิธี

ท่านผู้หญิงพูนศุขกล่าวว่า ในการลอยอัฐิธาตุสู่อ่าวไทยนี้เป็นความประสงค์ของนายปรีดี ทางบ้านไม่ได้เก็บอัฐิธาตุไว้เลย และในงานครั้งสุดท้ายที่ประชาชนและนักศึกษา มาร่วมกันอย่างคับคั่งนั้น ตนรู้สึกปลาบปลื้มใจเป็นอย่างมาก ไม่เคยคาดคิดว่าจะมากันมากมายเช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่นายปรีดีทำไปเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อประชาชน ซึ่งทุกคนยังคงจดจำและสืบทอดอุดมการณ์อย่างต่อเนื่อง

นายศุขปรีดา พนมยงค์ บุตรชายอายุ ๕๑ ปี กล่าวว่ารู้สึกปลาบปลื้มใจที่สัจธรรมได้ปรากฏขึ้น เพราะมีผู้คนมาให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น แม้ว่าจะเป็นการต้อนรับครั้งสุดท้าย แต่งานและผลงานยังคงอยู่และจะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ "ปรากฏการณ์ช่วงสั้นมีลักษณะถอยกลับเป็นที่เข้าใจว่าเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราว ท่านได้อบรมสั่งสอนไว้ว่าสังคมนั้นจะต้องก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไม่หยุดยั้งเพื่อไปสู่สิ่งที่ดีกว่า"

นายศุขปรีดากล่าวว่า ตนได้รับการถ่ายทอดจาก นายปรีดี เกี่ยวกับความคิดประชาธิปไตยในแนววิทยาศาสตร์ ซึ่งได้ผสมผสานด้วยคติพจน์ของพุทธศาสนา โดยให้เป็นคนตื่นตัวอยู่เสมอ ซึ่งตน

ได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน สำหรับตนเองนั้นไม่เคยเสียใจหรือเคียดแค้นใด ๆ ต่อสิ่งที่ผ่านมา และมีความภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นลูกของพ่อ ▲

จาก *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙

'ปรีดี' สมความปรารถนา ฝากอัฐิธาตุไว้ก้นอ่าวไทย

ท่ามกลางท้องทะเลใสมรกตอัฐิธาตุของ "รัฐบุรุษอาวุโส" ๆพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ได้รับการลอยลงสู่ก้นอ่าวไทย ท่ามกลางครอบครัวผู้ใกล้ชิด ลูกศิษย์ลูกหาเตรียม มธก. รุ่นต่าง ๆ และนักศึกษาธรรมศาสตร์รุ่นปัจจุบันนับร้อย ๆ คน

ขบวนรถราว ๖๐ คันที่ติดตามไปส่งขบวนเชิญอัฐิธาตุจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เดินทางไปถึงกองบัญชาการตำรวจน้ำที่วัดบางนางเกริง สมุทรปราการ เมื่อเวลา ๑๔.๔๕ น. ของวันอาทิตย์ที่ผ่านมานี้ แต่มีผู้ได้ลงไปกับเรือ "ตำรวจราชานุภาพ" ของตำรวจน้ำประมาณ ๒๕๐ คน ขณะที่ผู้ไปส่งอีกราว ๘๐๐ คนได้แต่ยืนโบกมืออยู่บนฝั่ง

จากการขอร้องของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เรือดำรงราชานุภาพได้เดินผีจักรออกสู่ทะเลลึก เพื่อให้อัฐิธาตุและอังคารของท่านปรีดีได้ลอยลงสู่ผืนน้ำที่ใสสะอาดปราศจากโคลนเลน ประมาณว่าจุดที่เรือจอดทอดสมอเพื่อการลอยอัฐิธาตุ ห่างจากสันดอนปากอ่าวไทยราว ๑๕ กิโลเมตร

ผู้บังคับการเรือ "ดำรงราชานุภาพ" เปิดเผยว่าเรือของตำรวจน้ำเคยได้รับเกียรติให้ปฏิบัติหน้าที่เชิญอัฐิธาตุและอังคารของบุคคลสำคัญ ๆ มาแล้วก็จริง แต่ไม่เคยมีบุคคลผู้ที่มีความสำคัญในระดับของท่านปรีดี ซึ่งเคยเป็นนายกรัฐมนตรีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและรัฐบุรุษอาวุโสมาก่อน

และในการนี้ เรือดำรงราชานุภาพได้ทอดสมอปล่อยบันไดกาบขวาของเรือเพื่อให้นายศุขปรีดา พนมยงค์ บุตรชายเพียงคนเดียวที่ยังมีชีวิตอยู่ของท่านผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นำอัฐิธาตุ อังคารของท่านปรีดี และอัฐิธาตุของมหาอำมาตย์ตรี พระยาชัยวิชิตวิศิษฐ์ธรรมธากา และภริยา ซึ่งเป็นบิดามารดาของท่านผู้หญิงพูนศุขลงไปลอยถึงผิวคลื่น โดยมีตำรวจรักษาการประจำเรือราว ๒๐ นาย ตั้งแถวทำความเคารพพร้อมทั้งเป่าหวูด อันถือเป็นพิธีการสูงสุดที่เรือดำรงราชานุภาพจะสามารถจัดให้ได้

ดอกไม้ พวงหรีด จากกุหลาบ มะลิและดอกรักนับพัน ๆ ดอกที่โปรยปรายลงจากเรือลอยลำริมอยู่บนผิวคลื่นเขียวมรกต กลายเป็นจุดศูนย์กลางที่เรือบินที่ใหญ่ที่สุดของตำรวจน้ำลำนี้แล่นผ่านเวียนอ้อม ๓ รอบเป็นการแสดงความเคารพครั้งสุดท้ายในขณะที่อัฐิธาตุและอังคารของท่านปรีดี จมลงสู่ก้นทะเลหายลับไปในความลึกที่เย็นจัดตามความปรารถนาสุดท้ายของผู้วายชนม์

ในช่วงวันเดียวกันนั้น นายมารุต บุนนาค รักษาการรัฐมนตรีสาธารณสุข และนางสาวบังอร อิ่มโอชา เลขาธิการรัฐสภา เป็นส่วนหนึ่งของแขกผู้มีเกียรติจำนวนมาก ที่เดินทางไปร่วมพิธีวางพวงมาลา ณ อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ หน้าศึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อเวลา ๐๙.๓๐ น. ซึ่งสถานทูตหลายแห่งในประเทศไทยได้ส่งผู้แทนของตนมาร่วมพิธีดังกล่าวนี้ รวมทั้งเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนและเวียดนามด้วย

ประมาณว่ามีประชาชนผู้เดินทางมาร่วมงานวันสุดท้ายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อนที่อัฐิธาตุของท่านปรีดีจะถูกเชิญไปลอยในอ่าวไทย มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ พันคน จนแน่นขนัดบริเวณอนุสรณ์สถาน อันได้จัดให้มีการสวดพระพุทธมนต์โดยพระสงฆ์ที่

ทรงสมณศักดิ์สูง ๑๐ รูป รวมทั้ง สมเด็จพระญาณสังวร (วัดบวรนิเวศ) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วัดมหาธาตุ) สมเด็จพระธีรญาณมุนี (วัดปทุมคงคา) เป็นอาทิ โดยเจ้าภาพได้นำผ้าไตร ๑๐ ไตร ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานมาเพื่อร่วมพิธีทอดผ้ามหาบังสุกุล ถวายแด่พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป ด้วย ⁂

จาก *แนวหน้ารายวัน* ฉบับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙

Pridi's ashes strewn over gulf in solemn ceremony

The ashes of late statesman Pridi Banomyong were scattered in the Gulf of Thailand in a solemn ceremony attended by about 200 people aboard a police patrol craft yesterday.

The ashes were brought in a procession from Thammasat University to the Marine Police Headquarters in Samut Prakarn from which they were put aboard "Damrong Rajanuparb" boat to be taken to the gulf.

Pridi's ashes were strewn at 5.10 p.m. along with those of his son Pal Banomyong and Chamkad Plangkul, a former member of the "Seri Thai Movement," who died in China.

Thanpuying Poonsuk Banomyong said she felt overwhelmed by the large number of people who turned up for the ceremony.

"We are only physically apart. But we still share the ideology and thoughts together," she said of her late husband.

Pridi, a member of the Council of Regents, prime minister, founder of Thammasat University and leader of the Seri Thai Movement, died in Paris three years ago after almost 40 years of political exile. His ashes were flown back to Bangkok on May 7.

THE NATION May 12,1986

Pridi's ashes strewn in Gulf

About 300 people came to bid farewell to elder statesman Pridi Banomyong when his ashes were scattered in the Gulf of Thailand yesterday.

"He came from nothingness and returned to nothingness," said one of the relatives who solemnly witnessed the ritual from the deck of a Marine Police vessel, Damrong Rajanuparb.

Some 300 people, including Thanpuying Poonsuk, Thammasat University lecturers and students, members of the Press and Mr. Pridi's relatives, were also present to say farewell to the statesman.

The events began with a wreath-laying ceremony at Mr. Pridi's statue at Thammasat University. Among the 500 or so people who attended the ceremony were former prime minister Luang Thamrong Navasawas and some survivors of the 1932 Revolutionary Council, former Free Thai Movement members and Sir Andrew Gilchrist, head of the British 136 Special Force Unit which worked closely with the Free Thai Movement during the Second World War.

It was followed by religious ceremonies. Then the urn carrying the late statesman's ashes was transferred in a procession of cars from Thammasat University to Samut Prakarn where another brief ceremony was held.

The urn was taken on board the Damrong Rajanuparb patrol boat, which sailed for about two hours into the Gulf

of Thailand where Mr. Pridi's ashes and those of his son, Pal, were scattered into the sea.

BANGKOK POST May 12, 1986

Devoted tributes as the great teacher returns

The late Pridi Banomyong came home yesterday, ending nearly 40 years of political exile.

More than a thousand people, including monks, students, academics, diplomats and politicians, thronged Don Muang Airport as Thanpuying Poonsuk brought her husband's ashes in an urn off a flight from Paris.

Mr. Pridi, a member of the Council of Regents, prime minister, founder of Thammasat University and leader of the Seri Thai, died three years ago in Paris.

The airport began to fill before 6.30 a.m. A VIP room had been booked by Thammasat University but the people who had come to see the Acharn's return spilled out into the car park.

Thanpuying Poonsuk said she was deeply touched by what she saw.

The ashes were received by two Thammasat students

to signify that his ideals live among the younger generation.

More than a hundred monks led a procession from the airport for his native Ayudhaya.

Present were House Speaker Uthai Pimchaichon, Democrat spokeswoman Supatra Masdit, Suthep Wongkamhaeng, Sulak Sivaraksa, Wong Polnikorn, Prof Pairoj Jayanam and Thammasat rector Khunying Nongyao Chaiseri.

Mr. Uthai said he could not explain the absence of government representatives. He did not think Mr. Pridi, even in death, remained a threat to someone in power, but felt that some people "lacked courage."

Thai students and a senior official of the French Ministry of External Affairs had gone to pay respects before the flight left France.

An elderly veteran of the Seri Thai said : "My heart told me to come when I heard of Acharn's return. It's the least anyone can do to pay respect to a truly good man."

Thammasat students, some of whom had travelled overnight, said: "We are here to receive our father where he belongs, the country he had loved so dearly."

A Vietnamese diplomat said Mr. Pridi had "helped us in our struggle for independence from the French."

On Friday, a procession led by the Supreme Patriarch

will bring the ashes to Thammasat before they are scattered in the Gulf of Thailand on Sunday, the late statesman's birthday.

BANGKOK POST May 12, 1986

ขอขอบพระทัยและขอบพระคุณท่านที่ไปร่วมงานไว้อาลัยรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งดิฉันมีความซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง หากมีข้อบกพร่องประการใดขอประทานอภัยด้วย สำหรับท่านที่ยังไม่รับหนังสือที่ระลึกในงานนี้ โปรดติดต่อที่มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ๑๗๒ ซอยสวนพลู กทม. ๑๐๑๒๐

พูนศุข พนมยงค์

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *แจ้งความ*

ฉบับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๙

● ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ฝากขอบพระทัยและขอบคุณทุกท่านที่ไปร่วมงานไว้อาลัยรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เป็นครั้งสุดท้าย สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้รับหนังสือที่ระลึกในงานนี้ ติดต่อได้ที่มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ๑๗๒ ซอยสวนพลู กทม. ๑๐๑๒๐ ⚠

จาก *แนวหน้ารายวัน* คอลัมน์ *บุคคลแนวหน้า*

ฉบับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๙

● ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ตัวเป็นเกลียว-เกลียวคล้ำๆ–กำกับการบันทึกเทปวีดีโอในวันลอยอัฐิธาตุ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ที่ปากอ่าวไทยอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย ⚓

จาก *ไทยรัฐ* คอลัมน์ *คัทลียา* ฉบับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๖

● ต้นตันใจ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ขอขอบคุณทุกท่านที่ไปร่วมไว้อาลัยรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ⚓

จาก *ไทยรัฐ* คอลัมน์ *บุคคลในข่าว* ฉบับวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖

ภาค ๓

นานาทัศนะ หลังลอยอัฐิธาตุ

อัฐิธาตุ

เมื่อวันสองวันมานี้ท่านผู้อ่านคงได้อ่านข่าวเกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ อดีตนายกรัฐมนตรี ที่ได้รับการเรียกชูเกียรติคุณอย่างหนึ่งว่ารัฐบุรุษอาวุโส ที่ถึงแก่อสัญกรรมที่ประเทศฝรั่งเศส และทำพิธีฌาปนกิจที่นั่น แล้วต่อมาได้นำสิ่งที่เหลืออยู่จากการถูกไฟไหม้กลับมาเมืองไทย เพื่อนำไปบรรจุไว้ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สิ่งที่เหลือที่นำกลับมาเมืองไทยและได้นำไปบำเพ็ญกุศลสมเกียรติท่านผู้ถึงอสัญกรรมนั้น เรียกกันในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า "อัฐิธาตุ" คำนี้อ่านให้ออกเสียง ๓ พยางค์ว่า อัด-ถิ-ทาด ขอประทานโทษท่านผู้รู้ ผมมิได้เจตนาสอนการอ่านภาษาไทยให้ท่าน แต่ผมเจตนาเพียงว่าเมื่อเด็ก ๆ ก็ดี ท่านผู้อ่านบางท่านก็ดี อ่านไม่ถูกจะได้อ่านถูกนั่นหรอก

คำว่าอัฐิธาตุเข้าใจว่าไม่มีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีแต่คำแยกกันซึ่งแยกกันอยู่คนละแห่ง คืออัฐิคำหนึ่ง ซึ่งแปลว่ากระดูก และธาตุอีกคำหนึ่ง ซึ่งแปลได้หลายอย่าง

พจนานุกรมที่ผมได้อ้างถึงข้างต้นได้อธิบายคำว่าธาตุไว้ว่า

"น. กระดูกพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ โดยทั่ว ๆ ไปเรียกรวมกันว่าพระธาตุ, ถ้าเป็นกระดูกพระพุทธเจ้าเรียกว่าพระบรมธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ, ถ้าเป็นกระดูกพระอรหันต์เรียกว่าพระธาตุ, ถ้าเป็นกระดูกส่วนหนึ่งส่วนใดของพระพุทธเจ้า ก็เรียกตามความหมายของคำนั้น ๆ เช่น พระอุรังคธาตุ พระทันตธาตุ, ถ้าเป็นผมของพระพุทธเจ้า เรียกว่าพระเกศธาตุ;... (ถิ่นอีสาน) เจดีย์ที่บรรจุกระดูกคนที่เผาแล้ว..."

ผมว่ากระดูกเป็นของแข็ง และเป็นธาตุอย่างหนึ่งในธาตุ ๔ ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา คือปฐวีธาตุ–ธาตุดิน เป็นต้น กระดูกจึงอยู่ในประเภทปฐวีธาตุ อัฐิหรือกระดูกจึงเป็นธาตุอย่างหนึ่ง และกระดูกคนสำคัญจึงเรียกว่าธาตุ เรียกให้เต็มคำว่าอัฐิธาตุ

คำว่าธาตุที่พจนานุกรมว่าหมายถึงเจดีย์บรรจุกระดูกนั้นมิใช่ภาษาถิ่นอีสานอย่างเดียว เพราะเป็นภาษาไทยเหนือและภาษาไทยทางภาคใต้ด้วย โปรดดูพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระ

ธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีและพระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ถ้าภาษาไทยกลาง สถานที่ที่บรรจุกระดูกทั้งของคนสำคัญและไม่สำคัญเรียกว่าเจดีย์ทั้งนั้น เช่น พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ที่ว่านั้นผมแย้งราชบัณฑิตหรอกครับ ⚠

จาก *สยามรัฐ* คอลัมน์ *พูดไทย-เขียนไทย*

ฉบับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ผู้ประศาสน์การมีเพียงคนเดียว

เคยมีประกาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยว่า ให้ชาวธรรมศาสตร์ไปร่วมกันเททองหล่อรูปเคารพของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การ ที่มหาวิทยาลัยเพื่อเอาไปประดิษฐานไว้เป็นที่ระลึก ณ มหาวิทยาลัยแห่งนั้น หลังจากนั้นไม่ทันไร วิทยุแห่งเดียวกันนั้นก็กลับออกข่าวใหม่ว่า จะมีการเททองหล่อพระพุทธรูปสี่องค์แยกไปประดิษฐานไว้ที่มหาวิทยาลัย ที่สโมสรธรรมศาสตร์ และที่วิทยาเขตอีกสองแห่ง ในการนี้ไม่นาน. . .เรื่องหล่อรูป ดร.ปรีดีเงียบไป

ดร. ปรีดี "ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" ซึ่งดร. ปรีดีเป็นผู้ตั้งขึ้นเองหลังจากเปลี่ยนการปกครองแผ่นดินควบคู่ไปกับการตั้งธนาคารชาติ ต่อมามหาวิทยาลัยนี้ถูกพวกทหารฟาสซิสต์ยึดไป ขับไล่ ดร. ปรีดีไปนอกประเทศหลายครั้ง จน

ในที่สุดก็ไปตายที่ประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่นั้นมาตำแหน่งผู้ประศาสน์การก็เป็นอันยกเลิกมีตำแหน่งอธิการบดีขึ้นมาทำหน้าที่แทน และนับแต่นั้นมาก็ไม่มีผู้ประศาสน์การอีกแล้ว คำว่า "อธิการบดี" มีสำเนียงไปทางพระ ไม่เหมาะกับชื่อผู้ปกครองและชื่อนามหาวิทยาลัยของฆราวาส ที่ว่ามีสำเนียงไปทางพระก็เพราะมีตำแหน่งในการปกครองวัดตำแหน่งหนึ่งเรียกว่า "เจ้าอธิการ" พระทำผิดวินัยก็เรียกว่ามีอธิกรณ์ หากเรียกว่าอธิการบดีก็อาจโน้มนำไปทางสมภารเจ้าวัดได้ ชื่อมหาวิทยาลัยมีคำว่า "ธรรมศาสตร์" ก็อาจมีผู้คิดว่าคงจะเกี่ยวกับศาสนาอยู่แล้วแท้จริงคำ "ธรรมศาสตร์" หมายถึงกฎหมายบ้านเมือง หาได้หมายถึงเรื่องทางศาสนาไม่ มีคำว่า "คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์" เรียกคัมภีร์หรือบัญญัติกฎหมายโบราณเป็นที่รู้กันทั่วไปดี คำว่า "มนู" ก็ถูกใช้เรียกเป็นชื่อผู้พิพากษามาแต่เดิมในฐานเป็นราชทินนาม ในตำราโบราณที่เรารับมาจากอินเดียโบราณกล่าวว่า เจ้ากฎหมายคือพรหมชื่อท้าวมนู ในตำราไทยโบราณเรียกเจ้ากฎหมายว่า พระมโนสาราจารย์ และได้ทำเป็นรูปของมโนสาราจารย์นั่งแท่นชูตาชั่งอยู่ชื่อหรือราชทินนามของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก็มีคำ "มนู" อยู่ในนั้นคือหลวงประดิษฐ์มนูธรรม คำ "มนูธรรม" ก็คือกฎหมายของท้าวมนูมหาพรหมตามความเชื่อแต่ก่อน คำ "ธรรมศาสตร์" ที่เป็นชื่อ

ของมหาวิทยาลัยนั้นตรงกับคำว่า *moral sciences* และดังนั้นตรา ของมหาวิทยาลัยจึงทำเป็นรูป พระธรรมจักร มีรัฐธรรมนูญตรงกลาง หมายถึงกฎหมายต้องเที่ยงธรรม และยึดถือหลักรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยด้วย รัฐธรรมนูญในที่นี้หมายถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามที่เป็นหลักประชาธิปไตย มิใช่รัฐธรรมนูญที่มีหลักการอย่างอื่น และ "ประชาธิปไตย" ที่ว่านั้นก็คือว่าต้องเป็นประชาธิปไตยตามแบบอย่างที่คณะราษฎรนำมาประดิษฐานไว้เป็นหลักการปกครองใหม่ของประเทศไทย รูปธรรมก็คือหลักการแห่งรัฐธรรมนูญฉบับแรกหรือฉบับที่หนึ่ง การแก้ไขรัฐธรรมนูญในระยะต่อมาจะมากน้อยสักเท่าไรก็ตาม หากไม่ยึดถือหลักรัฐธรรมนูญฉบับหนึ่งแล้วก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยตามที่คณะราษฎรนำมา ส่วนใครจะว่าฉบับไหนเป็นประชาธิปไตยจริงจังหรือไม่นั้นก็ตามแต่อัธยาศัยของผู้กล่าวนั้นเองเป็นส่วนตัว ประชาธิปไตยที่คณะราษฎรนำมาและจารึกรับรองลงในรัฐธรรมนูญฉบับแรกอย่างชัดแจ้งนั้น เป็นประชาธิปไตยกระฎุมพี ประชาธิปไตยของชนชั้นกระฎุมพีหรือบูรีชน หรือที่มีเรียกกันว่าชนชั้นนายทุนไทย ผู้ทำการโค่นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว เปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยอำนาจจำกัด แม้นว่าคำ "ประชาธิปไตย" จะเคยมีใช้ตั้งแต่ครั้งสมัยระบอบทาสของโรมัน

ทว่าคำ "ประชาธิปไตย" ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันทั้งหมดก็เป็นเพียงคำที่พวกกระฎุมพีซึ่งโค่นอำนาจปกครองของพวกเจ้าศักดินาลง นำมาใช้เรียกระบอบของตนเท่านั้น จึงมีความหมายตามที่ว่านี้ หาได้มีความหมายเหมือนอย่างในสมัยทาสไม่ หัวใจสำคัญของระบอบแห่งชนชั้นกระฎุมพีก็คือ กรรมสิทธิ์เอกชนในปัจจัยการผลิต และดังนั้นระบอบประชาธิปไตยของพวกเขาจึงเป็นระบอบที่ดำเนินกรรมสิทธิ์เอกชนในปัจจัยการผลิต การที่ชนชั้นกระฎุมพีหรือพวกชนชั้นนายทุนทำเช่นนี้ ก็เพื่อสถาปนาและพัฒนาการผลิตทุนนิยมของพวกเขา และรักษาผลประโยชน์เอกชนของพวกเขา ซึ่งเนื้อแท้ที่สำคัญก็คือการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากชนชั้นกรรมกรนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ กฎหมายของพวกชนชั้นกระฎุมพีหรือชนชั้นนายทุนก็เป็นกฎหมายที่คุ้มครองกรรมสิทธิ์เอกชนในปัจจัยการผลิตของพวกเขา กฎหมายหลักที่เป็นแบบอย่างของเรื่องนี้ก็คือ กฎหมายนโปเลียน ประมวลกฎหมายนโปเลียนหรือ "โค้ดนโปเลียน" นั่นเอง กฎหมายของพวกกระฎุมพีในโลกนี้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเขียนพลิกแพลงอย่างไรก็ไม่พ้นไปจากหลักของกฎหมายนโปเลียนนี้ได้ กฎหมายนี้ได้คุ้มครองสิ่งที่เรียกว่า "กระฎุมพีสิทธิ์" อย่างมั่นคง ในระบอบสังคมนิยมซึ่งเป็นระบอบแห่งระยะผ่านทางประวัติศาสตร์อันยาวนานทั้งระยะ ก่อนข้ามไปสู่ระบอบคอม

มิวนิสต์นั้นก็เป็นระยะแห่งกระฎุมพีสิทธิ์ หรือระยะสิทธิ์แห่งพวกกระฎุมพีที่ไม่มีพวกกระฎุมพีนั่นเอง ผู้ใดไม่เข้าใจเรื่องนี้และด่วนทำลายกระฎุมพีสิทธิ์เร็วเกินกว่าความจริง ก็ย่อมจะกระทำความผิดเอียง "ซ้าย"

ด้วยเหตุนี้ที่เรียกว่าการปฏิวัติประชาธิปไตยนั้น เนื้อแท้แล้วก็เป็นการปฏิวัติกระฎุมพี (ที่เคยเรียกว่าการปฏิวัติชนชั้นนายทุน) เพื่อสถาปนาระบอบขูดรีดของชนชั้นกระฎุมพีขึ้นทั่วทั้งสังคม การปฏิวัติกระฎุมพีที่สำคัญก็คือ ปลดปล่อยพลังผลิตเกษตร คือทาสกสิกรและชาวนาเอกเทศทั่วไป เหตุนี้จึงได้รับการสนับสนุนจากเลกและไพร่จากชาวนาและพวกอนุกระฎุมพีทั้งหมด นั่นก็คือพวกกระฎุมพีเป็นเจ้าก็เจ้าการของการปฏิวัติประชาธิปไตย เป็นผู้นำการปฏิวัติประชาธิปไตย เป็นผู้นำชาวนาโดยส่วนรวม เมื่อพวกกระฎุมพีจะสถาปนาระบอบขูดรีดทุนนิยม ก่อนอื่นเขาก็จะต้องปลดปล่อยพลังผลิตในสังคมที่เป็นชาวนาให้ชาวนาเป็นอิสระ เลิกล้มระบอบทาสกสิกรและทำลายเศษเดนของศักดินานิยมให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ก็เพื่อชาวนาที่เป็นอิสระแล้วจะได้สามารถขายพลังแรงงานของตนให้แก่ชนชั้นกระฎุมพีหรือชนชั้นนายทุนในโรงงาน การผลิตทุนนิยมถึงจะสามารถดำเนินไปได้ ในสมัย ร.๕ ทาสกสิกรทั้งหมดอยู่ใต้อาณัติของเจ้าที่ดินศักดิ

นา ไม่เป็นอิสระ ไม่สามารถขายพลังงานของตนให้แก่พวกกระฎุมพี โดยเฉพาะพวกทุนผูกขาดสากล คือ พวกจักรพรรดินิยมที่รุกเข้ามาในเมืองไทยขณะนั้น เหตุนี้พวกจักรพรรดินิยมจึงได้ยุยงส่งเสริมและสนับสนุนให้ ร. ๕ ดำเนินการปฏิรูปสังคม ปลดปล่อยทาสกสิกรให้พ้นอำนาจของพวกเจ้าที่ดินศักดินา ซึ่งในเวลานั้นตัวใหญ่ที่สุดคือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน การต่อสู้ระหว่าง ร.๕ กับสมเด็จเจ้าพระยา ฯ เป็นไปอย่างดุเดือด แต่เนื่องจากจักรพรรดินิยมหนุนหลัง และ ร.๕ มีกำลังของพวกเจ้าที่ดินศักดินาหัวใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนระบอบขูดรีดทางที่ดินของตน "ส่วนหนึ่ง"(เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น)ไปเป็นการขูดรีดทางทุนนิยม ช่วยเหลือกับมีการต่อสู้ของมวลชนชาวนา และพวกไพร่ทาสเป็นกำลังผลักดันช่วยที่สำคัญ ฉะนั้นการปฏิรูปของ ร.๕ จึงได้บรรลุผลโดยพื้นฐานการต่อต้านอย่างทรหดของพวกเจ้าศักดินาหัวดื้อในสมัยนั้นทำให้การปฏิรูปของ ร.๕ ต้องยืดเยื้อยาวนานไป อย่างไรก็ดี การปฏิรูปครั้งนั้นก็เป็นเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ระบอบศักดินาถูกทำลายไปทีละก้าวทีละน้อยก็จริง ทว่าการขูดรีดชาวนาในที่ดินอันเป็นระบอบขูดรีดศักดินานั้นยังดำรงอยู่บริบูรณ์ พวกกระฎุมพีสามารถก่อกำเนิดและเติบโตขึ้นไประดับหนึ่งก็จริง ทว่าไม่สามารถดำเนินก้าวหน้าต่อไปโดยอิสระ

ทั้งนี้เพราะอุปสรรคที่เกิดจากการสมคบกัน ระหว่างจักรพรรดินิยมนักล่าเมืองขึ้นกับเจ้าศักดินาไทย ที่ยังมีอำนาจเหลืออยู่อย่างมากมายมิได้ถูกทำลายไป เพราะไม่มีการปฏิวัติกระฎุมพี ดังนั้นจักรพรรดินิยม จึงได้กลายเป็นกำลังที่ค้ำจุน ให้การขูดรีดศักดินานิยมยังมีอยู่ต่อไปอีกอย่างมั่นคง และศักดินานิยมก็ได้กลายเป็นรากฐานการขูดรีดและปล้นสะดมประเทศไทยของจักรพรรดินิยม เป็นผู้ช่วยให้จักรพรรดินิยมสามารถดำเนินการปล้นสะดมประเทศไทยและขูดรีดประชาชนไทยได้อย่างเสรี เหตุนี้เองจึงทำให้ประเทศไทยสามารถดำรงรักษา "ความเป็นเอกราช" ของตนไว้ได้ ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นโดยตรงของจักรพรรดินิยมเหมือนประเทศเพื่อนบ้านรอบ ๆ แต่ "เอกราช" หลอกๆ ที่ว่านี้เป็นแต่เพียง "เอกราชทางรูปแบบ" เล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น แท้แล้วจักรพรรดินิยมได้อาศัยการยินยอมของศักดินานิยมเข้าปกครองประเทศไทยทางอ้อม สภาพเช่นนี้ คือ สภาพที่เลนินเรียกว่าสภาพของประเทศกึ่งเมืองขึ้น สิ่งที่เราเห็นได้ชัดก็คือ สภาพนอกอาณาเขตมิได้ถูกยกเลิกไป สัญญาไม่เสมอภาคกับจักรพรรดินิยมยังมีอยู่อย่างครบถ้วน การเข้าร่วมในมหายุทธสงครามจักรพรรดินิยมครั้งที่หนึ่งของ ร.๖ ไม่สามารถแก้ปัญหานี้ให้ตกไปได้ และสิ่งเหล่านี้เองที่คณะราษฎรถือเป็นข้ออ้างสำคัญในการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองแผ่นดินเมื่อปี ๒๔๗๕ ซึ่งสึกหาระเสือะปีนเห็นหน้าและมี ดร. ปรีดี พนมยงค์เป็นผู้กลใจ และจัดตั้งหลังปี ๒๔๗๕ คณะราษฎร โดยดร. ปรีดี ได้พยายามเลิกสัญญาไม่เสมอภาคนั้นสำเร็จ เลิกสภาพนอกอาณาเขตโดยสิ้นเชิง ทว่าก็ยังไม่สามารถเลิกระบบขูดรีดศักดินานิยม ชาวนายังไม่มีที่ดินทำกินของตนเองโดยสมบูรณ์ รูปแบบการขูดรีดชาวนาในเงื่อนไขใหม่ได้เกิดขึ้นต่าง ๆ นานา พวกกระฎุมพีเองก็ยังไม่สามารถพัฒนาทุนนิยมของตนให้ใหญ่โต เพราะจักรพรรดินิยมยังขัดขวางอยู่และพวกศักดินาที่ตนเองไปประนีประนอมด้วยนั้นก็ยังอยู่ ยังรักษาระบบขูดรีดของเขาไว้อยู่ ในสิบปีหลังนี้ หลังจากที่ได้เปิดให้ทุนต่างประเทศเข้ามาดำเนินการขูดรีดเต็มที่ได้ ทุนนิยมได้เฟื่องขึ้นในระดับที่แน่นอน แต่นี่เป็นแต่เพียงรูปภายนอกและปรากฏการณ์ที่ฉาบฉวยดุจดอกมะเขือ โดยความเป็นจริงแล้ว ด้านหนึ่งทรัพยากรทุกชนิดในประเทศได้ถูกจักรพรรดินิยมและทุนผูกขาดต่างประเทศปล้นสะดมไป "อย่างหวานหมู" จนจะเหือดแห้งอยู่แล้ว กระทั่งแรงงานก็ถูกส่งออกไปขายยังต่างประเทศด้วยราคาถูกน่าใจหาย อีกด้านหนึ่งความเฟื่องดังกล่าวนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นหนี้ข้าต่างประเทศ คือพวกจักรพรรดินิยม อย่างท่วมท้นล้นหลาย เมื่อใดเจ้าหนี้ทวงถาม เมื่อนั้นไทยก็จะไม่มีความสามารถ

ชำระหนี้ได้ ก็จะต้องล้มละลาย พวกผู้จัดการบริษัทคือพวกปกครอง
ปฏิกิริยาที่ขูดรีดทั้งหลายก็จะหนีไปหมดเหมือนพวกเท้าแชร์ เวลาน้
เขาก็ได้โอนทรัพย์สินหนีไปซ่อนไว้ต่างประเทศทุกวัน เรื่องนี้เป็น
ความลับที่เปิดเผยทั่วไปวิทยุรัฐบาลได้ออกข่าวเรื่องนี้เรื่อย ๆ การลง
ทุนต่างประเทศล้วนแต่เป็นทุนฉาบฉวยที่ทำกำไรมหึมาให้ได้ระยะ
สั้นที่สุด พวกเขาลงทุนอย่างเสี่ยงภัยทั้งสิ้น

เมื่อคณะราษฎรทำรัฐประหารเปลี่ยนการปกครองนั้น พวก
เขาไม่ได้คาดคิดถึงสภาพอย่างในปัจจุบันนี้ พวกเขาคิดซื่อ ๆ ว่า จะ
สร้างระบอบทุนนิยมและจะทำให้ประเทศไทยเป็นอิสระและเฟื่องฟู
พวกเขาคิดว่าระบอบใหม่ในประเทศไทย ที่พวกเขานำมาให้นี้จะมั่น
คงถาวร ดังนั้นโครงการของพวกเขาก็เป็นโครงการที่หนักแน่นอยู่
พวกเรามักพูดกันถึง *โครงการสมุดปกเหลือง* ของหลวงประดิษฐ์มนู
ธรรม แต่เราไม่เคยพูดถึงการพยายามตั้งโครงการถาวรที่จะทำให้ระ
บอบทุนนิยมสถิตเสถียรในประเทศไทย เค้าโครงการเศรษฐกิจของ
คณะราษฎร เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของความพยายามเปลี่ยนระบบ
เศรษกิจซึ่งเป็นรากฐานของสังคม แต่โครงการอีกส่วนหนึ่งซึ่งมี
ความสำคัญมากก็คือ การสร้างโครงสร้างชั้นบนของสังคมใหม่ให้
เป็นโครงสร้างชั้นบนของสังคมทุนนิยมของพวกกระฎุมพี เพื่อการ

ดร. ปรีดีได้ดำเนินการสร้างหลายอย่าง ที่สำคัญก็คือการตั้งธนาคารชาติ และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แท้จริง การตั้งมหาวิทยาลัยนั้นก็คือ การเพาะผู้ปฏิบัติงานใหม่ให้แก่ระบอบของพวกกระฎุมพีนั่นเองคือการเพาะผู้ปฏิบัติงานกระฎุมพีขึ้นจำนวนหนึ่งในระบบของตนเองพวกขุนนางเก่าฝังหัวในระบอบเก่า แก้ยาก พวกนักเรียนเก่าก็ถูกอบรมมาอย่างเก่า เปลี่ยนยาก เพราะฉะนั้น ดร. ปรีดีจึงได้สร้างระบบใหม่ทางการศึกษาขึ้นโดยสิ้นเชิง วิชาที่สอนก็เป็นวิชาอย่างใหม่กฎหมายที่สอนก็เป็นกฎหมายกระฎุมพี ที่เดินตามรอยครรลองของโค้ดนโปเลียนหมดจด ทฤษฎีการเมืองก็เป็นทฤษฎีใหม่ของพวกกระฎุมพีสากล มิใช่เป็นทฤษฎีศักดินาแบบเก่า ผู้เข้าเรียนก็เป็นคนใหม่หมดส่วนใหญ่หรือโดยพื้นฐาน เป็นคนในชั้นกระฎุมพีหรือกระทั่งพวกคนยากจน เหตุนี้ค่าเล่าเรียนจึงถูกที่สุด การรับนักศึกษาก็กว้างขวางโดยรับทั่วไปไม่จำกัดวิทยฐานะดังมหาวิทยาลัยอื่น การสอนก็ใช้ระบบใหม่สิ้นเชิงรวมทั้งการสอบด้วย โดยสอบเก็บเป็นรายวิชาได้ ระบบคะแนน ก็ใช้ระบบห้าคะแนนและมีสอบสัมภาษณ์แบบเซ็มมินาร์เพื่อเลือกเฟ้นบุคคลที่มีทรรศนะแบบใหม่ทั้งหมด คำว่า มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) เป็นตลาดวิชานั้นดังมากในสมัยนั้น ดร. ปรีดียังจัดตั้งนิคมมธก. ขึ้นรับนักศึกษาที่

ประสงค์จะมาอยู่ด้วยกันแบบโรงเรียนกินนอนอีกมีจำนวน ๑๐๐ คน
อยู่ในสองตึกใหญ่แยกอยู่ด้านท่าพระจันทร์กับด้านท่าช้างตึกละ ๕๐
คน ผู้ปกครองนิคมเป็นศาสตราจารย์ชาวอังกฤษชื่อ ดร. เจ เอช
ฮัตเจรสันซึ่งได้มากินนอนร่วมกับนักศึกษาอย่างสนิทสนม กำลังใหม่
เพื่อระบอบทุนนิยมกระฎุมพีได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดียิ่ง

ชื่อของมหาวิทยาลัยที่เติมคำว่า "การเมือง" เข้าไปข้างท้าย
นั้นเป็นเรื่องอึกทึกมาก ทำให้คนทั้งหลายหันมาสนใจการเมืองกัน
อย่างจริงจังว่าคืออะไรกันแน่ แต่คนพวกหนึ่งก็กลัวเพราะรู้ว่า "การ
เมือง" นั้นคือการเมืองกระฎุมพีที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพวกเขา ในที่สุด
พวกเขาก็หาเรื่องทำลายเสีย โดยตัดคำนี้ออกจากชื่อของมหาวิทยาลัย
คล้ายกับว่าเมื่อได้ตัดชื่อที่ว่า "การเมือง" นี้ออกเสียแล้วก็จะไม่มีการ
เมืองของพวกกระฎุมพีในเมืองไทยอีก เราท่านเห็นฉนัดแล้วว่า เวลา
นี้การเมืองกระฎุมพีเฟื่องเพียงไรในเมืองเรา โดยไม่ต้องมีคำนี้ห้อย
ท้ายชื่อมหาวิทยาลัย

ดร. ปรีดีได้ตั้งใจอบรมสั่งสอนวิชาการเมืองแก่นักศึกษาของ
มธก. เต็มที่ จนบัดนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานของระบอบการเมืองไทย
ระดับหนึ่งไปแล้ว ก็พาประเพณีที่ดังในชั้นหลังนั้นในตอนแรกยังไม่
มีอะไรมาก นอกจากการแข่งขันฟุตบอลระหว่างสองมหาวิทยาลัย

งเป็นสถาบันการศึกษาสูงสุด เวลานั้นยังไม่มีมหาวิทยาลัยอื่นเกิด
น สนามที่ใช้ก็เป็นสนามที่ดีที่สุดในสมัยนั้น คือ สนามโรงเรียน
วนกุหลาบวิทยาลัย ต่อมาย้ายไปที่สนามกีฬาแห่งชาติ เมื่อเล่นกัน
รั้งแรก จุฬาฯ เขามีสีของเขาคือสีชมภู แต่มธก. ยังไม่มีสี ดังนั้นจึง
ป็นเรื่องยุ่งยาก ชาวนิคมที่เข้าร่วมเป็นกำลังสำคัญในกีฬานั้นจึงได้
สนอง่ายๆ ให้ใช้สีเหลือง-แดงเป็นสีของมหาวิทยาและได้แต่งเพลง
ระจำมหาวิทยาลัยขึ้น เพลงนั้นมีคำหนึ่งว่า "เหลืองของเราคือธรรม
ระจำจิต แดงของเราคือโลหิตอุทิศให้" ผู้แต่งเป็นกวีและปัญญา
นชั้นสูงมีชื่อของเมืองไทยขณะนั้น คือขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจ
าคพันธุ์) ผู้แต่งเพลงชาติชื่อดัง เพลงของเขามีพลังและมีความ
มายเด่นชัดมาก น่าเสียดายที่ต่อมาเขาได้กลายเป็นนักคัดค้านประ
าชน คัดค้านการปฏิวัติของประชาชนไปพร้อมๆ กับสหายคู่หูของ
าอีกผู้หนึ่ง ซึ่งก็ชื่อดังเหมือนกัน ทำงานอยู่ที่กระทรวงพาณิชย์
หมือนกัน ต่อมาการกีฬาระหว่างสองมหาวิทยาลัยได้เพิ่มกีฬารักบี้
ุตบอลขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจุฬาฯ มีเปรียบมาก ผู้อบรมผึกหัดทาง
ฬาฯ ก็คือ มจ. จันทรฯ ส่วนทางมธก. นั้น ผู้ผึกฟุตบอลคือ ขุน
ระเสริฐศุภมาตรา และต่อมาคือ นายโฉลก โกมารกุล ณ อยุธยา
ฬารักบี้นั้นนายโฉลกเป็นผู้ผึกแต่ผู้เดียว ถัดจากนั้น มธก. ได้เสนอ

แข่งเรือกรรเชียงโดยนายโฉลกเป็นผู้ผึกอีก แต่จุฬา ฯ อ้างว่าไม่มีน้ำ
จึงไม่เอา กีฬาแข่งเรือกรรเชียงแบบเฮนเลย์ รีแกตต้าที่แม่น้ำเทมส์
ระหว่างอ๊อกฟอร์ดกับเคมบริดจ์ จึงไม่เกิดขึ้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาตาม
ประสงค์ เป็นที่น่าเสียดายอยู่ แต่พวกเราก็ลงกรรเชียงกันทุกวันตอน
เย็น มีคนทึ่งมาดูกันมาก ดร. ปรีดีก็ได้สนับสนุนการกีฬาทุกชนิด
ดังกล่าวแล้วเต็มที่ เมื่อฟุตบอลชนะแต่ละครั้งก็จะเดินขบวนกันไปที่
บ้านบ้อมเพชรแสดงความดีใจ และนักกีฬาก็จะได้ดื่มแชมเปญอย่าง
ดีที่นั่นด้วย

หลังจากสอบไล่แล้วก็จะประสาทปริญญา จะมีการเรียกนัก
ศึกษาที่จะเข้ารับปริญญาบัตรไปอบรมพิเศษ โดยให้กินนอนอยู่ที่มหา
วิทยาลัย จะทบทวนวิชาความรู้ให้แน่น จะทำความรู้จักรักใคร่และ
สามัคคีซึ่งกันและกันอย่างสนิทสนม ด้วยการกินอยู่อบรมฝึกฝนร่วม
กันพวกเขาจะช่วยตัวเองทั้งหมด จะไปจ่ายตลาดเองด้วยรถนักฟุต
บอลทุกเช้า จะทำอาหารเอง จะกำหนดเมนูเอง ผลัดเปลี่ยนกันเสิร์ฟ
อาหารและเก็บกวาดล้างถ้วยชามเอง หัดนั่งโต๊ะดินเน่อร์และแกรนด์
ดินเน่อร์ไปพร้อม เผื่อว่าเมื่อออกไปประกอบอาชีพอยู่ในสังคมภาย
นอกแล้ว จะได้สามารถปฏิบัติตนถูกต้องอย่างสบาย วันรับปริญญา
จะมีแกรนด์ดินเน่อร์ มีกล่าวอวยพรนักศึกษาที่รับปริญญา มีการ

ลองภายใน ดร. ปรีดีล้วนแต่มาติดตามดูแลด้วยตนเองอย่างใกล้
ตลอดเวลา รับปริญญาแล้วก็จะไปพบ ดร. ปรีดีเป็นการส่วนตัว
ละคนทุกคน สนทนากันถึงอนาคตของแต่ละคน ให้ผู้ประศาสน์การ
ทราบรู้ว่าใครจะไปทำอะไรอยู่ที่ไหน หลังจากจบการศึกษาออกไป
ละหลังจากที่นิคมมธก. เลิกไปแล้ว พวกชาวนิคมร้อยคนนั้นก็จะ
บกันเป็นประจำทุกปี รับรู้ซึ่งกันและกัน เสนอความเห็นซึ่งกันและ
น รักษาสายสัมพันธ์นี้ไว้ไม่ให้ขาด พวกเขาเป็นแกนของนักเรียน
ก่ามธก. และได้เป็นผู้ริเริ่มสิ่งที่เรียกว่าการกินเลี้ยงในคณะนักเรียน
ก่าประจำปี (หรือบางพวกเรียกว่าการเลี้ยงรุ่น) เวลานั้นเขาจะแต่ง
ครื่องหมายของ มธก. มีหมวกกระดาษเป็นหมวกหนีบสีเหลือง–แดง
ส่ทุกคน มีธงกระดาษเล็กๆ สีเหลือง–แดงถือมากัน การกินอาหาร
ป็นเพียงสิ่งจำเป็นเพราะเป็นเวลาค่ำ เรื่องหลักคือการพบปะรับรู้ซึ่ง
นและกัน เสนอความเห็นซึ่งกันและกันด้วยความรักใคร่ห่วงใยและ
ทักษ์เกียรติกับศักดิ์ศรีของมธก.เรา พวกเขากระจายกันอยู่ทุกแห่ง
ว้ประเทศ ในงานอาชีพทุกชนิด บ้างเป็นข้าราชการ บ้างเป็นพ่อค้า
้างเป็นผู้พิพากษา บ้างเป็นทนายความ บ้างเป็นนักการเมือง บ้าง
ป็นนักปฏิวัติ บ้างเป็นครู อาจารย์ และบ้างก็เป็นนักประพันธ์ ฯลฯ
งอรเป็นคนหนึ่งในจำนวนนี้ ก่อเกียรติ (เวือง) ษฏเสน ก็เป็นคน

หนึ่งในจำนวนนี้ พิบูล ภาษีผล เป็นคนหนึ่งในจำนวนนี้และสานน (สีนวล) สายสว่าง ก็เป็นคนหนึ่งในจำนวนนี้ บัดนี้ชาวนิคมได้ร่อยหรอไปมากแล้ว และได้ขาดการพบปะติดต่อกันไป แต่ชาว มธก. และวิญญาณของมธก.ยังอยู่ มหาวิทยาลัยสถานที่เพาะผู้ปฏิบัติงานกระฎุมพีนี้ยังอยู่ มิได้ล้มไปเพราะการปองร้ายของพวกศัตรูประชาธิปไตย ประชาธิปไตยกระฎุมพียังไม่อาจมั่นคงเข้มแข็งเพราะชนชั้นกระฎุมพีไทยมีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอันมาก แต่พวกเขาก็ได้มีคุณูปการที่สำคัญมากต่อการเมืองเมืองไทย พวกเขาได้สร้างสะพานเชื่อมให้แก่นักปฏิวัติของประชาชนอย่างแท้จริง ดร. สายหยุด แสงอุทัย ไม่รู้ว่าเขาได้สอนนักศึกษาที่ต้องการไปไกลกว่าระบอบของพวกชนชั้นนายทุน มาโนช วุฑฒาทิตย์ หัวหน้าห้องสมุด มธก. ก็ไม่รู้ว่าเขาได้ช่วยให้เพื่อนนักศึกษาของเขาได้ไปค้นคว้าหาทางออกที่แท้จริงของการปฏิวัติประเทศไทยที่นั่น ดร. เดือน บุนนาค เลขาธิการ ไม่รู้ว่ามธก. ได้กลายเป็นป้อมประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าและเป็นป้อมเนชรที่แข็งแกร่งที่สุด ในการต่อสู้เพื่อเอกราชประชาธิปไตยมาตลอดทุกยุคทุกสมัยของการผันผวนของการเมืองไทยที่ล้มลุกคลุกคลานมาเป็นเวลาห้าสิบปีแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ ไม่รู้ว่าเขาได้ให้มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นมิตรร่วมทางที่ดีและซื่อสัตย์แก่นัก

ประชาธิปไตยในมธก. เจ้าคุณอนุมานราชธน ไม่รู้ว่าท่านได้อำนวยความสะดวกให้แก่นักศึกษามธก. ใช้ห้องอ่านหนังสือของหอพระสมุดแห่งชาติเป็นที่ค้นคว้าและทำงานอย่างสงบ เพื่อการต่อสู้ปฏิวัติที่อึกทึกครึกโครม และนองเลือดข้างนอก หลวงพิบูลสงคราม ไม่รู้ว่าการยึดและทำลายมธก. เอานักศึกษาไปเรียนร่วมกับนิสิตจุฬา ฯ นั้นเป็นการยกจุฬา ฯ ให้เป็นสหายศึกของนักศึกษาท่าพระจันทร์ ประยูร ภมรมนตรีเจ้ากรมยุวชนทหาร ไม่รู้ว่าการเข้าไปในมธก. เพื่อยุให้นักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสนั้น แท้จริงเป็นการพิสูจน์การนำของพรรคการเมืองชนชั้นกรรมาชีพแท้ ๆ ทำให้มวลชนหันมาเดินตามการนำที่ถูกต้องของพรรคแห่งชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งได้รับการทดสอบอย่างนองเลือดในครั้งนั้น หลายคนไม่รู้ว่าอะไรได้เกิดขึ้นในมธก. อะไรได้พัฒนาไปในมธก. แต่ก็ไม่พอใจที่มธก. ได้ทำเรื่องที่คนไทยไม่เคยทำมาก่อนทั้งสิ้น

มีแต่ผู้ประศาสน์การผู้เดียวที่รู้ ที่ทราบ แต่ก็มิได้ปริปากจนกระทั่งตัวท่านถึงแก่อสัญกรรมที่ฝรั่งเศสดินแดนแห่งการปฏิวัติกระฎุมพีที่ยิ่งใหญ่ ผู้ประศาสน์การไม่ได้เป็นผู้จัดตั้งการเคลื่อนไหวที่ก้าวหน้าในมธก. ไม่ควรเอาชื่อผู้ประศาสน์การไปพัวพัน แต่การกระทำของผู้ประศาสน์การ ที่ได้สร้างสถานศึกษาอบรมผู้ปฏิบัติงานแบบ

ใหม่ของพวกระฎุมพีนี้ ในตัวของมันเอง ได้กลายเป็นการจัดตั้งพลังที่ก้าวหน้าของสังคมไทย

ผู้ประศาสน์การไม่รู้ไม่เห็น ต่อการกระทำทางการเมืองใหญ่ ๆ ของนักศึกษามาก่อน นี่เป็นความสัจจริงที่ชาวมธก. ทุกคนรับรอง แต่ผู้ประศาสน์การก็เป็นผู้ที่เห็นอกเห็นใจบรรดานักศึกษาและบรรดาการเคลื่อนไหวนั้นทุก ๆ ครั้ง มีเพียงครั้งเดียวที่ผู้ประศาสน์การไม่เห็นด้วย คือการเตรียมเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งหลวงพิบูล ฯ ได้ยุให้เกิดขึ้น เพื่อเตรียมเปิดทางให้จักรพรรดินิยมญี่ปุ่นเข้ายึดประเทศไทยได้สะดวกจากทางด้านอินโดจีน และครั้งนั้นนักศึกษา มธก. ก็ได้ทำผิดพลาดไป ไม่ฟังคำเตือนด้วยหวังดีของผู้ประศาสน์การของตนเองเพราะอำนาจลัทธิชาตินิยม หรือลัทธิไทยมหาอำนาจ ที่หลวงพิบูล ฯ ยุขึ้นมาบดบังทรรศนะทางการเมืองที่ตนได้ศึกษามา

ลัทธิชาตินิยมกระฎุมพี เป็นอันตรายร้ายแรงของเยาวชนและก็เป็นอันตรายร้ายแรงของประเทศชาติด้วย

มธก. เป็นสถาบันการศึกษาของพวกกระฎุมพี เพราะฉะนั้นถึงอย่างไรก็ยากที่จะคัดค้านทรรศนะของกระฎุมพีเองได้ โดยเฉพาะทรรศนะชาตินิยม

มีแต่นักศึกษาที่ก้าวไปไกลกว่าทรรศนะของกระฎุมพีเท่านั้นที่จะมีหูตาค่อนข้างแจ่มใสในเรื่องนี้

กรณี ๑๔ ตุลาคม เป็นเรื่องใหญ่ แต่ก็หยุดอยู่แค่ทรรศนะกระฎุมพี อนาคตของมธก. ได้ฝากอยู่กับทรรศนะใหม่ของประชาชนที่ต้องการเอกราช และประชาธิปไตยอันแท้จริง แม้ภายใต้ระบบโลกทุนนิยม ระบบโลกจักรพรรดินิยม มธก. จะต้องก้าวไป จะต้องก้าวต่อไป จะต้องไม่หยุดอยู่แค่ทรรศนะกระฎุมพีเท่านั้น

บัดนี้ไม่มีผู้ประศาสน์การแล้ว แต่ท่าว่าวิญญาณประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าของผู้ประศาสน์การจะยังคงดำรงอยู่สืบไป

ผู้ประศาสน์การมีคนเดียว! ⚠

นายผี

จาก *ข่าวพิเศษ-อาทิตย์* คอลัมน์ *เจาะอดีต*
ฉบับวันที่ ๑๒–๑๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ตามรอยอัฐิ ปรีดี พนมยงค์

จากคนเล็กๆ คนหนึ่ง ที่โตขึ้นมาเป็นรัฐบุรุษอาวุโส

จากชีวิตสามัญชน ได้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชีวิตประชาชน ให้ระบอบประชาธิปไตยมาทดแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

แต่ราษฎรคนนี้ ที่สร้างคุณยิ่งใหญ่เหนือชีวิตคนไทยทั้งหล้า กลับต้องลี้ภัยไปเป็น "คนนอก" ที่จีนและฝรั่งเศส ถึง ๓๔ ปี จน แม้แต่บั้นปลายชีวิตยังต้องจากไป โดยที่ไม่ได้กลับมาชื่นชมบ้านเกิดสักครั้ง แม้มีส่วนสำคัญที่สร้างด้วยสองมืออันกล้าแกร่งของตนเองขึ้นมา

ที่บ้านอองโตนี ชานเมืองปารีสประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ เที่ยงวันตามเวลาท้องถิ่น ผู้ที่ได้รับพระราชทานตรานพรัตน์ราชวราภรณ์ ซึ่งเป็นตราสูงสุดสำหรับสามัญชน

เพียงท่านเดียวให้เป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" ของประเทศนับกระทั่งเพลานี้ ได้จากโลกนี้ไปอย่างสงบและเงียบ จนคนไทยไม่ได้อำลาท่านสมดังที่ท่านเป็นรัฐบุรุษอาวุโสที่สร้างพระคุณที่ยิ่งใหญ่

เหตุการณ์ฉะนี้ น่าที่จะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลอย่างหนึ่งที่ต้องจัดพิธีให้สมศักดิ์ศรี แต่รัฐบาลกลับเพิกเฉย ทั้งๆ ที่ท่านเป็นผู้สร้างรัฐธรรมนูญให้สามารถจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมา

เหมือนลูกที่ไม่ทำพิธีศพให้พ่อตัวเอง

เช้าตรู่ของวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ดวงอาทิตย์ยังไม่ทันได้ขึ้นจากขอบฟ้าเต็มดวง ผู้คนกว่าครึ่งพันยืนรับลมเย็นในยามเช้ารอคอยอัฐิธาตุของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ที่หน้าห้องรับรองพิเศษขาเข้าสนามบินดอนเมือง ฝูงคนเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ควบคู่ไปกับเสียงเครื่องบินที่ร่อนลงจอด ณ สนามบินถี่ขึ้น

นักศึกษาธรรมศาสตร์ตั้งขบวนรอรับโกศอัฐิ ๕๔๕ คน พระสงฆ์ ๗๐ รูป ลูกศิษย์ลูกหา เจ้าภาพผู้จัดงาน และที่สำคัญที่สุดอดีตเสรีไทยที่ร่วมต่อสู้เพื่อประเทศชาติร่วมกับท่านมา ต่างมารอคอยต้อนรับอย่างพร้อมหน้า

กลีบกุหลาบโปรยแดงระเรื่อ ดอกรัก มะลิ อันหอมกรุ่นกระจายฟุ้งเสมือนความดีของท่านที่แผ่กระจายต้อนรับอัฐิธาตุที่มาถึงเมื่อ

เวลา ๐๖.๕๐ น. ด้วยสายการบินแอร์ฟรานซ์ตรงจากบ้านในเมืองปารีสของท่าน ขบวนแห่ด้วยรถดอกบัวนำอัฐิธาตุท่านกลับสู่บ้านเกิดอีกครั้ง ณ อนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งตั้งอยู่หน้าวัดพนมยงค์ อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นวัดประจำตระกูลซึ่งสร้างขึ้นในสมัยที่ท่านพำนักอยู่ในประเทศไทย

นี่เป็นที่ซึ่งท่านอบอุ่นที่เดียว บ้านเกิดที่ทุกคนติดตามมาไว้อาลัย เด็กนักเรียนร่วมพันคนตั้งขบวนตั้งรับท่านกลับมาตั้งแต่ปากประตูเมือง แห่กันครึกครื้นทั้งกลองยาว ร้องรำทำเพลง แม้แต่ภาพยนตร์เรื่องพระเจ้าช้างเผือกที่ท่านเป็นผู้สร้างขึ้น ก็นำมาฉายที่วัดแห่งนี้

แต่ท่านมิได้คิดถึงความสุขเช่นนี้เลย ความสุขของท่านอยู่ที่ความสงบสุขของราษฎร และอยู่ที่ความดับสูญ

"สมัยที่ท่านอยู่ฝรั่งเศส ลูกชายผมชื่อ รุทธิ อยู่กับท่านตลอดเวลา ท่านเคยปรารภกับหลานชายท่านคนนี้ว่า หากท่านอสัญกรรมเมื่อไหร่ ให้ทำฌาปนกิจท่านให้เป็นเถ้าผง แล้วนำไปลอยน้ำให้สูญสลายให้หมด อย่าได้เก็บไว้แม้แต่ส่วนใด เพราะชีวิตเรานี้มันไม่มีอะไรแน่นอนทุกอย่างเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เหมือนกับหนังสือที่ชื่อ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ที่ท่านเขียนเอาไว้" นายศุขปรีดา

พนมยงค์ บุตรชายของรัฐบุรุษอาวุโสกล่าวไว้

คำปรารภนี้เองจึงทำให้เกิดพิธีนำอัฐิธาตุของท่านไปลอย ณ ปากอ่าวไทย

ขบวนพิธีตั้งเป็นสองแถวยาวสุดสายตาขนาบสองข้างทางที่โกศอัฐิธาตุท่านจะผ่านไป จากอนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ หน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สู่ท่าน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า "บางนางเกริง" อ. เมือง จ. สมุทรปราการ

บ่ายวันนั้น ไม่มีสายฝน แต่กลีบกุหลาบและมะลิที่ผู้เคารพนับถือโปรยเป็นการสักการะความดี ระบายให้บรรยากาศเป็นสีแดงสดสลับขาวทั่วฟ้ายิ่งกว่าสายฝนที่เคยเทลงมาเสียอีก ที่นี่ ไม่มีน้ำตา แต่ผ่องใสด้วยรอยยิ้มบนใบหน้าทั่วกัน

เรือดำรงราชานุภาพ ของกองบังคับการตำรวจน้ำ ที่เพิ่งกลับจากการซ้อมรบกองทัพเรือที่สัตหีบ มารับอัฐิธาตุท่านพร้อมด้วยผู้ที่ถือข้าวตอกดอกไม้และพวงมาลาอีก ๕๐๐ คน บ่ายหน้าไปยังปากอ่าวไทยระยะทาง ๑๕ ไมล์ทะเล

ด้วยเวลา ๑ ชั่วโมงกับอีก ๒๐ นาที อัฐิท่านก็มาหยุดอยู่ที่ปากอ่าว ผู้คนจากเรือทั้งลำแห่กันมายังด้านกาบขวาของเรือเพื่อดูการลอยอัฐิธาตุ นาทีนั้น–เรือดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นเรือตรวจการ

ขนาดใหญ่และสามารถช่วยรบ แม้กระทั่งสามารถบรรทุกเสบียงได้
อัตราสูง ยังต้องเอียงลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน พ.ต.ต. โชค
อัศวรักษ์ ผู้การเมืองถึงกับต้องประกาศขอให้รีบแห่กลับมายังด้าน
กาบซ้าย ลูกเรือช่วยกันกำกับดูแลอย่างรีบด่วน

แต่คำขอนี้หยุดได้เพียงแรงศรัทธาของคนบางส่วนเท่านั้น
เรือยังคงเอียงด้านขวา แต่น้อยลงกว่าเดิม

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ศรีภริยาของรัฐบุรุษอาวุโส
ผู้รับใช้ประเทศชาติประคองธุลีอัฐิธาตุที่ห่อหุ้มด้วยผ้าขาวบางผืนเล็ก
หย่อนลงกระทบผิวน้ำเค็มสีเขียว จมดิ่งสลายสู่อนัตตาเสมือนดั่งจิต
ที่ท่านตั้งมั่นไว้

เรือวนซ้ายสามรอบ โคลงเคลงกระทบผิวคลื่น ผู้เฒ่าวิงหา
ยาดมขวักไขว่ยาดมหลอดสีแดง สีม่วง บีดบ่าย "ที่ระลึกอนุสรณ์
สถาน ปรีดี พนมยงค์" ช่วยบรรดาผู้เฒ่าร่วมร้อยคนเหล่านั้น
หายใจคล่องขึ้น แต่ขณะนั้นเอง ยังมีชายแก่คนหนึ่ง รูปร่างกลมเล็ก
ผิวดำชนิดเช่นคนที่มาจากจังหวัดอุบลราชธานีบ้านเกิด ยืนหลบอยู่
หน้าห้องหัวเรือเงียบเชียบลำพังโดดเดี่ยวคนเดียว สองมือบรรจง
ประคองไว้ระดับเอวด้วยจิตสงบ

น้ำตาซึมจากนัยน์ตาชายชราวัย ๖๑ ปี ชื่อ บ่าย สร้อยสิ

นักการที่แต่งเครื่องแบบสีกากีเก่าๆ ของธรรมศาสตร์และการเมือง รุ่นดั้งเดิม ที่เฝ้าหน้าประตูห้องที่ปรีดี พนมยงค์ ใช้ทำงานมาตลอดชีวิตและตั้งแต่ตนเองบรรจุเงินเดือน ๒๔ บาท จนกระทั่งเกษียณในอัตรา ๔,๔๐๐ บาท

"ผมอยู่กับท่านมาตั้งแต่ตั้งธรรมศาสตร์จนกระทั่งท่านลี้ภัยไปอยู่เมืองจีน และท่านก็จากไป ผมยังหาคนดีเท่าท่านไม่ได้เลยท่านปลุกปล้ำเพื่อประเทศชาติ แต่ท่านต้องระเห็จออกไป ผมคงหาคนดีอย่างนี้ไม่ได้อีกแล้ว" นักการชราผิวดำกร้านพูดเสียงตะกุกตะกัก

แล้วผู้สื่อข่าวที่ไปด้วยก็ถูกธิดาคนสุดท้องของรัฐบุรุษอาวุโส นางวาณี พนมยงค์ ถามขึ้น "คุณมองอย่างไรคะกับการที่ครอบครัวไม่เก็บอะไรของท่านไว้เลยลอยทิ้งน้ำหมด ทั้งที่คนไทยจะถือไม่ปฏิบัติกัน" ผู้สื่อข่าวคนนั้นตอบว่า "อยู่ที่ปรัชญาการมองครับ ถ้าหากเราคิดว่าโลกนี้เป็นอนิจจัง ทุกอย่างมันก็คือความว่างเปล่า" นางวาณีพยักหน้าครั้งหนึ่งช้าๆ

"คุณพ่อบอกว่า ถ้าจะเก็บบางสิ่งบางอย่างของท่านไว้ ก็ขอให้เป็นแบบอย่างของความดี ความเสียสละเพื่อราษฎรผู้ยากไร้" หยุดคิดครู่หนึ่ง เสียงเรือดำรงราชานุภาพยังเร่งเครื่องทวนกระแสลื่นมุ่งหน้ากลับยังท่าเรือบางนางเกร็ง นางวาณีเอ่ยขึ้นประโยคหนึ่ง

"หากเก็บกระดูกไว้อย่างที่ประเพณีไทยถือปฏิบัติกัน ไม่กี่ปีหลานก็ลืมไปแล้วว่า กระดูกทวดทิ้งไว้ที่ไหน" เสียงเรือเทียบท่าพอดี ข้าวตอกดอกไม้ลอยอยู่กลางปากอ่าว ทุกคนขึ้นรถกลับ ส่วนในจิตใจที่ลึกลงไป จะมีคนใดบ้างที่จะระลึกถึงคุณความดีของท่านตลอดไป

อีกกี่คน ที่จะปฏิบัติเยี่ยงที่เทิดทูนจิตใจที่เสียสละเพื่อทวยราษฎร์เช่นท่าน "รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์" ⚠

สาธิต ยุวนันทกาญจน์

จาก *แหล่งข่าว* ฉบับวันที่ ๑๘–๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๘

"สัจจะได้กลับมาแล้ว"

หมายเหตุจากงานอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส

ส. ศิวรักษ์ นักวิชาการชื่อดัง กล่าวว่า "การที่อัฐิธาตุท่านปรีดี พนมยงค์ กลับมานี่ เป็นนิมิตดีของบ้านเมือง สำหรับผู้มีสติปัญญาได้แลเห็นว่า เวลานี้สัจจะได้กลับมาแล้ว เราจะร่วมมือร่วมใจกันทำกิจการต่างๆ เพื่อสัจจะ เพื่อธรรมะ เพื่อประชาธิปไตย เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ"

๑๓.๑๕ น. วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ผู้อัญเชิญอัฐิท่านปรีดีพร้อมขบวนค่อย ๆ เคลื่อนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทางประตูด้านท่าพระจันทร์ สองข้างทางขนาบไปด้วยญาติมิตร นักศึกษาและประชาชนที่พร้อมใจกันโปรยข้าวตอกดอกไม้หลากสี มโหรีกับกล่อมจนขบวนเคลื่อนลับไป

ขบวนรถผ่านพระบรมมหาราชวังออกสู่ถนนราชดำเนิน ผ่าน

ถนนราชดำเนินนอก เลี้ยวขวาเข้าถนนพิษณุโลก เลี้ยวซ้ายผ่านถนนเพชรบุรี ไปขึ้นทางด่วนตรงแยกมักกะสัน แล้ววิ่งไปตามเส้นทางจนถึงปากน้ำ

ตลอดเส้นทางรถเจ้าหน้าที่ตำรวจนำขบวนเปิดทาง รถขบวนยาวเหยียดประกอบไปด้วยรถอัญเชิญอัฐิ ที่ตกแต่งเป็นพิเศษติดตามด้วยรถภรรยา ลูกๆ ญาติมิตร แล้วถึงรถบัสของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๓ คัน อัดแน่นไปด้วยนักศึกษาประชาชนจนแทบไม่มีที่จะยืน แล้วตามด้วยรถตู้คณาจารย์ ทุกแห่งที่รถผ่านประชาชนสองข้างทางหยุดยืนมองพร้อมทั้งโบกมือแสดงความยินดีกันทั่วหน้า

เมื่อถึงจุดหมาย กลีนไอทะเลโชยมาแผ่ว ๆ ขบวนหยุดลงเพื่อเชิญอัฐิรัฐบุรุษอาวุโสลงสู่เรือดำรงราชานุภาพ ของกองตำรวจน้ำ ที่บางนางเกรง สมุทรปราการ ผู้ว่าราชการจังหวัดได้กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าคารวะอัฐิอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะเชิญอัฐิลงสู่เรือเพื่อนำไปลอยในอ่าวไทย

ราว ๑๕.๐๐ น. เรือดำรงราชานุภาพบ่ายหน้าออกสู่น่านน้ำทะเลอ่าวไทย ท่ามกลางประชาชนที่เลื่อมใสติดตามไปราว ๗๐๐ คน

ไม่นานเรือก็วิ่งผ่านกลุ่มเมฆฝนที่กำลังก่อตัวมืดครึ้มไว้เบื้องหลัง อัฐิถูกเชิญไปประดิษฐานในห้องภายในเรือ ผู้ร่วมพิธีในเรือ

ยืนบ้างนั่งบ้าง ต่างรับลมทะเลและมองคลื่นขาวที่แตกกระจายอยู่สองข้างลำเรือประมาณชั่วโมงเศษ เรือห่างจากฝั่งราว ๑๕ ไมล์ เรือดำรงราชานุภาพ ก็หยุดลอยอยู่ท่ามกลางความเวิ้งว้างของอ่าวไทย พิธีลอยอัฐิธาตุเริ่มขึ้นทางด้านขวาของกาบเรือ ท่ามกลางผู้ร่วมพิธีต่างมุงดูจนเรือเอียง

หลังจากลอยอัฐิท่านปรีดีลงสู่ทะเลแล้วข้าวตอกดอกไม้ รวมทั้งพวงมาลัยก็ถูกโปรยปรายลงสู่ท้องทะเลที่จุดนั้น ตามด้วยพวงหรีดดอกไม้สีแดงสด ต่างก็ลอยตามไปบูชาอัฐิ ลอยล่องไปตามฟองคลื่น ผู้ร่วมพิธีเปล่งเสียงร้องไชโยสดุดี นักศึกษาธรรมศาสตร์ครวญเพลงปรีดี พนมยงค์ ในขณะที่ท้องฟ้าเจิดจ้า ลำแสงสีทองส่องน้ำทะเลเป็นสีเงินยวง

เรือดำรงราชานุภาพแล่นวนรอบจุดลอยอัฐิสามรอบเพื่อคารวะเลียดอกไม้หลากสียังลอยเป็นสายไปตามเกลียวคลื่นงามตา

เสร็จพิธีเรือก็บ่ายหน้ากลับสู่ท่าเรือ ทิ้งความปีติยินดี ที่ได้ส่งท่านกลับสู่บ้านเกิด เหลือไว้เพียงความอาลัย และความคึงงาม

จริง ๆ แล้ว งานนี้เริ่มต้นเมื่ออัฐิธาตุของมหาบุรุษอาวุโสเดินทางมาถึงเมืองไทยเมื่อเวลาประมาณ ๐๖.๕๐ น. ของเช้าวันที่ ๗ ก.ค. มีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๖๐๐ คนไปคอยต้อนรับ

พร้อมด้วยบรรดาผู้อาวุโสของมหาวิทยาลัย นอกนั้นยังมีอดีตนายกรัฐมนตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ พระบัญญานันทภิกขุ นายอุทัย พิมพ์ใจชน นายประภาศน์ อวยชัย อาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี ฯลฯ ไปรอรับ

เมื่ออัฐิธาตุถูกนำมาที่ห้องวี.ไอ.พี.สนามบินดอนเมือง ก็มีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชายหนึ่งหญิงหนึ่งเป็นผู้นำ อาจารย์นงเยาว์ถือธงนำหน้าขบวน เมื่อถึงประตูทางออกของสนามบิน นักศึกษาประชาชนที่มารอรับ ตั้งขบวนเป็นสองแถวโปรยกุหลาบแดงและดอกยูงทองสีเหลืองแดง และดอกรักตลอดทางที่ขบวนผ่านไปยังโกศอัฐิและรูปของ ฯพณฯ ปรีดี

พอขบวนถึงลานที่จอดรถ จึงได้อัญเชิญอัฐิธาตุและรูปขึ้นบนรถที่เตรียมไว้ ซึ่งมีธงทิวประดับไว้รอบรถ ขบวนเคลื่อนมุ่งหน้าไปยังจังหวัดอยุธยา

ที่จังหวัดอยุธยาก็ได้มีการจัดขบวนแห่รอรับอัฐิธาตุที่บริเวณสะพานปรีดี–ธำรง ยาวเหยียด นายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งไปร่วมในพิธีด้วยกล่าวว่า “การที่รัฐบาลไม่ได้ส่งตัวแทนมาร่วมรับอัฐิท่านปรีดี นับว่าเสียโอกาสอย่างมากที่รัฐบาลไม่ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความห่วงใยในเรื่องดังกล่าวเลย ที่

จริงแล้วโอกาสนี้นับเป็นโอกาสเดียว ที่รัฐบาลสามารถแสดงว่าเรื่องกังกล่าวสำคัญได้"

ที่วัดพนมยงค์ อยุธยา บรรยากาศเต็มไปด้วยความปีติของคนที่มาร่วมงาน ที่นี่เปิดโอกาสให้สาธุชนเข้าเคารพอัฐิธาตุแล้วยังมีการอภิปราย ปาฐกถาธรรม นิทรรศการและภาพยนตร์พระเจ้าช้างเผือกทุกวันจะมีพิธีทางศาสนา

ย่ำค่ำวันที่ ๘ พฤษภาคม ท่ามกลางสายฝนที่ตกปรอย ๆ มีการอภิปรายเรื่อง "นายปรีดี พนมยงค์กับประชาธิปไตยไทย" ผู้เข้าร่วมอภิปรายมี แล ดิลกวิทยรัตน์ ธรรมเกียรติ กันอริ ยงยศ เล็กกลาง ปรีชา สุวรรณทัต และทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ฟังเป็นอันมาก

ตอนหนึ่งอาจารย์แล กล่าวว่า ในสายตาของประชาชนคนหนึ่ง ที่ไม่มีอคติในแง่ของความผูกพันทางด้านส่วนตัวแต่ประการใด เห็นว่าผลงานประเด็นหลักของท่านอันหนึ่งคือ ต้องการให้คนไทยทุกคนมีความเป็นนายเหมือนกัน ไม่ใช่พวกหนึ่งเป็นนาย พวกหนึ่งเป็นไพร่

สิ่งที่เราต้องไม่ลืมคือว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในคณะราษฎร และบุคคลคณะนั้นได้ทำให้ประชาธิป

ไทยได้เกิดขึ้นในเมืองไทย ดังนั้นเวลาพูดถึงปรีดี ต้องนึกถึงคนที่รวมกันเข้าเป็นคณะราษฎร แล้วมองต่อไปว่าบุคคลที่เป็นคณะราษฎรนั้นได้ทำอะไรให้เกิดขึ้นกับแผ่นดินนี้ ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ จนถึงวันนี้

ถ้าจะถามว่านายปรีดี พนมยงค์ ทำอะไรกับประชาธิปไตยไทยนั้น พระพิมลธรรมเคยแสดงพระธรรมเทศนาไว้ว่า ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส ดร. ปรีดี พนมยงค์นั้นเป็นผู้พลิกแผ่นดินใหม่ให้พวกเราได้อยู่อาศัย เพราะแต่ก่อนนั้น พวกเราเป็นเพียงผู้อาศัยแผ่นดินเขาอยู่ ถ้าเราทำไม่ดีเขาจะขับไล่ไสส่งให้เข้าคุกเข้าตะราง หรือนำไปตัดคอทิ้งเสีย

ท่านปรีดีได้ใช้สติปัญญาพลิกแผ่นดินเอาทากเหล่านั้นทิ้งเสีย พร้อมทั้งเปิดทางให้อำนาจราษฎร ด้วยการเลือกผู้แทนราษฎรมาบริหารประเทศ

ผมว่าคำว่า พลิกแผ่นดินนั้น มีความหมายใหญ่ยิ่ง เพราะแต่แรกเริ่มเดิมทีผู้คนที่อยู่บนแผ่นดินนี้ เดิมแบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งคือพวกเจ้าของแผ่นดิน ได้แก่ เจ้า ขุนนางทั้งหลาย อีกพวกหนึ่งได้แก่พวกอาศัยแผ่นดินอยู่ ได้แก่ไพร่ ทาส แสดงว่าคนนั้นมีสองพวก

ถ้าเราเปิดกฎหมายที่เราเรียกว่ากฎหมายเบ็ดเสร็จในสมัยต้น

อยุธยา เขียนไว้ในกฎหมายตราสามดวง กฎหมายนั้นบอกชัดเจนว่าใครเป็นเจ้าของแผ่นดิน กฎหมายนั้นบอกว่าที่ในแว่นแคว้นในกรุงทพมหานครศรีอยุธยามหาดิลกนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่ จะได้เป็นที่ราษฎรหามิได้

หลังจากการเปลี่ยนแปลง ๒๔๗๕ จนกระทั่งวันนี้เวลาคุณฟังเพลงชาติไทยนั้น ... "ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทยเป็นประชารัฐ" เห็นชัดว่า เป็นรัฐของประชาชน ผมคิดว่าตรงนี้เป็นที่สำคัญ เป็นความแตกต่าง เป็นการพลิกแผ่นดิน พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ ส่วนนี้เป็นส่วนที่สำคัญมาก ที่เรามักจะลืมกันไป

ถ้าอยากเห็นความแตกต่างของบ้านเมืองก่อน ๒๔๗๕ กับปัจจุบัน ก็ขอให้เทียบฐานะของผู้คนในแผ่นดิน ในกฎหมายตราสามดวงที่ผมระบุนั้น กับเนื้อเพลงชาติไทยในปัจจุบัน มันบอกชัดว่าเวลานี้ประเทศไทยเป็นประชารัฐ"

พออาจารย์แลพูดเรื่อง "พลิกแผ่นดิน" จบ ตอนแรกมีคนเข้าใจผิดตีความไปต่าง ๆ นานาเป็นที่สนุกสนาน เมื่ออาจารย์พูดอีกครั้งหนึ่งจึงเข้าใจกันทั่วหน้า เพราะอาจารย์พูดในฐานะนักวิชาการ ในขณะที่ธรรมเกียรติมองในฐานะนักหนังสือพิมพ์ อาจารย์ปรีชา

มองในฐานะนักกฎหมายและลูกศิษย์ และทินวัฒน์มองในฐานะนักพูดที่สร้างบรรยากาศร่วมได้ดีเยี่ยม

ขณะร่วมงานนี้ *ข่าวพิเศษ* ได้รับทราบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานผ้าไตรบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอัฐิ โดยอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะเป็นผู้อัญเชิญไปทอดผ้าไตร จำนวน ๑๐ ไตร

อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ หน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เวลา ๑๑.๐๐ น. วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ซึ่งเป็นงานที่จัดต่อมาจากอยุธยา

สำหรับที่อยุธยา วันที่ ๙ พฤษภาคม เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระสังฆราชทรงเบิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้ว เวลา ๑๕.๐๐ น. ก็เชิญอัฐิธาตุจากจังหวัดอยุธยามาประดิษฐานที่ห้องรับรองตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่นี่มีรูปเรื่องราวต่าง ๆ ของท่านปรีดีให้ผู้ที่สนใจชม ข้างล่างก็มีวีดีโอเทปเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของมหารัฐบุรุษไทย

เมื่องานสิ้นสุดลง ความดีของปรีดี พนมยงค์ ยิ่งขจรขจายอนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ ยังเด่นเป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพ เสรีภาพ และประชาธิปไตย ซึ่งเป็นอุดมการณ์อันสูงส่งของท่าน ▲

จาก *ข่าวพิเศษ–อาทิตย์* ฉบับวันที่ ๑๙–๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ตามรอย "ปรีดี"

แม้ว่าพิธีลอยอัฐิธาตุของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ จะผ่านมาแล้ว ๑ สัปดาห์ ผมก็ไม่อาจละเลยที่จะเขียนถึงอดีตผู้ประศาสน์การประชาธิปไตยไทยท่านนี้ได้ และคงต้องเขียนถึงท่านอีกหลายครั้งหลายหนตามจังหวะโอกาส เพื่อชักชวนคนไทย ระลึกถึงคุณงามความดีแห่งน้ำใจรักประชาชน รักประชาธิปไตยของท่าน ข้อสำคัญที่สุด เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกผู้มีฐานะทางการเมืองและที่เป็นราษฎรอย่างเราท่านว่า ท่านปรีดีผู้นี้แหละที่ทำให้คนไทยเปลี่ยนสถานะจากผู้อาศัยแผ่นดิน มาเป็นเจ้าของแผ่นดินโดยระบบการเลือกตั้งและรัฐสภา

ที่ผมกล่าวไว้ข้างต้นว่า ท่านปรีดี เป็นผู้ประศาสน์การประชาธิปไตยไทย นั้นมิได้แอบอ้างเพื่อสรรเสริญเยินยอแม้แต่น้อย ด้วย

ท่านเป็นมันสมองของคณะราฎษร ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญและมีการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชน ท่านยอมเป็นผู้ชุบชีวิตให้กับระบอบการปกครองของประชาชนในประเทศไทย ถึงจะไม่สำเร็จสัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ ก็ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ท่านเป็นผู้ให้ชีวิตชีวาแก่การปกครองแนวนี้

ท่านปรีดีจากไปแล้ว หมดสิ้นทั้งอัฐิธาตุ แต่ชื่อและแบบอย่างการปฏิบัติตนเพื่อประเทศชาติของท่าน ยังจารึกฝังแน่นในจิตใจของวิญญูชนตลอดไป อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักวิชาการและนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม กล่าวถึงการนำอัฐิธาตุท่านปรีดี กลับสู่เมืองไทยว่า "เป็นนิมิตดีของบ้านเมือง สำหรับผู้มีสติปัญญาได้แลเห็นว่า เวลานี้สัจจะได้กลับมาแล้ว เราจะร่วมมือร่วมใจกันทำกิจการต่าง ๆ เพื่อสัจจะ เพื่อธรรมะ เพื่อประชาธิปไตย เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ"

คำพูดของ อาจารย์สุลักษณ์ นี้จริงแท้ทีเดียว เมื่อประชาชนจำนวนมากมายไม่เฉพาะแต่ลูกศิษย์ ลูกหาและผู้ใกล้ชิดกับอดีตรัฐบุรุษอาวุโส ต่างร่วมพิธี แห่ฉลองและลอยอัฐิธาตุ ท่านปรีดีเป็นโอกาสสุดท้ายของการสัมผัสกับท่านทางด้านวัตถุ พร้อมทั้งรับซึม

ซาบความประทับใจในปรัชญาชีวิต แห่งการประกอบกรรมดีของท่านที่ถูกถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง

นายศุขปรีดา พนมยงค์ บุตรวัยกว่า ๕๐ ปีของรัฐบุรุษอาวุโส เล่าถึง คำสั่งสอนของบิดาต่อลูกชายให้ปฏิบัติตนเยี่ยงราษฎร ช่วยเหลือราษฎร รวมทั้งคำขอของท่านมิให้เก็บซากเศษชิ้นส่วนร่างกายของท่านไว้ เมื่อหาชีวิตไม่แล้ว เพราะเป็นของไม่แน่นอน ย่อมเปลี่ยนไปเรื่อยๆ นางวาณี พนมยงค์ ธิดาคนเล็กของท่านปรีดี ก็เล่าในทำนองเดียวกันว่า ถ้าจะเก็บสิ่งของท่านไว้ ขอให้เก็บแต่แบบอย่างการเสียสละแก่ราษฎรผู้ยากไร้แทน วิธีนี้จะจรรโลงประเทศชาติได้ดีกว่า

ผู้ที่รู้จักท่านปรีดี และสำนึกในคุณูปการของท่านต่อประเทศชาติ ต่างยินดีแสดงการคารวะ ร่วมใจเชิดชูความดีของท่านให้เป็นแบบอย่างโดยถ้วนหน้า ยกเว้นสถาบันหนึ่งซึ่งท่านมีส่วนปลุกปั้น รูปร่างตั้งแต่เริ่มจุติ นั่นคือ สถาบันรัฐบาล ได้ละเลยนิ่งเฉย ไม่ยินดียินร้ายกับการกลับสู่ประเทศไทย ของคุณความดีแบบปรีดีพร้อมกับอัฐิธาตุของท่าน อย่างน่าตำหนิยิ่งนัก

การนิ่งเฉยของรัฐบาล นอกจากจะหมิ่นเกียรติของผู้รักษาสัจจะเยี่ยงรัฐบุรุษอาวุโสของท่านปรีดีแล้ว ยังตีความได้ว่า เป็นการ

ติดมั่นกับทิฐิ แห่งการปฏิเสธหลักการปกครองเพื่อราษฎรของท่านปรีดีด้วย การกระทำและการละเลยกระทำเป็นเครื่องส่อเจตนาฉันใด รัฐบาลไทยที่ละเลยระลึกถึงผู้ประศาสน์การ ระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทย ยอมกลายเป็นรัฐบาลปฏิกิริยาของระบอบประชาธิปไตยไปด้วยฉันนั้น

หากรัฐบาลที่ละเลยการสดุดีคุณความดีของท่านปรีดี ในส่วนที่มีต่อราษฎรและประเทศชาติ ยังคงทำหน้าที่บริหารการปกครองต่อไป เป็นข้อน่าวิตกว่า โอกาสที่เมืองไทยจะมีประชาธิปไตยสมรูปแบบแห่งการปกครองของราษฎร คงเป็นไปได้ยาก การยอมรับและให้ความสำคัญแก่สิ่งถูกต้อง เป็นคุณลักษณะของประชาธิปไตยที่ไม่ถือเขาถือเรา เมื่อรัฐบาลปฏิเสธท่านปรีดี ก็เหมือนปฏิเสธราษฎรกลาย ๆ

ผู้อยู่ในตำแหน่งรับผิดชอบ ตัดสินใจ มีอำนาจอิทธิพลต่อรัฐบาลชุดนี้ ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม ย่อมเป็นปรปักษ์ของการปกครองเพื่อราษฎรแบบท่านปรีดีไปโดยปริยาย ▲

ชัด

จาก *ประชามติ* (ในสหรัฐ ฯ) คอลัมน์ *สัปดาห์ละหนกับชัด* ฉบับวันที่ ๒๒–๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๘

The Man Who Came Back In Ashes
Pridi Banomyong
"The Father of Thai Democracy"

SUMMARY :

Just after the dissolution of Thai Parliament at the beginning of May, the one old lady came back to Bangkok with her husband's ashes. Her name is Poonsuk, Mrs. Pridi. Her husband had brought for the first time in Thailand Constitution and Parliament. So, he is now respected by Thai people as "The Father of Thai Democracy". But he was suspected as the "Murderer of King" just after the world War II. He was forced to exile himself with his wife for about 40 years and died in Paris in 1983. When she arrived at the airport she murmured to ashes "My dear husband, we have come back at last".

At the airport, about 700 people had been waiting for her arrival, but nobody came from both the government and the military group.

When she met Mr. Pridi for the first time, she was only nine years old. "I married at the age of eighteen after he came back from France. I respected him just like an elder brother and there was no special romance. But my father liked him very much and always told me that he would do a great thing in his life." Mrs. Pridi said.

In Thai political history, there was no statesman as he who had left such a brilliant achievements. In 1932, he did "Bloodless Revolution" and Thailand could have the democratic system for the first time. In 1934, he established Thammasat University as the first "Open University" in Thailand. Mr. Pridi always emphasized "For the people who are eager to study, chances must be equal". Also, he is very famous as the leader of "Free Thai Movement" and many Thai people say "He was a real patriot".

But his and her life drastically changed when the King Rama VIII died with pistol. Since this groundless suspect, he was forced to exile to Singapore, China and France for 37 years and died in Paris at the age of 83. Mrs. Pridi told about their exile life.

"He always got up six o'clock in the morning and tried to find the news from the radio. In China, the government assured us very comfortable life, but he was

en asked to join or support Communist Party of Thailand. paris, we must save our money. He only made one suit nd went to see the movie together only one time".

She always tried her best efforts for her husband so s not to fall in despair. She and her children often became is students and listened to their father's lecture. He always old his children "Never to take advantage of those poorer r less fortune".

Now, in Bangkok, the famous intellectuals, Mr. Sulak nd his friends, are going to build "Pridi's International House".

"Pridi gave support to Ho Chi Min and other Asian eaders who did their efforts for anti-colonialism and ational independence. He was a Pioneer of Asian emocracy. He always desired the develpoment of Thai emocracy. Although 41 years have passed since the World Var II, in Thai politics, the soldiers still have the strong olitical power. If we will not take his thought into onsideration, we cannot expect our democratic progress" Mr. Sulak emphasized.

There was a solemn ceremony in Thammasat University. The Royal family gave robes to the monks and he people were pleased. Mrs. Poonsuk scattered her

husband's ashes on the sea of Siam Bay.

"Maybe, he will be satisfied. He always told me that I am Thai and want to die in his own country".

Thier long exile life ended.

Yutaka Arawaki

จาก น.ส.พ. *ไมนิจิ ชิมบุน* ของญี่ปุ่น ฉบับวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๒๙ (ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ)

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
คู่ชีวิตท่านรัฐบุรุษ

"พูนศุข ภรรยาข้าพเจ้าซึ่งเป็นมิตรที่ประเสริฐ โดยอยู่เคียงข้างข้าพเจ้าตลอดเวลา แม้ในยามประสบเคราะห์กรรม"

คำอุทิศที่จารึกไว้ในงานเขียนชิ้นหนึ่งของรัฐบุรุษอาวุโสคนเดียวของเมืองไทย ปรีดี พนมยงค์ ที่มีชื่อว่า *ชีวิตผันผวน และ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน*"

ความผันผวนแห่งชีวิตสำหรับผู้สร้างคุณูปการอันใหญ่หลวงแก่ชาติบ้านเมือง ในด้านการวางรากฐานระบอบประชาธิปไตย นับตั้งแต่เหตุการณ์อภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ การสร้างระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การต่อสู้เพื่อเอกราชอธิปไตยและเกียรติศักดิ์ศรีของชาติ และอื่น ๆ อีกมากมาย

แต่ผลตอบแทนกลับเป็นชะตากรรมที่ต้องหลีกเร้นลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศนานนับวาระสุดท้ายแห่งอายุขัย

เมืองไทยก็เป็นเช่นนี้ บางครั้งราวกับไม่เคยมีที่ว่างสำหรับคนดี ยิ่งดีเท่าไหร่ก็เป็นประหนึ่งสังคมยิ่งไม่ต้องการ แต่สัจจะไม่เคยถูกลบล้าง แม้บางคนจะพยายามบิดเบือนให้ขาวเป็นดำในบางขณะ คุณความดีของ ปรีดี พนมยงค์ จึงนับวันผู้คนในสังคมต่างประจักษ์แจ้ง และคงทนต่อการพิสูจน์ทุกกาลสมัย

เพราะมันคือความจริงแห่งประวัติศาสตร์ ตำนานของถนนสายประชาธิปไตยที่มีอายุกว่าครึ่งศตวรรษกว่าจะทอดยาวมาถึงวันนี้

และสำหรับผู้หญิงคนหนึ่ง ก็ยังเป็นตำนานแห่งชีวิตที่ไม่มีวันลบเลือน และต้องเล่าขานกันชั่วลูกชั่วหลานต่อไป ในฐานะผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขเคียงข้างท่านรัฐบุรุษตลอดอายุขัยแห่งชีวิต แม้กระทั่งวันที่อัฐิธาตุของ "คนดี" คืนกลับมาสู่ภูมิอันเป็นที่รัก ไปจนถึงการนำไปลอยลงสู่กระแสสินธุ์ของอ่าวไทยเมื่อคิมหันต์ฤดูที่ผ่านพ้น

ผู้หญิงคนนี้จะเป็นใครไม่ได้ นอกจากท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาของท่านรัฐบุรุษ ผู้ซึ่งเรามีโอกาสได้พบปะสนทนาในเช้าวันวิสาขบูชาอันสดใสเมื่อเร็วๆ นี้

ภายใต้ทรงผมสีดอกเลาแซมอยู่ส่วนใหญ่ คือใบหน้าที่ยังเอิบ

ม หลังแว่นตาคู่ใหญ่ดูเหมือนคนในวัยที่มีเลข ๗ นำหน้าแล้ว การ
ต้อนรับอย่างไม่มีพิธีรีตรองกับพวกเราที่ไปเยือน ณ บ้านพักซอย
วนพลู ซึ่งด้านหน้าเป็นที่ทำการของมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ กระทั่ง
รรพนามที่ใช้เรียก "ท่านผู้หญิง" ก็ถูกปฏิเสธ ยินยอมแต่คำว่า
คุณยาย" ที่ให้ความรู้สึกสนิทสนมระหว่างคนสองวัยสองสมัย ที่
ลังจะเชื่อมต่อเรื่องราวถึงกันได้ดีกว่า

คุณยายพูนศุข นั่งอยู่ด้านหนึ่งของโต๊ะอาหารตัวยาว ซึ่งเหนือ
นไปของผนังด้านหลัง ตั้งไว้ด้วยภาพถ่ายขนาดใหญ่ของท่านรัฐ
รุษที่คุ้นตา บนตู้โชว์ที่ยังมีรูปเล็กอื่นๆ ประดับเรียงรายอยู่ นับ
นมุมที่บอกเรื่องราวของกาลเวลาได้ดียิ่ง เมื่อผสมผสานกับถ้อยคำ
ถ่ายทอดจากปากของคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

"รู้จักกันตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ ตอนนั้นท่านอาจารย์ก็เท่าไหร่ละ
งกัน ๑๑ ปี" น้ำเสียงที่ยังชัดเจนของคุณยายให้ภาพย้อนกลับไป
จุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ที่มีกับท่านรัฐบุรุษเมื่อครั้งกระโน้น ความ
งทั้งสองนับเนื่องเป็นญาติห่างๆ กันอยู่แล้ว โดยที่ชวดผู้หญิงของ
นรัฐบุรุษนั้นเป็นพี่สาวของชวดผู้หญิงของคุณยายนั่นเอง จึงสนิท
มคุ้นเคยกันมาตั้งแต่เด็ก

"แล้วอาจารย์มาเรียนหนังสือกรุงเทพฯ สมัยนั้น ก็มาอยู่บ้าน

ญาติผู้ใหญ่ มาอยู่กับคุณพ่อฉันนี่" อาจารย์ในประโยคก็คืออาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ส่วนบิดาของคุณยายนั้นเป็นถึงมหาอำมาตย์ตรี พระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา อดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์ โดยนามสกุลเดิมของคุณยายพูนศุขคือ "ณ บ้อมเพชร" "แต่ก็มาอยู่ไม่นานหรอกพอสอบกฎหมายได้ อาจารย์ปรีดีก็ไปนอกเกือบ ๗ ปี กลับมานี่เราก็โตแล้ว"

เดือนพฤศจิกายน ๒๔๗๑ นางสาวพูนศุขขณะนั้นในวัย ๑๗ ก็เข้าพิธีสมรสกับหนุ่มหล่อ ที่จบถึงขั้นดอกเตอร์คนแรกของเมืองไทยก็ว่าได้ และยังมีหน้าที่การงานสำคัญในราชการ เป็นถึงผู้ช่วยเลขานุการร่างกฎหมายและอาจารย์สอนโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ทำให้บรรดาเพื่อน ๆ สมัยเรียนเซนต์โยเซฟด้วยกันพากันอิจฉาคุณยายไปตาม ๆ

หนุ่มสาวยุคก่อนอาจผิดแผกกับวัยรุ่นยุคนี้อยู่มาก โอกาสที่จะเคลียคลอก่อสานความรักกันอย่างซาบซึ้งหวานฉ่ำ ก่อนตกลงปลงใจกันอย่างสมัยปัจจุบันเป็นเรื่องยาก เพราะขนบประเพณีที่เคร่งครัดโดยเฉพาะครอบครัวของคุณยาย นับว่าอยู่ในสังคมชั้นสูงด้วยแล้วระเบียบกฎเกณฑ์ก็มากเป็นเงาตามตัว อย่าว่ากระไรเลย เพียงการบอกรักกัน คุณยายยังแย้มพรายให้ฟังอย่างติดตลกว่า "ไม่ถึงกับ

อกรัก ไม่เคยพูดคำว่ารัก ไม่เคยมีเลย"

"มีโอกาสได้ไปเที่ยวกันบ้างหรือเปล่า" ถามเพราะอยากรู้วิถีวิตของคู่รักสมัยก่อน

"ไป ผู้ใหญ่ก็อนุญาตให้ไป ไปดูละครฝรั่งเศสที่สมาคมฝรั่งศส ก็ไปดูหนังบ้างไม่ใช่ถี่ยิบ นาน ๆ ทีมีงานอะไรก็ไปด้วยกัน"

แต่นั่นแหละ จะประมาทไม่ได้เด็ดขาดสำหรับความผูกพันฉันสามีภรรยา ของคนรุ่นปู่รุ่นย่า ล้วนแต่มั่นคงชนิดถือไม้เท้ายอดเงินกระบองยอดเพชรทั้งนั้น รักเดียวใจเดียวกว่าคนสมัยนี้หลายเท่านัก และที่สำคัญในกรณีของคุณยายกับท่านปรีดี พนมยงค์ นี้ นอกจากอารมณ์ความรู้สึกที่มีใจต่อกันแล้ว ยังมีเหตุผลเป็นเครื่องค้ำจุนอีกด้วย

"ก็คิดการมาแล้ว คิดที่จะทำงานอะไรที่สำคัญของบ้านเมือง ต้องการผู้หญิงที่จะมาช่วยเหลือ" คุณยายบอกถึงสาเหตุที่ท่านรัฐบุรุษเลือกคุณยายเป็นคู่ชีวิต "เขาก็ดูแล้วว่าเราสามารถพอ ดูนิสัยใจคอไม่ใช่คนฟุ้งเฟ้ออะไร ไม่เล่นการพนัน ไม่มีการแต่งตัว หรือออกสังคมอะไร ๆ อย่างนี้ เรียกว่าเรียบ ๆ เป็นแม่บ้านและชอบค้นคว้าอ่านหนังสือ" งานสำคัญของบ้านเมืองตอนนั้นก็คือการเปลี่ยนแปลง ๒๔๗๕ นั่นเอง

คุณหญิงแร่ม พรหมโมบล เพื่อนร่วมรุ่นสมัยเรียนคนหนึ่งของคุณยาย ถึงได้แซวเป็นนักเป็นหนาว่า ชีวิตสมรสของคุณยายกับท่านรัฐบุรุษนั้นไม่ได้โรแมนติกแบบชาวบ้านมากนัก เพราะฝ่ายผู้ชายนั้นเป็นคนจริงจังต่อหน้าที่การงาน และมุ่งมั่นทำประโยชน์ต่อส่วนรวม จนไม่ค่อยมีเวลามากระเซ้าเย้าแหย่กับคุณยายฉันสามีภรรยาทั่วไป แต่ก็มีหลายครั้งที่ท่านรัฐบุรุษใช้สรรพนามเรียกคุณยายอย่างน่ารักน่าใคร่ เช่น "มายดาร์ลิ่ง" ในจดหมายที่มีถึงกันหลายต่อหลายฉบับ

"ไม่มีเลย ไม่โรแมนติคหรอก" คุณยายพูนศุขยอมรับ แต่พอถามถึงตัวคุณยายเข้าบ้าง ก็รีบออกตัวเหมือนกัน "ไม่มี...โอ๊ย... เกิดมาไม่เคยมีจริตเลย" วงสนทนาเลยเฮกันครึกครื้น

ให้หลังการแต่งงานเพียง ๔ ปี ดังที่บอกแล้วงานสำคัญรออยู่ ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็น หลวงประดิษฐ์มนูธรรมจึงได้ร่วมกับสมาชิกคณะราษฎร ภายใต้การนำของนายพันเอกพระยาพหลพลหยุหเสนา เข้ายึดอำนาจรัฐเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

คุณยายเล่าถึงช่วงนี้ว่า ความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทาง

การเมืองของท่านรัฐบุรุษไม่ค่อยแพร่งพรายมาถึงคุณยายมากนัก เหตุผลประการหนึ่งอาจเป็นด้วยครอบครัวของคุณยายมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้านายในรั้วในวังพอสมควร แม้แต่ชื่อของคุณยายเองก็เป็นชื่อพระราชทานจากสมเด็จพระพันปี

"ท่านมีอะไรก็ให้เราทำไป เวลาที่ท่านไปสอนเล็คเชอร์ เราก็เป็นคนเขียน ก็ได้อ่านจากสิ่งที่อาจารย์เขียนไปสอน ถึงเราไม่ได้สมัครเป็นนักเรียนกฎหมาย แต่ก็เท่ากับเรียนอยู่กับครูบาอาจารย์ใกล้ตัว แล้วเวลาทำหนังสือ...เราก็ต้องช่วยกันในด้านตรวจปรู๊ฟ"

"ปฏิกิริยาของคนรอบข้างที่มีต่อคุณยายภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นยังไงบ้าง" เราว่าคงจะไม่ราบรื่นนัก

"ก็ไม่พอใจ" คุณยายตอบ

"เขาแสดงออกกันอย่างไร" เราซักต่อ

"หลายอย่าง มีหลายอย่าง มันสะเทือนไปถึง" คุณยายค้างไปชั่วครู่เหมือนใคร่ครวญขึ้นได้ "อย่าพูดเลย มันไม่ดี ตอนนี้เราก็สามัคคีกันแล้ว เจ้านายบางท่านก็ดีดีอย่างสมเด็จพระบิดุจฉา (บ๊า) ของในหลวงปัจจุบัน น้อง ๓ คนของฉัน อยู่โรงเรียนราชินี ท่านก็อุปถัมภ์การเล่าเรียนหมด ตอนนั้นคุณพ่อออกจากราชการยังไม่เกษียณ ท่านเป็นอธิบดี แล้วเขายุบกรม ลูกยังเรียนอยู่ ทูลกระหม่อม

พ้าหญิงท่านทรงพระกรุณา ท่านประทานทุกอย่างหมด"

"ตัวพระองค์ท่านดีมาก เมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วได้ไปเฝ้า ท่านก็รับสั่งว่าทั่วโลกเขาก็เป็นอย่างนี้หมด จะทำอะไรต้องทำด้วยความรอบคอบ" พระบิตุจฉาที่คุณยายกล่าวถึง ก็คือเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร

มรสุมการเมืองลูกแรกที่มาปะทะเข้ากับชีวิตครอบครัวของคุณยายอย่างจัง เกิดขึ้นเมื่อปี ๒๔๗๖ หลังจากสิ่งที่เรียกว่า *"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"* ของปรีดี พนมยงค์ ถูกกล่าวหาว่ามีลักษณะเป็น "คอมมิวนิสต์" จนมีการประกาศปิดสภาผู้แทนราษฎร โดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น และต่อมาก็ได้ออกกฎหมาย "พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ๒๔๗๖" ขึ้นมาใช้บังคับเป็นครั้งแรก

ท่านรัฐบุรุษกับคุณยายพูนศุขถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ไปพำนักชั่วคราวที่ฝรั่งเศส "เขาปิดสภาวันที่ ๑ เมษายน เราเดินทางวันที่ ๑๒" คุณยายยังจดจำวันสำคัญของมรสุมชีวิตครั้งนั้นได้ดี "ไม่ทันเตรียมตัว คือปิดสภาแล้วก็มาอยู่บ้าน ๒–๓ วัน เขาก็มาบอกให้เดินทาง ก็ไม่ได้ทำอะไรรุนแรงนะ พูดไป คือนายทหารหลายคนมาที่บ้าน คงจะมาปรึกษาหารืออะไรกัน"

"ตอนนั้นเรามีลูกสองคนแล้ว ทิ้งไว้ให้คุณตาคุณยายดูแล ตัวฉันกับอาจารย์ปรีดีก็ไปต่างประเทศ รัฐบาลเขาก็ออกเงินให้ ไปที่ไหนก็ให้คนช่วยเหลือ คล้าย ๆ ไปดูงานด้านเศรษฐกิจ" คุณยายเล่าต่อ ซึ่งก็เหมือนกับไปดูงานจริง ๆ เพราะไปอยู่ได้ไม่กี่เดือน ล่วงถึงกันยายนปีเดียวกันก็เดินทางกลับ ภายหลังที่เจ้าคุณพหล ฯ นำกำลังเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลชุดเดิมในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖

ตั้งแต่นั้นมา ดูเหมือนว่าชีวิตการเมืองของท่านรัฐบุรุษเป็นไปด้วยความราบรื่นพอสมควร และรุดหน้าขึ้นไปตามลำดับ ตั้งแต่เป็นรัฐมนตรีมหาดไทยในปี ๒๔๗๗ รัฐมนตรีต่างประเทศ ๒๔๘๐ รัฐมนตรีคลัง ๒๔๘๑ และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ร. ๘) ๒๔๘๔ ซึ่งระหว่างอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ นี้เป็นที่ทราบกันว่า นายปรีดีขณะนั้นได้ริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าระบบปกครองส่วนท้องถิ่น เจรจาลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากอังกฤษ ตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของต่างชาติที่มีต่อประเทศไทย ยกเลิกภาษีรัชชูปการ อากรค่านา และปรับปรุงระบบภาษีให้เป็นธรรม ออกประมวลรัษฎากร จนกระทั่งการจัดตั้งธนาคารชาติขึ้นเป็นครั้งแรก

คุณยายพูนศุขเองก็คือผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จอย่างเงียบ ๆ

ด้วยการเป็นกำลังใจให้แก่สามีในการปฏิบัติภาระหน้าที่จนกระทั่งระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ญี่ปุ่นร่วมก่อสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งท่านรัฐบุรุษได้ริเริ่มจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในไทย โดยใช้รหัส "รู้ธ" อันเลื่องชื่อ ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรตั้งให้ คุณยายก็เป็นหนึ่งในคนไทยผู้รักชาติที่ร่วมอยู่ในขบวนการอย่างเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ โดยเฉพาะเคียงไหล่ร่วมต่อสู้กับท่านรัฐบุรุษอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย

จนเมื่อสงครามสงบลง ในหลวง ร. ๘ เสด็จนิวัตสู่พระนคร แล้วได้โปรดเกล้า ฯ ยกย่องนายปรีดีไว้ในฐานะ "รัฐบุรุษอาวุโส" และต่อมาก็ได้รับการเลือกตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อรับผิดชอบเจรจาต่อรองกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อประโยชน์ของชาติ และแม้จะลาออกตามมารยาทการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในเวลาต่อมา ท่านรัฐบุรุษก็ยังได้รับความเห็นชอบจากสภา ฯ ให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

ประหนึ่งโชคชะตาได้ลิขิต ท่านเป็นนายก ฯ เพียงวันเดียว เหตุการณ์ไม่คาดฝันและ "ช็อค" คนไทยทั่วประเทศก็อุบัติขึ้น ในหลวง ร. ๘ เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ลางร้ายของครอบครัวคุณยายก็ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น นับจากการที่มีผู้พยายาม

ป้ายสีท่านรัฐบุรุษว่า มีส่วนพัวพันกับกรณีสวรรคตนั้นด้วย ในที่สุดได้เกิดการรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นำโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ ซึ่งได้ส่งกำลังทหารเข้าระดมยิงทำเนียบท่าช้าง วังหน้า ซึ่งรัฐบาลให้เป็นที่พำนักของท่านปรีดี และครอบครัว และพยายามบุกเข้าไปเพื่อจับกุมตัวท่านปรีดี

แต่โชคดีที่ท่านเล็ดลอดหลบหนีไปได้ โดยต่อมาได้เดินทางไปอาศัยอยู่ที่สิงคโปร์ ขณะที่ด้านหลังนั้นคุณยายกับลูก ๆ ต้องผจญกับความยากลำบากนานัปการ "เราก็ไม่มีรายได้อะไร มีบ้านให้เช่าที่สีลมแล้วไปอยู่บ้านหลวง ส่วนบำนาญเขาก็ยังให้อยู่ จนถึงเดือนสิงหา ฯ รุ่งขึ้นอีกปี (๒๔๙๑) เขาฟ้องคดีสวรรคต โดยพระพินิจชนคดี (พี่เขยของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช) เป็นผู้ทำคดีนี้ เขาก็ตัดบำนาญซึ่งแจ้งไปถึงกรมบัญชีกลางที่จ่ายบำนาญ บอกให้งดบำนาญตั้งแต่วันที่ ๒๗ สิงหา ฯ เราก็ได้ค่าเช่าบ้านอย่างเดียว"

คุณยายกับท่านปรีดีมีบุตรด้วยกัน ๖ คน ผู้ชาย ๒ ผู้หญิง ๔ ได้แก่ ลลิตา ปาล สุดา ศุขปรีดา ดุษฎี และวาณี ตามลำดับ "ตอนที่ท่าน (ลี้ภัย) จากไป ลูกยังเล็ก ไม่มีโอกาสมานั่งรับประทานร่วมกันเลย คนเล็กยังอ่านหนังสือไม่ออกด้วยซ้ำ ทำงานจนไม่มีเวลาคุยกับลูก เล่นหัวอาจมีบ้าง แต่จะมาพูดอะไรไม่เคยเลย อยู่ที่เรารับ

ผิดชอบ อยู่คนเดียวเรื่องลูกนี่ ถึงได้ลำบากกันทุกคน การเรียนก็อยู่ที่แม่ทั้งนั้น"

นอกจากเบี้ยบำนาญแล้ว ผลกระทบทางจิตใจและสังคมรอบข้างก็มีมาเป็นทวีคูณ ลูกสาวคนหนึ่งของคุณยาย ซึ่งขณะนั้นเรียนที่เซนต์โยเซฟ โดนครูผู้หลงเชื่อตามข่าวลือ พูดจากกระทบกระเทียบเอาในชั้นเรียนอย่างไร้ความปราณี จนเด็กถูกเพื่อน ๆ ล้อเลียน และร้องไห้กลับบ้าน "ฉันเลยต้องเอาลูกออกจากโรงเรียน" ส่วนเพื่อนฝูงก็เหมือนกัน "ที่เชื่อก็มี ไม่เชื่อก็มี ที่เชื่อเขาก็ห่างไป"

"แล้วเรื่องจริงเป็นอย่างไร"

"เอ๊ มาถามเราได้ยังไง ไปถามอกาธาคริสตี้สิ... แต่เสียดายแกตายไปแล้ว" คุณยายจัดว่าเป็นแฟนเรื่องสืบสวนฆาตกรรมของนักสืบบัวโรต์ด้วยเหมือนกัน ถึงได้ย้อนเราเข้า

ท่านปรีดี เดินทางกลับประเทศไทยในปีถัดมา (๒๔๙๒) เพื่อนำขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ หรือที่เรียกอีกชื่อว่า "กบฏวังหลวง" หมายจะยึดอำนาจรัฐกลับคืน แต่ไม่สำเร็จ คุณยายพูดถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า "ท่านเห็นว่าคณะรัฐประหาร (๘ พ.ย ๙๐) ทำผิด ก็เข้ามาเพื่อจะแก้ให้ถูกต้องเป็นประชาธิปไตย" อย่างไรก็ตาม คุณยายได้พยายามทักท้วงเพราะเห็นว่ายังไม่พร้อมเรื่องเวลา แม้จะ

เห็นด้วยกับหลักการของสามี "มันไม่พร้อมด้านกำลัง แต่เมื่อพ่ายแพ้แล้ว เราก็ต้องช่วยเหลือจนถึงที่สุด"

การเดินทางออกนอกประเทศของท่านรัฐบุรุษเกิดขึ้นอีกครั้ง หลังจากที่หลบอยู่ในไทยประมาณ ๖ เดือน โดยผ่านสิงคโปร์ และฮ่องกงก่อนไปขอลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่วนคุณยายนั้นตามไปภายหลัง แต่ก่อนหน้านั้นก็โดนกลั่นแกล้งจากอำนาจรัฐสารพัด โดยลูกชายคนโต ปาล พนมยงค์ (เสียชีวิตไปแล้ว) ถูกจับกุมก่อนในวันที่ ๑๓ พ.ย. ๙๕ ด้วยข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร อีกสองวันต่อมา คุณยายก็โดนเข้าบ้างในข้อหาเดียวกัน

"มันไม่สอดคล้องกันเลย ไม่รู้กบฏยังไงแม่กับลูกไม่ได้คบคิดกันเลย ลูกก็ไปสำนวนหนึ่งเขาเรียกว่าพวกกู้ชาติหรืออะไรนี่ ส่วนแม่ก็ไม่รู้อยู่ในประเภทอะไร กบฏทั้งทีทำไมเราไปกบฏกับคนอื่น เราไม่ได้ร่วมใจกับลูก พอครบ ๙๔ วัน หมดอำนาจของตำรวจพาเราไปฝากขังทีละ ๑๒ วัน ผลสุดท้ายก็อัยการไม่ฟ้อง" คุณยายร่ายออกมาเป็นชุดด้วยความรู้สึกคุกรุ่นแต่หนหลัง หลังจากนั้นคุณยายเริ่มรู้สึกว่าทนอยู่เมืองไทยต่อไปไม่ได้แล้ว แม้แต่ผู้หญิงยังถูกข่มเหงรังแกทางตำรวจพยายามซักไซ้อยู่แต่ว่า "นายปรีดีอยู่ที่ไหน" คุณยายเองก็รู้แต่ว่าอยู่ต่างประเทศ แต่ประเทศไหนไม่รู้ เพราะไม่มีการติด

ต่อกันเลยเป็นเวลาหลายเดือน พอได้รับการปล่อยตัว คุณยายก็ออกเดินทางไปฝรั่งเศสซึ่งลูกสาวคนหนึ่งเรียนอยู่ที่นั่น โดยไปพร้อมลูกคนเล็กอีกสองคน คือ ดุษฎี และวาณี

"ต่อมาเราก็ได้รับจดหมายจากอาจารย์ ก็คงมีหูมีตาที่เมืองจีนว่าเราอยู่ฝรั่งเศส ท่านก็มีจดหมายมา พอได้รับเราก็เลยเดินทางไปประเทศจีน" หลังจากที่คุณยายอยู่ที่ฝรั่งเศสเป็นเวลา ๗ เดือน "ตอนอยู่ฝรั่งเศสก็แย่เหมือนกันนะ ถึงแม้จะอยู่อย่างนักเรียน แต่ค่าใช้จ่ายมันก็ไม่ใช่เล่น"

ท่านปรีดีกับคุณยายพำนักอยู่ที่เมืองจีนเป็นเวลาถึง ๒๑ ปี โดยทางรัฐบาลปักกิ่งจัดที่ทางและความสะดวกสบายให้ตามสมควร เฉกเช่นแขกเมืองคนหนึ่ง "บ้านพัก เครื่องนุ่งห่ม และอาหาร ตอนไปใหม่ๆ เขาให้ ๔ เวลาเลย ให้รถยนต์ใช้ด้วย คือเราเป็นคนเรียบง่ายอยู่แล้ว ไม่ได้เที่ยวเตร่ ไม่ได้พุ่งเพ้อ ไม่ได้เสพสุข เราก็อยู่ได้เรียกว่าเลี้ยงชีวิตไปได้"

คุณยายกลับมาเมืองไทยหนหนึ่งในช่วงสั้นๆ ตอนปี ๒๕๐๐ สมัยที่จอมพล ป. ผ่อนคลายเผด็จการลงบ้าง แต่สาเหตุสำคัญก็เพื่อกลับมาเยี่ยมคุณแม่ของคุณยาย ซึ่งกำลังป่วยหนัก จนท่านเสียแล้วจึงเดินทางกลับไปจีนตามเดิม

ลูกสาวคนเล็กทั้งสองของคุณยาย คือดุษฎี และวาณี เติบโตและได้เข้าเรียนในเมืองจีนตั้งแต่มัธยมตอนต้น จนจบมหาวิทยาลัยปักกิ่ง คนแรกเรียนมาทางด้านดนตรีส่วนคนหลังทางภาษาศาสตร์ ปัจจุบันทั้งสองเป็นอาจารย์สอนภาษาจีนทั้งคู่ แต่สอนกันคนละที่ ดุษฎีสอนอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ตอนหลังหันมาสอนดนตรีที่คณะศิลปกรรมศาสตร์) ส่วนคนน้องอยู่มหาวิทยาลัยปารีส

"ลูกคนที่อยู่ฝรั่งเศสเวลาเข้าทำงานมีคนสมัครสองคน อีกคนเป็นคนจีนแท้มาจากเมืองจีน แต่ลูกเรากลับได้เพราะพูดชัดกว่า" แต่สำหรับคุณยายนั้นภาษาจีนไม่กระดิก เพราะตลอดเวลาที่อยู่ในจีนมีล่ามแปลให้เสร็จ

เราหันไปถามประสบการณ์ชีวิตในจีนของ "อาจารย์ดุษฎี" ซึ่งร่วมสนทนาอยู่ข้าง ๆ ด้วย เธอนึกอยู่ครู่หนึ่งก่อนตอบว่า "ตอนเด็กไม่ทันได้รู้สึกอะไร และอย่างที่คุณแม่บอก บ้านเราไม่เคยใช้ชีวิตฟุ่งเฟ้อ เพราะฉะนั้นไปอยู่เมืองจีนก็อยู่ได้ คุณพ่อชอบที่จะให้เราใช้แรงงาน ซึ่งก็ทำงานหนัก เช่นสร้างทางรถไฟ คิดว่าเป็นคนไทยสองคนในโลกนี้เท่านั้นที่ต้องทำนาในจีน แล้วปุ๋ยของคนจีนเป็นปุ๋ยธรรมชาติซะด้วย ต้องเอาปุ๋ยใส่แล้วก็ใช้เท้าของเราเหยียบ ก็ไปอยู่อย่างคนจีนแท้ ๆ เป็นประสบการณ์ชีวิตที่ดี"

"ตอนนี้ถ้ามีงานอะไรให้ทำ ต้องอดนอน หรือว่าต้องทำอะไร เราจะไม่รู้สึกว่าเหนื่อย เพราะเราทำมาแล้วยิ่งกว่านั้น เรียกว่า งานสุจริตทำได้ทุกอย่าง" เธอขยายความ อันที่จริงตอนนั้นเธอจะไม่ทำก็ได้แต่ "คุณพ่อสนับสนุนว่าน่าจะทำ เพราะระบบการศึกษาของเขาเน้นที่การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริง"

ท่านปรีดีกับคุณยายเดินทางออกจากจีน ไปพำนักอยู่ในฝรั่งเศส ตั้งแต่ปี ๒๕๑๓ จนกระทั่งท่านรัฐบุรุษถึงอสัญกรรม ณ บ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ก่อนมีอายุครบ ๘๓ ปีเพียง ๙ วัน ซึ่งคุณยายเองเป็นผู้ใกล้ชิดเหตุการณ์มากที่สุดในชั่ววินาทีสุดท้ายของชีวิตสามี

"เห็นบอกว่าท่านอาจารย์ปรีดีเสียขณะที่นั่งเขียนหนังสืออยู่" เราฟังมาก็ถามไป

"ก็นั่งอยู่ที่โต๊ะ ตอนนั้นเขียนจดหมายถึงแบงก์ เราฝากเงินเขา แล้วเดือนหนึ่งเขาก็ให้ดอกเบี้ยเรา คือท่านเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส เขียนเสร็จแล้วต้องให้ลูกคนโต ช่วยตรวจคุณยายก็ยืนอยู่ข้างโต๊ะ อาจารย์บอกให้เอาหนังสือไปให้ลูกเขาดูซิ ว่าพิมพ์ถูกไหมจะได้ตรวจตรา เราลงไป ก็ปรากฏว่าลูกออกไปทำงานแล้ว เลยกลับเอาขึ้นมาคืน"

"ตอนคืนให้อาจารย์ก็นั่งอยู่กับโต๊ะคุณยายก็ยืนอยู่ติดกับโต๊ะตัวนั้น เลือกเวลาตายด้วย คือ หนึ่ง ตั้งใจไว้ขอตายก่อนคุณยายนะนี่ก็ได้ตายก่อนสมประสงค์ สอง ก็ขอตายที่เมืองไทย อันนี้ไม่สมประสงค์ และ สาม ไม่ขอตายที่โรงพยาบาล ก่อนหน้าวันนั้น คือวันอาทิตย์ที่ ๑ อากาศครึ้มๆ ไม่มีใครเขาอยู่บ้านกัน ก็เอาหนังสือ อ.ส.ท. มีรูปนำเที่ยวอยุธยามาดู ดูกันสองคน"

"ท่านจากไปด้วยอาการสงบ ไม่มีอะไรเลย หมอใช้คำว่า เบล์มอร์ต แปลว่าตายอย่างงดงาม เรายืนอยู่ติดกันก็รีบใส่ยาฉุกเฉิน เรียกคนให้โทรศัพท์เรียกแอมบูแลนซ์ (รถพยาบาล) เพราะว่าหมอเขาสั่งไว้ว่าเวลามีอะไรก็ให้เรียกรถก่อน เพราะหมออาจจะช้า แอมบูแลนซ์ ก็มาภายใน ๕ นาที เจ้าหน้าที่ก็ขึ้นมา ตอนนี้เราช่วยกันประคองแล้วนะ มีหลานเป็นนักเรียนแพทย์ปีสุดท้ายไปพักอยู่ด้วย แล้วมีคุณฉลบฉลัยย์ (พลางกูร) ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทอยู่ด้วย ก็ช่วยกันประคองไปนอนที่เตียง"

"เจ้าหน้าที่แอมบูแลนซ์โทรศัพท์เรียกหน่วยสาธารณภัยให้มาช่วย เขาก็มาผายปอด เสร็จแล้วก็วิทยุเรียกหมอด่วนอีก เรียกว่าพร้อมภายในเวลาไม่เท่าไหร่"

เล่าถึงตรงนี้คุณยายทำท่าให้ดูว่า ขณะที่หมดลมหายใจนั้น

ท่านปรีดีอยู่ในสภาพท่า นั่งเก้าอี้ธรรมดา ไม่ฟุบโต๊ะ "คือ ถอดแว่นก่อน แล้วก็ขยี้ตา พูดอะไรไม่รู้นะ ยายตกใจจำไม่ได้ มีพูดอยู่ประโยคหนึ่ง ก็รีบไปเอายาฉุกเฉินที่หมอเขาให้ไว้ รู้สึกว่ามีมือหงิกๆ นิดหน่อย นอกนั้นไม่มีอะไร"

ศพของท่านรัฐบุรุษวางสงบนิ่งอยู่บนเตียงเป็นเวลา ๕ วัน ก่อนนำลงหีบบรรจุอีกสองวัน จึงทำพิธีปลงศพซึ่งพอดีท่านบัญญา นันทภิกขุ กำลังอยู่ที่อังกฤษจึงนิมนต์มาเป็นประธาน จากนั้นอัฐิธาตุที่เหลือก็ได้รับการเก็บรักษาไว้เป็นเวลาถึง ๓ ปีก่อนนำมาโปรยลงสู่อ่าวไทย ตามปณิธานของท่านเอง

"ก่อนท่านเสียเคยพูดอะไรไว้กับคุณยายเป็นพิเศษหรือเปล่า" เราถามเพิ่มเติม

คุณยายตอบว่า "ไม่มีอะไรเป็นลางหรอก ปกติทุกอย่าง" แต่ความตั้งใจเดิมของท่านปรีดีนั้น ต้องการกลับมา "ตายเมืองไทย" แต่จนแล้วจนรอด สถานการณ์หลายอย่างยังไม่เหมาะที่จะกลับมา เหนืออื่นใดก็คือความคลางแคลงเกี่ยวกับสวรรคต "พอพระราชทานผ้าไตรมา คนเขาก็บอกว่าสัจจะปรากฏแล้ว ทั้งที่สัจจะนั่นมันปรากฏมานานแล้ว แต่ว่ารับหรือไม่รับ คนที่รับเขาก็รับแต่คนไม่ยอมรับต่อให้อีกศตวรรษหนึ่งก็ไม่ยอมรับ ใช่ไหม" คุณยายพูดสร้อยให้คิด

จากปากคำของคุณยายพูนศุข ทำให้เราได้รู้ความจริงอีกข้อหนึ่งว่า นับตั้งแต่กรณีสวรรคตเป็นต้นมา ซึ่งวันเกิดเหตุท่านปรีดีถูกตามตัวเข้าวัง กลับออกมาหน้าแดงกล่ำแล้วก็ไม่ได้พูดเรื่องนี้อีกเลย แม้กับคนใกล้ชิด และทั้งที่ถูกใส่ร้ายป้ายสีอย่างไรก็ตามก็ไม่เคยตอบโต้หรือชี้แจ้ง นอกจากดำเนินคดีทางศาล ต่อผู้พยายามบิดเบือนประวัติศาสตร์บางราย ซึ่งแค่นั้นก็นับว่าต้องเสียสมองไปมากมายแล้ว

"เมื่อสิบปีก่อนคุณยายกลับเมืองไทยหลังจากหายไป ๘ ปี ก็มีหนังสือพิมพ์นัดให้มาพร้อมๆ กัน ถามปัญหาน้ำ คุณยายบอกขอทีเถอะเรื่องนี้ไม่อยากให้พูดถึงเลย พูดแล้วมันเสียหมด แหม ของที่มันบิ๊นขึ้นด้วยความเท็จเอามาใส่ให้มันก็ทนไม่ไหวนะ ไม่ใช่พระอิฐพระปูน" คุณยายพูนศุขกล่าวด้วยน้ำเสียงที่แฝงอารมณ์

โดยมีข่าวว่า สมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เคยส่งรัฐมนตรีสองคนเดินทางไปฝรั่งเศสเพื่อเชิญให้ท่านรัฐบุรุษกลับคืนสู่ประเทศไทย แต่ท่านปรีดีก็ยังรู้สึกว่ายังไม่ถึงเวลา เมื่อถามเรื่องนี้ คุณยายตอบว่า "ตอนนั้นคุณยายอยู่เมืองไทย แล้วคุณตาก็ไม่ได้เล่าให้ฟัง เล่าแต่ว่ามีรัฐมนตรีมา แต่ไม่ได้เล่าว่ามาเชิญให้กลับหรืออะไร"

"กระแสทวนมันเป็นเพียงระยะหนึ่งเท่านั้น หนสุดท้ายสิ่งที่

ถูกต้องจะเข้ามาแทนที่ เราเชื่อในความบริสุทธิ์ เชื่อในคุณความดีของคุณพ่อ สุดท้ายสัจจะจะต้องปรากฏ มันจะช้าหรือเร็วเท่านั้น" เห็นจะเป็นบทสรุปที่สมบูรณ์ในตัว จากคำพูดของอาจารย์ดุษฎี ซึ่งย้ำไว้อย่างหนักแน่นถึงเจตนารมณ์ของท่านรัฐบุรุษผู้บิดา

สำหรับคุณยายพูนศุขนั้น ชั่วชีวิตที่อยู่ร่วมกับท่านปรีดีมาเป็นเวลากว่า ๕๔ ปี เป็นตัวอย่างของคู่ทุกข์คู่ยากโดยแท้จริง ไม่เคยมีปัญหาใดๆ ระหว่างความผูกพันต่อกันแม้แต่น้อยนิด การทุ่มเถียงอาจมีขึ้นบ้างในบางปัญหาที่มีความเห็นไม่ตรงกัน ก็จะโต้แย้งกันด้วยเหตุด้วยผล คุณยายยังจำได้ดีถึงน้ำเสียงอันอ่อนโยนของท่านปรีดีเวลาขอขัดจังหวะแสดงความเห็นแทรกขึ้นมา ท่านมักจะพูดว่า "เดี๋ยวเธอ ฟังฉันก่อน ฟังฉันก่อน" คุณยายทบทวนคำพูดนี้ด้วยรอยยิ้มอย่างอ่อนโยนเช่นกัน

ท่านผู้หญิงพูนศุขเกิดเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๔๕๕ ทว่าเวลานับอายุแล้วคุณยายชอบเอาปี ๒๔๕๔ เป็นตัวตั้ง เพราะชอบปีกุนมากกว่า อายุอานามปัจจุบันของคุณยายจึงเป็น ๗๕ แล้ว แต่ร่างกายยังคงแลดูกระฉับกระเฉง ยิ่งกว่าคนแก่ในวัยเดียวกันบางคนเสียอีก แม้ว่าจะมีโรคหัวใจ และโรคอ้วนประจำตัวก็ตาม "กำลังจะหาหมออยู่เหมือนกัน" คุณยายบอกด้วยเสียงกลั้วหัวเราะ

ลึกลงไปในความรู้สึกของคุณยายนั้น เมื่อขาดซึ่งเพื่อนที่คุยถูกคอที่สุดในชีวิต ย่อมรู้สึกเงียบเหงาเป็นธรรมดา ยังดีที่ชีวิตประจำวันขณะนี้ ทำให้คุณยายไม่มีเวลาคิดมากนัก เพราะต้องง่วนอยู่กับจดหมายตอบคนที่ช่วยเหลือ หรือบริจาคเงินให้แก่ทางมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ หรือไม่ก็เข้ากองทุนผู้ประศาสน์การ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ในฐานะที่คุณยายเป็นตัวกลางอยู่

คุณยายพูนศุขยังไม่ตัดสินใจว่า หลังจากงานต่างๆ ในพิธีลอยอัฐิท่านปรีดีผ่านพ้นไปแล้ว ตนจะอยู่เมืองไทยตลอดไป หรือจะเดินทางกลับไปยังปารีส ขณะนี้ตีตั๋วไปกลับอยู่ เพราะที่โน่นยังมีหลานสองคนที่กำพร้าพ่อ (คุณปาล) เรียนหนังสืออยู่ และความคุ้นเคยกับบ้านชานกรุงปารีสก็มีมากกว่าที่นี่

แต่สิ่งที่คุณยายตัดสินใจมานานแล้วและไม่เคยแปรเปลี่ยนก็คือ การสืบทอดเจตนารมณ์ และหลักปรัชญา ธรรมแห่งสังคมของท่านปรีดี อาจารย์และสามีผู้เป็นเพื่อนที่ประเสริฐของตนตลอดบั้นปลายของชีวิต ⚓

จาก *บุคคลวันนี้* ฉบับวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๖

สันติภาพในทรรศนะท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

ที่บ้านสาธร กรุงเทพฯ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ใ
อาภรณ์เรียบง่าย สีครีมแต่งลูกไม้ และซีนคำ ประดับสายสร้อ
คล้องคอ พร้อมจี้กระทัดรัด อันเป็นภาพพิมพ์ของรัฐบุรุษอดีตน
สำเร็จราชการในรัชกาลที่ ๘ ปรีดี พนมยงค์ สามีผู้วายชนม์ที่ชา
กรุงปารีส เมื่อ ๒ พ.ค. ๒๕๒๖ เป็นสิ่งสำคัญนอกเหนือไปจากตุ้
หูและแหวนเพชรสวยงามเรียบง่ายตามวัย เปิดประตูต้อนรับผู้แท
ดำเนินงานโครงการสันติภาพและ *เดลินิวส์* เมื่อเช้าวันจันทร์ที่
มิ.ย. ด้วยอัธยาศัยไมตรีอันอบอุ่น แทนตนทุกคำพูดอย่างเป็นกั
เองว่า "คุณยาย"

ท่านผู้หญิงวัย ๗๔ ปี เพิ่งเสร็จสิ้นภารกิจในการเชิญอัฐิธา
ของปรีดี พนมยงค์ จากบ้านออง โตนี ชานเมืองปารีส ประเท

ฝรั่งเศส ไปสู่อนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อต้นเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา แต่ภารกิจในกรุงเทพฯ ยังไม่เสร็จสิ้น ในฐานะของประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ท่านผู้หญิงมีความตั้งใจตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิคือ บำรุงวัดพนมยงค์ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรมและสาธารณกุศล ตลอดจนการค้นคว้าทางด้านวิชาการ โดยจัดตั้งสถาบันปรีดี พนมยงค์ เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด เป็นสถานที่ค้นคว้าวิจัย ตลอดจนเผยแพร่สัมมนาทางวิชาการเพื่อการพัฒนาสังคม ซึ่งเวลานี้มีผู้บริจาคที่ดินแล้วจำนวน ๓๗๑ ตารางวา ที่บริเวณซอยทองหล่อ สุขุมวิท

"มูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นมานี้ ก็ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ก็มีอยู่อย่างหนึ่งคือ ร่วมมือกับองค์กรที่ทำงานเพื่อสาธารณกุศล เพื่อส่วนรวม" ท่านผู้หญิงกล่าวออกตัว พร้อมกับคุยถึงชีวิตประจำวันว่า "เดี๋ยวนี้เป็นแม่บ้านอย่างเดียว สมัยที่ท่านอาจารย์ (ปรีดี พนมยงค์) อยู่ ท่านขีด ๆ เขียน ๆ โน่นนี่ ก็คอยช่วยเหลือ แล้วแต่ว่าจะมอบหมายงานให้ อยู่ที่ฝรั่งเศสกินข้าวธรรมดา กับข้าวก็อย่างเดียว ไปไหนมาไหนขึ้นรถไฟใต้ดิน ตีตั๋วเดือน สะดวกสบาย มากรุงเทพฯ อยากจะขึ้นรถเมล์ แต่ขึ้นไม่ได้สักที ก็คูซิเบียดกันแน่น รถเอียง

กระเท่เร่ เดินตามฟุตปาธก็ลำบาก ไม่มีป้ายบอก เราคนแก่เดินสูงๆ ต่ำๆ เสี่ยงข้อเท้าแพลง แล้วดีไม่ดีคนแถวนี้ (สาธร) บอกว่ามีชิงสร้อยกันบ่อยๆ ด้วย แต่เช้าๆ ก็เดินไปซื้อกับข้าวทุกวัน จนจำหน้ากันได้ อยู่เมืองนอกก็เดินจ่ายเป็นประจำ ไปกลับ ๓ กิโลเมตร"

ท่านผู้หญิงสำเร็จจากโรงเรียนมัธยมเซนต์โยเซฟ และเข้าพิธีสมรสกับอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เมื่ออายุยังน้อย "ก็คิดว่าจะได้เป็นภรรยาข้าราชการคนหนึ่ง สมัยนั้นดอกเตอร์มีน้อยคน ดูแล้วอนาคตสดใส ดูเหมือนท่านอาจารย์อาจเป็นดอกเตอร์คนที่ ๒ ของเมืองไทย แต่เมื่อเหตุการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป ก็ไม่ได้เสียใจเลย พยายามจะเรียนรู้จากท่าน ในงานต่างๆ ที่มอบหมายมาคือมาเรียนวิชานอกโรงเรียน ท่านมีอายุห่างถึง ๑๑ ปี กับ ๙ เดือน ก็ถือว่าเป็นศิษย์ของท่านคนหนึ่ง

ท่านผู้หญิงให้ทรรศนะว่า สามีและภรรยาที่มีอายุห่างกัน ต้องอาศัยความเข้าอกเข้าใจกัน จำเป็นที่ภรรยาต้องเรียนรู้งานบางส่วนจากสามี แต่ไม่ได้หมายความว่าไปก้าวก่าย หากขาดความเข้าใจกันแล้วย่อมจะอยู่ด้วยกันไม่ได้ เหมือนกับสามีภรรยาสมัยใหม่ แต่งงานไม่ทันไรก็เลิกกันแล้ว

ในฐานะที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงคนสำคัญในขบวนการเสรีไทย

ท่านหนึ่ง ซึ่งเคยผ่านฉากของสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาแล้ว และยังจดจำได้ดี ท่านผู้หญิงกล่าวว่า สันติภาพนับวันจะยิ่งมีความสำคัญต่อชาวโลกมากยิ่งขึ้น ผู้เป็นแม่ ซึ่งเคยผ่านชีวิตที่ยากลำบากในสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาแล้ว คงจะเข้าใจดีถึงความขาดแคลนอัตคัดขันสนในการดำรงชีวิตอยู่ยามสงคราม สิ่งเหล่านี้ควรจะได้ถ่ายทอดให้เด็กรุ่นใหม่ได้รับรู้ ได้เข้าใจ และช่วยกันกระตุ้นเตือนให้รำลึกถึงอดีตของผู้เสียสละ เพราะเอกราชที่ได้มาก็ด้วยการต่อสู้

"ทั่วโลกมีวันสันติภาพของตนเอง ประเทศไทยก็น่าจะมีวันสันติภาพเช่นกัน และวันนั้นควรจะเป็นวันที่ ๑๖ สิงหาคม อันเป็นวันที่ทางฝ่ายสัมพันธมิตรแนะนำเป็นการส่วนตัวแก่นายพลรู้ธ ให้ประเทศไทยประกาศสันติภาพ และประกาศโมฆะกรรมแห่งการประกาศสงคราม หลังจากที่ขบวนการเสรีไทยได้พยายามแสดงทุกวิถีทางที่จะให้มิตรประเทศเชื่อว่าคนไทยที่รักชาตินั้น มิได้เห็นด้วยกับการประกาศสงครามเลย..." ท่านผู้หญิงปรารภ พร้อมทั้งเรียกร้องคนรุ่นใหม่ได้รำลึกถึงวันสำคัญดังกล่าว

"เราควรจะเคารพประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด เพราะนั่นคือเหตุการณ์ที่แท้จริงซึ่งเกิดขึ้นและน่าจะระลึกถึง" ท่านผู้หญิงกล่าวเน้นทิ้งท้าย ⚠

จาก *เดลินิวส์* ฉบับวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๘

ศ.ดร. ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐ์มนูธรรม)
นายกรัฐมนตรีคนที่ ๗ ของไทย

☐ หนึ่งในคณะราษฎรผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

☐ ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

☐ เป็นนายกฯ ๓ สมัย คือ

ครั้งแรก (๒๔ มีนาคม ๒๔๘๙) โดยการผลักดันของพรรคสหชีพ แต่ประชาชนส่วนใหญ่หลงผิดไม่ไว้วางใจ อ. ปรีดีจึงลาออกเมื่อ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๙

ครั้งที่ ๒ (๘ มิถุนายน ๒๔๘๙) กลับมาเป็นเพราะมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากรัชกาลที่ ๘ และเป็นพระบรมราชโองการฉบับสุดท้าย เพราะเช้าวันที่ ๙ มิถุนายนก็ทรงเสด็จสวรรคตบนพระที่ อ. ปรีดีจึงถวายบังคมลาออก เมื่อค่ำวันที่ ๙ มิถุนายนนั่นเอง

ครั้งสุดท้าย (๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙) กลับมาเป็นเพราะความเห็นชอบส่วนใหญ่ของสมาชิกรัฐสภา และตัดสินใจลาออกอีกเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๘๙

□ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะรัฐประหารโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นำรถถังถล่มเพื่อจับตัว อ. ปรีดี ท่านจึงหนีไปพำนักยังต่างประเทศจวบอสัญกรรมที่ฝรั่งเศส เมื่อปี ๒๕๒๖

ท่านผู้เป็นนักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่ เป็นรัฐมนตรีสำคัญหลายสมัย เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย เป็นรัฐบุรุษอาวุโส และสุดท้ายเป็นผู้ที่ทำให้เรารู้ว่า "คนดีอยู่เมืองไทย...ยาก" นะ ⚠

จรงค์ เทพาอภิรักษ์

ากก *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๙

RETURNED

The ashes of Pridi Banomyong driving force behind the transition to constitutional monarchy in Thailand; who died May 2, 1983, in Paris exile; to be scattered on the waters of the Gulf of Thailand May 11 following Buddhist ceremonies in Bangkok and in Ayudhaya, the ancient capital and Pridi's birthplace. Pridi was a lawyer and creator of the People's Party, which took constitutional power in 1932. After founding Thammasat University and the central bank, he lost ground when political foes labelled his economic ideas communistic. His popularity was restored by the 1940s, and as finance minister he sought to resist movement of Japanese forces into Thailand in 1941, but he was overruled by military strongman Pibul Songgram. Shunted on to the Regency Council, he galvanised that advisory role by becoming in 1944 sole regent to student-king Ananda

Mahidol. After the peace of 1945, Pridi became prime minister. Then, on June 9, 1946, Ananda died by a pistol bullet. Pridi was overthrown by a Pibul-inspired coup in 1947. In 1949 he went into exile-never to return in life-after political opponents linked him to the king's death. From his death-bed, Pibul wrote to Pridi: "Please forgive me." The circumstances surrounding Ananda's death remain unexplained. A civil court ruling in 1979 cleared Pridi and. he received invitations from national leaders to return. He refused, telling Asiaweek there was "a question of honour and equity." Pridi's ashes were accompanied to Thailand by his widow Thanpuying Poonsuk Banomyong. King Bhumibol Adulyadej, Ananda's younger brother, sent ten sets of robes for monks to use during the rites.

ASIAWEEK May 25, 1986

วาณี พนมยงค์ เล่าเรื่องพ่อปรีดี

ที่ผ่านมา อจ. ปรีดีท่านได้พยายามทำเพื่อชาติ บ้านเมืองตลอดเวลา แต่ก็ยังถูกกลนแกล้งใส่ร้าย ไม่ทราบว่าพี่เคยเห็น อจ. ท้อใจหรือเคยบ่นให้ลูกๆ ฟังบ้างหรือไม่

อันนี้รู้สึกจะเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่ท่านมีอยู่ คือท่านไม่เคยแสดงความท้อใจและไม่เคยบ่นเลย จนกระทั่งหลายต่อหลายคนเคยพูดเหมือนกันว่า ถ้าเขาโดนสภาพเช่นเดียวกับท่าน อจ. ก็คงไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ แต่คุณพ่อพี่ถึงแม้จะถูกกลั่นแกล้งใส่ร้ายยังไง ท่านก็ยังมีเจตนาบริสุทธิ์ที่จะทำอะไรเพื่อความเจริญของบ้านเมือง จนกระทั่งไปอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสแล้ว ท่านก็ยังพยายามเขียนข้อเสนอความคิดเห็นต่างๆ ในบั้นปลายชีวิต แม้เรื่องกรณีสวรรคตก็ไม่เคยบ่นให้ลูกฟังนะ ว่าเออนี่เขาทำกับเราอย่างนี้นะ ต้องไปแก้

แค้นไม่เคยพูดเลยสักคำ ไม่เคยบ่นเลย

คุณแม่มีส่วนในการช่วยเหลือคุณพ่อมากไหม

มีส่วนอย่างมากเลยค่ะ ครั้งเมื่อตอน ๒๔ มิถุนายน ตอนนั้น คุณแม่ไม่มีส่วนเลย เพราะยังอายุน้อยแล้วก็เพิ่งมีลูก ยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในเรื่องการเมืองหรืออะไร แต่ทราบว่าหลังจากนั้นคุณแม่ก็มีส่วนช่วยมาก คุณแม่เป็นคนที่รับคำบอก *(Dictate)* ได้รับความรู้ต่าง ๆ จากคุณพ่อไม่น้อย จนมีความคิดทีละขั้น ๆ แต่ที่รับชะตากรรมร่วมกันก็ตอนถูกเนรเทศ ในสมัยเสรีไทยก็มีส่วนมาก มีงานอะไรก็ให้คุณแม่ช่วย มีการปรึกษาพูดคุยแลกเปลี่ยนให้กำลังใจกัน จนมาถึงเหตุการณ์สวรรคตและเมื่อคุณแม่ถูกจับ สิ่งเหล่านี้ทำให้คุณแม่ได้เพิ่มความคิดจนได้ยืนอยู่เคียงข้างคุณพ่อในที่สุด

การปลูกฝังความรักชาติหรือรักความเป็นธรรมนี้ไม่ทราบว่า อจ. ปรีดีท่านมีวิธีการปลูกฝังลูกอย่างไร

เรื่องความคิดรักชาตินี้คิดว่าเราได้เห็นจากตัวท่านเอง และสิ่งที่ท่านบอกให้เราเขียน ทำให้เราได้เรียนรู้ได้รับรู้ แล้วก็พูดคุยกัน นี่เราก็สังเกตเห็นได้ว่า ท่านพยายามจะถือเอาผลประโยชน์ของชาติบ้านเมืองสำคัญกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ดังจดหมายฉบับหนึ่งที่ท่านเคยพูดว่าจะไม่ยอมให้ประเทศไปเป็นเมืองขึ้นของใครทั้งสิ้น ที่ท่านเองก็

เคยต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติมาแล้ว ความคิดอันนี้ของท่านรู้สึกจะรุนแรงมาก คือว่าตลอดมาก็ได้ทำทางด้านนี้ จะให้ไปยอมคนอื่นโดยต้องเสียผลประโยชน์ของประเทศนี่ยอมไม่ได้ หลายครั้งที่ท่านเคยพูดว่า "ไม่มีหรอกชาติไหนที่จะยอม เขาต้องนึกถึงผลประโยชน์ของประเทศเขาสำคัญกว่า ก็มีบ้างในโลกนี้ที่จะพยายามให้เกิดความรักในเพื่อนมนุษย์เหมือนกันหรือในระหว่างผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบก็อาจไม่มีปัญหาเรื่องชาติ" แต่ท่านบอกว่าชาติยังเป็นสิ่งที่ต้องมีอยู่ และผลประโยชน์ของประเทศชาติต้องอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ไม่ว่าประเทศใดที่เขาจะบอกว่าเป็นลักษณะสังคมอันใดก็ตาม แต่ละประเทศเขาจะถือผลประโยชน์ของชาติเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านจะพยายามเน้นในเรื่องนี้มาก

ส่วนคุณธรรมด้านอื่นๆ คิดว่าเราได้จากการปฏิบัติของคุณพ่อเอง ท่านใช้ชีวิตสมถะมากเลย เสื้อผ้านี่ไม่เคยออกไปซื้อ จนเรามาเห็นว่านี่มันดูไม่ได้ ท่านก็ไม่เคยไปซื้อ ไม่เคยคิดที่จะใส่ให้สวยงามใส่ให้สบาย สุภาพเรียบร้อย การรับประทานท่านก็ไม่สุรุ่ยสุร่าย มีอะไรก็ทานไม่ต้องออกไปทานนอกบ้าน หรือไปเที่ยวอะไร

อีกเรื่องที่พยายามสอนและพูดอยู่เสมอก็คือ เรื่องว่าจะต้องเป็นคนซื่อตรง ท่านมักจะใช้คำจีนว่าต้องเหลาๆ ซิก ๆ คือต้องซื่อ

รงๆ ยกตัวอย่าง ลูกหลานบางคนมาเล่าให้ฟังว่า วันนี้ขึ้นรถใต้
นโดยที่ไม่ได้ใช้ตั๋วบ้าง หรือใช้วิธีอะไรที่ไม่ค่อยถูกต้องเท่าไร
่านก็จะโมโหทันทีบอกว่าไม่ชอบให้ใช้วิธีอย่างนี้ บอกว่าไม่มีสตางค์
ื้อตั๋วรถหรือบอกมาซิ จะออกเงินให้ แต่ไม่ชอบให้เอารัดเอา
ปรียบ แม้กระทั่งเรื่องเล็กน้อยท่านก็ไม่ชอบ ข้อนี้เป็นเรื่องที่พูด
ยู่เสมอ บอกว่าคนเราจะต้องมีความตรงไปตรงมา

ม่ทราบว่า อจ. ปรีดีพักผ่อนอย่างไร

ท่านชอบไปเดินเล่น ท่านชอบดูชีวิตชาวบ้าน อย่างที่อยู่ที่
วางตุ้งก็จะไปเดินตามตรอกซอกซอย ไปดูว่าเออเขาใช้ชีวิตกัน
อย่างไร หรือบางทีก็ไปแวะคุยกับเขา แม้จะพูดภาษาจีนไม่คล่องก็
พยายามถามคำศัพท์ง่าย ๆ ลักษณะอันนี้รู้สึกท่านจะมีมาตลอด จน
ระทั่งระยะหลังมาอยู่ในฝรั่งเศส คนในละแวกนั้นมักจะรู้จักท่าน
พราะท่านจะเดิน เดี๋ยวทักร้านขนมปังบ้าง ร้านกาแฟบ้าง เพื่อน
บ้าน จนรู้จักกับคนแถวนั้น ชอบถามเขาว่ามีความเห็นอย่างไรจน
เป็นเพื่อนกับคนตัดผม จนคนกวาดถนนก็ยังมีเป็นเพื่อนสนิทคน
หนึ่ง มีคนที่เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ข้าง ๆ บ้านเขาคงไม่ทราบว่าคุณ
พ่อเป็นใคร เขาก็ใช้คำว่าเพื่อนของผมเอง เพราะชอบไปคุยกับเขา
ท่านเป็นคนไม่ถือตัว ทำให้รู้จักชีวิตคนอื่นหลายแขนง

ท่านคิดอย่างไรเกี่ยวกับกรณี ๑๔ ตุลา ฯ และเหตุการณ์ ๖ ตุลา ฯ

๑๔ ตุลา ฯ ท่านเคยเขียนไว้เกี่ยวกับเรื่องพิทักษ์เจตนารมณ์ ส่วนเรื่อง ๖ ตุลา ฯ ท่านเห็นว่าเป็นการกระทำที่ป่าเถื่อน เพราะประเทศไทยเราเป็นประเทศที่นับถือพุทธศาสนาแต่มาทำกับประชาชนแบบนี้ เพราะการเผยแพร่ข่าวในต่างประเทศรวดเร็วมาก เหตุเกิดแป๊ปเดียว แต่โทรทัศน์ทั่วโลกก็มีแล้ว ท่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจนักศึกษา

ตอนอยู่ประเทศจีน ไม่ทราบว่าท่านเคยคิดจะเข้าร่วมกับ พ.ค.ท บ้างหรือไม่

ไม่เคยเลย ถึงแม้ท่านจะศึกษาลัทธิมาร์กแต่ท่านก็ไม่เคยคิดว่าตัวท่านจะเป็นคอมมิวนิสต์ ท่านอาจจะรับได้บางส่วน แต่ไม่ใช่ทั้งหมดเพราะท่านพูดเตือนอยู่เสมอว่า จะเอาเป็นสูตรสำเร็จมาไม่ได้ สภาพของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน ประเทศไทยก็มีลักษณะพิเศษของไทย

ท่านเชื่อเรื่องสันติวิธีหรือไม่

(พยักหน้า) ท่านค่อนข้างเชื่อเรื่องสันติวิธี เพราะท่านเคยพูดกับเราว่า พวกเราไม่เคยผ่านสงครามมา ไม่รู้ว่าสงครามนี่เป็นการทำลาย เป็นการทำให้สูญเสียขนาดหนักสักแค่ไหน ท่านเคยผ่าน

สงครามโลกครั้งที่ ๒ แม้เมืองไทยจะไม่ได้อยู่ในสมรภูมิที่มีการรบ แต่ท่านก็กระทบกระเทือนพูดอยู่เสมอว่า ถ้ามีทางเป็นไปได้ ก็ไม่ควรที่จะเลือกวิธีอื่น ควรเลือกวิธีสันติมากกว่า ไม่ควรให้ชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร ต้องมาสูญเสียหรือถูกกระทบกระเทือน ⁂

จาก *สารโกมล* สารเผยแพร่ของมูลนิธิโกมลคีมทอง ฉบับเดือนมิถุนายน ๒๕๒๕

ภาค ๔

ควันหลง

ผิดไม่เป็น

● *ศาลา ย่อมมากผู้ สัญจร*
นารี เลิกหลับนอน อริเรือ
วิถี ย่อมบั่นทอน คนอ่อน พลังรา
คงคา บ่เคยเอื้อ แก่ผู้ประมาทมัน ฯ

ขุนลืมคืนเคหา ยกสาธกอภิปรายว่า ในแง่พระพุทธศาสนา คนดีพร้อม ถึงที่สุดแห่งความพร้อมในธรรมะ ก็ไม่ต้องเกิด ที่มาเกิดก็ต้องมีอะไรบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ไม่เต็มกันบ้าง ไม่ใช่เกิดมาแล้วทำอะไรไม่เคยผิด ทำอะไรผิดไม่เป็น หรือผิดแล้วแทนที่จะก้มหน้าก้มตาทำงาน เพื่อแก้ไขความผิดนั้น

กลับผิดศีลข้อตอแหลไปโน่น

คำว่า โกหก ใช้ไม่ได้กับคนถือศีลกินอสัตย์ พี่ขุนว่าและว่า

ต่อไปว่า สมัยหนึ่งข้าพเจ้าเคยเป็นนักเรียนประเภทเรียนเก่นเล่นดี วันหนึ่งเผอิญประพฤติผิดแล้วครูจับได้ ก่อนกึ่งพุระหงจะสัมผัสก้นจนน้ำตาเล็ดนั้น ครูก็บอบว่า สนิมความชั่วของเธอจงหลุดตามไม้เรียวออกไป นี้ฉันใด ใครที่คิดว่า ทำอะไรผิดไม่เป็น ก็ควรได้รับรสไม้เรียวแห่งความรักฉันนั้น

พี่ขุนขยับแว่นตา ลูบคางเขียวครึ้มเกลี้ยงเกลากล่าวสืบไปว่า โบราณคติเคยกล่าวไว้นานแล้วว่า ศาลา นารี วิถี คงคา ย่อมเป็นของคนหมู่มาก อะไรที่เป็นไปเพื่อคนหมู่มาก สิ่งนั้นไว้ใจยาก ทั้งนี้เพราะความยิ่งใหญ่ของสิ่งนั้นนั่นเอง วันนี้ข้าพเจ้าขอยก ศาลา กับ วิถี ไว้ก่อน ส่วน นารี ข้าพเจ้าขาดประสบการณ์จริง ๆ

เสียงขุนคชายุทธเดช ครางมาจากหลังห้องประชุมเบา ๆ ว่า อื๋ยย

พี่ขุนผู้แสร้งไม่สนใจนารี แต่ใส่ใจบุรุษด้วยกันเพื่อให้ทันสมัย กล่าวถึงคงคาว่า อันว่าน้ำคือธาตุ ๑ ใน ๔ ที่ยิ่งใหญ่ของโลกและชีวิต ปลาขาดน้ำย่อมตาย ความรักไร้น้ำย่อมผืด น้ำจึงเป็นสิ่งที่มีคุณอนันต์และโทษมหันต์ ด้วยเหตุนี้ที่ใดเป็นแหล่งเก็บน้ำ ที่นั้นต้องมีที่ระบายน้ำ

กรุงเทพมหานครเมืองฟ้าอมรของเราเป็นที่ราบลุ่ม แหล่ง

เก็บน้ำและที่ระบายน้ำจึงเป็นของคู่กัน ความข้อนี้ บรรพบุรุษไทยโบราณไม่เคยประมาท ทั้งที่วิชาผังเมืองไม่เคยปรากฏในมหาวิทยาลัยไหน ความผิดพลาดอยู่ที่ไทยอัปรีย์ชั้นหลังที่ถมคลองทำถนน ถมบ่อเพิ่มที่ ทับคนสร้างคน จนเกินกำลังรับ

ที่ราบก็เลยเหลือแต่ที่ลุ่ม

ธรรมดาน้ำย่อมขังอยู่ในที่ลุ่ม ล้นที่ลุ่มออกมาก็ต้องเจิ่งนอง ฝนตกหนักเพราะดินฟ้าอากาศวิปริต เมืองหลวงก็ต้องกลายเป็นเมืองบาดาลไปชั่วครั้งชั่วคราว ก็เมื่อวัฏจักรปฏิกูลเป็นไปเช่นนี้แล้ว ควรจะก้มหน้าก้มตาทำงานไป ความเห็นใจกับเสียงปรบมือจะไปไหนเสีย

หลวงศิวารักษา ที่เคยเกิดมาทัน หลวงประดิษฐ์บาทูกา ยกมือสนับสนุน พลางอภิปรายเพิ่มเติมว่า

"ฝนตกหนักในรอบ ๕๐๐ ปี ๑,๐๐๐ ปี พ่อมึงน่ะซี ในสมัยล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ ตรงกับปีมะโรง ฝนเคยกระหน่ำหนักกว่านี้อีก ให้จดจำความรู้ที่ควรรู้กันไว้ด้วยจะได้ไม่ทุศีล"

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *นอกประเด็น* ฉบับวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ความกตัญญูกับการแสดงออก

ได้ทราบว่าวิสาขบูชาปีนี้ จะมีสัปดาห์แห่งความกตัญญูกตเวที
โดยเริ่มแต่วันที่ ๑๖ พฤษภาคมเป็นต้นมา คนใหญ่คนโต คนมีหน้า
มีตา ในวงการทหาร การเมือง ธุรกิจ ร่วมจัดงานดังกล่าว ซึ่งนับ
ว่าน่าอนุโมทนา

แต่ที่น่าจะต้องตั้งคำถามก็คือ เขาเหล่านั้นจัดงานขึ้นเพื่อ
เตือนตนเองหรือเตือนคนอื่น

ทั้งนี้เพราะมีพระพุทธดำรัสตรัสไว้ชัดเจนว่า บุพการีคือผู้ทำ
คุณก่อน ๑ และกตัญญูกตเวที คือผู้ที่รู้คุณและสนองคุณท่าน ๑ นับ
ว่าเป็นบุคคลผู้หาได้ยากในโลก

ที่อยากทราบก็คือ เขาเหล่านั้นเป็นคนอกตัญญูหรือเป็นผู้รู้
จักบุญคุณคน โดยกำหนดให้แสดงความกตัญญูในช่วงสัปดาห์แห่ง

วิสาขปูรณมีเท่านั้นละหรือ

ก่อนที่จะตอบคำถามนี้ แทบทุกคนย่อมทราบดีอยู่แล้วว่าก่อนวันที่ ๑๖ ขึ้นไปทศกวารหนึ่ง ได้มีการอัญเชิญอัฐิธาตุของนายปรีดี พนมยงค์ มาบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่กรุงเทพมหานคร และที่จังหวัดสมุทรปราการ จนได้ลอยอัฐิและอังคารลงในอ่าวไทยไปเมื่อวันที่ ๑๑ นี้

ท่านพุทธทาส ท่านบัญญานันทะ และท่านพระราชวรมุนี ล้วนกล่าวธรรมกถาสดุดีท่านอดีตรัฐบุรุษอาวุโสว่าเป็นผู้มีพระคุณต่อบ้านเมือง ในฐานที่นำวิญญาณแห่งประชาธิปไตยมาให้ปรากฏ สามารถรักษาอิสรอธิปไตยของชาติไว้ได้ อย่างเสมอบ่าเสมอไหล่กับมหาอำนาจ แม้ในยามคับขันก็นำสยามรัฐนาวาฝ่าคลื่นลมให้ล่วงพ้นหายนภัยมาได้

จากปากคำของพระเถระชั้นนำทั้ง ๓ รูปนี้ ย่อมแสดงให้เห็นชัดว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุพการี ผู้มีบุญคุณต่อประเทศไทย นับว่าเป็นบุคคลผู้หาได้ยากในโลก โดยที่ถ้าปราศจากท่านผู้นี้ เราจะมีรัฐสภากันละหรือ เราจะมีรัฐบาลที่มีสามัญชนเป็นนายกรัฐมนตรีกันละหรือ และเราจะมีผู้ว่าราชการที่ได้รับการเลือกตั้งกันละหรือ ทั้งนี้โดยไม่ต้องนับถึงคุณูปการอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก

แต่แล้ว ในงานบำเพ็ญกุศลเนื่องในวาระที่สุด ก่อนที่อัฐิธาตุจะสลายตัวไปกับกระแสน้ำในอ่าวไทย ไม่ปรากฏว่ามีตัวแทนจากฝ่ายรัฐบาล หรือผู้ที่จัดงานสัปดาห์แห่งความกตัญญูได้แสดงอามิสบูชาต่อปูพการีผู้นี้เลย

แล้วเขาจะแสดงปฏิบัติบูชา เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ประชาธิปไตยที่แท้จริง เพื่ออิสรภาพ เสรีภาพ และธรรมมิกสังคม อย่างสันติกระไรได้

ก็ในเมื่อมีพระพุทธพจน์ปรากฏชัดว่าความกตัญญูเป็นนิมิตหมายของสาธุชน เราจะพูดแรงไปไหม ที่จะกล่าวว่าชนชั้นปกครองไม่ใช่สาธุชน หากเป็นคนมือถือบึน แต่ปากถือศีล หรือปากอมอะไรไว้ไม่ให้กล้าแม้จะสดุดีปูพการี ที่มีคุณแก่ประเทศชาติมาชนิดที่ยิ่งใหญ่กว่าใคร ๆ ในช่วงศตวรรษนี้

เมื่ออัฐิธาตุของนายปรีดีจะเดินทางออกจากกรุงปารีส รัฐบาลฝรั่งเศสได้มอบให้ผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศไปส่งจนถึงสนามบิน เมื่อมาทำพิธีที่ประเทศไทย ก็มีผู้แทนสถานเอกอัครราชทูตบางแห่ง และผู้แทนหน่วยงานจากกองทัพอังกฤษที่ร่วมกับขบวนการเสรีไทยไปต้อนรับและไปวางพวงมาลาที่อนุสาวรีย์ แม้จนพระบรมวงศานุวงศ์ก็เสด็จและทรงส่งพวงมาลาไปแสดงความเคารพ ถึง

จะเป็นเวลายุบสภา แต่อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎรก็ไปร่วมงานคารวะอัฐิธาตุของท่านผู้ให้กำเนิดรัฐสภา ยังบุคคลและองค์กรอื่น ๆ อีกมากหน้า รวมทั้งอดีต ส.ส. และสมาชิกสภาเขตบางคนด้วย

แต่ไม่ปรากฏมีตัวแทนจากรัฐบาลเอาเลย อาจเป็นเพราะเรามีเพียงรัฐบาลรักษาการอยู่เท่านั้นก็ได้ จึงควรได้รับการให้อภัย ดังเมื่อนายปรีดีถึงแก่ชีวิตลงเมื่อ ๓ ปีก่อน ก็เป็นช่วงเวลาแห่งรัฐบาลรักษาการเช่นเดียวกัน แม้หัวหน้ารัฐบาลจะยังเป็นคนเดิมก็ตามที่

ที่น่าเศร้าก็คือ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครนั้น มีตัวมีตนที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงรักษาการ ทั้งยังมาจากการเลือกตั้งโดยประชาราษฎรด้วย และความจริงทางประวัติศาสตร์ ที่ไม่มีใครอาจปฏิเสธได้ก็คือ การเลือกตั้งทางเทศบาลนั้น นายปรีดีเป็นคนดำริริเริ่มให้มีขึ้นเป็นคนแรก

แต่แล้วผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร กลับไม่ได้ไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลแด่ปุพการี แห่งระบอบการปกครองท้องถิ่นอย่างประชาธิปไตยเอาเลย

น่าเสียดายที่ท่านผู้ว่าราชการ ฯ ตั้งตนเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอุโบสถศีล สมาทานเอกามังสวิรัติเป็นนิจ แต่ท่านอาจอ่อนวิชาประวัติศาสตร์จนมองไม่เห็นคุณค่าของปุพการีก็ได้

คงไม่ใช่เพราะท่านเป็นคนอกตัญญู หรือเป็นผู้ที่ถือว่าทหารสำคัญกว่าพลเรือนและทหารเท่านั้นที่จะกู้ชาติได้ละกระมัง เพราะเพียงขนาดฝนตกหนักมาเมื่อวันที่ ๘ ที่ ๙ ที่ผ่านมานี้ ท่านยังพูดได้ว่าไม่เคยมีมาก่อนในรอบ ๕๐๐ หรือ ๑,๐๐๐ ปี ทั้งๆ ที่คนที่เกิดทันน้ำท่วมใหญ่ปีมะโรงในรัชกาลที่ ๖ ก็รู้กันแล้วว่าคราวนั้นหนักเช่นนี้ ๓ วัน ๓ คืน

ที่น่าเสียดายยิ่งกว่านั้น ก็คือการไม่รู้แล้วแสดงออกดังกับว่าเป็นผู้รู้ แม้จะไม่ผิดศีลข้อที่ ๔ แต่กิริยาท่าทางก็บ่งว่า อวิชชาและอัตวาทุปาทานครอบงำ จนอาจเห็นผิดเป็นชอบไปได้ง่ายๆ และการเป็นพ่อเมืองนั้น ถ้าไม่รู้จักบูชาบุคคลที่ควรบูชาด้วยแล้วไซร้ หายนภัยจะไม่มีมาถึงตน และอนาคตทางการเมืองของตนเท่านั้น แม้ประชาราษฎรก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย ถึงขนาดธรรมชาติหรือดินฟ้าอากาศอาจลงโทษเอาเลย ถ้าใครเป็นพุทธศาสนิกขอให้ใช้หลักอปริหานิยธรรมพิจารณา

ไหนๆ ท่านผู้ว่าราชการกรุงเทพฯ ก็อ้างตนว่าเป็นพุทธบริษัท คงจะได้อ่านพระไตรปิฎกอยู่บ้าง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

"ถ้าพระราชาทรงธรรม ข้าราชการก็จะทรงไว้ซึ่งธรรม พราหมณ์และคฤหบดีก็ย่อมทรงธรรม เป็นเหตุให้ชาวเมืองและชาว

บ้านประพฤติธรรม ด้วยเหตุฉะนั้นพระอาทิตย์ และพระจันทร์ ย่อมดำเนินไปตามครรลองคลองธรรม ดวงดาราและดาวนักขัตฤกษ์ย่อมเป็นไปตามปกติ วันคืน เดือน ปีและอุตุนิยมไม่สับสน ลมพัดถูกทิศทาง ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารออกดอกผลอย่างสมควร เป็นเหตุให้ผู้คนอาศัยภักษาหารเลี้ยงชีพอย่างเหมาะสม มีอายุยืนนาน ปราศจากโจรผู้ร้าย และโรคภัยไข้เจ็บ"

จักไม่ขอยกข้อความที่กล่าวถึงตอนที่ผู้ไม่ประพฤติธรรมลงไว้ในที่นี้ เพราะพระพุทธพจน์บทนี้ชัดว่า ดินฟ้าอากาศอาเพศวิปริตจะในรอบ ๕๐๐ ปีหรือ ๑,๐๐๐ ปี ก็เพราะผู้ที่เป็นใหญ่ในบ้านเมืองไม่ประพฤติธรรมนั้นแลเป็นเหตุที่สำคัญ

จำเดิมแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา นายปรีดีมีส่วนช่วยปลดเปลื้องพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ ให้พ้นจากคำครหาข้อนี้จนหมดสิ้นแล้ว เพราะในทางอาณาจักร นายกรัฐมนตรีต้องรับผิดชอบแทนพระราชาในทุกกรณี เพื่อให้รัฐมนตรีประพฤติธรรม ผู้แทนราษฎรจะได้ไม่ขายตัว ข้าราชการไม่เป็นโสณทุจริต ฯลฯ ถึงนายกฯ จะถือศีล สมาทานโพธิสัตวธรรมอย่างพระเตมีย์หรือพระมหาชนก ก็หาชื่อว่าประพฤติธรรมไม่ ถ้าปล่อยให้มีอธรรมเกิดขึ้นหลั่นลดกันลงมาโดยตลอด

ครั้นยามว่างรัฐบาล ว่างรัฐสภา อย่างน้อยในราชธานีแห่งนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดก็ต้องรับผิดชอบในปริมณฑลแห่งขอบเขตในอำนาจหน้าที่ของตน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ระบบนิเวศน์วิทยาทั้งหมด เป็นผลกระทบไปถึงความทรงไว้ซึ่งธรรมของผู้บริหารบ้านเมืองเสมอไป

ถ้าท่านผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ยอมรับผิดเพื่อประพฤติชอบในโอกาสต่อ ๆ ไป ต้องปรับทัศนคติขั้นพื้นฐาน แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อปูชนียบุคคลซึ่งเป็นมงคลอันสูงสุด จากจุดนี้ จักเป็นการถางทางไปสู่การนำเอาธรรมะที่เนื้อหาสาระ (ไม่ใช่ที่รูปแบบ) มาใช้เพื่อประชาธิปไตย ที่เป็นแก่น เป็นเนื้อหา เป็นการเคารพประชาราษฎรอย่างแท้จริง

อย่านึกว่านี่เป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องย่อย แท้ที่จริงนี่คือเรื่องใหญ่และเรื่องหลัก อันจะเป็นการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางสภาพดินฟ้าอากาศและนิเวศน์วิทยาได้ด้วย"

ข้อนี้ขอฝากให้สาธุชนคำริ (นิมิตฺตำ สาธุรูปานำ กตญฺญู กตเวทิตา) ถ้าคิดได้และทำได้ เราอาจไม่จำต้องมีสัปดาห์แห่งความกตัญญูก็ได้

เมื่อไร ชนชั้นปกครองของเรา พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น ปัญหา

ความอยุติธรรมในสังคม และปัญหาความไม่สมดุลทางธรรมชาติก็จะ
ปลาสนาการไป ฝนย่อมตกต้องตามฤดูกาล

แต่เราลืมกันแล้วใช่ไหม เมื่อนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ไปเยี่ยม
นายปรีดี พนมยงค์ แต่เมื่อเขายังเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศ
ไทย เพื่อแสดงกตเวทิตาธรรมต่อครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ประศาสน์
การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนั้น

ผลก็คือ ผู้ที่กุมบังเหียนทางการเมืองได้บีบผันให้นายป๋วย
ต้องกลายสภาพไปจากศูนย์แห่งอำนาจต่าง ๆ ซึ่งพวกเขาเคยเตรียมไว้
ให้ จนต้องไปรอนับวันตายอยู่ที่ในประเทศอังกฤษตราบเท่าทุกวันนี้

นายปรีดีเองก็เช่นกัน ถ้าบุคคลชั้นนำอันเขาเคยมีอุปการคุณ
อุ้มชูมา เห็นบุญคุณของเขา และแสดงกตเวทิตาธรรมต่อเขาคงไม่
ต้องไปตายที่ประเทศฝรั่งเศสและอัฐิธาตุของเขาคงได้รับการต้อนรับ
จากชนชั้นปกครองอย่างเป็นงานขั้นรัฐพิธีอันมโหฬารยิ่ง

การที่ศิษยานุศิษย์และราษฎรธรรมดาสามัญต้อนรับอัฐิธาตุ
ของนายปรีดีอย่างปราศจากความเสแสร้งนั้นน่าจับใจ แสดงให้เห็น
ว่าธรรมะอยู่ที่ไหน บางคนมาจากไกล ๆ ทั้ง ๆ ที่มิใช่คนร่ำรวย ยิ่ง
กว่าการภารโรงซึ่งแสดงความเห็นว่าไม่มีผู้บริหารใดมีคุณธรรมเทียบ
เท่านายปรีดีด้วยแล้วแสดงว่าคนไทยที่เป็นคนธรรมดาสามัญนั้น มี

ความกตัญญูรู้คุณคน

ในขณะที่บุคคลซึ่งจัดงานสัปดาห์แห่งความกตัญญูต่างหากที่ควรจะสำนึกด้วยการตักน้ำใส่กะโหลกและชะโงกดูเงาของตนเอง เพื่อให้เกิดความรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ โดยอย่าหลอกลวงคนอื่นอีกต่อไปเลย ⚠

ส. ศิวรักษ์

จาก *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของปวงชนชาวไทย

ครั้นแล้ว ก็เหมือนอสุนีบาตฟาดลงกลางใจของประชาชนทั้งประเทศ เมื่อรัฐบาลออกแถลงการณ์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล สวรรคต ดังนี้:

ข่าวราชการ

ด้วยนับตั้งแต่วันที่ ๒ มิถุนายนศกนี้เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภีไม่เป็นปกติ และทรงเหน็ดเหนื่อยไม่มีพระกำลัง แม้กระนั้นก็ดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนราษฎรอันเป็นพระราชกิจของพระองค์ ครั้นต่อมาพระอาการเกี่ยวกับพระนาภีก็ยังมิได้ทุเลา จึงต้องเสด็จประทับอยู่แต่บนพระที่นั่ง มิได้เสด็จออกงานตามหมายกำหนดการ ครั้นวันที่ ๙ มิถุนายนศกนี้ ตอนเช้าเวลา ๖ นาฬิกา ได้เสวยพระโอสถน้ำมันละหุ่ง แล้วเข้าห้องสรงซึ่งเป็นพระราชกิจประจำวัน แล้วเสด็จเข้าพระที่ ครั้นเวลาประมาณ ๙ นาฬิกา มหาดเล็กห้องพระ

บรรทมได้ยินเสียงปืนบนพระที่นั่ง จึงรีบเข้าไปดู เห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมอยู่บนพระที่ มีพระโลหิตไหลเปื้อนพระองค์และสวรรคตเสียแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมจึงไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบ แล้วเสด็จไปถวายบังคมพระบรมศพ ต่อนั้นมามีพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ได้เข้าไปกราบถวายบังคม และอธิบดีกรมตำรวจกับอธิบดีกรมการแพทย์ ได้ไปตรวจพระบรมศพและสอบสวน สันนิษฐานได้ว่าคงจะทรงจับคลำพระแสงปืนตามพระราชอัธยาศัยที่ทรงชอบ แล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙

แถลงการณ์ฉบับนี้มีข้อความที่ไม่น่าเชื่อหลายประการ ทำให้เกิดกระแสข่าวลือต่างๆ ขึ้น จนถึง ส.ส. เพชรบูรณ์ อภิปรายในสภาว่า ราษฎรไม่เชื่อแถลงการณ์ อนึ่งแถลงการณ์นั้นอ้างว่า อธิบดีกรมตำรวจกับอธิบดีกรมการแพทย์ได้ไปตรวจพระบรมศพและสอบสวนแล้ว ปรากฏว่าในภายหลังอธิบดีกรมการแพทย์ คือ นายแพทย์นิตย์ เวชชวิศิษฐ์ อ้างเสมอว่าเข้าไปในฐานะแพทย์ ไม่ได้ไปตรวจ

ระบรมศพ ซึ่งแสดงว่ารัฐบาลหลอกลวงประชาชนแต่แรก ในวัน
ที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ คณะแพทย์ของสภากาชาด มี นาย
แพทย์หม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ นายแพทย์ต่วน จีระเศรษฐ
นายแพทย์นิยม ฉิมวงศ์ นายแพทย์ชูช่วง เศวตรุนทร์ นายแพทย์
กษม เนียวกุล นางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพชร และนางสาว
ประยงค์ อรัญญานนท์ ได้เข้าไปทำความสะอาดพระบรมศพ เพื่อ
อัญเชิญไปประดิษฐานในพระบรมโกศ ได้พบรูกระสุนที่ท้ายทอย
ของพระเศียรอีกรูหนึ่ง ข่าวนี้เป็นที่รู้กันทั่วไป ปรากฏว่ารูกระสุนที่
พระนลาตโตกว่าที่ท้ายทอย ทำให้ ส.ส. ตาก อภิปรายในสภาว่า
น่าสงสัย เพราะปรกติรูกระสุนเข้าเล็กกว่ารูกระสุนออก

เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ประชาชนสิ้นความเชื่อถือในรัฐบาล
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี แพทย์
และพยาบาลของสภากาชาดถูกนายกรัฐมนตรีเรียกตัวไปต่อว่าเรื่องนำ
ข่าวเรื่องรูกระสุนมาเปิดเผย

. . . . . .

หลักฐานที่คณะแพทย์และนักวิทยาศาสตร์พบนี้ บ่งว่ามีผู้
ลอบปลงพระชนม์ และวางแผนไว้ซับซ้อน อนึ่งได้มีการชักนำให้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์ ทรงซ้อมยิงปืนในพระ

บรมมหาราชวังบ่อย ๆ เหมือนกับจงใจที่จะให้คนไม่สนใจเวลาเกิด เสียงปืนดังขึ้นในวัง

การที่คณะแพทย์ทำการชันสูตรพระบรมศพ และทดลอง ต่าง ๆ นั้น ทำให้รัฐบาลไม่พอใจมาก เพราะรัฐบาลอยากให้สรุปว่า เป็นอุบัติเหตุ จะได้สิ้นความรับผิดชอบ ในการสอบสวนของคณะ กรรมการสืบสวนพฤติกรรมการสวรรคต ฯ ต่อหน้าประชาชน ที่เรียก กันว่าศาลกลางเมือง ปรากฏว่าตำรวจพยายามที่จะซักค้านและตั้งคำ ถามที่จะทำลายชื่อเสียงของแพทย์ตลอดเวลา ภายหลังตำรวจผู้นั้นให้ การว่า คำถามเหล่านั้นส่งมาจากทำเนียบนายก ฯ

. . . . . .

เมื่อจำนนต่อหลักฐานว่าไม่อาจเป็นการปลงพระชนม์เองหรือ อุบัติเหตุได้ ฝ่ายรัฐบาลก็ทำข่าวลือว่าอาจจะเป็นอุบัติเหตุจากคน ภายในก็ได้ ปรากฏว่าทุกคนให้การตรงกันว่าไม่มีใครที่อยู่ในพร ที่นั่งพระบรมพิมาน ได้เข้าไปในห้องพระบรรทมภายหลังจากสมเด็ พระราชชนนีถวายน้ำมันละหุ่งแล้ว เว้นแต่นายบุศย์ซึ่งนำน้ำส้มค ไปถวายเมื่อเสด็จออกจากห้องสรง แต่มิได้เสวย เท่านั้น ส่วนพร บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน มหาดเล็กที่เฝ้าโต๊ะเสวย แล มหาดเล็กที่เฝ้าห้องพระบรรทมให้การตรงกันว่า เสด็จมาเสวยพร

กระยาหารเช้าพระองค์เดียว และเสด็จไปถามพระอาการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเพียงหน้าพระทวารมหาดเล็กหน้าห้องพระบรรทม ๒ คน ซึ่งภายหลังต้องรับโทษนั้นให้การตรงกันว่าได้ทูลว่า "พระเจ้าอยู่หัวบรรทมตื่นแล้ว เข้าห้องสรงแล้ว เข้าที่บรรทมอีก ไม่เสวยน้ำส้ม" พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันก็เสด็จกลับไปยังห้องส่วนพระองค์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก

ทุกฝ่ายในเวลานี้ แม้แต่หนังสือที่เขียนให้ร้ายป้ายสีพระราชวงศ์ก็ยอมรับว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันไม่ได้เสด็จเข้าไปในห้องบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเลย

ในเรื่องการลอบปลงพระชนม์นั้น ปัจจุบันมีผู้กล่าวอ้างว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะอยู่ในพระราชฐาน ปรากฏความจริงว่า รัฐบาลสมัยนั้นไม่ได้จัดการรักษาความปลอดภัยถวายพระเจ้าอยู่หัวเลย ที่พระที่นั่งบรมพิมานอันเป็นที่ประทับนั้น มีพลทหาร ๕ คนเฝ้าอยู่เท่านั้น ทหารเหล่านั้นเป็นทหารเกณฑ์ใหม่จากบ้านนอก มาเฝ้ายาม โดยไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ได้ให้การว่าเห็นใครแต่งสีกากี มีมงกุฎติด ก็เข้าใจว่าเป็นมหาดเล็ก และผู้ที่ไปธุระที่ในวังระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน

สามารถขับรถผ่านประตูวังทั้ง ๓ ชั้น เข้าไปจอดหน้าพระที่นั่งบรมพิมานได้ โดยไม่มีผู้ใดห้ามปรามทักท้วง ในวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๙ เวลากลางคืน มีคนร้ายขโมยรถยนต์พระที่นั่ง (รถแน้ช) ขับผ่านประตูพระบรมมหาราชวังจากโรงรถยนต์หลวงไปได้ นอกจากนี้ ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ เวลาประมาณ ๒ นาฬิกา นายอาคม สรสุรางค์ สามารถเล็ดลอดผ่านเข้าไปจนถึงพระที่นั่งบรมพิมาน แล้วถูกราชองครักษ์จับได้ ขณะกำลังขึ้นบันไดไปชั้นบนของพระที่นั่งบรมพิมาน

เหตุการณ์เหล่านี้แสดงว่ารัฐบาลละเลย ไม่ได้ถวายการอารักขารักษาความปลอดภัยให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเลย การสวรรคตล่วงเลยมานานแล้ว ไม่อาจจับตัวผู้กระทำการบังอาจลอบปลงพระชนม์ได้ แต่ความผิดของรัฐบาลสมัยนั้นที่ไม่รักษาความปลอดภัย ถวายการอารักขา รวมทั้งการหลอกลวงที่จะให้การสวรรคตเป็นอุบัติเหตุเสียเพื่อจะได้ไม่ต้องรับผิดชอบนั้น เป็นความผิด เป็นมลทินที่ไม่อาจลบล้างได้ ไม่ว่าจะพยายามเขียนหนังสือกันสักกี่เล่มก็ตาม

. . . . . .

ประชาชนนั้นโศกเศร้าเสียใจ ไว้ทุกข์ดำพรึบไปทั่วบ้านทั่ว

เมือง ทุกทั่วระดับ เห็นสามล้อเขาหยุดทำมาหากิน จอดสามล้อที่ชีพของเขาไว้เต็มสนามหลวงและหน้าพระลาน พากันยกขบวนในชุดสามล้อ คือ กางเกงขาสั้น เชิ้ตแขนสั้น รองเท้าผ้าใบ และหมวกกะโล่สาน ถือธงชาติเข้ามาสู่พระบรมมหาราชวัง เพื่อจะเข้ามาถวายบังคมพระบรมศพอย่างมีระเบียบเรียบร้อย แต่ทางการยังไม่เปิดให้ประชาชนขึ้นถวายบังคมในวันนั้น

ตกดึกของคืนนั้น เรือจ้างข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยา ได้พากันยกขบวนไปจอดเป็นแพชุมนุมกันที่ท่าช้างวังหน้า ประสานเสียงตะโกนซ้ำซากๆ ในประโยคที่ว่า

"เอาในหลวงของกูคืนมา"

. . . . . .

จากวันนั้นจนถึงวันนี้ ข้าพเจ้ายังไม่ลืมความโศกสลด ความเศร้าโศกของบุคคลทั้งหลายรอบๆ ตัวของข้าพเจ้า คราวใดที่รำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ภาพพระบรมศพที่เคลื่อนผ่านไปเบื้องหน้า ภาพมหาชนชาวไทยในเครื่องแต่งกายสีดำสีขาว แน่นขนัดไปทุกทิศทุกทาง ทุกคนมีใบหน้ารันทด หยาดน้ำตาไหลหลั่งลงมาอาบใบหน้า เสียงร้องไห้ เสียงรำพัน แจ่มชัดอยู่ในมโนทัศน์ของข้าพเจ้าเหมือนเหตุเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวันวาน พื้น

เพชของข้าพเจ้าเป็นข้าแผ่นดินผู้จงรักภักดี โอ้ทูลกระหม่อมแก้ว ใครก็ตามที่ประสงค์จำนงร้ายต่อพระองค์ด้วย กาย วาจา ใจ ขอให้กรรมนั้นสนองตอบ ให้ไฟของความริษยา ให้ไฟของความชั่วในดวงจิตเผาไหม้อย่าให้มีความสุข ไม่ว่าจะหลบลี้หนีไปสู่แดนไหน เมื่อตายก็อย่าได้พบสุขคติตราบจนสิ้นกัปกัลป์ ⚠

คัดบางตอนมาจาก *พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของปวงชนชาวไทย* โดย *ไข่มุกด์ ชูโต* จัดพิมพ์เนื่องในพระราชวโรกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ณ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ข้อมูลใหม่ กรณี สวรรคต ร. ๘

เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายนที่ผ่านมานี้ ทางรัฐบาลได้จัดงานน้อมระลึกถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เนื่องในวาระครบรอบ ๔๐ ปี ที่ทรงถูกลอบปลงพระชนม์ โดยที่ยังไม่อาจหาสาเหตุและผู้ป่องร้ายที่แท้จริงได้ นอกจากจะมีการจัดงานที่บริเวณทุ่งพระเมรุอย่างสมพระเกียรติ ซึ่งมีประชาชนเข้าร่วมน้อมรำลึกอย่างหนาแน่น แล้วก็ยังมีการจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวที่ยังเร้นลับอยู่ที่น่าสนใจหลายเล่มด้วยกัน

หนังสือเล่มที่ *หลักไท* ขอนำมากล่าวถึงเป็นฉบับที่มีเอกชนได้จัดพิมพ์ขึ้นหลายวาระด้วยกัน คือ ในวาระวันฉัตรมงคล ๕ พ.ค. ๒๙ ครั้งหนึ่ง และในวันวิสาขบูชา ๒๒ พ.ค. ๒๙ ครั้งหนึ่ง (อาจจะมีพิมพ์ต่อมาอีก) หนังสือเล่มนี้แม้ชื่อเรื่องจะให้ไว้เพียงสั้น ๆ ว่า

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ วัดบวร ฯ แต่ข้อความข้างในก็มีเกี่ยวโยงถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสองพระองค์ คือในหลวงในพระโกษฐ์กับในหลวงองค์ปัจจุบัน

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ วัดบวร ฯ

สมเด็จพระสังฆราชวัดบวร ฯ ที่หนังสือเล่มนี้ทำขึ้นถวายนั้น คือสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น นพวงศ์) ผู้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันเสด็จออกทรงพระผนวช และสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้ทรงเป็นพระราชอุปัชฌายจารย์

แม้จะทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ที่ประทับของพระองค์ก็มิได้ทรงโอ่อ่าแต่ประการใด ดังที่หนังสือเล่มนี้เขียนเอาไว้ว่า

"ห้องที่เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ประทับเป็นประจำ ณ กุฏิบัญจบเบญจมา วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นห้องว่างจริง ๆ ปราศจากเครื่องตกแต่ง นอกจากโต๊ะหมู่บูชาเล็ก ๆ ตั้งพระพุทธรูปที่มุมห้อง แล้วก็มีโต๊ะเก่า ๆ สี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ซึ่งทรงใช้เป็นโต๊ะอเนกประสงค์ คือเป็นทั้งที่ทรงเขียนหนังสือด้วย ที่เสวยด้วยและที่ประทับรับแขกด้วย . . . สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่มีประจำห้องนั้น คือ ผ้าเหลือง ซึ่งมีลักษณะเหมือนจะเป็นสบงที่ใช้แล้วเก่า ๆ แต่ไม่รู้สึกว่าสกปรก ผ้า

นี้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ประจำพระองค์ ระยะเวลาที่ทรงพระชรามากแล้วที่สำคัญ บ่อยครั้งที่มีผู้เห็นทรงเขยิบไปทั่วห้องในพระอิริยาบถนั่งยอง ๆ มีผ้าเหลืองผืนนั้นในพระหัตถ์ถูไถไปตามพื้น เป็นการทำความสะอาด ผู้เคยชินกับบู่ย่าตายายสมัยโบราณอาจจะนึกภาพนี้ออก..."

สมเด็จพระสังฆราชวัดบวร ฯ แม้จะทรงอาพาธขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันทรงพระผนวชอยู่ในวัดนั้น ก็มิได้ทรงแสดงอาการท้อถอยให้ทรงเห็น ในยามที่พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทรงเข้าเฝ้า ก็ทรงประทับนั่ง ไม่ยอมประทับนอนบนเตียงพยาบาล ดังที่หนังสือเล่มนี้เล่าเอาไว้ว่า

"...พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ เข้าไปในห้อง ได้ทรุดพระวรกายลงข้างพระเก้าอี้หน้าเตียงพยาบาล ที่เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ประทับพับเพียบเรียบร้อยอยู่ข้างบน พระพักตร์พรายด้วยยิ้มของคนแก่ใจดีที่กำลังชื่นใจ (ในหลวง) ทรงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วประทับราบ เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ทรงถวายพระพรหลายครั้งให้เสด็จ ฯ ขึ้นประทับบนพระเก้าอี้ พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มิได้ทรงปฏิบัติตาม..."

ท่านบ๋าวเอิงทูลเชิญพระวิญญาณ ร. ๙

มีเรื่องเล่าว่าเมื่อเกิดกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๙ นั้นเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระสังฆราชวัดบวร ฯ ก็ได้ทรงทราบเรื่องนี้ในเบื้องลึกโดยวิถี
ญาณ หนังสือเล่มนี้กล่าวว่า

"เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ทรงเล่าว่า ท่านบ๋าวเอิงแห่งวัดญวน
สะพานขาว ซึ่งขณะนั้นโด่งดังมากในความสามารถเชิญวิญญาณ
เป็นที่เชื่อถือกันว่าเป็นความจริง มิใช่หลอกลวง ท่านบ๋าวเอิงได้
กราบบังคมทูลเชิญดวงพระวิญญาณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อานันทมหิดล ซึ่งสวรรคตไปไม่นาน ให้เสด็จมาประทับร่างคน
ทรงเฉพาะพระพักตร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้น
พระชนมพรรษาเพียง ๑๗–๑๘ ปี กำลังทรงอยู่ในความทุกข์โศก
แสนสาหัส ด้วยทรงสูญเสียสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชผู้เป็นที่สนิท
เสน่หายิ่งนักไปไม่นานวัน ประทับทอดพระเนตรการทรงพระวิญ
ญาณอยู่ด้วย ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเฝ้าสมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า ฯ ได้รับสั่งเล่าเรื่องนี้ เมื่อท่านบ๋าวเอิงกราบบังคมทูล
เชิญเสด็จ ฯ พระวิญญาณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
มาได้เรียบร้อยแล้วนั้น ได้รับสั่งให้สมเด็จพระอนุชาธิราชแน่พระ
ราชหฤทัยว่าเสด็จ ฯ มาจริง ด้วยการรับสั่งถึงเหตุการณ์ในสมัยเมื่อ

ทั้งสองพระองค์ยังทรงพระเยาว์ ที่ทรงช่วยกันเผาซากคางคกตัวหนึ่งที่ไม่มีผู้ใดอื่นรู้เห็นเลยแม้แต่ผู้เดียว ทรงรู้กันสองพระองค์จริง ๆ และก็มิได้ทรงเอ่ยถึงเรื่องนี้ให้ผู้ใดได้ล่วงรู้ด้วยแม้แต่ผู้เดียว จนถึงเวลาที่ท่านบ๋าวเอิงกราบบังคมทูลเชิญดวงพระวิญญาณมานั่นแล้ว น่าจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าวิญญาณมีจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จมาจริง มิฉะนั้นแล้วไฉนเล่าจะสามารถพูดได้ถูกต้องถึงเรื่องลี้ลับระหว่างสองพระองค์เมื่อเป็นสิบกว่าปีมาแล้ว"

ทรงกล้าเผชิญหน้า

ในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตนั้น มีข่าวลือไม่ดีไม่งามลามมาถึงพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน แม้กระทั่งในระยะหลัง ๆ ก็ยังมีผู้พิมพ์หนังสือให้ร้ายป้ายสีพระองค์อีกหลายเล่ม ซึ่งล้วนแล้วแต่พิมพ์มาจากต่างประเทศทั้งสิ้น เรื่องนี้สมเด็จพระสังฆราชวัดบวร ฯ ได้ทรงเล่าให้ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ฟังแต่ครั้งที่ยังไม่สิ้นพระชนม์ และมีตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ว่า

"...ขอให้คิดดูเถิดว่า ถ้าเราทำให้ใครสักคนตายไปอย่างโหดเหี้ยมสยดสยองสด ๆ ร้อน ๆ ไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือโดยอุบัติเหตุก็ตาม เราจะกล้าขอให้วิญญาณผู้นั้นมาเผชิญหน้ากับเราละหรือ

แม้จะเป็นวิญญาณในร่างทรงก็ตาม เราจะไม่กลัวถูกกราดเกรี้ยวเบีย
โปงความผิดความชั่วร้ายละหรือ"

จากนั้นก็ได้ทรงกล่าวว่า "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไ
ทรงมีความจำเป็นแม้แต่น้อยที่จะต้องเผชิญกับดวงพระวิญญาณของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่เพิ่งถูกลอบปลงพระ
ชนม์ ในท่ามกลางการรู้เห็นของผู้คนมากหลาย เป็นการแสดงความ
บริสุทธิ์พระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างชัดแจ้
โดยมิได้ทรงเจตนา มิได้ทรงรู้สึกพระองค์"

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้กล่าวต่อไปว่า "เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทร
เล่าเรื่องนี้ประทานด้วยทรงเห็นว่า จะเป็นการช่วยแก้ความหลงผิ
อย่างอเนจอนาถนักของบุคคลพวกหนึ่ง ที่มิได้มีความชั่วช้าในสั
ดานเพียงแต่อ่อนแอด้วยเหตุผล จึงพ่ายแพ้ต่อกลอุบายร้ายเลวอย่าง
สุดของคนชั่วโฉด จนลืมความจริงที่ว่า ตัวเองและบิดามารดาบู่ย่าต
ยายตลอดจนลูกหลานเหลนของตน ได้ร่มเย็นเป็นสุขมาชั่วกาลนา
เพราะท่านผู้ใด เพราะคนชั่วโฉดใจทมิฬหินชาติอกตัญญูหรื
เพราะบุพการีของเขาหรือ"

กระดูกปรีดี

ผู้เขียนหนังสือ "สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ วัดบวรฯ" เล

น้ำ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งล่าสุดที่เกิดในเมืองไทยเมื่อไม่กี่วันมานี้เองด้วยว่า

"...เกิดคดีลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในระยะที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี จับฆาตกรไม่ได้ ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ หนีไปต่างประเทศ ประวัติศาสตร์คงบันทึกไว้ว่ากระดูกนายปรีดี พนมยงค์ ได้กลับเข้ามาเมืองไทย เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ เกิดมรสุมใหญ่ฝนตกหนัก น้ำท่วมบ้านท่วมเมือง อย่างไม่เคยมีมาถึงร้อยปีพันปีแล้ว ความเสียหายใหญ่ยิ่งเกิดแก่บ้านเมือง และทรัพย์สมบัติ ชีวิตผู้คน ราวกับเทพดาฟ้าดินมีกรุณาช่วยชำระล้างแผ่นดินไทยให้สะอาดด้วยทิพย์มงคลฉะนั้น"

"คนต่ำทรามด้วยความมืดมิจฉาปัญญา มิจฉาทิฐิ ผู้เป็นเหตุแท้จริงแห่งการสวรรคตที่ก่อความเศร้าสะเทือนทั้งชาติในครั้งนั้นได้วางแผนสกปรกชั่วช้าซ้ำซ้อนปลุกปั่นโน้มน้าวจิตใจคนโฉดเขลาเบาปัญญาขาดสัมมาสติให้หลงเข้าใจผิด อย่างน่าอเนจอนาถนัก เพื่อพาตัวเองให้พ้นมลทินสกปรกโสมมนักหนา และที่น่าเกลียดน่ากลัวที่สุดก็เพื่อทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ของเราให้สำเร็จ ให้ไทยจบสิ้นความเป็นไทให้จงได้ เด็กนักเรียนไม่ว่าน้อยว่าใหญ่ โดยเฉพาะ

ตามโรงเรียนที่เป็นญาติมิตรของคนชั่วโฉดช้ามากด้วยมิจฉาปัญญาและมิจฉาทิฐิ พิศวงสงสัยโจษขานถามไถ่กันวุ่นวายถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรณีสวรรคตนี้..."

หนังสือเรื่อง *สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ฯ วัดบวร ฯ* เล่มนี้นับเป็น "ข้อมูลใหม่" ได้อีกข้อหนึ่งเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ที่ยังคงเป็นความลับมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ๔๐ ปีเต็มหลังวันเสด็จสวรรคต ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ▲

จาก *หลักไท* ฉบับวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๒๕ คอลัมน์ *ประวัติศาสตร์*

ภาคผนวก

หมายเหตุจากฝนพันปี วันปรีดีนิวัติ

เนื่องจากบทความของ ส. ศิวรักษ์

เมื่อได้อ่านบทความ ของคุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เรื่อง "ความกตัญญู กับการแสดงออก" ใน *มติชน* ฉบับวันที่ ๑๗ พ.ค. ที่ผ่านมาแล้ว แม้จะเห็นด้วยกับความคิดในบทความดังกล่าวไม่น้อย แต่ก็อดรู้สึกในขณะที่อ่านไม่ได้ว่าผู้เขียนมีเจตนาจะโจมตีผู้ว่าราชการ กทม. ด้วยอารมณ์อันอคติ ทำให้มองประเด็นอย่างลับแลบไปสักหน่อย

ในบทความดังกล่าว ดิฉันเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการจะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล เพราะโดยฐานะของท่านปรีดีนั้น รัฐบาลซึ่งอยู่ในฐานะขององค์กร ไม่สามารถจะเอาความพอใจไม่พอใจของบุคคล มาตัดสินใจว่าจะจัดพิธีรับอัฐิธาตุของท่านปรีดีในครั้งนี้หรือไม่ เพราะว่าท่านปรีดีมิได้เป็นเพียงอดีตนายกรัฐมนตรีอันเป็นตำแหน่งทางการเมือง (ซึ่งอาจทำให้รัฐบาลมีข้ออ้างในการจะละเลยไม่เข้ารับผิดชอบจัดพิธี) แต่ที่สำคัญคือท่านปรีดียังอยู่ในฐานะของอดีตผู้สำเร็จราชการ และเป็นรัฐบุรุษอาวุโส โดยพระบรมราชโองการด้วย

อย่างไรก็ตามในกรณีของข้อโจมตีคุณจำลอง หรือบุคคลอื่น ๆ นั้น ดิฉันมองในแง่มุมที่ว่า ในเมื่อรัฐบาลนิ่งดูดาย การเข้าร่วมแสดงความกตัญญูของบุคคลในวงราชการ จึงเป็นเรื่องของการตัดสินใจส่วนบุคคลเป็นสำคัญ

บางคนตัดสินใจโดยความผูกพันส่วนตัวที่มีต่อท่านปรีดี ในฐานะของญาติมิตรหรือศิษย์ และมีอีกไม่น้อยที่เข้าร่วมพิธีเพราะเข้าใจสัจจะแห่งความดีงามที่ท่านผู้นี้ได้บำเพ็ญไว้ ในขณะเดียวกันก็ยังมีคนอีกมากมายที่ "ทำลืม" หรือตั้งใจที่จะไม่ไปเข้าร่วมพิธีไว้อาลัยหรือเคารพอัฐิธาตุ ไม่ว่าเขาจะมีตำแหน่งที่ควรเข้าร่วมหรือไม่ก็ตาม

ในกรณีหลังนี้ย่อมขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้น ๆ มีทัศนคติต่อท่านปรีดีในทางลบหรือทางบวก ซึ่งคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าเวลานี้เรายังมีผู้ที่มองท่านปรีดีไปในทางลบอยู่อีกมาก ซึ่งไม่น่าจะเป็นความผิดของเขาเสียทั้งหมด หากเขาจะเข้าใจท่านปรีดีผิดพลาดไปจากความเป็นจริง เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมามีผู้ตั้งใจจะบิดเบือนเกียรติคุณ ทำร้ายทำลายชื่อเสียงของท่านอยู่มาก โอกาสที่คนทั่วไปจะเข้าใจท่านผิดจึงมีมาก

คุณสุลักษณ์เองก็คงไม่ลืมว่า ได้เคยเขียนติเตียนโจมตีท่านเพราะความเข้าใจผิดมาแล้ว ขนาดบุคคลที่เจนจบในประวัติศาสตร์อย่างคุณสุลักษณ์ยังเข้าใจท่านปรีดีผิดได้ แล้วนับอะไรกับมหานอกวัดหรือคนทั่วไปจะไม่เข้าใจท่านปรีดีผิด ยิ่งคนที่ถูกกล่อมเกลามาแบบอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษา ยิ่งมีโอกาสเข้าใจท่านปรีดีผิดพลาดได้มากยิ่งขึ้นไปอีก ความผิดของบุคคลเหล่านี้จะมีอยู่บ้างก็คือ เชื่อแล้วเชื่อเลย มิได้ขวนขวายหาความจริงต่อไป

ดังนั้นดิฉันจึงไม่เห็นด้วย กับการจะกล่าวว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งอกตัญญูในเมื่อเขาเหล่านั้นยังได้รับข้อมูลที่ผิดพลาดอยู่ ยกเว้นแต่ว่าเราจะแน่ใจว่าเขาผู้นั้นเข้าใจความดีของท่านปรีดี แต่ยังจงใจบิดเบือน เพื่อทำ

ลายด้วยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้อง ซึ่งดิฉันไม่แน่ใจว่าคุณสุลักษณ์จะแน่ใจได้ในทุกกรณี ทั้งยังสงสัยอีกด้วยว่า หากคุณสุลักษณ์ยังมิได้เข้าใจท่านปรีดีถูกต้องดังเช่นทุกวันนี้แล้ว จะมีท่าทีอย่างไรกับการเชิญอัฐิธาตุกลับประเทศในครั้งนี้

ดังนั้นสิ่งที่ดิฉันเห็นในวันนี้คือ ในเมื่อผู้ที่เข้าใจเกียรติคุณของท่านปรีดียังมีน้อยและผู้ที่มองท่านในแง่ร้ายอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ยังมีอยู่อีกมาก ก็สมควรที่ผู้ซึ่งเข้าใจแล้ว จะต้องช่วยกันอุทิศน้ำพักน้ำแรงช่วยกันทำความจริงให้ปรากฏขจรไกลให้ได้ ซึ่งกิจดังกล่าวก็คงต้องอาศัยคุณสุลักษณ์ด้วย โดยหวังว่าผู้รู้แล้วจะได้ให้โอกาสแก่ผู้ไม่รู้บ้าง แม้พระบรมศาสดาเองก็ยังทรงเผยแผ่พุทธธรรมอย่างให้โอกาสกับผู้ไม่รู้ ด้วยพระทัยอันกว้างขวางดังมหาสมุทร ไม่เคยโจมตีติเตียนด้วยอัตตา มานะ ทิฐิ เป็นที่ตั้ง ท่านเจ้าคุณราชวรมุนี ได้แสดงปาฐกถาไว้ในโอกาสบำเพ็ญกุศลอัฐิธาตุของท่านปรีดีว่า "การสู่อิสรภาพหรือวิมุตติของบุคคลและสังคมนั้น บุคคลย่อมต้องอยู่เหนือ ตัณหา มานะ และทิฐิ"

การจะเผยแผ่เกียรติคุณและแนวคิดของท่านปรีดีก็เช่นกัน ย่อมไม่สามารถกระทำให้สำเร็จได้โดยการอ้อตนว่าดีกว่า ถูกต้องกว่า (แม้โดยข้อเท็จจริงอาจจะเป็นเช่นนั้นก็ตาม) เพราะบุคคลที่ยังไม่รู้ หรือยังเข้าใจผิดอยู่ ก็จะตอบโต้ด้วยอาการอย่างเดียวกัน คือด้วยมานะและทิฐิ ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว เมื่อไรกันเล่าที่สังคมของเราจะสู่อิสรภาพได้ดังอุดมการณ์ของท่านปรีดี

กมลาวรรณ ปราโมช

คลองจั่น/กรุงเทพ ฯ

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *จดหมาย* ฉบับวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๘

ตัวศีล

เรียนคุณหนุนยันและคณะ

รู้สึกว่า น.ส.พ. *มติชน* ระยะนี้จะจ้วงจาบล่วงเกิน คุณจำลอง ศรีเมือง และบุคคลอื่นด้วยอคติมากเกินไปแล้ว โดยเฉพาะคอลัมน์ "นอกประเด็น" และ "ก้างตำคอ" (ดังแนบ)

จริงอยู่คุณจำลอง ในฐานะคนที่ทำงานสู่สาธารณชนย่อมจะต้องถูก ติ ติง เตือน จากสื่อมวลชนได้ แต่มันมีเงื่อนไขอยู่ว่า สื่อมวลชนนั้นควรจะ ติ ติง เตือน ด้วยความเป็นธรรมรับฟังรายละเอียดให้ได้มากที่สุดหรือมากเท่าที่จะทำได้และถ้าไม่แน่ใจ ก็ไม่ควรด่วนตีโครมตีครามเพื่อให้เกิดความมันในอารมณ์ของตนหรือพวกของตนเท่านั้น เพราะว่ามันจะเกิดผลเสียทั้งบุคคลที่ น.ส.พ. *มติชน* เอ่ยถึง และมันก็เป็นผลเสียต่อคุณภาพของ น.ส.พ. *มติชน* อีกโสดหนึ่งด้วย

ใน "นอกประเด็น" นั้นคุณจำลองไม่ใช่เป็นคนที่ "ผิดไม่เป็น" การ "ยอมรับความผิด" ที่เกิดขึ้น กับการที่จะต้อง "ผิดศีล" เพื่อแก้ตัวนั้น คุณจำลองคงต้องเลือก "การยอมรับผิด" มากกว่าจะต้องเป็นคนที่ "ผิดศีล" และในความจริงแล้ว ท่านเองก็คงไม่ต้องเสียเวลาเลือกอะไรหรอกเพราะคนที่มีศีลอยู่กับเนื้อกับตัวแล้ว มันเป็นไปโดยอัตโนมัติที่จะต้องมี "สติ" รู้ว่าถ้า "พูด" (หรือทำ) ไปแล้วมันเสียสีลแล้วเขาจะไม่ทำ เพราะถ้าขืนทำ "ความละอายแก่ใจ" มันมีผลกระทบกระเทือนแรงทำให้เกิดทุกข์แก่ตนเอง มันจะไม่สบายใจเลยและสังคมก็จะตราหน้าเอาอีกด้วย แต่นั่นแหละ ก็เห็น

ใจคุณหนุนยันและคณะถ้าลองเอาความรู้สึกนึกคิดของคนที่ไม่มีศีล หรือมีศีลน้อยกว่าคุณจำลองมาวัดแล้ว มันก็จะพลาดจะผิดเช่นนี้เสมอ

พวกคุณน่าจะได้ศึกษาองค์ประกอบของศีลแล้ว มีความรู้ว่าลักษณะของการ "ผิดศีล" นั้นเป็นอย่างไร จะได้ไม่กล่าวตู่ท้วงออกมาเชย ๆ อย่างนั้น อย่างน้อยคนอย่างคุณจำลองควรจะมีเจตนาที่จะ "ถือศีล" หรือ "ผิดศีล" กันแน่ลองใคร่ครวญดูให้ดี ถ้าคุณจำลองไม่มีเจตนา "ตอแหล" หรือ "ทุศีล" (ตามสำนวนของพวกคุณ) แต่คุณจำลองได้รับข้อมูลมาอย่างนั้น มีความเข้าใจอย่างนั้น หรือมีความเชื่ออย่างจริงใจเช่นนั้นแล้ว ก็ปรารถนาให้บุคคลอื่นรับทราบข้อมูลเท่าเทียมกับตน โดยเปิดเผยไร้เล่ห์กระเท่ห์ แล้วจะกล่าวหาว่า คุณจำลองออกมาโกหกชาวบ้านชาวเมืองได้อย่างไร การโมเมและพวกคุณตัดสินเอาเองว่าคุณจำลอง "ตอแหล" หรือ "ทุศีล" นั้นน่าจะเป็นข้อกล่าวหาที่หยาบคายรุนแรงเกินกว่าเหตุเสียแล้วกระมัง

แล้วความจริงก็ปรากฏว่า คุณวิชา รองผู้ว่าฯ ให้สัมภาษณ์ว่า การคำนวนสถิติฝนตกมากขนาดนั้น ๆ ในระยะ ๒๔ ชั่วโมงนั้นจะมีโอกาสได้ภายใน ๕๐๐ หรือ ๑,๐๐๐ ปี (นี่ก็เป็นความรู้ทางสถิติขั้นพื้นฐานหรือเป็นสมมติฐานคร่าว ๆ ที่จะนำไปใช้ในวิชาการต่าง ๆ) และทางผู้บริหารมีความประสงค์ที่จะให้ประชาชนได้รับทราบหรือมีข้อมูลเท่ากับผู้บริหาร ไม่ใช่เป็นเรื่องแก้ตัว หรือไม่รับผิดชอบ นั่นแสดงว่าคุณจำลองเป็นคนจริงที่ทราบอย่างไรก็มาบอกเล่ากับประชาชนอย่างนั้น มันไม่ดีอย่างไง มันเป็นเรื่องเสียหายอย่างไร ทุกวันนี้ความเสียหายมันอยู่ที่ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองปกปิด อมพะนำ ปิดหูปิดตาประชาชนมิใช่หรือ แม้หนังสือพิมพ์รู้อะไรแล้วยังเปิดเผยไม่ได้เดี๋ยวมีภัยมาถึงตัว พวกคุณลองทบทวนความคิด

ของพวกคุณใหม่สักครั้งดีไหม แล้วคุณอาจจะรู้สึกว่าแม้พวกคุณก็ผิดหรือเคยพลาดที่วู่วามไปตีคนนั้น คนนี้เข้า เพราะเหตุเพียงหมั่นไส้ไม่ชอบใจ หรือเขามีความเห็นไม่ตรงหรือไม่เหมือนคุณ พวกคุณจะต้องตัดความหมั่นไส้ ไม่ชอบใจ หรือขัดใจที่คนอื่นมีความเห็นไม่เหมือนคุณออก แล้ววิพากษ์วิจารณ์ด้วยเหตุด้วยผล ด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์เหมือน ๆ กัน (ถ้าจะแถมอย่างนี้สักหน่อยคุณจะโกรธไหม ขอถามว่าพวกคุณมีใครที่กล้ายืนยันต่อสาธารณะว่ามีศีลหรือถือศีลเท่ากับคุณจำลอง ถ้าไม่มีแล้วไปจ้วงจาบหยาบคายต่อท่าน ระวังวิบากกรรมนี้มีผล เตือนมาก็เพราะรักไม่ได้ชู้เชิญประการใด แต่ถ้าคุณจะมิจฉาทิฏฐิขนาดที่ว่าบาปกรรมไม่มีผล ก็ตามใจคุณ แล้วสักวันมันมาถึงตัวแล้วจะรู้สึก)

ตอนท้ายของ "นอกประเด็น" ที่ว่า "หลวงศิวารักษา" นั้นเข้าใจว่าเป็นคุณ ส. ศิวรักษ์ (แต่ถ้าไม่ใช่ก็ขออภัย) ให้ข้อมูลว่า "ในสมัยล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ตรงกับปีมะโรง ฝนเคยกระหน่ำหนักกว่านี้อีก ให้จดจำความรู้ที่ควรรู้กันไว้ด้วยจะได้ไม่ทุศีล" ข้อความดังกล่าวนั้น "หลวงศิวารักษา" จะเป็นใครไม่สำคัญแต่ความสำคัญอยู่ที่ว่า ข้อมูลที่ท่านหลวงบอกกล่าวนั้นมันลอยลมพูดง่ายๆ แต่จะให้เชื่อถือนั้นก็ต้องขอทราบรายละเอียดอีกสักนิดว่าที่เคยกระหน่ำหนักอย่างที่ว่านั้นมันกี่วันกี่ชั่วโมงและตลอด ๒๔ ชั่วโมงเท่า ๆ กับจำนวนน้ำฝนในสมัย ร. ๖ ตรงกับปีมะโรงนั้นเมื่อมาเปรียบเทียบกับที่ตกหนักในกรุงเทพฯ สมัยร. ๙ นี้ จำนวนน้ำฝนสมัยไหนจะมากกว่ากันแน่ มีหลักสากลอะไรอ้างอิงถ้าเพียงแต่ว่า "หลวงศิวารักษา" เกิดมาทัน ร. ๖ แล้วเห็นฝนตกหนักและคิดเอาเองว่าน่าจะมากกว่าสมัยนี้ ก็เห็นจะเป็นเรื่องตลกและขาดความรอบคอบจนเกินการณ์ นี่เป็นรายละเอียด

บางส่วนที่ควรคิด ซึ่งความจริงมันมีมากกว่านอกที่เราจะพิจารณากัน ไม่ใช่ว่าถ้าหลวงท่านว่าก็ด่วนเชื่อ แต่พอคุณจำลองเสนอข้อมูลก็ด่วนบัดทึ้งถามว่าพวกคุณเห็นตัว "อคติ" ที่มันแฝงอยู่ใน "ตัวคุณ" และ "กลุ่มของคุณ" กันบ้างไหม (แต่ถ้าพวกคุณเห็นว่าพวกคุณวิเศษกว่าคนอื่นหรือกลุ่มอื่นก็ตามใจ นั่นเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่หลงตัวหลงตนจนพูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว)

ข้อที่น่าสังเกตอีกตอนคือ "ให้จดจำความรู้ที่ควรรู้กันไว้ด้วยจะได้ไม่ทุศีล" ขอบอกว่าถ้าคุณจำลองรู้เหมือน "หลวงศิวารักษา" และเป็นความจริงที่ว่าฝนในปีมะโรงมากกว่าปีนี้จริง ๆ แล้วคุณจำลองกล้าตระบัดสัตย์ พูดเท็จออกมานั่นซีคุณจำลองนั้นเป็นคนทุศีลแน่ ๆ แต่ถ้าคุณจำลองไม่รู้ (ที่ท่านพูดตามที่รู้จากข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์ตามที่เขารายงานมา) แล้วจะว่าท่านทุศีลได้อย่างไร และใครจะกล้าตัดสินยืนยันว่าฝนตกปีมะโรงมากกว่าปีนี้ ดังนั้น นี่เป็นอคติอีกแง่มุมหนึ่งของ "หลวงศิวารักษา" ที่ท่านจะพูดอะไรก็พูดได้ (แม้ไปพูดที่ประเทศญี่ปุ่นเกี่ยวกับศาสนาหรือธรรมะพอลงจากเวทีพูดท่านหลวงก็ดื่มเบียร์หน้าตาเฉย พวกคุณไม่รู้ก็รู้ไว้ซะและท่านหลวงอย่าคิดว่าพวกเราจะไม่รู้อะไรกันไปเสียทั้งหมด) แต่ข้อสำคัญอย่าให้สาธารณชนเริ่มรู้สึกว่าท่านหลวงเกรงว่าคุณจำลองจะล้ำหน้าดีกว่าเหนือกว่าด้วยศีลหรือความสามารถ ท่านหลวงอย่าไปเอาจริตอัธยาศัยที่ไม่ดีของคุณคึกฤทธิ์มาใช้ คนมีฉฉาทิฏฐิอย่างคุณคึกฤทธิ์มีหลายอย่างที่ไม่น่าเป็นแบบอย่าง ท่านไม่ใช่เสาหลักเสาแกนที่ดีอะไรของบ้านเมืองหรอก

ที่นี้มาถึงรายการ "ก้างตำคอ" ของ "นายหนุนยัน" ซึ่งเข้าใจว่าคือคุณพงษ์สักดิ์ พยัฆวิเชียร หากไม่ใช่ก็ขออภัย) ในหัวเรื่องว่า *"พล่ามมากไปแล้ว..."* จำลอง แจงสถิติฝน...หนักที่สุดในรอบพันปี"..."อ๋อ...

ชาติก่อนเคยเป็นผู้ว่า ฯ น่านเจ้า / *. . . รึว่าพ่อท่านไหนนั่งทางในให้ ?* (ฮา) . . . "

สำหรับที่ขีดเส้นใต้นั้น เรามีความรู้สึกว่า "นายหนุนยัน" ชักจะ "ทะเล้น" เกินไปเสียแล้ว ไม่รู้จักกาลเทศะที่สูงที่ต่ำ อย่างน้อย ๒ คนนั่น (คุณจำลองและพ่อท่านไหนก็ตาม) ก็มีศีลสูงกว่าคุณ ไม่อยู่ในฐานะที่คุณจะเอามาล้อเล่นจนเกินขอบเขต จริงอยู่คุณจำลองมาทำหน้าที่ผู้ว่า ฯ กทม. คุณจะกระแซะท่านบ้างเพื่อเกิดการปรับปรุงที่ดีขึ้น นั่นเป็นสิ่งที่ทำได้ตามธรรมดาของสุภาพชน แต่การไปล่วงเกินท่านว่า "พล่ามมากไปแล้ว" นั่นแหละคุณก็กำลัง "ทะเล้นมากไปแล้ว" เช่นกัน พยายามระมัดระวังคำพูดภาษาไว้หน่อย และคุณก็ควรกล่าวเฉพาะคุณจำลองหรือผู้บริหาร กทม. แต่ไม่ควรพาดพิงไปถึงบุคคลอื่นที่ทรงศีลเคร่งและไม่ได้เกี่ยวข้อง อย่าหาเรื่องทำบาปใส่ตัวเลย เพราะทุกวันนี้คุณก็ไม่ได้ทำบุญอะไรหนักหนามิใช่หรือ

ส่วน "พ่อท่าน" (ไหน) ก็ตาม จะนั่งทางในระลึกชาติได้หรือไม่ก็เป็นเรื่องของท่าน แต่ถ้าเป็นพ่อท่านที่เกี่ยวพันกับคุณลำลองนั้น ท่านระลึกชาติได้มากกว่าพันปี

หวังว่าจดหมายฉบับนี้พวกคุณคงอ่านด้วย "โยนิโสมนสิการ" ไม่ควรด่วนรำคาญขัดใจ หรือแค้นอาฆาตเคืองแล้วไปกระแหนะกระแหนในโอกาสอื่น เราจะบอกคุณให้รู้บ้าง เพราะใคร ๆ เริ่มวิจารณ์ว่าเดี๋ยวนี้ *มติชน* ชักจะเพี้ยนไปแล้ว จึงส่ง "ไม้เรียวแห่งความรัก" มาให้ทัศนาเช่นกัน

ยังรักพวกคุณอยู่
เพื่อนของคุณ

● เอาเป็นว่าผมกำลังได้รับวิบากกรรม จากการที่ไปพูดวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของพลตรีจำลอง ซึ่งแต่ะต้องไม่ได้เพราะเป็นคนถือศีลกินเจ ที่ดีผิดผู้ผิดคนธรรมดามาก จนกระทั่งทำอะไรไม่ผิด พูดอะไรไม่พลาด เก่งหมด ถูกหมด เพราะมีศีลมากกว่าคนอื่น เพราะคนอื่นทั่วไปในสายตาของพลตรีจำลองกับพวก มันไม่มีศีล หรือมีก็มีน้อย หรือไม่น้อยก็ไม่เคร่งเท่า มันแย่ไปเสียหมด ว่างั้นเถอะ

ทำงานอยู่ในโลกของโลกียะอย่างนี้ เอาผลงานมาแสดงมาวัดกันเถิดครับ อย่าเพิ่งไปอ้างเรื่องไกลตัวที่พิสูจน์กันไม่ได้เลย ผลงานนั้นนอกจากจะอยู่ที่ความตั้งใจแล้ว ยังอยู่ที่ความสามารถด้วย เรื่องของศีลก็เรื่องของศีล ไม่ใช่ข้ออ้างว่ามีศีลมากกว่าจะสามารถในการทำงานดีกว่า ถือศีล กินเจนั้นดี แต่อย่าเอาศีลมาหากินมากเกินไปนักเลยครับ มันจะเกินงามไป

ในฐานะผู้ว่า ฯ กทม. ที่พูดมาก คุยมาก อ้างมากกว่าคนอื่นๆ ก็ขออาราธนาให้คุณจำลอง ช่วยเอาผลงานออกมาคุยมาข่มให้มากเข้าไว้เถิดครับ จะไม่มีใครว่าเลย อย่าเอาแค่ศีล ๘ กินเจ กับการไม่นอนกับเมียมาคุย มาทับมาถมคนอื่นว่าต้องวิเศษวิโสอยู่คนเดียวเลย หนสองหนนั้นพอทน แต่เที่ยวอ้างฉอดๆ จนลิ้นไก่แห้งอย่างนี้มันจะเอียน จนทนไม่ไหวเอานะครับ

อ้อ ! มติชนนั้นถูกข้อหาเรื่องสำนัก "เพียน" อยู่เรื่อยละครับ เพราะถ้าโดยเฉพาะพวก "บล็อกเยด" อย่างคุณถ้าเขียนขมละก็ฮู้ย ดี ดี.. แต่ถ้าแตะต้องออกนอกแนวหัวสี่เหลี่ยมของคุณหน่อยละก็ "เพียน" ขึ้นมาเชียว ตัวศีลนี่เหมือนกันหมดตั้งแต่หัวถึงหางเลย พับผ่าเถอะ (ฮา)

อันทัชเย้ล

เรียน คุณหนุนยัน ที่นับถือ

ตามที่หนังสือพิมพ์ มติชน ฉบับวันเสาร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๘ นั้น เสนอบทความเรื่อง ความกตัญญูกับการแสดงออก ซึ่งเขียนโดย คุณ ส. ศิวรักษ์ สรุปข้อเขียนได้ความว่า ผู้ที่มิได้ไปร่วมพิธีอัญเชิญอัฐิธาตุและลอยอัฐิองคารลงในอ่าวไทย ของท่านอดีตนายกรัฐมนตรี ปรีดี พนมยงค์ นั้น เป็นคนอกตัญญูเป็นผู้ไม่รู้จักบุญคุณคน ตอนหนึ่ง

และข้อเขียนอีกหลายตอน ซึ่งสรุปรวมความแล้ว เป็นการลำเลิกทวงบุญคุณที่ท่านอดีตนายก ฯ ปรีดี พนมยงค์ ทำคุณเอาไว้แก่ประชาชนและสถาบันต่าง ๆ

คุณ ส. ศิวรักษ์ครับ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยมีอดีตนายกรัฐมนตรี ทั้งที่ทำคุณงามความดีเอาไว้กับแผ่นดินและทำความชั่วเอาไว้กับแผ่นดินหลายคน แต่บางคนความดีก็สร้างความชั่วก็ทำ ซึ่งประวัติศาสตร์บอกเอาไว้อย่างชัดเจน

ในที่นี้ ผมจะขอยกตัวอย่าง อดีตนายกรัฐมนตรีที่ประกอบแต่คุณงามความดีเอาไว้แก่แผ่นดินท่านหนึ่ง ท่านผู้นั้นคือ อดีตนายกรัฐมนตรี ควง อภัยวงศ์ และเพื่อเป็นการทบทวนประวัติศาสตร์ ให้แก่คุณ ส. ศิวรักษ์ ผมจะขอชี้แจงให้ทราบว่า ท่านอดีตนายก ฯ ควง อภัยวงศ์ ได้ทำคุณประโยชน์อะไรเอาไว้แก่แผ่นดิน

ประการที่หนึ่ง ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชาวนาขายข้าวไม่ได้ ท่านนายก ฯ ควงได้ใช้นโยบายที่เหนือกว่าพ่อค้า ผลักดันให้พ่อค้าซื้อข้าว

จากชาวนา ประการที่สอง แม่ทัพญี่ปุ่น ประจำประเทศไทย สงสัยพฤติการณ์ในการเป็นมิตรของรัฐบาลไทย ท่านนายก ฯ ควง ก็สามารถปรับความเข้าใจกับแม่ทัพญี่ปุ่นได้ ประการที่สาม เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง ท่านนายก ฯ ควงก็สามารถลดภาวะเงินเฟ้อลงได้ ประการที่สี่ เกิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนภาคใต้ ท่านนายก ฯ ควง ก็สามารถระงับเหตุการณ์เอาไว้ได้ ประการที่ห้า ชาวจีนในประเทศไทย ก่อการจราจลอยู่ทั่วไป ท่านนายก ฯ ควง ก็สามารถระงับเหตุการณ์ได้โดยมิได้เสียเลือดเนื้อ ประการที่หก เกิดชุมโจรต่าง ๆ เช่น เสือผ้าย เสือมเหศวร และชุมโจรต่าง ๆ อีกมากมาย ท่านนายก ฯ ควง ก็ใช้นโยบายช่วงระยะเวลาอันสั้น ก็สามารถปราบชุมโจรต่าง ๆ ได้หมด ประการสุดท้าย ที่ท่านนายก ฯ ควงประกอบคุณงามความดีเอาไว้ ซึ่งจะหาไม่ได้จากอดีตนายกรัฐมนตรีคนอื่น ๆ คือ รู้คุณกตัญญูต่อแผ่นดินและราชบัลลังก์

คุณ ส. ศิวรักษ์ครับ เคยได้ยินไหมว่า ทายาทของท่านนายก ฯควง อภัยวงศ์ หรือสาวกคนหนึ่งคนใดของท่านควง ลุกขึ้นมาลำเลิกเบิกประจานทวงบุญคุณกับประชาชนและสถาบันต่าง ๆ

โดยเฉพาะ พลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครนั้น เกี่ยวข้องอะไรด้วยกับเหตุการณ์ในครั้งนี้ จึงถูกคุณ ส. ศิวรักษ์ดึงเข้ามาร่วมกับเหตุการณ์ด้วย อันบุคคลที่สมาทานศีล ๘ และรับประทานอาหารมังสวิรัติ เป็นปกตินั้น จะถูกทุรชน ปรามาสย่อมเป็นเรื่องธรรมดา เพราะเมื่อสมัยพุทธกาลนั้น แม้แต่พระพุทธเจ้า ฯ เอง พระองค์ก็ยังถูกไอ้คนถ่อยยืนเข้าแถวชี้หน้าด่าพระองค์

ข้อเขียนในวรรคสุดท้าย คุณ ส. ศิวรักษ์ เรียกร้องให้คนใหญ่คน

โต คนมีหน้ามีตาในวงการทหาร การเมือง ธุรกิจ ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงาของตัวเอง

คุณ ส. ศิวรักษ์ครับ ในยุคปัจจุบันนี้ กะโหลกเป็นของที่หายาก ใช้กะลาแทนก็ได้ใส่น้ำให้เต็มกะลา แล้วคุณ ส. ศิวรักษ์ก็จงชะโงกหน้าไปดูเงาของตัวเองในกะลา แล้วจงถามตัวเองว่า ในหัวใจของคุณ ส. ศิวรักษ์นั้น ยังมีความเป็นคนไทยที่รู้จักคุณกตัญญูต่อแผ่นดินและสถาบันต่าง ๆ อยู่หรือเปล่า

ขอแสดงความนับถือ

ประมวล พรหมสุรินทร์

ป.ล. ข้อความที่เขียนมานี้ เป็นการแสดงความคิดเห็น คัดค้านความคิดเห็นนักเขียนของหนังสือพิมพ์มติชนเอง ฉะนั้นผมจึงขอความเป็นธรรมจากคุณหนุนยัน ว่าคงจะได้รับการพิจารณา

● *ผมตื้นตันจังเลยครับ ที่คุณเข้าใจเปรียบเทียบพลตรีจำลอง ศรีเมือง ว่า การที่ท่านสมาทานศีล ๘ และรับประทานอาหารมังสวิรัติ จะต้องถูกทุรชนปรามาส เหมือนพระพุทธองค์ ถูกคนถ่อยขึ้นหน้าด่าสมัยครั้งพุทธกาล*

มาเป็นเทวดากันเถอะ

ายหนุนยัน

คำว่า "จำลอง" พจนานุกรมว่า "ถ่ายแบบ, แทน, ที่ทำให้เหมือน องจริง, อาน, สัปคับ" คำว่า "เทวดา" ว่า "พวกชาวสวรรค์ที่มีตาทิพย์ ทิพย์และกินอาหารทิพย์" แต่ "จำลอง" ที่กทม. เป็นชื่อผู้ว่าราชการกรุง เพมหานครที่ประชาชนเรือนแสนเลือกตั้งขึ้นมาให้ดำรงตำแหน่ง มียศ างทหารเป็นนายพลตรีแห่งกองทัพบก แต่ลาออกจากราชการกองทัพบก าสมัครรับเลือกตั้ง ผวก. กทม. จึงเป็นนายพลนอกประจำการ นามสกุล า "ศรีเมือง" ถือศีล ๘ ประพฤติธรรม เว้นมังสะ วิรัติปลา เนื้อ อยู่ง่าย นง่าย ใช้น้อย ทำงานมาก ละอบายมุข และเป็นหัวหน้ากลุ่มการเมืองที่ชื่อ รวมพลัง" ซึ่งพรรคก้าวหน้าของท่านอดีตประธานสภาผู้แทน ฯ สนใจ ผู้หา

เมื่อวัตรปฏิบัติของผู้ว่า ฯ เป็นเช่นนี้ คนจึงตั้งฉายานามให้ท่านว่า มหา" (นอกวัด)

กรุงเทพ ฯ ตามตัวก็แปลว่า เมืองเทวดา หรือกรุงเทวดา หรือเมือง คนชอบเล่น จะเล่นอะไรบ้างโปรดเดาเอาเอง คนที่อยู่ในกรุงนี้จะเป็น เวดากันทั้งเมืองด้วยหรือไม่ ผมไม่ทราบ แต่ในอดีตเคยมีเทวดาตนหนึ่ง งอยู่กระทรวงการต่างประเทศ โดยพวกหนังสือพิมพ์นี่แหละแต่งตั้งให้ านดีนัก) (ดูผีมือการแต่งตั้งอีกสักนิดก็ได้ เท่ง เทียงถึง เด้ง ดองสวัสดิ์ ย หมากหอม บ้าสวนพลู ป่าสิ่เสา ซันเซต เรสตัวรองดิ์ เสี่ยชมพู่ นายกฯ รั่นดี นายก ฯ มะเขือเผา ชูอากาเว่ หนุ่มดอยเต่า บิกจิ๋ว บิกจ๊อด ฯลฯ)

เทวดาตนต่อมาหรือตนที่ ๒ ก็คือ เทวดาจำลอง จากนายหนุนยันฉีกซองนี้เอง เห็นจะต้องเท้าความถึงประวัติเทวดาสักเล็กน้อยก่อน ในทางพุทธศาสนาแบ่งเทวดาไว้ ๖ ชั้น ที่เรียกสวรรค์ ๖ ชั้น ไล่จากชั้นต่ำไปหาชั้นสูงคือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี แต่ละชั้นมีความเป็นอยู่หลับนอนบริโภคต่าง ๆ กัน จากหยาบ ๆ ไปละเอียดที่เรียก บริโภคของทิพย์

การที่จะเป็นเทวดาได้นั้น ต้องประกอบใจให้ลึงธรรม ๕ ข้อคือ หิริ (ละอายบาป) โอตัปปะ (เกรงกลัวบาป) ใผ่ดี (สุกกธรรมสมาทาน) สงบ (สันตะ) และเป็น สัตบุรุษ

ท่านผู้อ่านลองเอาพฤติกรรมของมหาจำลองมาจับกับธรรมคุณ ๕ ข้อนี้ ก็จะรู้ได้ว่า ท่านมหาจำลอง เป็นเทวดาหรือไม่ หรือจะลองเอามาจับกับตัว (จิต) เราก็ได้ว่า เรามีสิทธิจะยกตนเทียบเทวดาได้หรือไม่ โดยไม่ต้องเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง ก็อาจมีสิทธิได้เป็นเทวดา

เรื่องที่ถกเถียงกันในกทม. ว่า น้ำท่วมไม่ท่วม ขังฉ่ำ ขังแห้ง สถิติ ๕๐๐ ปี ๑,๐๐๐ ปีนั่น เป็นลูกเล่นเชิง (จิต) วิทยาศาสตร์ของผู้ว่า ฯ เท่านั้นเอง ก็คล้าย ๆ คอลัมน์ "นอกประเด็น" นี้เอง คิดไปทำไมมี

ในท้ายที่สุด จะเอาอะไรกับ (สัตว์) มนุษย์ (คน) ขี้เหม็นเกี่ยวเข็ญเทวดา ฝนตกก็แช่ง ฝนแล้งก็ด่าล่ะซะ!

กาง บ้านกล้วย

● *ผมน่ะไม่ติดใจหรอกครับ ไอ้ฝน ๓๕ ปี ๕๐๐ ปี หรือ ๑,๐๐๐ ปี อะไรนั่น เพราะเป็นผู้รับผลจากฝนนั้นไม่มีทางเลี่ยงอยู่แล้ว คนที่ติดใจจริงๆ*

ทั้งอ้างทั้งเถียงคอเป็นเอ็นนั่นเป็นคุณจำลองกับพวกของเขาต่างหากเล่า !!

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *นายหนุนยันฉีกของ*
ฉบับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖

อัดตัวอัตตา

เรียน บ.ก. มติชน

(๑) เมื่อ ส. ศิวรักษ์เขียนบทความเรื่อง "ความกตัญญูกับการแสดงออก" นั้น ท่านบอกว่าเป็นการเขียนตีวัวกระทบคราด คนใหญ่ๆ โตๆ ที่อกตัญญู หรือมี guilt complex คงไม่กล้าแสดงออก หากทำเป็นทองไม่รู้ร้อนไปเสียเฉยๆ เพื่อครอบงำอกุศลกรรมภายในไว้ให้เผาผลาญตัวเองอีกต่อไปตราบจนอายุขัย ถ้ากล้าหาญทางจริยธรรมพอ ขมาบาปเสียทำการทางด้านหันเข้าเผชิญสัจจะด้วยคารวธรรมจะมีประโยชน์แก่เขาทางจิตวิญญาณและแก่บ้านเมืองอย่างหาที่สุดมิได้ ความข้อนี้ ลอร์ดเมาต์แบตตัน ก็ได้เคยพูดไว้เกือบ ๔๐ ปีแล้ว ยังมีเอกสารหลักฐานปรากฏอยู่ในหอจดหมายเหตุอังกฤษ

พร้อมกันนั้น ส. ศิวรักษ์ก็บอกด้วยว่าอ้ายพวกที่อัตตามันโตๆ มันจะกระโดดออกมารับหาว่าเขียนเล่นงานมัน โดยท่านกล่าวด้วยว่าจำลองนั้นไม่รู้ว่าเขาเป็นเพียงวัว ก็เลยจะทำตัวเป็นควายเสียเอง หากจะแสดงความฉลาดด้วยการให้บริษัทบริวารมาออกรับแทน

ตั้งแต่ตอนคัดค้านการเลือกตั้งผู้ว่าฯ กทม. แล้วที่ ส. ศิวรักษ์ บอก

ว่า เมื่อ ๒๐ ปีก่อนไม่มีใครกล้าโจมตีคึกฤทธิ์ เพราะบุคคลผู้นั้นอ้างบัญญาบารมีข่มขู่ผู้อื่น โดยที่ในช่วงนี้จำลองและคณะอ้างศีลบารมีเพื่อยกตนข่มท่าน

ส. ศิวรักษ์บอกว่า เมื่อ ๒ ทศวรรษ และ ๑ ทศวรรษที่ล่วงมานี้ คึกฤทธิ์ใช้เลศเพื่อถางทางไปสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยที่เวลานี้ ก็ยังทำอยู่ ทั้ง ๆ ที่ควรเจริญอัปปมาทธรรมทางด้านมรณานุสติ โดยที่ในรอบใกล้ ๆ ทศวรรษที่ผ่านมา จำลองก็ใช้เลศทางพุทธศาสนา (จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม) เพื่อสร้างฐานทางการเมืองให้ตนเอง โดยเขามุ่งตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่านายกรัฐมนตรีด้วยเช่นกัน

เมื่อทศวรรษก่อน ส. ศิวรักษ์พูดและเขียนความข้อนี้ขึ้น เพื่อนฝูงนักวิชาการของท่านส่วนมากไม่เชื่อ หาว่าท่านมีอคติและอุปาทานดังที่คนส่วนมากก็เห็นว่าท่านอิจฉาริษยาจำลองในบัดนี้เช่นกัน

ส. ศิวรักษ์จะไปอิจฉาจำลองทำไมกัน ได้แต่สงสาร และแลเห็นเลศอันตื้นเขินของเขาอยู่ตลอดเวลา หากมหาชนมองไม่เห็นก็ลองขอให้ถามพวกข้าราชการประจำในกทม. แม้ตามเขตต่าง ๆ ตลอดจนพวกสมาชิกสภาเขตดูก็ได้ ว่าเขาใช้นโยบายทำที่ทำว่าซื้อเพื่อผลประโยชน์ของเขาและพวกเขาอย่างไร เขาเอา จปร. รุ่นเขาและสันติอโศกพวกเขาเข้ามาเป็นฐานเพียงไร

ทั้งหมดนี้เป็นการตอบอย่างสะกิด ๆ ต่อจดหมายของคุณกมลาวรรณ ปรารภ (มติชน ๒๓ พ.ค. ๒๕๒๕) ด้วยความเคารพ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ นั้น เห็นที่จะมีอยู่กับพวกของจำลองและสันติอโศกอยู่มิใช่น้อยละกระมัง ดังจะเห็นได้จากปฏิกิริยาของฝ่ายเขา ตามที่แสดงออกทางสื่อมวลชนต่างๆ

ในบัดนี้ ก่อนนี้และจะมีต่อไป ถ้าเขาลดกิเลส ๓ ตัวนี้ได้ เขาคงไปพ้นความเป็นนักบวชแบบอุตริและนักการเมืองแบบใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือละกระมัง

(๒) สำหรับจดหมาย "เพื่อนของคุณ" (มติชน ๒๕ พ.ค. ๒๕๒๕) นั้น เป็นการเสแสร้งอย่างน่าหัวเราะ ทำยังกับไม่รู้ว่านายหนุนยันคือใคร หลวงศิวรักษาคือใคร ผมถามอาจารย์ ส. แล้ว ท่านบอกว่าคนที่เขียนอ้างในจดหมายนี้ชื่อ น.พ. วิชัย เอกทักษิณ เป็นศิษย์สันติอโศกในญี่ปุ่นที่อวดอ้างว่ารู้วิชาแพทย์เป็นอย่างเลิศ เพียงเห็นอาจารย์ ส. กินเบียร์เท่านั้น ก็ตกใจเสียแล้ว ผมอยากบอกให้ว่าเมื่อเดือนเมษายนนี้ อาจารย์ ส. ได้รับเชิญไปร่วมสนทนาวิสาสะเชิงพุทธ–คริสต์ ที่เยอรมัน ตอนสงกรานต์ (คล้าย ๆ อย่างที่ญี่ปุ่นเมื่อเร็ว ๆ นี้) อาจารย์ ส. ไม่กินเบียร์ หากกินไวน์แล้วออกรำวงเฉิบ ๆ แถมนั่งกอดสาวต่อหน้าธารกำนัลหน้าตาเฉย ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดไปถามว่าอาจารย์เมาหรือ ท่านตอบว่า "เปล่าหรอก อั๊วเห็นมันนับถืออัตตาอั๊วกันมากนัก อั๊วเลยต่อยอัตตาให้มันดู มันจะได้เลิกเคารพนับถืออั๊วกันเสียที" ถ้าพวกสันติอโศกมีอารมณ์ขันกันบ้างติดยึดอัตตา และศีลาจารวัตรที่รูปแบบน้อยลงไปบ้าง คงจะยกตนข่มท่านกันน้อยลง

ถ้าพวกเขาไปฟังปาฐกถาล่าสุดของอาจารย์ ส. ซึ่งแสดงในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ เนื่องในชาตกาลครบ ๘๐ ของท่านพุทธทาส เขาจะได้ยินข้อความดังต่อไปนี้ด้วย

"ถ้าจะเรียกคณะสันติอโศกว่าเป็นนิกายใหม่ก็มีอายุเริ่มมาแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ นี่เอง เมื่อพระโพธิรักษ์ตั้งตนเป็นอุบัชฌาย์ให้อุปสมบทดังกรณีพระศรีวิชัย ที่ไม่ได้รับตราตั้งตามพระราชบัญญัติและคล้ายวชิรญาณภิกขุ ผู้

ปฏิเสธจารีตและพิธีกรรมของนิกายเดิม โดยที่พระโพธิรักษ์เคยบวชมาแล้
ทั้งในคณะธรรมยุติกนิกายและคณะมหานิกาย นอกไปจากนี้แล้ววัตรปฏิบั
ของคณะใหม่นี้ และการจงใจโจมตีคณะสงฆ์เดิม ตลอดจนพระอาจาร
เจ้าแทบทุกรูป ย่อมไม่ช่วยให้คณะสันติอโศกได้รับการยอมรับจากสถาบั
สงฆ์หรือมหาชน ทั้งการที่คณะนี้เรียกร้องต้องการมากจากสมาชิก แ
อุบาสกอุบาสิกา ซึ่งนอกจากมังสวิรัติแล้ว ยังห้ามน้ำขวด บุหรี่ และ
รัจฉานวิชาทุกชนิด ย่อมจำกัดตัวเองให้แคบมากกว่ากว้าง ยิ่งคณะนี้ ขา
ผู้รู้พุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง การตีความภาษาบาลีอย่างผิด ๆ โดยที่อ้างว่าอ
ในนิกายฝ่ายเถรวาทแต่ปราศจากการศึกษาให้รอบรู้ถึงข้อความในอรร
กถาและฎีกาต่าง ๆ ตลอดจนขาดความรู้ความเข้าใจในเชิงประวัติศาสต
ของพระศาสนาที่สืบมาแต่ปฐมสังคายนาเรื่อยลงมาอย่างไม่ขาดสายนั้น ท
ให้สันติอโศกไม่อาจพัฒนาไปเป็นขบวนการที่กว้างขวางและลึกซึ้งได้ ยิ่
ติดยึดในตัว "พ่อท่าน" ซึ่งอวดอ้างคุณวิเศษต่าง ๆ อย่างขาดการวิพากษ
วิจารณ์ตนเอง โดยนัยแห่งโยนิโสมนสิการ และขาดกัลยาณมิตร หากมี
แต่ญาติธรรมที่พากันสยบยอมอย่างง่าย ๆ ด้วยแล้ว เห็นทีนิกายนี้ยากจะมี
อนาคตอันสดใสเพื่อตั้งมั่นอยู่ได้ในกรุงสยาม หากเพียงเรียนรู้ถึงความ
สำเร็จและความผิดพลาดของคณะธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเริ่มตั้งมาก่อนนี้เพียง
ศตวรรษเศษ ๆ แล้วนำมาประยุกต์ใช้โดยลดอัตวาทุปาทานแห่งคณะและ
ประมุขของคณะแห่งตนลง มีความอ่อนน้อมถ่อมตนมากขึ้น มีความใ
กว้างมากขึ้นเข้าใจพระพุทธธรรมอย่างปราศจากมานะทิฏฐิ โดยเห็นคุณค่
ของพระอาจารย์เจ้าแต่เก่าก่อนและร่วมสมัย โดยเฉพาะก็บุคคลพิเศษอย่า
พุทธทาสภิกขุ คณะนี้ อาจมีทางใช้วิจารณญาณให้ดำเนินไปในทางที่ลุกขึ้

ควรได้ เพราะอย่างน้อยคณะนี้ก็มุ่งไปที่ความยุติธรรมในสังคม เป็นแต่ยังไม่เข้าใจสภาพของสังคมที่แท้ เพราะแวดวงของเขาประกอบไปด้วยผู้ที่หนีมาจากสังคมเดิม โดยการกลับเข้าไปเผชิญสังคมเดิมก็เป็นไปอย่างฝืนเฟื่องหรือมุ่งทางการเมืองอย่างฉาบฉวย เช่นมีการฉวยโอกาสใช้วิธีโฆษณาคุณวิเศษหรือจริยธรรมส่วนบุคคลเพื่อแก้ปัญหาให้ส่วนรวมเป็นต้น"

พังแล้วจะเกิดโทสาคติหรือจะเกิดอนุสติขึ้นอยู่กับอวิชชาหรือปัญญาครอบงำสำนักนี้กัน

(๓) สำหรับจดหมายจากนายประมวล พรหมสุรินทร์ (มติชน ๒๕ พ.ค. ๒๕๒๕) นั้น ผมเห็นด้วยว่าคุณควง อภัยวงศ์ ควรได้รับการยกย่อง ดังที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้รับการยกย่องคล้าย ๆ คุณควงมาแล้ว โดยได้เข้าโกศและตั้งบนพระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตรปาน ๆ กัน ยัง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ควรได้รับการยกย่องเมื่อตายแล้วเช่นกัน แต่ท่านปรีดี พนมยงค์นั้นท่านผิดไปจากท่านที่เอ่ยนามมาแล้วนี้เล็กน้อย ตรงที่ท่านเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นผู้นำในทางกู้ชาติและการหยิบยื่นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงให้นอกเหนือไปจากคุณูปการอื่น ๆ ๒ ข้อที่ฉกรรจ์นี้ใช่ไหม ที่เราต้องการลืมหรือต้องการมุนรคุณ

ใครจะไปรวมงานบำเพ็ญกุศลให้ท่านปรีดีหรือไม่ ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ว่าเราจะทำให้ประชาธิปไตยเป็นจริง นอกเหนือรูปแบบได้หรือไม่ เราจะรักษาอิสรอธิปไตย นอกเหนือรูปแบบได้หรือไม่ เพื่อให้ราษฎรได้เป็นใหญ่ เท่าเทียมชนชั้นปกครอง ให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ให้มีความรักใคร่ปรองดองกัน โดยทหารเป็นเพียงรั้วของชาติ ไม่ใช่เป็นนาย หรือ

รัฐภายในรัฐดังที่เป็นอยู่ในบัดนี้ แม้การเลือกตั้งอย่างใช้เงินและใช้พวกกันอย่างโจ่งครึ่มคราวหน้า จะมีได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับว่าทหารจะทำรัฐประหารก่อนหน้านั้นหรือไม่ด้วยใช่ไหม นี่แลคืออาการอันอกตัญญูต่อบิดาของประชาธิปไตย ซึ่งจะยังไม่เป็นที่ยอมรับสำหรับความมืดบอดดังพระเจ้าตากสินก็ไม่ได้รับการยอมรับจนพระชนม์ล่วงไปแล้วกว่า ๑๕๐ ปี

ถ้าใครอ่านบทความชิ้นที่แล้วของส. ศิวรักษ์ กันให้ดี ๆ คงจะเข้าใจตามนี้ และถ้าจำลองมีมนสิการ แทนการแสดงออกทางตัณหา มานะ ทิฏฐิ โดยบริษัทบริวารก็คงจะปฏิบัติบูชาบิดาประชาธิปไตยยิ่งกว่าบิดาในวงการทหารปัจจุบันด้วยการรักษาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น โดยเนื้อหาแทนการถางทางไปสู่อำนาจการเมืองเพื่อตนและพวกของตน

ผมเห็นมีผู้ใช้นามปากกาว่า "เคารพ ส. ศิวรักษ์" มาลงพิมพ์เนือง ๆ ท่านบ.ก. จะรังเกียจไหม ถ้าผมจะใช้นามปากกาว่า

ศิษย์ ส.ศ.บ.

● *ไม่ว่าอะไร เชิญตามสบายเลยครับ ใครมีอะไรก็ว่ามา ผมจะหลงขึ้นภู เอ๊ยขึ้นเล่าเต้งดู...(ฮา)*

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *นายหนุนยันฉีกของ*
ฉบับวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๒๘

ปฏิกิริยา

เรียน คุณหนุนยัน ที่นับถือ

ตามปกติแล้ว ผมก็มักจะเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้พูด ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ แล้วล่ะก็ แต่ทั้งนี้ก็เนื่องจาก น.ส.พ. มติชน ฉบับที่ ๓๐๐๒ ประจำวันที่ ๒๕ พ.ค. นี้ ในคอลัมน์ของคุณ ทำให้ผมต้องเกิดความรู้สึกแปลก ๆ หลายอย่าง อย่างแรกก็คือว่า การที่คุณผู้อ่านที่ใช้ทั้งนามแฝง นามจริงและนามปลอม เขียนจดหมายมาลงในคอลัมน์คุณนั้น ในกรณีที่ทนไม่ได้ที่ถูกคุณเขียนถึงคุณจำลอง ศรีเมือง ในทางที่พวกเขายอมรับไม่ได้จนต้องเขียนอะไรต่อมิอะไรมาแก้แทนมากมายแต่สุดท้ายแล้ว พวกเขาก็ยกศีลยกธรรมขึ้นมาอ้างทั้งสิ้น ผมเห็นด้วยว่า การถือศีลถือธรรมนั้น ถ้าตั้งใจปฏิบัติแล้วเป็นสิ่งดี แต่ก็มิได้หมายความว่า คนถือศีลถือธรรมแล้วจะเป็นคนดีสมบูรณ์แบบเสมอไป ที่คุณหนุนยันกล่าวมาถูกต้องตรงเผงเลยที่ว่า ค่าของคนอยู่ที่ผลของงานและการที่คุณจำลองถือศีลนั้น ก็มิได้หมายความว่า คุณจำลองมีผลงานแล้ว มีความสามารถแล้ว

ก็ไม่รู้จะกล่าวอะไรอีกแล้ว แต่เอาเป็นว่า ถ้าบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่ว่าจะถือศีล ๕๐๐ ข้อหรือ ๑,๐๐๐ ข้อ ก็แล้วแต่ แต่ประพฤติตัวไม่สมกับหน้าที่การงานแล้ว ทุกคนมีสิทธิว่ากล่าวตักเตือนได้ แม้ว่าคนว่ากล่าวนั้นจะถือศีลเพียง ๑ ข้อ หรือไม่ถือเลยก็ตาม

และอย่างที่สองก็คือ การที่คุณประมวล พรหมสุรินทร์ เขียนเล่าถึงคุณงามความดีของอดีตนายกรัฐมนตรี ควง อภัยวงศ์ ซึ่งผมก็ยอมรับว่าท่านเป็นคนดี แต่ก็รู้สึกว่า คุณประมวลยังอ่านประวัติและผลงานของ

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ไม่ลืมซึ้งพอ การที่ลูกศิษย์ของท่านหรือคนที่นับถือท่านต้องขึ้นมา "ลุกขึ้นมาลำเลิกเบิกประจานทวงบุญคุณกับประชาชนและสถาบันต่าง ๆ" ตามที่คุณประมวลเขียนมานั้น ก็อยากให้หลาย ๆ คนลองไปหาหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ อ่านดูว่าคนที่ทำประโยชน์ไว้กับประเทศอย่างมหาศาลนั้น ผลสุดท้ายท่านได้รับผลตอบแทนอย่างไรบ้าง ผมว่า ตรงนี้ต่างหากที่เราต้องการเรียกร้อง ผมมีบทกวีอยู่บทหนึ่ง ซึ่งคุณเฉินซัน แปลมาจากคำจารึกที่สุสาน ฯพณฯ ปรีดี กรุงปารีส กล่าวไว้ว่า

ในโลกล้วนสัจธรรมเป็นอมตะ
แต่อาจจะนานนักหนาจึงปรากฏ
เมื่อคนไทยเข้าใจว่าใครคด
ความจริงอันงามงดจึงทดทวี
เมื่อความดีทุกอย่างยังคงอยู่
ประชาชนย่อมรู้ว่าที่นี่
"มหาวีรบุรุษ" จักต้องมี
เมื่อนั้นท่านปรีดีจะกลับมา

แล้วข้อเขียนของคุณประมวลอีกอย่างหนึ่งที่ว่า สงสัยว่าคุณ ส. ศิวรักษ์ ยังมีความเป็นคนไทยที่รู้จักคุณกตัญญูต่อแผ่นดินและสถาบันต่าง ๆ อยู่หรือเปล่า ซึ่งอันนี้ ผมและหลาย ๆ คนก็ไม่รู้ แต่อย่างหนึ่งที่รู้แน่ ๆ ก็คือ เมื่อใดที่ผมพบกับคุณ ส. ศิวรักษ์ ผมก็ยกมือไหว้ท่านด้วยความเต็มใจและความเคารพมากกว่าจะไปยกมือไหว้ผู้ใหญ่ไทยใจคดและมีอำนาจ

บางคนชะอี

ขอแสดงความนับถือ
รังสรรค์ เศรษฐวงศ์

● *ก็แล้วแต่ . . .(ฮา)*

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *นายหนุนยันฉกของ*
ฉบับวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๒๙

สัตบุรุษ

เรียน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน

ตามที่ได้มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์บทความเรื่อง "ความกตัญญูกับการ
แสดงออก" ของ ส. ศิวรักษ์ (มติชน วันเสาร์ที่ ๑๗ พ.ค. ๒๕๒๙) ปร
กฏในหน้า น.ส.พ. มติชนฉบับประจำวันศุกร์ที่ ๒๓ และวันอาทิตย์ที่ ๒๕
พ.ค. ๒๕๒๙ เป็นลำดับมานั้น หากท่านผู้อ่านทั้งหลายจะมองปรากฏการณ์
ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียงการโต้ตอบหรือการปะทะกันระหว่างแนวความคิด เ
กระแส ซึ่งมีทรรศนะการมองสังคมที่แตกต่างกัน เราก็อาจผ่านไปเลยกั
ข้อเขียนเหล่านั้น โดยอาจมองข้ามความหมายอันแฝงเร้นอยู่เบื้องหลังแห่
ความขัดแย้งนั้นได้ (โดยที่คู่กรณีทั้งสองเองก็มิได้คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น)

ทั้งนี้ในชั้นต้นเราพึงทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า ทั้งผู้เขียนบ
ความและผู้วิพากษ์วิจารณ์บทความดังกล่าวนั้นกระทำการดังกล่าวด้วยเจ
นาเช่นใด และบนเงื่อนไขอะไรบ้าง

กล่าวสำหรับ ส. ศิวรักษ์นั้น จากบทความของเขาที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกด้วยการกระทำหรือการพูด การเขียนก็ตาม เราคงยอมรับได้ในระดับหนึ่งกระมังว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์คุณค่าและสืบทอดจรรยาของสังคม และอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อผลแห่งความไพบูลย์ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และราษฎรไทย ดังมีประจักษ์พยานร่วมสมัยอยู่เป็นอันมาก

หากสำหรับผู้แสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ต่อบทความดังกล่าวของ ส. ศิวรักษ์นั้น ก็อาจแสดงอาการตอบโต้ด้วยเงื่อนไขที่มีอยู่ในตัว ๒ ประการ กล่าวคือ

– ทรรศนะที่มองนายปรีดี พนมยงค์ โดยการเข้าใจประวัติศาสตร์อย่างผิด ๆ

– ศรัทธาที่มีต่อตัวผู้ว่า ฯ จำลอง ศรีเมือง

เมื่อการณ์เป็นเช่นนี้แล้ว เราได้บทเรียนอะไรบ้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คำตอบสำหรับกระผมก็คือ

๑. การที่ผู้อ่านท่านหนึ่งได้ท้วงติง ส. ศิวรักษ์ว่า การที่เขาออกมาแสดงความคิดเห็นในเชิงทักท้วงต่อชนชั้นปกครองของบ้านเมือง (โดยเฉพาะท่านผู้ว่า ฯ จำลองเป็นกรณีพิเศษ) ที่นิ่งดูดายต่อการจัดงานทักษิณานุปทานฉลองอัฐิธาตุของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งได้อัญเชิญกลับเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๗ พฤษภาคมที่ผ่านมา โดยเขาเหล่านั้นมิได้แสดงอาการอันเป็นการให้เกียรติแก่บุคคลท่านนั้น ไม่ว่าจะด้วยการจัดงานรัฐพิธีเป็นการต้อนรับ และแม้แต่จะมีส่วนในการร่วมงานรำลึกเกียรติคุณของนายปรีดี ทั้งที่จังหวัดอยุธยาและที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเสมือนคนอกตัญญูอยู่กลาย ๆ นั้นว่า เป็นการลำเลิกบุญคุณ ซึ่งความ

ข้อนี้ดูจะไม่ต้องด้วยเหตุผลและความเป็นจริงอันวิญญูชนพึงรับรู้ ทั้งนี้เพราะเราคงต้องไม่ลืมว่า นายปรีดีนั้นมีคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่เพียงใดต่อชาติบ้านเมือง (แม้ประวัติศาสตร์ของรัฐจะมิได้จารึกไว้) หากลำพังเพียงชนชั้นปกครองจะไม่แสดงอาการอันสำนึกในบุญคุณของท่านผู้นั้น ยังควรแก่การอโหสิกรรมอยู่บ้าง แต่ทว่าด้วยการกระทำเยี่ยงคนไร้สำนึกที่ตามทำลายไม่เฉพาะแต่ชื่อเสียงเกียรติคุณของนายปรีดีเท่านั้น หากแม้ชีวิตก็ตามบีฑา แม้วาระสุดท้ายนั้นยังสมควรที่ผู้รักความเป็นธรรมทั้งหลายจะยังคงเมินเฉยอยู่อีกหรือ กับการที่มีผู้ออกมาทวงถามถึงความชอบธรรมที่ชนชั้นนำพึงมอบแด่นายปรีดีนั้น จะยังกลับถูกตราหน้าว่าเป็นการกระทำชนิดลำเลิกในบุญคุณนั้น เป็นการสมควรอยู่ดอกหรือก็ในเมื่อเราอ้างว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ไฉนเลยเราจึงกลับละเลยที่จะปฏิบัติตามพุทธภาษิตอันว่าด้วยความกตัญญูกตเวที และการบูชาบุคคลอันพึงบูชาไปได้เล่า ใช่เพียงเท่านี้ ในฐานะสมาชิกของสังคม เรายังควรร่วมมือกันแสดงออกด้วยการกระทำในอันที่จะเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้บังเกิดขึ้นในบ้านเมือง โดยชี้ให้เห็นถึงข้อผิดพลาดที่ชนชั้นนำของเราได้ก่อกรรมทำเข็ญไว้กับผู้ที่ได้เสียสละชีวิตเพื่อชาติและราษฎรไทย หาไม่แล้วอนุชนรุ่นหลังซึ่งจะรับรู้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มากขึ้น จักปรามาสได้ว่าคนไทยในรุ่นเรานั้นเป็นบุคคลจำพวกที่เรียกว่าเป็นผู้อกตัญญูอย่างถึงที่สุด

๒. กล่าวสำหรับผู้ว่า ฯ จำลองนั้นย่อมเป็นปีติได้ โดยที่มีผู้ออกมาเผยอปากบ้องท่านอย่างเป็นขวัญใจของชาวกรุงเทพ ฯ อย่างแท้จริง แต่นั่นก็หาใช่ข้อที่ควรชื่นชมแต่อย่างใด แม้ท่านจะเป็นบุคคลชนิดที่สมาทานอุโบสถศีล และถือเอกามังสวิรัติเป็นนิตย์ก็ตาม นั่นก็หาใช่เครื่องหมาย

แห่งการเป็นคนดีที่แท้ไม่ กับจะกล่าวโทษว่าท่านมองไม่เห็นคุณค่าของพุทธธรรมนั้น ก็ดูจะเป็นถ้อยคำอันรุนแรงเกินไป หากแต่ที่แท้แล้วท่านคงขาดความเข้าใจในแก่นพุทธศาสน์อย่างลึกซึ้งกระมัง ที่ส่งผลให้ท่านต้องถูกตำหนิ อย่างตรง ๆ และแรง ๆ จาก ส. ศิวรักษ์ในเรื่องแห่งนิมิตต สาธุรูปานุ กตญญู กตเวทิตา เข้าได้โดย ถ้าหากท่านได้หลงเข้าใจผิด หรือปิดหูปิดตาตัวเองในเรื่องของนายปรีดี (ตามที่มีท่านผู้อ่านท่านหนึ่งได้กล่าวอ้างมา) แล้วกล้าพอที่จะยอมรับความจริงในการปรับทัศนคติขั้นพื้นฐานเสียใหม่ การกระทำดังกล่าวนั้นย่อมควรจะได้รับการกล่าวสรรเสริญยิ่งกว่าที่ ส. ศิวรักษ์เคยได้รับเมื่อคราวขอขมาโทษต่อนายปรีดีที่ตนเคยกล่าวจ้วงจาบหยาบช้าต่อท่านมาในอดีตเสียอีก

ที่น่าเศร้าก็คือ ท่านมิได้กระทำการใด ๆ เพื่อเป็นการแสดงออกแห่งเครื่องหมายของความเป็นคนดี (สัตบุรุษโดยนัยแห่งพุทธศาสนา) เลยผลก็คือ เกิดอาการอันเมินเฉยของ กทม. ต่องานฉลองอัฐิธาตุของนายปรีดีในครั้งที่ผ่านมา แล้วเช่นนี้เราจะมัวยกย่องปกป้องกลุ่มคนจำพวกนั้นไปทำไมมี

ที่แสดงความคิดเห็นมาหาใช่จะอวดดี อวดเด่นแต่ประการใด หากเห็นว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญที่เราควรพูด ควรเอ่ย เพื่อให้บังเกิดประโยชน์แก่ทุก ๆ ฝ่ายเท่านั้นเอง

ด้วยความเคารพ

นายธำรง บัทมภาส

คณะกรรมการนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

● มีดี มีเด่น มีเก่ง ก็อวดกันเข้าไปเถิดครับ เพราะความดี ความเด่น ความเก่งเหล่านี้ช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เจริญให้ดี ให้เด่น ให้เก่งยิ่งขึ้น ยิ่งรู้จักอวดดี อวดเด่น อวดเก่งของคนอื่นให้มากไว้ก็จะยิ่งเกื้อกูลช่วยกันให้วิเศษมากขึ้นไปอีก

ไอ้ที่มันไม่เป็นสับปะรดสุนัขรับประทานทุกวันนี้ที่ต้องพูดถึงกันก็คือไอ้พวกหลงอวดว่าตัวดี อวดว่าตัวเด่น อวดว่าตัวเก่ง นั่นต่างหากเล่าที่แม้ในความหลงก็ยังมีโมหะข้อนอยู่อีก ต้องเที่ยวอวดตัวว่าตัวเองดี อวดตัวว่าตัวเองเด่น อวดตัวว่าตัวเองเก่ง คนเหล่านี้จึงไม่เคยเห็นและไม่รับความดี ความเด่น ความเก่งของคนอื่นนอกจากของตัวเอง

พวกคนเหล่านี้แหละครับที่น่ารำคาญ ปากก็บอกว่าไม่หลงอัตตา แต่ก็ไม่เคยมองอะไรที่พ้นเงาหัวแม่ตีนตัวเอง . . . ผมด้วยคนหนึ่งหรือเปล่าก็ไม่รู้? (ฮา)

จาก *มติชนรายวัน* คอลัมน์ *นายหนุนยันฉึกของ*
ฉบับวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๘